

Inclusion – Accessibility – Services: Exchange of Experiences of Libraries in V4 Countries

Inklúzia – sprístupňovanie – služby: Výmena skúseností knižníc krajín V4

Compiled by Veronika Turčan Uhríková

Zost. Veronika Turčan Uhríková

State Scientific Library in Banská Bystrica

Štátna vedecká knižnica v Banskej Bystrici

**Inclusion – Accessibility – Services:
Exchange of Experiences of Libraries in V4 Countries**

Peer-reviewed journal of the International seminar for library and other experts from V4 countries,
which took place on October 7 – 9, 2025 in State Scientific Library in Banská Bystrica

Compiled by Veronika Turčan Uhríková

**Inklúzia – sprístupňovanie – služby:
Výmena skúseností knižníc krajín V4**

Zborník príspevkov z medzinárodného seminára knižníc a odborných pracovníkov z krajín V4, ktorý
sa konal v dňoch 7. – 9. októbra 2025 v Štátnej vedeckej knižnici v Banskej Bystrici

Zost. Veronika Turčan Uhríková

Banská Bystrica

2025

Table of contents / Obsah

A few sentences of introduction... (<i>Olga Doktorová</i>)	6
Pár viet na úvod... (<i>Olga Doktorová</i>)	7
A word from the expert guarantor (<i>Soňa Šóky</i>)	8
Slovo odbornej garantky (<i>Soňa Šóky</i>)	10
Libraries help (<i>Roman Giebisch</i>)	12
Knihovny pomáhajú (<i>Roman Giebisch</i>)	16
An overview of public library services for the elderly in Hungary (<i>Gábor Varga</i>)	20
Prehľad verejných knižničných služieb pre seniorov v Maďarsku (<i>Gábor Varga</i>)	27
Programmes for disadvantaged and disabled people and sensitization of the majority society in the Berzsényi Dániel Library in Szombathely (<i>Mónika Molnár Baráthné</i>)	34
Programy pre znevýhodnených a zdravotne postihnutých ľudí a zvyšovanie povedomia väčšinovej spoločnosti v knižnici Berzsényi Dániela v Szombathely (<i>Mónika Molnár Baráthné</i>)	42
Strategies for seniors, the socially disadvantaged, and foreigners (<i>Vladimíra Buchtová, Michaela Hašková</i>)	50
Strategie pro seniory, sociálně znevýhodněné a cizince (<i>Vladimíra Buchtová, Michaela Hašková</i>)	56
Open Library – the activities and projects of Voivodeship Public Library in Opole for disadvantaged population groups (<i>Violetta Łabędzka, Magdalena Mączyńska</i>)	62
Otvorená knižnica – aktivity a projekty Verejnej knižnice Vojvodstva Opole pre znevýhodnené skupiny obyvateľstva (<i>Violetta Łabędzka, Magdalena Mączyńska</i>)	69
Prejudice. The Library as a space for inclusion, empathy, dignity and change (<i>Roman Večerek</i>)	76
Predsudky. Knižnica ako priestor inklúzie, empatie, dôstojnosti a zmeny (<i>Roman Večerek</i>)	80
New services of the Slovak Library for the Blind Matej Hrebenda in Levoča in 2024 and 2025 (<i>Norbert Végh, Michal Tkáčik</i>)	84
Nové služby Slovenskej knižnice pre nevidiacich Mateja Hrebandu v Levoči v roku 2024 a 2025 (<i>Norbert Végh, Michal Tkáčik</i>)	92
A few remarks on the issue of Roma themes and Roma readers in the current library environment in Slovakia (<i>Alexander Mušinka</i>)	101
Niekoľko poznámok k problematike rómskych tém a rómskych čitateľov v súčasnom knižničnom prostredí na Slovensku (<i>Alexander Mušinka</i>)	106
Programmes and services of the Masaryk Public Library Vsetín for disadvantaged users, including active involvement and partnership cooperation (<i>Kateřina Janošková</i>)	111
Programy a služby Masarykovy veřejné knihovny Vsetín pro znevýhodněné uživatele včetně aktivního zapojování a partnerské spolupráce (<i>Kateřina Janošková</i>)	118
The library as a guide for seniors in the modern world (<i>Marianna Majzlíková, Danka Molčanová</i>) ...	124
Knižnica ako sprievodca seniorov v modernom svete (<i>Marianna Majzlíková, Danka Molčanová</i>)	131
With a smile: from integration to inclusion of disadvantaged citizens at the Turiec library in Martin (<i>Zora Kalmanová</i>)	138
S úsmevom: od integrácie k inklúzii znevýhodnených občanov v Turčianskej knižnici v Martine (<i>Zora Kalmanová</i>)	146
The Third Age – the Age of free realization of postponed life dreams (<i>Dagmar Kučerová, Ondřej Kunc</i>)	154
Tretí vek – vek slobodnej realizácie odložených životných snov (<i>Dagmar Kučerová, Ondřej Kunc</i>)	159
Handicap Friendly: Accessible library not only for people with mental disabilities (<i>Helena Hubatková Selucká</i>)	164
Handicap Friendly: Prístupná knižnica nielen pre osoby s mentálnym znevýhodnením (<i>Helena Hubatková Selucká</i>)	171

IGI Vratislavice – an example of community building (<i>Petra Hirtlová</i>).....	178
IGI Vratislavice – príklad budovania komunity (<i>Petra Hirtlová</i>).....	184
Memory training as community support (<i>Zdeněk Gloz</i>).....	189
Trénování paměti jako podpora komunity (<i>Zdeněk Gloz</i>).....	194
Leveling up learning: Gamification strategies for adult and youth education in libraries (<i>Karol Baranowski</i>).....	199
Zvyšovanie úrovne učenia: Gamifikačné stratégie pre vzdelávanie dospelých v knižniciach (<i>Karol Baranowski</i>).....	204
Colours of Memories: Art Therapy as a treatment and relaxation option for seniors (<i>Eva Černoková</i>)..	209
Farby spomienok: Arteterapia ako možnosť liečby a relaxácie (<i>Eva Černoková</i>)	220
Music Therapy as a tool for senior activation, support, and social inclusion (<i>Mária Habalová</i>)	231
Muzikoterapia ako prostriedok aktivizácie, podpory a sociálnej inkluzie seniorov (<i>Mária Habalová</i>) ..	238
Open Culture in practice: Migrant inclusion and intercultural dialogue in libraries (<i>Joanna Łajdanowicz, Marta Kroczevska</i>).....	245
Otvorená kultúra v praxi: Inklúzia migrantov a medzikultúrny dialóg v knižniciach (<i>Joanna Łajdanowicz, Marta Kroczevska</i>).....	251
They live among us, but do we really know each other? (<i>Hana Němcová, Roman Pospíšil</i>)	257
Žijí mezi námi, ale známe se? (<i>Hana Němcová, Roman Pospíšil</i>).....	264
Cross-cultural Library – the integration of migrants and Ukrainian refugees in the local community (<i>Natalia Gromow, Agata Włodarczyk</i>).....	271
Kultúrne rôznorodá knižnica – integrácia migrantov a ukrajinských utečencov do miestnej komunity (<i>Natalia Gromow, Agata Włodarczyk</i>).....	279
Cooperation of the Municipal Library of T. G. Masaryk Šumperk with the community interest society Dětský klíč Šumperk (<i>Kamila Šeligová, Daniela Symerská</i>)	287
Spolupráca Mestskej knižnice T. G. Masaryka Šumperk s organizáciou Dětský klíč (<i>Kamila Šeligová, Daniela Symerská</i>).....	294
Memory Training in Czech Libraries concerning the activities of the Třinec Library for disadvantaged users (Seniors and Handicapped citizens) (<i>Dagmar Maroszová</i>).....	301
Trénování paměti v českých knihovnách s přihlédnutím k aktivitám Knihovny Třinec pro znevýhodněné uživatele (seniory a handicapované spoluobčany) (<i>Dagmar Maroszová</i>).....	307
Examples of good practice activities of the State Scientific Library in Banská Bystrica for disadvantaged users (<i>Ivana Bičanovská</i>).....	312
Príklady dobrej praxe aktivít štátnej vedeckej knižnice v Banskej Bystrici pre znevýhodnených používateľov (<i>Ivana Bičanovská</i>).....	323
Seniors and technology: how the František Bartoš Regional Library in Zlín opens the digital world to seniors (<i>Petra Sukupová</i>)	333
Senioři a technologie: Jak Krajská knihovna Františka Bartoše ve Zlíně otevírá digitální svět seniorům (<i>Petra Sukupová</i>).....	337
Communication and integration of disadvantaged visitors in the library environment (<i>Eva Košíková</i>)	341
Spôsob komunikácie a integrácia so znevýhodnenými návštevníkmi v prostredí knižnice (<i>Eva Košíková</i>)	348
Use of the elements of bibliotherapy when working with library users (<i>Katarína Kiseláková</i>).....	355
Využitie prvkov biblioterapie pri práci s používateľmi knižníc (<i>Katarína Kiseláková</i>)	360
Strengthening memory and brain functions: preventive methods and techniques for libraries (<i>Alexandra Palkovič</i>)	365
Posilňovanie pamäte a funkcie mozgu: preventívne metódy a techniky pre knižnice (<i>Alexandra Palkovič</i>).....	369

A few sentences of introduction...

Dear Colleagues, Dear Readers,

in view of the growing importance of an inclusive approach in cultural and educational institutions, including libraries, we are very pleased to have had the opportunity to meet you in the framework of the specialised seminar *Inclusion – Accessibility – Services*. The event was held with the strong support of the International Visegrad Fund, to which we would like to express our sincere thanks for the opportunity to carry out this valuable exchange of experiences between libraries from the V4 countries – the Slovak Republic, the Czech Republic, Hungary and Poland.

Libraries, as modern and open institutions of the 21st century, are increasingly playing the role of a place not only for the dissemination of knowledge, but also for breaking down prejudices, overcoming barriers, and promoting tolerance and belonging. The seminar was dedicated to presenting practical approaches, projects and programmes aimed at disadvantaged groups – from the seniors to people with disabilities, migrants to marginalised communities such as the homeless, etc.

We especially appreciate that among the active participants there were also experts from the field of psychology, sociology, national minorities, therapeutic pedagogy, and specialists in inclusive projects, whose insights enriched the discussion and enabled a deeper understanding of the specifics of working with diverse communities. Workshops, personal exchanges of experience and demonstrations of concrete activities showed us that the path to inclusion is not just an idea, but a realistic goal if people with conviction, expertise and feeling are involved in it.

We hope that the peer-reviewed journal you have before you will not only be a document of our collective activities, but also an inspiration and an impulse for further steps towards more open, accessible and inclusive services in libraries. It captures a wide range of approaches, experiences and ideas that can serve as inspiration for other libraries and cultural institutions in the V4 countries and beyond.

We would like to thank all partners, co-organisers and speakers who have created a stimulating environment for the exchange of knowledge and experience. Thanks to all those who helped with the organisation of the three-day event, to the members of the organising committee, translators and interpreters, reviewers and language editors, compilers of the peer-reviewed journal, as well as to the speakers who persevered with us during the difficult journey towards the realisation of the event and contributed to its outcome, which is a unique collection of papers highlighting the possibilities of active cooperation between library and information specialists and other professionals from the V4 countries.

On behalf of the Organizing Committee

*PhDr. Oľga Doktorová
Director of the State Scientific Library in Banská Bystrica*

Pár viet na úvod...

Milé kolegyně, milí kolegovia, vážení čitatelia,

so zreteľom na rastúci význam inkluzívneho prístupu v kultúrnych a vzdelávacích inštitúciách, medzi ktoré patria aj knižnice, si veľmi vážime, že sme sa mohli stretnúť v rámci odborného seminára *Inklúzia – sprístupňovanie – služby*. Podujatie sa konalo za výraznej podpory Medzinárodného vyšehradského fondu, ktorému patrí úprimné poďakovanie za možnosť realizovať túto hodnotnú výmenu skúseností medzi knižnicami krajín V4 – Slovenskej republiky, Českej republiky, Maďarska a Poľska.

Knižnice ako moderné a otvorené inštitúcie 21. storočia čoraz výraznejšie zohrávajú rolu miesta, kde dochádza nielen k šíreniu poznania, ale aj k odbúravaniu predsudkov, prekonávaniu bariér a podpore tolerancie a spolupatričnosti. Seminár bol venovaný predstaveniu praktických prístupov, projektov a programov zameraných na znevýhodnené skupiny – od seniorov cez ľudí so zdravotným znevýhodnením, migrantov až po marginalizované komunity ako ľudia bez domova a podobne.

Zvlášť si ceníme, že medzi aktívnymi účastníkmi nechýbali aj odborníci z oblasti psychológie, sociológie, národnostných menšín, liečebnej pedagogiky a špecialisti na inkluzívne projekty, ktorých pohľad obohatil diskusiu a umožnil hlbšie porozumieť špecifikám práce s rôznorodými komunitami. Workshopy, osobné výmeny skúseností a ukážky konkrétnych aktivít nám ukázali, že cesta k inklúzii nie je len ideou, ale reálne uskutočniteľným cieľom, ak sa na nej podieľajú ľudia s presvedčením, odbornosťou a citom.

Veríme, že zborník, ktorý máte pred sebou, bude nielen dokumentom našich spoločných aktivít, ale aj inšpiráciou a impulzom na ďalšie kroky smerom k otvorenejším, dostupnejším a inkluzívnejším službám v knižniciach. Zachytáva široké spektrum prístupov, skúseností a nápadov, ktoré môžu slúžiť ako inšpirácia pre ďalšie knižnice a kultúrne inštitúcie v krajinách V4 i mimo nich.

Ďakujeme všetkým partnerom, spoluorganizátorom a prednášateľom, ktorí svojím prínosom vytvorili podnetné prostredie na výmenu poznatkov a skúseností. Poďakovanie patrí všetkým, ktorí pomohli s organizáciou trojdňového podujatia, členom organizačného výboru, prekladateľom a tlmočníkom, recenzentom a jazykovým redaktorom, zostavovateľom zborníka, ako aj prednášateľom, ktorí zotrvali s nami v spolupatričnosti pri náročnej ceste k realizácii podujatia a prispeli aj k jeho výstupu, ktorým je ojedinelý zborník príspevkov poukazujúci na možnosti aktívnej spolupráce knižnično-informačných špecialistov a ďalších odborníkov krajín V4.

Za organizačný výbor

*PhDr. Olga Doktorová
riaditeľka Štátnej vedeckej knižnice v Banskej Bystrici*

A word from the expert guarantor

Specialised seminar *Inclusion – Accessibility – Services: Exchange of Experiences of Libraries in V4 Countries*, supported by the International Visegrad Fund, was aimed at supporting international cooperation of several libraries of the V4 countries (Slovakia, the Czech Republic, Hungary, Poland) in the field of activities for various marginalised groups of library users and visitors.

The main purpose of the seminar was to present activities and projects supporting inclusive thinking in society and aimed at making culture accessible to different groups of disadvantaged citizens in the library environment, as well as to present activities supporting healthy and active lifestyles, reducing substance abuse, and community activities aimed at marginalised groups.

Libraries, as modern institutions of the 21st century, can do much to support the removal of barriers in society. The implementation of such project-oriented activities in the library environment, as well as in other memory and collection institutions, is nowadays indispensable.

Specialists from the V4 countries brought and presented their own experiences, solutions, ideas and innovative proposals in terms of approach, preparation and implementation of educational and experiential programmes for various marginalised groups of library users and visitors. Practical demonstrations, workshops, exchange of personal experiences and sharing of psychological aspects of this specific work with disadvantaged users were enriching. We consider the invitation of experts from the field of psychology or therapeutic pedagogy to be a significant enrichment and the right direction for the librarians.

Disadvantaged population groups (seniors, unemployed, expatriates, Roma community, mentally and physically handicapped, single mothers, homeless people, etc.) are often marginalised, pushed to the outskirts of society. They are frequently exposed to social and cultural isolation and various forms of discrimination. They find themselves without access to information, the labour market, education and culture. Awareness-raising among layers of the general public or educating the younger generation towards tolerance and the development of intercultural dialogue, preventing prejudices and stereotypes, strengthening relations between disadvantaged groups and the majority, promoting activities towards disadvantaged groups and developing their cultural needs, and then motivating them to engage in creative activities, is a significant contribution to promoting their social participation. Libraries are and can be of considerable assistance in this regard.

The present requires a flexible response to current society-wide problems, such as local war conflicts, poverty, isolation of people of post-reproductive age, pathological behaviour among youth, family separation, etc. Homelessness has also emerged in Central Europe in the last few years. Libraries can be a safe place and an “*imaginary asylum*” for these groups of people as well. They have the potential to provide both traditional and specialised services.

Seniors are a special group of visitors. It is necessary and desirable to use the potential of older people who can participate in various socially beneficial activities. These will contribute to the development of individuals, families, neighbourhoods and communities, promote social cohesion and intergenerational exchange of experiences. Promoting leisure activities for older people is one of the tools for their self-fulfilment and maintaining social contacts.

Memory and fund institutions (libraries, museums, galleries) are not new to this area of public outreach. However, we still see room for continuous improvement, bringing innovative approaches in working with different communities with specific needs. We aim to promote accessibility of culture to disadvantaged people, to develop their cultural needs, and to contribute to social participation and inclusion. Educational and experiential activities that mediate the target group's perception of the outer and inner world through literary, artistic, photographic and other creative activities, their self-realization, creative use of free time and public presentation of the feelings of the disadvantaged can facilitate their overall social participation and application in life.

Specific aspects of this work were the focus of our specialised seminar, which offered a space for the exchange of experiences from the V4 countries, practical examples of such work, as well as new innovative methods and procedures, and their implementation in everyday practice.

Various experts spoke at the seminar: librarians, educators, sociologists, psychologists, therapists, memory trainers, therapeutic educators, project managers and coaches. At the same time, we believe that it demolished prejudices and myths about the underprivileged, the excluded, the handicapped, the elderly, etc.

We are convinced that the topics raised fulfilled our project objectives and, first of all, aroused the interest of library professionals and other invited specialists from the Visegrad countries. They have also helped to establish close mutual cooperation, exchange and acquisition of new knowledge and promotion of Visegrad identity.

*Mgr. Soňa Šóky, PhD.
expert guarantor of the seminar*

Slovo odbornej garantky

Odborný seminár *Inklúzia – prístupňovanie – služby: Výmena skúseností knižnic krajín V4* podporený Medzinárodným vyšehradským fondom bol zameraný na podporu medzinárodnej spolupráce viacerých knižnic krajín V4 (Slovensko, Česko, Maďarsko, Poľsko) v oblasti aktivít pre rôzne marginalizované skupiny používateľov a návštevníkov knižníc.

Hlavným zámerom seminára bolo prezentovať aktivity a projekty podporujúce inkluzívne zmýšľanie v spoločnosti a zamerané na prístupňovanie kultúry rôznym skupinám znevýhodnených občanov v knižničnom prostredí, taktiež predstaviť činnosti podporujúce zdravý a aktívny životný štýl, zníženie užívania návykových látok a komunitné aktivity smerujúce k marginalizovaným skupinám.

Knižnice ako moderné inštitúcie 21. storočia môžu v nemalej miere podporiť odstraňovanie bariér v spoločnosti. Implementácia takto zameraných projektových aktivít v knihovníckom prostredí, ale i v iných pamäťových a fondových inštitúciách je v súčasnosti nevyhnutná.

Špecialisti z krajín V4 v rámci odborného seminára priniesli a prezentovali vlastné skúsenosti, riešenia, nápady a inovatívne návrhy v zmysle prístupu, prípravy a realizácie vzdelávacích a zážitkových programov pre rôzne marginalizované skupiny používateľov a návštevníkov knižníc. Obohatením boli praktické ukážky, workshopy, výmena osobných skúseností i zdieľanie psychologických aspektov tejto špecifickej práce so znevýhodnenými používateľmi. Prizvanie odborníkov z oblasti psychológie či liečebnej pedagogiky považujeme za výrazné obohatenie a správne nasmerovanie pracovníkov knižníc.

Znevýhodnené skupiny obyvateľstva (seniori, nezamestnaní, odídenci z iných krajín, rómska komunita, mentálne a telesne hendikepovaní, osamelé matky, ľudia bez domova a i.) sú často marginalizované, vytláčané na okraj spoločnosti. Sú mnohokrát vystavené sociálnej a kultúrnej izolácii a rôznym formám diskriminácie. Ocítajú sa bez prístupu k informáciám, trhu práce, vzdelaniu a kultúre. Osveta medzi vrstvami širokej verejnosti či výchova mladšej generácie k tolerancii a rozvoju interkultúrneho dialógu, predchádzanie predsudkom a stereotypom, posilňovanie vzťahov medzi znevýhodnenými skupinami a majoritou, podpora aktivít smerom k znevýhodneným skupinám a rozvoj ich kultúrnych potrieb a následné motivovanie k tvorivým aktivitám je výrazným prínosom podpory ich spoločenskej participácie. Knižnice sú a môžu byť v tomto smere výrazne nápomocné.

Súčasnosť si vyžaduje pružne reagovať na aktuálne celospoločenské problémy, akými sú lokálne vojnové konflikty, chudoba, izolácia ľudí v postproduktívnom veku, patologické prejavy správania medzi mládežou, odlúčenie rodín a podobne. V stredoeurópskom priestore sa za posledných pár rokov objavili aj odídenci bez domova. Knižnice môžu byť bezpečným miestom a „*pomyselným azylom*“ aj pre tieto skupiny ľudí. Majú potenciál poskytovať svoje klasické i špecializované služby.

Špeciálnou skupinou návštevníkov sú seniori. Je potrebné a žiaduce využiť potenciál starších ľudí, ktorí môžu participovať na rozličných spoločensky prospešných aktivitách. Tie prispejú k rozvoju jednotlivcov, rodín, susedstiev a komunit, podpora spoločenskú súdržnosť a medzigeneračnú výmenu skúseností. Podpora voľnočasových aktivít starších ľudí je jedným z nástrojov na ich seberealizáciu a udržiavanie sociálnych kontaktov.

Pamäťové a fondové inštitúcie (knižnice, múzeá, galérie) v tejto oblasti práce s verejnosťou nie sú nováčikmi. Stále však vidíme priestor na neustále zdokonaľovanie, prinášanie inovatívnych prístupov v práci s rôznymi komunitami so špecifickými potrebami. Naším cieľom je podpora dostupnosti kultúry znevýhodneným osobám, rozvoj ich kultúrnych potrieb, podiel na spoločenskej participácii a inklúzii. Vzdelávacie a zážitkové aktivity, ktorými cieľovej skupine sprostredkujeme vnímanie vonkajšieho a vnútorného sveta cez literárnu, výtvarnú, fotografickú a inú kreatívnu činnosť, ich seberealizácia, tvorivé využívanie voľného času i verejná prezentácia pocitov znevýhodnených môže napomôcť ich celkovú spoločenskú participáciu a uplatnenie v živote.

Špecifickým aspektom tejto práce sa venoval náš odborný seminár, ktorý ponúkol priestor na výmenu skúseností z krajín V4, praktické ukážky takejto práce, ale i nové inovatívne metódy a postupy a ich implementáciu do každodennej praxe.

Na seminári vystúpili rôzni odborníci: knihovníci, pedagógovia, sociológovia, psychológovia, terapeuti, tréneri pamäti, liečební pedagógovia, projektoví manažéri a kouči. Veríme, že zároveň zbúral predsudky a mýty o ľuďoch sociálne slabších, vylúčených, hendikepovaných, starých atď.

Sme presvedčení, že nastolené témy naplnili naše projektové zámery a v prvom rade vzbudili záujem odborných pracovníkov knižníc a iných prizvaných špecialistov z krajín Vyšehradskej štvorky. Napomohli tiež nadviazať úzku vzájomnú spoluprácu, výmenu a získavanie nových poznatkov a podporu vyšehradskej identity.

*Mgr. Soňa Šóky, PhD.
odborná garantka seminára*

Abstract: This paper focuses on the possibilities of public libraries in the Czech Republic in the field of inclusion of socially disadvantaged people. The concept of inclusion has been used in Europe since the 1970s and in the Czech Republic since the 1990s. Nowadays, the topic of inclusion is the subject of many debates. The aim of inclusion is to integrate an individual into a particular social group and into the society, and at the same time to be accepted by other members of a particular community. A fundamental aspect of inclusion is the acceptance of difference and mutual understanding between people. The structure of Czech society is going through many changes but negative attitudes towards minorities persist. This fact poses a great challenge for libraries that strive for equal access to information for all citizens. In some regions of the Czech Republic, civic life is not sufficiently developed, but people's interest in getting involved in the community is growing. Libraries in particular can be an optimal place for the development of civil society and have a significant impact on the inclusion of socially excluded populations.

Keywords: library, inclusion, social exclusion, vulnerable groups, media literacy, lifelong learning, information literacy, socio-cultural specifics, minorities, learning librarian.

As early as 2012, a survey was conducted in the Czech Republic to assess the potential of public libraries as community centres for citizens. The Association of Librarians and Information Workers collaborated with the National Library and the Centre for Civic Education on this survey. The research involved 60 libraries, 230 librarians and over 2,000 library users. Democracy is based on individuals' willingness to actively participate in managing shared public spaces, and the links between individuals, communities, and the state are important here. If individuals are frustrated by political developments, for example, they withdraw into their private worlds and refuse to play an active role in public community life. Czech public libraries have an extensive network that can be used in the field of civic education, where it is possible to work with the public. Public libraries fulfil the roles of cultural, community and educational centres within their local communities. They are accessible to everyone, providing a neutral and safe space for a wide range of civic activities. They connect local partners – such as schools of various levels, cultural organisations, and civic initiatives – on a long-term and ongoing basis, becoming an important meeting place for citizens. Public libraries play an important role in strengthening and developing civic competences, providing a neutral and open space that meets the needs of the local community, serving as an advisory centre that helps citizens solve problems, and connecting individuals and organisations.¹

In 2022, a decade later, a whole section of the national library conference *Knihovny současnosti* (Libraries of Today) was dedicated to inclusive services in libraries. Inclusive services involve setting up library services with users' specific needs in mind. This includes making library spaces and services accessible to users with disabilities, as well as helping socially excluded users to overcome the barriers they face. The Czech Republic is becoming an increasingly popular country for foreigners, and this means that library services are also becoming more open to international users. The introduction of inclusive services helps libraries adapt more quickly to the dynamically changing needs of different target groups, contributing to the successful expansion of services and programmes for all users. The expanded and deepened role of public libraries places far greater demands on librarians. By offering inclusive services, library staff are becoming professionals with theoretical knowledge and practical skills in informal civic education. These qualified librarians must collaborate with other civic education organisations, whether formal, such as schools, or informal, such as primarily non-profit organisations. Public libraries are only able to meet the educational needs of their community, propose specific activities and competently moderate debates on various topics of civic education if they work in partnership with other organisations.

1 PROTIVÍNSKÝ, Tomáš a Petr ČÁP. *Občanské vzdělávání v knihovnách: výzkum vzdělávacích preferencí návštěvníků veřejných knihoven v oblasti občanského vzdělávání dospělých*. Masarykova univerzita, 2012.

Inclusivity is a broad concept. It is important for everyone because we all benefit from this improved approach. In the area of spatial inclusivity, for example, features such as ramps, elevators and wider doors help not only people with disabilities, but also parents with strollers, delivery service workers and older people, and many others. An inclusive environment welcomes people from all walks of life. This diversity fosters new ideas, perspectives and creativity, driving innovation in business, education and community projects. When people feel included and valued, they are more likely to participate in community life, volunteer, and contribute to social and economic activities. This leads to stronger, healthier and more connected communities. Social exclusion is one of the key issues that Czech society currently needs to address. Approximately 15 percent of people in the Czech Republic are at risk of social exclusion, which is below the EU-28 average of around 25 percent. Around 1.5 million people in the Czech Republic are at risk of poverty or social exclusion, including almost 100,000 children under six and almost 180,000 people over 65. The extent of social exclusion in the Czech Republic has worsened year-on-year in terms of the social exclusion index: while 450 municipalities were at risk in 2021 (category 8 points or more), this figure increased to 459 in 2022. The aggregated social exclusion index at regional level showed that the Ústí, Moravian-Silesian and Karlovy Vary regions are the most affected in the Czech Republic. However, the analysis clearly showed that other regions also have a higher than average number of affected municipalities, which are often located in areas known as the 'inner peripheries'. In 2022, the municipalities deemed most vulnerable were located in the Moravian-Silesian Region (59), the Ústí Region (55), the Central Bohemian Region (48), the Olomouc Region (47) and the Plzeň Region (44). In 2023, the Ministry of Labour and Social Affairs presented the Action Plan 2024–2026 and the Social Inclusion Strategy 2021–2030. The action plan summarises the most significant issues facing the Czech Republic with regard to social exclusion, and sets out goals, task descriptions and achievement indicators. The measures set out in the Action Plan have been formulated based on recommendations from individual ministries and the Commission for Social Inclusion. The aim of the Action Plan is to clearly identify the biggest problems in the area of social exclusion and contribute to finding solutions.

Public libraries are tax-funded organisations that fulfil a specific social mission. The first public libraries were established to provide access to reading and education for socially excluded groups within society. The objective of this initiative was to help solve problematic social issues. Even today, libraries that respond to developments and changes in society can fulfil their mission. Their socio-cultural environment has always shaped public libraries, and they can change it by responding to various social deformations. As institutions financed by the public funds, libraries must be useful to society. However, society is not a monolithic structure; it is a complex entity permeated by constant social change and power struggles. Changes within these entities naturally reflect on the actual or anticipated tasks of public libraries. Furthermore, society often fails to clearly define its requirements for public institutions. Schools, as the primary institution for formal education and the promotion of democratic values, serve as a notable example of this phenomenon. As with public libraries, state-controlled, tax-funded schools face demands from various interest groups. Schools should prepare pupils and students for the needs of the labour market while also equipping them with the knowledge and skills to make independent decisions and act with internal motivation. Currently, the school system faces the task of providing high quality, personalised support to all pupils and students, while addressing the issue of social stratification by making educational opportunities accessible to those socially excluded. However, this is a contradiction in terms: if you support all students individually and to the best of your ability, those with a better social background and a more stable support system will benefit much more than those who are socially disadvantaged. The demands of social actors and society as a whole may be directly contradictory.²

When considering the social tasks of a public institution, it is insufficient to examine only the statements of individuals, position papers, the views of political parties, governments, the EU, foundations and non-governmental organisations, or legal texts. It is also crucial to recognise the particular community and its implicit requirements. The structural similarities between school and library systems are significant enough to make this conclusion possible. Most Library and Information Science students did not receive any social pedagogy education during their studies. Not everyone who becomes a librarian today realizes that it is also a profession with social responsibility. It would be a wonderful goal if all actors in

civic education worked together – schools, public libraries, and their founding organizations. The problem is that librarians, with their current knowledge and acquired skills, are unable to independently solve the problems of socially excluded individuals. The social component and social mission should be clearly identified in the curriculum, with lifelong learning used to impart awareness and general knowledge in social work and cross-cultural skills. Anyone who wants to work in a public institution must also be familiar with basic social structures. Knowledge of the community's actual structural data is essential to grasping the connections between factors such as education and social class.

If public library staff acquire the skills of social workers, public libraries will be able to identify and meaningfully overcome local and broader social deformations. Society is increasingly assigning social issues to the education sector, including institutions whose primary function is not education, such as public libraries. To some extent, this represents social progress, as fewer social problems are defined as criminal offences.

However, it is a step backwards since there is less discussion about how to overcome social structures and problems once they have been identified as educational issues. Consequently, social institutions are now confronted with the challenge of addressing social problems to a much greater extent than before. However, this model is not a long-term solution. Either society will provide institutions with sufficient personnel and financial support to meet its demands or it will have to focus more on the social production and reproduction of social problems.³

However, institutions such as public libraries have faced challenges that have exceeded their structural capabilities. The question is whether all citizens of the Czech Republic have equal access to education, and to what extent different segments of society use public facilities. Within the context of libraries, the concept of “*social justice*” should guarantee a minimum level of equal opportunities for a diverse society. For several years now, the concept of participation has been incorporated into traditional Czech discourse on the welfare state, specifically the justice systems based on consumption and performance. Public libraries are not inherently socially unjust; groups who, due to their socio-economic circumstances, lack the social and cultural capital of the average ‘middle-class library user’ also use them. Many libraries provide basic services fulfilling a social mission, and create a barrier-free environment for these target groups. Society is required to create and maintain a stable social base that allows individuals to develop freely, while removing barriers that hinder individual development. This is understood as social justice. This concept can be partially applied to libraries. There are certainly enough barriers to prevent people from using libraries, especially social and customary ones. However, social justice must go hand in hand with freedom, including the freedom to use public libraries. No one, including libraries, has the right to dictate how and when individuals should use them, unless there are good reasons for doing so. There has long been an absurd effort to strive for 100% utilization of public libraries. Libraries represent infrastructure that can potentially be utilised. Everyone should have the opportunity to access all the services that libraries offer. If one social group makes extensive use of the available services, while others do not, it raises the question of whether the opportunities offered to the former are limited, or if the latter are particularly disadvantaged. In a free society, social justice does not mean that all individuals must use all the services offered by public institutions; rather, it means that they have the freedom to decide for themselves whether to use them and whether they find them useful. This must be made possible for them proactively, partly through knowledge transfer and partly through removing structural barriers. The number of readers in Czech libraries is steadily declining, whereas in England, for instance, public libraries are used by 50% of the population. User orientation is closely linked to long-term democratic structures because, essentially, public libraries belong to everyone. Many age and social groups would be excluded entirely if pupils, students and seniors were deducted from the total number of users in the Czech Republic. However, securing funding from founding organisations would be easier for libraries if they had broader coverage of target groups. It is socially unjust when public institutions, such as libraries, promote the values of the educated middle class as the norm and perpetuate social differences with other social classes – the same classes that largely finance these institutions. As early as 2002, 18 statistical factors of social inclusion were identified, and the European Union developed multidimensional indicators to describe social exclusion. Unfortunately, the required implementation has not yet taken place. These

3 MORAVCOVÁ, Ilona, ed. *Sociální vyloučení v resocializačním kontextu*. Univerzita Pardubice, 2012.

indicators could assist public libraries in achieving an optimal balance between users from different social classes. In the area of social inclusion, the Ministry of Labour and Social Affairs of the Czech Republic (MLSA) primarily creates conceptual and strategic materials and participates in the implementation of projects financed from the state budget or EU funds. The MLSA works with non-governmental organizations, social partners, public libraries, and academic institutions, ensures coordination and institutional aspects of this cooperation. A key player is the Agency for Social Inclusion, established in 2008 as an expert tool of the Czech government for addressing social exclusion. This agency ensures the comprehensive coordination of public authorities' approach to addressing social exclusion at central government level, and promotes cooperation between public authorities and other institutions at local level in the area of social inclusion of residents of socially excluded areas. The task of social inclusion is to contribute to the protection and exercise of human rights. Therefore, social inclusion should aim to enable everyone to enjoy their rights and freedoms fully as members of society, providing assistance and support to those who are socially excluded or disadvantaged based on their ethnicity, age, origin, disability or other factors, helping them to overcome limitations and develop their personal potential. This area is still a significant challenge for public libraries in the Czech Republic.

Mgr. Roman Giebisch, Ph.D.

National Library of the Czech Republic, Praha, The Czech Republic;
e-mail: roman.giebisch@nkp.cz

After graduating from the Faculty of Education at Palacký University in Olomouc, he joined the Scientific Library in Olomouc in 1995, where he worked in the Department of Collection Management and Protection. He worked as the head of this department from 1996 to 2003. From 2004 to 2008, he headed the Department of Regional Services of the Olomouc region. Since 2009, he has been working at the National Library of the Czech Republic, first as an employee of the Department for Analysis and Coordination of VKIS and since 2013 he has been the Head of the Education Department. He has participated in a number of development and educational projects within the programmes Internetisation of Olomouc Region Libraries, Regional Functions of Olomouc Region Libraries, Public Information Services of Libraries, Library of the 21st Century, National System of Occupations. In his extensive publishing and lecturing activities, he is involved in various areas of librarianship and publishes in many professional journals. He is engaged in teaching and training of librarians and gives lectures in library retraining courses. Since 2001 he has been an active member of SKIP ČR. He first served as secretary of the regional committee of SKIP ČR in the Moravian-Silesian and Olomouc regions, then in 2009-2013 as a secretary of the executive committee of SKIP ČR on the national level. Since 2013, he has been the chairman of the largest Czech professional organization for librarians. Within SKIP, he has long been involved in fundraising and cooperation with partners from the commercial sector.

Abstrakt: Příspěvek se zaměřuje na možnosti veřejných knihoven v České republice v oblasti inkluze sociálně znevýhodněných osob. S pojmem inkluze se v Evropě pracuje již od 70. let 20. století a v České republice od 90. let. Kolem tematiky inkluze se v dnešní době vedou ostré diskuse, jsou tématem mnoha debat. Cílem inkluze je začlenění jedince do určité sociální skupiny, do společnosti a zároveň jeho přijetí ze strany dalších členů konkrétní komunity. Základním aspektem inkluze je přijetí odlišnosti a vzájemné porozumění mezi lidmi. Skladba české společnosti se velmi mění a stále přetrvává negativní přístup k menšinám. Tato skutečnost představuje velkou výzvu pro knihovny, které usilují o rovný přístup k informacím pro všechny obyvatele. V některých regionech Česka není dostatečně rozvinutý občanský život, ale zájem o zapojení se do komunity a života obcí ve společnosti narůstá. Právě knihovny mohou být optimálním místem pro rozvoj občanské společnosti a výrazně ovlivnit inkluzi sociálně vyloučených obyvateľ.

Klíčová slova: knihovna, inkluze, sociální vyloučení, ohrožené skupiny, mediální gramotnost, celoživotní vzdělávání, informační gramotnost, sociokulturní specifika, minority, učící knihovník.

Již v roce 2012 byl v České republice realizován průzkum, který mapoval potenciál veřejných knihoven jako přirozených komunitních center pro občany. Na tomto průzkumu vedle Svazu knihovníků a informačních pracovníků spolupracovala také Národní knihovna a Centrum občanského vzdělávání. Do výzkumu se zapojilo 60 knihoven, 230 knihovnic a knihovníků a více než 2 000 uživatelů knihoven. Demokracie spočívá v ochotě jednotlivců aktivně se podílet na správě společného veřejného prostoru a důležité jsou zde vazby mezi jednotlivcem, komunitou a státem. Pokud jsou jednotlivci frustrováni např. z vývoje politické situace, tak se uzavírají do svých soukromých světů a odmítají hrát aktivní roli v komunitním veřejném životě. V oblasti občanského vzdělávání, kde je možné pracovat se širokou veřejností, lze využít hustou síť veřejných českých knihoven. Veřejné knihovny naplňují roli kulturních, komunitních a vzdělávacích center ve svých lokálních komunitách. Knihovny jsou přístupné všem lidem bez rozdílu, poskytují neutrální a bezpečný prostor pro bohatou nabídku občanských aktivit. Dlouhodobě a průběžně propojují lokální partnery – školy různých stupňů, kulturní organizace i občanské iniciativy a stávají se důležitým centrem setkávání občanů. Významné role veřejných knihoven jsou – posilování a rozvoj občanských kompetencí, poskytování neutrálního a otevřeného prostoru pro uspokojení potřeb místní komunity, poradenské centrum při řešení problémů občanů a propojování jednotlivců i organizací.¹

O deset let později v roce 2022 byl jeden blok celostátní knihovnické konference *Knihovny současnosti* věnován inkluzivním službám v knihovnách. Inkluzivní služby tvoří proces nastavování služeb knihoven s ohledem na uživatele se specifickými potřebami. Jde o zpřístupňování prostorů knihoven a jejich služeb hendikepovaným uživatelům, pomoc při řešení různých bariér, kterým čelí uživatelé potýkající se s důsledky sociálního vyloučení. Dochází k interkulturnímu otevírání služeb knihoven pro cizince, kteří se čím dál více zabydlují v Česku. Zavádění inkluzivních služeb pomáhá knihovnám rychleji se adaptovat na dynamicky se měnící potřeby různých cílových skupin a přispívá k úspěšnému rozšíření služeb a nabídky programů pro všechny uživatele bez rozdílu. Tyto rozšířené a prohloubené role veřejných knihoven kladou daleko vyšší požadavky na osoby knihovnic a knihovníků. S nabídkou inkluzivních služeb se z pracovníků knihoven stávají profesionálové s teoretickými poznatky a praktickými dovednostmi v oblasti neformálního občanského vzdělávání. Tito kvalifikovaní knihovníci musí být propojeni s dalšími organizacemi občanského vzdělávání, ať už formálního, jako jsou školy, nebo neformálního, jako jsou primárně neziskové organizace. Pouze v partnerství s dalšími organizacemi jsou schopny veřejné knihovny zajišťovat vzdělávací potřeby obyvatel své komunity, navrhovat konkrétní aktivity a kvalifikovaně moderovat debaty k různým tématům občanského vzdělávání.

1 PROTIVÍNSKÝ, Tomáš a Petr ČÁP. *Občanské vzdělávání v knihovnách: výzkum vzdělávacích preferencí návštěvníků veřejných knihoven v oblasti občanského vzdělávání dospělých*. Masarykova univerzita, 2012.

Inkluzivita je pojmem, který zahrnuje velké množství témat. Inkluzivita je důležitá úplně pro všechny, protože z tohoto lepšího přístupu těžíme všichni. Např. v oblasti prostorové inkluzivity známe prvky, jako jsou rampy, výtahy a širší dveře, a ty nepomáhají jen osobám se zdravotním postižením. Jsou prospěšné i pro rodiče s kočárky, pracovníky doručovatelských služeb, starší osoby a mnoho dalších lidí. Inkluzivní prostředí vítá lidi ze všech společenských vrstev. Tato rozmanitost přináší nové nápady, perspektivy a kreativitu, které jsou hnacím motorem inovací, ať už v podnikání, vzdělávání nebo komunitních projektech. Když se lidé cítí začlenění a oceňováni, je pravděpodobnější, že se budou účastnit komunitního života, pracovat jako dobrovolníci a přispívat k sociálním a ekonomickým aktivitám. To vede k silnějším, zdravějším a propojenějším komunitám. Sociální vyloučení představuje jeden z klíčových problémů, které musí česká společnost aktuálně řešit. Podíl osob ohrožených sociálním vyloučením v Česku činí cca 15 procent a je pod průměrem evropské osmadvacítky, který je cca 25 procent. Ohroženo chudobou či sociálním vyloučením je v celém Česku přibližně 1,5 milionů lidí, a z toho téměř 100 tisíc dětí do šesti let a bezmála 180 tisíc lidí starších 65 let. Rozsah sociálního vyloučení se napříč Českem mezikročně z hlediska indexu sociálního vyloučení zhoršil – jestliže v roce 2021 bylo ohrožených obcí (kategorie 8 a více bodů) 450, v roce 2022 jich bylo o devět více, konkrétně 459. Agregovaný index sociálního vyloučení na úroveň krajů pak potvrdil, že nejzatíženějšími kraji Česka jsou dlouhodobě kraje Ústecký, Moravskoslezský a Karlovarský. Analýza nicméně jednoznačně ukázala, že i ostatní kraje mají na svém území nadprůměrně zatížené obce, které se mnohdy nacházejí v tzv. vnitřních periferiích. Nejvíce ohrožených obcí bylo v roce 2022 v Moravskoslezském kraji (59), Ústeckém kraji (55), Středočeském kraji (48), Olomouckém kraji (47) a Plzeňském kraji (44). Ministerstvo práce a sociálních věcí předložilo v roce 2023 *Akční plán 2024–2026 a Strategii sociálního začleňování 2021–2030*. Akční plán shrnuje nejdůležitější problémy, kterým Česká republika čelí v oblasti sociálního vyloučení, a zároveň zveřejňuje cíle, popis úkolů i indikátory splnění. Opatření, která jsou v tomto akčním plánu navržena, vycházejí z podnětů jednotlivých resortů a Komise pro sociální začleňování. Cílem akčního plánu je jasné pojmenování největších problémů v okruhu témat souvisejících se sociálním vyloučením a přispět k jejich řešení.

Veřejné knihovny jsou organizace financované z daní a tak plní své zadané společenské poslání. První založené veřejné knihovny měly umožnit sociálně vyloučeným vrstvám společnosti přístup ke čtení a vzdělání. Tato iniciativa měla přispět i k řešení problematických sociálních otázek. I dnes mohou své poslání plnit knihovny, které budou reagovat na vývoj a změny ve společnosti. Veřejné knihovny byly vždy utvářeny svým sociokulturním prostředím a jsou schopny jej měnit reakcí na různé společenské deformace. Jako instituce financované z veřejných prostředků musí knihovny být společnosti užitečné, ale problémem je, že společnost není monolitická struktura, ale složité entity prostoupené neustálými společenskými změnami a bojem o moc. Změny uvnitř těchto subjektů se pochopitelně odrážejí i ve skutečných nebo předpokládaných úkolech pro veřejné knihovny. Společnost má navíc často ve zvyku jasné nedefinovat své požadavky na veřejné instituce. Výborným příkladem jsou školy jako hlavní pilíř formálního vzdělávání i v oblasti demokracie. Školy kontrolované státem a financované z daní čelí stejně jako veřejné knihovny velmi odlišným požadavkům různých zájmových skupin. Školy by měly připravit žáky a studenty nejlepším možným způsobem pro potřeby trhu práce a zároveň by je měly připravit k tomu, aby byli schopni se samostatně rozhodovat a jednat, měli by mít dostatečné znalosti, které by reflexivně a s vnitřní motivací aplikovali. Školský systém přitom v současné době stojí před úkolem co nejlépe, individualizované a kvalitativně podporovat všechny žáky a studenty a zároveň řešit problémy sociální stratifikace, tedy zpřístupnění příležitostí sociálně vyloučeným prostřednictvím vzdělávání. To je pochopitelně rozpor – pokud podporujete všechny studenty individuálně a nejlepším možným způsobem, podporujete ty s lepším sociálním východiskem a stabilnějším systémem podpory mnohem lépe než sociálně znevýhodněné. Požadavky sociálních aktérů a požadavky společnosti si mohou dokonce přímo odporovat.²

Pokud jde o otázku, jaké sociální úkoly má veřejná instituce, nelze se dívat pouze na prohlášení jednotlivých aktérů, ani na poziční dokumenty, názory stran, vlád, EU, nadací a nevládních organizací, ani na právní texty, ale je také třeba identifikovat konkrétní komunitu a její implicitní požadavky. Strukturální podobnosti mezi školními a knihovními systémy jsou dostatečně velké, aby to bylo možné odvodit. Většina studentů knihovnictví během svého studia nezískala žádné sociálně pedagogické vzdělání. Ne každý,

kdo se dnes stává knihovníkem, si uvědomuje, že je to také povolání se společenskou odpovědností. Byl by to úžasný cíl, kdyby všichni aktéři občanského vzdělávání táhli za jeden provaz – školy, veřejné knihovny a jejich zřizovatelé. Problém je, že knihovníci se svými dosavadními znalostmi a získanými dovednostmi nejsou schopni samostatně řešit problémy sociálně vyloučených osob. V osnovách studia knihovnictví by měla být jasně identifikována sociální složka a sociální poslání a prostřednictvím celoživotního vzdělávání by mělo být předávání povědomí a všeobecné znalosti v oblasti sociální práce a transkulturních dovedností. Každý, kdo chce pracovat ve veřejné instituci, musí znát i základní sociální struktury. Znalost skutečných strukturálních dat komunity je nezbytná, je nutné začít chápat souvislosti např. mezi vzděláním a sociální třídou.

Pokud pracovníci veřejných knihoven dokáží získat kompetence z oblasti sociální práce, tak budou veřejné knihovny schopny lokálně a v nadlokálním kontextu identifikovat sociální deformace, které mohou smysluplně pomoci překonat. Společnost deleguje stále více sociálních problémů na vzdělávací sektor – včetně všech institucí, které mají i jiné úkoly než vzdělávání, jako jsou veřejné knihovny. Na jedné straně jde o sociální pokrok, protože méně sociálních problémů je definováno jako závažné problémy kriminality. Na druhou stranu je to krok zpět, protože se méně mluví o sociálním překonávání sociálních struktur a problémů, když jsou identifikovány jako výchovné problémy. Jedním z důsledků tohoto posunu je, že se sociální instituce musí sociálními problémy zabývat mnohem více než dříve. Tento model ovšem nebude dlouho fungovat. Buď společnost přistoupí k tomu, aby svým nárokům na instituce odpovídala dostatečnou personální a finanční podporou, nebo se bude muset více zaměřit na společenskou produkci a reprodukci sociálních problémů.³

Dosud však instituce, jako jsou veřejné knihovny, stály před úkoly, které strukturálně přesahovaly jejich možnosti. Otázkou je, zda mají všichni občané České republiky rovný přístup ke vzdělání a do jaké míry využívá průřezová část společnosti veřejná zařízení. V kontextu knihoven by „sociální spravedlnost“ měla zajistit minimální úroveň rovných příležitostí pro širokou diverzitu společnosti. Již několik let se k tradičním paradigmatům českého diskurzu sociálního státu, konkrétně spravedlnosti založené na spotřebě a výkonu, přidává koncept participace. Veřejné knihovny rozhodně nejsou samy o sobě společensky nespravedlivé, jejich služby využívají i skupiny, které kvůli svým socioekonomickým podmínkám nemají sociální a kulturní kapitál průměrného „středostavovského uživatele knihoven“. Existuje mnoho knihoven, které poskytují základní služby plnící sociální poslání a pro tyto cílové skupiny vytváří bezbariérové prostředí. Byl stanoven požadavek na společnost, aby byla vytvořena a udržována stabilní sociální základna pro co nejsvobodnější rozvoj jedinců a zároveň by měly být odstraněny bariéry, které brání individuálním rozvoji. To je chápáno jako sociální spravedlnost. Částečně se to dá aplikovat na knihovny. Bariéry, které brání využívání knihoven, zejména sociálních a zvykových, je jistě dost. Důležité však je, že sociální spravedlnost jde ruku v ruce se svobodou – včetně svobody využívat veřejné knihovny. Nikdo, včetně knihoven, nemá právo diktovat jednotlivcům, jak a kdy mají být použity, pokud k tomu nejsou dobré důvody. Dlouhodobě existuje absurdní snaha usilovat o stoprocentní využití veřejných knihoven. Knihovny představují infrastrukturu, kterou lze potencionálně využít. Každý musí mít možnost využívat všechny služby, které knihovny nabízejí. Pokud nabídky ve velké míře využívá pouze jedna sociální skupina a ostatní ne, může to být důvodem k otázce, zda jsou příležitosti první skupiny strukturálně omezeny, nebo zda jsou zvláště podporovány možnosti skupiny druhé. Sociální spravedlnost ve svobodné společnosti neznámá, že všichni jednotlivci musí využívat všech služeb nabízených veřejným zařízením, ale že mají všichni svobodu se sami rozhodnout, zda to chtějí a považují za užitečné. A to jim musí být umožněno proaktivně, částečně předáváním znalostí a částečně odstraňováním strukturálních bariér. Počet čtenářů v českých knihovnách se neustále snižuje, ale např. v Anglii je využívání veřejných knihoven padesátiprocentní. Uživatelská orientace je jistě úzce propojena s dlouhodobými demokratickými strukturami, protože veřejné knihovny patří v podstatě všem. Pokud by se v Česku od celkového podílu uživatelů odečetli žáci, studenti a senioři, tak by mnoho věkových a sociálních vrstev vůbec nebylo zahrnuto. Širší pokrytí cílových vrstev by ovšem zase knihovnám dodalo lepší argumentaci pro zajištění financí u jejich zřizovatelů. Je sociálně nespravedlivé, když veřejné instituce, jako jsou knihovny, prohlašují ideál vzdělané střední třídy za normu a pěstují sociální odlišnost od ostatních společenských tříd, které tyto instituce z velké části financují. Již v roce 2002 bylo identifikováno 18 statistických faktorů

3 MORAVCOVÁ, Ilona, ed. *Sociální vyloučení v resocializačním kontextu*. Univerzita Pardubice, 2012.

sociálního začleňování a Evropská unie vyvinula vícerozměrné identifikátory k popisu sociálního vyloučení. Bohužel doposud k požadované implementaci nedošlo. Indikátory sociálního začleňování v nich obsažené by mohly veřejným knihovnám posloužit jako vodítko k tomu, jak vytvořit rovnováhu mezi svými uživateli z různých společenských tříd.

Ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV) České republiky v oblasti sociálního začleňování zejména vytváří koncepční a strategické materiály a podílí se na realizaci projektů ze státního rozpočtu nebo fondů EU. MPSV spolupracuje s nestátními neziskovými organizacemi, sociálními partnery, veřejnými knihovnami a s akademickými pracovišti a zajišťuje koordinaci a institucionální stránku této spolupráce. Klíčovým aktérem je Agentura v oblasti sociálního začleňování, založená v roce 2008 jako expertní nástroj vlády ČR pro řešení sociálního vyloučení. Tato agentura zabezpečuje komplexní koordinaci přístupu orgánů veřejné správy k řešení problému sociálního vyloučení na úrovni ústředních orgánů státní správy a spolupráci mezi orgány veřejné správy a dalšími institucemi na místní úrovni v oblasti sociálního začleňování obyvatel sociálně vyloučených lokalit. Úkolem sociálního začleňování je přispívat k ochraně a výkonu lidských práv osob. Sociální začleňování by tak mělo směřovat k tomu, aby každý člověk mohl plně užívat svých práv a svobod jako plnohodnotný člen společnosti a osobám sociálně vyloučeným či znevýhodněným na základě své etnicity, věku, původu, zdravotního postižení a dalších důvodů poskytovat pomoc a podporu v odstraňování omezení a v rozvoji jejich osobního potenciálu. V této oblasti mají veřejné knihovny v České republice před sebou ještě mnohé výzvy.

Mgr. Roman Giebisch, Ph.D.

Národní knihovna ČR, Praha, Česká republika;
e-mail: roman.giebisch@nkp.cz

Po absolvování Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci nastoupil v roce 1995 do Vědecké knihovny v Olomouci, kde pracoval v Oddělení správy a ochrany fondů. Na pozici vedoucího tohoto oddělení působil v letech 1996 až 2003. V období 2004 až 2008 vedl Oddělení regionálních služeb Olomouckého kraje. Od roku 2009 pracuje v Národní knihovně ČR, nejprve jako pracovník Referátu pro analýzu a koordinaci VKIS a od roku 2013 zastává funkci vedoucího Oddělení vzdělávání. Podílel se na řešení řady rozvojových a vzdělávacích projektů v rámci programů Internetizace knihoven Olomouckého kraje, Regionální funkce knihoven Olomouckého kraje, Veřejné informační služby knihoven, Knihovna 21. století, Národní soustava povolání. Ve své rozsáhlé publikační a přednáškové činnosti se věnuje různým oblastem knihovnictví, publikuje v mnoha oborových časopisech. Věnuje se výuce a vzdělávání knihovníků, přednáší v rekvalifikačních knihovnických kurzech. Od roku 2001 je aktivním členem organizace SKIP ČR. Nejprve působil jako tajemník regionálního výboru SKIP ČR Moravskoslezského a Olomouckého kraje, poté v letech 2009-2013 ve funkci tajemníka výkonného výboru SKIP ČR, od roku 2013 je předsedou této největší české knihovnické profesní organizace. V rámci SKIP se dlouhodobě věnuje fundraisingu a spolupráci s partnery z komerční sféry.

An overview of public library services for the elderly in Hungary

/ Prehľad verejných knižničných služieb pre seniorov v Maďarsku

Gábor Varga

Abstract: An ageing society sets new challenges for the libraries. This paper analyses the library use of the population over the age of 65 and examines the changes that have occurred. The analysis is based on recent Hungarian public library system statistics and surveys conducted by the Ferenc Rákóczi II Library. The paper presents the programmes and good practices of Hungarian county libraries and Metropolitan Ervin Szabó Library. Apart from the basic library services, some innovative methods have been introduced recently that are designed to involve and support people over the age of 65.

Keywords: older adults, active ageing, public library, library services.

Introduction

Because of the increase in the average age of the global population, 16.66% of our society is expected to be over 60 by 2030.¹ Due to the constant increase in life expectancy, a growing proportion of our population belongs to this age group. The theory of old-age social exclusion (retirement, isolation) has been replaced by the concept of active ageing adopted by the WHO in 1997.² Active ageing does not solely mean optimizing opportunities for health and participation in the labour market but also ensuring a proper quality of life, including physical, mental, and social well-being.³ The ability to make personal decisions and the capacity of living independently in the society are both key elements of active ageing.⁴ It also includes solidarity and two-way communication between generations, which have to be present in libraries as well. This paper will provide examples for that.

Libraries have to prepare for the challenges set by an ageing society. These institutions can contribute greatly to providing the conditions of active and healthy ageing by being the places of education, competence development, and socializing. As regular users of libraries, members of the older generation can read books and other documents, participate in various trainings and social interactions.⁵ Concerning an aging society, the 2030 Agenda for Sustainable Development, adopted by the United Nations, also deals with the older generation. The two SDGs that concern this age group are Goal 3 (Ensure healthy lives and promote well-being for all at all ages) and Goal 4 (Ensure inclusive and equitable quality education and promote lifelong learning opportunities for all).⁶

1 DALMER, Nicole K. and Meredith GRIFFIN. Older Adults, Public Libraries, and Sustainable Development Goals. In: *How Public Libraries Build Sustainable Communities in the 21st Century*. Emerald Publishing Limited, 2023. p. 153–160. Available at: <https://doi.org/10.1108/S0065-283020230000053013>. [viewed 2025-03-10].

2 WORLD HEALTH ORGANIZATION. Active ageing. *World Health*. vol. 50 (1997), no. 4. Available at: <https://iris.who.int/handle/10665/54909>. [viewed 2025-03-10].

WORLD HEALTH ORGANIZATION. *Active Ageing: A Policy Framework*. World Health Organization, 2002. Available at: <https://extranet.who.int/agefriendlyworld/wp-content/uploads/2014/06/WHO-Active-Ageing-Framework.pdf>. [viewed 2025-03-10].

3 PATYÁN, László and Anett Mária LELESZI-TRÓBERT. Az aktív idősödés egyéni és társadalmi dimenziói. *Mál-tai tanulmányok*. vol. 4 (2022), no. 4, p. 79.

4 TAPODI-SZABÓ Annamária. *Aktív idősödés: mit értünk alatta?* CédrusNet Kecskemét. Online. Available at: <https://www.cedrusnetkecskemett.hu/aktiv-idosodes-mit-ertunk-alatta/>. [viewed 2025-03-10].

5 KÖVESHÁZINÉ, Muntyán Alexandra. Társadalmi hátrányban levő olvasók könyvtári ellátása. *Könyvtári Figyelő*. vol. 47 (2001), no. 1, p. 74.

6 UNITED NATIONS. *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*. Online. Available at: <https://sdgs.un.org/2030agenda>. [viewed 2025-03-10].

The ageing society of Hungary

Compared to global trends, the rate of population ageing is significantly higher in Hungary. According to data from the Hungarian Central Statistical Office, the proportion of people over the age of 65 was 19.2% in 2019, while this number has increased to 20.7% in 2024, which is 1.5% higher than five years ago.⁷

Tab. 1 The percentage of the 65-year-old and older population and the ageing index between 2019 and 2024 in Hungary

Year, 1 January	65 and older (Annual %)	Ageing index
2019	19,2	132,7
2020	19,8	136,6
2021	20,2	139,4
2022	20,4	141,0
2023	20,5	141,5
2024	20,7	143,2

The ageing index indicates the changes in the population structure and thus the process of ageing. It refers to the number of the elderly aged 65 and over compared to the population younger than 14. According to the chart above, this number has also increased from 2019 (132.7) to 2024 (143.2): while on 1 January 2019, the number of old people per 100 individuals younger than 14 was 133, this number has increased to 144 in 2024. Both indicators show that the ageing of the Hungarian population is a process that has been going on for decades and happens at a higher rate when compared to global data.

Library use habits of the older population

The most important law regulating the activities of Hungarian public libraries is Act CXL of 1997, referred to as the Law on Culture. This states that people above the age of 70 are exempt from paying the membership fee. Apart from the exemption provided by the law, most of the public libraries in Hungary offer further discounts for pensioners under the age of 70. This usually means a 50% discount on membership fee. As the retirement age in Hungary is 65, thereby all members of the older population are eligible for some kind of discount on membership fee.

In the following, we will examine the proportion of the elderly population in the Hungarian public library system based on the Hungarian National Library Statistics.⁸

Tab. 2 The number of registered users of Hungarian public libraries and the number and proportion of users above the age of 65 between 2019 and 2023

Year	The number of registered users	The number of users above 65	The proportion of users above 65 compared to all registered users (%)
2019	1 388 047	150 127	10,8
2020	1 039 633	130 450	12,6
2021	1 055 957	131 260	12,4
2022	1 098 312	136 972	12,5
2023	1 148 676	141 312	12,3

7 KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL. *Stadat*. Online. Available at: https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0004.html. [viewed 2025-03-10].

8 KÖNYVTÁRI INTÉZET. *Adatvizualizáció*. Online. Available at: <https://ki.oszk.hu/adatvizualizacio>. [viewed 2025-03-10].

The starting year is 2019, a year that was not affected by the global pandemic yet. The last complete year of the Hungarian library statistics is 2023; thus, the data of five years will be examined. The decrease in the number of registered users follows the global pattern. As a result of the pandemic restrictions in Hungary, of the compelled closure of library buildings and of the restricted opening hours, the number of registered users decreased by 24% from 2019 to the end of 2021. The number of registered users above the age of 65 shows a less drastic decrease of 12.5%.

After the reopening of the libraries, actions by local authorities due to the economic crisis affected both the public libraries and their users. The Hungarian public library system did not operate at full capacity between the autumn of 2022 and the spring of 2023. Some public libraries were subject to restricted opening hours, while others decided to close their buildings to the public. These conditions resulted in a slow increase in the circulation data, which remains below the level of 2019. As the data of the five years examined above show, even though 19–20% of the Hungarian population belongs to the age group of 65 or above, their proportion compared to the registered users in the public library system is only 11–12%. This number indicates that a greater integration of the older population into public libraries must be a key strategic goal of these institutions.

Upon examining the chart above, it is also worth having a look at the percentage of the older population who returned to the public libraries after the pandemic. Data shows that the proportion of the elderly has increased compared to the number of the registered users since 2019. That is, 94% of this age group has returned to the public library system. For people between the ages of 18 and 29, this rate is only 74%, meaning Hungarian public libraries registered a 26% drop in this age group compared to 2019.

There has been no national representative survey conducted regarding the library use habits of people over the age of 65. The Hungarian National Library Statistics only provide data on the age distribution of the registered users. This does not include library usage statistics (either personal or remote) of the elderly or any other age group. The library use habits of the older population can be examined with the help of the satisfaction surveys of libraries.

The Ferenc Rákóczi II Library conducted such a questionnaire survey in 2022. The results of this survey can be accessed from the website of the library.⁹ The survey helps us understand the library use habits of people over the age of 65; it shows us which library services they use and how regularly. 92 out of the 285 library users (32.5%) who completed the questionnaire were above the age of 65. The majority of them visit either the main library or any other branch libraries of Ferenc Rákóczi II Library regularly. 21.7% of them visit more than once a week, 16.3% once a week, 21% every second week, and 20.6% every third week. The amount of time they spend at the library varies between 30–60 minutes (40 participants) and 1–2 hours (30 participants). The participants had to answer questions in connection with the use of library services as well. Loan of documents and local use (mostly reading daily papers and periodicals) are the main reasons older people visit the libraries, but interlibrary loan is also a popular service among these individuals. There has been a decrease in the number of internet users in the libraries. This tendency can be associated with the widespread use of personal computers and especially smartphones. Although libraries provide access to the internet through their computers and most of them offer free Wi-Fi to their users, the decrease is significant. The same can be observed when examining the national statistics. The number of people using the internet in public libraries dropped by 57% from 1,782,571 users in 2019 to 767,677 users in 2023.

In the year of the survey, Ferenc Rákóczi II Library had 2,831 registered users above the age of 65, which is 14.7% of the total number of users. This rate was 12.5% on a national level in the same year.

Library services for older adults in Hungary

The next part of this paper will introduce library services provided for seniors in Hungary and some

9 II. RÁKÓCZI FERENC KÖNYVTÁR. *Használói elégedettségvizsgálat 2022*. Online. Available at: https://www.rfmlib.hu/sites/default/files/hasznaloi_igenyfelmeres_2022.pdf. [viewed 2025-03-10].

good practices. The examples have been chosen from surveys conducted by county libraries and the Metropolitan Ervin Szabó Library and from the official websites of these institutions. The public library services promoting active ageing have been divided into three categories.

1. Provision of library documents and information

Services related to library documents, such as loans, local use, or remote use (e.g., digitised documents, subscribed databases), are available for all age groups, but libraries pay special attention to older users when it comes to documents. Large print books are purchased to help users with visual impairment, but audiobooks are just as popular. However, it is not only stock management where libraries try to aid the elderly. Most of the county libraries offer book recommendation lists specially selected for their older users.¹⁰

There are several good practices on how to deliver library documents to older people. Many libraries offer a home delivery service; that is, they deliver documents to be loaned (books, periodicals, and audio-books) to the home of old, ill users with reduced mobility or who are bound temporarily or permanently for home stay.¹¹ Metropolitan Ervin Szabó Library delivers player devices as well, if necessary. Requests received by phone, via email, or through the libraries' online catalogues are fulfilled after a date of receipt has been agreed upon. This service is not limited to individual requests. Deposit libraries have been set up in several retirement homes, and the home delivery service is also available upon request to those living in these institutions. This service is not only about delivering documents to these people but also about giving an opportunity for a personal encounter and conversation between librarians and the older people living in these homes.

A special area of library services for older adults is the services provided by library buses. They have competence development and social function, but this will be examined later. In Hungary, four county libraries offer library bus services, with six vehicles altogether. The library buses are responsible for providing library services to small villages. These settlements have residents below 500 and they are suffering from a constant decrease in population and ageing. The library buses are usually the only means of access to culture in these areas. Borrowing books, DVDs and periodicals are all among the services they offer. The buses have a set timetable; however, they do fulfil home delivery requests and often visit adult day care institutions as an extra stop. According to a questionnaire survey, 97% of the users believe library buses have improved the quality of library services in the area.¹²

2. Digital competence development for older adults

The libraries' activity of providing information to older adults is relatively diverse: it involves giving general and public information as well as helping them apply for grants and other support. Besides all these, librarians also have to offer the training opportunities public libraries provide to their older users.

Organizing competence development trainings is a priority of public libraries, and most of them are targeted towards the older generation. The library practices mentioned below are related to the most common and most popular area of competence development: digital competence development. These trainings are usually organized for groups but individual tutoring is available as well. The structure of these basic computer and internet courses varies from library to library. In general, the courses teach people how to use the computer, followed by lessons on internet safety, which include the use of browsers, messaging and email programs, social media, online banking and shopping, and e-government services.

10 JÓZSEF ATTILA KÖNYVTÁR. *Tematikus ajánlók*. Online. Available at: <https://www.jamk.hu/hu/tematikus-a-janlo?page=1>. [viewed 2025-03-10].

11 SOMOGYI KÁROLY KÖNYVTÁR. *Házhöz megy a könyv*. Online. Available at: <https://www.sk-szeged.hu/hazhoz-megy-a-konyv/>. [viewed 2025-03-10].

12 TÓTH, Máté. *Könyvtárbuszos szolgáltatások hasznosulásának elemzése*. Könyvtári Figyelő. vol 58 (2012), no. 3, p. 492.

Participants are usually eager to learn more about the websites and applications that might be useful for them. As the different types of online scams (financial fraud, fake news, phishing, lottery scams) are becoming more and more common, it is a crucial part of these courses to inform older people of the risks and how to combat them. Internet safety also includes being acquainted with the means of anti-virus and data protection, thus building a digital comfort zone.

Given that these trainings usually take place in the libraries, it might be worth including the library's website, social media platforms, online catalogue and databases in the course. Teaching how to search in OPAC, reserve a document online or apply for home delivery service helps to improve the library use of older adults.

Smart devices are becoming increasingly common among seniors, which is partially due to the pandemic. Libraries also teach them to use smartphones, tablets and smartwatches properly.

The government's EU-funded Digital Wellbeing Program (DJP) has improved the infrastructural conditions of these trainings. The former eHungary points of the public libraries have become DJP points. Libraries were given laptops, tablets and smartphones.¹³ Librarians had the opportunity to attend a 60-hour course free of charge and – after a successful exam – qualify as mentors. Trainings, however, do not only take place within the libraries. The library bus of Ferenc Rákóczi II Library – and of other libraries, too – offers similar courses to older adults living in small villages. Between the years of 2022 and 2024, 771 people participated in one of these trainings. Some libraries even offer online courses to their users. Károly Somogyi Library of Szeged, for example, has created an e-learning system, which gives opportunity to people living in other areas or with reduced mobility to attend the library's courses, which also includes cloud-based services and digitisation.¹⁴

There are two more programs in connection with the digital competence development of older adults that have to be mentioned. One of them is Internet Fiesta, a weeklong program organized by the Alliance of Libraries and Information Institutes (IKSZ) for more than 20 years now.¹⁵ Public libraries offer programs of different topics each year, with the older generation being a specific target group.

The other important program is Netrevalók, a successful example of intergenerational knowledge transfer.¹⁶ Magyar Telekom and Metropolitan Ervin Szabó Library have jointly launched their program in 2023, which is available in 25 branch libraries in Budapest. The program has been a great success, an evidence of which is the fact that the Alliance of Libraries and Information Institutes has joined the initiative in 2024, thus offering the program to pensioners in 45 additional libraries across the country. During the sessions, secondary school students introduce the elderly to digital solutions tailored to their level of knowledge and interest, providing real help in their everyday lives. In Metropolitan Ervin Szabó Library, 208 students helped 341 pensioners in 2024. The topics covered were social media, e-books, internet safety, online communication and e-government services, entertainment, hobby, transport, travel planning, digital photography and photo editing, health and sports.

3. The community-building role of public libraries

In the case of the elderly, this role is of particular importance because for many of them visiting cultural institutions, including libraries, can be a means of combating loneliness. When talking about public libraries as public spaces or third places, the community-building role cannot be separated from the previously mentioned two other functions.

13 GILÁNYINÉ, Lovász Tünde. Okoseszköz-használat – idősebb korban is: digitális kompetenciafejlesztés a II. Rákóczi Ferenc Megyei és Városi Könyvtárban. *Könyvtári Mappa*. 2019, vol. 5 (2019), no. 10, p. 13.

14 SOMOGYI KÁROLY KÖNYVTÁR. *E-learning*. Online. Available at: <https://www.sk-szeged.hu/e-learning/>. [viewed 2025-03-10].

15 INFORMATIKAI ÉS KÖNYVTÁRI SZÖVETSÉG. *Internet Fiesta*. Online. Available at: <https://fiesta.ikszyvtarak.hu/Default.aspx>. [viewed 2025-03-10].

16 MAGYAR TELEKOM. *Netrevalók*. Online. Available at: <https://helloszulo.hu/netrevalok>. [viewed 2025-03-10].

As for providing documents, several book clubs¹⁷ have been organized for older adults and there are bibliotherapy sessions offered to them as well. Sharing reading experience does have a community-building role, but so do digital competence development trainings. Seniors attending these courses often keep in touch long after finishing the course, and sometimes even organize their own clubs.¹⁸

According to surveys on library bus services, borrowing books is the most popular service but is closely followed by conversation with librarians.¹⁹ For older people, the library bus is a regular meeting place, a means of escaping the loneliness of their homes. Visiting the bus is usually a common program with friends. They often pass on the books they have read, which is a great example of how books build a community.²⁰

The KönyvtárMozi (Cinema at the library) program was launched in 2015. It provides access to visual culture by public screening of Hungarian films in libraries of settlements with a population of less than 5,500. The goal is to make the service available in small towns and villages where there are no cinemas, so that people living there can also access valuable content. The program is quite popular among older adults as they can watch old Hungarian movies they know and love together with friends and neighbours. Screenings are often followed by a conversation about the film, while regular screenings in some villages have even led to film clubs being organized. This is a perfect representation of the community-building role of libraries.

Public libraries have several clubs that seniors can attend. Regardless of their size, libraries place great emphasis on reaching out to the elderly in various different fields, such as crafts, arts, board games, healthy lifestyle, gastronomy, movement culture, classical music etc. These clubs are often self-organized, led by retired volunteers, and have their own exhibitions or performances.

The group called Gyógyulat Önképzőkör, which is a kind of self-study group, meets in one of the branch libraries of Ferenc Rákóczi II Library. It is for retired residents of apartments in the library's vicinity, who meet on a monthly basis to participate in lectures and discussions. It is not a patient club but a therapy workshop promoting prevention and healthy lifestyle. The program was launched in 2018 as part of an Erasmus+ project, within the framework of which various clubs were organized for older adults in cooperation with Slovak and Czech libraries.²¹ This international project was a great opportunity for exchanging experiences but also showed us that there are cases when other institutions adopt programs launched by libraries. One of the most popular programs among seniors was the genealogy club, organized jointly with archivists and operated later by the county archives.

We have already mentioned the Netrevalók program previously as an example of intergenerational cooperation. Knowledge transfer can also happen in the opposite direction. On its Pensioner's Day, Metropolitan Ervin Szabó Library offers sensitization programs in cooperation with local kindergartens. The latest initiative is a program called Mesenagyi (Granny Tales), where the needs of families with small children and pensioners meet. Retired grandparents read tales for children in the library on a weekly basis. For all public libraries, involving pensioners, including former librarian colleagues, in such activities is of particular importance. Older adults who love to read and tell stories contribute to the development of the reading culture of the younger generation by reading, storytelling or sharing their reading experiences. Moreover, while doing so, they create and pass on something valuable. Even above the age of 65.

17 KATONA JÓZSEF KÖNYVTÁR. *Nyugdíjas Könyvbarátok Klubja*. Online. Available at: <https://www.kjmk.hu/esemeny/nyugdijas-konyvbaratok-klubja-100/>. [viewed 2025-03-10].

PÉLINÉ, Bán Éva. „Csak az ember olvas”: Olvasóklub Szentendrén. *Könyv, könyvtár, könyvtáros*. vol. 27 (2018), no. 2, p. 39–45.

CSORBA GYÖZŐ KÖNYVTÁR. Olvasóklubok. Online. Available at: <https://www.csgyk.hu/szolgaltatasok/olvasoklubok>. [viewed 2025-03-10].

18 SZILASSI, Andrea. Időskorúak az infokommunikációs sztrádán: SeniorNet klubok a világban. In: *A József Attila Megyei és Városi Könyvtár évkönyve*. József Attila Megyei és Városi Könyvtár, 2021. p. 113–131.

19 TÓTH, Máté. *Könyvtár és közösség*. Argumentum, 2015. p. 97.

20 CSOBÁN, László; FARKAS Fruzsina and Gréta SZÖLLŐSI. Közösségépítés a könyvtárbuszon. *Könyv, könyvtár, könyvtáros*. vol. 26 (2017), no. 4, p. 17–18.

21 VARGA, Gábor. Könyvtárak az 50 év felettiek oktatásáért. *Könyvtári Mappa*. vol 3 (2017), no. 5, p. 14–15.

Gábor Varga

Ferenc Rákóczi II Library, Miskolc, Hungary; e-mail: vargag@rfmlib.hu

He graduated from the University of Nyíregyháza with a degree in Library and Information Studies and History Teaching. After completing his studies, he worked at the Municipal Library in Miskolc from 2000 to 2013. He has been employed at the Ferenc Rákóczi II County Library since 2013, becoming its director in 2022. Currently, he is pursuing further studies at the Institute of Library and Information Science within the Faculty of Philosophy at Eötvös Loránd University (ELTE) in Budapest. Additionally, he is a member of both the Association of Hungarian Librarians and the Alliance of Libraries and Information Institutions.

Abstrakt: V dôsledku zvyšovania priemerného veku svetovej populácie bude mať 16,66 % našej spoločnosti do roku 2030 viac ako 60 rokov. Podľa údajov z roku 2024 je už teraz podiel obyvateľov nad 65 rokov v Maďarsku na úrovni 20,69 %. Starnúca spoločnosť predstavuje pre knižnice nové výzvy. Príspevok analyzuje využívanie knižníc obyvateľmi nad 65 rokov a skúma zmeny, ku ktorým došlo. Analýza vychádza z najnovšieho maďarského výskumu, štatistických údajov z knižničného systému a prieskumov, ktoré uskutočnila Knižnica Františka II. Rákociho. V príspevku sú tiež predstavené programy a osvedčené postupy župných knižníc, ktoré sú piliermi maďarského systému verejných knižníc. Okrem základných knižničných služieb sa v poslednom období zavádzajú inovatívne metódy, ktorých cieľom je zapojiť a podporiť ľudí starších ako 65 rokov.

Kľúčové slová: starší dospelí, aktívne starnutie, verejná knižnica, knižničné služby.

Úvod

V dôsledku zvyšovania priemerného veku svetovej populácie sa očakáva, že do roku 2030 bude mať 16,66 % našej spoločnosti viac ako 60 rokov.¹ V dôsledku neustáleho predlžovania priemernej dĺžky života patrí do tejto vekovej skupiny čoraz väčšia časť našej populácie. Teória sociálneho vylúčenia v starobe (odchod do dôchodku, izolácia) bola nahradená koncepciou aktívneho starnutia, ktorú prijala WHO v roku 1997.² Aktívne starnutie neznamená len optimalizáciu možností zdravia a účasti na trhu práce, ale aj zabezpečenie primeranej kvality života vrátane fyzickej, duševnej a sociálnej pohody.³ Schopnosť prijímať osobné rozhodnutia a schopnosť žiť nezávisle v spoločnosti sú kľúčovými prvkami aktívneho starnutia.⁴ Zahŕňa aj solidaritu a obojstrannú komunikáciu medzi generáciami, čo musí prebiehať aj v knižniciach. V tomto príspevku sa na to uvádzajú konkrétne príklady.

Knižnice sa musia pripraviť na výzvy, ktoré so sebou prináša starnúca spoločnosť. Tieto inštitúcie môžu výrazne prispieť k zabezpečeniu podmienok aktívneho a zdravého starnutia tým, že budú miestom vzdelávania, rozvoja kompetencií a socializácie. Ako pravidelní používatelia knižníc môžu príslušníci staršej generácie čítať knihy a iné dokumenty, zúčastňovať sa na rôznych školeniach a spoločenských podujatiach.⁵ V súvislosti so starnutím spoločnosti sa staršou generáciou zaoberá aj Agenda 2030 pre udržateľný rozvoj, ktorú prijala Organizácia Spojených národov. Dva ciele trvalo udržateľného rozvoja, ktoré sa týkajú tejto vekovej skupiny, sú cieľ 3 (Zabezpečiť zdravý život a podporovať blahobyt pre všetkých v každom veku) a cieľ 4 (Zabezpečiť inkluzívne, spravodlivé a kvalitné vzdelávanie a podporovať možnosti celoživotného vzdelávania pre všetkých).⁶

1 DALMER, Nicole K. and Meridith GRIFFIN. Older Adults, Public Libraries, and Sustainable Development Goals. In: *How Public Libraries Build Sustainable Communities in the 21st Century*. Emerald Publishing Limited, 2023. p. 153–160. Dostupné na: <https://doi.org/10.1108/S0065-283020230000053013>. [zobrazené 2025-03-10].

2 WORLD HEALTH ORGANIZATION. Active ageing. *World Health*. vol. 50 (1997), no. 4. Dostupné na: <https://iris.who.int/handle/10665/54909>. [zobrazené 2025-03-10].

WORLD HEALTH ORGANIZATION. Active Ageing: A Policy Framework. World Health Organization, 2002. Available at: <https://extranet.who.int/agefriendlyworld/wp-content/uploads/2014/06/WHO-Active-Ageing-Framework.pdf>. [viewed 2025-03-10].

3 PATYÁN, László and Anett Mária LELESZI-TRÓBERT. Az aktív idősödés egyéni és társadalmi dimenziói. *Múltai tanulmányok*. vol. 4 (2022), no. 4, p. 79.

4 TAPODI-SZABÓ Annamária. *Aktív idősödés: mit értünk alatta?* CédrusNet Kecskemét. Online. Available at: <https://www.cedrusnetkecskemet.hu/aktiv-idosodes-mit-ertunk-alatta/>. [viewed 2025-03-10].

5 KÖVESHÁZINÉ, Muntyán Alexandra. Társadalmi hátrányban levő olvasók könyvtári ellátása. *Könyvtári Figyelő*. vol. 47 (2001), no. 1, p. 74.

6 UNITED NATIONS. *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*. Online. Dostupné na: <https://sdgs.un.org/2030agenda>. [zobrazené 2025-03-10].

Starnúca spoločnosť v Maďarsku

V porovnaní so svetovými trendmi je miera starnutia obyvateľstva v Maďarsku výrazne vyššia. Podľa údajov maďarského ústredného štatistického úradu bol v roku 2019 podiel ľudí starších ako 65 rokov 19,2 %, pričom v roku 2024 sa tento počet zvýšil na 20,7 %, čo je o 1,5 % viac ako pred piatimi rokmi.⁷

Tab. 1 Podiel 65-ročných a starších obyvateľov a index starnutia v rokoch 2019 až 2024 v Maďarsku

Rok	65 a starší (ročne %)	Index starnutia
2019	19,2	132,7
2020	19,8	136,6
2021	20,2	139,4
2022	20,4	141,0
2023	20,5	141,5
2024	20,7	143,2

Index starnutia poukazuje na zmeny v štruktúre obyvateľstva, a teda na proces starnutia. Vzápahuje sa na počet starších ľudí vo veku 65 rokov a viac v porovnaní s počtom obyvateľov mladších ako 14 rokov. Podľa uvedeného grafu sa aj tento počet od roku 2019 (132,7) do roku 2024 (143,2) zvýšil: Kým 1. januára 2019 pripadalo na 100 osôb mladších ako 14 rokov 133 starých ľudí, v roku 2024 sa tento počet zvýšil na 144. Oba ukazovatele svedčia o tom, že starnutie maďarskej populácie je proces, ktorý trvá už desaťročia a v porovnaní s celosvetovými údajmi prebieha vyššou rýchlosťou.

Návyky seniorov pri využívaní knižníc

Najdôležitejším zákonom, ktorý upravuje činnosť maďarských verejných knižníc, je zákon CXL z roku 1997, označovaný ako zákon o kultúre. V ňom sa uvádza, že osoby staršie ako 70 rokov sú oslobodené od platenia členského poplatku. Okrem oslobodenia stanoveného zákonom väčšina verejných knižníc v Maďarsku ponúka ďalšiu zľavu pre dôchodcov mladších ako 70 rokov. Zvyčajne to znamená 50 % zľavu z členského poplatku. Keďže vek odchodu do dôchodku je v Maďarsku 65 rokov, nárok na určitý druh zľavy z členského poplatku majú všetci príslušníci staršieho obyvateľstva.

V nasledujúcom texte budeme skúmať podiel staršieho obyvateľstva v maďarskom systéme verejných knižníc na základe maďarskej národnej knižničnej štatistiky.⁸

Tab. 2 Počet registrovaných používateľov maďarských verejných knižníc a počet a podiel používateľov starších ako 65 rokov v rokoch 2019 až 2023

Rok	Počet registrovaných používateľov	Počet používateľov nad 65 rokov	Podiel používateľov starších ako 65 rokov v porovnaní so všetkými registrovanými používateľmi (%)
2019	1 388 047	150 127	10,8
2020	1 039 633	130 450	12,6
2021	1 055 957	131 260	12,4
2022	1 098 312	136 972	12,5
2023	1 148 676	141 312	12,3

7 KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL. *Stadat*. Online. Dostupné na: https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0004.html. [zobrazené 2025-03-10].

8 KÖNYVTÁRI INTÉZET. *Adatvizualizáció*. Online. Dostupné na: <https://ki.oszk.hu/adatvizualizacio>. [zobrazené 2025-03-10].

Východiskovým rokom je rok 2019, ktorý ešte nebol postihnutý globálnou pandémie. Posledným kompletným rokom maďarskej knižničnej štatistiky je rok 2023, preto sa budú skúmať údaje za päť rokov. Pokles počtu registrovaných používateľov kopíruje celosvetový model. V dôsledku pandemických obmedzení v Maďarsku, núteného zatvorenia budov knižníc a obmedzených otváracích hodín sa počet registrovaných používateľov od roku 2019 do konca roku 2021 znížil o 24 %. Počet registrovaných používateľov vo veku nad 65 rokov vykazuje menej drastický pokles o 12,5 %.

Po opätovnom otvorení knižníc sa opatrenia miestnych orgánov v dôsledku hospodárskej krízy dotkli verejných knižníc aj ich používateľov. Maďarský systém verejných knižníc od jesene 2022 do jari 2023 nefungoval na plnú kapacitu. V niektorých verejných knižniciach boli obmedzené otváracie hodiny, iné sa rozhodli svoje budovy pre verejnosť zatvoriť. Tieto podmienky zapríčinili pomalý nárast údajov o počte výpožičiek, ktoré stále zostávajú pod úrovňou roku 2019. Ako ukazujú údaje z uvedených piatich skúmaných rokov, hoci 19 – 20 % maďarskej populácie patrí do vekovej skupiny 65 a viac rokov, ich podiel v porovnaní s registrovanými používateľmi v systéme verejných knižníc je len 11 – 12 %. Toto číslo naznačuje, že kľúčovým strategickým cieľom týchto inštitúcií musí byť väčšia integrácia seniorov do verejných knižníc.

Po preskúmaní vyššie uvedených údajov sa oplatí pozrieť aj na percento seniorov, ktoré sa po pandémii vrátilo do verejných knižníc. Z údajov vyplýva, že podiel seniorov sa v porovnaní s počtom registrovaných používateľov od roku 2019 zvýšil. To znamená, že 94 % tejto vekovej skupiny sa vrátilo do systému verejných knižníc. V prípade ľudí vo veku od 18 do 29 rokov je tento podiel len 74 %, čo znamená, že maďarské verejné knižnice zaznamenali 26 % pokles v tejto vekovej skupine v porovnaní s rokom 2019.

V súvislosti s návykmi využívania knižníc ľuďmi staršími ako 65 rokov sa nerealizoval žiadny národný reprezentatívny prieskum. Maďarská národná knižničná štatistika poskytuje len údaje o vekovom rozložení registrovaných používateľov. Nezahŕňa štatistiky o využívaní knižníc (či už prezenčne alebo na diaľku) seniormi či inou vekovou skupinou. Návyky seniorov pri využívaní knižníc možno skúmať pomocou prieskumov spokojnosti knižníc.

Župná a mestská knižnica Františka II. Rákociho uskutočnila takýto dotazníkový prieskum v roku 2022. Výsledky tohto prieskumu sú dostupné na webovej stránke knižnice.⁹ Prieskum nám pomáha pochopiť návyky ľudí starších ako 65 rokov pri využívaní knižníc. Ukazuje nám, ktoré služby knižnice využívajú a ako pravidelne. Z 285 používateľov knižnice (32,5 %), ktorí vyplnili dotazník, bolo 92 vo veku nad 65 rokov. Väčšina z nich pravidelne navštevuje buď hlavnú knižnicu, alebo niektorú z ďalších pobočiek Župnej a mestskej knižnice Františka II. Rákociho. Viac ako raz týždenne ich navštevuje 21,7 %, raz týždenne 16,3 %, každý druhý týždeň 21 % a každý tretí týždeň 20,6 %. Čas, ktorý strávia v knižnici, sa pohybuje v rozmedzí 30 – 60 minút (40 účastníkov), 1 – 2 hodiny (30 účastníkov). Účastníci mali odpovedať aj na otázky v súvislosti s využívaním služieb knižnice. Výpožičky dokumentov a lokálne využitie (najmä čítanie dennej tlače a periodík) sú hlavnými dôvodmi, prečo seniori navštevujú knižnice, ale obľúbenou službou je aj medziknižničná výpožička. V knižniciach sa znížil počet používateľov internetu. Túto tendenciu možno spájať s rozšíreným používaním osobných počítačov a väčšina z nich ponúka svojim používateľom bezplatné wifi pripojenie, pokles je výrazný. To isté možno pozorovať pri skúmaní národných štatistík. Počet používateľov internetu vo verejných knižniciach klesol o 57 % z 1 782 571 používateľov v roku 2019 na 767 677 používateľov v roku 2023. V roku realizácie prieskumu mala Župná a mestská knižnica Františka II. Rákociho 2 831 registrovaných používateľov starších ako 65 rokov, čo predstavuje 14,7 % z celkového počtu používateľov. Na celoštátnej úrovni to bolo v tom istom roku 12,5 %.

Knižničné služby pre seniorov v Maďarsku

V ďalšej časti príspevku predstavíme knižničné služby poskytované seniorom v Maďarsku a niektoré príklady dobrej praxe. Príklady boli vybrané z prieskumov, ktoré uskutočnili župné knižnice a Metropolitná

9 II. RÁKÓCZI FERENC KÖNYVTÁR. *Használoi elégedettségvizsgálat 2022*. Online. Dostupné na: https://www.fimlib.hu/sites/default/files/hasznaloi_igenyfelmeres_2022.pdf. [zobrazené 2025-03-10].

knížnica Ervina Szabóa, a z oficiálnych webových stránok týchto inštitúcií. Služby verejných knižníc podporujúce aktívne starnutie boli rozdelené do troch kategórií.

1. Poskytovanie knižničných dokumentov a informácií

Služby súvisiace s knižničnými dokumentmi, ako sú výpožičky, využívanie služieb knižnice na mieste alebo na diaľku (napr. digitalizované dokumenty, predplatené databázy), sú dostupné pre všetky vekové skupiny, ale knižnice venujú osobitnú pozornosť seniorom, pokiaľ ide o dokumenty. Na pomoc používateľom so zrakovým postihnutím sa nakupujú knihy s veľkým písmom, ale rovnako obľúbené sú aj audioknihy. Nie je to však len správa fondov, kde sa knižnice snažia pomôcť seniorom. Väčšina okresných knižníc ponúka zoznamy odporúčaných kníh špeciálne vybraných pre seniorov.¹⁰

Existuje niekoľko osvedčených postupov, ako poskytovať knižničné dokumenty seniorom. Mnohé knižnice ponúkajú služby donášky domov, t. j. doručujú dokumenty na vypožičanie (knihy, periodiká, audioknihy) domov starším alebo chorým používateľom so zníženou pohyblivosťou, alebo používateľom, ktorí sú dočasne alebo trvalo pripútaní na lôžko.¹¹ Metropolitná knižnica Ervina Szabóa v prípade potreby doručuje aj prehrávacie zariadenia. Požiadavky prijaté telefonicky, elektronickou poštou alebo prostredníctvom online katalógov knižníc sa vybavujú po dohodnutí termínu. Táto služba nie je obmedzená na individuálne požiadavky. Vo viacerých domovoch dôchodcov boli zriadené depozitné knižnice a služba donášky domov je na vyžiadanie k dispozícii aj obyvateľom týchto zariadení. Táto služba nespochýba len v doručovaní dokumentov ľuďom, ktorí si ich nemôžu vyzdvihnúť osobne, ale dáva príležitosť na osobné stretnutie a rozhovor medzi knihovníkmi a ľuďmi v domovoch.

Osobitnou oblasťou knižničných služieb pre seniorov sú služby poskytované prostredníctvom knižničných autobusov. V Maďarsku ponúkajú služby knižničného autobusu štyri úplné knižnice, ktoré majú spolu šesť vozidiel. Knižničné autobusy zabezpečujú knižničné služby v malých obciach. Tieto sídla majú menej ako 500 obyvateľov a trpia neustálym poklesom počtu obyvateľov a starnutím obyvateľstva. Knižničné autobusy sú v týchto oblastiach zvyčajne jediným prostriedkom prístupu ku kultúre. Medzi služby, ktoré ponúkajú, patrí požičiavanie kníh, DVD a periodík. Autobusy majú stanovený cestovný poriadok, plnia však požiadavky na donášku domov a často navštevujú zariadenia dennej starostlivosti o dospelých ako ďalšiu zastávku. Podľa dotazníkového prieskumu sa 97 % používateľov domnieva, že knižničné autobusy zlepšili kvalitu knižničných služieb v danej oblasti.¹²

2. Rozvoj digitálnych kompetencií u seniorov

Činnosť knižníc v oblasti poskytovania informácií seniorom je pomerne rôznorodá: zahŕňa poskytovanie všeobecných a verejných informácií, ako aj pomoc pri podávaní žiadostí o granty a inú podporu. Okrem toho všetkého musia knihovníci ponúkať aj možnosti vzdelávania, ktoré verejné knižnice poskytujú svojim starším používateľom.

Organizovanie školení na rozvoj kompetencií je prioritou verejných knižníc a väčšina z nich je zameraná na staršiu generáciu. Nižšie uvedené postupy knižníc sa týkajú najčastejšej a najobľúbenejšej oblasti rozvoja kompetencií: rozvoja digitálnych kompetencií. Tieto školenia sa zvyčajne organizujú pre skupiny, ale k dispozícii je aj individuálna výučba. Štruktúra týchto základných počítačových a internetových kurzov sa v jednotlivých knižniciach líši. Vo všeobecnosti sa na kurzoch ľudia naučia používať počítač, potom nasledujú lekcie o bezpečnosti na internete, ktoré zahŕňajú používanie prehliadačov, programov na zasielanie správ a e-mailov, sociálnych médií, online bankovníctva a nakupovania a služieb elektronickej verejnej správy.

10 JÓZSEF ATTILA KÖNYVTÁR. *Tematikus ajánló*. Online. Dostupné na: <https://www.jamk.hu/hu/tematikus-ajanlo?page=1>. [zobrazené 2025-03-10].

11 SOMOGYI KÁROLY KÖNYVTÁR. *Házhoz megy a könyv*. Online. Dostupné na: <https://www.sk-szeged.hu/hazhoz-megy-a-konyv/>. [zobrazené 2025-03-10].

12 TÓTH, Máté. *Könyvtárbuszos szolgáltatások hasznosulásának elemzése*. Könyvtári Figyelő. vol 58 (2012), no. 3, p. 492.

Účastníci sa zvyčajne chcú dozvedieť viac o webových stránkach a aplikáciách, ktoré by pre nich mohli byť užitočné. Keďže rôzne typy online podvodov (finančné podvody, falošné správy, phishing, lotériové podvody) sú čoraz častejšie, je dôležitou súčasťou týchto kurzov informovať starších ľudí o rizikách a o tom, ako s nimi bojovať. K bezpečnosti na internete patrí aj oboznámenie s prostriedkami antivírusovej ochrany a ochrany údajov, čím sa buduje zóna digitálneho komfortu.

Vzhľadom na to, že tieto školenia sa zvyčajne konajú v knižniciach, je vhodné zahrnúť do kurzu aj prácu s webovou stránkou knižnice, platformami sociálnych médií, online katalógom a databázami. Výučba, ako vyhľadávať v OPAC-e, rezervovať si dokument online alebo požiadať o službu donášky domov, pomáha seniorom lepšie využívať knižničné služby.

Inteligentné zariadenia sú medzi seniormi čoraz rozšírenejšie, čo je čiastočne spôsobené pandémiou. Správne používaniu smartfónov, tabletov a inteligentných hodín ich učia aj v knižniciach. Infraštruktúrne podmienky týchto školení sa zlepšili vďaka vládnej podpore digitálnej pohody (WBDE) financovanej EÚ. Bývalé body verejných knižníc eHungary sa stali bodmi WBDE. Knižnice dostali notebooky, tablety a smartfóny.¹³ Knižníci mali možnosť bezplatne absolvovať 60-hodinový kurz a po úspešnom zložení skúšky sa kvalifikovať ako mentori. Školenia sa však nekonajú len v knižniciach. Knižničný autobus Župnej a mestskej knižnice Františka II. Rákóciho – a aj ďalších knižníc – ponúka podobné kurzy pre seniorov žijúcich v malých dedinách. V rokoch 2022 až 2024 sa jedného z týchto školení zúčastnilo 771 ľudí. Niektoré knižnice ponúkajú svojim používateľom dokonca online kurzy. Napríklad Knižnica Károlya Somogyiho v Segedíne vytvorila systém elektronického vzdelávania, ktorý umožňuje ľuďom žijúcim v odľahlých oblastiach alebo ľuďom so zníženou pohyblivosťou zúčastniť sa na kurzoch knižnice, čo zahŕňa aj cloudové služby a digitalizáciu.¹⁴

V súvislosti s rozvojom digitálnych kompetencií seniorov treba spomenúť ešte dva programy. Jedným z nich je Internet Fiesta, týždenný program, ktorý už viac ako 20 rokov organizuje Aliancia knižníc a informačných inštitútov (IKSZ).¹⁵ Verejné knižnice ponúkajú každý rok programy s rôznymi témami, pričom špecifickou cieľovou skupinou je staršia generácia.

Ďalším dôležitým programom je Netrevalók, úspešný príklad medzigeneračného odovzdávania vedomostí¹⁶. Magyar Telekom a Metropolitná knižnica Ervina Szabóa spustili v roku 2023 spoločný program, ktorý je dostupný v 25 pobočkách knižníc v Budapešti. Program zaznamenal veľký úspech, o čom svedčí aj fakt, že sa k iniciatíve v roku 2024 pripojila Aliancia knižníc a informačných inštitútov, ktorá program ponúka seniorom v ďalších 45 knižniciach po celej krajine. Seniorov počas stretnutí oboznamujú stredoškolské s digitálnymi riešeniami prispôbenými ich úrovni vedomostí a záujmov, ktorými získavajú skutočnú pomoc v každodennom živote. V Metropolitnej knižnici Ervina Szabóa v roku 2024 pomohlo 208 študentov 341 dôchodcom. Preberané témy boli: sociálne médiá, elektronické knihy, bezpečnosť na internete, online komunikácia a služby elektronickej verejnej správy, zábava, záľuby, doprava, plánovanie ciest, digitálna fotografia a úprava fotografií, zdravie a šport.

3. Úloha verejných knižníc pri budovaní komunity

Táto úloha je obzvlášť dôležitá v prípade seniorov, keďže pre mnohých môže byť návšteva kultúrnych inštitúcií vrátane knižníc aj prostriedkom boja proti osamelosti. Keď hovoríme o verejných knižniciach ako o verejných priestranstvách alebo tretích miestach, úlohu budovania komunity nemožno oddeliť od ďalších dvoch uvedených funkcií.

13 GILÁNYINÉ, Lovász Tünde. Okoseszköz-használat – idősebb korban is: digitális kompetenciafejlesztés a II. Rákóczi Ferenc Megyei és Városi Könyvtárban. *Könyvtári Mappa*. 2019, vol. 5 (2019), no. 10, p. 13.

14 SOMOGYI KÁROLY KÖNYVTÁR. *E-learning*. Online. Dostupné na: <https://www.sk-szeged.hu/e-learning/>. [zobrazené 2025-03-10].

15 INFORMATIKAI ÉS KÖNYVTÁRI SZÖVETSÉG. *Internet Fiesta*. Online. Dostupné na: <https://fiesta.ikszyon-tarak.hu/Default.aspx>. [zobrazené 2025-03-10].

16 MAGYAR TELEKOM. *Netrevalók*. Online. Dostupné na: <https://helloszulo.hu/netrevalok>. [zobrazené 2025-03-10].

Pokiaľ ide o poskytovanie dokumentov, pre seniorov sa založilo niekoľko knižných klubov¹⁷ a môžu navštevovať aj biblioterapeutické sedenia. Zdieľanie čitateľských skúseností má síce úlohu pri budovaní komunity, ale rovnako dôležitú úlohu zohrávajú aj školenia zamerané na rozvoj digitálnych kompetencií. Seniori, ktorí sa zúčastňujú na týchto kurzoch, často zostávajú v kontakte aj dlho po ich skončení a niekedy si dokonca zakladajú vlastné kluby.¹⁸

Podľa prieskumov o službách knižničných autobusov je požičiavanie kníh najobľúbenejšou službou, ale tesne za ním nasleduje rozhovor s knihovníkmi.¹⁹ Pre seniorov je knižničný autobus pravidelným miestom stretávania, prostriedkom na únik z osamelosti domova. Návšteva autobusu je zvyčajne spoločným programom s priateľmi. Často odovzdávajú ďalej knihy, ktoré prečítali, čo je skvelý príklad toho, ako knihy budujú komunitu.²⁰

Program KönyvtárMozi (Kino v knižnici) bol spustený v roku 2015. Poskytuje prístup k vizuálnej kultúre prostredníctvom verejného premietania maďarských filmov v knižniciach v obciach s menej ako 5 500 obyvateľmi. Cieľom je sprístupniť službu v malých mestách a dedinách, kde nie sú kiná, aby aj ľudia žijúci v týchto oblastiach mali prístup k hodnotnému obsahu. Program je medzi seniormi pomerne obľúbený, pretože si môžu spolu s priateľmi a susedmi pozrieť staré maďarské filmy, ktoré poznajú a milujú. Po premietaní často nasleduje rozhovor o filme a pravidelné premietania v niektorých obciach dokonca viedli k organizovaniu filmových klubov. Toto je dokonalé znázornenie úlohy knižníc pri budovaní komunity.

Verejné knižnice majú niekoľko klubov, ktoré navštevujú seniori. Knižnice bez ohľadu na svoju veľkosť kladú veľký dôraz na oslovenie seniorov v rôznych oblastiach, ako sú remeslá, umenie, spoločenské hry, zdravý životný štýl, gastronómia, pohybová kultúra, klasická hudba atď. Tieto kluby sú často samoorganizované, vedú ich dobrovoľníci na dôchodku a majú vlastné výstavy alebo predstavenia.

Skupina s názvom Gyógyulat Önképzőkör, ktorá je druhom samovzdelávacej skupiny, sa stretáva v jednej z pobočiek Župnej a mestskej knižnice Františka II. Rákociho. Je pre seniorov – obyvateľov bytov v blízkosti knižnice, ktorí sa stretávajú každý mesiac a zúčastňujú sa na prednáškach a diskusiách. Nie je to klub pacientov, ale terapeutický workshop propagujúci prevenciu a zdravý životný štýl. Program sa začal realizovať v roku 2018 v rámci projektu Erasmus+, v rámci ktorého sa v spolupráci so slovenskými a českými knižnicami organizovali rôzne kluby pre seniorov.²¹ Tento medzinárodný projekt bol skvelou príležitosťou na výmenu skúseností, ale zároveň nám ukázal, že existujú prípady, keď v programoch, ktoré rozbehli knižnice, pokračujú aj iné inštitúcie. Jedným z najobľúbenejších programov medzi seniormi bol genealogický klub organizovaný spoločne s archívami, ktorý neskôr prevádzkoval okresný archív.

Program Netrevalók sme už spomínali ako príklad medzigeneračnej spolupráce. Odovzdávanie vedomostí môže prebiehať aj opačným smerom. Metropolitná knižnica Ervina Szabóa ponúka pri príležitosti Dňa seniorov senzibilizačné programy v spolupráci s miestnymi materskými školami. Najnovšou iniciatívou je program s názvom Mesenagyi (Babičkine rozprávky), kde sa stretávajú potreby rodín s malými deťmi a dôchodcov. Starí rodičia na dôchodku každý týždeň čítajú deťom v knižnici rozprávky. Pre všetky verejné knižnice má zapojenie seniorov vrátane bývalých kolegov knihovníkov do takýchto aktivít mimoriadny význam. Seniori, ktorí radi čítajú a rozprávajú príbehy, prispievajú k rozvoju čitateľskej kultúry mladej generácie čítaním, rozprávaním príbehov alebo zdieľaním svojich čitateľských skúseností. A pritom vytvárajú a odovzdávajú niečo hodnotné. A to aj vo veku nad 65 rokov.

17 KATONA JÓZSEF KÖNYVTÁR. *Nyugdíjas Könyvbarátok Klubja*. Online. Dostupné na: <https://www.kjmk.hu/esemeny/nyugdíjas-konyvbaratok-klubja-100/>. [zobrazené 2025-03-10].

PÉLINÉ, Bán Éva. „Csak az ember olvas”: Olvasóklub Szentendrén. *Könyv, könyvtár, könyvtáros*. vol. 27 (2018), no. 2, p. 39–45.

CSORBA GYÖZŐ KÖNYVTÁR. *Olvasóklubok*. Online. Dostupné na: <https://www.csgyk.hu/szolgalatasok/olvasoklubok>. [zobrazené 2025-03-10].

18 SZILASSI, Andrea. Időskorúak az infokommunikációs sztrádán: SeniorNet klubok a világbán. In: *A József Attila Megyei és Városi Könyvtár évkönyve*. József Attila Megyei és Városi Könyvtár, 2021. p. 113–131.

19 TÓTH, Máté. *Könyvtár és közösség*. Argumentum, 2015. p. 97.

20 CSOBÁN, László; FARKAS Fruzsina and Gréta SZÖLLŐSI. *Közösségépítés a könyvtárbuszon*. *Könyv, könyvtár, könyvtáros*. vol. 26 (2017), no. 4, p. 17–18.

21 VARGA, Gábor. *Könyvtárak az 50 év felettiek oktatásáért*. *Könyvtári Mappa*. vol 3 (2017), no. 5, p. 14–15.

Gábor Varga

Ferenc Rákóczi II Library, Miskolc, Maďarsko;
e-mail: vargag@rfmllib.hu

Je absolventom Níredházskej univerzity v odbore knižnično-informačné štúdiá – učiteľstvo histórie. Po skončení štúdiá pracoval v rokoch 2000 – 2013 v Mestskej knižnici v Miškovci. Od roku 2013 je zamestnaný v Župnej knižnici Ferenca Rákócziho II. a od roku 2022 pôsobí ako jej riaditeľ. V súčasnosti zároveň študuje na Inštitúte knižničnej a informačnej vedy Filozofickej fakulty ELTE v Budapešti, v odbore knižničná a informačná veda. Je členom Združenia maďarských knihovníkov a Aliancie knižníc a informačných inštitúcií.

Programmes for disadvantaged and disabled people and sensitization of the majority society in the Berzsenyi Dániel Library in Szombathely / Programy pre znevýhodnených a zdravotne postihnutých ľudí a zvyšovanie povedomia väčšinovej spoločnosti v knižnici Berzsenyi Dániela v Szombathely

Mónika Molnár Baráthné

Abstract: The Berzsenyi Dániel Library (BDL) is a multifunctional public library. Its basic objective is to provide the public with high-quality library services by ensuring access to documents and information. The library also supports the activities of its functional partners with various services. It pays particular attention to the rights of people with health and physical disabilities when using the library, and it especially focuses on socially disadvantaged people. The paper will summarise the latter activity from the beginning to the present.

Keywords: disadvantaged and disabled people, library services, sensitization programmes.

motto:

*“For those who once were humiliated:
you have to stoop even to the dust.
To those having a fate of lost dignity
you have to lose your dignity to adjust.”
(Ferenc Baranyi: Dust Verse)¹*

Introduction

The audiobooks have been purchased and supplied by BDL for the blind and partially sighted since these document types were first published. In the 1980s, library staff contributed to bibliotherapy sessions at the Neurology and Mental Health Department of the County Hospital. BDL, in cooperation with the Hungarian Special Cinema Association, organises the so-called Special Viewpoint event, which presents an annual selection of films created by disabled and psychiatric patient artists and filmmaking groups. The programme also includes movies about these specific groups. The library cooperates closely with the Vas County Association of the Blind and Visually Impaired and allows its members to borrow audiobooks and other audio resources. Good practices of the EU project *My library* include the *As a blind person* sensitization session for high school pupils, developed by BDL staff.

The following chapters will provide a detailed overview of our projects.

Best practices in library services for people with disabilities

For many years, we have had a special partnership with Rum-Kastély Unified Methodological Institute for Special Pedagogy, Kindergarten, Primary School, Vocational School, Skill Development School and College (= Rum-Kastély Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézmény, Óvoda, Általános Iskola, Speciális Szakiskola és Kollégium, EGYMI), which has been at the service of people with disabilities for 60 years. Their main area is to provide complex identity development for children and young adults

¹ In original: „Akit egyszer porig aláztak: / porig kell azért lehajolni, / a méltósága-vesztett sorshoz / méltósága-vesztve igazodni.” (Baranyi Ferenc: Porvers)

with intellectual disabilities, autism and multiple disabilities. They support the development of skills and competences that enable students to be as self-reliant as possible, and as little vulnerable as possible. Their goal is for students to be accepted by society and not just tolerated. This goal is supported by the library's film session, which is realized with the help of our colleague, Ferenc Boros, an independent filmmaker.² In addition, our library has joined several projects of the EGYMI, which aim to make society aware of the world of people with intellectual disabilities and to make them accepted by society. In 2017, the *Encounters* programme allowed pupils and students to discover the world of people with intellectual disabilities in our library. We organised an exhibition entitled *My favourite pastimes* with artworks created by the institute residents.³ A new exhibition entitled *You can do it too* (*Té is KÉPes vagy rá*) was opened in 2018 in cooperation with H+ Media and Cultural Association, featuring photographs by the students of Kanizsai Dorottya Bilingual Secondary Grammar School and EGYMI. The programme included a film session entitled *Special perspectives* (*Speciális nézőpontok*). The photos were taken in mixed groups of students at the Vasi Skanzen and the Boating Lake (Csónakázó-tó) in Szombathely. The exhibition did not indicate whether a photo was taken by a disabled or a non-disabled student.

For many people, it is difficult to accept difference and strangeness, so programmes such as *You can do it too* and *Special perspectives* can play a significant role in this area. Photography and filmmaking go far beyond "making pictures": they help to gain personal experiences, and creating artwork brings a sense of success. People with and without disabilities work together to create, and exhibitions are useful community events. Our library has been active in this area for many years. As Tibor Koczka worded at the opening ceremony: "Every such common occasion, where disabled and non-disabled people work together, is a source of hope."⁴ In 2019, the National Educational Library and Museum organized an exhibition featuring photos, most of them taken at the inclusion project for equal opportunities.

Special filmmaking

*"What is special filmmaking? Those who have not yet encountered the world of people with disabilities may well ask what special filmmaking is. Expressing themselves through the arts plays an important role in the lives of people with disabilities, who have limited opportunities due to their disabilities. In many cases, over the last decades, they have begun to be identified as special artists, and their activities have been referred to as special arts. The term 'special filmmaking' has the same roots. When viewed from outside, people with intellectual disabilities live in a closed world, but when viewed from the inside, outsiders seem to show no curiosity about the 'insiders'. This made me wonder: Who is the shut-in? One of the great values of special filmmaking is to provide people with disabilities with a tool to tear down this strange two-sided wall with their own hands. That tool is the camera. All this is a good demonstration of their desire to show themselves, their thoughts, their difficulties, their joys and their lives"*⁵ – this is how Gábor Fábán presented the mission of the association he founded.

The Hungarian Special Films Association aims to improve the quality of life of people with intellectual disabilities through films. The association was founded as a civil initiative to support all processes of special filmmaking, and its aims include participation and assistance in existing workflows, as well as exploring new opportunities and finding further contacts. Its members include special filmmakers, movie and theatre professionals, as well as social workers and special needs teachers with many years of experience in the social sector.

In 2016, Berzsényi Dániel Library and Hungarian Special Films Association launched a joint programme

2 BAKOS Ágnes. Halas film készült: a lányok álltak a kamera mögött, aztán főzni segítettek. In: *Vas Népe*, 17 Oct. 2017, p. 14.

3 TERSZTYÁNSZKY Krisztina: A fogyatékoságról ép diákokkal: a Berzsényi könyvtárban ismerkedtek fiatalok a sérült emberek világával. In: *Vas Népe*, 22 Nov. 2017, p. 6.

4 MERKLIN Tímea: A fejekben is kellene egy kis akadálymentesítés: épek és fogyatékkal élők közös munkái a Berzsényi könyvtárban. In: *Vas Népe*, 28 Sept. 2018, p. 4.

5 MAGYAR SPECIÁLIS MOZGÓKÉP EGYESÜLET. *Bemutatókozás*. Online. Available at: <https://www.msmke.net/>. [viewed 2025-02-02].

entitled *Special cinema*. Its aim, as it was worded by the organising librarian, Ferenc Boros, was to give healthy young people an insight into the intellectual and emotional world of their disabled peers. Other aims included raising awareness among schools for young people with disabilities of the benefits of engaging with movies, and encouraging independent filmmakers and media students to approach people with disabilities and their unique and colourful world.⁶ Since then, every September, a one-day programme has been organised to give young people an insight into filmmaking, scriptwriting, shooting and editing. *The Mystery of the Castle*⁷, created in 2019, has won awards at several film festivals.

In October 2021, we held an equal opportunities film screening (KönyvtárMozi) at the Rum Library, which was attended with great pleasure by the students of EGYMI. On 27 October 2021, a professional day was organised where special needs teachers of EGYMI, Barbara Ihász-Kozmor and Szilvia Goth, gave a presentation entitled *Present yourself differently! An overview of the cooperation between the media sessions of EGYMI and the Berzsényi Dániel Library*.

On November 8, our library participated in the Hungarian Special Film Festival, the only national film event that raises awareness about the lives of people with disabilities. The event took place from November 7 to 8 in Budapest. During the same days, a selection of films screened at the festival was also shown in the Szombathely library. An accompanying programme for the festival was organised for November 26, 2024.

Special Perspectives

We have been organizing special film sessions since 2016. These equal opportunity events offer a selection of special films made by and about people with disabilities and psychiatric patients.

The filmmakers and their assistants provide the audience with fascinating behind-the-scenes information about the films and the process of making them. These annual events are attended by an average of 100 young people with disabilities from the following institutions: Rum-Kastély EGYMI; Szentgotthárd Specialized Home; Aranyhíd Educational Integration Centre in Szombathely; Nonprofit Ltd. for the Disabled and Homeless; Evangelical Deaconry Centre for Psychiatric Patients, Ágfalva; Good Friends Film Club in Szombathely; Újpalota ENO in the XV. district; Budapest Movement Improvement EGYMI.

The event was organized for the 7th time in September 2024 and the audience was welcomed by the president of the Hungarian Special Films Association, Gábor Fábián, with the following words: “the good thing about special filmmaking is that it is a free filmmaking, where there is a framework, but the main thing is that you make the film and it is about you”. He then quoted the event’s slogan: “What’s in my heart is in my film”. He added: “Life can be difficult in our institution or even on the street, but filmmaking is a way to fulfil yourself”⁸.

Film Days in Kőszeg

The Hungarian Special Films Association has organised the Kőszeg Film Days since 2017. Special filmmakers and creative groups take part in these events. The two-day event is a mixture of a conference, a filmmakers’ camp and a film screening. On the first day of the event, film-making lectures and film-making workshops are organised for people with disabilities. On the second day, each creative group makes its short film. Our library is represented by Ferenc Boros, as a professional implementer and jury member.

6 ÖLBEI Livia. Speciális mozizás. In: *Vas Népe*, 4 May 2016, p. 6.

7 KASTÉLY, Rum. *A kastély titka (The Mystery of the Castle)*. Online. Available at: <https://www.youtube.com/watch?v=gWGL-x9vqQ8>. [viewed 2025-02-02].

8 TAR Patrícia. „Ami a szívemen...”. In: *Savaria Fórum*, 27 Sept. 2024, p. 9.

Our awards related to special films⁹

Our library's long-standing support has been recognised on two occasions. The 10th Special Film Festival¹⁰ took place from 26 to 28 November. On 5 December, a jubilee gala was held at the Uránia National Cinema Palace to celebrate the 10th anniversary of the festival and the Hungarian Special Films Association. The event was an opportunity to thank the partners and sponsors for their help and support. Ferenc Boros, librarian and film specialist, received the certificate of the 10th Special Film Festival and the "Supporter" commemorative plaque for his support of the work of the special film community. Dr. Mónika Baráthné Molnár, library director, was awarded a certificate and a Jubilee Medal for her support of the Hungarian special film community.

National Association of the Deaf and Hard of Hearing in Vas County

We regularly support the work of the Vas County Division of the National Association of the Deaf and Hard of Hearing. On request, we hold guided tours at the library entitled *From the basement to the attic* to present our services (e.g. as a part of the Night of Libraries event).

In 2016, we organized a computer training for the deaf and hard of hearing in our library.¹¹ We hired an interpreter to enhance communication between the lecturer and participants. The training lasted 10 weeks with one and a half hour sessions. The idea of the training came up at a sign language course attended by our colleague, Edit Szalainé Bodor.

In 2021, we helped to celebrate the 70th anniversary of the organization by collecting and digitizing materials. On 7 September 2023, under the organization of the Association, Tamás Unger photojournalist, held a basic photography course in the library.¹²

National Association of the Hungarian Blind and Visually Impaired of Vas County

According to the recollections of Marianna Zsuzsanna Nagy, who started working in our library in 1985, blind and partially sighted people have been regularly visiting the library since 1988 to listen to the audiobooks on cassette on the premises and to read the Braille magazine *World of the Blind*. In the early years, home lending was provided by three of our colleagues: Judit Janzsóné Németh, Edit Sisak, and Zsuzsanna Brückler. Edit Sisak compiled the audiobook catalogues, which were crucial in informing our patrons. She, with Marianna Zsuzsanna Nagy, produced a compilation entitled *Everything you need to know about the library – for blind and partially sighted*, which was made available in print and audio versions (on cassette and CD). The library was presented floor by floor so that our blind and visually impaired readers can use our services independently.

At the same time, we purchased Discmans to lend to visually impaired patrons who did not have a CD player. Sensitization programmes for primary school children were organized regularly, such as guide dog sessions, sessions on everyday life, which we still run today, along with a craft session (basket weaving).

On the initiative of Dr. Márta Pallósiné Toldi, director of the library, we developed library sessions for secondary school students under the title *Tandem*, in the framework of which Marianna Zsuzsanna Nagy prepared the programme *Get to know the library through the glasses of the blind and visually impaired* which was later renamed *Volunteer blind* and Marianna developed it into a model programme in 2018

9 BERZSENYI DÁNIEL KÖNYVTÁR. *Két elismerésben részesült könyvtárunk a speciális filmezés támogatásáért*. Online. Available at: https://www.bdmk.hu/Konyvtarunk/Elismereseink/Ket_elismeresben_reszesult_konyvtarunk_a_specialis_filmezes_tamoga.html. [viewed 2025-02-02].

10 INTERNATIONAL SPECIAL FILM FESTIVAL / SPECIÁLIS FILMFESTIVÁL. *Hírek / News*. Online. Available at: <https://specialfilmfest.org/>. [viewed 2025-02-02].

11 SZALAINÉ BODOR Edit, PERGER Ádám and Istvánné HORVÁTH Istvánné. *Lezárult két alapszintű számítástechnikai tanfolyam Szombathelyen: visszaemlékezés két különleges tanfolyamra*. Hallássérültek, Sept. 2016, p. 20-21.

12 Fotózási alapismeretek. In: *Vas Népe*, 29 Aug. 2023, p. 4.

in the project *My library*.¹³

We maintain a close relationship with the association and offer members the opportunity to borrow audiobooks and other audio documents. Many of its members participate in our programme (such as *Must see and hear!* – series of lectures on classical music by Imre Horváth) and our library tours related to anniversaries (e.g. *Petőfi 200*). Library staff join the regularly organized *Invisible dinner* and other sensitizing sessions held by the association. They assist in the programmes for the blind and partially sighted and give interviews for the *LÁTVASE Szemfűles* radio program¹⁴ for the visually impaired.

We relaunched our *Volunteer blind* programme for secondary school children in 2022.¹⁵ Between 2002 and 2024, 469 students from 16 classes took part in the programme. Participants were blindfolded and guided through the library by their classmates and an audio guide. At the end of the tour, they can enter the music library where they can encounter audiobooks to borrow and books with large print, especially designed for the visually impaired, using their sense of touch and hearing. They can try out blind-friendly computers and get familiar with the blind-friendly websites. The programmes end with a session where participants are asked to recognize everyday noises, passages from spoken works, and popular and classical music. Bálint Molnár, a student at the Premontrei Gimnázium in Szombathely, participated wholeheartedly, sharing his thoughts and feelings on his school's Facebook page.¹⁶ In 2023, we finalized the *My wish is to be embraced by the light* book and film guide¹⁷ for our *Volunteer blind* programme, which contains the documents related to the blind and blindness.

The biennial *Máské(p)* (=Differently) photography and film competition¹⁸ for primary and secondary school students, as well as college and university students, is also open to people with intellectual disabilities. Equal opportunities, mutual understanding and acceptance are promoted through the exhibited photos and films.

In September 2024, we were invited to the literacy contest of the Association of the Blind and Visually Impaired of Zala County, where Ibolya Zoványi participated as a sighted companion to gain experience, as the Berzsényi Dániel Library hosted the Szombathely round on 31 October.¹⁹ On 4 January 2025, our colleague Ibolya Zoványi, as a personal assistant to our blind reader Tamás Császár, visited the Capital Circus of Budapest with the Association of the Hungarian Blind and Visually Impaired of Vas County, and attended the audio-narrated Christmas Miracle Show.

13 Additional information about the *My library* project at: <http://www.azenkonyvtaram.hu/fejlesztes>. [viewed 2025-02-02] and <https://www.youtube.com/watch?v=PKacRUidIK4>. [viewed 2025-02-02].

14 LÁTÁSSÉRÜLTEK VAS VÁRMEGYEI EGYESÜLETE. *Rádióadások*. Online. Available at: <https://vasivakok.hu/radioadasok/>. [viewed 2025-02-02].

15 SZOMBATHELYI TELEVÍZIÓ, HÍREK. *Újraindult a Berzsényi Dániel Könyvtár Önként vakon című érzékenyítő programja*. 1 Dec. 2022. Available at: https://www.szvtv.hu/hirek/ujraindult-a-berzsényi-daniel-konyvtar-onkent-vakon-cimu-erzekenyito-programma-ja?fbclid=IwY2xajwIFMlleHRuA2FibQ1xMQABHUbjP5jiE3n2oH5_QOODJ8L1C87eGUO0BaPdRxS7aQ19A-GaiV7Av-RBg_aem_KHKHcq5OIHpLZsJj0w7EkQ. [viewed 2025-02-02].

16 PREMONTREI GIMNÁZIUM, SZOMBATHELY – HIVATALOS OLDAL. *Könyvtárban, vakként*. post on Facebook. 2022-12-09. Available at: Facebook, <https://www.facebook.com/premontreisombathely/posts/pfbid02nvopo-3sm2HFwJdxFAqHvNqVE1dQRYUwriyac1S81bTnBRE7TSLGLxLgpcclRh2Jl>. [viewed 2025-02-02].

17 BERZSÉNYI DÁNIEL KÖNYVTÁR. „Azt vágyom én, hogy átöleljen a fény...”. Online. Available at: https://bdkm.hu/Kiadvanyok/Tematikus_ajankok/Azt_vagyom_en_hogy_atoleljen_a_feny.html. [viewed 2025-02-02].

18 BERZSÉNYI DÁNIEL KÖNYVTÁR. *Máské(p) helytörténeti fotó- és filmpályázat 2016-2020*. Online. Available at: https://www.bdkm.hu/Helyismereti_gyujtemeny/Maskepp_helytorteneti_foto-es_filmpalyazatok/Maskepp_helytorteneti_foto-es_filmpalyazat_2016-2020.html. [viewed 2025-02-02].

19 GOMBOS Kálmán. *Vetélkedő a Berzsényi Dániel Könyvtárban látássérülteknek*. Online. Available at: <https://www.vaol.hu/helyi-kozelet/2024/11/vetelkedo-konyvtar-latasserultek>. [viewed 2025-02-02]. SZOMBATHELYI TELEVÍZIÓ. *Vakok és gyengénlátók számára szervezettek[sic!] műveltségi vetélkedőt a Berzsényi Dániel Könyvtárban*. Online. Available at: <https://www.szvtv.hu/hirek/vakok-es-gyengenalatok-szamara-szervezettek-muveltségi-vetelkedot-a-berzsényi-daniel-konyvtarban>. [viewed 2025-02-02].

Socially disadvantaged people

The relationship between the library and the Roma National Self-Government in Szombathely County dates back to 2015, when Éva Nagy, the library director, put great emphasis on promoting social inclusion through library means. As part of the library's equal opportunities programme, we have planned to strengthen the relationship with the local Roma community. To achieve this, we have signed a cooperation agreement with the local Roma National Self-Government to organize joint cultural programmes to promote Roma culture. We applied for the ROM-RKT-15 grant for the implementation of Roma cultural events, and we were awarded 600,000 HUF. In 2016, we successfully applied to the National Cultural Fund's College of Literature with the programme entitled *Roma Cultural Days in the Berzsényi Dániel County and City Library*, for which we won a grant of 1,000,000 HUF. We have renewed our cooperation agreement with the Roma National Self-Government in Szombathely.

The events of Roma Cultural Days from 2015

April 9, 2015: an exhibition featuring the pictures of József Ferkovics and screening a film about the painter (*Yellow, red, blue* by Ferenc Boros and László Rozmán).

Festive Book Week 2015:

June 4: memorial evening to commemorate the 10th anniversary of the death of József Holdosi, with the contribution of the family and acolytes (moderator: romologist Dr. Zoltán Beck and literary historian Dr. Péter Bokányi); reading of the novel *Kányák*, with extended opening hours.

June 5: The Karaván family played gypsy world music at the opening ceremony of the Festive Book Week in Szombathely.

June 11: Meeting with poets Tamás Jónás and Éva Kalla.

August 3, 2015: Roma Holocaust Memorial Day. Chamber exhibition of József Ferkovics' Holocaust-themed pictures. At the opening, the book by János Bársony and Ágnes Daróczi was presented. The book's title is *Kali Trash – Black Fear, Pharrajimos – Dismemberment, Samudaripen – Murder*. Dr. Tivadar Puskás, the mayor of Szombathely, greeted the audience. On the same day, library staff laid wreaths at the Szombathely memorial.

October 11, 2015, National Library Days, Book Sunday (Országos Könyvtári Napok, Könyves vasárnap). Meeting with poets Gyula Horváth and Gusztáv Nagy. Exhibition of poem-graphics by Gyula Horváth.

November 18, 2015: Conference entitled *Roma people, gypsies in the arts and sciences (Romák, cigányok a tudomány és a művészetek terében)*. Speakers: Dr. Zoltán Beck, Ferenc Kardos, Tímea Junghaus, Dr. Dóra Takács, Annamária Takó.

April 6, 2016: World Roma Day. *Black and White Voices* show performed by Judit Jónás with the contribution of András Mata.²⁰

September 21, 2016: meeting with the poet József Kovács Hontalan and Dr. István Kosztics, head of the Rácz Aladár Community House.²¹

October 10, 2016, National Library Days, Book Sunday. Literary afternoon with music in the company of Judit Jónás, András Mata and the Karavan family.

In 2017, four events took place in our library, the most special of which was the exhibition of painter

20 MÉSZÁROS Vivien: *Igazgyöngy illik a fekete korallhoz - Roma Kultúra Napja a Berzsényi Dániel Könyvtárban*. Online. Available at: <https://vaskarika.hu/hirek/reszletek/11483/igazgyongy-illik-a-fekete-korallhoz-roma-kultura-napja-a-berzseni/>. [viewed 2025-02-02].

21 TÁTRAINÉ KULCSÁR Irén: Egy indián néz vissza a tükörből. Kovács József Hontalan költő irodalmi estje a Berzsényi Dániel Könyvtárban. In: *Vas Népe*, 28 Sept. 2016, p. 7.

János Balázs, but we are also proud to have hosted a double conference entitled *Roma Identity in Arts*.

In 2018, the four relevant events that took place in our library included a literary evening by the actor Dávid Csányi in memory of József Choli Daróczi and József Kovács Hontalan, and the second Equal Opportunities Photo Exhibition and Film Day.

In 2019, we organized an exhibition of crocheted dolls by artist Gyöngyi Rác. Natália Jakab, Romologist and history teacher, and Eszter Láng, Romologist and teacher of the Beás language, presented a less known part of Roma culture, the world of Roma fairy tales and sagas, as well as the National Gypsy/Roma Storytelling Competition, organised by the Gandhi High School in Pécs for several years.

In September 2020, a round table discussion was held in conjunction with a book presentation entitled *Roma women amongst themselves*, contributed by researcher-analyst of the KINCS Social Groups Research Centre, Mónika Raffael, head of the KINCS Social Groups Research Centre, István Antal, and historian Krisztina Kelbert. The Mária Kopp Institute for Population and Families (=Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért, KINCS) issued a book of interviews entitled *Roma women amongst themselves*, published by L'Harmattan publishing house. The book provides an insight into the lives and thoughts of twelve successful Roma women. "*These women dared to make decisions about their lives and wanted and were able to do it for themselves. They chose learning and developing themselves.*" (Raffael Mónika)

In 2021, we hosted a programme with László Kánya, musician, composer, president of the Roma National Self-Government in Vasvár, and musician László Kánya Jr. As a new initiative, we made an "*imaginary interview*"²² with the author József Holdosi (1951–2005).

In 2022, in the framework of the National Library Days, Nikoletta Spiegler-Kutasi talked to Erika Nyerkes, an author, about the history of gypsy music in cafés.

6 November 2024: The programme entitled *On Purposeful Paths (Célirányos utakon)* included a presentation of the book *Long is the road ahead of me* (= *Hosszú az út előttem*) (issued in the *Tények és tanúk* = *Facts and Witnesses* series) by Ágnes Daróczi, cultural manager, minority researcher, and the volume *Samudaripen – Fate of Roma during the Holocaust 3. (Samudaripen – Romák sorsa a holokauszt idején 3.)* by Dr. János Bársony, minority researcher. The event was attended by Dr. Attila Katona, historian, associate professor, and Nikoletta Spiegler-Kutasi, librarian.

Everyday use of library by people with disadvantages²³

We signed and renewed a cooperation agreement with the Association of the Hungarian Blind and Visually Impaired of Vas County, the Vas County Division of the National Association of the Deaf and Hard of Hearing, and the Nonprofit Ltd. for the Disabled and Homeless. We have a well-documented and active relationship with other social institutions in the city to assist the people they support in accessing library services. The Pálos Károly Social Service Centre and Child Welfare Service, the city's pensioners' clubs, and social homes for the elderly and disabled are worth mentioning.

We offer a discount registration for people with disabilities. The organisation or institution concerned are allowed to borrow items on a group basis. They are free to use our facilities for cultural events, meetings, product and tool demonstrations. In 2024, we continued our work to participate in associations' programmes, to provide space to organize county assemblies, and to help members use our library services. We promoted social inclusion through equal opportunities activities, we enabled children to meet people

22 SPIEGLER-KUTASI Nikoletta (comp.). *A Nemzetközi Roma Nap és a Roma Kultúra Napja alkalmából: képzelt interjú Holdosi József íróval*. Vasi Digitális Könyvtár. Online. Available at: http://193.225.149.80/tmpimg/2120252658_0.pdf. [viewed 2025-02-02].

23 More information is available in the library's annual reports: https://www.bdmk.hu/Konyvtarunk/Kozerdeku_adatok/Beszamolok_jelentesek.html. [viewed 2025-02-02].

with disabilities through well-prepared programmes.

In 2024, three of our patrons used our home lending service. We delivered 311 documents to homes in this service. This is a monthly service provided by a reader's services librarian. Unfortunately, we were unable to expand this service.

4–5 times a year, we delivered reading materials to three social institutions: Specialised Social Institute of County Vas (Vas Vármegyei Szakosított Szociális Intézet), Evangelical Diaconal Centre in Szombathely – Johanneum (Szombathelyi Evangélikus Diakóniai Központ – Johanneum), Pálos Károly Social Service Centre Day Care for the Elderly – Seniors Club (Pálos Károly Szociális Szolgáltató Központ Idősek Nappali Ellátása – Idősek Klubja). In 2024, we delivered 731 items to these organizations. The Little Rain Man Foundation's Tomorrow's House Home for young people with autism also welcomes visits from our librarians who deliver personalised document packs for the residents. In 2024, 185 documents (CDS, DVDS and books) were delivered to them.

Summary

The projects detailed above have hopefully shown that social responsibility is a consciously developed, strategically important part of BDL's activities. Our employees are sensitive to social problems, especially the problems of the communities they serve. We are proud of the work of our predecessors and build on the tradition they passed on.

Dr. Mónika Molnár Baráthné

director, Berzsenyi Dániel Library, Szombathely, Hungary;
e-mail: bmmonika@bdkmk.hu

She graduated from the Berzsenyi Dániel Teacher Training College in 1998 as a teacher of Hungarian language and literature and as a librarian, and from the University of Debrecen in 2001 as an IT librarian. In 2024, she completed a higher professional course in Quality Engineering – Quality Manager at the Budapest University of Technology and Economics.

She has been working as a librarian for 27 years. She worked as a deputy director of the Berzsenyi Dániel Library in Szombathely from 2014, in which capacity she also held the position of Quality Management Officer and Data Protection Officer. She has been the director of the library since 2019. In the period from her appointment, she had to tackle the challenges of the pandemic and the energy crisis, while also managing the implementation of a new integrated library system.

In 2023, she was elected as an alternate member of the board of the Hungarian Library Association, and she is the chairman of the Ethics Committee of the organisation. She is listed as a library expert in the Register of Cultural Experts.

Programy pre znevýhodnených a zdravotne postihnutých ľudí a zvyšovanie povedomia väčšinovej spoločnosti v knižnici Berzsényi Dániela v Szombathely

Mónika Molnár Baráthné

Abstrakt: Knižnica Berzsényiho Dániela (BDL) je multifunkčná verejná knižnica. Jej základným cieľom je poskytovať kvalitné knižničné služby zabezpečením prístupu k dokumentom a informáciám. Knižnica tiež rôznymi službami podporuje činnosť svojich partnerov. Osobitnú pozornosť venuje právam osôb so zdravotným a telesným postihnutím, zameriava sa najmä na sociálne znevýhodnené osoby. V príspevku je zhrnutá jej činnosť od začiatku až po súčasnosť.

Kľúčové slová: znevýhodnení a zdravotne postihnutí ľudia, knižničné služby, senzibilizačné programy.

motto:

„Pre tých, ktorí boli kedysi ponížení:

musíte sa skloniť až k prachu.

Pre tých, ktorí stratili dôstojnosť:

musíte stratiť dôstojnosť, aby ste sa prispôbili.“

(Ferenc Baranyi: Dust Verse)¹

Úvod

BDL nakupuje a dodáva audioknihy pre nevidiacich a slabozrakých od prvého vydania týchto dokumentov. V 80. rokoch 20. storočia sa pracovníci knižnice podieľali na biblioterapeutických sedeniach na oddelení neurológie a duševného zdravia okresnej nemocnice. BDL v spolupráci s Maďarskou asociáciou špeciálneho kina organizuje podujatie Špeciálny pohľad, ktoré každoročne predstavuje výber filmov vytvorených umelcami a filmovými skupinami zdravotne postihnutých a psychiatrických pacientov. Súčasťou programu sú aj filmy o týchto špecifických skupinách. Knižnica úzko spolupracuje so Združením nevidiacich a slabozrakých okresu Vas a umožňuje jeho členom požičiavať si audioknihy a iné zvukové zdroje. K osvedčeným postupom projektu EÚ *Moja knižnica* patrí aj senzibilizačné stretnutie „Ako nevidiaci“ pre žiakov stredných škôl, ktoré pripravili pracovníci BDL.

V nasledujúcich kapitolách uvedieme podrobný prehľad našich projektov.

Osvedčené postupy v oblasti knižničných služieb pre osoby so zdravotným postihnutím

Už mnoho rokov máme osobitné partnerstvo s Jednotným metodickým inštitútom pre špeciálnu pedagogiku, materskou školou, základnou školou, odbornou školou, školou na rozvoj zručností a vysokou školou Rum-Kastély (Rum-Kastély Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézmény, Óvoda, Általános Iskola, Speciális Szakiskola és Kollégium, EGYMI), ktoré už 60 rokov slúžia ľuďom s postihnutím. Ich hlavnou činnosťou je poskytovať komplexný rozvoj identity detí a mladých dospelých s mentálnym postihnutím, autizmom a viacnásobným postihnutím. Podporujú rozvoj zručností a kompetencií, ktoré študentom umožňujú byť čo najviac samostatní a čo najmenej zraniteľní. Ich cieľom je, aby študenti boli spoločnosťou akceptovaní, nielen tolerovaní. Tento cieľ podporuje aj filmové posedenie v knižnici, ktoré sa realizuje s pomocou nášho kolegu Ferenc Borosa, nezávislého filmára.² Okrem toho sa naša

1 Original: „Akit egyszer porig alázthat: / porig kell azért lehajolni, / a méltósága-vesztett sorshoz / méltósága-vesztve igazodni.” (Baranyi Ferenc: Porvers)

2 BAKOS Ágnes. Halas film készült: a lányok álltak a kamera mögött, aztán főzni segítettek. In: *Vas Népe*, 17. október 2017, s. 14.

knižnica zapojila do viacerých projektov EGYMI, ktorých cieľom je oboznámiť spoločnosť so svetom ľudí s mentálnym postihnutím a dosiahnuť, aby ich spoločnosť akceptovala. V roku 2017 program *Stretnutia* umožnil žiakom a študentom objavovať svet ľudí s mentálnym postihnutím v našej knižnici. Zorganizovali sme výstavu s názvom *Moje obľúbené koníčky* s umeleckými dielami, ktoré vytvorili obyvatelia inštitútu.³ V roku 2018 bola v spolupráci s mediálnym a kultúrnym združením H+ otvorená nová výstava s názvom *Aj ty to dokážeš (Te is KÉPes vagy rá)*, na ktorej boli vystavené fotografie študentov bilingválneho Gymnázia Kanizsai Dorottya (Kanizsai Dorottya Gimnázium) a EGYMI. Súčasťou programu bolo aj filmové posedenie s názvom *Špeciálne perspektívy (Speciális nézőpontok)*. Fotografie vznikli v zmiešaných skupinách študentov v skanzene Vasi a na jazere (Csónakázó-tó) v Szombathely. Na výstave nebolo uvedené, či fotografiu urobil študent so zdravotným postihnutím alebo bez neho.

Pre mnohých ľudí je ťažké akceptovať odlišnosť a inakosť, takže programy ako *Aj ty to dokážeš* a *Špeciálne perspektívy* môžu v tejto oblasti zohrávať významnú úlohu. Fotografovanie a filmovanie ďaleko presahujú rámec „tvorby fotografií“: pomáhajú získavať osobné skúsenosti a tvorba umeleckých diel prináša pocit úspechu. Ľudia s postihnutím a bez postihnutia pri tvorbe spolupracujú a výstavy sú užitočnými komunitnými podujatiami. Naša knižnica je v tejto oblasti aktívna už mnoho rokov. Ako to na slávnostnom otvorení výstavy formuloval Tibor Koczka: „*Každá takáto spoločná príležitosť, pri ktorej spolupracujú ľudia s postihnutím a bez postihnutia, je zdrojom nádeje.*“⁴ V roku 2019 zorganizovala Národná vzdelávacia knižnica a múzeum výstavu fotografií, z ktorých väčšina vznikla v rámci projektu inkluzie pre rovnosť príležitostí.

Špeciálna filmová tvorba

„Tí, ktorí sa ešte nestretli so svetom ľudí s postihnutím, môžu sa pýtať, čo je to špeciálna filmová tvorba. Vyjadrovanie prostredníctvom umenia zohráva dôležitú úlohu v živote ľudí so zdravotným postihnutím, ktorí majú pre svoje postihnutie obmedzené možnosti. V mnohých prípadoch sa v posledných desaťročiach začali označovať ako špeciálni umelci a ich aktivity sa začali označovať ako špeciálne umenie. Rovnaké korene má aj pojem *špeciálna filmová tvorba*. Pri pohľade zvonku žijú ľudia s mentálnym postihnutím v uzavretom svete, ale pri pohľade zvnútra sa zdá, že cudzinci neprejavujú žiadnu zvedavosť o „zasvätených“. To ma prinútilo zamyslieť sa: Kto je uzavretý? Jednou z veľkých hodnôt špeciálnej filmovej tvorby je poskytnúť ľuďom s postihnutím nástroj, ktorý im umožní vlastnými rukami zbúrať tento zvláštny obojstranný múr. Týmto nástrojom je kamera. To všetko je dobrým prejavom ich túžby ukázať samých seba, svoje myšlienky, ťažkosti, radosti a svoj život.“⁵ Takto Gábor Fábián predstavil poslanie združenia, ktoré založil.

Cieľom Maďarskej asociácie špeciálnych filmov je zlepšiť kvalitu života ľudí s mentálnym postihnutím prostredníctvom filmov. Združenie vzniklo ako občianska iniciatíva na podporu všetkých procesov špeciálnej filmovej tvorby a medzi jeho ciele patrí účasť a pomoc v existujúcich pracovných procesoch, ako aj hľadanie nových možností a nachádzanie ďalších kontaktov. Jeho členmi sú špeciálni filmári, filmoví a divadelní profesionáli, ako aj sociálni pracovníci a učitelia pre žiakov so špeciálnymi potrebami s dlhoročnými skúsenosťami v sociálnej oblasti.

V roku 2016 Knižnica Berzsényiho Dániela a Maďarská asociácia špeciálnych filmov spustili spoločný program s názvom *Špeciálne kino*. Jeho cieľom, ako ho formuloval organizujúci knihovník Ferenc Boros, bolo umožniť zdravým mladým ľuďom nahliadnuť do intelektuálneho a emocionálneho sveta ich zdravotne postihnutých rovesníkov. Medzi ďalšie ciele patrilo zvýšenie povedomia škôl pre mladých ľudí so zdravotným postihnutím o výhodách zapojenia sa do filmov a povzbudenie nezávislých filmárov a študentov médií, aby priblížili ľuďom so zdravotným postihnutím a ich jedinečný a pestrý svet.⁶ Odvtedy

3 TERSZTYÁNSZKY Krisztina: A fogyatékoságról ép diákokkal: a Berzsényi könyvtárban ismerkedtek fiatalok a sérült emberek világával. In: *Vas Nép*, 22. november 2017, s. 6.

4 MERKLIN Tímea: A fejekben is kellene egy kis akadálymentesítés: épek és fogyatékkal élők közös munkái a Berzsényi könyvtárban. In: *Vas Nép*, 28. september 2018, s. 4.

5 MAGYAR SPECIÁLIS MOZGÓKÉP EGYESÜLET. *Bemutatókozás*. Online. Dostupné na: <https://www.msmke.net/>. [zobrazené 2025-02-02].

6 ÖLBEI Livia. *Speciális mozizás*. In: *Vas Nép*, 4. máj 2016, s. 6.

sa každý rok v septembri organizuje jednodňový program, ktorý mladým ľuďom umožňuje nahliadnuť do filmovej tvorby, písania scenárov, natáčania a strihu. Film *Mystery of the Castle (Tajomstvo hradu)*⁷, ktorý vznikol v roku 2019, získal ocenenia na viacerých filmových festivaloch.

V októbri 2021 sme v knižnici Rum zorganizovali premietanie filmu o rovnosti príležitostí (Könyvtár Mozi), na ktorom sa s veľkou radosťou zúčastnili študenti EGYMI. 27. októbra 2021 sa uskutočnil odborný deň, na ktorom učiteľky EGYMI pre žiakov so špeciálnymi potrebami Barbara Ihász-Kozmor a Szilvia Goth predniesli prezentáciu s názvom *Prezentuj sa inak! Prehľad spolupráce medzi mediálnymi posedeniami EGYMI a Knižnicou Berzsényiho Dániela*.

Naša knižnica sa zúčastnila na Maďarskom festivale špeciálnych filmov, jedinom národnom filmovom podujatí, ktoré zvyšuje povedomie o živote ľudí so zdravotným postihnutím. Podujatie sa konalo od 7. do 8. novembra v Budapešti. V tých istých dňoch sa výber filmov premietaných na festivale premietal aj v knižnici v Szombathely. Sprievodný program festivalu bol zorganizovaný 26. novembra 2024.

Špeciálne perspektívy

Od roku 2016 organizujeme špeciálne filmové posedenia. Tieto podujatia zamerané na rovnosť príležitostí ponúkajú výber špeciálnych filmov, ktoré natočili ľudia so zdravotným postihnutím a psychiatrickí pacienti a ktoré sú o nich. Filmoví tvorcovia a ich asistenti poskytujú divákovi fascinujúce informácie zo zákulisia filmov a procesu ich tvorby. Na týchto podujatiach sa každoročne zúčastňuje v priemere 100 mladých ľudí so zdravotným postihnutím z týchto inštitúcií: Rum-Kastély EGYMI, Špecializovaný domov Szentgotthárd, Vzdelávacie integračné centrum Aranyhíd v Szombathely, Nezisková organizácia pre zdravotne postihnutých a bezdomovcov, Centrum Evanjelickej diakonie pre psychiatrických pacientov, Ágfalva, Filmový klub Dobrí priatelia v Szombathely, Újpalota ENO v XV. obvode, Zlepšenie pohybu EGYMI v Budapešti. Podujatie sa konalo už po siedmykrát v septembri 2024 a divákov privítal predseda Maďarskej asociácie špeciálnych filmov Gábor Fábián týmito slovami: „Na špeciálnom filme je dobré to, že je to slobodná tvorba, kde existuje rámec, ale hlavné je, že film robíte vy a je o vás.“ Potom citoval slogan podujatia: „Čo mám v srdci, to mám vo filme.“ A dodal: „Život v našej inštitúcii alebo aj na ulici môže byť ťažký, ale filmovanie je spôsob, ako sa realizovať.“⁸

Filmové dni v Kőszegu

Maďarská asociácia špeciálnych filmov organizuje Filmové dni v Kőszegu od roku 2017. Na týchto podujatiach sa zúčastňujú tvorcovia špeciálnych filmov a tvorivé skupiny. Dvojdňové podujatie je kombináciou konferencie, tábora filmárov a premietania filmov. V prvý deň podujatia sa organizujú prednášky o filmovej tvorbe a workshopy filmovej tvorby pre ľudí so zdravotným postihnutím. Druhý deň každá tvorivá skupina natočí svoj krátky film. Našu knižnicu zastupuje Ferenc Boros ako odborný realizátor a člen poroty.

Naše ocenenia týkajúce sa špeciálnych filmov⁹

Dlhoročná podpora našej knižnice bola ocenená pri dvoch príležitostiach. V dňoch 26. až 28. novembra sa konal 10. ročník špeciálneho filmového festivalu¹⁰. Dňa 5. decembra sa v Národnom kinopaláci Uránia uskutočnil jubilejný galavečer pri príležitosti 10. výročia festivalu a Maďarskej asociácie špeciálnych filmov. Podujatie bolo príležitouťou poďakovať sa partnerom a sponzorom za ich pomoc a podporu.

7 KASTÉLY, Rum. *A kastély titka (The Mystery of the Castle)*. Online. Dostupné na: <https://www.youtube.com/watch?v=gWGL-x9vqQ8>. [zobrazené 2025-02-02].

8 TAR Patrícia. „Ámi a szívémen...”. In: *Savaria Fórum*, 27. september. 2024, s. 9.

9 BERZSENYI DÁNIEL KÖNYVTÁR. *Két elismerésben részesült könyvtárunk a speciális filmkészítő táogatásért*. Online. Dostupné na: https://www.bdmk.hu/Konyvtarunk/Elismereseink/Ket_elismeresben_reszesult_konyvtarunk_a_specialis_filmkeszito_tamoga.html. [zobrazené 2025-02-02].

10 INTERNATIONAL SPECIAL FILM FESTIVAL / SPECIÁLIS FILMFESZTIVÁL. *Hírek / News*. Online. Dostupné na: <https://specialfilmfest.org/>. [zobrazené 2025-02-02].

Ferenc Boros, knihovník a filmový odborník, si prevzal certifikát 10. ročníka Festivalu špeciálnych filmov a pamätnú plaketu „Podporovateľ“ za podporu činnosti komunity špeciálnych filmov. Dr. Mónika Baráthné Molnár, riaditeľka knižnice, získala certifikát a jubilejnú medailu za podporu maďarskej komunity špeciálnych filmov.

Národný zväz nepočujúcich a nedoslýchavých v okrese Vas

Pravidelne podporujeme činnosť Národného združenia nepočujúcich a nedoslýchavých divízie okresu Vas. Na požiadanie organizujeme v knižnici komentované prehliadky s názvom *Od pivnice po podkrovie* s cieľom prezentovať naše služby (napr. v rámci podujatia Noc knižníc).

V roku 2016 sme v našej knižnici zorganizovali počítačové školenie pre nepočujúcich a nedoslýchavých.¹¹ Na zlepšenie komunikácie medzi lektorom a účastníkmi sme najali tlmočníka. Školenie trvalo 10 týždňov s jedenapohodinovými stretnutiami. Myšlienka školenia vznikla na kurze posunkovej reči, na ktorom sa zúčastnila naša kolegyňa Edit Szalainé Bodor. V roku 2021 sme pomohli osláviť 70. výročie založenia organizácie zhromažďovaním a digitalizáciou materiálov. 7. septembra 2023 sa v rámci organizácie asociácie uskutočnil v knižnici kurz základov fotografovania, ktorý viedol fotoreportér Tamás Unger.¹²

Národné združenie maďarských nevidiacich a slabozrakých okresu Vas

Podľa spomienok Marianny Zsuzsanny Nagy, ktorá začala pracovať v našej knižnici v roku 1985, nevidiaci a slabozrakí ľudia pravidelne navštevujú knižnicu od roku 1988, aby si v jej priestoroch vypočuli audioknihy a prečítali časopis *Svet nevidiacich* v Braillovom písme. V prvých rokoch zabezpečovali výpožičky traja naši kolegovia: Judit Janszóné Németh, Edit Sisak a Zsuzsanna Brückler. Edit Sisak zostavovala katalógy audioknih, ktoré boli kľúčové pri informovaní našich patrónov. Spolu s Mariannou Zsuzsannou Nagy pripravila zborník s názvom *Všetko, čo potrebujete vedieť o knižnici – pre nevidiacich a slabozrakých*, ktorý bol k dispozícii v tlačenej aj zvukovej verzii (na kazete a CD). Knižnica bola predstavená poschodie po poschodí, aby naši nevidiaci a slabozrakí čitatelia mohli samostatne využívať naše služby.

Zároveň sme zakúpili discmany na požičiavanie zrakovo postihnutým návštevníkom, ktorí nemali CD prehrávač. Pravidelne sme organizovali senzibilizačné programy pre žiakov základných škôl, ako napríklad stretnutia s vodiacími psami, stretnutia o každodennom živote, ktoré realizujeme dodnes, spolu s remeselným kurzom (pletenie košíkov).

Na podnet Dr. Máty Pallósine Toldi, riaditeľky knižnice, sme pripravili knižničné besedy pre študentov stredných škôl pod názvom *Tandem*, v rámci ktorých Marianna Zsuzsanna Nagy pripravila program *Spoznaj knižnicu cez okuliare nevidiacich a slabozrakých*, ktorý bol neskôr premenovaný na *Dobrovoľník pre nevidiacich*. V roku 2018 bol rozpracovaný do modelového programu v projekte *Moja knižnica*.¹³

Udržiavame úzke vzťahy so združením a ponúkame členom možnosť vypožičať si audioknihy a iné zvukové dokumenty. Mnohí jeho členovia sa zúčastňujú na našom programe (napr. *Musíte vidieť a počuť!* – cyklus prednášok Imre Horvátha o klasickej hudbe) a na našich exkurziách po knižnici súvisiacich s výročiami (napr. *Petőfi 200*). Pracovníci knižnice sa zapájajú do pravidelne organizovaných *Neviditeľných večerí* a iných senzibilizačných sedení, ktoré organizuje združenie. Pomáhajú pri programoch pre nevidiacich a slabozrakých a poskytujú rozhovory pre rozhlasový program¹⁴ pre zrakovo postihnutých *Látvase Szemfüles*.

11 SZALAINÉ BODOR Edit, PERGER Ádám and Istvánné HORVÁTH Istvánné. *Lezárult két alapszintű számítástechnikai tanfolyam Szombathelyen: visszaemlékezés két különleges tanfolyamra*. Hallássérültek, 2016, s. 20-21

12 Fotózási alapismeretek. In: *Vas Népe*, 29. august. 2023, s. 4.

13 Additional information about the My library project at: <http://www.azenkonyvtaram.hu/fejlesztes>. [viewed 2025-02-02] and <https://www.youtube.com/watch?v=PKacRUidIK4>. [viewed 2025-02-02].

14 LÁTÁSSÉRÜLTEK VAS VÁRMEGYEI EGYESÜLETE. *Rádióadások*. Online. Dostupné na: <https://vasivakok.hu/radioadasok/>. [zobrazené 2025-02-02].

V roku 2022 sme pre stredoškóľákov obnovili náš program *Dobrovoľník pre nevidiacich*.¹⁵ V rokoch 2002 až 2024 sa do programu zapojilo 469 študentov zo 16 tried. Účastníci majú zaviazané oči a po knižnici ich vedú spoznávať zvukový sprievodca. Na konci prehliadky môžu vstúpiť do hudobnej knižnice, kde sa pomocou hmatu a sluchu stretnú s audioknihami, ktoré si môžu požičať, a s knihami s veľkým písmom, ktoré sú špeciálne určené pre zrakovo postihnutých. Môžu si vyskúšať počítače vhodné pre nevidiacich a oboznámiť sa s webovými stránkami pre nevidiacich. Programy sa končia stretnutím, na ktorom majú účastníci za úlohu rozpoznať zvuky každodenného života, úryvky z hovorených diel a populárnu a klasickú hudbu. Bálint Molnár, študent Gymnázia Premontrei v Szombathely, sa zapojil celým srdcom a o svoje myšlienky a pocity sa podelil na facebookovej stránke svojej školy.¹⁶ V roku 2023 sme dokončili knihu a filmovú príručku *Mojím želaním je byť objatý svetlom*¹⁷ pre náš program *Dobrovoľník pre nevidiacich*, ktorý obsahuje dokumenty týkajúce sa nevidiacich a slepoty.

Dvojročná fotografická a filmová súťaž *Máské(p)*¹⁸ (*Inak*) pre žiakov základných a stredných škôl, ako aj študentov vysokých škôl a univerzít je otvorená aj pre ľudí s mentálnym postihnutím. Prostredníctvom vystavených fotografií a filmov sa podporujú rovnaké príležitosti, vzájomné porozumenie a akceptácia.

V septembri 2024 sme boli pozvaní na súťaž v čitateľskej gramotnosti Združenia nevidiacich a slabozrakých okresu Zala, kde sa Ibolya Zoványi zúčastnila ako vidiaci sprievodca, aby získala skúsenosti, keďže 31. októbra sa konalo kolo v Knižnici Berzsényiho Dániela v Szombathely.¹⁹ 4. januára 2025 naša kolegyňa Ibolya Zoványi ako osobná asistentka nášho nevidiaceho čitateľa Tamása Csiszára navštívila so Združením maďarských nevidiacich a slabozrakých okresu Vas Capital Circus v Budapešti a zúčastnila sa na zvukovom predstavení *Vianočný zázrak*.

Sociálne znevýhodnení ľudia

Vzťahy medzi knižnicou a rómskou národnostnou samosprávou okresu Szombathely sa datujú od roku 2015, keď riaditeľka knižnice Éva Nagy kládla veľký dôraz na podporu sociálnej inklúzie prostredníctvom knižnice. V rámci programu rovnosti príležitostí sme v knižnici plánovali posilniť vzťahy s miestnou rómskou komunitou. Na dosiahnutie tohto cieľa sme podpísali dohodu o spolupráci s miestnou rómskou národnostnou samosprávou s cieľom organizovať spoločné kultúrne programy na podporu rómskej kultúry. Podali sme žiadosť o grant ROM-RKT-15 na realizáciu rómskych kultúrnych podujatí a získali sme 600 000 forintov. V roku 2016 sme sa úspešne uchádzali o grant z Literárneho kolégia Národného kultúrneho fondu s programom *Dni rómskej kultúry v okresnej a mestskej knižnici Berzsényiho Dániela*, na ktorý sme získali grant vo výške 1 000 000 forintov. Obnovili sme dohodu o spolupráci s rómskou národnostnou samosprávou v Szombathely.

15 SZOMBATHELYI TELEVÍZIÓ, HÍREK. Újraindult a Berzsényi Dániel Könyvtár Önként vakon című érdekenyítő programja. 1. december 2022. Dostupné na: https://www.sztv.hu/hirek/ujraindult-a-berzsényi-daniel-könyvtár-onkent-vakon-cimu-erzekenyito-programmeja?fbclid=IwY2xjawIFfMlleHRuA2FlbQIxMQABHUjbjP5jiE-3n2oH5_QOODJ8LC87eGUO0BaPdRxs7aQ19AGaiV7Av-RBggaem_KHKHCq5OJHplZsJj0w7EkQ. [zobrazené 2025-02-02].

16 PREMONTREI GIMNÁZIUM, SZOMBATHELY – HIVATALOS OLDAL. Könyvtárban, vakként. príspevok na Facebooku. 2022-12-09. Dostupné na: Facebook, <https://www.facebook.com/premontreiszombathely/posts/pfbid-02nvopo3sm2HFwJdXFAqHVNQVE1dQRYUwriyac1S81bTnBRE7TSLGLxLgpcclRh2J2l>. [zobrazené 2025-02-02].

17 BERZSENYI DÁNIEL KÖNYVTÁR. „Azt vágyom én, hogy átöleljen a fény...”. Online. Dostupné na: https://bdkm.hu/Kiadvanyok/Tematikus_ajánlok/Azt_vagyom_en_hogy_atoleljen_a_feny.html. [zobrazené 2025-02-02].

18 BERZSENYI DÁNIEL KÖNYVTÁR. Máské(p) helytörténeti fotó- és filmpályázat 2016-2020. Online. Dostupné na: https://www.bdkm.hu/Helyismereti_gyujtemeny/Maskepp_helytorteneti_foto-es_filmpalyazatok/Maskepp_helytorteneti_foto-es_filmpalyazat_2016-2020.html. [zobrazené 2025-02-02].

19 GOMBOS Kálmán. Vetélkedő a Berzsényi Dániel Könyvtárban látássérülteknek. Online. Dostupné na: <https://www.vaol.hu/helyi-kozelet/2024/11/vetelkedo-konyvtar-latasserialteknek>. [zobrazené 2025-02-02].

SZOMBATHELYI TELEVÍZIÓ. Vakok és gyengénlátók számára szervezettek[sic!] műveltségi vetélkedőt a Berzsényi Dániel Könyvtárban. Online. Dostupné na: <https://www.sztv.hu/hirek/vakok-es-gyengentalok-szamara-szervezetek-muveltségi-vetelkedot-a-berzsényi-daniel-könyvtarban>. [zobrazené 2025-02-02].

Dni rómskej kultúry

9. apríla 2015: výstava obrazov Józsefa Ferkovicsa a premietanie filmu o maliarovi (Žltá, červená, modrá Ferenc Borosa a László Rozmána).

Týždeň osláv knihy 2015:

4. júna 2015: spomienkový večer pri príležitosti 10. výročia úmrtia Józsefa Holdosiho s príspevkom od rodiny a prívržencov (moderátori: romológ Dr. Zoltán Beck a literárny historik Dr. Péter Bokányi), čítanie románu *Kányák* s predĺženými otváracími hodinami.

5. júna 2015: slávnostné otvorenie Týždňa osláv knihy v Szombathelyi, na ktorom zahrala rodina Karavanovcov cigánsku svetovú hudbu.

11. júna 2015: stretnutie s básnikmi Tamásom Jónásom a Évou Kalla.

3. augusta 2015 – Pamätný deň rómskeho holokaustu: komorná výstava obrazov Józsefa Ferkovicsa s tematikou holokaustu. Na vernisáži bola predstavená kniha Jánosa Bársonyho a Ágnes Daróczi *Kali Trash – Čierny strach, Pharrajimos – Rozštvrtenie, Samudaripen – Vražda*. Prítomných pozdravil Dr. Tivadar Puskás, primátor mesta Szombathely. V ten istý deň pracovníci knižnice položili vence k pamätníku v Szombathelyi.

11. októbra 2015: Národné dni knižníc, Knižná nedela (Országos Könyvtári Napok, Könyves vásárnap). Stretnutie s básnikmi Gyulom Horváthom a Gusztávom Nagyom. Výstava vizuálnej poézie Gyulu Horvátha.

18. novembra 2015: konferencia *Rómóvia, cigáni v umení a vede (Romák, cigányok a tudomány és a művészetek terében)*, prednášajúci: Dr. Zoltán Beck, Ferenc Kardos, Tímea Junghaus, Dr. Dóra Takács, Annamária Takó.

6. apríla 2016: Svetový deň Rómov – predstavenie Čierne a biele hlasy v podaní Judit Jónás s príspevom Andrása Mata.²⁰

21. september 2016: stretnutie s básnikom Józsefom Kovácsom Hontalanom a Dr. Istvánom Koszticsom, vedúcim Komunitného domu Rácz Aladár.²¹

10. október 2016: Národné dni knižníc, Knižná nedela. Literárne popoludnie s hudbou v spoločnosti Judit Jónás, Andrása Mata a rodiny Karavanovcov.

V roku 2017 sa v našej knižnici uskutočnili štyri podujatia, z ktorých najvýnimočnejším bola výstava maliara Jánosa Baláza, ale sme hrdí aj na to, že sme hostili dvojnásobnú konferenciu s názvom *Rómska identita v umení*.

V roku 2018 sa v našej knižnici uskutočnili štyri významné podujatia: literárny večer herca Dávida Csányiho venovaný pamiatke Józsefa Choliho Darócziho a Józsefa Kovácsa Hontalana a druhý ročník výstavy fotografií a filmového dňa rovnosti príležitostí.

V roku 2019 sme zorganizovali výstavu háčkovaných bábik výtvarníčky Gyöngyi Rácz. Natália Jakab, romologička a učiteľka dejepisu, a Eszter Láng, romologička a učiteľka jazyka beás, predstavili menej známu časť rómskej kultúry, svet rómskych rozprávok a ság, ako aj Národnú súťaž cigánskych/rómskych rozprávačov, ktorú už niekoľko rokov organizuje Gándhiho stredná škola v Pécsi.

V septembri 2020 sa uskutočnila diskusia za okrúhlym stolom spojená s prezentáciou knihy *Rómske ženy medzi sebou*, do ktorej prispeli výskumníčka-analytička Centra pre výskum sociálnych skupín KINCS

20 MÉSZÁROS Vivien: *Igazgyöngy illik a fekete korallhoz - Roma Kultúra Napja a Berzsényi Dániel Könyvtárban*. Online. Dostupné na: <https://vaskarika.hu/hirek/reszletek/11483/igazgyongy-illik-a-fekete-korallhoz-roma-kultura-napja-a-berzsenyi/>. [zobrazené 2025-02-02].

21 TÁTRAINÉ KULCSÁR Irén: Egy indián néz vissza a tükörből. Kovács József Hontalan költő irodalmi estje a Berzsényi Dániel Könyvtárban. In: *Vas Nép*, 28. september 2016, s. 7.

Mónika Raffael, vedúci Centra pre výskum sociálnych skupín KINCS István Antal a historička Krisztina Kelbert. Inštitút Márie Kopp pre obyvateľstvo a rodinu (Kopp Mária Intézet a Népesedéért és a Családokért, KINCS) vydal knihu rozhovorov s názvom *Rómske ženy medzi sebou*, ktorú vydalo vydavateľstvo L'Harmattan. Kniha poskytuje pohľad na život a myšlienky dvanástich úspešných rómskych žien. „*Tieto ženy sa odvážili rozhodovať o svojom živote a chceli a dokázali to urobiť samy za seba. Rozhodli sa učiť a rozvíjať samy seba*“ (Raffael Mónika).

V roku 2021 sme usporiadali program s Lászlóm Kányom, hudobníkom, skladateľom, predsedom Rómskej národnostnej samosprávy vo Vasvári, a hudobníkom Lászlóm Kányom ml. V rámci novej iniciatívy sme uskutočnili „*imaginárny rozhovor*“²² so spisovateľom Józsefom Holdosim (1951 – 2005).

V roku 2022 sa v rámci Národných dní knižníc Nikolett Spiegel-Kutasi rozprávala so spisovateľkou Erikou Nyerges o histórii cigánskej hudby v kaviarňach.

6. novembra 2024 v rámci programu *Na cieľavedomých cestách (Célirányos utakon)* sa uskutočnila prezentácia knihy *Dlhá je cesta predomnou (Hosszú az út előttem)*, vydané v sérii *Tények és tanúk (Fakty a svedectvá)* od Ágnes Daróczy, kultúrnej manažérky, výskumníčky menšín, a zborníka *Samudaripen – Osudy Rómov počas holokaustu 3. (Samudaripen – Romák sorsa a holokauszt idején 3.)* od Dr. Jánoša Bársonyho, výskumníka menšín. Na podujatí sa zúčastnili doc. Attila Katona, historik, a Nikolett Spiegel-Kutasi, knihovníčka.

Každodenné využívanie knižnice ľuďmi so znevýhodnením²³

Podpísali sme a obnovili dohodu o spolupráci so Združením maďarských nevidiacich a slabozrakých okresu Vas, Národným združením nepočujúcich a nedoslýchavých divízie okresu Vas a neziskovou organizáciou pre zdravotne postihnutých a bezdomovcov. S ďalšími sociálnymi inštitúciami v meste máme dobre zdokumentované a aktívne vzťahy s cieľom pomôcť ľuďom, ktorých podporujú, pri prístupe k službám knižnice. Za zmienku stojí Centrum sociálnych služieb Pálos Károly a sociálnej starostlivosti o deti, mestské kluby dôchodcov a sociálne domovy pre seniorov a zdravotne postihnutých.

Ponúkame zľavnenú registráciu pre osoby so zdravotným postihnutím. Príslušná organizácia alebo inštitúcia si môže vypožičať predmety na skupinovej báze. Môžu bezplatne využívať naše priestory na kultúrne podujatia, stretnutia, predvádzanie výrobkov a nástrojov. V roku 2024 sme pokračovali v našej práci, aby sme sa podieľali na programoch združení, poskytovali priestory na organizovanie okresných zhromaždení a pomáhali členom využívať služby našej knižnice. Podporovali sme sociálnu inklúziu prostredníctvom aktivít zameraných na rovnosť príležitostí, umožnili sme deťom stretnúť sa s ľuďmi so zdravotným postihnutím prostredníctvom dobre pripravených programov.

V roku 2024 využili našu službu pôžičiek na bývanie traja naši patróni. V rámci tejto služby sme doručili 311 dokumentov do domácností. Ide o službu, ktorú mesačne poskytuje knihovník služieb čitateľom. Žiaľ, túto službu sa nám nepodarilo rozšíriť. Štyri- až päťkrát ročne sme dodávali čitateľské materiály do troch sociálnych zariadení: Špecializovaný sociálny inštitút okresu Vas (Vas Vármegyei Szakosított Szociális Intézet), Centrum evanjelickej diakonie Johanneum v Szombathely (Szombathelyi Evangélikus Diakóniai Központ – Johanneum), Centrum sociálnych služieb dennej starostlivosti pre seniorov Pálos Károly – Klub seniorov (Pálos Károly Szociális Szolgáltató Központ Idősek Nappali Ellátása – Idősek Klubja). V roku 2024 sme týmto organizáciám dodali 731 predmetov. Domov zajtrajška pre mladých ľudí s autizmom nadácie Malý dažďový muž tiež víta návštevy našich knihovníkov, ktorí dodávajú jej obyvateľom individuálne balíčky dokumentov. V roku 2024 im bolo dodaných 185 dokumentov (CD, DVD a knihy).

22 SPIEGLER-KUTASI Nikolett (comp.). *A Nemzetközi Roma Nap és a Roma Kultúra Napja alkalmából: képzelt interjú Holdosi Józsefíróval*. Vasi Digitális Könyvtár. Online. Dostupné na: http://193.225.149.80/tmpimg/2120252658_0.pdf. [zobrazené 2025-02-02].

23 Viac informácií nájdete vo výročných správach knižnice: https://www.bdmk.hu/Konyvtarunk/Kozerdeku_adatok/Beszamolok_jelentesek.html. [zobrazené 2025-02-02].

Súhrn

Predstavené projekty ukazujú, že spoločenská zodpovednosť je vedome rozvíjanou, strategicky dôležitou súčasťou aktivít BDL. Naši zamestnanci sú citliví na sociálne problémy, najmä na problémy komunít, ktorým slúžia. Sme hrdí na prácu našich predchodcov a nadväzujeme na tradíciu, ktorú nám odovzdali.

Dr. Baráthné Molnár Mónika

riaditeľka Knižnice Berzsényiho Dániela, Szombathely, Maďarsko;
e-mail: bmmonika@bdk.hu

Absolvovala v roku 1998 Učiteľskú akadémiu Berzsényiho Dániela ako učiteľka maďarského jazyka a literatúry a knihovníčka, v roku 2001 Univerzitu v Debrecíne ako IT knihovníčka. V roku 2024 absolvovala vyšší odborný kurz inžinierstva kvality ako manažérka kvality na Technickej a ekonomickej univerzite v Budapešti.

Ako knihovníčka pracuje 27 rokov. Od roku 2014 pracovala ako zástupkyňa riaditeľa Knižnice Berzsényiho Dániela v Szombathelyi, kde zastávala aj funkciu referentky pre riadenie kvality a pre ochranu údajov. Od roku 2019 je riaditeľkou knižnice. V období od svojho vymenovania sa musela vyrovať s pandémiou a energetickou krízou a zároveň riadiť implementáciu nového integrovaného knižničného systému.

V roku 2023 bola zvolená za náhradnú členku Predstavenstva Maďarskej asociácie knižníc a je predsedníčkou etickej komisie tejto organizácie. Je zapísaná ako odborníčka v oblasti knižníc v Registri kultúrnych odborníkov.

Strategies for seniors, the socially disadvantaged, and foreigners

/ Strategie pro seniory, sociálně znevýhodněné a cizince

Vladimíra Buchtová, Michaela Hašková

Abstract: The Research Library in Hradec Králové has long worked with the seniors, foreigners, and people with social or health disadvantages. The paper will introduce cultural and educational activities within the framework of lifelong learning for seniors, will present ways of supporting inclusion and adaptation of foreigners to the Czech environment, and the inclusion of other groups at risk of social exclusion in the safe environment of the community library.

Keywords: inclusivity, social exclusion, lifelong learning, handicapped.

The Research Library in Hradec Králové is at its core not only a universal library providing basic services but mainly an educational institution, and it has been since its foundation. After a move into the new and current building and with an ever-growing development of technologies, new possibilities for making education accessible to the masses have been found. Nowadays, the library offers courses, educational lectures, workshops, and seminars aimed at different user groups regularly. The aim of such education is also to involve population groups at real risk of social exclusion. Through the provision of lifetime learning, such societal phenomena can be prevented, if not avoided, at least the impact on the quality of life of these groups can be mitigated.

Education of seniors

One of the majority groups is seniors. And here there are great opportunities in non-formal education, because demographically this group will be increasingly numerous in the future.

The SvHK has been more active in engaging with seniors since 2013. The Seniors' Club has been established there for that year. After reaching out to this group of residents, we were pleasantly surprised by the great interest. A short questionnaire was prepared for the participants, which told us what topics the seniors were interested in, what frequency of lectures suited them, at what time, and even which seniors would like to prepare a program for others. The topics were varied – from cooking to seminars of Czech police about seniors' safety. Since that time, more than 300 lectures, commentary tours, exhibitions, workshops, and events have been held.

Since 2014, the library has begun a collaboration with the Museum of Eastern Bohemia in Hradec Králové, which helped it with the dramaturgical side of events. There are two Thursdays every month, where two morning events take place, usually being a commentary exhibition followed by a lecture. There are also commentary tours of the city, most often about architecture and history, or visiting places linked to significant historical figures of the social and cultural life of Hradec Králové. In the course of the club's existence, there have been various other changes, not only in terms of organisation or dramaturgy, but also, for example, a change of name. The topics began to interest a broader audience, and therefore, there have been multiple questions from students and adults who were free at that time, whether they could also attend the Club. For this reason, the Seniors' Club was renamed to Morning Meetings. The group structure of the attendees has also changed as a result, to a great level of satisfaction of all the groups involved.

Another group of seniors was formed from those interested in The University of Free Time cycle. Many seniors who used to attend The University of Free Time in Hradec Cultural and Educational Society have been reaching out to our library since fall 2020. The educational cycle has been discontinued due to the illness of its main coordinator. The attendees have been asking if the library could, by chance, start

hosting similar events on its premises. This way, the library obtained over sixty contacts of attendees of The University and some contacts of lecturers. Since then, the number of people interested in these events has tripled.

In 2024, the Research Library in Hradec Králové joined the project connected with the application of the city of Broumov for the European Capital of Culture list of 2028. Despite the city of Broumov not making it into the next round of nominations, the region of Hradec Králové stayed open to supporting these types of projects, and quite a few interesting events popped up since then that were centred around the endangered groups. These events consisted of writing Wikipedia articles and various lectures on history and prominent figures of the Broumovsko region. One of such is a bus tour of a section of churches in Broumovsko. There was a visit to Broumov and a commentary tour of the Church of St. Adalbert, then a tour of the Church of St. Michael in Vernéřovice, the Church of St. James the Great in Ruprechtice, the Church of St. Margaret in Šonov, and the Church of St. Barbara in Otovice to end the tour. Two days after the tour announcement, the bus was filled up with fifty curious and happy seniors. Now, how does the writing of Wikipedia articles fit into all of this? After the course, the seniors created their own articles based on their experiences from the trip. The Wikipedia Club remained in our library as a permanent addition where anyone can visit and share their own experiences or consult with a seasoned lecturer.

As seniors have gotten used to visiting the library quite often, they turn to it for inspirational ideas. They often write to us about what types of lectures and events they would welcome next. Thanks to these ideas, there were events such as how to use a smartphone, first steps towards computer usage, GIMP graphical editor tutorials, or media learning. The library has therefore taken part in the Seniors Going Online – Digital Odyssey in Libraries project last year, organised by SDRUK, Vodafone Foundation, Elpida, and Moudrá Sovička, NPO. This project aims to make modern technologies and digital learning as accessible to seniors as possible. The service is intended for seniors of 65+ who are motivated to venture into the online space but do not know where to start, or are afraid of it being beyond their limits. The seniors, however, did not let such an opportunity slip through their fingers, and the project was, and still is, full of new participants. For those still unsure of buying a smartphone, two new tablets and a smartphone were provided by the project, so every workshop attendee without any experience with said devices can get their hands on them to try without fear of losing data or damage. The pilot course took place on September 19th, 2024, and 13 pensioners took part. The course was led by an experienced lecturer and coordinator of the Moudrá Sovička, NPO. The seniors were not the only ones learning, but the future lecturer herself as well. She had previously taken two courses at the Elpida Centre: a Didactical Workshop – Lecturer Practice in Teaching Seniors, and an Introduction to Teaching of Elderly and Seniors in the Field of Digital Literacy. Seniors are helped to remember the basic tasks with support material, which is simple and easy to understand, and which they can take home after the course. Another good point was a shared screen of a smartphone, where all participants could track step by step. The lecturer came to the seniors who had other types of mobile phones and patiently and helpfully explained how to work with their devices. In those courses, seniors can learn how to safely browse the internet, how to find and plan a route on a map, how to snap a picture and synchronize it or share it, how to communicate using email or WhatsApp, or how to find useful apps. An extra step in a form of digital consulting room for seniors has also been available in the Svkhk since November 2024. In practice, that involves a date reservation for a consultation and solving your problem individually with a lecturer. The main reason for individual consultations is that questions can be simple with an easy enough answer, which can then be resolved in a workshop setting, or the question can be complex, and, in that case, an individual approach with enough time to solve it is also important. It is good that seniors themselves are interested in self-education in this area, which will bring them both self-sufficiency in orientation in the digital world and the opportunity to be more in touch with family and loved ones, or more involved in social life.¹

1 BUCHTOVÁ, Vladimíra. *Lektorská odysea*. U nás: knihovnicko-informační zpravodaj Královéhradeckého kraje. Online. vol. 35 (2025), no. 1, p. 5-6. Available at: https://primo.svkhk.cz/permalink/f/6vkui8/420SVKH_AlephBib001096817. [viewed 2025-08-15].

BUCHTOVÁ, Vladimíra. *Digitální odysea aneb Nejen senioři v online*. U nás: knihovnicko-informační zpravodaj Královéhradeckého kraje. Online. vol. 34 (2024), no. 4, p. 43-44. Available at: https://primo.svkhk.cz/permalink/f/6vkui8/420SVKH_AlephBib001092349. [viewed 2025-08-15].

Support for foreigners in the SvKHK

Another significant group the SvKHK is reaching out a helping hand towards, especially after the invasion of the Russian armada over Ukraine in February 2022, are foreigners. Of course, we have always gone the extra mile with our services when it came to foreigners, be it English lectures of Attila Pató, MA, PhD, about his birthplace of Transylvania, or about Hungary, where he spent a better part of his life. This was in 2019. In 2023, we launched a series of lectures and other events in English under the Enjoy the Library umbrella. The first event of this series was a theatre play of Shakespeare's *The Comedy of Errors* featuring students of English studies of the Masaryk University and its club of The Gypsywood Players. Many students of different nationalities have come to our library thanks to this, and a lot of them for the first time.

Let us focus on the activities we launched after the Russia-Ukraine conflict. One of the most important things the refugees were missing was information, so we quickly set to create a post on our website with basic information, how to help options, and also some verified URLs explaining the situation in Ukraine. Some of the information was in Ukrainian and Russian languages as well, and we made leaflets with the services our library provides in these languages. Then we started thinking what more we could offer. Since a bigger part of the refugee wave consisted of women with children, we decided to introduce Tuesday morning meets for mothers with children, and prepared a homely environment for them with plenty of toys for the children. Other things included games, educational activities, refreshments, and hygiene products. We were lucky when it came to the language barrier, since one of our colleagues is a Volhynian-Czech, and she was a lifesaver when it came to translating. There were several of these meetings, and I dare say they were beneficial for both sides; several Czech mothers also came various times, so the integration role was fulfilled.²

After the refugees were provided with all their basic needs, other vitally important things to solve were language and mental support. We accepted an offer from the OSF (Open Society Fund) Foundation and took part in the Supporting Foreigners/Refugees in a New Cultural Environment project. Our events roadmap consisted of two parts: the first one being a semi-open support group for women negatively affected by the military conflict, led by Markéta Levínská, MA, PhD, who also teaches psychology subjects at the University of Hradec Králové and has private consulting in Pesso-Boyden therapy, which centres around fixing negative events from the past. The second part was the Czech language courses, which were initially led by a student of the UHK (the University of Hradec Králové), later by our new employee, originally from Ukraine, who had the advantage of her mother tongue, Russian, and knowledge of the Ukrainian environment. The project was a success; most of the participants found their place on the labour market thanks to the language course, the majority of the participants improved their Czech language skills significantly, and the participants of the support group continued to use the library's services. There was a grant of 35,100 CZK for the project, which we successfully exhausted. The project began its journey in 2022 and ended in 2023 and hosting 27 meetings with 197 attendees, and 105 women visiting our support group. In time, it became clear that one language group was not enough; from September 2023, we opened a language course for more advanced users, and a former Czech teacher, Michaela Hašková, MA, joined this activity. In addition to the traditional course, we have opened a conversation club. This was already in our direction, outside the project. In 2023, the SvKHK's Service Department employees taught 51 classes during working hours, with a total of 511 participants.³

When the opportunity of another grant, this time from the VIA Foundation, presented itself, we charted out another project: With Better Czech for Better Job. It, again, consists of multiple language seminars, this time for more advanced attendees, with possible individual consultations with a psychologist. We managed to acquire the grant, and the project is still available from September 2024 to June 2025. We have had previous experience with combining psychological support and language courses, but it turned out that a semi-closed support group does not suit everyone, and we assessed that some participants

2 HAŠKOVÁ, Michaela. Úterní dopoledne pro ukrajinské maminky s dětmi. U nás: knihovnicko-informační zpravodaj Královéhradeckého kraje. Online. vol. 32 (2022), no. 2, p. 14–16. Available at: https://primo.svkhk.cz/permalink/f/6vkuir/420SVKH_AlephBib001043282. [viewed 2025-08-15].

3 ŠTĚPÁNOVÁ, Jaroslava, ed. *Výroční zpráva za rok 2023*. Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové, 2024.

would appreciate more individual meetings with a psychologist. There are 35 lessons in the Czech language and 20 consultation sessions planned. Most of the attendees have already visited our language seminars last year, and their language capabilities in the Czech language are improving. There are learning materials at the B2 level available at the seminars. The library acquired 53,200 CZK for this project. The budget spendings include material costs – 5,200 CZK, this amount was used for a mobile flipchart and its accessories. A more substantial amount was used for language tutors – 28,000 CZK, and psychological consultations – 20,000 CZK.

But one course was insufficient. In September 2024, a new Czech conversation course for foreigners was opened. It fits in well with the With Better Czech for Better Job project, which is exclusively for those who came from Ukraine after the Russian invasion. The conversational course is open to foreigners of all nationalities. A group of about 15 people meets regularly, besides Ukrainians, the course is attended by Turks, Mongolians and Russians. In addition, we have accommodated a high school student from Turkey, and our colleague and tutor has regular individual consultations with him, focused on improving his Czech and the subject matter. Our help is often praised by parents and schools we communicate with alike. All of our language courses are free, although we are planning to introduce a symbolic cash deposit to cover printing and learning materials. There were 114 learning seminars with 672 attendees in 2024, all were led by our Service Department employees. We also began to cooperate more proactively with the Integrational Centre for Foreigners established by the Diocesan Charity Hradec Králové in 2024.⁴

When it comes to Ukrainian refugees, our library does not neglect children or youngsters. Halchynska, BA, graduated from the Russian and Arts of the Faculty of Education at the University of Hradec Králové, and established a few integrational projects in our library for children from Ukraine and Czechia, centred around breaking barriers and finding understanding. There was an arts integrational seminar, summer arts camp, and workshops, Collage Like Kolář. In 2023, there were 29 meetings with 223 attendees in integrational arts seminars, and 5 collage workshops with 42 attendees. 16 children attended the summer arts camp during the holidays. In 2024, there were 26 seminars with 159 children and adolescents, and 5 workshops inspired by Jiří Kolář. There was also a new summer arts camp. This time, the project was backed by the OSF Foundation with a grant of 16,285 CZK, which was used to buy art supplies.⁵ On the activities of Halchynská, BA in the field of artistic activities was fully followed up by the library worker Barillová, MA, who also led part of the workshops, is thinking up new activities, and is already planning another summer art workshop, this time connected with the 800th anniversary of Hradec Králové.

I dare to say that the SvHK is fairing extremely well when it comes to planning events for foreigners. I think we proved that we can be flexible and quickly react to the immediate needs of the public in this area. The library succeeded in approaching this group and offering it services most relevant for its needs. That does not mean, however, that we cannot better our services further, keep finding new ways to entice foreigners, and build on this cooperation. We plan to pursue this endeavour for years to come.

Groups with health or social disadvantages

Apart from the previous target groups, the Research Library in Hradec Králové is also trying to stay in contact with those who find their way to the library a little bit difficult. This is where we need to answer „why“ that is. One of those groups is the deaf. After meeting the director of the Centre for People with Hearing Deficiency in Hradec Králové, we learned of a few aspects that prevent the deaf from going to the library. Another thing is that there are multiple levels of people with hearing deficiencies, and each of these levels has its own traits. The biggest obstacle is, of course, communication. This honestly surprised us. We thought there was the Silent Line service available, but according to its users, it is rather complicated, and deaf people are avoiding it. In cooperation with the Centre, we organised several

4 ŠTĚPÁNOVÁ, ref. 3.

5 HALCHYNSKA, Monika. *Výtvarné dílny pro děti různých národností v SVK HK*. U nás: knihovnicko-informační zpravodaj Královéhradeckého kraje. Online. vol. 33 (2023), no. 1, p. 13. Available at: https://primo.svkhk.cz/permalink/f/6vkui8/420SVKH_AlephBib001058020. [viewed 2025-08-15].

events with the assistance of a sign language translator, resulting in interesting meetings, for example, two workshops on the topic of „Cochlear implant“. The aim was to give some practical information to the public. The information includes how the cochlear implant works in practice, how rehabilitation is after implantation, how a person hears with the implant, what is covered by insurance, and how many implant manufacturers are in Czechia, to name a few. The lecturers themselves were users of the implant, so the deaf had „their“ interpreters during the lecture, and hearing visitors had an opportunity to try how life works in silence.

Another event was an original exhibit of art pieces by talented deaf and hard-of-hearing artists, called DeafCreative. There, young artists displayed their works despite their hearing disability, and showed the public how their world looks and works. Other events followed, be it a screening of the movie *Between Two Worlds* by a deaf director Ivan Crnac and a following discussion, an arts workshop with a painter Iva Hay Tetaurová, or a presentation and practical illustration of hearing aids at the Scientists' Night named *With All Senses*. In short, we have tried to make the library as accessible as possible to this group of users, to convince them that we offer useful services for them as well, and to introduce this group to the general public, which is sometimes distrustful or shy in communicating with them.

Even more public distrust is induced by the homeless. Homeless, that is also the title of the four meetings which took place in the SvHK in the past, which we are commemorating with occasional exhibitions and events. The library organized the series in cooperation with the Hradec Králové Regional Charity, which has been providing services for homeless people since 1992. As people change over the years, the topics for the Charity also change depending on their importance. For the four meetings named Homeless hosted by the Research Library in Hradec Králové, we prepared various assortments of topics which are marked as the most important by the experts, and also on which the charity workers spend most of their time and energy. The first meeting was tackling the questions of how social services work here in Czechia, what terms do we have for supporting clients in Hradec Králové and its vicinity, and how this process works in several other countries. The following meetings explored the topics of „*Prejudices of Homelessness*“, „*Area of Health*“, and „*Settling Down and Living*“. The entry fee for these meetings was simply a donation to the food bank.

Every meeting was also complemented by an additional event. Visitors could feast their eyes on an exhibit of photographs, comics, or read through stories illustrated by children of the Elementary School of Arts. There were also meet-ups with the artists or experts in the field of homelessness. Last year, another exhibit, titled *Medics on the Streets*, took place and offered a unique view into the ordinary lives of homeless people. It showed its way through a two-year collaboration with young medics who contribute daily to ensure at least a basic line of care for the homeless. The author of the black and white photographs displayed at the exhibit is a worker of the Regional Charity Hradec Králové, Petr Macl, BA.

However, cooperation with the Regional Charity Hradec Králové is not limited to this problem. In the past, meetings were held on the topic of hospice care, the new Hospice project was presented, and the film *Buko* by director and screenwriter Alice Nellis was screened. There was also another movie broadcast planned this year, *Rok Vdovy* (= *The Year of the Widow*), by the director Veronika Lišková. The director, as well as the main star Petra Beretová, were present at the broadcast since both had stories to tell, and the topic itself is very close to them.

This year, for the first time, a meeting was held in cooperation with the Orion Centre, which is the intermediary organization for homesharing in the entire region of Hradec Králové since 2021. Homesharing deals with helping families caring for children with disabilities.

In short: to educate, to inform the general public, to build bridges between the so-called normal life and the life of exclusion, to point out all those who need help and to engage them through meetings, dialogue and concrete help, this is one of the main tasks of libraries as community centres and educational institutions.

Bc. Vladimíra Buchtová

The Research Library in Hradec Králové, Czech Republic;
e-mail: vladimira.buchtova@svkhk.cz

Successfully graduated the University of Hradec Králové in the field of Culture of Language and Literature. She started working under the Research Library Hradec Králové in 2007 where she spent the year until moving into the public relations and service marketing sector of said library. She led the sector as its head between 2012-2023 and from 2024 works as the production lead, organising and co-organising exhibits, lectures, events, rental spaces and other acts under the library name. She also cooperated with the Vocational School Hradební in Hradec Králové and teaches the ins and outs of publishing, public relations and copyright as a part of an elementary librarian course. In 2013 she started throwing educational and cultural events for pensioners such as dramaturgical projects “*University of Free Time*” and “*Morning Meetings*”. From 2024 she started doubling in workshops and individual consultations for pensioners for the “*Digital Odyssey – Pensioners Going Online*” project.

Mgr. Michaela Hašková

The Research Library in Hradec Králové, Czech Republic;
e-mail: michaela.haskova@svkhk.cz

Graduated the University of Hradec Králové with the degree in Teaching of Czech Language and Sports. She started as a teacher in elementary school in Hradec but after her maternal leave opted for a change of pace and has been working in the Research Library in Hradec Králové as a librarian since 2008. In 2010 she moved into the lending sector, working on research papers, and leading lectures and workshops aimed for schools. She has been teaching Czech to foreigners, mainly Ukrainian refugees, from 2023 and has been appointed the head of Services Sector in April 2024. She continues in her educational endeavours and is presently occupied with the “*With Better Czech Towards Better Job*” project backed by the Via Foundation and Seznam.cz. This course is aimed at students having mastered the basics of Czech wanting to push their language skills to the next level. The course also strives to increase the odds of participants on the labour market.

Strategie pro seniory, sociálně znevýhodněné a cizince

Vladimíra Buchtová, Michaela Hašková

Abstrakt: Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové (SvkHK) se dlouhodobě věnuje práci se seniory, cizinci a osobami se sociálním či zdravotním znevýhodněním. Příspěvek představuje kulturní a vzdělávací aktivity v rámci celoživotního vzdělávání seniorů, přibližuje způsoby podpory inkluze a adaptace cizinců do českého prostředí i začleňování dalších skupin ohrožených sociálním vyloučením v bezpečném prostředí komunitní knihovny.

Klíčová slova: inkluze, sociální exkluze, celoživotní vzdělávání, hendikepování.

Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové je svou podstatou nejen univerzální knihovnou s běžnými službami, ale hlavně vzdělávací institucí, a to už od svého založení. S přestěhováním do stávající budovy a stále rychlejším rozvojem technologií se objevily další a nové možnosti, jak vzdělávání přiblížit široké veřejnosti. V dnešní době už knihovna nabízí kurzy, vzdělávací přednášky, workshopy a dílny zaměřené na různé skupiny uživatelů zcela běžně. Cílem takového vzdělávání je rovněž zapojení skupin obyvatelstva, kterým reálně hrozí sociální exkluze. Prostřednictvím nabídky celoživotního vzdělávání lze podobným celospolečenským jevům, když ne zabránit, tak alespoň zmírnit dopady na kvalitu života těchto skupin.

Vzdělávání seniorů

Jednou z nejpočetnějších skupin jsou senioři. A zde se nabízejí velké možnosti v neformálním vzdělávání, protože z demografického hlediska bude tato skupina výhledově stále početnější.

Od roku 2013 se SvkHK věnuje seniorům intenzivněji. V tomto roce byl totiž v knihovně založen Klub seniorů. Po oslovení této skupiny obyvatel jsme byli příjemně překvapeni velkým zájmem. Pro účastníky byl připraven krátký dotazník, který nám napověděl, o jaká témata mají senioři zájem, jaká četnost přednášek jim vyhovuje, v jakém čase, a dokonce i kteří senioři by rádi připravili program pro ostatní. Témata byla různá – od vaření až po přednášku Policie ČR o bezpečnosti seniorů. Od té doby bylo uskutečněno více než 300 přednášek, komentovaných prohlídek, výstav, workshopů a dalších akcí.

Od roku 2014 knihovna začala spolupracovat s Muzeem východních Čech v Hradci Králové a tím se vyprofiloval i dramaturgický plán akcí. Každý měsíc jsou vyhrazeny dva čtvrtky, kdy se konají dvě dopolední akce, většinou komentovaná prohlídka výstavy a následná přednáška. Rovněž probíhají komentované prohlídky města, a to nejčastěji o architektuře a historii, nebo jde o návštěvy míst, která jsou spjata s významnými historickými osobnostmi společenského a kulturního života Hradce Králové. V průběhu trvání klubu došlo k dalším různým změnám nejen z organizačního či dramaturgického hlediska, ale například i ke změně názvu. Témata byla totiž i pro širší veřejnost natolik zajímavá, že se začaly množit dotazy ze strany studentů nebo dospělých, kteří měli v tuto dobu volno, zda se mohou také zúčastnit. Z toho důvodu byl Klub seniorů přejmenován na Dopolední setkávání. Od té doby se poněkud rozšířila a změnila i sestava publika, vše k plné spokojenosti všech zúčastněných stran.

Další skupina seniorů byla vytvořena ze zájemců o cyklus Univerzita volného času. Na naší knihovnu se od podzimu 2020 začali obracet senioři, kteří byli zvyklí navštěvovat univerzitu volného času v Hradecké a kulturní vzdělávací společnosti. Vzdělávací cyklus byl z důvodu nemoci hlavní organizátorky ukončen. Účastníci se postupně obraceli na knihovnu s žádostí, zda by mohla podobnou akci pořádat ve svých prostorách. Knihovna tak získala přes šedesát kontaktů na účastníky univerzity a také část kontaktů na přednášející lektory. Od té doby vzrostl počet zájemců o tyto akce trojnásobně.

V roce 2024 se Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové zapojila do projektu spojeného s přihláškou města Broumova na Evropské město kultury 2028. Přestože Broumov nepostoupil, projekty podporované Královéhradeckým krajem zůstaly. Z této podpory vzešlo několik zajímavých akcí, které byly právě na ohrožené skupiny zaměřeny. Kromě kurzů psaní Wikipedie a různých přednášek na téma historie a osobností Broumovska to byl například i autobusový zájezd po části kostelů tzv. Broumovské skupiny. Na programu byla návštěva Broumova a komentovaná prohlídka klášterního kostela sv. Vojtěcha, poté prohlídka kostela sv. Michaela ve Verněřovicích, kostela sv. Jakuba Většího v Ruprechticích, kostela sv. Markéty v Šonově a v závěru i návštěva kostela sv. Barbory v Otovicích. Dva dny po výzvě byl autobus zcela zaplněn a výsledkem bylo na padesát spokojených seniorů. A jak s tím souvisí kurz psaní Wikipedie? Po absolvování kurzu vytvářeli senioři vlastní články na základě svých zážitků z výletu. Jako udržitelná součást projektu zůstal v knihovně Klub Wikipedie, který nyní může navštívit kdokoli a buď sdílet své zkušenosti, nebo se naopak přijít poradit se zkušeným lektorem.

Protože si senioři zvykli knihovnu navštěvovat poměrně často, obrazejí se na ni s inspirativními nápady. Často píší a navrhuji, jaké školení či akci by uvítali. Na tento popud proběhly v minulosti kurzy ovládnání smartphonu, první kroky s počítačem, školení v práci s grafickým editorem GIMP či mediální vzdělávání. V loňském roce se tak knihovna zapojila do projektu Senioři do onlinu – Digitální odysea v knihovnách, který organizuje SDRUK, Nadace Vodafone, Elpida a Moudrá sovička, z. s. Cílem projektu je co nejvíce zpřístupnit moderní technologie a digitální vzdělávání seniorům. Služba je určena pro seniory 65+, kteří mají chuť a motivaci vydat se do online prostoru, ale nevědí, jak začít, nebo se obávají, že podobnou aktivitu nezvládnou. Senioři však tuto šanci neproměškali a kurzy byly a stále jsou naplněny. Pro ty, kteří ještě váhají s koupí mobilu, byly v rámci projektu poskytnuty dva tablety a mobil, takže zájemci o workshop, kteří zatím neměli možnost se s těmito zařízeními setkat, si mohou bez obav ze ztráty dat či poškození vše prakticky vyzkoušet. Pilotní kurz proběhl 19. 9. 2024 a absolvovalo ho 13 seniorů. Kurz vedla zkušená lektorka a koordinátorka kurzu z organizace Moudrá sovička, z. s. Nebyla to jen výuka pro seniory, ale také pro budoucí lektorku, která předem absolvovala v centru Elpida dva kurzy: didaktický workshop Lektorská praxe při výuce seniorů a Úvod do vzdělávání starších dospělých a seniorů v oblasti digitální gramotnosti. K zapamatování základních úkonů pomáhá seniorům podpůrný materiál, který je zpracován jednoduše a srozumitelně, a který si po skončení kurzu mohou odnést domů. Dobrým tahem při výuce bylo i to, že displej mobilu byl sdílen na plátně, a tak mohli senioři vše sledovat krok za krokem. K seniorům, kteří měli jiné typy mobilu, pak lektorka chodila a trpělivě a vstřícně jim práci s jejich zařízením vysvětlovala. V těchto seminářích se senioři mohou dozvědět, jak správně a bezpečně vyhledávat na internetu pomocí počítače, jak vyhledat místa na mapě a naplánovat si trasu, fotit a spravovat fotografie ve svém zařízení či jak fotografie sdílet, jak komunikovat pomocí e-mailu, nebo aplikace WhatsApp a také jak se seznámit s užitečnými aplikacemi. Přidanou hodnotou kurzu je digitální poradna pro seniory, která začala v SvHK fungovat od listopadu 2024. V praxi to znamená zarezervovat si termín konzultace s lektorkou a individuálně vyřešit daný problém. Důvodem pro individuální konzultace bylo samozřejmě to, že dotaz může být velmi jednoduchý a odpověď stručná, a pak lze vše vyřešit v rámci workshopu, anebo je naopak dotaz složitější, a pak je užitečné vymezit si čas na jednotlivce. Je dobré, že sami senioři mají zájem na sebezvzdělávání v této oblasti, které jim přinese jak soběstačnost v orientaci v digitálním světě, tak možnost být více v kontaktu s rodinou a blízkými či se více zapojovat do společenského života.¹

Podpora cizinců v SvHK

Další významnou skupinou, které se SvHK věnuje, zejména po invazi ruských vojsk na Ukrajinu v únoru 2022, jsou cizinci. Není pravda, že bychom předtím cizincům nenabízeli kromě běžných služeb další

1 BUCHTOVÁ, Vladimíra. *Lektorská odysea*. U nás: knihovnicko-informační zpravodaj Královéhradeckého kraje. Online. roč. 35 (2025), č. 1, s. 5-6. Dostupné na: https://primo.svkhk.cz/permalink/f/6vkui8/420SVKH_AlephBib001096817. [zobrazeno 2025-08-15].

BUCHTOVÁ, Vladimíra. *Digitální odysea aneb Nejen senioři v onlinu*. U nás: knihovnicko-informační zpravodaj Královéhradeckého kraje. Online. roč. 34 (2024, č. 4, s. 43-44. Dostupné na: https://primo.svkhk.cz/permalink/f/6vkui8/420SVKH_AlephBib001092349. [zobrazeno 2025-08-15].

aktivity, můžeme vzpomenout třeba na přednášky v angličtině Mgr. Attily Pató, Ph.D., o jeho rodné Transylvánii či o Maďarsku, kde strávil značnou část svého života – to bylo v roce 2019. V roce 2023 jsme rozjeli cyklus přednášek a dalších akcí v angličtině pod označením Enjoy the Library. Vůbec první nabízenou akcí tohoto cyklu bylo divadelní představení Shakespearovy Komédie plné omylů v podání studentů anglistiky Masarykovy univerzity a jejich spolku The Gypsywood Players. Do knihovny zavítali studenti různých národností, mnozí tu byli při této příležitosti poprvé.

Věnujme se však podrobněji aktivitám, které následovaly po začátku rusko-ukrajinské války. Válečným uprchlíkům chyběly kromě jiného informace, proto jsme okamžitě na našich webových stránkách začali vytvářet rozcestník se základními informacemi, možnostmi pomoci, ale i odkazy na ověřené informace o situaci na Ukrajině. Některé informace byly i v ukrajinštině a ruštině, vytvořili jsme i leták s informacemi o službách v těchto jazycích. A přemýšleli jsme, co dalšího můžeme nabídnout. Protože převážnou většinu uprchlíků tvořily ženy s dětmi, rozhodli jsme se uspořádat dopolední úterní setkávání pro maminky s dětmi, připravili jsme pro ně v prostoru učebny zázemí s hračkami pro děti, hrami i různými vzdělávacími pobídkami, samozřejmostí bylo i občerstvení a hygienické potřeby. Máme štěstí, že jsme nemuseli mít strach z jazykové bariéry, protože jedna z kolegyně je volynská Češka, takže jsme měli perfektní tlumočnicki. Těch setkání bylo několik a troufám si tvrdit, že byla přínosná pro obě strany; několikrát přišly i české maminky, takže se splnila role integrační.²

Poté, co přichází získali základní jistoty, bylo jasné, že je třeba řešit jednak jazyk, jednak psychickou podporu. Využili jsme nabídky nadace OSF (Open Society Fund) a zapojili jsme se do projektu Podpora cizinců/migrantů v novém kulturním prostředí. Náš návrh aktivit se skládal ze dvou částí: z polouzavřené podpůrné skupiny pro ženy stížené válečným konfliktem, pro kterou jsme sehnali lektorku Mgr. Markétu Levínskou, Ph.D., která učí psychologické předměty na Univerzitě Hradec Králové a vykonává také soukromou psychologickou praxi, konkrétně Pesso-Boyden terapii, jež se zaměřuje na korekci negativních zážitků z minulosti. Druhou součástí byly jazykové kurzy češtiny, které zpočátku vedla studentka UHK, později naše nová zaměstnankyně původem z Ukrajiny, u níž byla výhoda mateřského jazyka ruštiny a znalost ukrajinského prostředí. Projekt se vydařil, většina účastnic našla své místo na trhu práce i díky jazykovému kurzu, převážná část frekventantek se v českém jazyce výrazně zlepšila a účastnice podpůrné skupiny nadále pokračovaly ve využívání nabídky služeb knihovny. Na projekt knihovna obdržela příspěvek ve výši 35 100 Kč, který se celý podařilo vyčerpat. Realizace projektu probíhala v letech 2022 až 2023. V rámci tohoto projektu se uskutečnilo 27 setkání celkem se 197 účastnicemi, podpůrnou skupinou prošlo 105 žen. Časem se ukázalo, že jedna jazyková skupina je málo; od září 2023 jsme otevřeli jazykový kurz pro pokročilejší uživatele a do této aktivity se zapojila bývalá učitelka češtiny Mgr. Michaela Hašková. Kromě klasického kurzu jsme otevřeli ještě konverzační klub. To už bylo v naší režii, mimo projekt. Pracovnice odboru služeb SvHKH lektorovaly v roce 2023 v rámci pracovní doby 51 lekcí, celkem se jich zúčastnilo 511 lidí.³

Když se naskytla možnost další dotace, tentokrát od nadace VIA, sepsali jsme opět projekt: S lepší češtinou za lepší práci. Zase se skládá z nabídky jazykových kurzů, tentokrát pro pokročilejší uživatele, a individuálních konzultací s psycholožkou. Dotaci jsme obdrželi, projekt trvá od září 2024 do konce června 2025. Se spojením psychologické podpory a jazykových kurzů jsme měli už předchozí zkušenost, ukázalo se však, že polouzavřená podpůrná skupina nevyhovuje všem, a vyhodnotili jsme, že někteří účastníci ocení spíše individuální setkání s psycholožkou. Je naplánováno 35 hodin češtiny a 20 hodin individuálních konzultací. Většina účastnic už navštěvovala jazykový kurz minulý rok a jejich úroveň češtiny se rychle zlepšuje, na hodinách se pracuje s materiály vhodnými pro jazykovou úroveň B2. Na projekt knihovna obdržela částku 53 200,- Kč. Položky rozpočtu se skládají z materiálových nákladů – 5 200,- Kč, tato částka byla použita na nákup mobilního flipchartu a jeho příslušenství. Významnější částkou jsou náklady na jazykové lektorky – 28 000,- Kč a na konzultace s psycholožkou – 20 000,- Kč.

2 HAŠKOVÁ, Michaela. Úterní dopoledne pro ukrajinské maminky s dětmi. U nás: knihovnicko-informační zprava od Královéhradeckého kraje. Online. roč. 32 (2022), č. 2, s. 14–16. Dostupné na: https://primo.svkhk.cz/permalink/f/6vkui8/420SVKH_AlephBib001043282. [zobrazeno 2025-08-15].

3 ŠTĚPÁNOVÁ, Jaroslava, ed. *Výroční zpráva za rok 2023*. Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové, 2024.

Jeden kurz byl ale nedostačující. V září 2024 byl tedy nově otevřen konverzační kurz češtiny pro cizince. Ten se dobře kloubí s projektem S lepší češtinou za lepší práci, jenž je určen výhradně pro příšedší z Ukrajiny po ruské invazi. Konverzační kurz je otevřený pro cizince všech národností. Schází se pravidelně skupina kolem 15 lidí, kromě Ukrajinek kurz navštěvují Turci, Mongolové i Ruska. Navíc jsme vyšli vstříc středoškolákovi z Turecka a náš kolega a lektor s ním má pravidelné individuální konzultace, zaměřené na zlepšení češtiny i probírané učivo. Naši pomoc opakovaně chválí nejen rodiče, ale i škola, se kterou jsme také komunikovali. Všechny naše jazykové lekce jsou zdarma, do budoucna však plánujeme zavést alespoň symbolický účastnický poplatek, aby se pokryly náklady přinejmenším na kopie a tištěné materiály. V roce 2024 proběhlo celkem 114 výukových jednotek a prošlo jimi 672 účastníků, všechna setkání vedli pracovníci odboru služeb. V roce 2024 jsme navíc začali více spolupracovat s Integračním centrem pro cizince, které provozuje Diecézní charita Hradec Králové.⁴

Co se týče uprchlíků z Ukrajiny, nezapomíná knihovna ani na děti a mládež. Bc. Monika Halchynska, která vystudovala na Pedagogické fakultě Univerzity Hradec Králové kromě ruského jazyka také výtvarnou výchovu, vytvořila a rozjela v knihovně několik integračních projektů určených jak pro děti z Ukrajiny, tak pro české děti s cílem prolomení bariér, bližšího porozumění. Jednalo se o výtvarný integrační kurz, letní výtvarnou dílnu a workshopy Koláž jako Kolář. V roce 2023 proběhlo 29 setkání s 223 účastníky na integračních výtvarných dílnách a 5 kolážových workshopů se 42 zájemci. Letní výtvarný kroužek o prázdninách absolvovalo 16 dětí. V roce 2024 se uskutečnilo 26 lekcí se 159 dětmi a dospívajícími a 5 workshopů inspirovaných Jiřím Kolářem. Proběhl nový letní výtvarný kroužek. Tentokrát byl podpořen nadací OSF příspěvkem 16 285,- Kč, který byl využit na nákup výtvarných potřeb.⁵ Na činnost Bc. Halchynské v oblasti výtvarných aktivit plně navázala pracovnice knihovny Mgr. Barillová, která vedla i část workshopů, vymýšlí aktivity nové a už plánuje další letní výtvarnou dílnu, tentokrát spojenou s 800. výročí Hradce Králové.

Troufám si říci, že aktivitám pro cizince se v SvHK daří velmi dobře. Myslím si, že jsme v této oblasti dokázali, že umíme pružně reagovat na momentální potřeby společnosti. Knihovně se podařilo oslovit tuto skupinu a nabídnout jí služby dle aktuální poptávky. To však neznamená, že nemůžeme naše stávající služby vylepšovat a hledat nové cesty k oslovení cizinců a spolupráci rozvíjet. Budeme se tomu věnovat i v následujících letech.

Skupiny se zdravotním či sociálním znevýhodněním

Kromě uvedených cílových skupin Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové nepřestává v úsilí kontaktovat i ty, kteří hledají cestu do knihovny obtížněji. Zde je dobré zjistit důvody proč. Jednou takovou skupinou jsou například neslyšící. Po schůzce s ředitelem Hradeckého centra pro osoby se sluchovým postižením jsme si uvědomili mnohé aspekty, které neslyšícím zabraňují obrátit se s důvěrou právě na knihovnu. Jenže: osob se sluchovým postižením je několik druhů a každá z těchto skupin má svá specifika. Největší překážkou je samozřejmě neschopnost komunikace. To nás překvapilo. K dispozici je přece služba Tichá linka? Ale to je prý zdlouhavé a neslyšící neradi tuto službu používají. Snažili jsme se tedy o jiné způsoby komunikace. Ve spolupráci s Centrem jsme zorganizovali několik akcí za asistence překladatelky do znakového jazyka a vznikla tak zajímavá setkání, například dva workshopy na téma „Kochleární implantát“. Cílem bylo předat veřejnosti praktické informace. Například jak funguje kochleární implantát v praxi, jaká je rehabilitace po implantaci, jak člověk s implantátem slyší, co zdravotní pojišťovna hradí, kolik je výrobců implantátů v ČR a další informace. Přednášející byli sami uživateli kochleárního implantátu, a tak sami neslyšící měli „svého“ účinkujícího v knihovně a ti slyšící získali povědomí o životě v tichu.

4 ŠTĚPÁNOVÁ, ref. 3.

5 HALCHYNSKA, Monika. *Výtvarné dílny pro děti různých národností v SVK HK*. U nás: knihovnicko-informační zpravodaj Královéhradeckého kraje. Online. roč. 33 (2023), č. 1, s. 13. Dostupné na: [https://primo.svkhk.cz/permalink-f/6vkui8/420SVKH_AlephBib001058020](https://primo.svkhk.cz/permalink/f/6vkui8/420SVKH_AlephBib001058020). [zobrazeno 2025-08-15].

Další akcí byla originální výstava děl talentovaných neslyšících a nedoslýchavých umělců s názvem Deafcreative. Zde vystavovali mladí umělci tvořící navzdory svému sluchovému postižení svá díla a předávali tak širší veřejnosti poznatky o svém světě. Další akce následovaly, a to jak promítání filmu neslyšícího režiséra Ivana Crnace „Mezi dvěma světy“ a následná diskuze, tak výtvarný workshop s malířkou Ivou Hay Tetauerovou, či prezentace a praktické ukázky pomůcek pro neslyšící na Noci vědců s tématem Všemi smysly. Snažili jsme se zkrátka co nejvíce přiblížit knihovnu i této skupině uživatelů a přesvědčit je, že nabízíme užitečné služby i pro ně, a zároveň představit tuto skupinu široké veřejnosti, která je někdy nedůvěřivá nebo ostýchavá v komunikaci s ní.

Ještě více nedůvěry ve společnosti vzbuzuje skupina lidí bez domova. Bez domova. Tak přesně zněl název cyklu čtyř setkání, který v minulosti proběhl v SvHK a knihovna stále tuto problematiku připomíná občasnými výstavami a dalšími eventy. Cyklus knihovna uspořádala ve spolupráci s Oblastní charitou Hradec Králové, která poskytuje služby pro lidi bez domova již od roku 1992. Tak jak se za uplynulé roky proměnili klienti, proměňují se i témata, která v daný čas nabývají na významu. Pro cyklus čtyř setkání s názvem Bez domova ve Studijní a vědecké knihovně v Hradci Králové byly připraveny okruhy problémů, které jsou v současné době odborníky nazírány jako nejdůležitější, a kterým pracovníci charity věnují, kromě své obvyklé práce, nejvíce energie. První setkání se zabývalo tématem, jak fungují sociální služby u nás v České republice, jaké máme podmínky k podpoře klientů konkrétně v Hradci Králové a blízkém okolí a jak to chodí v některých jiných zemích. Další setkání byla na téma Předsudky v oblasti bezdomovectví, Oblast zdraví a Zabydlování a bydlení. Vstupné na tyto akce bylo jednoduché: příspěvek pro potravinovou banku.

Každé setkání bylo doplněno i doprovodným programem. Zámecí měli možnost zhlédnout výstavu fotografií, komiksy nebo si pročíst příběhy klientů, ilustrované dětmi ze Základní umělecké školy. Byla zprostředkována i autentická setkání s klienty nebo odborníky v oblasti bezdomovectví. Letos proběhla další výstava s názvem Medici na ulici a nabízela unikátní, osobitý pohled na každodenní život lidí na ulici. Reflektovala dvouletou spolupráci s mladými mediky, kteří lidsky i profesně významně přispívají k zajištění potřebné základní zdravotní péče lidem bez domova. Autorem černobílých fotografií je terénní pracovník Oblastní charity Hradec Králové Bc. Petr Macl.

Spolupráce s Charitou Hradec Králové se však neomezuje pouze na tento problém. V minulosti proběhla setkání na téma hospicové péče, kde byl prezentován projekt nového Hospice, v jehož rámci byl promítán film *Buko* režisérky a scenáristky Alice Nellis. V tomto roce bylo opět naplánováno promítání filmu režisérky Veroniky Liškové – *Rok vdovy*. Jak režisérka filmu, tak představitelka hlavní role Petra Beretová, byly na promítání přítomny, obě měly k této tematice blízko a měly k ní co říci.

Letos také poprvé proběhlo setkání ve spolupráci s centrem Orion, které je od roku 2021 zprostředkující organizací homesharingu v celém Královéhradeckém kraji. Homesharing se zabývá pomocí rodinám pečujícím o děti se zdravotním postižením.

Krátce shrnuto: vzdělávat, informovat širokou veřejnost, stavět mosty mezi tzv. normálním životem a životem v exkluzi, snaha poukázat na všechny, kdo potřebují pomoc, a formou setkávání, dialogu a konkrétní pomoci se zapojit, i to je jedním z hlavních úkolů knihoven jako komunitních center a vzdělávacích institucí.

Bc. Vladimíra Buchtová

Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové, Česká republika;
e-mail: vladimira.buchtova@svkhk.cz

Absolvovala Univerzitu Hradec Králové, obor Jazyková a literární kultura. V roce 2007 začala pracovat ve Studijní a vědecké knihovně v Hradci Králové ve službách, kde setrvala jeden rok, a následně zakotvila v oddělení vnějších vztahů a marketingu služeb. V letech 2012–2023 působila jako vedoucí oddělení, od roku 2024 pracuje jako produkční. Organizuje či spoluorganizuje výstavy, přednášky, eventy, pronájmy a další akce pořádané knihovnou. V rámci spolupráce se SOŠ Hradební v Hradci Králové a v rámci základního knihovnického kurzu vyučuje publikační činnost, public relations a copywriting. Od roku 2013 se věnuje vzdělávání seniorů a pořádání kulturních akcí pro seniory. Vytváří dramaturgické plány pro cykly „Univerzita volného času“ a „Dopolední setkávání“. Od roku 2024 vede workshopy a individuální konzultace pro seniory v projektu „Digitální odysea – Senioři do onlinu“.

Mgr. Michaela Hašková

Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové, Česká republika;
e-mail: michaela.haskova@svkhk.cz

Absolvovala Pedagogickou fakultu Univerzity Hradec Králové, kde se specializovala na učitelství českého jazyka a tělesné výchovy. Začínala jako učitelka na hradeckých základních školách. Po mateřské dovolené se rozhodla pro změnu a od roku 2008 pracuje jako knihovnice ve Studijní a vědecké knihovně v Hradci Králové. Od roku 2010 působila v prezenčních službách, zpracovávala rešerše, tvořila a vedla lekce a workshopy pro školy. Od roku 2023 učí češtinu cizince, především uprchlíky z Ukrajiny. Od dubna 2024 vede odbor služeb. Nadále se věnuje vzdělávací činnosti, momentálně koordinuje projekt „S lepší češtinou za lepší práci“, podpořený Nadací Via a společností Seznam.cz. Kurz je určen pro studenty, kteří již ovládají základy češtiny a chtějí své jazykové dovednosti posunout na vyšší úroveň. Kurz se zaměřuje na zvýšení šancí uplatnit se na trhu práce.

Open Library – the activities and projects of Voivodeship Public Library in Opole for disadvantaged population groups

/ Otvorená knižnica – aktivity a projekty Verejnej knižnice Vojvodstva Opole pre znevýhodnené skupiny obyvateľstva

Violetta Łabędzka, Magdalena Mączyńska

Abstract: The paper focuses on the activities and projects provided by Voivodeship Public Library in Opole that reflect the library users' special needs. Problems and challenges connected with these activities will be discussed as well. The cooperation with local organisations and foundations helping the disadvantaged users enables the library to prepare the cultural offer that caters to specific requirements. Moreover, in order to enable every library user easy access to library services, the new library building has been appropriately adapted, which will be presented in the paper.

Keywords: people with disabilities, accessibility, public library, social assistance and libraries, Opole Voivodeship Public Library, architectural accessibility of libraries, people with visual impairments in the library, people with hearing impairments in the library, people with autism in the library, people with mental illnesses in the library.

There are around 5 million people with various disabilities or dysfunctions in Poland.¹ We ought to, therefore, ask how should libraries provide access to library collections and services to the disabled?

For public libraries, regardless of their size, themilieu, in which they operate is a point of reference for building a library offer and establishing relations with the local community. The social nature of public libraries is reflected, for example, in IFLA² documents, which provide a framework for their tasks and mission. The document defining the standards of work of public libraries states: *"A public library [...] is accessible to all members of the community regardless of race, nationality, age, gender, religion, language, health condition (e.g. disability), economic status and education. Public libraries should provide services pertaining to social information as well as work for the good of the local community [...]"*. The scope of tasks of public libraries can be defined in four areas, thus indicating that they perform the following functions:

- information centre (they create access to traditional and electronic collections, local and network databases, offer access to the Internet);
- cultural centre (they create opportunities to participate in various literary and cultural events);
- education centre (including civic education, they participate in building social capital);
- social centre (they become a place of social integration, they help build local identity).³

These areas intermingle and complement each other, depending on the needs and specifics of various groups.

1 GŁÓWNY URZĄD STATYSTYCZNY. *Osoby niepełnosprawne w 2023 r.* Online. Available at: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/ubostwo-pomoc-spoieczna/osoby-niepelnosprawne-w-2023-roku.26.6.html>. [viewed 2025-06-07].

2 UNESCO. *UNESCO Public Library Manifesto, 1994.* Online. Available at: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000090674>. [viewed 2025-06-07].

3 GILL, Philip (ed.). *Działalność bibliotek publicznych: wytyczne IFLA/UNESCO: standardy międzynarodowe IFLA - UNESCO.* Online. Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich (SBP), 2002. Dostępne na: <https://www.ibuk.pl/>. [zobrazene 2025-06-07].

The importance of public libraries as institutions creating space for the activation of local communities has been growing for the last couple of years. In this area, they are assigned a number of roles, e.g.: offering a neutral, open, and friendly space (available to every member of the community, for people with different needs); undertaking integration activities in relation to residents; creating places for debates, exchange of views (with the participation of representatives of various groups); building partnerships with local institutions, non-governmental organizations, as well as informal citizen groups, involving representatives of the local community in their activities hence engaging them in cooperation with the library.

As we can see, the range of roles assigned to libraries is wide, and no one needs convincing that especially public libraries should be a place for everyone. When designing an institution and its activities with accessibility for all recipients in mind, it is necessary to ask yourself a few questions:

- for everyone, meaning for whom? Namely, for people who want to deepen their knowledge, spend time pleasantly using library collections and taking part in library events, for people who do not wonder whether the library is adapted to their needs, as well as for those for whom the decision to participate in the institution's cultural events is primarily influenced by the lack of barriers that would make it difficult for them.
- is a universal project possible? – how to make the library truly accessible to everyone, including people with special needs.
- is it easy to name and outline special needs of our recipients? Who are the people with special needs, whether they are the elderly, people with disabilities or people with permanently or temporarily impaired mobility or perception (including people moving with the help of crutches), the sick, the deaf, the visually impaired, with cognitive difficulties, as well as people with a pram or heavy luggage, etc.). Another question is whether people with special needs also include people in the crisis of homelessness, the unemployed... (the difficulty – in defining the groups of recipients with special needs – is connected with the fact that these groups are gradually expanding).

While answering these questions, we need to take into consideration the legal aspect. In Poland since 20 September 2019⁴, all public entities must meet at least minimum requirements in three areas of accessibility – architectural, digital and informational-communicational.

Moreover, since 30 September 2020, each public institution must have an accessibility coordinator. S/he is to ensure that the institution is accessible to everyone. Accessibility should therefore be achieved by systematically removing the already existing barriers and preventing their creation in the future; if possible it should be done by using the “universal design” approach.

So much for the theory, but how does it look in practice?

The first thing that comes to mind when we talk about the presence of people with special needs in the library is related to people with disabilities, mainly with visual impairments. This is also the case with the Voivodeship Public Library in Opole. This first association is deeply justified due to the decades-long tradition of working for blind or visually impaired users. Many years ago, the Voivodeship Public Library in Opole entered into partnership with the of the Polish Association of the Blind, in Opole district, and Szansa – Jesteśmy Razem (Chance – we're Together) Foundation (formerly Szansa dla Niewidomych – a Chance for the blind), which has a positive impact on mutual, targeted project activities.

The Voivodeship Public Library in Opole is the largest public institution in the Opole region catering to the needs of people with visual impairments. An important part of the library's collection is formed by

4 POLSKA. Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami. Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, 2019, poz. 1696. Online. Kancelaria Prezesa Rady Ministrów. Available at: <https://www.gov.pl/attachment/c13fe100-ab3c-4d5a-b547-c0369d8b18f1>. [viewed 2025-06-07].

Talking Books (the text of a book is read by a narrator). Not so long ago, these recordings were preserved on vinyl records or audio cassettes. Today, there are audiobooks. In our collection, we have a constantly growing collection of the Talking Books, currently over 30,000 units (the collection is made available in the form of CDs and audio cassettes, the latter are marked in Braille – due to the increasingly rare use of these recordings in the form of audio cassettes, this part of the collection has become an archival part). Additionally, readers with visual impairments are provided with almost 2,000 titles of Talking Books in the mp3 system to be played using a special device called “czytak” (15 such devices can be borrowed free of charge at the Voivodeship Public Library in Opole). This collection is the result of the cooperation undertaken several years ago with the Henryk Ruszczyc Association for the Assistance of Disabled People “*Larix*”. The so-called Daisy standard provides access to approximately 1,000 titles including world literature. This collection is the result of cooperation with the Klucz Foundation, which works for the education and promotion of reading among blind and visually impaired people. Of course, we do not limit this offer only to the members of the Polish Association of the Blind, although they have priority in using the devices. Often, as a result, they purchase their own device and only use the library’s collections – then we take on an advisory role and upload selected files with books to microcards.⁵

For three years, we have also been offering access to e-book databases operating in Poland (Legimi, EmpikGo), containing audiobooks as an alternative form of getting acquainted with books. In this case, we also enable our readers to borrow ebook readers. In addition to books in electronic form, users with visual impairments benefit from the extremely popular “*Duża Litera*” – Big Print books (these are special editions of books in a large format – 16 x 23.5 cm), printed in a large and very legible font, not published by majority of publishing houses. The price of these books is comparably higher, so the library does not have a very large collection. However, thanks to the implemented projects co-financed by the Ministry of Culture and National Heritage, the collection is systematically growing and today it has almost 2,000 copies. Despite the high price, buying Big Print books is a good investment. They are very popular and are borrowed very willingly not only by visually impaired people, but also by the growing group of elderly people, whose eyesight deteriorates with age.

In addition, the Voivodeship Public Library has books written in Braille. The collection is growing slowly, because it is aimed at a very narrow group of recipients, but the potential of the library was noticed by the Polish Association of the Blind, in Opole district, which gave us books belonging to them.

Films with audio description have been presented in the library for many years to the blind and visually impaired; moreover, author meetings, exhibitions, and concerts have been organized, including concerts by blind artists. An interesting undertaking was the organization of an exhibition of specially adapted museum exhibits – “*Touching Culture*”. The project was carried out in cooperation with the Department for the Disabled, the Department of Promotion and Information, and the Jagiellonian University Museum. The aim of the project was to expand the experience of the aesthetics of culture and to make it as accessible as possible for disabled people, especially the blind and visually impaired. Thanks to the courtesy of the event organizers, our library guests had a unique opportunity to become “tangibly” familiar with adaptations of such works of culture and art presented during previous editions of the event as: the painting “*The Ghost of Hamlet’s Father*” by Eugène Delacroix, the “*Rusalki*”/Watersprites series by Jacek Malczewski, portraits of Zygmunt and Xawery Pułowski by Olga Boznańska, Polish seals and the gold Nobel Prize medal of Wisława Szymborska. Each embossed graphic (which was a reproduction of the original) was accompanied by reproductions of the originals, comments in Braille and Latin alphabet, as well as audio descriptions that could be listened to using computer equipment.

A huge role in activities aimed at specific groups of recipients is played by close cooperation with various institutions and foundations, which beginning on the institutional level turns into close cooperation, resulting in actions focused on meeting mutual expectations. As has been said earlier, we can boast a very good relationship with the Polish Association of the Blind, in Opole district. This results in expanding the possibilities of using the library’s collections by people with visual impairments, building a cultural

5 MĄCZYŃSKA, Magdalena a Jolanta ZAKRAWACZ. *Działalność bibliotek publicznych w województwie opolskim w 2022 roku*. Wojewódzka Biblioteka Publiczna, 2023.

offer dedicated to this group, or taking care to raise public awareness of the barriers that make it difficult for visually impaired or blind people to participate in the events organized by cultural institutions. In addition to consultations conducted by the Voivodeship Public Library in Opole, an important part of cooperation is formed by jointly undertaken actions; these are to enable this group of recipients access to education, literature and culture or reduce barriers hindering the access to the library. Joint activities have gained momentum since 2015 and since then we have implemented many projects together, thanks to which the library's collections have been enriched, the cultural offer has been expanded and the library space has been adapted. The assumptions of the Polish Association of the blind were that the Voivodeship Public Library in Opole was to become an example of an institution enabling the blind to move around unaided and to use library collections independently. The functioning of blind and visually impaired people and the adaptation of public space to their needs was addressed in the project *"Crossing the Threshold"* implemented in 2015 by the Polish Association of the Blind from the funds of the Civic Initiatives Fund Program. Owing to it, the Polish Association of the Blind in Opole District in cooperation with the WBP created a special computer station for people with visual impairments in the reading room of the main library. The computer was equipped with a professional voice program for the blind, a magnifying and a voice program for the visually impaired with a special MAGic Keyboard. Additionally, a scanner and the ABBYY FineReader OCR program were purchased, an application designed to recognize writing and process it into an editable form. In order to fully utilize the capabilities of the speech synthesizer, additional software was purchased. It enables, among other things, creating mp3 files from a given text, which helps the users to prepare a *"speech to go"*. This software is supplemented by three IVONA speech synthesizer voices: Polish, English and German, which enabled Speech2Go to be used to learn these languages. A well-equipped computer station is a supplement to the text magnifier that the Library has had since 2009. The computer station and the text magnifier constitute a separate space for people with visual impairments, where they can use the library's collections, their own materials and the Internet.

In addition, as part of the application implemented in 2015 (*"Crossing the Threshold"* project), the Library building was equipped for the first time with tactile and contrasting marking of rooms and stairs. On the ground floor, a tactile path was installed (guiding strips and attention fields) and the most important internal doors (including the entrance to the lending library and the reading room) were marked in Braille. At that time, we were the only library in the city with such markings.

Today, the Voivodeship Public Library in Opole is already at a different point in its development and adaptation of the space for people with disabilities. This is related to the expansion of the library completed in 2024. In addition to architectural changes related to marking the library space with a new tactile path, installing an additional elevator and a stair platform, equipping the Auditorium with a permanent induction loop, a second station equipped with a text magnifier was created in the lending library for people with visual impairments, a computer with specialist software. A portable induction loop and electronic magnifying glasses are also available in the lending library.

Undoubtedly, eliminating spatial barriers makes it easier or even possible for people with disabilities to partake in cultural events. It cannot be denied that architectural barriers or a lack of appropriate equipment make it difficult to take part in cultural events organized by an institution. "Accessibility" is therefore sometimes understood superficially - as removing architectural barriers, purchasing an induction loop and a computer with a backlit keyboard, creating a new website with contrasts and a font that can be enlarged... With the best intentions, when thinking about people who *"face different challenges than we"*, we use our own ideas and commonly prevailing stereotypes. In relation to the library's relationship with disabled groups, in the context of collections and activities, we most often think about visually impaired people (and this is related to the greatest experience our library has), while seemingly, there is no problem with the deaf at all, because they can read.

Ten years ago, an idea was born based on such a mistaken belief; an idea to expand the library's offer aimed at recipients with special needs and to include the deaf in its activities. We thought about activating this group of recipients, among other things, by organizing joint reading workshops. The mistaken belief about the success of this idea obviously resulted from the lack of knowledge. Hours spent talking to representatives of the Polish Association of the Deaf, getting to know the community, and becoming

aware of the problems that deaf people struggle with resulted in wonderful cooperation and adaption of our proposals to the expectations of the community. But first, having experienced our own ignorance, we decided to organize a series of workshops for representatives of cultural institutions, which were to make it easier to learn about the barriers that people with visual and hearing impairments encounter on their way as recipients of culture. We invited representatives of the Polish Association of the Deaf, the Polish Association of the Blind, the Gesture Society and the Department for Disabled People of the Jagiellonian University to conduct the training sessions. There is a common belief that deaf people may not hear, but they can read... Yes, a large number can. But reading in Polish requires a similar effort from them as reading in a foreign language from an average Pole. So we did not manage to create a group that we wanted to activate in terms of reading, but we did manage to do a great thing – joint creation of a cultural offer that resulted in very frequent presence of the deaf at events organized in the library: author meetings, exhibitions, lectures. The first project implemented in 2017 in the Voivodeship Public Library in Opole for this group was the project “Word – Image – Sound” (co-financed by the Ministry of Culture and National Heritage). Its aim was to facilitate access to culture, to include and activate this group of recipients, provide an opportunity to exhibit the works of deaf people and to show them the oldest and most valuable collections of the Voivodeship Public Library in Opole. Since then, we have gained the trust of the Deaf and knowledge about topics that may interest them. Targeted activities result in the frequent presence of that group in many events organized by the library, of course, these events are translated into Polish Sign Language.

Another group of people with special needs, present for a dozen or so years in the Voivodeship Public Library in Opole, is formed by people with mental problems.

For a dozen or so years, works by patients of the Provincial Specialist Hospital of St. Jadwiga in Opole and the Specialist Hospital of Bishop J. Nathan in Branice (both neuropsychiatric hospitals) have been presented in the WuBePe Gallery in September. The exhibitions are extremely popular among the local community, showing the world of extraordinary emotions and sensitivity of the authors of works created with the use of many painting, sculpting and handicraft techniques. Both the vernissage and the auction of works ending the exhibition are a great celebration of creators – people with mental illnesses. Patients of neuropsychiatric hospitals are not the only group that found space in the library that not only helps to activate them but also to show their own achievements.

For several years, the Voivodeship Public Library hosted literary meetings, presentations of works, and concerts performed by members and friends of the Association “*Mój Duch Przyjazny*” (My Friendly Spirit) for the mentally ill. The open, neutral, friendly space of the library was a safe meeting place for the members of the Association, with the possibility of presenting their own works to a wider audience. This had an undeniable aspect of activating the group, and enhancing social integration. Unfortunately, due to the dissolution of the Association, the organized form of meetings was suspended, and individual members of the group became regular participants in some of our other events.

In 2015, library employees took part in a training as part of the project – “*Librarian, befriend somebody with autism*”, implemented by the Association of Polish Librarians in cooperation with the SYNOPSIS Foundation. The aim of the workshops was to familiarize library employees with autism in order to prepare them for future contacts with this group. The workshop was to make librarians more aware of the challenges the autistic face in the library. An important part of the training was for employees to learn about aspects of mutual relations and the rules of etiquette. At that time, we did not yet feel ready to use the pictograms received during the training (although they became a guide for employees on how to establish relationships) and to propose activities aimed at individual recipients. The importance of the topic of autism and the frequency of its discussion in professional studies became an impulse for us to make efforts to invite an organization working with people on the autism spectrum to cooperate. This happened in 2023. The Association for Autism “*Learning to Live Together*” accepted the proposal with great openness and willingness to act. Today, in addition to the officially signed agreement on the implementation of joint projects aimed at raising awareness of what autism is, we have had several open discussions and author meetings on this topic, which were very well received by families of the autistic and people on the autism spectrum themselves.

In 2024, we began cyclical workshop activities aimed at adults with intellectual disabilities gathered around the L'Arche Foundation. The workshops are held once a month and focus on activities tailored to the needs of participants. At the same time they make this group acquainted with the library.

Understanding of the vital role of the library within the local community encourages us to constantly expand our activities, inspires us to enrich the offer addressed to groups of recipients with special needs, and also gives impetus to the library's activity in the field of increasing public awareness related to the problems of people with disabilities.

In addition to books, the Voivodeship Public Library also has specialist magazines in its collection that describe the issues of people with disabilities, including "Dźwięki Słowa" (the Sound of Words), "*Help: wiedzieć więcej*" (Help: knowing more), "*Świat Ciszy*" (the World of Silence). We also organize meetings discussing the problems faced by people with disabilities, including those that make it difficult for them to use knowledge, information and culture. A meeting with Agnieszka Kossowska may be an example. It was a promotion of Agnieszka Kossowska's book "*Big issues in small heads*", devoted to autism, motor, sensory and intellectual disabilities. The meeting aimed at overthrowing stereotypes, showing disability as a different way of feeling, perceiving and sometimes also understanding the world.

When thinking about people with special needs, we most often think of people with disabilities. But the range of special needs is much wider, including older, lonely people for whom the library is a place where they can lead a more active and satisfying life. They can not only find new passions, but also learn to use new technologies and establish excellent contact with the younger generation. Above all, they can spend time – not alone. Often, the cultural offer of the WBP is created especially for them, taking into account their interests. Older people participate in author meetings, lectures, workshops. For a year and a half, the Artistic TeKa Club has been operating at the Library, which allows one to discover one's artistic talents, among the Library's members of different ages, including the elderly. Older people are also regular visitors to the reading room. Magazines in traditional form and daily press releases are still an attraction for them.

An honest approach to the presence of people with different needs in the library, meeting their expectations or enabling their integration requires effort, and often revising one's own beliefs. Many hours of conversation and careful listening are needed to determine what problems the people we want to work with really have and what they really need. It takes humility to admit that sometimes the ideas we are proud of are misguided. It may turn out that people with special needs do not find the modern electronic equipment that fascinates us so attractive at all, while what they need is the opportunity to meet, develop their potential and interests, share talents and feel that they are treated equally and that their contribution to the life of the community is needed and appreciated.

Finally, a few additional reflections related to the presence of people with special needs in libraries. As was said at the beginning, the catalogue defining people with special needs is open and very capacious, because it includes people with various types of disabilities, the elderly, the lonely, but also the unemployed and the homeless. The presence of people with special needs in the library is often not easy for librarians. Having Participated in many workshops devoted to difficult recipients, a librarian does not always feel competent and does not always have the preparation and skills needed to work with, for example, people with mental illnesses or the homeless. Despite being open to activities aimed at people with special needs, we exclude from the possibility of using the library people who, for example, for economic reasons cannot pay the fine charged for overdue collections, or those with improper hygiene. While paying special attention to people with special needs, we must also remember about those for whom the library is a place of learning.

There are no models that say what an accessible library with a modern, integrated offer should look like. Such models need to be developed by learning from the experience of others and relying on one's own intuition and creativity. One needs to make attempts and expect mistakes resulting from ignorance and limitations.

mgr Violetta Łabędzka

Voivodeship Public Library in Opole, Poland;
e-mail: v.labedzka@wbp.opole.pl

She received a university education in the field of Polish philology, completed her postgraduate studies in library science at the Faculty of Library and Information Science of the University of Wrocław. She works as head of the Lending Department and deputy director of the Voivodeship Public Library in Opole. She is the author and curator of many exhibitions organised by the Voivodeship Public Library in Opole, the coordinator and organiser of numerous events, meetings, concerts, and ministerial projects. She is responsible for cooperation with local institutions and societies.

Magdalena Mączyńska, PhD

Voivodeship Public Library in Opole, Poland;
e-mail: m.maczynska@wbp.opole.pl

She graduated from the Institute of English Philology and completed her doctoral studies at the Faculty of Philology at the University of Opole. She prepares lectures and presentations on English literature and culture for secondary schools in Opole and the surrounding region. She is the author and curator of numerous exhibitions organised by the Voivodeship Public Library in Opole, as well as the coordinator of ministerial projects.

Otvorená knižnica – aktivity a projekty Verejnej knižnice Vojvodstva Opole pre znevýhodnené skupiny obyvateľstva

Violetta Łabędzka, Magdalena Mączyńska

Abstrakt: Príspevok sa zameriava na aktivity a projekty poskytované Vojvodskou verejnou knižnicou v Opole, ktoré reflektujú špeciálne potreby používateľov knižnice. Preberané budú aj problémy a výzvy spojené s týmito aktivitami. Spolupráca s miestnymi organizáciami a nadáciami, ktoré pomáhajú znevýhodneným používateľom, umožňuje knižnici pripraviť kultúrnu ponuku, ktorá zodpovedá ich špecifickým požiadavkám. V príspevku bude predstavená aj zmena a úprava novej budovy knižnice tak, aby sa každému používateľovi knižnice umožnil ľahký prístup k službám.

Kľúčové slová: ľudia so zdravotným postihnutím, prístupnosť, verejná knižnica, sociálna pomoc a knižnice, Vojvodská verejná knižnica v Opole, architektonická prístupnosť knižníc, ľudia so zrakovým postihnutím v knižnici, ľudia so sluchovým postihnutím v knižnici, ľudia s autizmom v knižnici, ľudia s duševnými chorobami v knižnici.

V Poľsku žije približne 5 miliónov ľudí s rôznymi postihnutiami alebo dysfunkciami.¹ Preto by sme sa mali pýtať, ako by mali knižnice sprístupniť knižničné fondy a služby zdravotne postihnutým.

Pre verejné knižnice, bez ohľadu na ich veľkosť, je prostredie, v ktorom pôsobia, referenčným bodom pre budovanie knižničnej ponuky a nadväzovanie vzťahov s miestnou komunitou. Sociálny charakter verejných knižníc sa odraža napríklad v dokumentoch IFLA², ktoré poskytujú rámec pre ich úlohy a poslanie. V dokumente, ktorý definuje štandardy práce verejných knižníc, sa uvádza: „*Verejná knižnica [...] je prístupná všetkým členom komunity bez ohľadu na rasu, národnosť, vek, pohlavie, náboženstvo, jazyk, zdravotný stav (napr. zdravotné postihnutie), ekonomické postavenie a vzdelanie. Verejné knižnice by mali poskytovať služby týkajúce sa sociálnych informácií, ako aj pracovať v prospech miestnej komunity [...]*“.³ Rozsah úloh verejných knižníc možno vymedziť v štyroch oblastiach, čím sa naznačuje, že plnia funkcie:

- informačné centrum (vytvárajú prístup k tradičným a elektronickým zbierkam, lokálnym a sieťovým databázam, ponúkajú prístup na internet);
- kultúrne centrum (vytvára možnosti účasti na rôznych literárnych a kultúrnych podujatiach);
- vzdelávacie centrum (vrátane občianskeho vzdelávania sa podieľajú na budovaní sociálneho kapitálu);
- spoločenské centrum (stávajú sa miestom sociálnej integrácie, pomáhajú budovať miestnu identitu).³

Tieto oblasti sa navzájom prelínajú a dopĺňajú v závislosti od potrieb a špecifik rôznych skupín.

Význam verejných knižníc ako inštitúcií vytvárajúcich priestor pre aktivizáciu miestnych komunít v posledných rokoch rastie. V tejto oblasti im prislúcha viacero úloh, napríklad ponúkať neutrálny, otvorený

1 GŁÓWNY URZĄD STATYSTYCZNY. *Osoby niepełnosprawne w 2023 r.* Online. Dostupné na: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/ubostwo-pomoc-spoleczna/osoby-niepelnosprawne-w-2023-roku,26,6.html>. [zobrazené 2025-06-07].

2 UNESCO. *UNESCO Public Library Manifesto, 1994.* Online. Dostupné na: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000090674>. [zobrazené 2025-06-07].

3 GILL, Philip (ed.). *Działalność bibliotek publicznych: wytyczne IFLA/UNESCO: standardy międzynarodowe IFLA - UNESCO.* Online. Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich (SBP), 2002. Dostupné na: <https://www.ibuk.pl/>. [zobrazené 2025-06-07].

a priateľský priestor (dostupný pre každého člena komunity, pre ľudí s rôznymi potrebami); vykonávať integračné aktivity vo vzťahu k obyvateľom; vytvárať priestor na diskusie, výmenu názorov (za účasti zástupcov rôznych skupín); budovať partnerstvá s miestnymi inštitúciami, mimovládny organizáciami, ako aj neformálnymi skupinami občanov, zapájať zástupcov miestnej komunity do ich aktivít, a tým ich zapájať do spolupráce s knižnicou.

Ako vidíme, spektrum úloh, ktoré sa knižniciam pripisujú, je široké a nikoho netreba presviedčať, že najmä verejné knižnice by mali byť miestom pre každého. Pri navrhovaní inštitúcie a jej aktivít s ohľadom na prístupnosť pre všetkých adresátov je potrebné položiť si niekoľko otázok. Pre všetkých – teda pre koho? Konkrétne pre ľudí, ktorí si chcú prehĺbiť svoje vedomosti, príjemne stráviť čas využívaním knižničných fondov a účasťou na podujatiach knižnice, pre ľudí, ktorí sa nezamýšľajú nad tým, či je knižnica prispôbená ich potrebám, ako aj pre tých, pre ktorých je rozhodnutie zúčastniť sa na kultúrnych podujatiach inštitúcie ovplyvnené predovšetkým absenciou prekážok, ktoré by im to sťažovali. Ďalšou otázkou je, či je univerzálny projekt možný, teda ako sprístupniť knižnicu skutočne každému, vrátane ľudí so špeciálnymi potrebami. Tiež je potrebné zvážiť, či je ľahké pomenovať a načrtnúť špeciálne potreby našich príjemcov. Kto sú ľudia so špeciálnymi potrebami? Môžu to byť starší občania, osoby so zdravotným znevýhodnením alebo ľudia s trvalým či dočasným zhoršením pohyblivosti alebo vnímania – vrátane osôb pohybových s pomocou barlí, chorých, nepočujúcich, zrakovo postihnutých, s kognitívnymi ťažkosťami, ale aj rodičov s kočíkom či ľudia s ťažkou batožinou. Ďalšou otázkou ostáva, či medzi osoby so špeciálnymi potrebami patria aj osoby v kríze bez domova a nezamestnaní. Ťažkosti pri definovaní skupín príjemcov so špeciálnymi potrebami súvisia s tým, že tieto skupiny sa postupne rozširujú.

Pri odpovediach na tieto otázky musíme brať do úvahy právny aspekt. V Poľsku platí od 20. septembra 2019⁴, že všetky verejné subjekty musia spĺňať aspoň minimálne požiadavky v troch oblastiach prístupnosti – architektonickej, digitálnej a informačno-komunikačnej.

Okrem toho musí mať od 30. septembra 2020 každá verejná inštitúcia koordinátora prístupnosti. Ten má zabezpečiť, aby bola inštitúcia prístupná pre každého. Prístupnosť by sa preto mala dosiahnuť systematickým odstraňovaním už existujúcich bariér a predchádzaním ich vzniku v budúcnosti; ak je to možné, malo by sa to uskutočniť pomocou prístupu „univerzálného dizajnu“.

Tolko teória, ale ako to vyzerá v praxi?

Prvé, čo nás napadne, keď hovoríme o prítomnosti ľudí so špeciálnymi potrebami v knižnici, súvisí s ľuďmi so zdravotným postihnutím, hlavne so zrakovým postihnutím. To je aj prípad Vojvodskej verejnej knižnice v Opoli (Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. Emanuela Smółki w Opolu). Táto prvá asociácia má hlboké opodstatnenie vzhľadom na desaťročia trvajúcu tradíciu práce pre nevidiacich alebo slabozrakých používateľov. Pred mnohými rokmi knižnica uzavrela partnerstvo s Poľským zväzom nevidiacich v Opolskom okrese a nadáciou Szansa – Jesteśmy Razem (Šanca – Sme spolu - predtým Szansa dla Niewidomych – šanca pre nevidiacich), čo má pozitívny vplyv na vzájomné ciele projektové aktivity.

Vojvodská verejná knižnica v Opoli je najväčšou verejnou inštitúciou v opolskom regióne, ktorá sa stará o potreby ľudí so zrakovým postihnutím. Významnú časť knižničného fondu tvoria hovoriace knihy (text knihy číta rozprávač). Ešte donedávna sa tieto nahrávky uchovávali na vinylových platniach alebo audiokazetách. Dnes sú to audioknihy. V našom fonde máme neustále sa rozrastajúcu zbierku hovoriacich kníh, v súčasnosti viac ako 30 000 kusov (zbierka je sprístupnená vo forme CD a audiokaziet, ktoré sú označené Braillovým písmom – vzhľadom na čoraz zriedkavejšie používanie týchto nahrávok vo forme audiokaziet, sa táto časť fondu stala archívnu zbierkou). Okrem toho majú čitatelia so zrakovým postihnutím k dispozícii takmer 2 000 titulov hovoriacich kníh v systéme mp3, ktoré si môžu prehrať pomocou špeciálneho zariadenia nazývaného „czytاک“ (15 takýchto zariadení si môžu bezplatne požičať vo Vojvodskej verejnej knižnici v Opoli). Táto zbierka je výsledkom spolupráce, ktorá sa pred niekoľkými

4 POLSKA. Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami. Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, 2019, poz. 1696. Online. Kancelaria Prezesa Rady Ministrów. Dostupné na: <https://www.gov.pl/attachment/c13fe100-ab3c-4d5a-b547-c0369d8b18f1>. [zobrazené 2025-06-07].

rokmi nadviazala so Združením Henryka Ruszczycza na pomoc postihnutým ľuďom „*Larix*“. Takzvaný štandard Daisy umožňuje prístup k približne 1 000 titulom vrátane svetovej literatúry. Táto zbierka je výsledkom spolupráce s Nadáciou Klucz, ktorá sa zaoberá vzdelávaním a podporou čítania nevidiacich a slabozrakých ľudí. Samozrejme, neobmedzujeme túto ponuku len na členov Poľského zväzu nevidiacich, hoci tí majú pri používaní zariadení prednosť. Často si preto zakúpia vlastné zariadenie a využívajú len fondy knižnice – vtedy preberáme poradenskú úlohu a vybrané súbory s knihami nahrávame na mikrokarty.⁵

Už tri roky ponúkame aj prístup k databázam elektronických kníh, ktoré fungujú v Poľsku (Legimi, EmpikGo) a obsahujú audioknihy ako alternatívnu formu zoznámenia sa s knihami. V tomto prípade umožňujeme našim čitateľom aj požičiavanie čítačiek elektronických kníh. Okrem kníh v elektronickej podobe môžu používatelia so zrakovým postihnutím využívať mimoriadne obľúbené knihy „*Duża Literatura*“ – „*Big Print*“ (ide o špeciálne vydania kníh vo veľkom formáte - 16 x 23,5 cm) vytlačené veľkým a veľmi čitateľným písmom, ktoré väčšina vydavateľstiev nevydáva. Cena týchto kníh je neporovnateľne vyššia, preto knižnica nemá veľmi veľkú zbierku. Vďaka realizovaným projektom spolufinancovaným Ministerstvom kultúry a národného dedičstva sa však fond systematicky rozrastá a dnes má takmer 2 000 exemplárov. Napriek vysokej cene je nákup kníh Big Print dobrou investíciou. Sú veľmi obľúbené a ochotne si ich požičiavajú nielen zrakovo postihnutí ľudia, ale aj rastúca skupina starších ľudí, ktorým sa vekom zhoršuje zrak.

Vojvodská verejná knižnica má vo svojom knižničnom fonde knihy napísané v Braillovom písme. Zbierka sa rozrastá pomaly, pretože je určená veľmi úzkej skupine príjemcov, ale jej potenciál si všimol Poľský zväz nevidiacich v Opolskom okrese, ktorý tiež poskytol svoje knihy.

V knižnici sa už mnoho rokov nevidiacim a slabozrakým prezentujú filmy so zvukovým popisom, organizujú sa autorské stretnutia, výstavy a koncerty, vrátane vystúpení nevidiacich umelcov. Zaujímavým počínom bolo zorganizovanie výstavy špeciálne upravených muzeálnych exponátov „*Dotyk kultúry*“. Projekt sa realizoval v spolupráci s Oddelením pre zdravotne postihnutých, Oddelením propagácie a informácií a Múzeom Jagelovskej univerzity. Cieľom projektu bolo rozšíriť zážitok z estetiky kultúry a sprístupniť ju čo najviac ľuďom so zdravotným postihnutím, najmä nevidiacim a slabozrakým. Vďaka ústretovosti organizátorov podujatia mali hostia našej knižnice jedinečnú príležitosť „hmatateľne“ sa zoznámiť s adaptáciami kultúrnych a umeleckých diel, ktoré boli prezentované počas predchádzajúcich ročníkov podujatia. Medzi nimi boli napríklad obraz „*Duch Hamletovho otca*“ od Eugèna Delacroixa, séria „*Rusalki*“ /Watersprites od Jacka Malczewského, portréty Zygmunta a Xaweryho Pusłowských od Olgy Boznańskiej, poľské pečate a zlatá medaila Władysława Szymborskej za Nobelovu cenu. Každú reliéfnu grafiku (ktorá bola reprodukciou originálu) sprevádzali reprodukciami originálov, komentáre v Braillovom písme a latinke, ako aj zvukové popisy, ktoré bolo možné počúvať pomocou počítačového zariadenia.

Veľkú úlohu v aktivitách zameraných na špecifické skupiny príjemcov zohráva úzka spolupráca s rôznymi inštitúciami a nadáciami, ktorá začína na inštitucionálnej úrovni a prechádza do úzkej spolupráce, ktorej výsledkom sú aktivity zamerané na splnenie vzájomných očakávaní. Ako už bolo spomenuté, môžeme sa pochváliť veľmi dobrými vzťahmi s Poľským zväzom nevidiacich v Opolskom okrese. Výsledkom je rozširovanie možností využívania knižničných fondov ľuďmi so zrakovým postihnutím, budovanie kultúrnej ponuky venovanej tejto skupine alebo starostlivosť o zvyšovanie povedomia verejnosti o bariérach, ktoré sťažujú účasť slabozrakých alebo nevidiacich ľudí na podujatiach organizovaných kultúrnymi inštitúciami. Okrem konzultácií, ktoré vedie Vojvodská verejná knižnica v Opole, dôležitú časť spolupráce tvoria spoločne zrealizované akcie; tie majú tejto skupine recipientov umožniť prístup k vzdelávaniu, literatúre a kultúre alebo pomáhajú znížiť bariéry sťažujúce prístup do knižnice. Spoločné aktivity nabrali na intenzite od roku 2015 a odvtedy sme spoločne zrealizovali množstvo projektov, vďaka ktorým sme obohatili knižničné fondy, rozšírili kultúrnu ponuku a upravili priestory knižnice. Poľský zväz nevidiacich predpokladal, že Vojvodská verejná knižnica v Opole sa stane príkladom inštitúcie, ktorá umožní nevidiacim pohybovať sa bez pomoci a samostatne využívať knižničné fondy. Fungovaním

5 MACZYŃSKA, Magdalena a Jolanta ZAKRAWACZ. *Działalność bibliotek publicznych w województwie opolskim w 2022 roku*. Wojewódzka Biblioteka Publiczna, 2023.

nevidiacich a slabozrakých ľudí a prispôsobením verejného priestoru ich potrebám sa zaoberal projekt „*Prekročenie prahu*“, ktorý Poľský zväz nevidiacich realizoval v roku 2015 z prostriedkov programu Fondu občianskych iniciatív. Vďaka nemu Poľský zväz nevidiacich v okrese Opole v spolupráci s WBP vytvoril v čítarni hlavnej knižnice špeciálnu počítačovú stanicu pre ľudí so zrakovým postihnutím. Počítač bol vybavený profesionálnym hlasovým programom pre nevidiacich, zväčšovacím a hlasovým programom pre zrakové postihnutých so špeciálnou klávesnicou MAGic Keyboard. Okrem toho bol zakúpený skener a program ABBYY FineReader OCR, aplikácia určená na rozpoznávanie písma a jeho spracovanie do editovateľnej podoby. Na plné využitie možností syntetizátora reči bol zakúpený ďalší softvér. Ten okrem iného umožňuje vytvárať súbory mp3 z daného textu, čo pomáha používateľom pripraviť si „*reč na cestu*“. Tento softvér je doplnený o tri hlasy syntetizátora reči IVONA: poľštiny, angličtiny a nemčiny, ktoré umožnili používať Speech2Go na výučbu týchto jazykov. Dobře vybavená počítačová stanica dopĺňa textovú lupu, ktorú má knižnica od roku 2009. Počítačová stanica a textová lupa tvoria samostatný priestor pre ľudí so zrakovým postihnutím, kde môžu využívať knižničné fondy, vlastné materiály a internet.

Okrem toho bola budova knižnice v rámci programu realizovaného v roku 2015 (projekt „*Prekročenie prahu*“) po prvýkrát vybavená hmatovým a kontrastným označením miestností a schodov. Na prízemí bol nainštalovaný hmatový chodník (vodiace pásy a polia pozornosti) a najdôležitejšie vnútorné dvere (vrátane vstupu do požičovne a čítárne) boli označené Braillovým písmom. V tom čase sme boli jedinou knižnicou v meste s takýmto označením.

Dnes je Vojvodská verejná knižnica v Opole už v inom bode svojho vývoja a prispôsobovania priestorov pre ľudí so zdravotným postihnutím. Súvisí to s rozšírením knižnice dokončeným v roku 2024. Okrem architektonických zmien súvisiacich s vyznačením priestoru knižnice novým hmatovým chodníkom, inštaláciou ďalšieho výťahu a schodiskovej plošiny, vybavením auditória trvalou indukčnou slučkou, v požičovni pre ľudí so zrakovým postihnutím vznikla druhá stanica vybavená textovou lupou a počítačom so špecializovaným softvérom. V požičovni je k dispozícii aj prenosná indukčná slučka a elektronické lupy.

Odstránenie priestorových bariér nepochybne uľahčuje alebo dokonca umožňuje účasť ľudí so zdravotným postihnutím na kultúrnych podujatiach. Nemožno poprieť, že architektonické bariéry alebo nedostatok vhodného vybavenia sťažujú účasť na kultúrnych podujatiach organizovaných inštitúciou. „*Prístupnosť*“ sa preto niekedy chápe povrchne – ako odstránenie architektonických bariér, zakúpenie indukčnej slučky a počítača s podsvietenou klávesnicou, vytvorenie novej webovej stránky s kontrastmi a písmom, ktoré sa dá zväčšiť... Pri najlepšom úmysle, keď premýšľame o ľuďoch, ktorí „*čelia iným výzvaz ako my*“, používame svoje vlastné predstavy a všeobecne prevládajúce stereotypy. V súvislosti so vzťahom knižnice k hendikepovaným skupinám najmä v kontexte fondov a aktivít, najčastejšie myslíme na zrakové postihnutých ľudí (a to súvisí s najväčšími skúsenosťami, ktoré naša knižnica má), pričom zdanlivo s nepočujúcimi vôbec nemáme problém, pretože vedia čítať.

Pred desiatimi rokmi sa na základe tohto mylného presvedčenia zrodila myšlienka rozšíriť ponuku knižnice zameranú na príjemcov so špeciálnymi potrebami a zapojiť do jej aktivít aj nepočujúcich. Uvažovali sme o aktivizácii tejto skupiny recipientov, okrem iného aj organizovaním spoločných čitateľských dielní. Mlynné presvedčenie o úspešnosti tohto nápadu zrejme vyplývalo z nedostatku vedomostí. Hodiny strávené rozhovormi so zástupcami Poľského zväzu nepočujúcich, spoznávaním komunity a uvedomovaním si problémov, s ktorými nepočujúci zápasia, viedli k úžasnej spolupráci a prispôsobeniu našich návrhov očakávaniam komunity. Najskôr sme sa však, po skúsenostiach s vlastnou nevedomosťou, rozhodli zorganizovať sériu workshopov pre zástupcov kultúrnych inštitúcií, ktoré mali uľahčiť spoznávanie bariér, s ktorými sa ľudia so zrakovým a sluchovým postihnutím stretávajú na svojej ceste ako prijímatelia kultúry. Na školenia sme pozvali zástupcov Poľského zväzu nepočujúcich, Poľského zväzu nevidiacich, Spoločnosti gesta a Katedry pre osoby so zdravotným postihnutím Jagelovskej univerzity. Panuje všeobecné presvedčenie, že nepočujúci síce nepočujú, ale vedia čítať... Áno, veľký počet z nich to dokáže. Ale čítanie v poľštine si od nich vyžaduje podobné úsilie, aké vynakladá priemerný Poliak pri čítaní v cudzom jazyku. Takže sa nám nepodarilo vytvoriť skupinu, ktorú by sme chceli aktivizovať v zmysle čítania, ale podarila sa nám veľká vec – spoločné vytvorenie kultúrnej ponuky, ktorej výsledkom je veľmi častá prítomnosť nepočujúcich na podujatiach organizovaných v knižnici (autorské stretnutia, výstavy, prednášky). Prvým projektom realizovaným v roku 2017 vo Vojvodskej verejnej knižnici v Opole pre

túto skupinu bol projekt „Słowo – obraz – звук“ (spolufinancovaný Ministerstvom kultúry a národného dedičstva). Jeho cieľom bolo uľahčiť prístup ku kultúre, zapojiť a aktivizovať túto skupinu recipientov, poskytnúť možnosť vystaviť diela nepočujúcich a ukázať im najstaršie a najcennejšie zbierky Vojvodskej verejnej knižnice v Opole. Odvtedy sme získali dôveru nepočujúcich a vedomosti o témach, ktoré ich môžu zaujímať. Výsledkom cieľených aktivít je častá prítomnosť tejto skupiny na mnohých podujatiach organizovaných knižnicou, pričom sú tieto podujatia samozrejme prekladané do poľského posunkového jazyka.

Ďalšiu skupinu ľudí so špeciálnymi potrebami, ktorá už niekoľko rokov pôsobí vo Vojvodskej verejnej knižnici v Opole, tvoria ľudia s duševnými problémami.

Už asi tucet rokov sa v septembri v galérii WuBePe prezentujú práce pacientov Vojvodskej špecializovanej nemocnice svätej Jadvigny v Opole a Špecializovanej nemocnice biskupa J. Nathana v Braniciach (obe neuropsychiatrické nemocnice). Výstavy sa tešia mimoriadnej obľube miestnej komunity a ukazujú svet neobyčajných emócií a citlivosti autorov diel vytvorených mnohými maliarskymi, sochárskymi a remeselnými technikami. Vernisáž aj aukcia diel, ktorou sa výstava končí, sú veľkou oslavou tvorcov – ľudí s duševným ochorením. Pacienti neuropsychiatrických liečební nie sú jedinou skupinou, ktorá našla priestor v knižnici; tá im pomáha nielen aktivizovať sa, ale aj ukázať vlastné úspechy.

Vo Vojvodskej verejnej knižnici sa niekoľko rokov konali literárne stretnutia, prezentácie diel a koncerty členov a priateľov združenia „Mój Duch Przyjazny“ (Môj priateľský duch) pre duševne chorých. Otvorený, neutrálny a priateľský priestor knižnice bol pre členov združenia bezpečným miestom stretnutí s možnosťou prezentovať vlastnú tvorbu širšiemu publiku. To malo nesporný význam z hľadiska aktivizácie skupiny a posilnenia sociálnej integrácie. Žiaľ, v dôsledku zániku združenia bola organizovaná forma stretnutí pozastavená a jednotliví členovia skupiny sa stali pravidelnými účastníkmi niektorých našich ďalších podujatí.

V roku 2015 sa zamestnanci knižnice zúčastnili školenia v rámci projektu „Knihownik, spriatel' sa s autism“ , ktorý realizoval Zväz poľských knihovníkov v spolupráci s nadáciou SYNAPSIS. Cieľom seminárov bolo oboznámiť zamestnancov knižníc s problematikou autizmu a pripraviť ich tak na budúce kontakty s touto skupinou. Workshop mal knihovníkov oboznámiť s problémami, ktorým čelia autisti v knižnici. Dôležitou súčasťou školenia bolo, aby sa zamestnanci oboznámili s aspektmi vzájomných vzťahov a pravidlami etikety. V tom čase sme sa ešte necítili pripravení používať piktogramy získané počas školenia (hoci sa stali pre zamestnancov návodom, ako nadväzovať vzťahy) a navrhovať aktivity zamerané na jednotlivých adresátov. Dôležitosť témy autizmu a frekvencia jej rozoberania v odborných štúdiách sa pre nás stali impulzom, aby sme vyvinuli úsilie a prizvali k spolupráci organizáciu pracujúcu s ľuďmi s autizmom. Stalo sa tak v roku 2023. Združenie pre autizmus „Uczę się żyć spolu“ prijalo návrh s veľkou otvorenosťou a ochotou konať. Dnes máme za sebou, okrem oficiálne podpísanej dohody o realizácii spoločných projektov zameraných na zvyšovanie povedomia o tom, čo je autizmus, aj niekoľko otvorených diskusií a autorských stretnutí na túto tému, ktoré sa stretli s veľmi pozitívnym ohlasom zo strany rodín autistov a samotných ľudí s autizmom.

V roku 2024 sme začali s cyklickými workshopmi zameranými na dospelých s mentálnym postihnutím združených okolo nadácie L'Arche. Workshopy sa konajú raz mesačne a sú zamerané na aktivity prispôbené potrebám účastníkov. Zároveň túto skupinu oboznamujú s knižnicou.

Pochopenie dôležitej úlohy knižnice v rámci miestnej komunity nás podnecuje k neustálemu rozširovaniu našich aktivít, inšpiruje nás k obohacovaniu ponuky určenej skupinám recipientov so špeciálnymi potrebami a zároveň motivuje k činnosti knižnice v oblasti zvyšovania povedomia verejnosti o problémoch ľudí so zdravotným postihnutím.

Okrem kníh má Vojvodská verejná knižnica vo svojej zbierke aj odborné časopisy, ktoré sa zaoberajú problematikou ľudí so zdravotným postihnutím, ako napríklad „Dźwięki Słowa“ (Zvuk slov), „Help: wiedzieć więcej“ (Pomoc: vedieť viac), „Świat Ciszy“ (Svet ticha). Organizujeme tiež stretnutia, na ktorých sa diskutuje o problémoch, s ktorými sa stretávajú ľudia so zdravotným postihnutím, vrátane tých,

ktoré im sťažujú prístup k vedomostiam, informáciám a kultúre. Príkladom je stretnutie s Agnieszkou Kossowskou. Išlo o propagáciu knihy Agnieszky Kossowskej „*Veľké problémy v malých hlavách*“ venovanej autizmu, motorickému, zmyslovému a mentálnemu postihnutiu. Cieľom stretnutia bolo vyvrátiť stereotypy, ukázať zdravotné postihnutie ako iný spôsob čítania, vnímania a niekedy aj chápania sveta.

Keď premýšľame o ľuďoch so špeciálnymi potrebami, najčastejšie myslíme na ľudí so zdravotným postihnutím. Škála špeciálnych potrieb je však oveľa širšia, zahŕňa aj starších, osamelých ľudí, pre ktorých je knižnica miestom, kde môžu viesť aktívnejší a spokojnejší život. Môžu tu nielen nájsť nové vášne, ale aj naučiť sa používať nové technológie a nadviazať výborný kontakt s mladou generáciou. Predovšetkým však môžu tráviť čas – nie sami. Kultúrna ponuka knižnice je často vytvorená špeciálne pre nich, s prihliadnutím na ich záujmy. Starší ľudia sa zúčastňujú na autorských stretnutiach, prednáškach, workshopoch. Už rok a pol funguje v knižnici Umelecký klub TeKa, ktorý umožňuje objaviť svoje umelecké nadanie, a to medzi členmi knižnice rôzneho veku, vrátane starších ľudí. Starší ľudia sú tiež pravidelnými návštevníkmi čítárne. Stále sú pre nich lákadlom časopisy v tradičnej podobe a denná tlač.

Poctivý prístup k prítomnosti ľudí s rôznymi potrebami v knižnici, naplnenie ich očakávaní alebo umožnenie ich integrácie si vyžaduje úsilie a často aj prehodnotenie vlastných názorov. Na zistenie, aké problémy majú ľudia, s ktorými chceme pracovať, a čo skutočne potrebujú, je potrebných mnoho hodín rozhovorov a pozorného počúvania. Vyžaduje to pokoru priznať si, že niekedy sú myšlienky, na ktoré sme hrdí, mylné. Môže sa ukázať, že ľudia so špeciálnymi potrebami vôbec nepovažujú moderné elektronické zariadenia, ktoré nás tak fascinujú, za príťažlivé, zatiaľ čo to, čo potrebujú, je možnosť stretávať sa, rozvíjať svoj potenciál a záujmy, zdieľať talenty a cítiť, že sa s nimi zaobchádza rovnako a že ich príspevok k životu komunity je potrebný a oceňovaný.

Na záver ešte niekoľko úvah týkajúcich sa prítomnosti ľudí so špeciálnymi potrebami v knižniciach. Ako bolo povedané na začiatku, katalóg definujúci ľudí so špeciálnymi potrebami je otvorený a veľmi obsažný, pretože zahŕňa ľudí s rôznymi druhmi postihnutia, starších, osamelých, ale aj nezamestnaných a bezdomovcov. Prítomnosť ľudí so špeciálnymi potrebami v knižnici často nie je pre knihovníkov jednoduchá. Po účasti na mnohých seminároch venovaných náročným prijímateľom sa knihovník nie vždy cíti kompetentný a nie vždy má prípravu a zručnosti potrebné na prácu napríklad s ľuďmi s duševnými chorobami alebo bezdomovcami. Napriek tomu, že sme otvorení aktivitám zameraným na ľudí so špeciálnymi potrebami, vylučujeme z možnosti využívať knižnicu ľudí, ktorí napríklad z ekonomických dôvodov nemôžu zaplatiť pokutu účtovanú za oneskorené vrátenie výpožičiek kníh, alebo tých, ktorí nedodržiavajú hygienu. Pri venovaní osobitnej pozornosti ľuďom so špeciálnymi potrebami musíme pamätať aj na tých, pre ktorých je knižnica miestom vzdelávania.

Neexistujú vzory, ktoré by určovali, ako by mala vyzeráť prístupná knižnica s modernou integrovanou ponukou. Takéto modely je potrebné vytvoriť učením sa zo skúseností iných a spoliehaním sa na vlastnú intuíciu a kreativitu. Treba robiť pokusy a počítať s chybami vyplývajúcimi z neznalosti a obmedzení.

mgr Violetta Łabędzka

Vojvodská veřejná knihovna v Opole, Polsko,
e-mail: v.labedzka@wbp.opole.pl

Získala vysokoškolské vzdelanie v odbore poľská filológia, postgraduálne štúdium knihovníctva absolvovala na Fakulte knižničnej a informačnej vedy Vroclavskej univerzity. Pracuje ako vedúca oddelenia výpožičiek a zástupkyňa riaditeľa Vojvodskej verejnej knižnice v Opole. Je autorkou a kurátorkou mnohých výstav organizovaných Vojvodskou verejnou knižnicou v Opole, koordinátorkou a organizátorkou mnohých podujatí, stretnutí, koncertov a ministerských projektov. Je zodpovedná za spoluprácu s miestnymi inštitúciami a spolkami.

Magdalena Maczyńska, PhD

Vojvodská veřejná knihovna v Opole, Polsko,
e-mail: m.maczynska@wbp.opole.pl

Absolvovala vysokoškolské štúdium na Inštitúte anglickej filológie a doktorandské štúdium na Filologickej fakulte Opolskej univerzity. Pripravuje prednášky a prezentácie týkajúce sa anglickej literatúry a kultúry pre stredné školy z Opole a regiónu. Je autorkou a kurátorkou mnohých výstav organizovaných Vojvodskou verejnou knižnicou v Opole, koordinátorkou ministerských projektov.

Prejudice. The Library as a space for inclusion, empathy, dignity and change

/ Predsudky. Knižnica ako priestor inklúzie, empatie, dôstojnosti a zmeny

Roman Večerek

Abstract: The paper presents the project Prejudice, which is intended for disadvantaged people - homeless people in Dolný Kubín, but also for the general public, especially young people with the aim of education for tolerance and the development of intercultural dialogue. Our aim is to promote the accessibility of culture to homeless people, the development of their cultural needs, and their subsequent motivation to creative activities. Through their self-realisation, creative use of free time and public presentation of feelings, we convey their perception of the external and internal world to the general public, but especially to the most vulnerable group - young people – through literary, artistic and photographic activities.

Keywords: prejudice, disadvantaged people groups, the homeless, projects.

Prejudice. “Who among us can say with certainty that it cannot happen to him?”

Some stories didn't happen. They materialize in the reality of the world, they flash before our eyes, they dissolve in a web of possible realities, and we breathe so well because it's not our story. There are stories that happen and burn under our skin, provoking our conscience and sometimes frightening us. We are afraid to look at them. We are afraid to touch them. We don't breathe. We don't hear. We ignore. We deny.

They stand there in front of shopping malls, at train stations. Everyone has stories for a thick book. But no one writes them down. They write themselves into unkempt hair, swollen and ragged faces, the smell of clothes, cigarette smoke, cheap wine and begging sentences.

Maslow's pyramid of needs twisted and raped. Who among us can say that it can't happen to him. Somewhere in there, a story emerged, about the prejudices we have painted over with art. Bold ideas, bold goals. Everything else happened. Happened...And it's still happening. It bends like an endless story with no end. Sometimes those endings are sad and return the stories to the beginning. They stink. They reek. They are ashamed. They buy the “last” bottle of vodka. They sleep under a bridge and keep hoping. They don't believe. But who among us can say it can't happen to them.

The Orava Library of Anton Habovstiak in Dolný Kubín has long been looking for ways to expand its public function towards social, value and cultural convergence of different groups of the population and to build a community without reservations. The PREJUDICE project, implemented in the fall of 2023, is an example of how the library can become a space of true inclusion, empathy and understanding that goes beyond traditional notions of its role. The project focused on working with homeless people and aimed to develop understanding between disadvantaged groups and mainstream society through art, literature and dialogue.

Who are our “invisible” ones?

Homeless people face not only existential difficulties in their daily lives, but also deep social prejudices. They are often labelled as lazy, dangerous or uneducated. The PREJUDICE project tried to show their stories in a different light - as stories of people whose lives have been affected by difficult circumstances, but at the same time people who can feel, create, think and inspire. Living beings who dream, love books, movies, have talents, laugh and cry. They live beside us, but we don't see them.

Addictions, mental illness, family trauma, lack of support – those are all factors that contribute to

homelessness. One does not find oneself on the streets overnight. It is a complex, multi-layered process. And society often reacts with fear and isolation instead of understanding. This is why the PREJUDICE project was created - as an attempt to fill the void between the world of mainstream society and the world of people who find themselves on its margins.

Creative Workshops: art as a tool of trust

The project consisted of creative meetings, which were held in cooperation with professional lecturers in the fields of art therapy, bibliotherapy and photography. The meetings were always supervised by psychologists who always worked personally with emotions and supervised the individual approach to the clients. The workshops were held with the clients of the Stop-Šanca-Kotva dormitory in Dolný Kubín.

- Art therapy allowed participants to work with clay, draw, create collages or glass paintings. An important moment was the potter's wheel, where jars were created as a symbol of hope and human creativity. The fragile glass paintings symbolised the fragility of the human psyche, while the creative processes were accompanied by the sensitive support of experts.
- Bibliotherapy opened up space for participants to express themselves through the written word - they wrote diaries, letters, reflections and poetry. Many of them named their feelings, memories and desires out loud for the first time in a long time. Words became a means of both cleansing and self-discovery.
- Photography offered a view through the eyes of the participants themselves - through their lens, from their world. They themselves took photos, documented their surroundings, moments of everyday life. They learned the basics of working with a camera while expressing their own visual story.

The creative activities took place in an atmosphere of trust, where it was possible to open up, share and create without fear of rejection. Gradually, new relationships began to form - between participants with each other and between them and the experts. Many participants confided that it was these workshops that made them feel like they belonged somewhere after a long time.

Public presentation and exhibition

The results of the creative meetings were presented to the public in the form of an exhibition in the library. It also included a documentary film that captured the process of creation and interviews with the participants. The exhibition was entitled "PREJUDICE" and became not only an artistic output, but also a strong social message.

Artworks, photographs, text excerpts from diaries and authentic testimonies were exhibited. Some of the works carried strong symbolism - for example, a ceramic spoon as a symbol of food scarcity, or an image of a lighthouse as a hopeful light in life at the bottom. The documentary gave viewers an intimate glimpse into the creative process and personal stories.

Discussions with students

An important part of the project were talks at high schools, where clients of the Manus resocialization facility and experts spoke. Stories of addictions, losses and struggles for a new beginning were told to young people to great effect. The reactions of the students were emotional and honest - the discussions were open and many of the statements showed a profound impact on their perception.

The sensitive and authentic testimonies of the clients of Manus opened new horizons for the young people. Topics such as loss of home, alcoholism, addictions and the search for a second chance were presented in a non-pathetic but powerful way. Teachers confirmed that this was one of the most powerful forms of prevention they had experienced.

Reflections and the voices of participants

The project brought strong personal testimonies. Participants wrote about their lives, dreams, downfalls and small victories. They expressed gratitude, surprise at their own talents, and the power of newfound confidence. These testimonies were recorded not only by the lecturers and library staff, but also by the psychologists who led the project. In many cases, these were the first steps towards building self-esteem and hope.

"After a long time, I experienced the feeling that I belong somewhere and I am not just a problem."

"Making clay helped me. It gave me peace of mind and a feeling that I could do something."

"Writing was completely new to me. I never thought I could express myself like that."

"I would never say that my thoughts would be exposed by anyone. Now I'm not afraid to show them."

Participants repeatedly stressed that the most valuable benefit for them was the opportunity to express themselves freely and to feel respected. One participant wrote: *"I was ashamed of my life so far, but when I saw people looking at my paintings, I felt like I was human again."*

The psychological reflections of the expert team showed the positive effect of working with the group through artistic tools. According to their observations, the participants' ability to verbalize their emotions, establish relationships and receive feedback increased during the project.

The project brought strong personal testimonies. Participants wrote about their lives, dreams, downfalls and small victories. They expressed gratitude, surprise at their own talents, and the power of newfound confidence. These testimonies were recorded not only by the lecturers and library staff, but also by the psychologists who led the project. In many cases, these were the first steps towards building self-esteem and hope.

Cooperation and support

The project was initiated by the library and supported by the Ministry of Culture of the Slovak Republic. It was implemented with the participation of the town of Dolný Kubín, experts from the field of psychology, visual and literary arts, the Centre for Counselling and Prevention in Dolný Kubín and the Manus Resocialisation Centre. The partnership of public institutions, municipalities and experts from various fields proved to be a key prerequisite for success.

Impact and outlook

The PREJUDICE project has shown that a cultural institution like a library can work effectively with marginalised groups, helping to raise their visibility and at the same time educate the public. The intention is not a one-off effect, but a long-term change in attitudes. Participants gained an experience of creation, self-realisation, praise and acceptance. The project also set a precedent that even a smaller library can be an agent for social change.

Continuing... Squatting Exhibition PREJUDICE & Living Book

The successful PREJUDICE project was followed up by the Orava Library of Anton Habovštiak in cooperation with the Secondary Vocational School of Trade and Services Dolný Kubín, the City of Dolný Kubín and the Centre for Counselling and Prevention Dolný Kubín with an extended project called SQUATTING EXHIBITION PREJUDICE & LIVING BOOK.

SQUATTING PREJUDICE was an exhibition of creative workshops of homeless people in Dolný Kubín. The exhibition in the premises of the abandoned STAVBÁR restaurant included a guided tour, a screening of a documentary film about the PREJUDICE project and a non-traditional living library - discussion and life stories with homeless people as we do not know them. The program also featured a psychologist with a perspective on prevention and working with prejudice.

Permanently at the beginning

I think it will take a very long time (if ever) for people to get rid of prejudices against disadvantaged people - homeless people. It is therefore extremely important to constantly raise this issue and bring it to the attention of the general public, especially young people, in order to educate them to tolerance, to avoid prejudices and stereotypes... Libraries are a place where we can try to do this.

Sometimes when I walk through the city, I look around to see if I can meet any of these special people so I can stop by. To reminisce. To continue. Sometimes we'll meet. We shake hands, we laugh. Sometimes we pretend we don't know each other...because alcohol, shame, screaming, anger...but we can't stop believing.

The end?

We painted pictures, took beautiful photos. They wrote stories. There was also an opening and an exhibition. We made a documentary. We published a newsletter. We won an award for innovation in the Žilina self-governing region. The writer wrote a book based on this experience that won an award as the best book of the region...but, we are still at the beginning of the story called PREJUDICE, because we have no idea where it will lead us. We've been thinking a lot, discussing a lot more, dreaming and taming expectations. We have created a story. It has affected and influenced all of us.

We thought we would just read, write, draw, model, take pictures. But what happened was trust, respect, friendships. We found talents, interest, determination.

Some stories didn't happen. They come when you don't expect them. They hold up a mirror to you and offer an infinite number of solutions. And libraries have endless possibilities. Some stories will end. They dissolve into the mundane. The story of PREJUDICE has an open ending because art is beautiful just without a period after the sentence. Because who among us can say it can't happen to him.

Some stories have happened and that's good.

Mgr. art. Roman Večerek

Orava Library of Anton Habovštiak, Dolný Kubín, Slovakia;
e-mail: orknizdk@vuczilina.sk

He studied mime at the Academy of Performing Arts in Bratislava. After graduation he worked as an actor, director, scriptwriter and dramaturge in theatres and as a teacher at the Topoľčany Conservatory. He performed in the Milan Sladek Theatre. For many years he has been involved in several charitable activities. Since 2009 he has been working on the Red Nose Clowndoctors project. He works as a health clown. Since 2020 he has been the director of the Orava Library of Anton Habovštiak in Dolný Kubín.

Predsudky. Knižnica ako priestor inklúzie, empatie, dôstojnosti a zmeny

Roman Večerek

Abstrakt: Príspevok predstavuje projekt Predsudky, ktorý je určený znevýhodneným osobám – ľuďom bez domova v Dolnom Kubíne, ale tiež širokej verejnosti, najmä mladým ľuďom s cieľom výchovy k tolerancii a rozvoju medzikultúrneho dialógu. Naším cieľom je podpora dostupnosti kultúry ľuďom bez domova, rozvoj ich kultúrnych potrieb a ich následné motivovanie k tvorivým aktivitám. Prostredníctvom ich seberealizácie, tvorivého využívania voľného času a verejnej prezentácie pocitov sprostredkujeme širokej verejnosti, ale najmä najzraniteľnejšej skupine – mladým ľuďom – cez literárnu, výtvarnú a fotografickú činnosť ich vnímanie vonkajšieho a vnútorného sveta.

Kľúčové slová: predsudky, znevýhodnené skupiny obyvateľstva, ľudia bez domova, projekty.

Predsudky. „Kto z nás môže s istotou povedať, že jemu sa to stať nemôže?“

Niektoré príbehy sa nestali. Zhmotnia sa v realite sveta, prebehnú nám pred očami, rozplynú sa v pavučine možných realít a nám sa tak dobre dýcha, lebo to nie je náš príbeh. Existujú príbehy, ktoré sa stanú a pod kožou pália, provokujú svedomie a nám niekedy naháňajú strach. Bojíme sa na ne pozrieť. Bojíme sa ich dotknúť. Nedýchame. Nepočujeme. Ignorujeme. Popierame.

Stoja tam pred nákupnými centrami, na vlakových staniciach. Každý má príbehov na hrubú knihu. Ale nik ich nenapíše. Píšu sa samy do neupravených vlasov, opuchnutej a strhanej tváre, zápachu oblečenia, dymu z cigariet, lacného vína a zobrajúcich viet.

Pokrútená a znásilnená Maslowova pyramída potrieb. Kto z nás môže povedať, že jemu sa to nemôže stať? Niekde tam sa vynoril príbeh o predsudkoch, ktoré sme premaľovali umením. Nesmelý nápad, odvážne ciele. Všetko ostatné sa stalo. Stane... A stále sa deje. Ohýba sa ako nekonečný príbeh bez konca. Niekedy sú tie konce smutné a vracajú príbehy na počiatok. Smrdia. Páchnu. Hanbia sa. Kupujú si „poslednú“ fľašku vodky. Spia pod mostom a stále dúfajú. Neveria. Ale kto z nás môže povedať, že jemu sa to nemôže stať?

Oravská knižnica Antona Habovštiaka v Dolnom Kubíne dlhodobo hľadá spôsoby, ako rozšíriť svoju verejnú funkciu smerom k sociálnemu, hodnotovému a kultúrnemu zbližovaniu rôznych skupín obyvateľstva a budovať komunitu bez výhrad. Projekt PREDSUDKY, realizovaný na jeseň 2023, je príkladom toho, ako sa knižnica môže stať priestorom skutočnej inklúzie empatie a porozumenia, ktorý presahuje rámec tradičných predstáv o jej úlohe. Projekt bol zameraný na prácu s ľuďmi bez domova a jeho cieľom bolo prostredníctvom umenia, literatúry a dialógu rozvíjať porozumenie medzi znevýhodnenými skupinami a väčšinovou spoločnosťou.

Kto sú naši neviditeľní?

Ľudia bez domova čelia v každodennom živote nielen existenčným ťažkostiam, ale aj hlbokým spoločenským predsudkom. Často sú označovaní ako leniví, nebezpeční či nevzdelaní. Projekt PREDSUDKY sa snažil ukázať ich príbehy v inom svetle – ako príbehy ľudí, ktorých život zasiahol zložitými okolnosťami, no zároveň ľudí, ktorí dokážu cítiť, tvoriť, uvažovať a inšpirovať. Živé bytosti, ktoré snívajú, majú radi knihy, filmy, majú talenty, smejú sa a plačú. Žijú vedľa nás, ale my ich nevidíme.

Závislosti, duševné ochorenia, rodinné traumy, nedostatok podpory – to všetko sú faktory, ktoré prispievajú k bezdomovectvu. Človek sa na ulici neocitne zo dňa na deň. Je to zložitý, mnohovýrovňový proces. A spoločnosť často namiesto porozumenia reaguje strachom a izoláciou. Práve preto vznikol projekt PREDSUDKY – ako pokus vyplniť prázdne miesto medzi svetom majoritnej spoločnosti a svetom ľudí,

ktorí sa ocitli na jej okraji.

Tvorivé dielne: Umenie ako nástroj dôvery

Projekt pozostával z tvorivých stretnutí, ktoré prebiehali v spolupráci s odbornými lektormi v oblastiach arteterapie, biblioterapie a fotografie. Stretnutia sa konali vždy pod dozorom psychológov, ktorí vždy osobne pracovali s emóciami a dohliadali na individuálny prístup ku klientom. Dielne sa konali s klientmi nocľahárne Stop-Šanca-Kotva v Dolnom Kubíne.

- Arteterapia umožnila účastníkom pracovať s hlinou, kresliť, tvoriť koláže či sklomaľby. Významným momentom bol hrnčiarsky kruh, na ktorom vznikali nádoby ako symbol nádeje a ľudskej tvorivosti. Krehké sklomaľby symbolizovali krehkosť ľudskej psychiky, pričom tvorivé procesy sprevádzala citlivá podpora odborníkov.
- Biblioterapia otvárala účastníkom priestor na vyjadrenie prostredníctvom písaného slova – písali denníky, listy, úvahy a poéziu. Mnohí z nich prvýkrát po dlhom čase nahlas pomenovali svoje pocity, spomienky a túžby. Slová sa stali prostriedkom očisty aj sebaapoznania.
- Fotografia ponúkla pohľad očami samotných účastníkov – ich optikou, z ich sveta. Sami fotili, dokumentovali svoje okolie, momenty bežného dňa. Učili sa základom práce s fotoaparátom a zároveň vyjadrovali vlastný vizuálny príbeh.

Tvorivé aktivity prebiehali v atmosfére dôvery, kde bolo možné otvoriť sa, zdieľať a tvoriť bez strachu z odmietnutia. Postupne sa vytvárali nové vzťahy – medzi účastníkmi navzájom aj medzi nimi a odborníkmi. Mnohí zúčastnení sa zverili, že práve tieto dielne im po dlhom čase priniesli pocit, že niekam patria.

Verejná prezentácia a výstava

Výsledky tvorivých stretnutí boli predstavené verejnosti formou výstavy v priestoroch knižnice. Súčasťou bola aj projekcia dokumentárneho filmu, ktorý zachytával proces tvorby a rozhovory s účastníkmi. Výstava niesla názov „PREDSUDKY“ a stala sa nielen umeleckým výstupom, ale aj silným spoločenským posolstvom.

Vystavené boli výtvarné diela, fotografie, textové úryvky z denníkov aj autentické výpovede. Niektoré práce niesli silnú symboliku – napríklad keramická lyžica ako symbol nedostatku jedla alebo obraz majáka ako nádejného svetla v živote na dne. Dokumentárny film poskytol divákovi intímny pohľad do tvorivého procesu a osobných príbehov.

Besedy so študentmi

Dôležitou súčasťou projektu boli besedy na stredných školách, na ktorých vystúpili klienti resocializačného zariadenia Manus a odborníci. Príbehy závislosti, strát a snahy o nový začiatok zazneli pred mladými ľuďmi s veľkým účinkom. Reakcie študentov boli emotívne a úprimné – diskusie prebiehali otvorene a mnohé vyjadrenia svedčili o hlbokom zásahu do ich vnímania.

Citlivé a autentické výpovede klientov zariadenia Manus otvorili mladým ľuďom nové horizonty. Témy ako strata domova, alkoholizmus, závislosti a hľadanie druhej šance boli podané nepateticky, ale zároveň silne. Učitelia potvrdili, že išlo o jednu z najsilnejších foriem prevencie, akú zažili.

Reflexie a hlasy účastníkov

Projekt priniesol silné osobné výpovede. Účastníci písali o svojich životoch, snoch, pádoch i malých víťazstvách. Vyjadrovali vďačnosť a prekvapenie z vlastného talentu, silu objavenej dôvery. Tieto výpovede zaznamenali nielen lektori a pracovníci knižnice, ale aj psychológovia, ktorí projekt viedli. V mnohých prípadoch išlo o prvé kroky k budovaniu sebaúcty a nádeje.

*„Po dlhej dobe som zažil pocit, že niekam patrí a nie som len problém.“
„Tvorenie z hlíny mi pomohlo. Dalo mi to pokoj a pocit, že niečo dokážem.“
„Písanie bolo pre mňa úplne nové. Nikdy som si nemyslel, že sa viem takto vyjadriť.“
„Nikdy by som nepovedal, že moje myšlienky niekto vystaví. Teraz sa nebojím ich ukázať.“*

Účastníci opakovane zdôrazňovali, že najcennejším prínosom pre nich bola možnosť slobodne sa vyjadriť a cítiť rešpekt. Jedna z účastníčok napísala: *„Doteraz som sa hanbila za svoj život, ale keď som videla, ako ľudia pozerali na moje obrazy, mala som pocit, že som znovu človek.“*

Psychologické reflexie odborného tímu poukázali na pozitívny efekt práce so skupinou prostredníctvom umeleckých nástrojov. Podľa ich pozorovaní sa počas projektu zvyšovala schopnosť účastníkov verbalizovať svoje emócie, nadväzovať vzťahy a prijímať spätnú väzbu.

Spolupráca a podpora

Projekt vznikol z iniciatívy knižnice a bol podporený Ministerstvom kultúry SR. Na jeho realizácii sa podieľalo mesto Dolný Kubín, odborníci z oblasti psychológie, výtvarného a literárneho umenia, CPP Dolný Kubín a Resocializačného centrum Manus. Partnerstvo verejnej inštitúcie, samosprávy a odborníkov z rôznych oblastí sa ukázalo ako kľúčový predpoklad úspechu.

Dopad a výhľad

Projekt PREDSDUDKY ukázal, že kultúrna inštitúcia ako knižnica dokáže efektívne pracovať s marginalizovanými skupinami, pomáhať ich zviditeľňovať a zároveň edukovať verejnosť. Zámerom nie je jednorazový efekt, ale dlhodobá zmena postojov. Účastníci získali skúsenosť tvorby, sebarealizácie, pochvaly a prijatia. Projekt zároveň vytvoril precedens, že aj menšia knižnica môže byť aktérom sociálnej zmeny.

Pokračovanie... Squatting Exhibition PREJUDICE & Living Book

Na úspešný projekt PREDSDUDKY nadviazala Oravská knižnica Antona Habovštiaka v spolupráci so Strednou odbornou školou obchodu a služieb Dolný Kubín, Mestom Dolný Kubín a Centrom poradenstva a prevencie Dolný Kubín rozšíreným projektom s názvom SQUATTING EXHIBITION PREJUDICE & LIVING BOOK.

SQUATTING PREDSDUDKY bola výstava z tvorivých dielní ľudí bez domova v Dolnom Kubíne. Súčasťou výstavy v priestoroch opustenej reštaurácie STAVBÁR bola komentovaná prehliadka, premietanie dokumentárneho filmu o projekte PREDSDUDKY a netradičná živá knižnica – diskusia a životné príbehy s ľuďmi bez domova tak, ako ich nepoznáme. V programe vystúpila aj psychologička s pohľadom na prevenciu a prácu s predsudkami.

Neustále na začiatku

Myslím si, že bude trvať ešte veľmi dlho (ak sa to vôbec podarí), kým sa ľudia zbavia predsudkov voči znevýhodneným osobám – ľuďom bez domova. Je preto nesmierne dôležité neustále otváranie tejto témy a jej približovanie širokej verejnosti, najmä mladým ľuďom s cieľom vychovávať k tolerancii, k predchádzaniu predsudkov a stereotypov... Knižnice sú priestor kde sa o to môžeme pokúsiť.

Niekedy pri prechádzke mestom sa obzerám, či náhodou nestretnem niekoho z týchto výnimočných ľudí, aby som sa mohol pristaviť. Zaspomínať. Pokračovať. Niekedy sa stretneme. Podáme si ruky, zasmejeme sa. Niekedy sa tvárim, že sa nepoznáme – kvôli alkoholu, hanbe, kriku, hnevu... no nemôžeme prestať veriť.

Koniec?

Namaľovali sme obrazy, Urobili krásne fotky. Napísali príbehy. Bola aj vernisáž a výstava. Natočili sme dokument. Vydali bulletin. Získali sme ocenenie za inováciu ŽSK. Spisovateľ napísal na základe tejto skúsenosti knihu, ktorá získala cenu ako najlepšia kniha ŽSK, ale stále sme na počiatku príbehu s názvom

PREDSUDKY, pretože ani netušíme, kam nás privedie. Veľa sme premýšľali, oveľa viac diskutovali, snívali a krotili očakávania. Stvorili sme príbeh. Všetkých nás to zasiahlo a ovplyvnilo.

Mysleli sme, že budeme len čítať, písať, kresliť, modelovať, fotiť. Ale objavila sa dôvera, rešpekt, priateľstvá. Našli sme talenty, záujem, odhodlanie.

Niektoré príbehy sa nestali. Prídu, keď ich nečakáte. Nadstavia vám zrkadlo a ponúknu nekonečné množstvo riešení. A knižnice majú nekonečné možnosti. Niektoré príbehy sa skončia. Rozpustia sa vo všednosti. Príbeh PREDSUDKY má otvorený koniec, pretože umenie je krásne práve bez bodky za vetou. Pretože kto z nás môže povedať, že jemu sa to nemôže stať?

Niektoré príbehy sa stali – a to je dobre.

Mgr.art. Roman Večerek

Oravská knižnica Antona Habovštiaka, Dolný Kubín, Slovensko;
e-mail: vonovec@gmail.com

Vyštudoval pantomímu na Vysokej škole múzických umení v Bratislave. Po ukončení štúdia pracoval ako herec, režisér, scenárista a dramaturg v divadlách a ako pedagóg na Konzervatóriu v Topoľčanoch. Účinkoval v divadle Milana Sládka. Dlhoročne sa venuje viacerým charitatívnym činnostiam. Od roku 2009 spolupracuje na projekte Červený nos clown-doctors. Pôsobí ako zdravotný klaun. Od roku 2020 je riaditeľom Oravskej knižnice Antona Habovštiaka v Dolnom Kubíne.

New services of the Slovak Library for the Blind Matej Hrebenda in Levoča in 2024 and 2025 / Nové služby Slovenskej knižnice pre nevidiacich Mateja Hrebendu v Levoči v roku 2024 a 2025

Norbert Végh, Michal Tkáčik

Abstract: The Matej Hrebenda Slovak Library for the Blind in Levoča (SKN) is a nationwide special library that provides library and information services to people with visual impairment (blind and partially sighted), people with other disabilities and people with reading disabilities (hereafter together referred to as “readers with disabilities”) in order to provide for their cultural, informational, scientific research and educational needs.

The Library publishes books and magazines for readers in accessible formats (Braille, tactile graphics, large print and audio), which are sent by post or distributed to 30 branches throughout Slovakia. SKN also acts as a publisher, printer, and producer of such books, magazines, calendars, and various other products in accessible formats, emphasizing materials for people with visual impairment. We also provide consultation and services for breaking down information barriers for cultural, social or educational institutions.

In recent years, the services of the SKN digital library have been increasingly used, providing our readers with access to audiobooks, magazines in audio and text, books in digital braille, as well as educational publications in electronic form. Since 2024, SKN readers can also access a huge number of digitised, commercially unavailable books, magazines, and educational publications from the Slovak National Library in Martin, in text or audio form, through our digital library. The newest SKN service will allow our readers to access hundreds of thousands of electronic audio and text foreign language books from the international Accessible Books Consortium (ABC), which includes 70 libraries for readers with disabilities from all over the world.

Key words: Slovak Library for the Blind Mateja Hrebendu (SKN), audiobooks and magazines, services for the blind, synthetic speech, neural voices, digital library, artificial intelligence, reading disabilities, accessible formats, Braille, digital library, digitisation, ABC – Accessible Books Consortium.

Introduction

The Slovak Library for the Blind Mateja Hrebenda in Levoča (hereinafter referred to as “SKN” or “the Library”) as a national special library has an exclusive position in the field of providing accessibility to information for persons with visual impairments and persons with other reading disabilities in the Slovak Republic in order to ensure their cultural, informational, scientific research and educational needs.

The library produces, publishes, makes available, and distributes periodical and non-periodical publications in Braille, large print, audio, tactile graphics, and electronic form. Readers can borrow them from our physical collection of braille and audio documents, download them in digital format from our digital library, or conveniently order them from our e-shop.

The digital services of the SKN are mainly provided by the digital library, which has been in operation since 2006. At the beginning of 2025, it provided our readers online access to 9,725 audiobooks and magazines, 1,025 e-braille books, and 369 textbooks in electronic format.¹ In addition to adding new

1 BENDÍKOVÁ, Mária et al. *Správa o činnosti a hospodárení za rok 2024*. Online. Slovenská knižnica pre nevidiacich Mateja Hrebendu v Levoči, 2025. Available at: https://www.skn.sk/swift_data/source/2025/txt/sprava-o-cinnosti-a-hospodareni-za-rok-2024.pdf. [viewed 2025-06-16].

titles in braille and audio to the digital library, we have had a long-standing commitment to digitizing old analogue recordings, which has included digitizing all audiobooks recorded over nearly 70 years and important audio journals from our community of readers - the oldest digitized audio journals date back to 1971. The full-text searchable digital journal archive contained 29,078 articles from 15 journal titles. The digital library had 675 active users last year who downloaded 53,909 electronic files.² Many readers listen to audiobooks and journals using the Corvus SKN mobile app, which was developed in collaboration with the non-profit organisation Touch&Speech and is available to readers free of charge.

Each year, we bring new services to our readers that seek to expand their access to literature for both education and free time.

DIKDA for SKN readers

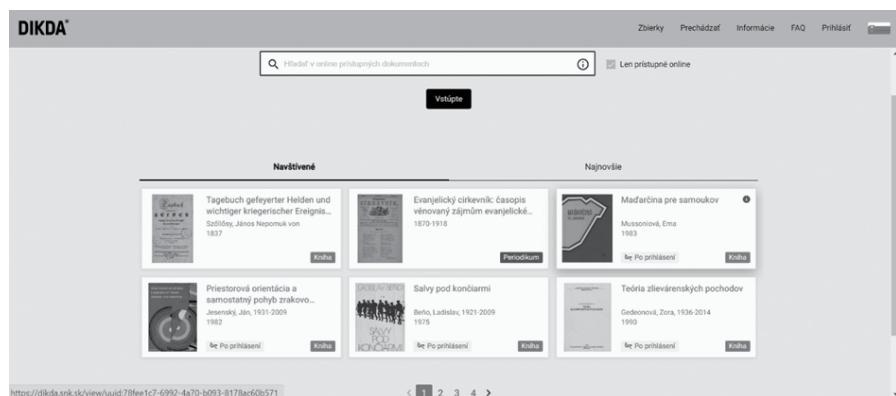
In cooperation with the Slovak National Library in Martin, we have been providing a new DIKDA service for SKN readers since 2024. Thanks to it, our readers can use the fully accessible environment of our digital library and request digitisation of publications through it, choosing from over 1,000,000 monographs and periodicals listed in the list of commercially unavailable works, not only in electronic document format, but also as a digital audiobook generated using synthetic speech.

What were the beginnings of the DIKDA service for SKN readers?

In the first half of 2023, the Slovak National Library in Martin (SNK) has made the Commercially unavailable works (OND) on the website www.dikda.snk.sk for all inhabitants of Slovakia. Unavailable works are books and magazines that cannot be purchased in the commercial network and are published in the Catalogue of Unavailable Works. The publication of the OND was made possible based on a valid contract between the SNK and the authors' rights company LITA, which represents authors' rights.

Having made OND accessible to all citizens since 2017, we have been negotiating with SNK to make digitised documents available to disabled readers through our digital library, which our clients are familiar with and can navigate well. From 2024, we are providing a unique service for our readers called DIKDA for SKN readers, thanks to which our readers can request access to digitised documents of commercially unavailable works. In 2025, the SNK will offer over 1,000,000 commercially unavailable works.

Fig. 1

The website dikda.snk.sk, which works on the Czech Kramerius system, is unfortunately not accessible for the blind. However, we have found a solution that allows SKN readers to easily search and request digitization of commercially unavailable documents that are on the dikda.snk.sk website. In the next

part of the article, we will practically discuss how readers can request the digitisation of commercially unavailable works.

The SKN reader logs in to the digital library website www.snk.sk with a name and password. In the menu, you will find an item called DIKDA for SKN readers. By confirming this item, he/she will open the Search Form to request a book or journal. At the beginning of the form, there is information about the number of all documents generated so far. By the end of 2025, approximately 400 books or journals have been generated in this way and have been downloaded by readers from the digital library. This number does not include textbooks, which we continue to process manually, given the importance of their accessibility.

In the next part of the form, the name, surname, address and e-mail of the logged-in user are already pre-filled in. In the Search title section, we can check books, magazines, or other documents. By

Fig. 2

VYHLADAŤ

Výsledok vyhľadávania

- **Vierka**, autor: Hrehorčáková, Dušmíra, Rerková, Gabriela, Lapčanský, Jozef, 1958., [viac informácií](#)
- **Slovenské poľštarty**, autor: Suchá, Hana, 1935., Moravčík, Štefan, 1943., Škultéty, Jozef, 1853-1948, Mudroň, Pavol, 1835-1914, Halaša, Andrej, 1852-1913, Šikula, Bystrík, 1956., [viac informácií](#)
- **Bulletin Slovenskej botanickej spoločnosti**, autor: Gutová, Anna, Valachovič, Milan, 1956., Slovenská botanická spoločnosť, [viac informácií](#)
- **Rodina a škola**, autor: Krajčo, Eduard, Paťenka, Ľubomír, 1955., Kelco, Pavol, 1915-2000, Cipciarová, Vierka, [viac informácií](#)
- **Nádej**, autor: Slovenský zväz sclerosis multiplex (Tímava, Slovensko), Fedelešová, Vierka, [viac informácií](#)
- **Slovo**, autor: Vierka, Hučko, Ladislav, 1948., Korba, Emil, 1930-1978, Papp, Štefan, 1917-1990, Dancák, František, 1939-2018, Krasnovský, Blažej, 1951-1999, Gradoš, Juraj, 1974., [viac informácií](#)
- **Noviny malých**, autor: Bežo, Ján, Braxatoris, Martin, 1863-1934, Kopa, Daniel, 1838-1920, [viac informácií](#)
- **Úsmev: slovenský časopis pre školskú mládež**, [viac informácií](#)
- **Rodina a škola: časopis pre rodičov a učiteľov**, autor: Burian, Ján, Zgúň, Peter Pavol, 1863-1952, Mudroň, Ján, Vajanský, Svetozár Hurban, 1847-1916, [viac informácií](#)
- **Slovenská žena: časopis politicko-výchovný a vzdelávajúcí**, autor: Vansová, Terézia, 1857-1942, Čajáková, Anna Miloslava, 1888-1981, [viac informácií](#)

ĎALŠIE VÝSLEDKY

Fig. 3

Úvod > Digitálna knižnica > DIKDA pre čitateľov SKN

DIKDA pre čitateľov SKN

Digitálna knižnica a digitálny archív Slovenskej národnej knižnice (DIKDA) je od septembra 2023 prístupná našim čitateľom cez tento formulár. [Návod na prácu s formulárom.](#)

Formulár na vyžiadanie knihy alebo časopisu:

Už bolo vygenerovaných 77 súborov PDF

Meno

Priezvisko

Adresa

E-mail

Vyhľadaj titul

☒ Knihy ☐ Časopisy ☐ Ostatné

Zadajte text

VYHLADAŤ

default, books are checked. We can type any book title or author's name in the search box. We confirm the selection with the Enter button. We will get a list of the first 10 book documents found. If we are not interested in any book, we can press the More results button, and we will get 10 more book documents.

As we can see, in addition to the PDF format, the reader can also choose the regular TXT format or the audio version in MP3 format, which is generated using a synthetic voice. In the PDF document, there is a watermark on each page for added protection.

Currently, the SKN digital library server handles the entire text-to-speech process automatically. The server generates an MP3 recording from the text PDF version of the document. The server automatically sends notification emails to the reader. The first one informs that the order is being worked on, the second one is sent by the server when the document is processed and ready for download after logging into the library in the appropriate tab. The possibility to get the title also in MP3 format is another novelty that we introduced to the readers at the end of 2024. We use the freely available Slovak synthetic voices, RH Voice, to retrieve these books in the DIKDA service for SKN readers. The server offers a choice of male and female synthetic voices (Ondra and Jasiedka) and 3 reading speeds.

Readers are interested not only in fiction, but also in specialist texts in the fields of music, history, economics,

physics, chemistry, technology, programming, engineering, and even foundry. Our readers have also been interested in Christian missions, amateur radio, military strategies, have asked for access to specialist publications on ophthalmology or spatial orientation and independent movement for people with visual impairments, but we have also made available ancient Slavonic, Latin grammar, Hungarian for self-taught learners, a textbook of Neo-Greek or a text in the Ukrainian language. Magazines are still ordered to a much lesser extent.

We would also like to thank the Slovak National Library in Martin for its cooperation in making commercially unavailable works accessible to the blind.

Starting in 2024, readers can listen to selected audio magazines using neural voices.

SKN's audiobooks and journals are among the library's most-used services, having been recorded since 1962. First on cassette tapes, then on cassettes. The SKN has always been keen to improve and enhance these services. In recent years also with the help of artificial intelligence.

We will briefly mention the activities that preceded today's use of synthetic speech and neural voices. In 1998, Dr. Milan Rusko at the Slovak Academy of Sciences developed the Slovak synthetic voices Milan and Anna, but at that time, people with visual impairments used the adapted Slovak voice Wintalker, or Wintalker Voice, which was produced by the Czech company Rosasoft. In mobile phones, the accessibility situation was complicated for a longer period, not only due to the lack of synthetic voices, but also due to the lack of screen readers and playback of standard digital audio file formats. Before 2000, people with visual impairments used mobile phones only for routine phone calls and texting SMS from memory. Mobile phones with the Symbian operating system could not even play MP3 files. A breakthrough came when, instead of audio cassettes, blind people could listen to the first audio magazine, *Nový život* (= New Life), in AMR format on Nokia or Ericsson phones.

Subsequently, phones appeared that could also play the common MP3 format. In 2006, the SKN Digital Library was created and started using the WMA DRM 10 format to prevent unauthorised distribution of audiobooks and magazines. We currently use the MP3 audio format stamped with an audio stamp. For 60 years, the SKN has been recording audiobooks and magazines with the human voice of female and male narrators. In 2022, we began experimenting with synthetic speech, which we reported on at *Bibliospheres 2023*. In 2024, we offered our readers the first audio magazine, *Slovenka* (= Slovak woman), which we produced using neural speech Lukáš from Microsoft. Although this neural voice is not without flaws, the response from blind people has been positive. This year, we are already making the *Život* (= Life) and *Slovenka* (= Slovak woman) magazines (selection of articles from the respective magazines) using Viktória's voice, and the *Dotyky* (= Touches) magazines, as well as *Zdravie* (= Health) and *Diabetik* (= Diabetic) (selection of articles from the respective magazines) using Lukáš's voice. In addition to these three magazines, we also provide readers with access to *Quark* magazine, which, in addition to the digital text form, we also provide in audio format, loaded by the synthetic voice of Jasietka (RH Voice). While the first three magazines are still edited manually by sound technicians after they are generated, *Quark* magazine is edited automatically using software. In 2025, we record 8 audio magazines in recording studios, which are voiced by actors, and 4 magazines using synthetic voice.

In 2025, many neural voices are available in very good quality. However, the vast majority are solutions at high commercial prices.

The benefits of AI recording

The use of AI in the SKN has allowed us to expand the number of journal articles. Their use has also significantly reduced the costs that we would otherwise have to incur in the form of male narrators/female narrators' fees for the time spent loading these journals. Another positive is that corrections in the

Fig. 4

Miesto uloženia
Slovenská národná knižnica

Aký typ dokumentu vytvoriť
☒ PDF ☐ TXT ☒ MP3

Poznámka

☐ Súhlasím s čestným vyhlásením.
☐ Text vyhlásenia som si prečítal a jeho obsahu som porozumel.

ODOSLAŤ POŽIADAVKU NA
SPRACOVANIE

Zvoľte hlas: Hlasý
Zvoľte rýchlosť: Hlasý Rýchlosť hlasu
mužský
ženský

text can be made by the sound technician using software. Before, we had to wait for the text to be uploaded again by the particular narrator who originally loaded the material.

For the RH Voice synthetic voices, whose Slovak versions were recorded and trained by our readers and staff (Ondro and Jasiedka), updating and correction of incorrect pronunciation is ensured.

The downsides of AI recording

Although our readers have accepted the use of synthetic speech and neural voices for downloaded magazines, this technology is not without its flaws. Errors occur, for example, in the softening of de, te, ne, le. There are words in the recordings that are exceptions to the reading rules; the word neuron is read by the synthesis as ňeurón, Te (a marker of tellurium) as Ľe.

Some symbols are not read by the synthetic voice; we found missing %, ° (degree), β, – (minus), x. We noticed misreading of mathematical formulas and notations with superscripts and subscripts.

The lone letter “v” in italics in the main topic, Water Anomalies, was also not clearly read for some reason. Numbers: 0.275 nm reads as 0 comma..., 2,800 reads as two eight hundred.

There are also errors in the pronunciation of some abbreviations of names. Many of these errors could be corrected by phonetic transcription, but we do not have the capacity in the library to do this.

Further use of AI in SKN

In the SKN editorial office, the editors use ChatGPT to produce articles for the thematic audio magazine Rozhlady (= Views). When selecting topics, they focus on areas and themes that require quality sources, often from foreign media, portals and websites. ChatGPT helps them not only in finding relevant information, but also in processing and summarizing the articles, thus saving time and making the editor's job easier. An important part of this work and sourcing from articles in another language is the translation of texts from English into Slovak, with ChatGPT playing an important role in maintaining the accuracy and naturalness of the translation. This enables us to process foreign sources quickly and efficiently, and to bring current and engaging topics to Rozhlady's listeners and readers in their native language.

Among the new services of the SKN is the Textbook and Teaching Materials Transcription Unit of the Slovak Braille Authority, which we opened in 2024. At this unit, we transcribe textbooks and teaching materials into a variety of accessible formats, such as fully accessible electronic documents or braille publications. At the transcription workstation, transcribers use artificial intelligence capabilities daily. Whether it's the use of ChatGPT or the Be My Eyes app, they use these tools to annotate images as they make them available to our clients. This is because every image in a textbook must have a textual (alternative) description. Using AI, we can now obtain these descriptions much more easily and then modify them as needed. Although these descriptions cannot be directly used in the textbook without the human factor, AI is a significant help in the first step of the basic layout of the text description and highlighting the main features. The transcribers then check for accuracy and fill in any missing details.

Thanks to SKN's membership of the Accessible Books Consortium (ABC), we are bringing accessible

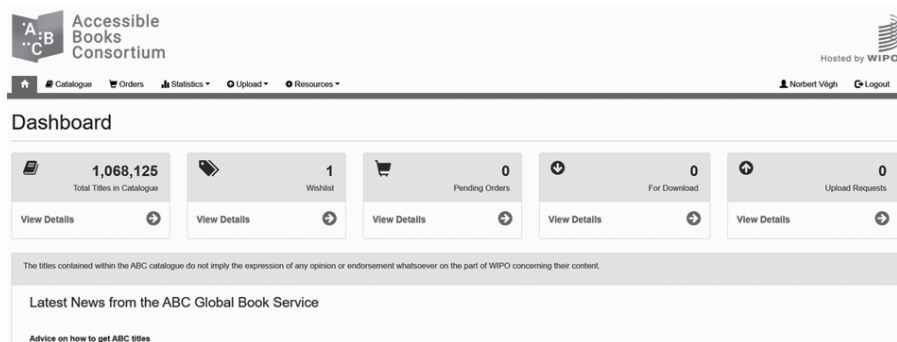
digital books and magazines from around the world to our readers from 2025.

Our institution entered into an Authorized Entity Agreement between SKN as the Authorized Entity for the Slovak Republic and the World Intellectual Property Organization (WIPO) for the Accessible Books Consortium (ABC), whereby we became part of the ABC Global Book Service (Global Book Service) from 2025. This partnership will enable the free cross-border exchange of works accessible to people with visual impairments and reading disabilities, which will significantly expand the range of accessible foreign-language literature on offer.

The consortium brings together around 70 libraries for visually impaired users from all over the world and, as of April 2025, has provided 1,068,125 accessible documents in more than eighty languages.

Interested SKN readers had the opportunity to ask SKN librarians to search for foreign language literature in the ABC catalogue. First, we tested our service on Polish audio and text documents. We sent the consortium's offer in the Polish language in XLSX format to the reader. She selected 6 documents from it, which we successfully downloaded from the consortium's website and lent to the reader as part of our standard library service via the digital library or via print in braille.

Fig. 5

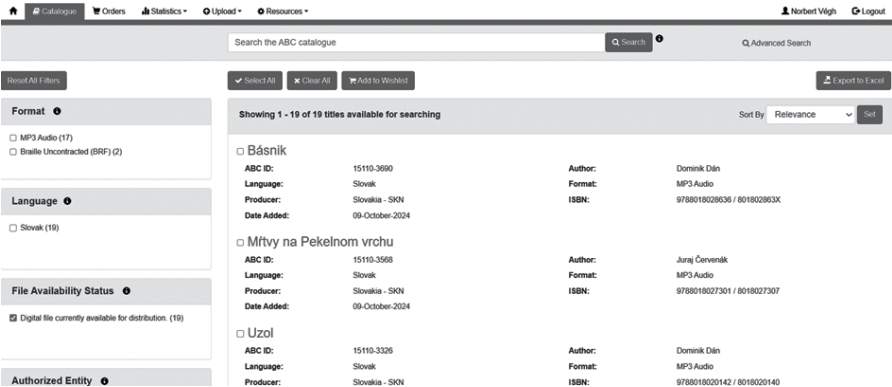

In the digital library, we saved the books to the individual reader's account in ZIP format. The reader automatically received a notification email to download the documents after logging into the digital library. We were very happy when she wrote to us that she was able to read all the Polish books without any problems.

Thanks to the ABC Consortium, 3,747 audio and digital braille books produced by SKN are available for people with visual and other disabilities and for people with reading disabilities in over 70 libraries around the world.³ The first 19 Slovak audiobooks were requested by the US Library of Congress for its Slovak-speaking readers.

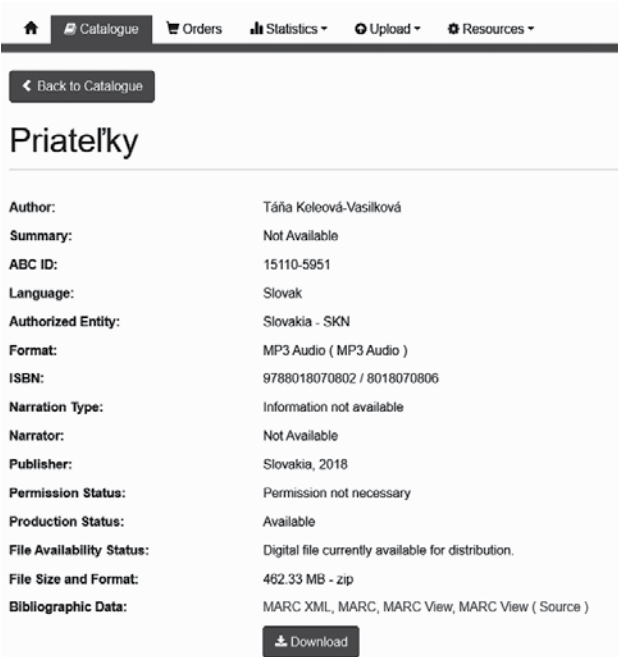
3 BENDÍKOVÁ, ref. 1.

Fig. 6

Since then, these audiobooks of ours have been available for download.

Fig. 7

Conclusion

SKN has been active for many years in improving the accessibility of literature and information for people with visual impairments. Thanks to digitisation processes, advanced technologies such as artificial intelligence, synthetic and neural speech, and close cooperation with institutions such as the Slovak National Library in Martin or the World Intellectual Property Organization (WIPO), SKN can offer modern and effective solutions. Examples are initiatives such as DIKDA for SKN readers, making foreign language titles available through the ABC consortium, and the use of AI in recording or in optimising

the transcription of textbooks. These steps clearly show that SKN is constantly progressing and using the latest technologies for the benefit of its readers. At the same time, it is making a significant contribution to breaking down information and educational barriers for blind and partially sighted people and consolidating its place as a key institution in the field of making cultural and educational content accessible in Slovakia.

Mgr. Norbert Végh

The Matej Hrebenda Slovak Library for the Blind in Levoča, Slovakia;
e-mail: norbert.vegh@skn.sk

He graduated from the Faculty of Mathematics and Physics of Comenius University in Bratislava. He has been working at SKN for 29 years as a digital library administrator. During this period, he has been involved in many projects aimed at expanding the services of the digital library in the following areas: making available audio books and magazines, digital educational publications, books in digital braille e-Braille, making available the archive of audio magazines, Digital Phonothèque of the State Scientific Library in Košice, RTVS Dokorán with films with audiodescription for readers of SKN.

DIKDA for SKN readers is a service of the SKN digital library, which was created in cooperation with the Slovak National Library in Martin. It allows readers to request the digitisation and download of over 1,000,000 books and magazines not only in PDF format, but also as an audiobook generated using synthetic speech by a female or male voice.

Norbert regularly publishes in professional journals and speaks at library conferences. His work also focuses on improving the accessibility of digital services of SKN.

Mgr. Michal Tkáčik

The Matej Hrebenda Slovak Library for the Blind in Levoča, Slovakia;
e-mail: michal.tkacik@skn.sk

He is the head coordinator of the Braille Authority of Slovakia (SABP), which is an institute established at the SKN aimed at improving the braille and tactile graphics in Slovakia. He graduated in Social and Work Psychology at Comenius University in Bratislava. After his studies, he worked for 10 years in the insurance industry. Since 2021, he has been managing the SABP institute. As SABP coordinator and vice-president of the Slovak Union of the Blind and Partially Sighted, he serves on the committee of the Braille Working Group of the European Blind Union and is a member of the technical working group of the European Commission for Standardisation (CEN-TC 293 WG 13 Tactile lettering). In SKN, he is responsible for the management of SABP, management of the transcription centre for educational publications and materials, consultations in the field of braille and tactile graphics, outreach and promotional activities of SABP and SKN.

Nové služby Slovenskej knižnice pre nevidiacich Mateja Hrebendu v Levoči v roku 2024 a 2025

Norbert Végh, Michal Tkáčik

Abstrakt: Slovenská knižnica pre nevidiacich Mateja Hrebendu v Levoči (SKN) je celoštátna špeciálna knižnica, ktorá poskytuje knižnično-informačné služby ľuďom so zrakovým postihnutím (nevidiacim a slabozrakým), osobám s iným zdravotným postihnutím a osobám s poruchami čítania (ďalej spolu len „čitatelia so ZP“) s cieľom zabezpečiť ich kultúrne, informačné, vedecko-výskumné a vzdelávacie potreby.

Knižnica vydáva pre čitateľov knihy a časopisy v prístupných formátoch (v Braillovom písme, hmatovej grafike, vo zväčšenej čiernotlačí a zvukovej podobe), ktoré sú zasielané poštou, alebo distribuované do 30 pobočiek na celom Slovensku. SKN pôsobí aj ako vydavateľ, tlačiareň a výrobca takýchto kníh, časopisov, kalendárov a rôznych iných produktov v prístupných formátoch s dôrazom na materiály pre ľudí so zrakovým postihnutím. Rovnako poskytuje konzultácie a služby pre búranie informačných bariér pre kultúrne, spoločenské či vzdelávacie inštitúcie.

V posledných rokoch sú čoraz viac využívané služby digitálnej knižnice SKN, ktorá našim čitateľom poskytuje prístup ku zvukovým knihám, časopisom vo zvuku i texte, ku knihám v digitálnom braili, ale aj k učebniciam v elektronickej podobe. Od roku 2024 majú čitatelia SKN prostredníctvom našej digitálnej knižnice prístup aj k obrovskému množstvu digitalizovaných, obchodne nedostupných kníh, časopisov a učebníc Slovenskej národnej knižnice v Martine, a to v textovej alebo zvukovej podobe. Najnovšia služba SKN umožní našim čitateľom prístup k státisícom elektronických zvukových a textových cudzojazyčných kníh z medzinárodného konzorcia ABC (Accessible Books Consortium), v ktorom je združených 70 knižníc pre čitateľov so ZP z celého sveta.

Kľúčové slová: Slovenská knižnica pre nevidiacich Mateja Hrebendu (SKN), zvukové knihy a časopisy, služby pre nevidiacich, syntetická reč, neurálne hlasy, digitálna knižnica, umelá inteligencia, poruchy čítania, prístupné formáty, Braillovo písmo, digitálna knižnica, digitalizácia, ABC – Accessible Books Consortium.

Úvod

Slovenská knižnica pre nevidiacich Mateja Hrebendu v Levoči (ďalej len „SKN“ alebo „knižnica“) ako celoštátna špeciálna knižnica má výhradné postavenie v oblasti zabezpečovania prístupnosti k informáciám pre osoby so zrakovým postihnutím a pre osoby s inými poruchami čítania v Slovenskej republike s cieľom zabezpečiť ich kultúrne, informačné, vedecko-výskumné a vzdelávacie potreby.

Knižnica vyrába, vydáva, sprístupňuje a distribuuje periodické aj neperiodické publikácie v Braillovom písme, vo zväčšenom type písma, vo zvukovom zázname, v hmatovej grafike a v elektronickej forme. Čitatelia si ich môžu požičať z fyzického fondu braillových a zvukových dokumentov, stiahnuť v digitálnom formáte z digitálnej knižnice, alebo pohodlne objednať v e-shope.

Digitálne služby SKN zabezpečuje predovšetkým digitálna knižnica, ktorá funguje od roku 2006. Začiatkom roka 2025 on-line poskytovala našim čitateľom prístup k 9 725 zvukovým knihám a časopisom, 1 025 knihám e-braille a 369 učebniciam v elektronickej podobe.¹ Okrem dopĺňania digitálnej knižnice o novo vznikajúce tituly v Braillovom písme a vo zvukovej podobe sme sa dlhoročne venovali digitalizácii

1 BENDÍKOVÁ, Mária et al. *Správa o činnosti a hospodárení za rok 2024*. Online. Slovenská knižnica pre nevidiacich Mateja Hrebendu v Levoči, 2025. Dostupné na: https://www.skn.sk/swift_data/source/2025/txt/sprava-o-cinnosti-a-hospodareni-za-rok-2024.pdf. [zobrazené 2025-06-16].

starých analógových nahrávok. V rámci tohto procesu sme zdigitalizovali všetky zvukové knihy nahraté v priebehu takmer 70 rokov a dôležité zvukové časopisy z komunity našich čitateľov – najstaršie digitalizované zvukové časopisy pochádzajú z roku 1971. Digitálny archív časopisov s fulltextovým vyhľadávaním obsahoval 29 078 článkov z pätnástich časopisov. Digitálna knižnica mala v minulom roku 675 aktívnych používateľov, ktorí si stiahli 53 909 elektronických súborov.² Mnohí čitatelia počúvajú zvukové knihy a časopisy pomocou mobilnej aplikácie Corvus SKN, ktorá vznikla v spolupráci s neziskovou organizáciou Touch&Speech, a ktorú majú čitatelia k dispozícii bezplatne.

Každý rok prinášame našim čitateľom nové služby, ktorými sa snažíme rozšíriť ich možnosti prístupu k literatúre pre vzdelávanie i voľný čas.

DIKDA pre čitateľov SKN

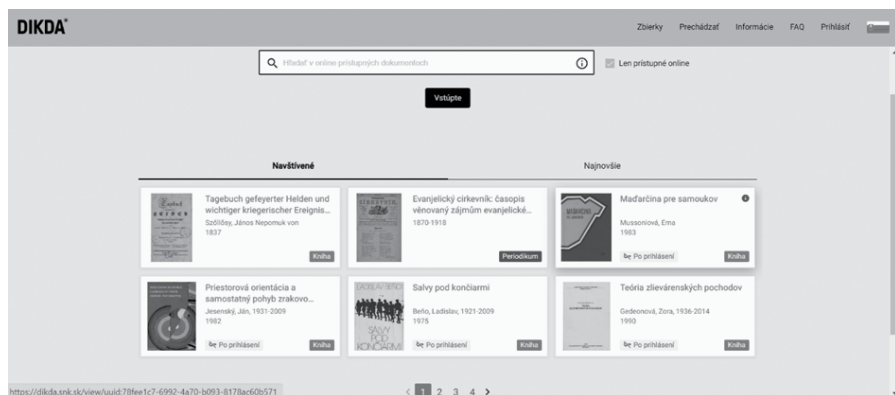
V spolupráci so Slovenskou národnou knižnicou v Martine poskytujeme od roku 2024 novú službu DIKDA pre čitateľov SKN. Vďaka nej môžu naši čitatelia využiť plnohodnotné využiteľné prístupné prostredie našej digitálnej knižnice a prostredníctvom nej požiadať o digitalizáciu publikácií. Majú možnosť vybrať si z viac ako 1 000 000 monografií a periodík uvedených v zozname obchodne nedostupných diel nielen vo formáte elektronického dokumentu, ale aj ako digitálnu zvukovú knihu vygenerovanú pomocou syntetickej reči.

Aké boli začiatky fungovania služby DIKDA pre čitateľov SKN?

V prvej polovici roka 2023 Slovenská národná knižnica v Martine (SNK) sprístupnila obchodne nedostupné diela na webovej stránke www.dikda.snk.sk pre všetkých obyvateľov Slovenska. Obchodne nedostupné diela sú knihy a časopisy, ktoré nie je možné bežne zakúpiť v obchodnej sieti a sú zverejnené v zozname obchodne nedostupných diel. Jeho zverejnenie bolo možné na základe platnej zmluvy medzi SNK a autorskou spoločnosťou LITA, ktorá zastupuje práva autorov.

Po sprístupnení zoznamu obchodne nedostupných diel pre všetkých občanov sme od roku 2017 rokovali so SNK o sprístupnení digitalizovaných dokumentov pre čitateľov so zdravotným znevýhodnením prostredníctvom našej digitálnej knižnice, ktorú naši klienti dobre poznajú a vedľa sa v nej dobre orientovať. Od roku 2024 poskytujeme pre našich čitateľov jedinečnú službu pod názvom **DIKDA pre čitateľov SKN**, vďaka ktorej môžu naši čitatelia požiadať o sprístupnenie digitalizovaných dokumentov obchodne nedostupných diel. V roku 2025 ponúka SNK viac ako 1 000 000 obchodne nedostupných diel.

Obr. 1

Webová stránka www.dikda.snk.sk, ktorá funguje na českom systéme Kramerius, žiaľ, nie je prístupná pre nevidiacich. Našli sme však riešenie, ktoré umožňuje čitateľom SKN jednoducho vyhľadávať a požiadať o digitalizáciu obchodne nedostupných dokumentov, ktoré sú na webovej stránke www.dikda.snk.sk. V ďalšej časti článku prakticky ukážeme, ako môžu čitatelia požiadať o digitalizáciu obchodne nedostupných diel.

Čitateľ SKN sa prihlási na web stránky digitálnej knižnice www.skn.sk menom a heslom. V menu nájde položku pod názvom **DIKDA pre čitateľov SKN**. Potvrdením tejto položky sa otvorí vyhľadávací Formulár na vyžiadanie knihy alebo časopisu. Na začiatku formulára je uvedená informácia o počte všetkých dosiaľ vygenerovaných dokumentov. Do konca roka 2024 bolo takto vygenerovaných približne 400 kníh

Obr. 2

VYHLADAŤ

Výsledok vyhľadávania

- **Vierka**, autor: Hrehorčáková, Duda, Rerková, Gabriela, Lapinský, Jozef, 1958-, [viac informácií](#)
- **Slovenské pohľady**, autor: Suchá, Hana, 1935-, Moravčík, Štefan, 1943-, Škuteľný, Jozef, 1853-1948, Mudroň, Pavol, 1835-1914, Halaša, Andrej, 1852-1913, Šikula, Bystrík, 1956-, [viac informácií](#)
- **Bulletin Slovenskej botanickej spoločnosti**, autor: Guťová, Anna, Valachovič, Milan, 1956-, Slovenská botanická spoločnosť, [viac informácií](#)
- **Rodina a škola**, autor: Krajčo, Eduard, Paťinka, Ľubomír, 1955-, Kelco, Pavol, 1915-2000, Cipciarová, Vierka, [viac informácií](#)
- **Nádej**, autor: Slovenský zväz sclerosis multiplex (Tlma, Slovensko), Fedelešová, Vierka, [viac informácií](#)
- **Slovo**, autor: Vierka, Hučko, Ladislav, 1948-, Korba, Emil, 1930-1978, Papp, Štefan, 1917-1990, Dancák, František, 1939-2018, Krasnovský, Blažej, 1951-1999, Gradoš, Juraj, 1974-, [viac informácií](#)
- **Noviny malých**, autor: Bežo, Ján, Braxatoris, Martin, 1863-1934, Kopa, Daniel, 1838-1920, [viac informácií](#)
- **Úsmev: slovenský časopis pre školskú mládež**, [viac informácií](#)
- **Rodina a škola: časopis pre rodičov a učiteľov**, autor: Burian, Ján, Zgúth, Peter Pavol, 1863-1952, Mudroň, Ján, Vajanský, Svetozár Hurban, 1847-1918, [viac informácií](#)
- **Slovenská žena: časopis politicko-výchovný a vzdelávajúcí**, autor: Vansová, Terézia, 1857-1942, Čajková, Anna Milostava, 1888-1981, [viac informácií](#)

ĎALŠIE VÝSLEDKY

alebo časopisov, ktoré si čitatelia stiahli z digitálnej knižnice. V tomto počte nie sú zahrnuté učebnice, ktoré vzhľadom na ich dôležitosť spracovávame ďalej ručne.

V ďalšej časti formulára sú už predvyplnené položky meno, priezvisko, adresa a e-mail prihláseného používateľa. V časti **Vyhľadať titul** môžeme začiatkovať knihy, časopisy, učebnice, či ostatné dokumenty. Predvolené sú začiatkované knihy. Do vyhľadávacieho políčka môžeme napísať ľubovoľný názov knihy, alebo meno autora. Výber potvrdíme stlačením klávesy **Enter**. Zobrazí sa zoznam prvých desiatich nájdených knižných dokumentov. Ak nás žiadna kniha nezaujala, môžeme stlačiť tlačidlo **Ďalšie výsledky** a dostaneme ďalších desať knižných dokumentov.

Obr. 3

Úvod > Digitálna knižnica > DIKDA pre čitateľov SKN

DIKDA pre čitateľov SKN

Digitálna knižnica a digitálny archív Slovenskej národnej knižnice (DIKDA) je od septembra 2023 prístupná našim čitateľom cez tento formulár. [Návod na prácu s formulárom.](#)

Formulár na vyžiadanie knihy alebo časopisu:

Už bolo vygenerovaných 77 súborov PDF

Meno

Priezvisko

Adresa

E-mail

Vyhľadať titul

☒ Knihy ☐ Časopisy ☐ Ostatné

Zadajte text

VYHLADAŤ

Ako vidieť, čitateľ si okrem formátu PDF môže zvoliť aj bežný formát TXT alebo audio verziu vo formáte MP3, ktorá je vygenerovaná pomocou syntetického hlasu. V PDF dokumente je na každej strane vodoznak pre zvýšenie ochrany.

V súčasnosti server digitálnej knižnice SKN zabezpečuje celý proces prevodu textu na reč automatizovane. Z textovej PDF verzie dokumentu server vygeneruje nahrávku vo formáte mp3. Čitateľovi server automaticky zasiela notifikačné e-maily. Prvý informuje, že sa na objednávke pracuje, druhý server zasiela, keď je dokument spracovaný a po prihlásení do knižnice v príslušnej záložke pripravený na stiahnutie. Práve možnosť získať titul aj vo formáte mp3 predstavuje ďalšiu novinku, ktorú sme čitateľom predstavili koncom roka

Miesto uloženia
Slovenská národná knižnica

Aký typ dokumentu vytvoriť
☒ PDF ☐ TXT ☐ MP3

Poznámka

☐ Súhlasím s čestným vyhlásením.
☐ Text vyhlásenia som si prečítal a jeho obsahu som porozumel.

ODOSLAŤ POŽIADAVKU NA SPRACOVANIE

Zvoľte hlas: Hlas
 Zvoľte rýchlosť: Hlas
 Rýchlosť hlasu:

mužský
 ženský

Obr. 4

rádioamatérstvo, vojenské stratégie, žiadali o sprístupnenie odborných publikácií o oftalmológii či priestorovej orientácii a o samostatnom pohybe ľudí so zrakovým postihnutím, sprístupnili sme však aj starosloviencinu, latinskú gramatiku, maďarčinu pre samoukov, učebnicu novogréčtiny či text v ukrajinskom jazyku. Časopisy sa zatiaľ objednávajú v oveľa menšej miere.

Aj na tomto mieste chceme poďakovať Slovenskej národnej knižnici v Martine za spoluprácu pri sprístupňovaní obchodne nedostupných diel pre nevidiacich.

Od roku 2024 môžu čitatelia vybrané zvukové časopisy počúvať pomocou neurálnych hlasov.

Zvukové knihy a časopisy SKN patria medzi najvyužívanejšie služby knižnice, pričom sú nahrávané od roku 1962. Najskôr na magnetofónové pásy, potom kazety. Vždy mala SKN snahu zlepšovať a skvalitňovať tieto služby. V posledných rokoch aj za pomoci umelej inteligencie.

V krátkosti spomenieme aktivity, ktoré predchádzali dnešnému využívaniu syntetickej reči a neurálnych hlasov. V roku 1998 Dr. Milan Rusko v Slovenskej akadémii vied vyvíjal slovenské syntetické hlasy Milan a Anna, ľudia so zrakovým postihnutím však v tom čase skôr využívali v počítačoch prispôbený slovenský hlas Wintalker, resp. Wintalker Voice, ktorý vyrábala česká spoločnosť Rosasoft. V mobilných telefónoch bola situácia s prístupnosťou dlhšie komplikovaná nielen z dôvodu chýbajúcich syntetických hlasov, ale aj v dôsledku chýbajúcich čítačov obrazovky a prehrávania štandardných digitálnych formátov zvukových súborov. Pred rokom 2000 používali ľudia so zrakovým znevýhodnením mobilné telefóny len na bežné telefonovanie a písanie SMS popamäti. Mobily s operačným systémom Symbian nedokázali prehrávať ani súbory MP3. Pokrok nastal, keď namiesto audio kazety si mohli nevidiaci vypočuť prvý zvukový časopis Nový život vo formáte AMR na telefónoch Nokia alebo Ericsson.

Následne sa objavili telefóny, ktoré už vedeli prehrávať aj bežný formát MP3. V roku 2006 vznikla digitálna knižnica SKN, ktorá začala využívať formát WMA DRM 10, aby sme zamedzili neoprávnenému šíreniu zvukových kníh a časopisov. V súčasnosti používame zvukový formát MP3 opatrený zvukovou pečiatkou. 60 rokov sa v SKN nahrávali zvukové knihy a časopisy ľudským hlasom načítavateľov a načítavateľiek. V roku 2022 sme začali experimentovať so syntetickou rečou, o čom sme referovali v roku 2023 na Bibliosférach. V roku 2024 sme ponúkli našim čitateľom prvý zvukový časopis Slovenka, ktorý sme zhotovili pomocou neurálnej reči Lukáš od firmy Microsoft. Aj keď tento neurálny hlas nie je bez chyby, bol ohlas od nevidiacich pozitívny. Tento rok už robíme časopis Život a Slovenka (výber článkov z príslušných časopisov) pomocou hlasu Viktória a časopisy Dotyky a tiež Zdravie a Diabetik (výber článkov z príslušných časopisov) pomocou hlasu Lukáš. Okrem týchto troch časopisov poskytujeme čitateľom aj prístup k časopisu Quark, ktorý okrem digitálnej textovej podoby poskytujeme aj vo zvukovom formáte načítanom syntetickým hlasom Jasietka (RH Voice). Kým prvé tri časopisy po vygenerovaní ešte zvukoví technici strihajú manuálne, časopis Quark striháme automatizovane pomocou softvéru. V roku 2025 nahrávame 8 zvukových časopisov v nahrávacích štúdiách, ktoré sú nahovorené hercami, a 4 časopisy pomocou syntetického hlasu.

2024. Pre načítavanie týchto kníh v službe DIKDA pre čitateľov SKN používame voľne dostupné slovenské syntetické hlasy RH Voice. Server ponúka na výber mužský i ženský syntetický hlas (Ondro a Jasiedka) a tri rýchlosti čítania.

Čitatelia majú záujem nielen o beletriu, ale aj o odborné texty z oblasti hudby, histórie, ekonómie, fyziky, chémie, techniky, programovania, strojárstva, dokonca zlievarenstva. Naši čitatelia sa ďalej zaujímali o kresťanské misie,

V roku 2025 sú k dispozícii mnohé neurálne hlasy vo veľmi dobrej kvalite. Vo väčšine prípadov však ide o riešenia za vysoké komerčné ceny.

Pozitíva nahrávania pomocou umelej inteligencie

Využívanie umelej inteligencie v SKN nám umožnilo rozšíriť počet článkov časopisov. Ich využívaním tiež signifikantne znižujeme náklady, ktoré by sme inak museli vynaložiť v podobe honorárov načítavateľov/načítavateľiek za čas strávený načítaním týchto časopisov. Pozitívom je aj to, že opravy v texte vie zvukový technik urobiť pomocou softvéru. Predtým sme museli čakať, kým nám text opäť nahral konkrétny načítavateľ, ktorý pôvodne materiál načítal. Pri syntetických hlasoch RH Voice, ktorých slovenské verzie nahrali a natrénovali naši čitatelia a zamestnanci (hlasy Ondro a Jasiedka) je zabezpečená aktualizácia a oprava nesprávnej výslovnosti.

Negatíva nahrávania pomocou umelej inteligencie

Aj keď naši čitatelia pri prevzatých časopisoch akceptovali používanie syntetickej reči a neurálnych hlasov, táto technológia nie je bez chýb. Chyby sa vyskytujú napríklad pri zmäkčovaní de, te, ne, le. V nahrávkach sa vyskytujú slová, ktoré sú výnimkami z pravidiel čítania – napríklad slovo neurón syntéza číta ako ňeurón, Te (značka telúru) ako Ĺe.

Niektoré symboly syntetický hlas neprečíta, našli sme chýbajúce %, ° (stupeň), β, – (mínus), x.

Všimli sme si nesprávne čítanie matematických vzorcov a zápisov s hornými a dolnými indexami.

Osamotené písmeno „v“ v kurzíve v hlavnej téme Anomálie vody sa z nejakého dôvodu tiež jasne neprečítalo. Čísla: 0,275 nm číta ako 0 čiarka..., 2 800 číta ako dva osemsto.

Chyby sú aj pri príslovovaní niektorých skratiek mien. Mnohé z týchto chýb by sa dali odstrániť fonetickým prepisom, na čo však v knižnici nemáme dostatočné kapacity.

Ďalšie využívanie umelej inteligencie v SKN

V redakcii SKN využívajú redaktori ChatGPT pri tvorbe článkov pre tematický zvukový časopis Rozhľady. Pri výbere tém sa zameriavajú na oblasti a témy, ktoré si vyžadujú kvalitné zdroje, často aj zo zahraničných médií, portálov a webových stránok. ChatGPT im pomáha nielen pri vyhľadávaní relevantných informácií, ale aj pri spracovaní a sumarizácii článkov, čím šetrí čas a uľahčuje prácu redaktora. Dôležitou súčasťou tejto práce a čerpania zdrojov z článkov v inom jazyku je preklad textov z angličtiny do slovenčiny, pričom ChatGPT zohráva významnú úlohu pri zachovaní presnosti a prirodzenosti prekladu. Vďaka tomu môžeme rýchlo a efektívne spracovať zahraničné zdroje a prinášať poslucháčom a čitateľom časopisu Rozhľady aktuálne a pútavé témy v ich rodnom jazyku.

K novým službám SKN patrí aj Prepisovacie pracovisko učebníc a učebných materiálov Slovenskej autority pre Braillovo písmo, ktoré sme otvorili v roku 2024. Na tomto pracovisku prepisujeme učebnice a učebné materiály do rôznych prístupných formátov, ako sú plnohodnotne prístupné elektronické dokumenty alebo braillové publikácie. Na pracovisku prepisu prepisovateľky využívajú možnosti umelej inteligencie na dennej báze. Či už ide o využívanie ChatGPT alebo aplikácie Be My Eyes, tieto nástroje používajú na popisovanie obrázkov pri ich prístupňovaní pre našich klientov. Každý obrázok v učebnici musí totiž mať textový (alternatívny) popis. Pomocou umelej inteligencie tieto popisy môžeme v súčasnosti oveľa jednoduchšie získať a následne modifikovať podľa potreby. Hoci bez ľudského faktora tieto popisy nie je možné v učebnici priamo použiť, umelá inteligencia je významnou pomocou v prvom kroku základného rozvrhnutia textu popisu a zdôraznenie hlavných črt. Prepisovateľky následne kontrolujú správnosť a doplnia prípadné chýbajúce detaily.

Vďaka členstvu SKN v Konzorciu Accessible Books Consortium (ABC) prinášame našim čitateľom od roku 2025 prístupné digitálne knihy a časopisy z celého sveta.

Naša inštitúcia uzatvorila Dohodu o autorizovanom subjekte medzi SKN ako oprávnenou osobou za Slovenskú republiku a Svetovou organizáciou duševného vlastníctva (WIPO) za konzorcium Accessible Books Consortium (ABC), na základe čoho sme sa od roku 2025 **stali súčasťou globálnej knižnej služby ABC** (Global Book Service). Toto partnerstvo umožní bezplatnú cezhraničnú výmenu diel prístupných pre osoby so zrakovým postihnutím a osoby s poruchami čítania, v dôsledku čoho sa zásadne rozširuje ponuka sprístupnenia cudzojazyčnej literatúry.

Konzorcium združuje okolo 70 knižníc pre zrakovo postihnutých používateľov z celého sveta a v apríli 2025 poskytovalo 1 068 125 prístupných dokumentov vo viac ako osemdesiatich jazykoch.

Zúčastníci spomedzi čitateľov SKN mali možnosť požiadať knihovníkov SKN o vyhľadanie cudzojazyčnej literatúry v katalógu ABC. Najskôr sme si našu službu otestovali na poľských zvukových aj textových dokumentoch. Ponuku konzorcia v poľskom jazyku sme vo formáte XLSX zaslali čitateľke. Z nej si vybrala šesť dokumentov, ktoré sme úspešne stiahli z web stránky konzorcia a čitateľke požičali v rámci našich štandardných knižničných služieb cez digitálnu knižnicu, resp. prostredníctvom tlače v Braillovom písme.

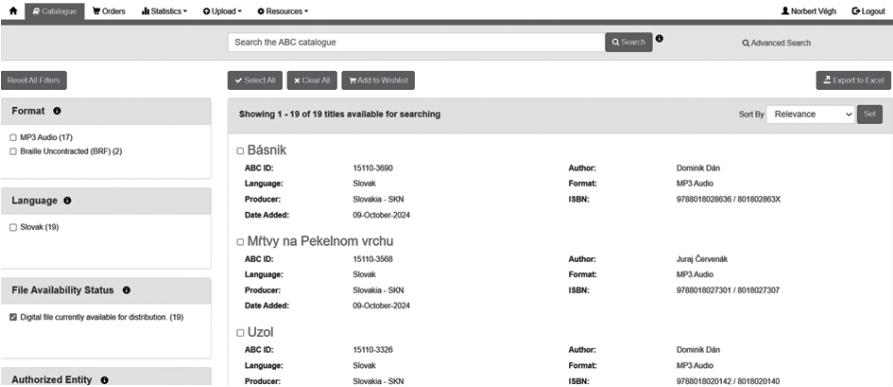
Obr. 5

The screenshot displays the user interface of the Accessible Books Consortium (ABC) dashboard. At the top, the logo for ABC is visible, along with navigation links for Catalogue, Orders, Statistics, Upload, and Resources. The dashboard features five main data cards: 'Total Titles in Catalogue' (1,068,125), 'Wishlisted' (1), 'Pending Orders' (0), 'For Download' (0), and 'Upload Requests' (0). Each card includes a 'View Details' link. Below these cards, a disclaimer states that the titles do not imply endorsement by WIPO. A section titled 'Latest News from the ABC Global Book Service' is also present, with a link to 'Advice on how to get ABC titles'.

V digitálnej knižnici sme knihy uložili na individuálne konto čitateľky vo formáte ZIP. Čitateľke automaticky prišiel notifikačný e-mail, aby si dokumenty stiahla po prihlásení do digitálnej knižnice. Boli sme veľmi radi, keď nám napísala, že všetky poľské knihy si bez problémov mohla prečítať.

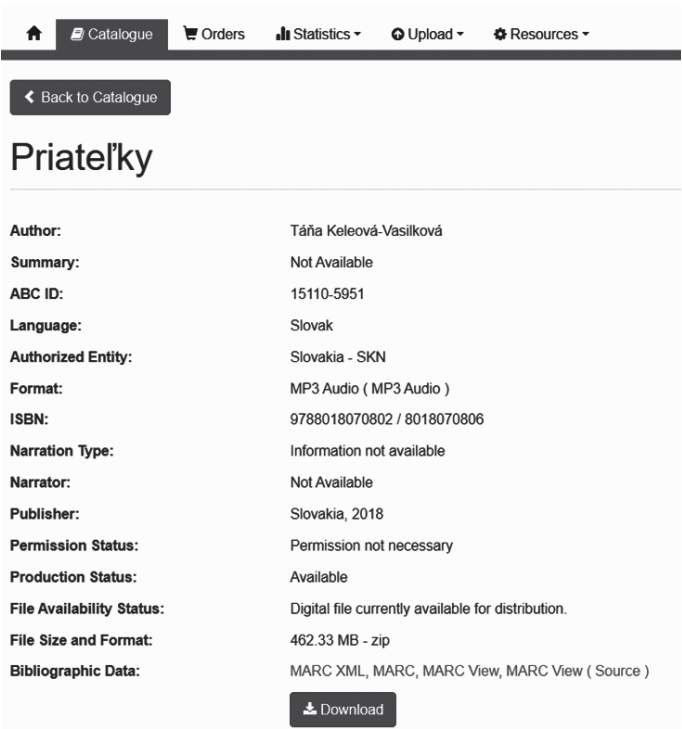
Vďaka Konzorciu ABC je 3 747 zvukových aj digitálnych brailových kníh z produkcie SKN k dispozícii pre osoby so zrakovým aj iným zdravotným znevýhodnením a pre ľudí s poruchami čítania vo vyše 70 knižniciach z celého sveta.³ Prvých 19 slovenských zvukových kníh si vyžiadala pre svojich slovensky hovoriacich čitateľov Kongresová knižnica USA.

Obr. 6

Odvtedy sú k dispozícii tieto naše zvukové knihy na stiahnutie.

Obr. 7

Záver

SKN sa už dlhé roky aktívne venuje zlepšovaniu dostupnosti literatúry a informácií pre osoby so zrakovým postihnutím. Vďaka digitalizačným procesom, pokročilým technológiám, ako sú umelá inteligencia, syntetická a neurálna reč, a úzkej spolupráci s inštitúciami, akými sú Slovenská národná knižnica v Martine alebo Svetová organizácia duševného vlastníctva (WIPO), dokáže SKN ponúkať moderné a efektívne riešenia. Príkladom sú iniciatívy ako DIKDA pre čitateľov SKN, sprístupňovanie cudzojazyčných titulov cez konzorcium ABC, využívanie umelej inteligencie pri nahrávaní alebo pri optimalizovaní prepisu učebníc. Tieto kroky jasne ukazujú, že SKN neustále napreduje a využíva najnovšie technológie v prospech svojich čitateľov. Zároveň tým významne prispieva k odbúraniu informačných a vzdelávacích bariér pre nevidiacich a slabozrakých a upevňuje si svoje miesto ako kľúčová inštitúcia v oblasti sprístupňovania kultúrneho a vzdelávacieho obsahu na Slovensku.

Mgr. Norbert Végh

Slovenská knižnica pre nevidiacich Mateja Hrebendu v Levoči, Slovensko, e-mail: norbert.vegh@skn.sk

Vyštudoval Matematicko-fyzikálnu fakultu Univerzity Komenského v Bratislave. Pracuje v SKN už 29 rokov ako správca digitálnej knižnice. Za uvedené obdobie sa podieľal na mnohých projektoch, ktorých cieľom bolo rozšíriť služby digitálnej knižnice o nasledovné oblasti: sprístupnenie zvukových kníh a časopisov, digitálne učebnice, knihy v digitálnom braili e-Braille, sprístupnenie archívu zvukových časopisov, Digitálna fonotéka ŠVK Košice, RTVS Dokorán s komentovanými filmami pre čitateľov SKN.

DIKDA pre čitateľov SKN je služba digitálnej knižnice SKN, ktorá vznikla v spolupráci so Slovenskou národnou knižnicou v Martine. Čitateľom umožňuje požiadať o digitalizáciu a sťahovanie vyše 1 000 000 kníh a časopisov nielen vo formáte PDF, ale aj ako zvukovú knihu vygenerovanú pomocou syntetickej reči ženským, alebo mužským hlasom.

Pravidelne publikuje v odborných časopisoch a prednáša na knižnických konferenciách. Vo svojej práci sa venuje aj zlepšovaniu prístupnosti digitálnych služieb.

Mgr. Michal Tkáčik

Slovenská knižnica pre nevidiacich Mateja Hrebendu v Levoči, Slovensko, e-mail: michal.tkacik@skn.sk

Je hlavným koordinátorom Slovenskej autority pre Braillovo písmo (SABP), ktorá je inštitútom zriadeným na pôde SKN s cieľom zveľaďovania brailu a hmatovej grafiky na Slovensku. Vyštudoval Sociálnu a pracovnú psychológiu na Univerzite Komenského v Bratislave. Po štúdiu pracoval 10 rokov v poisťovníctve, od roku 2021 manažuje zriadený inštitút SABP. Z titulu koordinátora SABP a podpredsedu Únie nevidiacich a slabozrakých Slovenska pôsobí v komisii pracovnej skupiny pre Braillovo písmo Európskej únie nevidiacich a je členom technickej pracovnej skupiny Európskej komisie pre štandardizáciu (CEN-TC 293 WG 13 Tactile lettering). V SKN zabezpečuje vedenie SABP, vedenie prepisovacieho pracoviska učebníc a učebných materiálov, konzultácie v oblasti brailu a hmatovej grafiky, osvetové a propagačné činnosti SABP a SKN.

A few remarks on the issue of Roma themes and Roma readers in the current library environment in Slovakia / Niekoľko poznámok k problematike rómskych tém a rómskych čitateľov v súčasnom knižničnom prostredí na Slovensku

Alexander Mušinka

Abstract: In my short paper I would like to focus on the issues in relation to the position of Roma, Roma readers, Roma topics in the contemporary library environment in Slovakia. I will point to the persistence of many myths about Roma and Roma culture, which limit their presence in the contemporary library environment to a significant extent. First and foremost, I want to focus on the absence of Roma themes and Roma literature in libraries and library activities, which ultimately limits the interest of potential Roma readers to use and visit the library environment.

Key words: Roma, Roma literature, libraries, activities in Roma communities.

It is no news that the current library system around the world is undergoing one of the most significant changes. New technologies have probably changed this environment more than the discovery of the printing press by Johann Gutenberg in the first half of the 15th century. As a result, many libraries are questioning the meaning of their own existence and are intensively looking for ways to fill their libraries with readers again. One of the possible ways of thinking about this topic is to look for new target groups, even in an environment that has hitherto been of little interest and often ignored by libraries and their activities. This includes the environment of national minorities. In my paper I will focus on the opportunities and potential that Roma represent for libraries. This will by no means be an exhaustive or deeply analytical paper, but rather a reflection or public contemplation on the topic.

The Roma represent the second largest national minority in Slovakia. This is true regardless of whether we use the method of declared ethnicity used by the Slovak Statistical Office in the Census of Population, Houses and Flats (the last one took place in 2021) or the method of imputed ethnicity used by the survey commonly known as the Atlas of Roma Communities in Slovakia.¹

In the last Census in 2021, for the first time, respondents were given the opportunity to indicate a second nationality. According to the published results, out of a total population of 5 449 270 people, 67 179 (1.23 %) of the population reported Roma as their first nationality and another 88 985 (1.63 %) reported it as their second nationality. Thus, a total of 156 164 (2.86%) people reported Roma nationality. 100 526 (1.84 %) of the Slovak population reported Roma as their mother language.² However, if we apply the principle of imputed ethnicity, with which the Atlas of Roma Communities worked, we find that according to qualified estimates, there are approximately 450 000 people in Slovakia (which is approximately 8% of the total population) who are perceived by their surroundings as Roma (regardless of the nationality they declared in the Census).

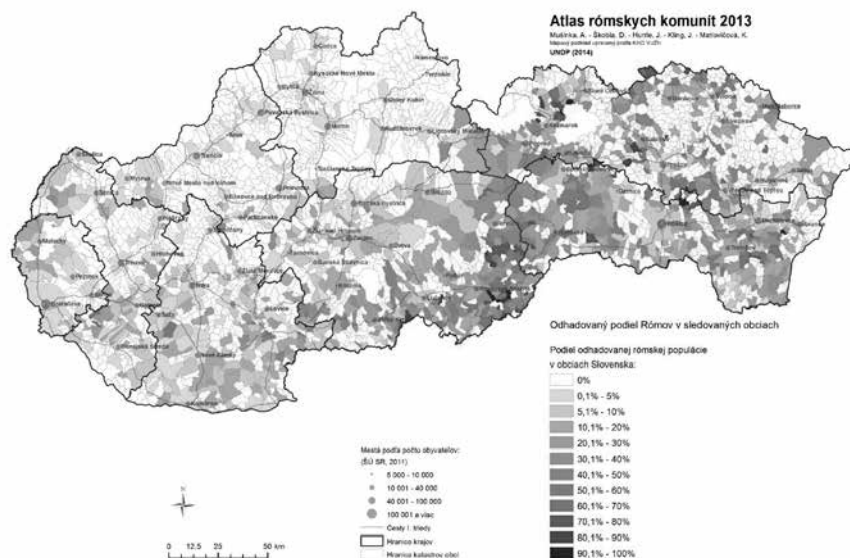
The Roma in Slovakia, unlike some other national minorities, do not form a single homogeneous territorial group, i.e. they do not inhabit a compact territory, but are present to varying degrees throughout

1 There have been three updates of the Atlas so far – the first in 2004, the second in 2013 and the last in 2019. The current data collection is underway for the fourth update. We do not consider the question of which perspective is better and which is worse to be relevant, as both perspectives provide equally high quality and relevant data. What is crucial, however, is the fact that they both answer different research questions and represent the reality of the ethnic group from different perspectives.

2 ŠTATISTICKÝ ÚRAD SR. *Základné výsledky – Štruktúra obyvateľstva podľa národnosti. Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2021*. Online. Available at: <https://www.scitanie.sk/obyvatelia/zakladne-vysledky/struktura-obyvateľstva-podla-narodnosti/SR/SK0/SR>. [viewed 2025-03-03].

the territory of Slovakia. The spatial distribution of Roma in Slovakia is clearly documented in the map below.

Fig. 1 Estimated share of Roma in Slovakia based on the results of the Atlas of Roma Communities in Slovakia 2013³

As is the case with other groups, the Roma do not represent a socially homogeneous group. Unlike other (national) groups, however, the Roma are still perceived by Slovak society primarily as a backward social group, living predominantly in substandard dwellings (shacks) on the outskirts of towns and villages, in concentrated settlements, neighbourhoods or streets. The reality is in fact quite different. In a rather simplistic way, we can say that of the estimated number of Roma in Slovakia, approximately 1/3 live dispersed among the majority population.⁴ The remaining 2/3 live in ethnically homogeneous settlements that are inside towns and villages, on their outskirts or are territorially segregated. However, where such settlements are located within towns and villages says nothing about their social level. There are streets, neighbourhoods or other settlements where Roma live at a comparable or even better level than the surrounding non-Roma population, but there are also settlements where living conditions are very substandard. A far better picture of the situation of Roma in these settlements can be obtained by looking at the types and numbers of dwellings in which they live. The Atlas of Roma Communities 2019 records more than 45 000 dwellings in Roma settlements. The so-called shacks make up only about 11% (5 088) of this number, and only about 11% (less than 35 thousand) of the total estimated number of persons in these settlements live in them (of the total estimated number of Roma in Slovakia, this represents an even smaller share - about 7.7%).

3 MUŠINKA, A., ŠKOBLA, D., HURRLE, J., MATLOVIČOVÁ, K. a J. KLING. *Atlas rómskych komunit na Slovensku 2013*. UNDP, 2014. 120 p. Available at: http://www.unipo.sk/public/media/18210/Atlas_romkom_web.pdf. [viewed 2025-03-03].

4 All presented data represent original calculations based on available information published on the website of the Office of the Plenipotentiary of the Government of the Slovak Republic for Roma Communities in the database *atlas-romskych-komunit-2019-2.09.xlsx*. Available at: <https://www.romovia.vlada.gov.sk/atlas-romskych-komunit/atlas-romskych-komunit-2019/>. [viewed 2020-03-12].

The dominant type of dwellings in ethnically homogeneous settlements are flats in apartment buildings and brick houses. These dwellings account for 55% of all dwellings and are inhabited by 58% of all inhabitants of the surveyed settlements.

According to my estimates (based on data from previous Roma Community Atlases), the number of Roma living in substandard conditions in Slovakia is only about 1/5 of their total number (i.e. estimated at less than 100,000 people).⁵ The dominant majority of Roma, despite the common misconception, represent a standard middle or upper social class.

These facts clearly point to the enormous potential that the Roma community in Slovakia represents when considering the possibilities of the future position of libraries in our society. Roma can be one of the many groups that could make intensive use of libraries. However, the question is how to reach out to the Roma community and how to attract them to the library environment. Roma in Slovakia often face various forms of social and educational disadvantage, and the library represents a huge, often untapped potential.

In thinking about this, it is essential to remember that the library – and Roma are no exception to this – should be a place that has something to offer Roma readers, an environment that they will understand and feel comfortable in.

In general, we can say that the library today is more than just a place where books are borrowed. It is a space for discovery, for meeting, for development and, last but not least, for learning. One of the most important reasons why Roma should visit libraries is no longer just basic access to information. I believe that the library should, first and foremost, provide them with an orientation to a wealth of information, primarily in relation to their own community and culture. This, of course, places significantly greater demands on library staff. They should be primarily oriented to what Roma culture and literature currently represent.

Roma culture and literature has a lot to offer nowadays. The Roma in Slovakia already have among them a number of authors whose work has transcended narrow local or regional boundaries and is even recognised abroad. It is beyond the scope of this paper to give even a basic overview of this topic, but I cannot help but mention at least some of the personalities and institutions.

Probably the most important representative of Roma literature in Slovakia is Elena Lacková (1921 – 2003)⁶. Her memoir, *I Was Born Under a Lucky Star* (edited by Milena Hübschmannová (1933 – 2005), the founder of modern Czechoslovak Romani studies), has been translated into several languages and recently published in Slovak translation⁷. Elena Lacková was the first Roma woman to become a member of the Slovak Writers' Union, and in 2001 she was also the first Romani woman to receive the highest state decoration, the Order of Ľudovít Štúr. However, Elena Lacková is not the only one. The works of Dezider Banga (1939-2022), who received the same state award as Elena Lacková in 2009, have also resonated very positively in our society.

Roma writers are active today. The book by the writer and long-time director of the Research Institute of Child Psychology and Pathopsychology Janette Maziniová Motlová (1973), *Cigánka (Gypsy)*,⁸ has already reached its third edition. The novelist Michaela Mihoková (1989), who writes mainly novels for women,

5 This is also indicated by official data from the Offices of Labour, Social Affairs and Family in Slovakia, according to which the number of people in the material need assistance system totals 124,445 individuals (data as of the end of January 2025). Available at: https://www.upsvr.gov.sk/statistiky/socialne-veci-statistiky/2025/2025-socialne-davky.html?page_id=1419233 [viewed 2025-03-01].

6 For more about Elena Lacková see. MUŠINKA, Alexander: *Elena Lacková I. – Život s novinami Romano nevo ľil. Štátna vedecká knižnica*, 2020, 224 p. Available at: https://www.academia.edu/118617219/Alexander_Mu%C5%A1inka_Elena_Lackov%C3%A1_I. [viewed 2025-03-01].

7 LACKOVÁ, Elena a Milena HÜBSCHMANNOVÁ. *Narodila som sa pod štátnou hviezdou*. Brak, 2023, 344 p.

8 MAZINIOVÁ, Janette. *Cigánka*. Evitapress, 2013. 286 p.

is also very active. Since her debut in 2017, when she published her novel *Poškrvnená (Defiled)*⁹, she has already published five books, two of which have been translated and published in the Czech Republic.

And so one could go on for quite a long time. Unfortunately, most libraries have very little information about Roma literature and culture. Even if there are some publications in their collections, they are mostly random additions. With the exception of specialised institutions, libraries do not have special collections focusing on Roma culture (but this is also true in principle for other national minorities), which is to a large extent one of the reasons why Roma visit libraries minimally.

The fact that this state of affairs can be changed and that the Roma community has considerable potential in this regard is evidenced by the numerous activities within specialised workplaces, the non-governmental sector, educational institutions and publishing houses themselves. Again, it is beyond the scope of this paper to make a comprehensive or even complete overview of these activities, but I would like to mention some of them only briefly - rather in the sense of inspiration.

Probably the most important workplace in this direction has existed until 2011 within the State Scientific Library in Prešov. It is the *Documentation and Information Center of Roma Culture*¹⁰, which is dedicated to the systematic mapping of Roma culture and its professional processing and presentation. The results of their activities are publicly available on their own portal and represent dozens of audio and video recordings, photo materials, book publications of art objects, etc.¹¹ Since at least 2016, the civic association *Thank You – “Palikerav”* has been active in Košice and in the surrounding Roma communities, which brings together Roma youth for the purpose of reading and creating reviews of various books.¹² The *KHER* publishing house¹³ was already established in Prague by 2012, which has been publishing works by Roma authors for a long time. Significant publishing activities also has The Good Roma Fairy Kesaj Foundation in Košice¹⁴, which focuses not only on original works, but also on translations of literary works into the Roma language. *The Private Secondary Vocational School of Pedagogy and Social Sciences from Košice*¹⁵ are also oriented towards working with future Roma authors via their extracurricular activities, which not only publishes its own school magazine *MY MAGAZINE (SPARKY)*¹⁶, but since 2018 it also regularly co-organises a poetry and prose recitation competition in the Roma language „*Our Roma language – Amari romaŋi žib*“¹⁷ and in 2024 has also published its own publication, *Comic Stories of Pupils. Story prose from the lives of pupils and the Roma and Slovak language*.¹⁸ Probably the longest-established Romani literary group is a civic association in Banská Bystrica called the *Roma Literary Club (ROLIK)*¹⁹, which since its inception in 2009 has been led by Mgr. Maroš Balog. So far, this association has published at least 12 collections of literary works by Roma authors. The fact that Roma culture and literature is also of interest to Roma themselves is evidenced not only by the fact that all of the above-mentioned activities have a resonance (readership) in Roma communities, but also, for example, by the fact that the Institute of Roma Studies has been operating at the University of Constantine the Philosopher in Nitra since

9 MIHOKOVÁ, Michaela. *Poškrvnená*. Elist, 2017. 316 p.

10 For basic information, see: <https://www.svkpo.sk/narodny-projekt-dokumentacno-informacne-centrum-romskej-kultury>. [viewed 2025-03-01].

11 See more information at: <https://www.portalsvk.sk/>. [viewed 2025-03-01].

12 See more information at: <https://www.romaspirit.sk/encyklopedia/obcianske-zdruzenie-dakujem-palikerav/>. [zobrazené 2025-03-01] or at FB page <https://www.facebook.com/kniznyklubpalikerav/>. [viewed 2025-03-01].

13 See more information at: <http://kher.cz/>. [viewed 2025-03-01].

14 See more information at: <https://www.kesaj.sk/>. [viewed 2025-03-01].

15 See more information at: <https://spark.edupage.org/>. [viewed 2025-03-01].

16 See more information at: <https://spark.edupage.org/a/skolsky-parlament-a-casopis-sparky>. [viewed 2025-03-01].

17 This competition is announced by the Cultural Association of Citizens of Roma Nationality of the Košice Region, NPO, while the organizer is the Private Pedagogical and Social Academy from Košice and its host is the State Pedagogical Institute. More info: <https://kzorn.edupage.org/a/amari-romani-chib>. [viewed 2025-03-01].

18 OLÁH, Milan (ed.). *Komiksové príbehy žiakov. Príbehová próza zo života žiakov a rómskom slovenskom jazyku*. SPARK, 2024. 22 p. Available at: https://cloud-5.edupage.org/cloud/Komiks_SPARK-epdf.pdf?z%3AS5F%2FRHbjZpyg-pVFOqcab%2F2%2FUatmAlz%2F3ny8%2FSHBud7%2BHB2%2F6%2FYILdRRF2AwGWTL2. [viewed 2025-03-01].

19 See more information at: <http://www.rolik.eu/>. [viewed 2025-03-01].

1990²⁰ and the Institute of Roma Studies at the University of Prešov in Prešov since 2011²¹, which have provided higher education to hundreds of Roma people.

If we take a superficial look at the activities of the above institutions and organisations, we find some common characteristics in almost all of them. Apart from a clear orientation towards the Roma themselves and Roma communities, they are all proactive. They do not wait for their readers, participants, etc., but systematically seek them out, work with them over a long period of time and are dedicated to them. They organise various cultural events – author readings, exhibitions, workshops and film evenings. Thanks to this, Roma have the opportunity to get to know different cultures, gain insight into literature and art, and at the same time present their own culture. This creates a place for mutual dialogue, inspiration, motivation, informal education, etc. In a rather hyperbolic way, their activity reminds me of the activity of the 19th century Slovak revivalist Matej Hrebenda, who went alone with books among the future readers and did not wait for them to come to him.

And this is a huge challenge and opportunity for other libraries as well. The library is still one of the public spaces that are accessible basically free of charge and open to all without distinction. For children and young people from Roma communities, they could become a safe space where they can spend their free time in a meaningful way. For the Roma community, which faces various challenges, the library could be an important tool on the road to better education, employment and a better quality of life. Libraries need to be open, friendly and adapted to the needs of all residents, including Roma.

Mgr. Alexander Mušinka, Ph.D.

Institute of Roma Studies, Centre for Languages and Cultures of National Minorities, University of Prešov, Slovakia;
e-mail: alexander.musinka@unipo.sk

He is cultural anthropologist and Romani scholar. He studied ethnology and history at Charles University's Faculty of Arts in Prague, where he also defended his doctoral thesis. He works at the Institute of Roma Studies at the University of Prešov. He has also lectured externally at the Faculty of Social Sciences of Comenius University in Bratislava. He has long been working on the problems of Roma and Rusyn-Ukrainians in Slovakia, primarily from a historical and cultural anthropological point of view. He is a (co-)author of several publications, collections, and scientific papers. Among the best known are: Atlas of Roma Communities in Slovakia 2013; Podarilo sa – Examples of successful activities at the level of local governments aimed at improving the situation of Roma; (Il)legal settlements – Options for local governments and mechanisms of land settlement in the environment of Roma settlements; Drugs in Roma communities in the Prešov region; Stará tehliňa – current state and possible solutions; Elena Lacková – life with the newspaper Romano nevo ľil and others. As part of his research, he lived for 5 years in the Roma settlement of Svinia near Prešov.

20 Originally it was called the Department of Roma Culture. See more information at: <http://urs.web2v.ukf.sk/>. [viewed 2025-03-01].

21 See more information at: <https://www.unipo.sk/cjknm/hlavne-sekcie/urs/o-institute/>. [viewed 2025-03-01].

Niekoľko poznámok k problematike rómskych tém a rómskych čitateľov v súčasnom knižničnom prostredí na Slovensku

Alexander Mušínska

Abstrakt: Vo svojom krátkom príspevku sa chcem zamerať na otázky postavenia Rómov, rómskych čitateľov a rómskych tém v súčasnom knižničnom prostredí na Slovensku. Poukážem na pretrvávajúce mnohých mýtov o Rómoch a rómskej kultúre, ktoré vo výraznej miere limitujú ich prítomnosť v súčasnom knižničnom prostredí. V prvom rade sa chcem zamerať na absenciu rómskych tém a rómskej literatúry v knižniciach a knižničných aktivitách, čo v konečnom dôsledku limituje záujem potenciálnych rómskych čitateľov využívať a navštevovať knižničné prostredie.

Kľúčové slová: Rómovia, rómska literatúra, knižnice, aktivity v rómskych komunitách.

Nie je žiadnou novinkou, že aktuálne systém knižníc na celom svete prechádza jednou z najvýznamnejších zmien. Nové technológie zmenili toto prostredie pravdepodobne viac, ako objav kníhtlače Johannom Gutenbergom v prvej polovici 15. storočia. Mnoho knižníc sa preto zamýšľa nad zmyslom vlastnej existencie a intenzívne hľadá formy, ako knižnice opäť zaplniť čitateľmi. Jedným z možných smerov ako v tejto téme uvažovať, je aj hľadanie nových cieľových skupín a to aj v prostredí, ktoré bolo doteraz pre knižnice a ich aktivity málo zaujímavé a často ignorované. Patrí sem aj prostredie národnostných menšín. V mojom príspevku sa zameriam práve na možnosti a potenciál, ktorý pre knižnice predstavujú Rómovia. V žiadnom prípade nepôjde o vyčerpávajúci alebo hlboko analytický príspevok, ale skôr o úvahu či verejné premýšľanie nad uvedenou témou.

Rómovia na Slovensku predstavujú druhú najpočetnejšiu národnostnú menšinu. Platí to bez ohľadu na skutočnosť, či na zisťovanie ich početnosti použijeme metódu tzv. deklarovanej etnicity, ktorú používa Slovenský štatistický úrad v rámci Sčítania obyvateľov, domov a bytov (posledné sa udialo v roku 2021) alebo metódu tzv. pripísanej etnicity, ktorú používa zisťovanie obecné známe ako Atlas rómskych komunít na Slovensku.¹

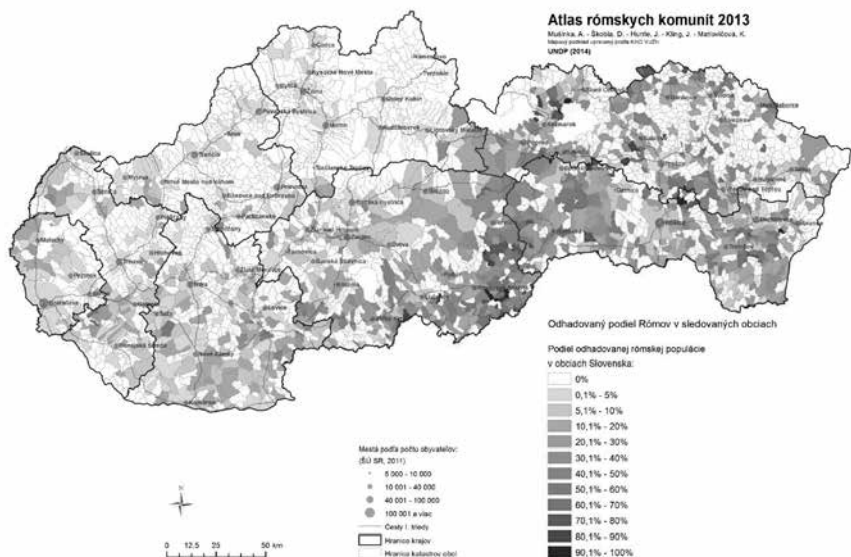
V rámci posledného Sčítania obyvateľov, domov a bytov v roku 2021, bola po prvý krát daná respondentom možnosť uviesť aj druhú národnosť. Podľa zverejnených výsledkov z celkového počtu 5 449 270 obyvateľov, si rómsku národnosť ako prvú uviedlo 67 179 (1,23 %) obyvateľov a ako druhú si ju uviedlo ďalších 88 985 (1,63 %) obyvateľov. Spolu si teda rómsku národnosť uviedlo 156 164 (2,86 %) ľudí. Rómsky jazyk ako svoj materinský si uviedlo 100 526 (1,84 %) obyvateľov Slovenska.² Ak však použijeme princíp tzv. pripísanej etnicity, s ktorým pracoval Atlas rómskych komunít, zistíme, že podľa kvalifikovaných odhadov žije na Slovensku približne 450 000 ľudí (čo je približne 8 % z celkového počtu obyvateľov), ktorí sú okolím vnímaní ako Rómovia (bez ohľadu na to k akej národnosti sa prihlásili pri sčítaní obyvateľstva).

Rómovia na Slovensku, na rozdiel od niektorých iných národnostných menšín, netvoria jednotnú homogénnu teritoriálnu skupinu, t. j. neobývajú kompaktné územie, ale sú v rôznej miere prítomní na celom území Slovenska. Priestorovú distribúciu Rómov na Slovensku názorne dokumentuje nižšie uvedená mapa.

1 Doposiaľ sa realizovali tri aktualizácie Atlasu – prvý v roku 2004, druhý v roku 2013 a posledný v roku 2019. Aktuálna prebieha zber dát v rámci štvrtej aktualizácie. Otázku, ktorá z uvedených perspektív je lepšia a ktorá horšia nepovažujeme za relevantnú, pretože obidve perspektívy prinášajú rovnako kvalitné a relevantné dáta. Čo je však zásadné je skutočnosť, že obe odpovedajú na iné výskumné otázky a reprezentujú realitu etnickej skupiny z iných perspektív.

2 ŠTATISTICKÝ ÚRAD SR. Základné výsledky – Štruktúra obyvateľstva podľa národnosti. Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2021. Online. Dostupné na: <https://www.scitanie.sk/obyvatelia/zakladne-vysledky/struktura-obyvatelstva-podla-narodnosti/SR/SK0/SR>. [zobrazené 2025-03-03].

Obr. 1 Odhadovaný podiel Rómov na Slovensku na základe výsledkov Atlasu rómskych komunít na Slovensku 2013³

Tak ako v prípade iných skupín, ani Rómovia nepredstavujú sociálne homogénnu skupinu obyvateľov. Na rozdiel od iných (národnostných) skupín sú však Rómovia ešte stále vnímaní slovenskou spoločnosťou primárne ako zaostaná sociálna skupina, ktorá žije prevažne v podštandardných obydliach (chatrčiach) na okrajoch miest a dedín, v koncentrovaných osadách, štvrtiach či uliciach. Realita je v skutočnosti úplne iná. Značne zjednodušene môžeme povedať, že z odhadovaného počtu Rómov na Slovensku, približne 1/3 žije v rozptyle medzi majoritným obyvateľstvom⁴. Zvyšné dve tretiny žijú v etnicky homogénnych osídleniach, ktoré sa nachádzajú vo vnútri miest a obcí, na ich okrajoch alebo sú územne segregované. To, kde sa v rámci miest a obcí takéto osídlenia nachádzajú, však nič nehovorí o ich sociálnej úrovni. Sú medzi nimi ulice, štvrte alebo iné osídlenia, v ktorých Rómovia žijú na porovnateľnej alebo dokonca lepšej úrovni ako okolité nerómske obyvateľstvo, ale sú medzi nimi aj osídlenia, v ktorých sú životné podmienky ktorých veľmi podštandardné. Ďaleko lepší obraz o situácii Rómov v týchto osídleniach získame, ak sa pozrieme na typy a počty obydlií, v ktorých žijú. Atlas rómskych komunít 2019 eviduje v rómskych osídleniach viac ako 45 tisíc obydlií. Tzv. chatrče tvoria iba približne 11 % (5 088) z tohto počtu a býva v nich iba približne 11% (menej ako 35-tisíc) z celkového odhadovaného počtu osôb v týchto osídleniach. Vzhľadom na celkový počet Rómov na Slovensku je to ešte menší podiel – približne 7,7 %.

Dominantným typom obydlií v etnicky homogénnych osídleniach sú byty v bytových domoch a murované rodinné domy. Tieto obydliia predstavujú 55% zo všetkých obydlií a býva v nich 58 % zo všetkých

3 MUŠINKA, A., ŠKOBLA, D., HURRLE, J., MATLOVIČOVÁ, K. a J. KLING. *Atlas rómskych komunít na Slovensku 2013*. UNDP, 2014. 120 s. Dostupné na: http://www.unipo.sk/public/media/18210/Atlas_romkom_web.pdf. [zobrazené 2025-03-03].

4 Všetky uvádzané údaje predstavujú vlastné výpočty na základe dostupných informácií zverejnených na stránke Úradu splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity v databáze *atlas-romskych-komunit-2019-2.09.xlsx*. Dostupné na: <https://www.romovia.vlada.gov.sk/atlas-romskych-komunit/atlas-romskych-komunit-2019/>. [zobrazené 2020-03-12].

obyvateľov sledovaných osídlení.

Podľa mojich odhadov (na základe údajov z doterajších Atlasov rómskych komunít) počet Rómov, ktorí na Slovensku žijú v podštandardných podmienkach, predstavuje iba približne 1/5 z ich celkového počtu (t. j. odhadom menej ako 100tisíc ľudí).⁵ Dominantná väčšina Rómov, aj napriek mylnej všeobecnej predstave, patrí do štandardnej strednej alebo vyššej sociálnej vrstvy. Tieto skutočnosti jasne poukazujú na obrovský potenciál, ktorý predstavuje rómska komunita na Slovensku pri uvažovaní o možnostiach budúceho postavenia knižníc v našej spoločnosti. Rómovia môžu byť jednou z mnohých skupín, ktorá by mohla knižnice intenzívne využívať. Otázkou však zostáva, ako osloviť rómsku komunitu a ako ju prilákať do knižničného prostredia. Rómovia na Slovensku sa často stretávajú s rôznymi formami sociálneho a vzdelanostného znevýhodnenia a knižnica predstavuje obrovský, často nevyužitý potenciál.

Pri tomto uvažovaní je nevyhnutné si uvedomiť, že knižnica – a Rómovia v tomto smere nie sú žiadnou výnimkou – by mala byť miestom, ktoré má Rómom-čitateľom čo ponúknuť. Malo by to byť prostredie, ktorému budú rozumieť a kde sa budú cítiť príjemne.

Vo všeobecnosti môžeme povedať, že knižnica v dnešnej už je viac než len miesto, kde sa požičiavajú knihy. Je to priestor objavovania, stretávania sa, rozvoja a v neposlednom rade aj učenia sa. Jedným z najvýznamnejších dôvodov, prečo by Rómovia mali navštevovať knižnice, už nie je iba základný prístup k informáciám. Som presvedčený, že knižnica, by im mala poskytnúť v prvom rade zorientovanie sa v množstve informácií, primárne vo vzťahu k ich vlastnej komunite a kultúre. To samozrejme kladie výrazne väčšie nároky na (spolu)pracovníkov knižníc. Títo by mali byť v prvom rade zorientovaní v tom, čo rómska kultúra a literatúra aktuálne predstavuje.

Rómska kultúra a literatúra má v dnešnej dobe už skutočne čo ponúknuť. Rómovia na Slovensku už majú medzi sebou nemálo autorov, tvorba ktorých presiahla úzko lokálne alebo regionálne hranice a je dokonca uznávaná aj v zahraničí. Nie je v možnostiach tohto príspevku urobiť, hoci len základný prehľad tejto témy, predsa však mi nedá nespomenúť aspoň niektoré osobnosti a inštitúcie.

Asi najvýznamnejšou predstaviteľkou rómskej literatúry na Slovensku je Elena Lacková (1921 – 2003).⁶ Jej spomienková kniha *Narodila som sa pod šťastnou hviezdou* (edične ju na vydanie pripravila zakladateľka modernej československej romistiky Milena Hübschmannová (1933 – 2005)) bola preložená do niekoľkých jazykov a nedávno vyšla aj v slovenskom preklade.⁷ Elena Lacková sa ako prvá Rómka stala členkou Slovenského zväzu spisovateľov a v roku 2001 tiež ako prvá Rómka dostala najvyššie štátne vyznamenanie – Rád Ľudovíta Štúra. Avšak Elena Lacková nie je jediná. V našej spoločnosti veľmi pozitívne zarezoňovali aj diela Dezidera Bangu (1939 – 2022), ktorý v roku 2009 získal rovnaké štátne vyznamenanie ako Elena Lacková.

Rómski spisovatelia sú aktívni aj v súčasnosti. Kniha spisovateľky a dlhoročnej riaditeľky Výskumného ústavu detskej psychológie a patopsychológie Janette Maziniovej Motlovej (1973) *Cigánka*,⁸ sa dočkala už tretieho vydania. Veľmi aktívna je aj prozaička Michalea Mihoková (1989), ktorá píše hlavne romány pre ženy. Od svojho debutu v roku 2017, kedy vydala román *Poškrvnená*,⁹ ma na svojom konte už päť kníh, pričom dve z nich boli preložené a vydané aj v Českej republike.

A tak by sa dalo pokračovať dosť dlho. Bohužiaľ väčšina knižníc o rómskej literatúre a rómskej kultúre

5 Nasvedčujú tomu čiás aj oficiálne údaje z Úradov práce a sociálnych vecí na Slovensku, podľa ktorých počet osôb v systéme pomoci v hmotnej núdzi predstavuje celkovo 124 445 osôb (údaje ku koncu januára 2025). Dostupné na: https://www.upsvr.gov.sk/statistiky/socialne-veci-statistiky/2025/2025-socialne-davky.html?page_id=1419233 [zobrazené 2025-03-01].

6 Bližšie o Elene Lackovej pozri napr. MUŠINKA, Alexander: *Elena Lacková I. – Život s novinami Romano nevo ľil*. Štátna vedecká knižnica, 2020, 224 s. Dostupné na: https://www.academia.edu/118617219/Alexander_Mu%C5%A1inka_Elena_Lackov%C3%A1_I. [zobrazené 2025-03-01].

7 LACKOVÁ, Elena a Milena HÜBSCHMANNOVÁ. *Narodila som sa pod šťastnou hviezdou*. Brak, 2023, 344 s.

8 MAZINIOVÁ, Janette. *Cigánka*. Evitapress, 2013. 286 s.

9 MIHOKOVÁ, Michaela. *Poškrvnená*. Elist, 2017. 316 s.

má len veľmi málo informácií. V ich fondoch, aj keď sa niektoré publikácie nachádzajú, zväčša ide o náhodné prírastky. S výnimkou špecializovaných inštitúcií, knižnice nedisponujú špeciálnymi fondami zameranými na rómsku kultúru (čo platí v zásade aj pre iné národnostné menšiny), čo do značnej miery predstavuje aj jeden z dôvodov prečo Rómovia navštevujú knižnice minimálne.

O tom, že sa tento stav dá zmeniť a v rómska komunita má v tomto smere značný potenciál, svedčí aj nemalo aktivít v rámci špecializovaných pracovísk, mimovládneho sektora, vzdelávacích inštitúcií či samotných vydavateľstiev. Opäť je mimo možností tohto príspevku urobiť komplexný alebo dokonca kompletný prehľad týchto aktivít, avšak o niektorých by som sa chcel iba krátko zmieniť – skôr v rovine inšpirácie.

Asi najvýznamnejšie pracovisko v tomto smere existuje už do roku 2011 v rámci Štátnej vedeckej knižnice v Prešove. Jedná sa o *Dokumentačno-informačné centrum rómskej kultúry*¹⁰, ktoré sa venuje systematickému mapovaniu rómskej kultúry a jej odbornému spracovaniu a prezentácii. Výsledky ich činností sú verejne dostupné na vlastnom portáli a predstavujú desiatky audio a video záznamov, foto materiálov, knižných publikácií umeleckých predmetov a pod.¹¹ Minimálne od roku 2016 pôsobí v Košiciach a v okolitých rómskych komunitách občianske združenie *ĎAKUJEM – „Palikerav“*, ktoré združuje rómsku mládež práve za účelom čítania a vytvárania recenzií na rôzne knihy.¹² V Prahe už do roku 2012 vzniklo vydavateľstvo *KHER*,¹³ ktoré sa dlhodobo venuje vydávaniu diel rómskych autorov. Významné vydavateľské aktivity má aj košická *Nadácia Dobrá rómska víla Kesaj*,¹⁴ ktorá sa orientuje nielen na pôvodnú tvorbu, ale aj na preklady literárnych diel do rómskeho jazyka. Na prácu s budúcimi rómskymi autormi sa orientujú aj mimoškolské aktivity *Súkromnej strednej odbornej školy pedagogickej a sociálnej v Košiciach*,¹⁵ ktorá nielen vydáva vlastný školský časopis *MY MAGAZINE (SPARKY)*,¹⁶ od roku 2018 pravidelne spoluorganizuje súťaž v prednese poézie a prózy v rómskom jazyku „*Naša rómčina – Amari romaňi čhib*“¹⁷ ale v roku 2024 napríklad vydala aj vlastnú publikáciu *Komiksové príbehy žiakov. Príbehová próza zo života žiakov a rómskom a slovenskom jazyku*.¹⁸ Pravdepodobne najdlhšie v rámci rómskej literárnej tvorby pôsobí banskobystrické občianske združenie *Rómsky literárny klub (ROLIK)*¹⁹, ktoré od jeho vzniku v roku 2009 vedie Mgr. Maroš Balog. Doposiaľ toto združenie vydalo minimálne dvanásť zbierok literárnych diel rómskych autorov. To, že o rómsku kultúru a literatúru je záujem aj zo strany samotných Rómov, svedčí nielen tá skutočnosť, že všetky vyššie spomínané aktivity majú ohlas (a čitateľov) v rómskych komunitách, ale napríklad aj to, že na Univerzite Konštantína Filozofa v Nitre už od roku 1990 pôsobí *Ústav romologických štúdií*²⁰ a na Prešovskej univerzite v Prešove od roku 2011 pôsobí *Ústav rómskych štúdií*,²¹ ktoré poskytli vysokoškolské vzdelanie stovkám Rómov.

10 Základné informácie pozri na stránke: <https://www.svkpo.sk/narodny-projekt-dokumentacno-informacne-centrum-romskej-kultury>. [zobrazené 2025-03-01].

11 Pozri bližšie informácie na <https://www.portalsvk.sk/>. [zobrazené 2025-03-01].

12 Pozri bližšie informácie napríklad na stránke <https://www.romaspirit.sk/encyklopedia/obcianske-zdruzenie-da-kujem-palikerav/>. [zobrazené 2025-03-01] alebo na ich FB stránke <https://www.facebook.com/kniznyklubpalikerav/>. [zobrazené 2025-03-01].

13 Pozri bližšie informácie na <https://kher.cz/>. [zobrazené 2025-03-01].

14 Pozri bližšie informácie na <https://www.kesaj.sk/>. [zobrazené 2025-03-01].

15 Pozri bližšie informácie na <https://spark.edupage.org/>. [zobrazené 2025-03-01].

16 Pozri bližšie informácie na <https://spark.edupage.org/a/skolsky-parlament-a-casopis-sparky>. [zobrazené 2025-03-01].

17 Túto súťaž vyhlasuje Kultúrne združenie občanov rómskej národnosti košického kraja, n. o., pričom organizátorom je Súkromná pedagogická a sociálna akadémia z Košíc a jej gestorom je Štátny pedagogický ústav. Bližšie informácie na <https://kzorn.edupage.org/a/amari-romani-chib>. [zobrazené 2025-03-01].

18 OLÁH, Milan (ed.). *Komiksové príbehy žiakov. Príbehová próza zo života žiakov a rómskom a slovenskom jazyku*. SPARK, 2024. 22 s. Dostupné na: https://cloud-5.edupage.org/cloud/Komiks_SPARK-epdf.pdf?z%3AS5F%2FRHbjZ-pygpVFOqcab%2F2%2FUatmAlz%2F3ny8%2FSHBud7%2BHB2%2F6%2FYILdRRF2AwGWT12. [zobrazené 2025-03-01].

19 Pozri bližšie informácie na <http://www.rolik.eu/>. [zobrazené 2025-03-01].

20 Pôvodne mal názov Katedra rómskej kultúry. Pozri bližšie informácie na <http://urs.web2v.ukf.sk/>. [zobrazené 2025-03-01].

21 Pozri bližšie informácie na <https://www.unipo.sk/cjknm/hlavne-sekcie/urs/o-institute/>. [zobrazené 2025-03-01].

Ak by sme sa iba povrchne pozreli na aktivity vyššie uvedených inštitúcií a organizácií, takmer u všetkých z nich nájdeme niektoré spoločné charakteristiky. Okrem jasnej orientácie na samotných Rómov a rómske komunity, všetky sú proaktívne. Nečakajú na svojich čitateľov, účastníkov a pod., ale systematicky ich vyhľadávajú, dlhodobu s nimi pracujú a venujú sa im. Organizujú rôzne kultúrne podujatia – autorské čítania, výstavy, tvorivé dielne či filmové večery. Aj vďaka tomu Rómovia majú príležitosť spoznávať rôzne kultúry, získať prehľad o literatúre či umení a zároveň prezentovať aj svoju vlastnú kultúru. Vzniká tak miesto na vzájomný dialóg, inšpiráciu, motiváciu, neformálne vzdelanie a podobne. Značne hyperbolicky mi ich aktivita pripomína činnosť slovenského buditeľa z 19. storočia Mateja Hrebendu, ktorý sa vybral s knihami sám medzi budúcich čitateľov a nečakať, až oni prídu k nemu.

A to je obrovská výzva a príležitosť aj pre ďalšie knižnice. Knižnica je ešte stále jedným z verejných priestorov, ktoré sú prístupné v zásade bezplatne a sú otvorené pre všetkých bez rozdielu. Pre deti a mládež z rómskych komunít by sa mohli stať bezpečným priestorom, kde môžu zmysluplne tráviť svoj voľný čas. Pre rómsku komunitu, ktorá čelí rôznym výzvam, by mohla knižnica predstavovať dôležitý nástroj na ceste k lepšiemu vzdelaniu, zamestnaniu a kvalitnejšiemu životu. Je potrebné, aby knižnice boli otvorené, priateľské a prispôsobené potrebám všetkých obyvateľov, vrátane Rómov.

Mgr. Alexandre Mušinka, Ph.D.

Ústav rómskych štúdií CJKNM, Prešovská univerzita v Prešove, Slovensko; e-mail: alexander.musinka@unipo.sk

Je kultúrny antropológ a romista. Vyštudoval etnológiu a históriu na FFUK v Prahe kde aj obhájil doktorskú prácu. Pracuje na Ústave rómskych štúdií Prešovskej univerzity. Externe prednášal aj na FSEV UK Bratislava.

D 1 - hodo sa venuje problematike Rómov, ale aj Rusínov-Ukrajincov prioritne na Slovensku z historického a kultúrne antropológického hľadiska. Je (spolu)autorom niekoľkých publikácií, zborníkov a vedeckých prác. Medzi najznámejšie patrí: *Atlas rómskych komunít na Slovensku 2013; Podarilo sa – Príklady úspešných aktivít na úrovni samospráv smerujúcich k zlepšeniu situácie Rómov; (Ne)legálne osady – Možnosti samospráv a mechanizmy vysporiadania pozemkov v prostredí rómskych osídlení; Drogy v rómskych komunitách Prešovského kraja; Stará tehelňa – súčasný stav a možnosti riešenia; Elena Lacková – život s novinami Romano nevo ľil a iné*. V rámci svojich výskumov žil 5 rokov v rómskej osade Svinia pri Prešove.

Programmes and services of the Masaryk Public Library Vsetín for disadvantaged users, including active involvement and partnership cooperation / Programy a služby Masarykovy veřejné knihovny Vsetín pro znevýhodněné uživatele včetně aktivního zapojování a partnerské spolupráce

Kateřina Janošková

Abstract: The Masaryk Public Library in Vsetín has long been creating an inclusive, accessible and participatory environment. Based on its Accessibility Concept, the library focuses on making information, its physical environment, its employees and its programmes accessible. In close cooperation with professional and community organisations in the area, the Masaryk Public Library creates services and activities tailored to people with specific needs. Active involvement of these individuals increases the quality of services and provides benefits for the entire community.

Key words: accessibility, inclusion, public library, participation, people with specific needs, digital literacy, community cooperation, social inclusion.

Introduction

The Masaryk Public Library in Vsetín, a contributory organisation of the Ministry of Culture of the Czech Republic (MVK Vsetín), is an excellent example of an inclusive and accessible public space that pays particular attention to people with specific needs. This article aims to examine the library's experience with this target group in detail, along with the practices and processes that enable its accessibility and openness to all. In this article, I will not only focus on the specific measures adopted by the library based on the „MVK Vsetín Accessibility Concept”, developed for MVK Vsetín in 2022 by Mgr. MgA. Mariana Chytilová, PhD, but also on the impact of these measures on the wider community and the library itself.

The concept of accessibility focuses on four main areas that the library is actively developing. These are access to information, access to the physical environment, access to people and access to programmes. Recently, emphasis has also been placed on openness and participation, i.e. active public involvement, including that of disadvantaged groups, in library activities. This article will examine how the library fulfils these goals in practice, how it has made its services accessible to people with specific needs, and the challenges and benefits of cooperating with various organisations.

An excerpt from the MVK Vsetín Accessibility Concept¹

„Accessibility is a way of thinking.“

The objective of the concept is to provide a mechanism for ensuring the ongoing and perpetual accessibility of the Masaryk Public Library in Vsetín (hereinafter referred to as the library) as a public institution. An accessible environment can be defined as one that can be used by all individuals, including those with disabilities. People with disabilities represent the largest social minority; they have different needs but the same rights as everyone else. The concept is founded on the principles of inclusive design and proposes potential solutions based on the current functioning, equipment, and program offerings of the library. It is important to establish a clear definition of the term ‚accessibility‘. In practice, the concept of accessibility is frequently linked to the conception of services for individuals with disabilities. However, when considered from a philosophical perspective, the concept of accessibility refers to the design of

1 CHYTILOVÁ, Mariana. *Koncepce přístupnosti MVK Vsetín*. Masarykova veřejná knihovna Vsetín, 2022.

services that are universally available to everyone. When trying to make your premises and services accessible, it is essential to consider the barriers that your visitors face. The barriers that people have to overcome are often associated with factors such as colour sharpness or contrast, absence of sound, difficulty of movement, and written text. All of these barriers occur in the physical space, in the attitude and approach of staff, in the way information about the programme is provided, and in the service itself. If you make your library accessible at all these levels, you will create an environment and service that literally everyone can enjoy. Making the library accessible to people with disabilities can thus be a benefit to all members of the community.

Why is it important to make the library accessible?

In 2011, a WHO report revealed that around 15 per cent of the world's population has some form of disability.² Furthermore, up to 40 per cent of the European population consists of people with disabilities, seniors, or people with temporary mobility limitations³ (e.g. people with a pushchair, pregnant women, people with injuries, or people carrying heavy luggage). These figures show that measures taken for 15 per cent of library users (people with disabilities) are likely to be used by 40 per cent of users.

The principles of an inclusive institution

Dignity and independence:

Library services should be provided in a way that respects the dignity and independence of all readers.

Readers may use their own compensatory aids and assistive technology, such as headphones and apps, and they may bring their assistance dogs.

The library considers readers who come to the library with an assistant. Assistants are admitted free of charge to library events and can sit near their client.

Accessibility of information

All information about upcoming and ongoing events is available in alternative formats.

Information about the measures in place, such as assistance services, barrier-free access, induction loops and sign language interpretation, is also available.

Accessibility of physical space

The library, registration area and toilets are physically accessible and clearly marked. Any barriers are clearly indicated, and information about them is available on the website, social networks and posters.

Communication

All library staff are prepared to communicate with visitors in a manner that respects their needs.

Service accessibility

The book borrowing and return system is accessible to all. The library's accompanying programme is regularly interpreted into sign language.

2 WORLD HEALTH ORGANIZATION. *World Report on Disability*. Online. World Health Organization, 2011. Available at: https://www.who.int/disabilities/world_report/2011/report/en/. [viewed 2025-07-01].

3 EUROPEAN COMMISSION. *Growing the European Silver Economy*. Online. Publications Office of the European Union, 2015, s. 2. Available at: <http://ec.europa.eu/research/innovationunion/pdf/active-healthy-ageing/silvereco.pdf>. [viewed 2025-07-01].

Participation

Work with experts with disabilities to make the library accessible. You will verify that the measures you propose are truly functional, while also gaining new readers.

1. Accessibility of information:

One of the key areas that the Masaryk Public Library focuses on is ensuring that information is accessible.

This is guaranteed, among other things, by making the website www.mvk.cz accessible. To this end, the Masaryk Public Library in Vsetín has improved the structure of its website to ensure full compatibility with screen readers and other assistive technologies. This includes both text and visual accessibility; for example, alternative texts have been added to images and contrasting colours have been used to make reading easier for people with visual impairments.

When creating the new website, the library collaborated with the external developer and the Teresiás Centre in Brno. The centre's representatives were very helpful in setting up and designing the new website, which was tested by blind users and developed in accordance with WCAG methodology.

Through the online catalogue, which is accessible via a reader account, registered library users and Audio Library users (for the visually impaired and blind) can borrow e-books and audiobooks online. The lending service offers readers with speakers to facilitate reading or enable visually impaired people to listen to titles, as well as CD players for listening to audiobooks on CD.

The library considers providing access to databases and platforms such as 'Díla nedostupná na trhu' (Works Unavailable on the Market), 'Knihovny.cz' (Libraries.cz) and 'PressReader', which provide access to digital works and documents from home, to be a 'barrier-free step'.

Employees are specially trained to competently provide this service.

2. Accessibility of physical space

Another area on which the library is focusing is improving the accessibility of its physical space. This involves removing any barriers that might prevent people with disabilities from using the library fully.

In this regard, the Vsetín library is currently at a crossroads, as it is renovating its central building on Dolní náměstí from spring 2024 to autumn 2025, followed by one of its housing estate branches in the subsequent period. One of the key reasons for the renovation is accessibility, to which the reconstruction should contribute. This includes providing barrier-free access to the library with an elevator, as well as other interior features such as special toilet facilities for wheelchair users. Attention is also being paid to details such as adjusting the height of the shelves to allow easy access to books for wheelchair users, as well as installing guide rails. Another important step in making the physical environment accessible is to adapt workstations for people with specific needs, such as those with visual or hearing impairments. The library is also focusing on providing quiet rooms that can be used for individual study or counselling sessions for people with autism or other neurological disorders.

The library in Vsetín strives to be accessible to all visitors, regardless of their age, mobility, sensory limitations or health condition. It creates a functional, safe and welcoming environment, offering practical services and aids to make using the library easier.

There is barrier-free access to all departments directly from the lift, so there is no need to climb stairs.

There are barrier-free toilets with the necessary facilities for wheelchair users or people with limited mobility.

There is barrier-free access to computers in the adult and children's departments for internet access, printing and copying.

Publicly accessible Wi-Fi is available throughout the library.

We also offer technology, programmes for specific users, including virtual reality, creative, makerspace workshop equipment (3D printers, plotters, engravers, etc.), and robots.

The library collection and special aids include:

Suitable literature for borrowing for people with specific needs:

Fiction and non-fiction books, magazines, audiobooks, e-books and books in Braille are available.

Special aids are also available to borrow, including reading glasses.

Important complementary aids for the space, especially for various programmes, include musical instruments, art supplies and props and aids for dramatization or staged readings.

Another accessibility-supporting service is the delivery service for readers. The MVK offers home delivery within the city of Vsetín to registered users whose health condition, either permanent or temporary, prevents them from visiting the library in person. Books are delivered to their homes based on their selection or after consultation with a librarian.

Registration at the library is free for ZTP/P cardholders and seniors aged 80+.

3. Accessibility for people

This area focuses on library staff and their ability to interact with people with specific needs. To this end, the MVK sends staff on training courses that cover both the theoretical aspects of the specific needs of different groups and the practical skills of communication and assistance. Sometimes, all staff members receive training, while in other cases, selected staff members are trained in how to use assistive technologies, communicate effectively with people of various abilities (including basic sign language training) and adapt environments and programmes to make them accessible to all.

From the second half of 2022 until the end of 2024, librarians from the Vsetín district (especially those who work with children, young people and users with specific needs, including disabilities) received training in the following areas as part of the National Recovery Plan: art therapy, music therapy, dramatic reading, creative writing, and drama therapy. The following topics have been covered during the training: philosophy for children, the virtual world, digital culture in the third dimension, the artificial intelligence revolution – an opportunity or a threat to society?, creative work with paper and other materials, creative work with textiles, laser engraving, programmable and robotic aids in artistic activities, developing creativity and divergent thinking in children, discovering children's talents and your own, Lego inventors in the library, and ethical education – education in virtues.

Thanks to workshops led by experts in creative learning (artists, art teachers, and representatives from educational centres such as FABLAB, Prototypci, and PinkBox), as well as lecturers from KISK in Brno, library staff have established valuable partnerships and acquired new techniques, tips, and skills that they can apply when creating programmes and lessons, and when helping special groups. Participation in courses and workshops has opened up new horizons and possibilities for librarians in the field of creative learning. The library now regularly offers art therapy, music therapy, staged readings, creative writing and drama therapy for schools and other target groups, including parents with young children, seniors and people with specific needs, such as mental health conditions and visual impairments. The library has also acquired equipment for the Lektokéa, a special library collection including 'healing' musical instruments, art supplies and props for staged readings and theatre productions. Librarians can therefore

educate in an entertaining and instructive way through music, painting, theatre and creative writing, providing unique experiences and opportunities for personal creativity.

Alongside regular staff training, it is important for the library to foster an environment that encourages mutual understanding and respect among all visitors. A key aspect of this is the personal approach of staff members, who actively participate in inclusive activities and encourage disadvantaged groups to participate in the library's public life.

4. Making programmes accessible

Programmes organised by the library are another key factor in achieving accessibility. The library regularly organises cultural, educational and leisure events, along with social gatherings, which are aimed not only at people with disabilities, but also at other disadvantaged groups, such as seniors, foreigners and those at risk of social exclusion.

These programmes are a tool for accessibility, support and creativity.

Technologies serve as a valuable inclusive resource for libraries. Courses on digital literacy, like 'How to Use a Tablet and Smartphone' and 'Digital Gym', aid seniors in navigating in the world of smart devices and online platforms, which include e-government services, communication with authorities, and access to educational resources, digital services, and library documents.

Notable programs feature „Roboherna“ and robotics workshops that enhance logical thinking and technical abilities via fun and engaging activities.

A new feature is the launch of the K-LAB branch, which challenges the visitors: 'Do you have a project idea but lack the suitable equipment?' 'It might be available in the library!' Every Wednesday, visitors have the opportunity to work with a cutting plotter, laser engraver, embroidery machine, or 3D printer with professional guidance and produce their unique creations. K-LAB has gained immense popularity since early 2025.

An important aspect of the programmes is encouraging children and individuals with mental disabilities to read, for example through staged readings that utilise elements of drama and art therapy. Participants work with texts, visual aids, movement and emotions, enabling them to gain a deeper understanding of the stories and of themselves. The library also reflects important events and holidays throughout the year with themed workshops, quizzes and lectures, thereby bringing cultural context closer to home. The musical element is developed through programmes incorporating music therapy aids and the 'Music for Joy' activity, which promote sensory perception, cooperation and relaxation.

Assistance for elderly individuals and users with visual impairments: learning, engagement, and memories – Particular attention is given to the senior community, who can enjoy a safe and stimulating environment for meeting, learning and sharing life experiences at the library. Popular programmes include The Virtual University of the Third Age, a distance-learning programme run in partnership with the Faculty of Economics and Management at the Czech University of Life Sciences in Prague. This programme offers seniors the opportunity to study a variety of subjects in an accessible and user-friendly format.

The 'Painting to Learn' course is a creative programme that develops artistic and fine motor skills, along with perception of colours, shapes, and the natural world.

The Third Age Academy is an educational programme focusing on promoting a healthy lifestyle. Topics covered include nutrition, physical activity, memory training, mental hygiene, and illness prevention. The programme also emphasizes local history and memory, strengthening participants' relationship with their surroundings. Seniors play a crucial role in maintaining local history, frequently enhancing the osobnostivalaska.cz database with details, memories, and photographs.

A notable event was a knowledge competition, which later evolved into an exhibit named „*Lost Inns of Vsetín, or In the Footsteps of Our Elders*.“ This innovative project sought to link the memories of eye-witnesses with the history of the town, along with photographs and cultural heritage. The library also houses a theatre club ‘Klubik’ for senior citizens, which was originally established by a student volunteer. In addition to these activities, other volunteers organise weekly Tuesday walks and trips in the area for senior citizens from the library.

Users of the Audio Library for the visually impaired and blind gather regularly at special events organized by the library. These include the now traditional „*Dobroběh pro Světlušku*“ (Run for the Firefly) event.

The library not only caters to the needs of the local community, but also places a strong emphasis on providing resources and support for foreigners. Through collaborations with the Centre for the Integration of Foreigners, the library hosts Czech language courses tailored to assist participants in not only perfecting their daily communication skills, but also in acquiring a more profound understanding of the culture, navigating institutions, and fostering an increased sense of self-assurance within their new environment. Consequently, the library has become a natural base and safe space for many people of other nationalities, primarily from the Ukrainian but also the Mongolian community, who regularly visit it, participate in events, and use its services as a place to study, meet, and relax. The library’s openness, safe atmosphere, and diverse range of activities contribute to its transformation into a vibrant community centre, offering a space for learning, inspiration, and sharing-no matter where they come from.

5. Openness and participation

Openness and participation are two of the key values emphasised by the Vsetín Library. The library actively engages all members of the community, including marginalised and disadvantaged groups, in decision-making processes and programme development. This commitment is reflected in the library’s practice of inviting representatives of these groups to participate in discussions regarding the library’s future direction, the services it should provide and strategies for enhancing its accessibility.

The library’s experience shows that the active participation of disadvantaged groups in planning and organising cultural and educational events contributes to better quality of these programmes and increases their attractiveness to a larger audience.

It works closely with a number of organizations dedicated to supporting people with health or social difficulties. Key partners include CPIC (Centre for the Integration of Foreigners) - language and cultural integration of newcomers; SONS (Association of the Blind and Visually Impaired) - support for accessibility for people with visual impairments. It also works with organisations supporting people with mental disabilities, such as Naděje, Elim, Camino and Turkmenská Elementary School, as well as organisations operating in the social and health sectors, including Vsetín Charity, Vsetín Diaconate, Vsetín Hospital, VKCI Citizens’ Counselling Centre, Vsetín Family and Maternity Centre and Vsetín Pensioners’ Club. The library actively participates in working groups focused on community planning for social services in Vsetín, contributing in the development of an integration strategy. The library, in collaboration with its partners, seeks ways to better respond to the needs of residents and expand services so they are accessible to all. Together with its partners, it seeks ways to better respond to the needs of residents and expand services so that they are truly accessible to all.

The experiences of the library demonstrate that active participation by users, including disadvantaged individuals, results in higher-quality services, increased public trust, and a perception of the library as not only an institution but also a shared space that we create together. Discussions with representatives of target groups help us to customise programmes so that they are relevant, inspiring, and beneficial to the wider public.

Conclusion

The Masaryk Public Library in Vsetín is dedicated to fostering an inclusive and accessible public environment. The success of this initiative hinges not only on adapting infrastructure and technology but also on the presence of professionally trained and dedicated staff capable of delivering quality services to all visitors, irrespective of their individual needs.

Mgr. Kateřina Janošková

The Masaryk Public Library, Vsetín, Czech Republic;
e-mail: kjanoskova@mvk.cz

She completed her bachelor's degree in public administration and regional politics, with a focus on social policies and social work, at Silesian University in Opava. She obtained her master's degree in marketing communication at the Faculty of Multimedia Communications at the University

of Technology in Zlín.

Since 2003, she has worked at the Masaryk Public Library in Vsetín, where her primary responsibilities include project management, fundraising, public relations, and adult education, alongside part-time library duties and services at the Tourism Information Centre. Upon joining the library, she actively participated in preparing and implementing the Vsetín library project, which was funded by the EU and was called 'Masaryk Public Library Vsetín as a centre of community activities and lifelong learning.' This project involved relocating the library to new premises and introducing new activities aimed at socially excluded people in the community.

She has gradually become familiar with many professional library activities, both theoretically and in practice, through the Library Requalification Course (Scientific Library in Olomouc, 2016–17). Nevertheless, her primary focus at the Vsetín City Library continues to be on project and program activities that pertain to community life and lifelong learning, targeting specific groups of people, such as seniors, people with disabilities, foreigners, and other socially vulnerable individuals. Furthermore, she engages in library promotion, public relations, and partnership initiatives, particularly concerning the library's collaboration with local organizations and fundraising efforts. She is an active member of several working groups within the library community and participates in selected activities and projects, especially those associated with library unions and associations, including the Union of Librarians and Information Workers of the Czech Republic, the Czech Library Association, and the expert group at the Central Library Board.

Programy a služby Masarykovy veřejné knihovny Vsetín pro znevýhodněné uživatele včetně aktivního zapojování a partnerské spolupráce

Kateřina Janošková

Abstrakt: Masarykova veřejná knihovna Vsetín dlouhodobě buduje inkluzivní, přístupné a participativní prostředí. Na základě Konceptu přístupnosti se zaměřuje na zpřístupnění informací, fyzického prostředí, zaměstnanců a programů. V úzké spolupráci s odbornými i komunitními organizacemi v místě vytváří služby a aktivity šité na míru osobám se specifickými potřebami, přičemž aktivní zapojení těchto skupin zvyšuje kvalitu i přínos pro celou komunitu.

Klíčová slova: přístupnost, inkluze, veřejná knihovna, participace, osoby se specifickými potřebami, digitální gramotnost, komunitní spolupráce, sociální začleňování.

Úvod

Masarykova veřejná knihovna Vsetín (MVK Vsetín), příspěvková organizace, představuje skvělý příklad inkluzivního a přístupného veřejného prostoru, který se zaměřuje také na osoby se specifickými potřebami. Tento příspěvek si klade za cíl podrobně prozkoumat zkušenosti knihovny s touto cílovou skupinou, její praxi a procesy, které umožňují její přístupnost a otevřenost pro všechny. V rámci příspěvku se zaměřím nejen na konkrétní opatření, která knihovna přijala na základě „Konceptu přístupnosti MVK Vsetín“, kterou pro MVK Vsetín v roce 2022 zpracovala Mgr. MgA. Mariana Chytilová, Ph.D., ale také na dopady těchto opatření na širší komunitu a samotnou knihovnu.

Koncepce přístupnosti se zaměřuje na čtyři hlavní oblasti, jež knihovna aktivně rozvíjí. Tyto oblasti jsou: zpřístupnění informací, zpřístupnění fyzického prostředí, zpřístupnění lidí a zpřístupnění programů. V poslední době se přidává také důraz na otevřenost a participaci, tedy na aktivní zapojení široké veřejnosti, včetně znevýhodněných skupin, do dění knihovny. Tento příspěvek podrobně rozebere, jakým způsobem knihovna naplňuje tyto cíle v praxi, jak se jí podařilo zpřístupnit služby pro osoby se specifickými potřebami a jaké výzvy a přínosy jí přináší spolupráce s různými organizacemi.

Východ z Konceptu přístupnosti MVK Vsetín¹

„Přístupnost je způsob myšlení.“

Cílem konceptu je nabídnout nástroj, jak úspěšně a trvale zajistit přístupnost prostředí Masarykovy veřejné knihovny Vsetín (dále knihovny) coby veřejné instituce. Za přístupné prostředí považujeme to, které mohou využívat všichni včetně návštěvníků s postižením. Lidé s postižením jsou největší společenskou menšinou, mají různé potřeby, ale stejná práva jako kdokoli jiný. Koncept vychází z principů inkluzivního designu a navrhuje možná řešení na základě stávajícího fungování, vybavení a programové nabídky knihovny. Co je to přístupnost? V praxi bývá přístupnost spojována s navrhováním služeb pro uživatele s postižením. Filozoficky ale přístupnost znamená spíše navrhování služeb pro všechny bez rozdílu. Když se snažíte zpřístupnit své prostory a službu, měli byste zvážit typy překážek, kterým vaši návštěvníci musí čelit. Bariéry, které musí lidé překonávat, bývají spojené s ostrostí barev, kontrastem, absencí zvuku, namáhavostí pohybu nebo s psaným textem. Vyskytují se ve fyzickém prostoru, v přístupu a postoji personálu, ve způsobu informování o programu i ve službě jako takové. Pokud budete zpřístupňovat knihovnu na všech těchto úrovních, vytvoříte pro své čtenáře prostředí a službu, které si může užít doslova každý. Zpřístupňování knihovny lidem s postižením tak může prospět všem bez rozdílu.

1 CHYTILOVÁ, Mariana. *Koncepce přístupnosti MVK Vsetín*. Masarykova veřejná knihovna Vsetín, 2022.

Proč knihovnu zpřístupnit?

V roce 2011 zpráva WHO odhalila, že přibližně 15 % světové populace má nějaké postižení.² Navíc v současné době tvoří až 40 procent evropské populace 1 osoby s postižením, senioři nebo lidé s dočasně omezenou mobilitou³ (např. osoby 2 doprovázející dítě v kočárku, těhotné ženy, lidé se zraněním nebo lidé s těžkými zavazadly). Z těchto dat vyplývá, že opatření udělané pro 15 % všech čtenářů knihovny (lidí s postižením), s velkou pravděpodobností využije 40 procent čtenářů a čtenářek.

Principy instituce přístupné všem

Důstojnost a nezávislost

Služby knihovny poskytujte způsobem, který respektuje důstojnost a nezávislost všech čtenářů. Čtenáři mohou používat své kompenzační pomůcky a asistivní technologie (sluchátka, aplikace) a mít s sebou své asistenční psy. Knihovna myslí na čtenáře, kteří do knihovny dorazí se svým asistentem. Asistent má na akce knihovny vstup zdarma a místo k dispozici poblíž svého klienta.

Dostupnost informací

Veškeré informace o připravovaných a probíhajících akcích jsou k dispozici v alternativních formátech. Pro čtenáře jsou také k dispozici informace o zavedených opatřeních (asistenční služba, bezbariérový vstup, indukční smyčka, informace ve znakovém jazyce apod.).

Přístupnost prostoru

Prostor knihovny, registrací, toalet atd. je fyzicky přístupný a přehledně značený. Případné bariéry jsou označené a informace o nich je na webu / sociálních sítích / plakátu.

Komunikace

Všichni zaměstnanci knihovny jsou připraveni komunikovat s návštěvníky způsobem, který respektuje jejich potřeby.

Přístupnost služby

Systém výpůjček a vracení knih je přístupný pro všechny. Doprovodný program knihovny bývá pravidelně tlumočen do znakového jazyka.

Participace

Na zpřístupňování knihovny spolupracujte s odborníky s postižením. Ověřte si, že vámi navrhovaná opatření jsou opravdu funkční a zároveň získáte nové čtenáře.

1. Zpřístupnění informací

Jednou z klíčových oblastí, na kterou se Masarykova veřejná knihovna soustředí, je zpřístupnění informací. Ta je mimo jiné garantována prostřednictvím přístupnosti webových stránek www.mvk.cz. Masarykova veřejná knihovna Vsetín v tomto ohledu investovala do vylepšení struktury svých webových

2 WORLD HEALTH ORGANIZATION. *World Report on Disability*. Online. World Health Organization, 2011. Dostupné na: https://www.who.int/disabilities/world_report/2011/report/en/. [zobrazeno 2025-07-01].

3 EUROPEAN COMMISSION. *Growing the European Silver Economy*. Online. Publications Office of the European Union, 2015, s. 2. Dostupné na: <http://ec.europa.eu/research/innovationunion/pdf/active-healthy-ageing/silver-economy.pdf>. [zobrazeno 2025-07-01].

stránek tak, aby byly plně kompatibilní s nástroji pro čtení obrazovky a dalšími asistivními technologiemi. To zahrnuje nejen textovou, ale i vizuální přístupnost, například přidáním alternativních textů k obrázkům nebo použitím kontrastních barev, které usnadňují čtení osobám se zrakovým postižením.

Při tvorbě nového webu knihovna i externí tvůrce webových stránek www.mvk.cz byl v kontaktu se střediskem Teresiás v Brně. Jeho zástupci byli velmi nápomocní při novém nastavování a designování webu, který také procházel testováním nevidomých uživatelů a byl v souladu s metodikou WCAG.

Prostřednictvím webového katalogu, přístupem přes čtenářské konto, je registrovaným čtenářům knihovny a uživatelům Zvukové knihovny pro slabozraké a nevidomé zajištěno také půjčování e-knih a audioknih online. V nabídce půjčoven je také možnost zapůjčit si čtečky s reproduktory, které usnadní čtení či umožní poslech titulů osobám se zrakovým postižením, či CD přehrávače pro možnost poslechu zvukových knih na CD.

Za „bezbariérový krok považuje knihovna také zpřístupnění databází a zapojení do platform Dila nedostupná na trhu či Knihovny.cz, PressReader, které umožňují přístup k digitálním dílům a dokumentům z pohodlí domova. K tomuto jsou zaměstnanci speciálně školeni, aby mohla kompetentně službu zprostředkovat a předat.

2. Zpřístupnění fyzického prostředí

Další oblastí, na kterou se knihovna zaměřuje, je zpřístupnění svého fyzického prostoru. Zde jde o odstranění bariér, které mohou bránit osobám se zdravotním postižením v plnohodnotném využívání knihovny. V tomto směru se v současném období (2025) vsetínská knihovna nachází na „rozcestí, neboť v období od jara 2024 do podzimu 2025 rekonstruuje svou centrální budovu na Dolním náměstí a v dalším období pak jednu ze sídlištních poboček. Jedním z klíčových důvodů rekonstrukce je právě bezbariérovost, ke které by měla přestavba přispět. Ať už se jedná o bezbariérový vstup do knihovny včetně výtahu, tak i o další prvky interiéru, jako jsou speciální úpravy WC pro osoby na vozíku. Kromě toho se věnuje i detailům, jako je úprava výšky regálů, které umožňují snadný přístup ke knihám i osobám na vozíku či vodičím lištý. Dalším důležitým krokem v rámci zpřístupnění fyzického prostředí je přizpůsobení pracovních stanic pro osoby se specifickými potřebami, jako jsou osoby se zrakovým nebo sluchovým postižením. Knihovna se rovněž zaměřuje na zajištění klidných místností, které mohou být využívány pro individuální studium nebo poradenství pro osoby s autismem či jinými neurologickými poruchami.

Knihovna ve Vsetíně usiluje o to, aby byla skutečně přístupná všem návštěvníkům bez ohledu na věk, pohybové možnosti, smyslová omezení či zdravotní stav. Vytváří prostředí, které je funkční, bezpečné a vstřícné a zároveň nabízí praktické služby a pomůcky pro snadnější využívání knihovny. Bezbariérový přístup do všech oddělení přímo z výtahu – bez nutnosti překonávání schodů. Bezbariérové WC s potřebným zázemím pro osoby na vozíku nebo s pohybovým omezením. Bezbariérový přístup k počítačům v oddělení pro dospělé i děti – pro práci s internetem, tisk a kopírování. Veřejně přístupná Wi-Fi dostupná ve všech prostorách knihovny.

Stranou nezůstávají také technologie a jejich využívání při programech se specifickými uživateli, ať už se jedná o virtuální realitu, vybavení kreativní a makerspacové dílny (3D tisk, plotr, gravírovačka atp.) nebo roboti. Knihovní fond a speciální pomůcky. Vhodná literatura k zapůjčení pro osoby se specifickými potřebami: beletrie, naučná literatura, časopisy, zvukové knihy, e-knihy, knihy v Braillově písmu. Možnost zapůjčení speciálních pomůcek: brýle pro čtení. Z důležitých pomůcek, které dotváří prostor zejména pro různé programy jsou i muzikofiletické hudební nástroje, výtvarné potřeby či rekvizity a pomůcky pro dramatisaci či scénické čtení.

Další službou podporující dostupnost je Donášková služba nabízená na území města Vsetína a určená registrovaným čtenářům MVK, jejichž trvalý nebo krátkodobý zdravotní stav neumožňuje osobní návštěvu MVK. Knihy jsou doručovány až domů, na základě výběru nebo po konzultaci s knihovníkem.

Registrace do knihovny je pro držitele ZTP/P a seniorům ve věku 80+ zdarma.

3. Zpřístupnění lidí

Tato oblast se zaměřuje na práci se samotnými zaměstnanci knihovny a jejich schopnostmi přistupovat k osobám se specifickými potřebami. V tomto ohledu se MVK snaží vysílat personál na školení, která zahrnují jak teoretické poznatky o specifických potřebách jednotlivých skupin, tak praktické dovednosti v komunikaci a asistenci. V některých případech všichni, v některých případech výběrově jsou školeni, jak využívat asistivní technologie, jak správně komunikovat s osobami s různými typy postižení (včetně základního školení ve znakové řeči) a jak přizpůsobit prostředí a programy tak, aby byly pro všechny přístupné.

Od druhé poloviny roku 2022 do konce roku 2024 knihovnice a knihovníci z okresu Vsetín (zejména ti, kteří pracují s dětmi, mládeží a uživateli se specifickými potřebami včetně zdravotního postižení) proškolili v rámci Národního plánu obnovy v oblasti: arteterapie, muzikofiletiky, scénického čtení, tvůrčího psaní, dramaterapie a dále v tématech: filozofie pro děti, virtuální svět: digitální kultura ve třetím rozměru, revoluce umělé inteligence – příležitost i hrozba pro společnost?, kreativní práce s papírem a dalšími materiály, kreativní práce s textilem, laserová gravírovačka, programovatelné a robotické pomůcky v umělecké činnosti, rozvoj kreativity a divergentního myšlení u dětí, objevování talentů dětí i těch vlastních, legovynálezci v knihovně, etická výchova – výchova ke cnostem, práce s knihou a metodami kritického myšlení. Díky workshopům vedeným odborníky z oblasti kreativního učení (umělci, umělečtí pedagogové, zástupci vzdělávacích center jako FABLAB, Prototypci, PinkBox, lektori z KISK v Brně a další) navázali pracovníci knihovny cennou spolupráci a osvojili si nové techniky, tipy a dovednosti, které mohou uplatnit při tvorbě programů a lekcí i pro organizace pomáhající speciálním skupinám. Účast na kurzech a workshopch otevřela knihovníkům zcela nové obzory a možnosti v oblasti kreativního učení. Arteterapie, muzikofiletika, scénické čtení, tvůrčí psaní a dramaterapie se nyní pravidelně zapojují do nabídky knihovny pro školy, ale také pro další cílové skupiny, jako jsou rodiče s malými dětmi, senioři nebo lidé se specifickými potřebami, včetně mentálního a zrakového hendikepu. Knihovna se rovněž dovybavila pomůckami, které jsou součástí *lekotéky*, tedy speciálního fondu v knihovně zahrnujícího „léčivé“ hudební nástroje, výtvarné pomůcky a rekvizity pro scénické čtení a divadlo. Knihovníci tak mohou zábavnou a poučnou formou vzdělávat prostřednictvím hudby, malování, divadla či tvůrčího psaní a poskytovat jedinečné zážitky a příležitosti k vlastní tvorbě.

Kromě pravidelných školení zaměstnanců je důležité, aby knihovna vytvořila prostředí, které podporuje vzájemné porozumění a respekt mezi všemi návštěvníky. Důležitou součástí tohoto procesu je i osobní přístup zaměstnanců, kteří se aktivně zapojují do inkluzivních aktivit a podporují zapojení znevýhodněných skupin do veřejného života knihovny.

4. Zpřístupnění programů

Programy organizované knihovnou jsou dalším klíčovým bodem pro dosažení přístupnosti. Knihovna pravidelně pořádá kulturní, vzdělávací a volnočasové akce či společná setkání, které jsou cíleny nejen na osoby se zdravotním postižením, ale i na další znevýhodněné skupiny, jako jsou senioři, cizinci nebo lidé v riziku sociálního vyloučení.

Programy organizované knihovnou jako nástroj přístupnosti, podpory a tvořivosti

Technologie jsou v knihovně důležitým nástrojem začleňování. Kurzy *digitální gramotnosti*, jako „*Jak na tablet a chytrý telefon*“ nebo „*Digitální posilovna*“, pomáhají nejen seniorům zorientovat se ve světě chytrých zařízení a online služeb – včetně e-government portálů, komunikace s úřady nebo přístupu ke vzdělávacím materiálům či digitálním službám a dokumentům knihoven. Populárním programem je „*Roboherna*“ a robotické dílny, které formou hry a zábavy rozvíjejí logické myšlení a technické dovednosti.

Novinkou je také otevření pobočky K-LAB, která zve k návštěvě s výzvou: „*Máte nápad na projekt, ale chybí vám ten správný stroj? Možná ho máme v knihovně!*“ Každou středu si mohou návštěvníci pod odborným dohledem vyzkoušet práci s řezacím plotrem, laserovou gravírovačkou, vyšívacím strojem nebo 3D tiskárnou a vytvořit vlastní originální výrobky. K-LAB se od začátku roku 2025 těší velkému zájmu.

Důležitou součástí programů je *podpora čtenářství* v zaměření na děti či uživatele s mentálním postižením – například prostřednictvím *scénického čtení*, které využívá prvky *dramaterapie* a *arteterapie*. Účastníci programů pracují s textem, výtvarnými pomůckami, pohybem i emocemi, což jim umožňuje hlubší porozumění příběhům i sobě samým. Knihovna také reflektuje důležité události a svátky během roku prostřednictvím tematických dílen, kvízů nebo přednášek, čímž přibližuje kulturní kontext. Hudební složku rozvíjejí programy s muzikofiletickými pomůckami a aktivitou „Hudba pro radost“, které podporují smyslové vnímání, spolupráci a relaxaci.

Podpora seniorů a uživatelů se zrakovým postižením – vzdělávání, aktivizace, vzpomínky

Specifická pozornost je věnována seniorské komunitě, která v knihovně nachází bezpečné a podnětné prostředí pro setkávání, vzdělávání i sdílení životních zkušeností. Mezi oblíbené programy patří například: *Virtuální univerzita třetího věku* – distanční forma vysokoškolského vzdělávání ve spolupráci s Provozně ekonomickou fakultou ČZU v Praze, která umožňuje seniorům studovat rozličná témata v přístupné a přívětivé formě.

Kurz *Malováním k poznání* – kreativní program, který rozvíjí výtvarné dovednosti, jemnou motoriku a vnímání barev, tvarů a přírody.

Akademie třetího věku – vzdělávací cyklus zaměřený na zdravý životní styl, jehož součástí jsou témata jako výživa, pohyb, trénink paměti, duševní hygiena a prevence nemocí. Kromě toho se věnuje také regionální historii a paměti, čímž posiluje vztah účastníků k místu, kde žijí. Seniori se aktivně zapojují i do uchovávání regionální paměti – často přispívají do databáze osobnostivalasska.cz, kde se podílejí na doplňování informací, vzpomínek a fotografií. Významnou aktivitou byla i poznávací soutěž, která nakonec přerostla ve výstavu s názvem *Zaniklé vsetínské hostince aneb po stopách staříčků* – originální projekt propojující vzpomínky pamětníků s historií města, fotografiemi a kulturním dědictvím. Při knihovně funguje také divadelní *Klubík pro seniory*, který původně založila studentka dobrovolnice. Jiní dobrovolníci organizují pravidelné úterní vycházky a výlety po okolí pro seniory při knihovně.

Pravidelně se setkávají uživatelé *Zvukové knihovny pro slabozraké a nevidomé* při speciálních programech organizovaných knihovnou. Mimo jiné k nim patří také již tradiční „*Dobroběh pro Světlušku*“.

Knihovna se zaměřuje také na cizince, pravidelně zde probíhají kurzy českého jazyka v organizaci centra pro integraci cizinců. Ty pomáhají účastníkům nejen zvládnout každodenní komunikaci, ale také lépe porozumět kultuře, orientovat se v institucích a zvyšovat si sebevědomí v novém prostředí. Knihovna se tak stala přirozeným zázemím a bezpečným prostorem pro mnoho lidí jiné národnosti – především z ukrajinské, ale třeba i mongolské komunity, kteří ji pravidelně navštěvují, účastní se akcí a využívají její služby jako místo pro studium, setkávání i odpočinek.

Díky své otevřenosti, bezpečné atmosféře a rozmanité nabídce aktivit se knihovna stává živým komunitním centrem, kde může každý najít prostor pro učení, inspiraci i sdílení – ať už pochází odkudkoli.

5. Otevřenost a participace

Otevřenost a participace jsou klíčové hodnoty, na které vsetínská knihovna kladě důraz. Knihovna se snaží aktivně zapojovat všechny členy komunity, včetně znevýhodněných skupin, do rozhodovacích procesů a vytváření programů. To se projevuje například v zapojení zástupců těchto skupin do diskusí o tom, jakým směrem by se knihovna měla ubírat, jaké služby by měla poskytovat a jak zlepšit její přístupnost.

Zkušenosti knihovny ukazují, že aktivní participace znevýhodněných skupin na plánování a organizování kulturních a vzdělávacích akcí přispívá k lepší kvalitě těchto programů a zároveň zvyšuje jejich atraktivitu pro širší veřejnost.

Úzce spolupracuje s celou řadou organizací, které se věnují podpoře lidí se zdravotním či sociálním

znevýhodněním. Mezi klíčové partnery patří: CPIC (Centrum pro integraci cizinců) – jazyková a kulturní integrace nově příchozích obyvatel, SONS (Svaz nevidomých a slabozrakých) – podpora přístupnosti pro osoby se zrakovým postižením, organizace pracující s lidmi s mentálním postižením, jako jsou Naděje, Elim, Camino a Základní škola Turkmenská, organizace působící v sociální a zdravotní oblasti, například Charita Vsetín, Diakonie Vsetín, Vsetínská nemocnice, občanská poradna VKCI, Rodinné a mateřské centrum Vsetín a Vsetínský klub důchodců. Knihovna je rovněž aktivním členem pracovních skupin v rámci komunitního plánování sociálních služeb města Vsetín a přispívá k tvorbě strategie začleňování. Společně s partnery hledá cesty, jak lépe reagovat na potřeby obyvatel a jak rozšiřovat služby tak, aby byly dostupné skutečně všem.

Zkušenosti knihovny potvrzují, že aktivní participace uživatelů – včetně těch znevýhodněných – vede k vyšší kvalitě služeb, k větší důvěře veřejnosti a k tomu, že knihovna není vnímána jen jako instituce, ale jako společný prostor, který tvoříme společně. Diskuse se zástupci cílových skupin pomáhají nastavovat programy tak, aby byly relevantní, inspirativní a přínosné i pro širší veřejnost.

Závěr

Masarykova veřejná knihovna ve Vsetíně se aktivně podílí na vytváření inkluzivního a přístupného veřejného prostoru. Klíčovým faktorem úspěchu této iniciativy je nejen přízpůsobení infrastruktury a technologií, ale především profesionálně školení a angažování pracovníků, kteří jsou schopni poskytovat kvalitní služby všem návštěvníkům, bez ohledu na jejich specifické potřeby.

Mgr. Kateřina Janošková

Masarykova veřejná knihovna Vsetín, Česká republika;
e-mail: kjanoskova@mvk.cz

Vystudovala bakalářský program veřejná správa a regionální politika, obor sociální politika a sociální práce na Slezské univerzitě v Opavě a magisterský program marketingová komunikace na Fakultě multimediálních komunikací UTB ve Zlíně.

Od roku 2003 pracuje v Masarykově veřejné knihovně Vsetín, kde (vedle částečné knihovnické práce ve službách a v TIC) pracuje především v oblasti projektového managementu, fundraisingu, PR a vzdělávání dospělých. Při nástupu do knihovny se aktivně podílela na přípravě a realizaci projektu vsetínských knihoven financovaného z evropských fondů s názvem „Masarykova veřejná knihovna Vsetín jako centrum komunitních aktivit a celoživotního vzdělávání“. S tímto projektem bylo spojeno jak přestěhování knihovny do nových prostor, tak i mnoho nových aktivit knihovny z oblasti komunitního a sociálního života, určených osobám sociálně vyloučeným.

Přestože postupně poznala mnoho odborně knihovnických činností – teoreticky i v praxi (knihovnický rekvalifikační kurz VKOL 2016 – 2017), její hlavní pracovní náplní v městské vsetínské knihovně zůstává oblast projektových a programových aktivit, které se vztahují k oblastem komunitního života a celoživotního vzdělávání se zaměřením na specifické skupiny osob – senioři, osoby se zdravotním postižením, cizinci, případně další osoby sociálně ohrožené. Souběžně se věnuje také propagaci knihovny, PR a partnerským aktivitám, především spolupráci knihovny s organizacemi v místě a fundraisingu. Je členkou několika pracovních skupin v rámci knihovnické komunity a podílí se na vybraných aktivitách a projektech především knihovnických spolků a sdružení SKIP, SDRUK či expertní skupiny při ÚKR.

V roce 2024 obdržela medaili Z. V. Tobolky za mimořádný přínos knihovnické práci.

The library as a guide for seniors in the modern world

/ Knižnica ako sprievodca seniorov v modernom svete

Marianna Majzlíková, Danka Molčanová

Abstract: Libraries have long been no longer just a place to borrow books, but have become community centers for all generations. In this article, we will present the activities of our library aimed at seniors - from memory training that supports cognitive skills and social interaction, through a makerspace where they can discover new technologies and creative activities, to a poetry reading for adults that offers a space for artistic expression and shared aesthetic experiences. As part of the Erasmus+ program, there is an opportunity to travel abroad and further your education. The goal is to show how the library can be an active partner in supporting the mental health, creativity and lifelong learning of seniors.

Keywords: library, seniors, memory training, makerspace, lifelong learning.

Education of seniors in libraries has enormous potential because libraries are natural environments for lifelong learning. Seniors are often motivated to broaden their horizons, improve their skills, or just keep an active mind. Learning should not end with retirement. Seniors are often curious and eager for new knowledge.

Libraries are a safe and accessible place where they can continue to develop their interests. Actively learning new things, especially in areas such as languages, technology or the arts, stimulates the brain and helps delay memory and cognitive decline.¹ Educational activities are also an opportunity to socialise, share experiences and build new friendships. Seniors often face new challenges – for example, digital literacy, working with modern technology or financial issues. Libraries can offer workshops to help them adapt to a changing world. Many seniors now have time to pursue activities they didn't have the space for before.

The library is also a place for seniors. It offers them a space for education, entertainment, relaxation and socialising.

The Upper Zemplín Library in Vranov nad Topľou offers the following activities for seniors.

1. Educational activities:

- Memory training and brain exercises – strengthening cognitive skills.
- Digital literacy – courses on how to use a computer, tablet, smartphone or the internet.
- Language courses – foreign languages or grammar refresher.
- Financial literacy for seniors.
- Safety for seniors – classes with the Police Department.
- Lectures and discussions – historical and regional topics, literature, travel, health.
- Education of seniors through Erasmus+.

2. Cultural and artistic activities:

- Poetry recital (Soul Studio) and literary evenings – reading, interpretation, joint discussions.
- Meetings with authors – discussions with local or well-known writers.
- Creative and practical activities: makerspace for seniors – working with new technologies, 3D printing,

1 MOLČANOVÁ, Danka. *Rozbor činnosti a hospodárenia kultúrnej inštitúcie za rok 2024*. Hornozemplínska knižnica vo Vranove nad Topľou, 2024.

simple workshops.

- Handicrafts, workshops and creative studios - knitting, painting, flower and ikebana tying.

3. Social and community activities:

Book clubs – reading and discussing books together. Intergenerational projects - seniors share experiences with children and young people. Social games and quizzes - scrabble, chess, knowledge competitions, darts.

4. Services tailored to seniors:

Seniors contribute significantly to the library as volunteers with their experience, wisdom, and willingness to help. They are involved in organizing events, helping to sort and process books. Their presence enriches the community, creates a bridge between generations and brings a friendly atmosphere to the library. Volunteering also gives them the opportunity to stay active, meet new people and share their love of books.

Book delivery service – for less mobile seniors. Audiobooks and books with larger print - for the visually impaired or blind. Relaxation areas and quiet rooms - space to relax and read quietly.

The Active Seniors Club operates in the library. The aim of the club is to create a community of people who want to educate themselves together in the library, relax, have fun and unwind at educational lectures, logic and knowledge games, or even at literary discussions. As part of the activity “*Who plays, does not get angry*” we jointly prepared the World Games Day. Various types of board games awaited the seniors, but most of all a lot of fun. The event was attended by 15 seniors. The Active Seniors Club cooperates with the Day Centre for Seniors, the District Pensioners’ Union, the Evangelical Diakonia Centre Vranov nad Topľou and the Slovak Association of the Disabled Vranov nad Topľou.

In 2012, a professional seminar with international participation, COMMUNITY LIBRARY was held on the topic: active ageing and solidarity between generations from the perspective of libraries. Intergenerational connection is also addressed by the event: I’ll tell you a poem for grandpa and grandma.

1. Educational activities:

1.1 Memory training and brain exercises

Memory training sessions are a great part of library activities because they combine education, community gatherings, and mental health support.

Libraries are traditionally places where people learn and develop their memory. Memory training fits naturally into this environment because it promotes lifelong learning and mental activity, which is especially crucial for seniors.

Regular memory training helps reduce the risk of cognitive disorders such as dementia or Alzheimer’s disease. Seniors can keep their brains active through training, which contributes to a better quality of life. The Library has regularly participated in activities associated with Brain Week for the 14th time in 2025.

Memory training at the library is not just about individual exercise, but also about social interaction. Seniors get together, exchange experiences and share their experiences, reducing the risk of isolation and loneliness.²

Libraries offer a range of books, games and materials that can be used as aids to improve memory - from

2 MOLČANOVÁ, Danka. *VTknižnica 2023: knihovnický spravodaj*. Hornozemplínska knižnica vo Vranove nad Topľou, 2023.

literary quizzes to logic games to special publications on the brain and cognitive training. Memory exercises can also focus on traditional stories, legends, history or poetry, promoting the preservation of cultural heritage and linking generations.

The library is a familiar and welcoming environment for many seniors. Memory training can also be carried out in an inexpensive way, making these activities widely accessible to all interested parties.

After memory training, seniors can continue with other library activities - for example, they can join a literature club, creative workshops, or simply borrow a book, reinforcing a holistic approach to personal development.

Year 2013 – The Upper Zemplín Library in Vranov nad Topľou in cooperation with the civic association Korálky and selected public libraries in Slovakia, with the financial support of the Ministry of Culture of the Slovak Republic, realizes a nationwide conference with international participation “*So that memory does not grow old...*”. The project “*Let’s help people with disabilities so that their memory does not grow old too quickly*” testifies to the high interest in informal education of people with memory problems and their family members, as well as in meetings of memory trainers in Slovakia. The aim of the meeting is to motivate, inform and transfer the experience of experts, memory trainers to other participants of the conference, ideas on how to work with the target group, and how to acquire new information and skills. The expert guarantor of the project since its beginning is prof. PhDr. Beáta Balogová, PhD., dean of the Faculty of Arts in Prešov. The 12th edition is planned to be implemented in 2025.

Overview of national conferences with international participation:

- 2013 – Vranov nad Topľou
- 2014 – Vranov nad Topľou – Zámotov
- 2015 – Vranov nad Topľou
- 2016 – Levice
- 2017 – Vranov nad Topľou – Zámotov
- 2018 – Košice, Vranov nad Topľou
- 2019 – Vranov nad Topľou - Holčikovce
- 2020 – did not take place
- 2021 – Vranov nad Topľou – Majerovce
- 2022 – Bardejov
- 2023 – Vranov nad Topľou – Zelená Lagúna, Domaša Dobrá
- 2024 – Vranov nad Topľou – Zaľubova ranč, Zámotov
- The Upper Zemplín Library in Vranov nad Topľou in cooperation with the Regional Library in Žilina is a coordinator of trained memory trainers in Slovakia.

Statistical indicators for 2024:

- memory training were carried out by 18 institutions in Slovakia,
- total number of trained memory trainers in the Memory Centre in Slovakia – 33,
- number of senior who attended memory trainings – 7 241,
- number of trainings carried out by libraries – 91.

Libraries have the opportunity to reach the general public because they are accessible to everyone, which suggests to us that there is room for new memory trainers.

1.2 Erasmus+

The Erasmus+ programme offered us to discover new trends and learn different promotion techniques that are useful for our work. Since 2018, the Vranov Library has for the first time a project supported by the Erasmus+ platform. In 2021, it had a great success by obtaining the accreditation for Erasmus+ projects, which is valid until 31 December 2027. From 2022, we can also train and prepare mobilities for seniors as participants in the courses, and trainings carried out by the library. Erasmus mobility gives room for further education, innovation and creativity of adults, allows to reflect on the current requirements of social practice, thus enriching professional activities and increasing the value of the services offered to the adult library visitor. The aim of international cooperation is to increase the quality of the services provided in the library through modernisation, improvement of the level of technical or technological equipment, space and functional design of the library.³ The benefit of foreign mobility is the knowledge, skills and experience gained by library management and librarians from foreign trips. The Upper Zemplín Library in Vranov nad Topľou has successfully applied them to its educational, cultural, social and community activities. The proof of this are several projects that have been successfully running and have received a positive response not only at home, but also abroad. As part of dissemination activities, the Vranov Library has implemented several events: German language courses, Presentation and Communication Skills with Renata Taligová, Effective Communication with Peter Turoň. They improved and enhanced their public speaking, self-presentation and self-confidence. Employees under the guidance of a professional lecturer Mgr. Grażyna Warzecha from the Republic of Poland tried several creative techniques. The workshop focused on adult education in traditional handicraft techniques, folk arts and crafts, as well as its fusion with contemporary modern design.

1.3 Digital literacy – courses on how to use a computer, tablet, smartphone or the internet

Computer courses for seniors are a great way to help them keep up with modern technology and simplify their daily lives. Nowadays, several services are moving online and seniors may experience difficulty using them. The library is the ideal place where they can learn the basics of the digital world in a friendly atmosphere.

Why are computer courses for seniors useful?

- Improving independence and self-esteem - seniors will learn how to use the internet, email and online banking, allowing them to be less dependent on the help of others.
- Keeping in touch with family and friends – they will learn to use email, video calls (e.g. Skype, WhatsApp, Zoom) and social media to communicate with loved ones.
- Access to information and services – they can search for information, read newspapers online, order medicine or book appointments with the doctor.
- Internet safety - they will learn how to protect themselves from internet scams, spam or fake sites.
- Mental activity and prevention of cognitive decline - learning new things helps keep the brain active, which can slow cognitive decline and improve memory.
- Improving quality of life – computers and smartphones can help seniors organise their daily lives, plan events or keep track of their health.

The library regularly organizes a spring and autumn cycle of computer sessions for beginners and advanced students. Educational activities for seniors and the disadvantaged titled Easy and Fast with Mobile and Smartphone, Digital Seniors. The courses consist of teaching basic digital skills of working with mobile and smartphone. The seniors were interested in sending and receiving messages, sending photos, scanning with their mobile, chat, new communication options such as WhatsApp, Viber, Messenger or Facebook. There was also interest in digital safety and the risks of websites. Over the course of the year,

3 MAJZLÍKOVÁ, Marianna a Diana DZURINOVÁ. *Fotokniha Inovatívne trendy zo zahraničných knižníc, Erasmus+*. Hornozemplínska knižnica vo Vranove nad Topľou, 2024.

12 seniors attend each course. After completing the educational mini-course, the graduates were already able to not only independently search for information on the Internet, but also to send e-mail messages with attachments. This educational activity is still very popular, there is a great interest in it, so it is expected that we will continue to include it in our activities.

Computer classes are not just about technology, but also about building community and helping seniors feel more confident in today's digital world.

2. Cultural and artistic activities:

2.1 Studio of the Soul

Studio of the Soul is a non-competitive show of artistic recitation of poetry, prose and own literary creation, which is organized annually in autumn by the Upper Zemplín Library in Vranov nad Topľou. This event provides a space for creativity and freedom of the soul, where reciters and authors present their works. The event is open to all those interested in literature and artistic performance, providing a platform to present their own work and share literary experiences in the community.

Every year in the month of October, which is dedicated to respect for the elderly, the Upper Zemplín Library in Vranov nad Topľou prepares an event called Studio of the Soul, attended by about 20 seniors.

It is a showcase of artistic presentation of poetry and prose that reflects the life of a person in the changes of time. Studio of the Soul is a non-competitive showcase of artistic recitation of text or one's own work.

The recitation of poetry and prose has many positive effects on seniors - not only on their cognitive abilities, but also on emotional and social health.

Recitation promotes memory, concentration and vocabulary. Maintaining these skills is important for preventing cognitive decline. Learning poems or texts by heart helps train both short-term and long-term memory. Poetry and prose often reflect life experiences, feelings and memories. Seniors can express their emotions through recitation, which is therapeutic and helps them process their own experiences. Many texts can remind them of their youth or important moments in their lives, which promotes emotional well-being. Performing in front of an audience, even a small one, increases self-esteem and a sense of achievement. Seniors get feedback, which makes them feel appreciated and important. Regular recitation improves speech skills, articulation, and speech rhythm, which is especially important for seniors who may face speech problems due to age or health complications.

As part of the meetings with authors, the library prepared discussions with regional or well-known writers such as Michal Lakatoš and Cyril Melničák.

For lovers of poetry there were meetings with Ján Marton and Valentín Šefčík.

3. Social and community activities:

3.1 Makerspace and creative activities

The Upper Zemplín Library in Vranov nad Topľou decided to introduce 3D printing as a service for the public several years ago, not only to encourage creativity and interest in technology among the public, but also to attract new readers to the library. The library responds flexibly to current news or trends in information technology and equipment. In the special services department in the makerspace workshop, everyone can find their own piece of the creative environment. 3D printing is becoming an increasingly popular service in libraries, which are also trying to offer seniors modern and creative options for their personal and practical projects.

A makerspace is like a room of ideas, a possibility of realization. It's a place where you can learn how to use different electronic devices, different activities, games and tasks. Since 2017, the library has brought a new feature among the events, namely 3D printing, as well as the printing process itself. It regularly holds presentations for the general public.

For adults, this method of producing real objects from virtual objects has great potential. The fact that this technology can be used in practically every field of human expertise has great appeal. An embroidery machine has been added, another member of the makerspace family. Embroidery is becoming more and more popular nowadays, and recently this embroidery trend continues.

We are equipped with the following: 8 laptops, sublimation printer, thermo press, pyrographic station for manual wood burning, CNC woodworking machine, 3D printer, sewing machine, embroidery machine, laser engraving machine.

In Vranov nad Topľou a modern “*technological laboratory*” for all ages was created. Creative activities for seniors can be a great way to support their mental health, skills, and at the same time create a pleasant environment to meet and share experiences.

Literary and language activities, writing a memoir or autobiography – capturing life stories that can later be shared with family or community. Creating poetry or short stories – own literary work based on memories or imagination. The aim of the project The past and present connecting us, was to activate disadvantaged groups and involve them in educational and other events. We used the following forms of work – expert lectures, workshops, creative studios, work with books and work with the Internet. We continued the activities of the Upper Zemplín Library for the elderly and socially disadvantaged groups of the population, which we have implemented in recent years. When selecting the topics, we observed their diversity, needs and interests of the target groups. Thanks to the high quality lecturers, the events were carried out at a high professional level and met the expectations of the public.

The 3D printing service in our library opens up many possibilities for visitors. Seniors can create models for a variety of purposes - bookmarks, gifts for International Women's Day, keychains, medals, game-inspired figurines, practical household items (kitchen cut-outs, molds, caps, spare parts), missing legos, lost components for board games and toys, cell phone stands, and many other creations.

To deepen intergenerational relationships via genealogical topics, we involved the younger and older generations in joint research on family ancestors, through Internet databases. We also paid attention to the history of Slovakia and important events, as well as intergenerational workshops - creative activities with children or young people.

Creation of family trees and family chronicles with lecturers Juraj Snopek, Marek Tettinger, Agáta Krupová.

Conclusion

Education for seniors in libraries goes beyond traditional learning – it's about promoting active aging, staying mentally fresh, and building strong community connections. As an open, accessible and safe space, the library offers the ideal conditions for seniors to continue to develop, explore new interests and remain part of the social fabric. The number of seniors who attended events and activities at the library in a year is 2,170, the number of registered seniors is 213.⁴

Regular educational activities not only help to maintain cognitive skills, but also boost self-esteem and reduce feelings of isolation. Seniors acquire new skills that enable them to better navigate a rapidly changing world, whether it is technology, financial literacy or artistic expression. In addition to the individual benefits, education for seniors is also important for the whole community – seniors become active

4 MOLČANOVÁ, ref. 1.

carriers of culture, traditions and experiences that they can share with younger generations. Libraries thus play a key role in promoting lifelong learning, fostering creativity and strengthening intergenerational relations. They create a space where the past meets the future and where every senior can feel valued and involved in society. An investment in senior education is an investment in the quality of life of individuals and the empowerment of the whole community. Therefore, it is important that libraries continue to expand their programs and activities that support this important segment of the population.

Mgr. Danka Molčanová

The Upper Zemplín Library in Vranov nad Topľou, Slovakia,
e-mail: riaditel@kniznicavranov.sk

She has been working in culture since she first started working. Starting in 2001, she continued at the Upper Zemplín Library in Vranov nad Topľou, where she gained an overview and, above all, the knowledge that every professional activity in the library also brings with it financial requirements for its provision. In the position of deputy director, she began to get involved in working with seniors and engaging in community activities. She improved her skills in this area by obtaining a certificate as a memory trainer at the MEMORY center in Bratislava, which enriched the range of services for seniors. She brings innovative trends from foreign libraries to this work, by participating in Erasmus+ projects to support adult education. Since 2018, she has been the director of the Upper Zemplín Library in Vranov nad Topľou.

Mgr. Marianna Majzlíková

The Upper Zemplín Library in Vranov nad Topľou, Slovakia,
e-mail: marketing@kniznicavranov.sk

She studied Slovak language and literature in combination with pedagogy of socio-pathological phenomena at the University of Prešov – Faculty of Humanities and Natural Sciences. She has been working at the Upper Zemplín Library in Vranov nad Topľou since 2015. In 2016, she received a certificate as a cognitive memory trainer and is engaged in adult education at the library. She is a methodologist and head of the professional activities section, and is also the coordinator of projects and events implemented at the Upper Zemplín Library in Vranov nad Topľou.

Knižnica ako sprievodca seniorov v modernom svete

Marianna Majzlíková, Danka Molčanová

Abstrakt: Knižnice už dávno nie sú len miestom na požičiavanie kníh, ale stávajú sa komunitnými centrami pre všetky generácie. V príspevku predstavíme aktivity našej knižnice zamerané na seniorov – od tréningov pamäti, ktoré podporujú kognitívne schopnosti a sociálnu interakciu, cez makerspace, kde môžu objavovať nové technológie a tvorivé činnosti, až po prednes poézie pre dospelých, ktorý ponúka priestor na umelecké vyjadrenie a spoločné prežitie estetické zážitky. Cieľom je ukázať, ako knižnica môže byť aktívnym partnerom pri podpore duševného zdravia, kreativity a celoživotného vzdelávania seniorov.

Kľúčové slová: knižnica, seniori, tréning pamäti, makerspace, celoživotné vzdelávanie.

Vzdelávanie seniorov v knižniciach má obrovský potenciál, pretože knižnice sú prirodzeným prostredím na celoživotné učenie sa. Seniori sú často motivovaní rozširovať si obzory, zlepšovať svoje zručnosti alebo len udržiavať aktívnu myseľ. Vzdelávanie by nemalo končiť odchodom do dôchodku. Seniori sú často zvedaví a túžia po nových poznatkoch. Knižnice sú bezpečným a prístupným miestom, kde môžu pokračovať v rozvíjaní svojich záujmov. Aktívne učenie sa nových vecí, najmä v oblastiach, ako sú jazyky, technológie alebo umenie, stimuluje mozog a pomáha oddialiť zhoršovanie pamäti a kognitívnych schopností.¹ Vzdelávacie aktivity sú tiež príležitosťou na stretávanie, výmenu skúseností a budovanie nových priateľstiev. Seniori často čelia novým výzvam – napríklad digitálnej gramotnosti, práci s modernými technológiami alebo finančným otázkam. Knižnice môžu ponúkať workshopy, ktoré im pomôžu prispôsobiť sa meniacemu sa svetu. Mnohí seniori majú teraz čas venovať sa aktivitám, na ktoré predtým nemali priestor. Knižnice ponúkajú seniorom priestor na vzdelávanie, zábavu, oddych aj stretávanie.

Hornozemplínska knižnica vo Vranove nad Topľou ponúka pre seniorov tieto aktivity.

1. Vzdelávacie aktivity:

- Tréningy pamäti a mozgové cvičenia – posilňovanie kognitívnych schopností.
- Digitálna gramotnosť – kurzy práce s počítačom, tabletom, smartfónom alebo internetom.
- Jazykové kurzy – cudzie jazyky alebo oživenie gramatiky.
- Finančná gramotnosť seniorov.
- Bezpečnosť seniorov – prednášky s Policajným zborom SR.
- Prednášky a diskusie – historické a regionálne témy, literatúra, cestovanie, zdravie.
- Vzdelávanie seniorov cez Erasmus+.

2. Kultúrne a umelecké aktivity:

- Prednes poézie (Ateliér duše) a literárne večery – čítanie, interpretácia, spoločné diskusie.
- Stretnutia s autormi – besedy s domácimi alebo známymi spisovateľmi.
- Prezentácie regionálnych autorov – seniorom.
- Tvorivé a praktické aktivity: Makerspace pre seniorov – práca s novými technológiami, 3D tlač, jednoduché dielne.
- Ručné práce, workshopy a tvorivé dielne – pletenie, maľovanie, viazanie kvetov a ikebán.

1 MOLČANOVÁ, Danka. *Rozbor činnosti a hospodárenia kultúrnej inštitúcie za rok 2024*. Hornozemplínska knižnica vo Vranove nad Topľou, 2024.

3. Sociálne a komunitné aktivity:

- Knižné kluby – spoločné čítanie a diskusie o knihách. Medzigeneračné projekty – seniori zdieľajú skúsenosti s deťmi a mládežou. Spoločenské hry a kvízy – scrabble, šach, vedomostné súťaže, šípky.

4. Služby prispôbené seniorom:

Seniori ako dobrovoľníci v knižnici významne prispievajú svojimi skúsenosťami, múdrosťou a ochotou pomáhať. Zapájajú sa do organizovania podujatí, pomáhajú pri triedení a spracovaní kníh. Ich prítomnosť obohacuje komunitu, vytvára most medzi generáciami a prináša do knižnice priateľskú atmosféru. Dobrovoľníctvo im zároveň poskytuje možnosť zostať aktívnymi, spoznávať nových ľudí a zdieľať svoju lásku ku knihám.

Donášková služba kníh – pre menej pohyblivých seniorov. Audioknihy a knihy s väčším písmom – pre slabozrakých alebo nevidiacich. Relax zóny a tiché miestnosti – priestor na oddych a tiché čítanie.

V knižnici pôsobí Klub aktívnych seniorov. Cieľom klubu je vytvoriť komunitu ľudí, ktorí sa chcú spoločne v knižnici vzdelávať, oddýchnuť si, zabaviť sa a zrelaxovať pri edukačných prednáškach, logických a vedomostných hrách alebo aj na literárnych besedách. V rámci aktivity *Kto sa hrá, nehnevá* sme spoločne pripravili Svetový deň hier. Na seniorov čakali rôzne typy spoločenských hier, ale najmä veľa zábavy. Na podujatí sa zúčastnilo 15 seniorov. Klub aktívnych seniorov spolupracuje s Denným centrom seniorov, Okresnou Jednotou dôchodcov, Strediskom evanjelickej diakonie Vranov nad Topľou a Slovenským zväzom zdravotne postihnutých Vranov nad Topľou.

V roku 2012 sa realizoval odborný seminár s medzinárodnou účasťou Komunitná knižnica na tému: Aktívne starnutie a solidarita medzi generáciami z pohľadu knižníc. Medzigeneračné spojenie rieši aj podujatie *Poviem ti básničku pre deduška a babičku*.

1. Vzdelávacie aktivity

1.1 Tréningy pamäti a mozgové cvičenia

Tréningy pamäti sú skvelou súčasťou knižničných aktivít, pretože spájajú vzdelávanie, komunitné stretávanie a podporu duševného zdravia.

Knižnice sú tradične miestom, kde sa ľudia učia a rozvíjajú svoju pamäť. Tréningy pamäti prirodzene zapadajú do tohto prostredia, pretože podporujú celoživotné vzdelávanie a duševnú aktivitu, čo je kľúčové najmä pre seniorov.

Pravidelné cvičenie pamäti pomáha znižovať riziko kognitívnych porúch, ako je demencia alebo Alzheimerova choroba. Seniori môžu vďaka tréningom udržiavať svoj mozog aktívny, čo prispieva k ich lepšej kvalite života. Knižnica sa pravidelne už 14-krát v roku 2025 zapojila do aktivít spojených s Týždňom mozgu.

Tréningy pamäti v knižnici nie sú len o individuálnom cvičení, ale aj o spoločenských interakciách. Seniori sa stretávajú, vymieňajú si skúsenosti a zdieľajú svoje zážitky, čím sa znižuje riziko izolácie a samoty.²

Knižnice ponúkajú množstvo kníh, hier a materiálov, ktoré môžu byť využité ako pomôcky na zlepšenie pamäti – od literárnych kvízov cez logické hry až po špeciálne publikácie o mozgu a kognitívnom tréningu. Cvičenia pamäti môžu byť zamerané aj na tradičné príbehy, povesti, históriu či poéziu, čo podporuje udržiavanie kultúrneho dedičstva a prepojenie generácií.

2 MOLČANOVÁ, Danka. *VTknižnica 2023: knižnícky spravodaj*. Hornozemplínska knižnica vo Vranove nad Topľou, 2023.

Knižnica je pre mnohých seniorov známe a príjemné prostredie. Tréningy pamäti sa dajú realizovať aj nenákladným spôsobom, čo umožňuje širokú dostupnosť týchto aktivít pre všetkých záujemcov. Po tréningu pamäti môžu seniori pokračovať v iných knižničných aktivitách – napríklad sa môžu zapojiť do literárneho klubu, tvorivých dielni alebo si jednoducho požičať knihu, čím sa posilňuje komplexný prístup k rozvoju osobnosti.

Od roku 2013 realizuje Hornozemplínska knižnica vo Vranove nad Topľou v spolupráci s OZ Korálky a vybranými verejnými knižnicami na Slovensku a s finančnou podporou Ministerstva kultúry SR celoslovenskú konferenciu s medzinárodnou účasťou *Aby pamäť nestarla...* Projekt *Pomôžeme ľuďom s postihnutím, aby ich pamäť nestarla príliš rýchlo* svedčí o vysokom záujme o neformálne vzdelávanie ľudí, ktorí majú problémy s pamäťou a ich rodinných príslušníkov, a taktiež o stretnutia trénerov pamäti na Slovensku. Cieľom stretnutia je motivovať, informovať a odovzdávať skúsenosti odborníkov, trénerov pamäti ostatným účastníkom konferencie, námety, ako pracovať s cieľovou skupinou a ako získavať nové informácie a zručnosti. Odborným garantom projektu od jeho začiatku je prof. PhDr. Beáta Balogová, PhD., dekanka FF PO v Prešove. V roku 2025 sa plánuje realizácia už 12. ročníka.

Prehľad celoslovenských konferencií s medzinárodnou účasťou:

- 2013 – Vranov nad Topľou
- 2014 – Vranov nad Topľou – Zámotov
- 2015 – Vranov nad Topľou
- 2016 – Levice
- 2017 – Vranov nad Topľou – Zámotov
- 2018 – Košice, Vranov nad Topľou
- 2019 – Vranov nad Topľou – Holčíkovce
- 2020 – neuskutočnila sa
- 2021 – Vranov nad Topľou – Majerovce
- 2022 – Bardejov
- 2023 – Vranov nad Topľou – Zelená Lagúna, Domaša Dobrá
- 2024 – Vranov nad Topľou – Zaľubova ranč, Zámotov
- Tréningy pamäti/trénerská dielňa – prostredníctvom Slovenskej asociácie knižníc je celoslovenským koordinátorom vzdelávania dospelých formou tréningov pamäti zameraných na seniorov (2013).

Štatistické ukazovatele za rok 2024:

- 18 inštitúcií v SR realizovalo tréningy pamäti v knižnici,
- 33 vyškolených trénerov pamäti v Centre Memory na Slovensku,
- 7 241 seniorov, ktorí sa zúčastnili na tréningoch,
- 91 tréningov, ktoré uskutočnili knižnice.

Knižnice majú možnosť osloviť širokú verejnosť, pretože sú dostupné pre každého a je tu priestor pre nových trénerov pamäti.

1.2 Erasmus+

Erasmus+ program nám ponúkol spoznať nové trendy a naučiť sa rôzne techniky propagácie, ktoré sú užitočné pre našu prácu. Vranovská knižnica má od roku 2018 prvýkrát podporený projekt v rámci platformy Erasmus+. V roku 2021 zaznamenala veľký úspech, a to získaným akreditáciou na projekty Erasmus+, ktorá je platná do 31. decembra 2027. Od roku 2022 môžeme vzdelávať a pripraviť mobility aj pre

seniorov ako účastníkov kurzov a vzdelávaní, ktoré knižnica realizuje. Erasmus mobilita dáva priestor na ďalšie vzdelávanie, inovácie i kreativitu dospelých, umožňuje reflektovať na aktuálne požiadavky spoločenskej praxe, čím obohacuje odborné činnosti a zvyšuje tým hodnotu ponúkaných služieb pre dospelého návštevníka knižnice. Cieľom medzinárodnej spolupráce je zvýšenie kvality poskytovaných služieb v knižnici prostredníctvom modernizácie, zlepšenia úrovne technického, resp. technologického vybavenia, priestorového a funkčného riešenia knižnice.³ Prínosom zahraničných mobilit sú nadobudnuté vedomosti, zručnosti a skúsenosti vedenia knižnice a knihovníkov zo zahraničných ciest. Hornozemplínska knižnica vo Vranove nad Topľou ich úspešne aplikovala aj do svojich výchovno-vzdelávacích, kultúrnospoločenských a komunitných aktivít. Rukolapným dôkazom sú viaceré projekty, ktoré úspešne fungujú a zaznamenali pozitívny ohlas nielen doma, ale aj v zahraničí. V rámci diseminačných aktivít vranovská knižnica zrealizovala niekoľko podujatí: kurzy nemeckého jazyka, Prezentačné a komunikačné zručnosti s Renátou Taligovou, Efektívna komunikácia s Petrom Turoňom. Ich účastníci si zlepšili a skvalitnili svoje verejné vystupovanie, sebaaprezentáciu a sebavedomie. Zamestnanci si pod vedením odbornej lektorky Mgr. Gražyny Warzechovej z Poľskej republiky vyskúšali viacero tvorivých techník. Workshop sa zameriaval na vzdelávanie dospelých v oblasti tradičných ručných techník a ľudového umeleckého remesla a taktiež jeho fúzie so súčasným moderným dizajnom.

1.3 Digitálna gramotnosť – kurzy práce s počítačom, tabletom, smartfónom alebo internetom

Počítačové kurzy pre seniorov sú skvelým spôsobom, ako im pomôcť udržať krok s modernými technológiami a zjednodušiť im každodenný život. V súčasnosti sa viaceré služby presúvajú do online priestoru a seniori môžu zaznamenať problém s ich používaním. Práve knižnica je ideálnym miestom, kde sa môžu v priateľskej atmosfére naučiť základy digitálneho sveta.

Prečo sú počítačové kurzy pre seniorov vhodné?

- Zlepšujú samostatnosť a sebavedomie – seniori sa naučia používať internet, e-mail či online bankovníctvo, čo im umožní byť menej závislí od pomoci iných.
- Udržiavajú kontakt s rodinou a priateľmi – seniori sa naučia používať e-mail, videohovory (napr. WhatsApp, Zoom) a sociálne siete na komunikáciu s blízkymi.
- Umožňujú prístup k informáciám a službám – seniorom je umožnené vyhľadávať si informácie, čítať noviny online, objednávať lieky alebo rezervovať termíny u lekára.
- Učia, ako zostať na internete v bezpečí – seniori sa naučia chrániť sa pred internetovými podvodmi, spamom alebo falošnými stránkami.
- Rozvíjajú mentálnu aktivitu a sú prevenciou pred kognitívnym úpadkom – učenie nových vecí pomáha seniorom udržiavať aktívny mozog, čím sa môže spomaliť kognitívny úpadok a zlepšiť pamäť.
- Zvyšujú kvalitu života – počítače a smartfóny môžu pomôcť seniorom s organizáciou každodenného života, s plánovaním udalostí alebo sledovaním zdravia.

Knižnica pravidelne pripravuje jarný a jesenný cyklus počítačových stretnutí pre začiatočníkov aj pokročilých. Vzdelávacie aktivity pre seniorov a znevýhodnených pod názvom Lahko a rýchlo s mobilom a smartfónom, Digitálni seniori. Kurzy pozostávajú z výučby základných digitálnych zručností a práce s mobilom a smartfónom. Seniori mali záujem o odosielanie a prijímanie správ, posielanie fotografií, skenovanie mobilom, chat, nové možnosti komunikácie ako WhatsApp, Viber, Messenger alebo Facebook. Záujem bol aj o digitálnu bezpečnosť a riziká stránok. V priebehu roka sa na každom kurze zúčastní 12 seniorov, ktorí po absolvovaní vzdelávacieho minikurzu už dokázali nielen samostatne vyhľadávať informácie na internete, ale aj odosielať e-mailové správy s prílohami. Táto vzdelávacia aktivita je stále vo veľkej obľube, je o ňu záujem, takže je predpoklad, že ju budeme naďalej zaraďovať do našej činnosti.

Počítačové kurzy nie sú len o technológiách, ale aj o budovaní komunity a pomoci seniorom cítiť sa sebavedomejšie v dnešnom digitálnom svete.

3 MAJZLÍKOVÁ, Marianna a Diana DZURINOVÁ. *Fotokniha Inovatívne trendy zo zahraničných knižníc, Erasmus+*. Hornozemplínska knižnica vo Vranove nad Topľou, 2024.

2. Kultúrne a umelecké aktivity

2.1 Ateliér duše

Ateliér duše je nesúťažná prehliadka umeleckého prednesu poézie, prózy a vlastnej literárnej tvorby, ktorú každoročne na jeseň organizuje Hornozeemplínska knižnica vo Vranove nad Topľou. Toto podujatie poskytuje priestor pre tvorivosť a voľnosť duše, kde recitátori a autori prezentujú svoje diela. Podujatie je otvorené pre všetkých záujemcov o literatúru a umelecký prednes, pričom poskytuje platformu na prezentáciu vlastnej tvorby a zdieľanie literárnych zážitkov v komunite.

Každoročne v mesiaci októbri, ktorý je venovaný úcte starším, pripraví Hornozeemplínska knižnica vo Vranove nad Topľou podujatie s názvom Ateliér duše, na ktorom sa zúčastňuje približne 20 seniorov. Ide o prehliadku umeleckého prednesu poézie a prózy, ktorá odzrkadľuje život človeka v premenách času. Ateliér duše je nesúťažnou prehliadkou umeleckého prednesu textu alebo vlastnej tvorby.

Prednes poézie a prózy má pre seniorov mnoho pozitívnych účinkov – nielen na kognitívne schopnosti, ale aj na emocionálne a sociálne zdravie. Prednes podporuje pamäť, koncentráciu a slovnú zásobu. Udržiavanie týchto schopností je dôležité na prevenciu kognitívneho úpadku. Učenie sa básní alebo textov naspamäť pomáha trénovať krátkodobú aj dlhodobú pamäť. Poézia a próza často reflektujú životné skúsenosti, pocity a spomienky. Seniori môžu prostredníctvom prednesu vyjadriť svoje emócie, čo pôsobí terapeuticky a pomáha im spracovať vlastné zážitky. Mnohé texty im môžu pripomínať mladosť alebo dôležité momenty v živote, čo podporuje emocionálnu pohodu. Prednes pred publikom, aj keď je malý, zvyšuje sebavedomie a pocit úspechu. Seniori získavajú spätnú väzbu, čo im dáva pocit uznania a dôležitosti. Pravidelný prednes zlepšuje rečové schopnosti, artikuláciu a rytmus reči, čo je dôležité najmä pre seniorov, ktorí môžu čeliť problémom s rečou v dôsledku veku alebo zdravotných komplikácií.

V rámci stretnutí s autormi knižnica pripravila pre seniorov tiež besedy s regionálnymi alebo známymi spisovateľmi, ako sú Michal Lakatoš alebo Cyril Melničák. Pre milovníkov poézie boli určené stretnutia s Jánom Martonom a Valentinom Šefčíkom.

3. Sociálne a komunitné aktivity

3.1 Makerspace a tvorivé aktivity

V Hornozeemplínskej knižnici vo Vranove nad Topľou bola zavedená 3D tlač ako služba pre verejnosť už pred niekoľkými rokmi, a tak podporila nielen kreativitu a záujem verejnosti o technológie, ale prilákala aj nových čitateľov do knižnice. Knižnica pružne reaguje na aktuálne novinky či trendy aj v oblasti informačných technológií a zariadení. Na oddelení špeciálnych služieb v makerspace otvorenom priestore alebo dielni si každý nájde svoj kúsok kreatívneho prostredia. 3D tlač sa stáva čoraz populárnejšou službou v knižniciach, ktoré sa snažia ponúknuť aj seniorom moderné a kreatívne možnosti pre ich osobné aj praktické projekty.

Makerspace je niečo ako miestnosť nápadov a možnosť ich realizácie. Je to miesto, kde sa možno naučiť používať rôzne elektronické zariadenia, rôzne aktivity, hry a úlohy. Od roku 2017 knižnica priniesla novinku medzi podujatia, a to 3D tlač, ako aj samotný proces tlače. Pravidelne uskutočňuje prezentácie pre širokú verejnosť. Dospelým predstavuje veľký potenciál tejto metódy výroby reálnych predmetov z virtuálnych predlôh. Veľký ohlas má skutočnosť, že táto technológia sa dá využiť prakticky v každej oblasti ľudského poznania. Pribudol vyšivací stroj, ďalší člen do rodiny makerspace. Výšivky sú dnes stále obľúbenejšie a tento trend pokračuje.

Knižnica ďalej disponuje ôsmimi notebookmi, sublimačnou tlačiarňou, termolisom, pyrografickou stanicou na ručné vypalovanie do dreva, CNC drevoobrábacím strojom, 3D tlačiarňou, šijacím a vyšivacím strojom, laserovou gravírovačkou. Vo Vranove nad Topľou tak vzniklo moderné „technologické laboratórium“ pre všetky vekové kategórie. Kreatívne aktivity pre seniorov môžu byť skvelým spôsobom,

ako podporiť ich duševné zdravie, zručnosti a zároveň vytvoriť príjemné prostredie na stretávanie sa a zdieľanie zážitkov.

Literárne a jazykové aktivity, písanie pamätí alebo autobiografií – zachytávanie životných príbehov, ktoré môžu byť neskôr zdieľané s rodinou alebo komunitou. Tvorba poézie alebo krátkych poviedok – vlastná literárna tvorba na základe spomienok alebo fantázie. Zámerom projektu Spája nás minulosť i prítomnosť bola aktivizácia znevýhodnených skupín a ich zapojenie do vzdelávacích a iných podujatí. Využívali sme pri tom tieto formy práce: odborné prednášky, workshopy, tvorivé dielne, práca s knihou a práca s internetom. Nadviazali sme na aktivity Hornozemplínskej knižnice pre seniorov a sociálne znevýhodnené skupiny obyvateľov, ktoré sme realizovali v uplynulých rokoch. Pri výbere tém sme sledovali ich rôznorodosť, potreby a záujmy cieľových skupín. Podujatia boli vďaka kvalitným lektorom zrealizované na vysokej odbornej úrovni a naplnili očakávania verejnosti.

Služba 3D tlač v našej knižnici otvára návštevníkom množstvo možností. Seniori si môžu vytvoriť modely na rôzne účely: záložky do knihy, darčeky na MDŽ, prívesky na kľúče, medaily, figúrky inšpirované hrami, praktické potreby pre domácnosť (kuchynské vykrajovačky, formičky, krytky, náhradné diely), chýbajúce legá, stratené komponenty k spoločenským hrám a hračkám, stojany na mobilné telefóny a mnohé ďalšie kreatívne výtvary.

Pri genealogických témach sme zapojením mladšej a staršej generácie do spoločného bádania po rodinných predkoch prostredníctvom internetových databáz sledovali prehĺbenie medzigeneračných vzťahov. Pozornosť sme venovali aj histórii Slovenska a významným udalostiam. Taktiež sa konali aj medzigeneračné workshopy – tvorivé aktivity s deťmi mladými ľuďmi, tvorba rodomstrovov a rodinných kroník s lektormi Jurajom Snopkom, Marekom Tettingerom a Agátou Krupovou.

Záver

Vzdelávanie seniorov v knižniciach presahuje rámec tradičného učenia – ide o podporu aktívneho starnutia, udržiavanie duševnej sviežosti a budovanie silných komunitných väzieb. Knižnica ako otvorený, prístupný a bezpečný priestor ponúka ideálne podmienky na to, aby sa seniori mohli ďalej rozvíjať, objavovať nové záujmy a zostať súčasťou spoločenského diania. Počet seniorov, ktorí navštívili podujatia a aktivity v knižnici za jeden kalendárny rok, je 2 170, počet registrovaných seniorov je 213.⁴

Pravidelné vzdelávacie aktivity pomáhajú nielen udržiavať kognitívne schopnosti, ale aj posilňujú sebavedomie a znižujú pocit izolácie. Seniori získavajú nové zručnosti, ktoré im umožňujú lepšie sa orientovať v rýchlo sa meniacom svete, či už ide o technológie, finančnú gramotnosť alebo umelecké vyjadrenie. Okrem individuálnych prínosov má vzdelávanie seniorov význam aj pre celú komunitu – seniori sa stávajú aktívnymi nositeľmi kultúry, tradícií a skúseností, ktoré môžu zdieľať s mladšími generáciami. Knižnice tak zohrávajú kľúčovú úlohu v podpore celoživotného vzdelávania, rozvíjaní kreativity a posilňovaní medzigeneračných vzťahov. Vytvárajú priestor, kde sa stretáva minulosť s budúcnosťou, a kde sa každý senior môže cítiť cenený a zapojený do spoločenského života. Investícia do vzdelávania seniorov je investíciou do kvality života jednotlivcov a posilnenia celého spoločenstva. Preto je dôležité, aby knižnice pokračovali v rozširovaní svojich programov a aktivít, ktoré podporujú túto významnú skupinu obyvateľstva.

Mgr. Danka Molčanová

Hornozemplínska knižnica vo Vranove nad Topľou, Slovensko; e-mail: riaditel@kniznicavranov.sk

V kultúre pôsobí od prvého vstupu do zamestnania. Počnúc rokom 2001 pokračovala v Hornozemplínskej knižnici vo Vranove nad Topľou, kde získala prehľad a hlavne poznatky, že každá odborná činnosť v knižnici so sebou prináša aj finančné požiadavky na jej zabezpečenie. Na pozícii zástupkyne riaditeľa sa začala zapájať do práce so seniormi a venovať sa komunitným aktivitám. Svoje zručnosti v tejto oblasti zdokonalila získaním certifikátu trénera pamäti v centre Memory v Bratislave, čím sa obohatila škála služieb pre seniorov. Do tejto práce prináša inovatívne trendy zo zahraničných knižníc a zapojením sa do projektov Erasmus+ na podporu vzdelávania dospelých. Od roku 2018 pôsobí na poste riaditeľky Hornozemplínskej knižnice vo Vranove nad Topľou.

Mgr. Marianna Majzlíková

Hornozemplínska knižnica vo Vranove nad Topľou, Slovensko; e-mail: marketing@kniznicavranov.sk

Vyštudovala slovenský jazyk a literatúru v kombinácii s pedagogikou sociálno-patologických javov na Fakulte humanitných a prírodných vied Prešovskej univerzity v Prešove. Od roku 2015 pracuje v Hornozemplínskej knižnici vo Vranove nad Topľou. V roku 2016 získala certifikát kognitívneho trénera pamäti a v knižnici sa venuje vzdelávaniu dospelých. Je metodičkou a vedúcou úseku odborných činností, zároveň je koordinátorkou projektov a podujatí realizovaných v Hornozemplínskej knižnici vo Vranove nad Topľou.

With a smile: from integration to inclusion of disadvantaged citizens at the Turiec library in Martin / S úsmevom: od integrácie k inklúzii znevýhodnených občanov v Turčianskej knižnici v Martine

Zora Kalmanová

Abstract: The Turiec Library in Martin is a public regional library for the districts of Martin and Turčianske Teplice. Within the framework of its mission it provides basic and above-standard library and information services. These are provided to the public in the central library and 3 branches in the largest housing areas of the town. It is one of the few cultural institutions in the city of Martin and its surroundings that regularly deals with disadvantaged groups of citizens, systematically prepares events and activities for them and draws them into its creative environment. It organises educational, cultural, recreational and entertainment events for disadvantaged citizens of Martin within several communities, providing them with a space for self-realisation and active leisure time. The aim of this paper is to summarize and describe in more detail the time-tested practices by which The Turiec Library strives to bring disadvantaged citizens closer to the library and to make their days more pleasant and uplifting.

Keywords: The Turiec Library in Martin, disadvantaged citizens, accessibility, debarring, carrying out events.

Libraries declare on various occasions that they are here for everyone. However, the topic of accessibility of libraries and their services for people with specific needs in society is often considered marginal. Despite the fact that a significant percentage of people with many problems live in our country and the number of children with severe autism spectrum disorders is increasing every year. The UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities defines them in Article 1¹ as people with long-term physical, mental, intellectual or sensory impairments which, in combination with various barriers, may prevent them from participating fully and effectively in society on an equal basis with others. The emergence and existence of a disability is a social event that profoundly affects everyone's life. The impact of this situation is felt not only by people with disabilities, but also by their families and today's society.

The accessibility of libraries to various groups of disadvantaged people is a lively and very important issue. Not only from the point of view of ethics or the need to respect human dignity, but also because of the requirement for equal opportunities, which is expressed in the Bill of rights and freedoms.² The mission of libraries should be to ensure access to information and services for everyone without any distinction, to which libraries are obliged not only by the moral and human dimension, but also by the Act on Libraries No. 126/2015 Coll. § 16 – library and information services point no. 3 *“The library is obliged to provide library and information services in accordance with its focus and specialization and, within its scope, to ensure equal access to library and information services for all users.”*³ This issue is also addressed in the announcement of the Ministry of Foreign Affairs No. 317/2010 Coll. and in the Convention on the Rights of People with Disabilities, Article 9⁴ states that we are legally obliged to enable persons with disabilities to live an independent life and fully participate in all its aspects. Despite the aforementioned laws and conventions that oblige us to abide by them, we cultural and educational workers often wonder whether we are doing enough for these people.

1 SLOVENSKO. Ministerstvo zahraničných vecí. Oznámenie MZV SR č. 317/2010 Z. z. *Dohovor OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím*. Zbierka zákonov SR, 2010. Available at: <https://www.employment.gov.sk/files/dohovor-osn-pravach-osob-so-zdravotnym-postihnuty-opcny-protokol-sk-aj.pdf>. [viewed 2025-07-09].

2 SLOVENSKO. *Listina základných práv a slobôd*. Zbierka zákonov Slovenskej republiky č. 23/1991 Zb. Online. Available at: <https://www.slov-lex.sk/ezbiery/pravne-predpisy/SK/ZZ/1991/23/>. [viewed 2025-07-09].

3 SLOVENSKO. *Zákon o knižniciach*. Zbierka zákonov Slovenskej republiky č. 126/2015 Z. z. Online. Available at: <https://www.slov-lex.sk/ezbiery/pravne-predpisy/SK/ZZ/2015/126/>. [viewed 2025-07-09].

4 SLOVENSKO, ref. 1.

The Turiec Library in Martin is a public regional library for the districts of Martin and Turčianske Teplice, which, as part of its mission, provides library and information services to users. It is also a place for informal education and active leisure for all groups of residents of the city of Martin and the entire Turiec region. It provides services to the public in the central library and 3 branches. It systematically builds a library collection, which contains more than 125,000 volumes of documents.⁵ An important part of the library's daily activities is the preparation and implementation of events for the general public. The staff of the Turiec Library organizes 700 events⁶ annually, which are mostly cultural and educational, but also entertaining and relaxing. The library successfully carries out many community activities. At the same time, the Turiec Library is one of the few, if not the only cultural institution in the city of Martin, which is able to devote itself long term to various groups of disadvantaged citizens on a regular monthly basis.

Who are the disadvantaged users at the Turiec Library and what organizations do we cooperate with? Many people with disabilities live and visit the library in Martin and they do not always come together in communities, using the library services as individuals. However, the library is a long-standing partner of many institutions dedicated to helping and caring for disadvantaged adults and children. The Turiec library cooperates with the Cancer Prevention Center of the League against Cancer, the Special School in Martin, the Méta Social Services Houses, the orphanage, SPOSA Turiec (an association for autistic children and their parents), with the Matej Hrebenda Slovak Library for the Blind in Levoča, the Slovak Union against Osteoporosis, the Nezábudka NGO (League for Mental Health), the Union of the Blind and Visually Impaired in Martin, the Martin Pensioners' Unity and the Martin branch of the Slovak Association of the Deaf (ANEPS). Activities of a diverse nature are being prepared for their clients.

Even today, those who are not involved often think that in order for a library to be accessible to disadvantaged users, it will be enough to make the entrance and interior spaces barrier-free. However, it is important to know that the accessibility of library and information services for people with specific needs includes many more aspects. The library should be able to make available to these users, for example, services and documents that they can use despite their disadvantage, purchase special technical equipment so that they can work in the library, make the website accessible to them, improve information and orientation signs in departments and on floors, or ensure the availability of events that the library normally organizes for its users. However, the most important role in this process is played by the library staff themselves, who must have practical knowledge and skills to work with these people.

If we were to consider the initial state of the transformation of the Turiec Library into a cultural institution regularly devoted to disadvantaged users, we have to go back to the period 20 years ago. At that time, no library premises were debarrierised, we did not have work/study places adapted for people with special needs, we did not organise any events for the disadvantaged (except children's music events for pupils of a special school). There were only two services that we provided for these people, namely a delivery service for the immobile and the lending of audio books for the blind and partially sighted on the basis of cooperation with the Matej Hrebenda Slovak Library for the Blind in Levoča.

It was therefore clear that something had to change; the impetus came from the disadvantaged themselves, who wanted to visit the library but had to overcome many obstacles in doing so.

However, a lot has happened in the last 20 years and in the field of changes and improvements towards the disadvantaged users, the Turiec Library has done quite well. Back in 2005-2009, the entire Pavilion B and C, where library and information services are provided and which make up about half of the central library, underwent extensive reconstruction and became completely wheelchair-accessible on the ground floor and two floors, and also equipped with a relatively large lift. In 2010, the music and sound documents department successfully implemented the project Music Helps Us and purchased several aids (keyboard, Orff instruments - hand percussion, encouraging not only musical, but also motor and social skills) for events with children from the Special School. In 2017, the project Music as a Means

5 MARTINICKÁ, Alžbeta. *Správa o činnosti knižnice za rok 2024*. Online. Turčianska knižnica, 2025. Available at: <https://turcianskakniznica.sk/wp-content/uploads/2025/03/Sprava-o-cinnosti-kniznice-2024-web.pdf>. [viewed 2025-07-09].

6 MARTINICKÁ, ref. 5.

of Education and Relaxation was implemented and new technical equipment for the music and audio document department was purchased (laptop, projector, screen, music players, speakers, headphone technology), which disproportionately increased the level of events and activities for all age categories of users. In 2020, the library branch in the largest Martin housing estate, North, was completely renovated and also became completely barrier-free. The successful implementation of the project called *Konečne môžem ... (Finally I Can...)* in the sub-program debarrierization of information in 2022 has created an environment in which all obstacles that could in any way limit disadvantaged visitors and users of the Turiec Library in their cultural life, education, or active leisure time are gradually removed. The library was supported by the subsidy system of the Ministry of Culture of the Slovak Republic with the amount of €15,000.⁷ Two workstations were created with a scanner and a computer adapted for visually impaired visitors with a height-adjustable desk and chair. This equipment aimed to ensure that disadvantaged users could use library and information services fully and with dignity, in many cases without the need for assistance from a librarian. We also managed to purchase induction loops to ensure the transmission of sound directly to the hearing aid of a hearing-impaired visitor without noise and distracting background sounds. The signage of the building and the interior of the library was also improved, and the library rules were adjusted following the European rules for creating easy-to-read and easy-to-understand information so that all visitors and users could move around the library and use the services independently. In 2023, *O krok bližšie (the One Step Closer)* project was successfully implemented as part of physical debarrierization, which brought the construction of a second barrier-free entrance to the library, which houses the exhibition and conference room, thus giving everyone the opportunity to participate in cultural and educational events. At the same time, barrier-free toilets were built near the halls. This project was once again supported by the Ministry of Culture of the Slovak Republic with the amount of €22,500.⁸ The year 2023 also brought the implementation of *Biela barlička (the White Crutch)* project, which modified the library rules into an easy-to-read format, along with other information leaflets, into Braille. At the same time, three portable data projectors and a 3D printer were purchased as part of better displaying electronic documents. This project was supported by the subsidy system of the Ministry of Culture with the amount of €6,000.⁹ Currently, the Turiec Library has submitted the project *Jednoduchšie a rýchlejšie (Easier and Faster)*. The expected result is the creation and availability of a next-generation website with a new online librarian service that will utilize an AI-based chatbot with a link to ChatGPT, making it available to the public at any time. It will communicate with users directly through a chat window without the need to download additional software. Communication can also take place via voice message. With this service, the library wants to continue information debarrierization. The Turiec Library still has a long way to go, but it has a great ambition to gradually bring its environment and the services provided to the “handicap friendly” standard.

The key role in working with the disadvantaged is not only played by the library environment and equipment, but also by the staff who work with and serve disadvantaged users daily, create meaningful events for them, allow them to see the library as an attractive space, and actively integrate them into the environment of a cultural institution. In this way, they create diverse communities of people who share a certain interest and, at the same time, make the library a place that is intended for more than just borrowing books.

7 MARTINICKÁ, Alžbeta. *Správa o činnosti knižnice za rok 2022*. Online. Turčianska knižnica, 2023. Available at: <https://turcianskkniznica.sk/wp-content/uploads/2023/02/Sprava-o-cinnosti-kniznice-2022.pdf>. [viewed 2025-07-09].

8 MARTINICKÁ, Alžbeta. *Správa o činnosti knižnice za rok 2023*. Online. Turčianska knižnica, 2024. Available at: <https://turcianskkniznica.sk/wp-content/uploads/2024/03/Sprava-o-cinnosti-kniznice-2023-verejnost.pdf>. [viewed 2025-07-09].

9 MARTINICKÁ, ref. 8.

What does the Turiec Library offer to the disadvantaged in Martin?

Getting to know the library and its special services

First of all, we systematically carry out various excursions aimed at presenting special services. For more than 30 years, we have been offering audiobooks (originally on MG tapes) for the visually and otherwise disadvantaged in cooperation with the Matej Hrebenda Slovak Library for the Blind in Levoča, and we provide a delivery service for the immobile, for people after operations or injuries. We like to make these services known, promote them on our websites, or draw attention to them during excursions for members of the Slovak Pensioners Unity in Martin.

Education

We regularly provide space for discussions on health topics with invited doctors from the Martin University Hospital. These are open to the general public, but some are intended only for members of the Slovak Union against Osteoporosis. These patients receive valuable advice on how to combat this disease and other associated conditions in an erudite, but sometimes entertaining form, depending on the speaker.

Our colleagues have been successfully implementing memory training for seniors for more than a decade, collaborating not only with retirement clubs but also with the Cancer League Prevention Center. They meet every month at the central library at the North branch and, in a friendly atmosphere, train their alertness, logical thinking, fine motor skills, and ability to remember as much as possible in a short time.

English for seniors is very popular, where a friendly community of people who did not know each other before was created, united by the personality of the librarian-English teacher, pleasant classes and environment. The interesting thing about this group is that its members enjoy spending time together even after “the lessons”, and this is exactly how we imagine the creation of communities in our library.

For many years, many disadvantaged people in Martin have been attending our PC courses led by a colleague from the educational department, and recently we have also been hosting thematic events for seniors, e.g., on artificial intelligence, hoaxes, and how not to get scammed on the Internet.

Children from the Special School are very often in our library, we engage with them in various ways and several of us prepare events for them. In addition to classic literary ones, for example, in 2021, we organized a series of educational events for them about the fauna and flora of our forests as part of the Hurray to the forest project in cooperation with zoologists and rangers of the Veľká Fatra National Park. The children learned a lot and utilized their impressions from the live animals brought in during creative workshops, and we exhibited their paintings in our library. They were very happy to be able to boast to their family and friends that their painting was hanging in the library.

We regularly hold educational events for these children on the topic of healthy eating - at these meetings, children often prepare something tasty themselves or play a tasting treats game while blindfolded.

Interest in the creation of disadvantaged

Individual exhibitions of artworks by children from Special School or clients of Social Services Homes are already a permanent feature of our work. Children and adults alike feel that their work is accepted, praised, and shared with others. They feel appreciated and satisfied in this way. We are always happy to host a recitation competition for pupils of the special school Literary Well in March, with a representative of the library always acting as a judge. Before the winter holidays, we organise an art competition for the most beautiful Christmas card. It has often been won by children from a special school, and their picture

then became the official Christmas greeting of the Turčianska Library, which we sent to our partners, sponsors and collaborators.

Providing space

The civic association Nezábudka (League for Mental Health) and the Méta Social Service Homes from Martin and the surrounding area regularly meet at our place for more or less informal, friendly gatherings. Pupils and teachers from the Special School also like to come to our school and sit in the summer reading room at the beginning of the summer, and experience an unconventional lesson with us.

Involvement in the daily life of the library

Clients of the Méta Social Services Home in Martin like to help us with activities that we librarians do not have much time for. So together we paint, replant, prepare raised beds, rake old leaves and clean up.

Cultural, educational, entertainment and relaxation events

This is a set of events that our library organizes regularly, mostly monthly. The popular KyČiHo (Books Worth Reading) reading club is led by our volunteer and long-time supporter of the library. It is mostly attended by seniors with an interest in literature, always on a predetermined topic. Over cake and coffee, they talk casually not only about books, but also about life, the joys and worries of everyday life.

We introduce elements of art therapy and bibliotherapy into regular events with students of the Special and Practical School. Children can relax, engage in activities that are different from regular school activities, and learn new knowledge gradually.

We would like to renew the tradition of "*Kino v knižnici*" (*Cinema in the Library*), which was interrupted by the Covid-19 crisis, in cooperation with the Union of the Blind and Visually Impaired in Martin. It was a regular screening of films with audio commentary for the blind and visually impaired. We obtained the films from Karol Trnka from Trnka NGO.

Occasionally, we manage to hold an event with a city-wide reach; most recently, we presented a poetry collection by Dr. Alena Mažgútová, a well-known Martin psychiatrist who is in a wheelchair. The event was pleasant, memorable and funny, and her poems surprised with sparkling ideas and beautiful poetics.

Music events

The music and audio documents department was once one of the most popular in the entire Turiec Library. Although it was not large, in the 1980s and 1990s, dozens of people visited us daily, listened to music, and borrowed books, magazines, and CDs, and took them home. However, the situation changed unfavorably with the adoption of strict copyright law, which no longer allowed libraries to lend CDs in absentia, and so the demand for the library's services gradually decreased. Logically, an even greater decline in traffic occurred after the advent of social networks and YouTube, which can spread music quickly, and it suddenly became easily accessible to everyone. Our music department has undergone several changes, but fortunately, it did not suffer the fate of many music departments in Slovak libraries. These were either merged with other workplaces (with the sound carriers being largely phased out) or were completely closed down. The Turiec Library tried to go its own way, doing everything possible to prevent the demise of its music workplace. And it was precisely because our former colleagues did not get scared and focused on the difficult work with the mentally disabled, often autistic children who could

not speak, that the music department survived and still had a reason for its existence. These children cannot read, write, or concentrate on listening to a story for long, but they can perceive music, let it affect them, and feel it. Over time, their music sessions became more frequent, and thanks to the supported project *Hudba nám pomáha* (*Music Helps Us*) from 2010, musical education aids were purchased (they especially liked the Orff instrumentarium - small rhythmic instruments for each hand), which began the tradition of musical events for the disadvantaged.¹⁰ Interest in events in the music department increased especially after 2017, when we purchased new technical equipment, intending to modernize events for everyone - for children, the healthy and disadvantaged, for adults, seniors, and to deepen cooperation with various associations of disadvantaged citizens.

Nowadays, we dare to say that our music and audio documentation center is one of the few in Slovakia that not only did not disappear, but also recovered and developed its activities. The purchase of music-themed books and audio media continues, and we organize events for everyone several times a week. Our department is regularly visited by children from kindergartens and elementary schools, high school students, children from special kindergartens, students from Special Schools, adults, seniors, clients of the Cancer League Prevention Center, clients of Social Service Homes from Martin and the surrounding area, and visually impaired visitors. For the youngest children from the Special Kindergarten and Elementary School, we prepare musical and fairy-tale events full of music, dance, and art activities. For the older ones, we have scenarios about different musical styles. Once a year, we organize Karaoke, a musical and entertainment morning, an integration competition in singing karaoke songs, where children from the Special School and children from regular Martin Elementary Schools compete with each other. In this competition, no one loses in the end, and everyone who plucks up the courage and sings is rewarded. The Méta Social Service Homes clients visit our music department several times a month, and we always present a selected band or contemporary music performer from Slovakia or Czechia. We briefly outline the history of the band, listen to their greatest hits, sing, and dance. They also go to listen to selected music on headphones, relax, sing, and unwind. For adults, seniors, clients of the League Against Cancer, and the visually impaired, we prepare monthly programs about classical music composers. Presentations about their lives and work are complemented by musical demonstrations and various interesting facts, starting in the Baroque period and gradually moving through Classicism, Romanticism, up to the music of the 20th century.

Partnership

The Turiec Library regularly awards honorary memberships to several of its long-time supporters, collaborators and volunteers during the Slovak Library Week. Many of them, however, are people who care for and help disadvantaged citizens. Martin is a small town and many of the collaborations that the Turiec library has established with these organizations are already being implemented on the basis of personal contacts, even friendly relations. We, who are dedicated to these people, have been doing so for a long time, and many of the representatives of these organizations are our friends.

When creating events, for the disadvantaged or for any other group of people, preparation is important to us, precise development of the script, preparation of tools, environment... But that can't be all, if our work, our events lacked a smile and heart, I am convinced that they would not be so successful. I have verified the correctness of this idea several times in my work with children and adults. Children from the Special School can give feedback immediately; they can immediately recognize whether a smile and interest in them is real or just pretended. We have to give much more of ourselves to the clients of social service homes than to healthy people and expect less in return. Many seniors want attention and interest, but they can also give a lot in return. But for everyone, the smile must always be present and genuine. As an important cultural institution, the library can help a lot on the path from integration to inclusion of disadvantaged children and adults in society. Small but honest and systematic work with these people is

10 VANDLÍKOVÁ, Katarína. *Správa o činnosti a hospodárení Turčianskej knižnice v Martine za rok 2010*. Online. Turčianska knižnica, 2011. Available at: <https://turcianskajniznica.sk/spravy-o-cinnosti-turcianskej-kniznice/>. [viewed 2025-07-09].

proving useful to us. If we also leave them the space to do something for us, to help us with something, and if we pay attention to them and take an interest in them regularly, success is guaranteed. The nice relationships we have with these people take years to build; it is not a matter of a few months. But their feedback is all the more beautiful and powerful.

Tab. 1 Events for the disadvantaged 2023

Events for disadvantaged users 2023	number of events	number of participants	age category
Musical events for clients of social service homes	16	170	adults
Clients of social service homes - cooperation with social workers - Supporting social inclusion for selected groups of people with disabilities	3	39	adults
Musical events for students of the Special School	15	133	children and youth 6-20 years old
Other educational events for Special School	2	82	children 6-15 years old
Music events for adults, seniors and clients of the Cancer League Support Center	8	144	adults
English for seniors	40	372	seniors
Computer courses for the disadvantaged	33	188	adults and seniors
Memory training (at the League against Cancer, at the Martin-Podháj Social Services Center, at the Turiec Library)	16	183	seniors
Russian language course	10	44	adults and seniors
Total result	143	1325	

Tab. 2 Events for disadvantaged users 2024

Events for disadvantaged users 2024	number of events	number of participants	age category
Musical events for clients of social service	16	165	adults
Musical events for students of the Special	22	264	children and youth 6-20 years old
Music events for adults, seniors and clients of the Cancer League Support Center	7	119	adults
Other educational events for Special School	3	50	children 6-15 years old
Reading club	7	76	seniors
English for seniors	28	176	seniors
Computer courses for the disadvantaged	34	167	adults and seniors
Memory training (at the League against Cancer, at the Turiec Library)	10	103	seniors
Total result	127	1120	

Fig. 1 Karaoke in the Garden

Mgr. Zora Kalmanová

The Turiec Library in Martin, Martin, Slovakia;
e-mail: zora.kalmanova@tkmartin.sk

She graduated from the Faculty of Philosophy of the University of Prešov in 2004 with a degree in teaching general education subjects in the combination of Slovak language and literature – history. She worked briefly at the State Scientific Library – Literary and Music Museum in Banská Bystrica, and for several years taught at the Mládežnícka Elementary School in Púchov. During her maternity leave, she occasionally volunteered at the maternity center in Vrútky. Since 2015, she has been working at the Turiec library in Martin. She has worked in several workplaces, and is currently the head of the services department. She has been involved in activities with the disadvantaged since joining the library, organizing events of a diverse nature, and working with these people not only enriches her, but also fulfills her.

S úsmevom: od integrácie k inklúzii znevýhodnených občanov v Turčianskej knižnici v Martine

Zora Kalmanová

Abstrakt: Turčianska knižnica v Martine je verejná regionálna knižnica pre okresy Martin a Turčianske Teplice. V rámci svojho poslania poskytuje základné aj nadštandardné knižnično-informačné služby. Tie pre verejnosť poskytuje v centrálnej knižnici a troch pobočkách na najväčších sídliskách mesta. Je jednou z mála kultúrnych inštitúcií v meste Martine a okolí, ktorá sa na pravidelnej báze venuje znevýhodneným skupinám občanov a systematicky pre nich pripravuje podujatia, aktivity a vťahuje ich do svojho kreatívneho prostredia. Pre martinských znevýhodnených občanov realizuje v rámci viacerých komunít vzdelávacie, kultúrne, relaxačné a zábavné podujatia, poskytuje im priestor na sebarealizáciu a aktívne trávenie voľného času. Cieľom príspevku je zosumarizovať a bližšie popísať rokmi overené postupy, ktorými sa Turčianska knižnica usiluje znevýhodneným občanom priblížiť a ich dni spríjemniť a povzniesť.

Kľúčové slová: Turčianska knižnica v Martine, znevýhodnení spoluobčania, ústretovosť, debarierizácia, realizácia podujatí.

Knižnice ako dôležité kultúrne inštitúcie pri rôznych príležitostiach deklarujú, že sú tu pre všetkých. Všeobecne však v spoločnosti býva téma dostupnosti knižníc a ich služieb pre ľudí so špecifickými potrebami považovaná za marginálnu. A to aj napriek tomu, že u nás žije nemalé percento ľudí s mnohými problémami a každoročne pribúdajú, napríklad deti so závažnými poruchami autistického spektra. Dohovor OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím v článku 1¹ definuje týchto ľudí ako ľudí s dlhodobými telesnými, mentálnymi, intelektuálnymi alebo zmyslovými postihnutiami, ktoré v súčinnosti s rôznymi prekážkami môžu brániť ich plnému a účinnému zapojeniu do spoločnosti na rovnakom základe s ostatnými. Vznik a existencia zdravotného postihnutia predstavuje sociálnu udalosť, ktorá zásadným spôsobom ovplyvňuje život každého človeka. Dosah tejto situácie pociťujú nielen osoby so zdravotným postihnutím, ale aj ich rodiny a dnešná spoločnosť.

Prístupnosť knižníc k rôznym skupinám znevýhodnených ľudí je problematika živá a veľmi dôležitá. Nielen z hľadiska etiky či potreby rešpektovať ľudskú dôstojnosť alebo pre požiadavku na rovnosť príležitostí, ktorá je vyjadrená v Listine základných práv a slobôd.² Poslaním knižníc má byť zabezpečenie prístupu k informáciám a službám pre všetkých bez akéhokoľvek rozdielu, k čomu knižnice zaväzujú nielen morálne a ľudský rozmer, ale aj zákon o knižniciach č. 126/2015 Z. z. v § 16 Knižnično-informačné služby, bod č. 3: „Knižnica je povinná poskytovať knižnično-informačné služby v súlade so svojím zameraním a špecializáciou a v rámci svojej pôsobnosti zabezpečiť všetkým používateľom rovnaký prístup ku knižnično-informačným službám.“³ Rovnako sa touto problematikou zaoberá aj oznámenie ministerstva zahraničných vecí č. 317/2010 Z. z. a Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím, článok 9⁴, kde sa píše, že sme zo zákona povinní umožniť osobám so zdravotným postihnutím môcť žiť nezávislým spôsobom života a plne sa podieľať na všetkých jeho aspektoch. Napriek spomenutým zákonom a dohovorom, ktoré nás zaväzujú ich dodržiavať, sa my pracovníci v oblasti kultúry a vzdelávania často zamýšľame nad tým, či pre týchto ľudí robíme dosť.

1 SLOVENSKO. Ministerstvo zahraničných vecí. Oznámenie MZV SR č. 317/2010 Z. z. Dohovor OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím. Zbierka zákonov SR, 2010. Dostupné na: <https://www.employment.gov.sk/files/dohovor-osn-pravach-osob-so-zdravotnym-postihnutim-opcny-protokol-sk-aj.pdf>. [zobrazené 2025-07-09].

2 SLOVENSKO. Listina základných práv a slobôd. Zbierka zákonov Slovenskej republiky č. 23/1991 Zb. Online. Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/1991/23/>. [zobrazené 2025-07-09].

3 SLOVENSKO. Zákon o knižniciach. Zbierka zákonov Slovenskej republiky č. 126/2015 Z. z. Online. Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/2015/126/>. [zobrazené 2025-07-09].

4 SLOVENSKO, ref. 1.

Turčianska knižnica v Martine je verejná regionálna knižnica pre okresy Martin a Turčianske Teplice, ktorá v rámci svojho poslania poskytuje používateľom knižnično-informačné služby. Zároveň je miestom na neformálne vzdelávanie a aktívne trávenie voľného času všetkých skupín obyvateľov mesta Martina a celého regiónu Turca. Služby pre verejnosť poskytuje v centrálnej knižnici a v troch pobočkách. Systematicky buduje knižničný fond, ktorý obsahuje viac ako 125 000 zväzkových dokumentov.⁵ Nezanedbateľnou súčasťou každodennej činnosti knižnice je príprava a realizácia podujatí pre širokú verejnosť. Pracovníci Turčianskej knižnice ročne zorganizujú aj 700 podujatí⁶, ktoré sú prevažne kultúrno-vzdelávacie, výchovné, ale aj zábavné či relaxačné. Knižnica s úspechom uskutočňuje mnoho komunitných aktivít. Zároveň je Turčianska knižnica jednou z mála, ak nie jedinou kultúrnou inštitúciou v meste Martine, ktorá je schopná venovať sa dlhodobu rôznym skupinám znevýhodnených občanov na pravidelnej mesačnej báze.

Kto sú znevýhodnení používatelia v Turčianskej knižnici a s akými organizáciami spolupracujeme? V Martine žije a knižnicu navštevuje mnoho ľudí so znevýhodnením a nie vždy sa združujú v komunitách, pričom využívajú služby knižnice ako jednotlivci. Knižnica je však dlhoročným partnerom mnohých inštitúcií, ktoré sa venujú pomoci a starostlivosti o znevýhodnených dospelých a deti. Turčianska knižnica spolupracuje s Centrom prevencie Ligy proti rakovine, Špeciálnou základnou školou v Martine, s Domovom sociálnych služieb Méta, detským domovom, so SPOSA Turiec (združenie pre autistické deti a ich rodičov), so Slovenskou knižnicou pre nevidiacich Mateja Hrebindu v Levoči, Slovenskou úniou proti osteoporóze, s OZ Nezábudka (Liga za duševné zdravie), s Úniou nevidiacich a slabozrakých v Martine, s Jednotou dôchodcov Martin a Asociáciou Nepočujúcich Slovenska (ANEPS), pobočkou Martin. Pre ich klientov sa pripravujú aktivity rozmanitého charakteru.

Nezainteresovaní si často ešte aj dnes myslia, že na to, aby sa knižnica dokázala sprístupniť znevýhodneným používateľom, bude postačovať debarierizovať vstup a vnútorné priestory. Avšak je nutné vedieť, že prístupnosť knižnično-informačných služieb pre ľudí so špecifickými potrebami zahŕňa v sebe oveľa viac aspektov. Knižnica by mala dokázať sprístupniť týmto používateľom napríklad také služby a dokumenty, ktoré môžu využívať aj napriek svojmu znevýhodneniu, zakúpiť špeciálne technické vybavenie, aby mohli v knižnici pracovať, sprístupniť im webovú stránku, zlepšiť informačné a orientačné značenie v oddeleniach a na poschodiach či zaistiť dostupnosť podujatí, ktoré knižnica bežne realizuje pre svojich používateľov. Najvýznamnejšiu úlohu v tomto procese ale zohráva samotný personál knižnice, ktorý musí mať praktické znalosti a schopnosti s týmito ľuďmi pracovať.

Ak by sme mali uvažovať o východiskovom stave transformácie Turčianskej knižnice na kultúrnu inštitúciu pravidelne sa venujúcu znevýhodneným používateľom, musíme sa vrátiť do obdobia pred 20 rokmi. V tom čase neboli žiadne priestory v knižnici debarierizované, nemali sme pracovné/študijné miesta prispôbené ľuďom so špeciálnymi potrebami, žiadne podujatia pre znevýhodnených sme nerealizovali (s výnimkou detských hudobných podujatí pre žiakov špeciálnej školy). Boli len dve služby, ktoré sme pre týchto ľudí poskytovali, a to donášková služba pre imobilných a požičiavanie zvukových kníh pre nevidiacich a slabozrakých na základe spolupráce so Slovenskou knižnicou pre nevidiacich Mateja Hrebindu v Levoči.

Bolo teda jasné, že sa niečo musí zmeniť, impulzy prichádzali od samotných znevýhodnených, ktorí chceli knižnicu navštevovať, ale museli pri tom prekonávať veľa prekážok.

Za posledných 20 rokov sa však veľa udialo a na poli zmien a vylepšení smerom k znevýhodneným používateľom sa Turčianskej knižnici darilo vcelku dobre. Ešte v rokoch 2005 – 2009 celý pavilón B aj C, v ktorých sa poskytujú knižnično-informačné služby a tvoria asi polovicu centrálnej knižnice, prešli rozsiahlou rekonštrukciou a stali sa v rámci prízemí a dvoch poschodí kompletne bezbariérové, navyše vybavené pomerne veľkým výťahom. V roku 2010 sa na pracovisku hudobných a zvukových dokumentov podarilo úspešne realizovať projekt Hudba nám pomáha a zakúpiť viacero pomôcok (keyboard, Orffove

5 MARTINICKÁ, Alžbeta. *Správa o činnosti knižnice za rok 2024*. Online. Turčianska knižnica, 2025. Dostupné na: <https://turcianskajniznica.sk/wp-content/uploads/2025/03/Sprava-o-cinnosti-kniznice-2024-web.pdf>. [zobrazené 2025-07-09].

6 MARTINICKÁ, ref. 5.

nástroje – ručné perkusie, povzbudzujúce nielen hudobné, ale aj motorické a sociálne zručnosti) na podujatia s deťmi zo špeciálnej školy. V roku 2017 sa realizoval projekt *Hudba ako prostriedok vzdelávania a relaxácie* a zakúpilo sa nové technické vybavenie pracoviska hudobných a zvukových dokumentov (notebook, projektor, plátno, prehrávače, reproduktory, slúchadlová technika), čím sa nepomerne zvýšila úroveň realizovaných podujatí a aktivít pre všetky vekové kategórie používateľov. V roku 2020 sa podarilo kompletne zrekonštruovať aj pobočku knižnice na najväčšom martinskom sídlisku Sever a rovnako sa stala úplne bezbariérovou. Úspešná realizácia projektu *Konečne môžem...* v podprograme informačná debarierizácia z roku 2022 vytvorila prostredie, v ktorom sa postupne odstraňujú všetky prekážky, ktoré by znevýhodnených návštevníkov a používateľov Turčianskej knižnice mohli akýmkoľvek spôsobom obmedzovať v ich kultúrnom živote, vzdelávaní či aktívnom trávení voľného času. Knižnica bola podporená z dotačného systému Ministerstva kultúry SR vo výške 15 000 €. ⁷ Boli vytvorené napr. dve pracovné miesta so skenerom a počítačom prispôbeným pre slabozrakých návštevníkov s výškovo nastaviteľným pracovným stolom a stoličkou. Cieľom bolo, aby toto vybavenie zaistovalo znevýhodneným využívanie knižnično-informačných služieb plnohodnotne a dôstojne, v mnohých prípadoch bez nutnosti asistencie knihovníka. Podarilo sa tiež zakúpiť indukčné slúčky, ktorých úlohou je zabezpečiť prenos zvuku priamo do načúvacieho aparátu sluchovo znevýhodneného návštevníka bez šumu a rušivých zvukov v pozadí. Vylepšilo sa taktiež značenie budovy a vnútorných priestorov knižnice a bol upravený knižničný poriadok v súlade s Európskymi pravidlami tvorby ľahko čitateľných a ľahko zrozumiteľných informácií tak, aby sa všetci návštevníci a používatelia mohli v knižnici pohybovať a využívať služby samostatne. V roku 2023 sa úspešne realizoval v rámci fyzickej debarierizácie projekt *O krok bližšie*, ktorý martinským znevýhodneným priniesol vybudovanie druhého bezbariérového vstupu do budovy knižnice, v ktorej sa nachádza výstavná a konferenčná miestnosť, a tým dal všetkým možnosť zúčastniť sa na kultúrnych a vzdelávacích podujatiach. Zároveň sa v blízkosti sál vybudovali bezbariérové toalety. Tento projekt podporilo opäť Ministerstvo kultúry SR vo výške 22 500 €. ⁸ Rok 2023 priniesol aj realizáciu projektu *Biela barlička*, v rámci ktorého bol knižničný poriadok vo formáte easy-to-read aj s ďalšími informačnými letákmi modifikovaný do Braillovo písma. Taktiež sa ako súčasť lepšieho zobrazovania elektronických dokumentov zakúpili tri prenosné dataprojektory a 3D tlačiareň. Tento projekt bol podporený z dotačného systému ministerstva kultúry vo výške 6 000 €. ⁹ V súčasnosti má Turčianska knižnica podaný projekt *Jednoduchšie a rýchlejšie*. Očakávaným výsledkom je vytvorenie a sprístupnenie webovej stránky novej generácie s novou službou online knihovník, ktorá využije chatbota na báze AI s prepojením na ChatGPT, čím bude pre verejnosť dostupná kedykoľvek. S používateľmi bude komunikovať priamo cez chatovacie okno bez nutnosti stiahnutia ďalšieho softvéru. Komunikácia môže prebiehať aj prostredníctvom hlasovej správy. Touto službou chce knižnica pokračovať v informačnej debarierizácii. Turčiansku knižnicu čaká ešte dlhá cesta, ale postupne má veľkú ambíciu svoje prostredie a poskytované služby dostať na úroveň štandardu „handicap friendly“.

Kľúčovú úlohu pri práci so znevýhodnenými nehrá len prostredie a vybavenie knižnice, ale práve pracovníci, ktorí sa dennodenne znevýhodneným používateľom venujú, obsluhujú ich, tvoria pre nich zmysluplné podujatia, umožňujú im vidieť knižnicu ako atraktívny priestor a aktívne ich integrujú do prostredia kultúrnej inštitúcie. Tým vytvárajú rozmanité komunity ľudí, ktorých spája určitý záujem a zároveň robia knižnicu miestom, ktoré je určené viac než len na požičiavanie kníh.

7 MARTINICKÁ, Alžbeta. *Správa o činnosti knižnice za rok 2022*. Online. Turčianska knižnica, 2023. Dostupné na: <https://turcianskakniznica.sk/wp-content/uploads/2023/02/Sprava-o-cinnosti-kniznice-2022.pdf>. [zobrazené 2025-07-09].

8 MARTINICKÁ, Alžbeta. *Správa o činnosti knižnice za rok 2023*. Online. Turčianska knižnica, 2024. Dostupné na: <https://turcianskakniznica.sk/wp-content/uploads/2024/03/Sprava-o-cinnosti-kniznice-2023-verejnost.pdf>. [zobrazené 2025-07-09].

9 MARTINICKÁ, ref. 8.

Čo Turčianska knižnica ponúka martinským znevýhodneným?

Spoznávanie knižnice a jej špeciálnych služieb

V prvom rade systematicky realizujeme rôzne exkurzie zamerané na prezentáciu špeciálnych služieb. Už viac ako 30 rokov ponúkame pre zrakovo a inak znevýhodnených v spolupráci so Slovenskou knižnicou pre nevidiacich Mateja Hrebendu v Levoči zvukové knihy (pôvodne boli na MG páskach) a poskytujeme donáškovú službu pre imobilných, pre ľudí po operáciách alebo úrazoch. Radi tieto služby dávame do povedomia, propagujeme na našich webových stránkach alebo na ne upozorňujeme pri exkurziách členov Jednoty dôchodcov Slovenska, pobočky Martin.

Vzdelávanie

Pravidelne poskytujeme priestor na besedy o zdravotníckych témach s prizvanými lekármi z Univerzitnej nemocnice Martin. Na besedách sa zúčastňuje široká verejnosť, ale niektoré sú určené len pre členov Slovenskej únie proti osteoporóze. Cenné rady, ako bojovať s touto chorobou a s ďalšími pridruženými, dostávajú pacienti v erudovanej, ale občas aj zábavnej podobe v závislosti od prednášajúceho.

Tréningy pamäti pre seniorov s úspechom realizujú naše kolegyně už viac ako jedno desaťročie, pričom ide o spoluprácu nielen s klubmi dôchodcov, ale aj s Centrom prevencie Ligy proti rakovine. V centrálnej knižnici a v pobočke Sever sa stretávajú každý mesiac a v priateľskej atmosfére trénujú svoju pohotovosť, logické uvažovanie, jemnú motoriku či schopnosť zapamätať si čo najviac v krátkom čase.

Veľkej popularite sa teší angličtina pre seniorov, kde sa vytvorila priateľská komunita ľudí, ktorí sa predtým nepoznali. Spojila ich osobnosť knihovníčky – angličtinárky, príjemné hodiny a prostredie. Zaujímavosťou tejto skupiny je, že jej členovia spolu radi trávia čas aj mimo „vyučovania“. Takto si predstavujeme tvorbu komunít u nás v knižnici.

Dlhé roky mnohí martinskí znevýhodnení navštevujú naše počítačové kurzy pod vedením kolegu z náučného oddelenia, v poslednom čase už aj tematické podujatia určené pre seniorov, napr. o umeleť inteligencii, hoaxoch a ako sa nedať nachytať podvodníkom na internete.

Deti zo špeciálnej školy sú u nás v knižnici veľmi často, venujeme sa im rôznymi spôsobmi, podujatia pre ne pripravujeme viacerí. Okrem klasických literárnych sme pre ne napr. v roku 2021 usporiadali v rámci projektu Hurá do lesa sériu vzdelávacích podujatí o faune a flóre našich lesov v spolupráci so zoológmi a strážcami národného parku Veľká Fatra. Deti sa veľmi naučili, svoje dojmy aj z prinesených živých zvierat následne využili pri tvorivých dielňach a ich maľby sme vystavili u nás v knižnici. Boli veľmi radi, keď sa pred svojou rodinou alebo kamarátmi mohli pochváliť, že im visí obrázok v knižnici.

Vzdelávacie podujatia pre tieto deti robíme pravidelne aj na tému zdravého stravovania – deti si často robia na týchto stretnutiach samy niečo dobré pripravujú alebo sa zahrajú na ochutnávky dobrôt so zaviazanými očami.

Záujem o tvorbu znevýhodnených

Samostatné výstavy výtvarných prác detí zo špeciálnej školy alebo klientov domovov sociálnych služieb sú už u nás stálou súčasťou. Deti aj dospelí cítia, že ich tvorbu prijímame, chválime, sprostredkujeme ďalším ľuďom, cítia sa týmto spôsobom docenení a uspokojuje ich to. Veľmi radi vždy v marci hostíme u nás v knižnici aj recitačnú súťaž žiakov špeciálnej školy Literárna studnička, pričom zástupca knižnice je vždy aj v úlohe porotcu. Pred zimnými prázdninami usporadúvame výtvarnú súťaž o najkrajšiu vianočnú pohľadnicu. Neras nám ju už vyhrali deti zo špeciálnej školy a ich obrázky sa potom stal oficiálnym vianočným pozdravom Turčianskej knižnice, ktorý sme posielali našim partnerom, sponzorom, spolupracovníkom.

Poskytovanie priestoru

Obyčianske združenie Nezábudka (Liga za duševné zdravie) aj Domov sociálnych služieb Méta z Martina a okolia sa u nás pravidelne stretávajú pri viac-menej neformálnych, priateľských posedeniach. Radi ku nám chodia aj žiaci a pedagógovia zo špeciálnej školy, ktorí si začiatkom leta posedia v letnej čitárni a zažívajú u nás netradičnú vyučovaciu hodinu.

Zapájanie do každodenného života knižnice

Klienti Domova sociálnych služieb Méta v Martine nám radi chodia pomáhať pri činnostiach, na ktoré nám knihovníkom neostáva veľa času. A tak spoločne natierame, presádzame, pripravujeme vyvýšené záhony, hrabeme staré lístie a upratujeme.

Kultúrne, výchovné, zábavné a relaxačné podujatia

Ide o súbor podujatí, ktoré naša knižnica usporadúva na pravidelnej báze, zväčša mesačnej. Oblúbený čitateľský klub KyČiHo (Knihy čítania hodné) vedie naša dobrovoľníčka a dlhoročná podporovateľka knižnice. Stretávajú sa tu zväčša seniori so záujmom o literatúru vždy na vopred určenú tému. Pri koláčikoch a káve sa uvoľnene rozprávajú nielen o knihách, ale aj o živote, o radoostiach a starostiach bežných dní.

Prvky arteterapie a biblioterapie zavádzame do pravidelných podujatí so žiakmi špeciálnej aj praktickej školy, deti sa pri nich uvoľnia, venujú sa činnostiam, ktoré sú iné ako tie bežné, školské, nové poznatky sa učia pozvoľna.

Tradíciu „Kina v knižnici“, ktorú nám prerušila pandémia ochorenia covid-19, by sme radi v spolupráci s Úniou nevidiacich a slabozrakých v Martine znovu obnovili. Išlo o pravidelné premietanie filmov s audiokomentárom pre nevidiacich a slabozrakých. Filmy sme získavali od Karola Trnku z Trnka, n. o.

Príležitostne sa nám podarí uskutočniť aj podujatie s dosahom na celé mesto, naposledy sme prezentovali básnickú zbierku Aleny Mažgútovej, známej martinskej psychiatricky, ktorá je pripútaná na invalidný vozík. Podujatie bolo príjemné, spomienkové aj úsmevné, pričom jej básne prekvapovali iskrivými nápadmi a krásnou poetikou.

Hudobné podujatia

Pracovisko hudobných a zvukových dokumentov bolo v minulosti jedným z najobľúbenejších v celej Turčianskej knižnici. Aj keď nebolo veľké, v 80. a 90. rokoch 20. storočia ho denne navštívili desiatky ľudí, počúvali hudbu, knihy, časopisy a CD nosiče si požičiavali domov. Situácia sa však nepriaznivo zmenila prijatím prisneho autorského zákona, ktorý už knižniciam nedovoľoval požičiavať CD nosiče absenčne, a tak sa postupne dopyt po službách pracoviska znižoval. K ešte väčšiemu poklesu návštevnosti prišlo po nástupe sociálnych sietí, najmä YouTube, ktoré dokážu hudbu šíriť rýchlo a pre každého sa zrazu stala ľahko dostupná. Naše hudobné pracovisko prešlo viacerými zmenami, našťastie ho však nepostihol osud mnohých hudobných oddelení slovenských knižníc. Tie sa buď zlúčili s inými pracoviskami (pričom sa zvukové nosiče vo veľkom vyradzovali), alebo boli úplne zrušené. Turčianska knižnica sa pokúsila ísť vlastnou cestou, všemožne sa snažila zabrániť zániku svojho hudobného pracoviska. A práve vďaka tomu, že sa naše bývalé kolegyne nezľakli a zamerali sa na ťažkú prácu s mentálne postihnutými, často autistickými deťmi, ktoré nevedeli rozprávať, hudobné oddelenie prežilo a stále mala jeho existencia opodstatnenie. Tieto deti totiž nevedia čítať, písať, sústrediť sa na počúvanie príbehu dlho nedokážu, ale vnímať hudbu, nechať ju na seba pôsobiť a precítiť ju, dokážu. Postupom času sa ich stretnutia pri hudbe pravidelne opakovali a vďaka podpore projektu *Hudba nám pomáha* z roku 2010 sa nakúpili pomôcky

na hudobnú výchovu (najmä sa im páčilo Orffovo inštrumentárium – drobné rytmické nástroje do každej ruky), čím sa začala tradícia hudobných podujatí pre znevýhodnených.¹⁰ O podujatia v hudobnom oddelení vzrástol záujem hlavne po roku 2017, keď sme nakúpili nové technické vybavenie s cieľom zmodernizovať podujatia pre všetkých – pre deti, zdravé aj znevýhodnené, pre dospelých, seniorov, a prehĺbiť spoluprácu s rôznymi združeniami znevýhodnených občanov.

V súčasnosti naše pracovisko hudobných a zvukových dokumentov je jedným z mála na Slovensku, ktoré nielenže nezaniklo, ale svoju činnosť rozvinulo. Stále pokračuje nákup kníh s hudobnou tematikou a zvukových nosičov a niekoľkokrát v týždni usporadúvame podujatia pre všetkých. Naše oddelenie pravidelne navštevujú deti z materských aj základných škôl, študenti stredných škôl, deti zo špeciálnej materskej školy, žiaci špeciálnej školy, dospelí, seniori, klienti Centra prevencie Ligy proti rakovine, klienti domovov sociálnych služieb z Martina a okolia, slabozrakí návštevníci. Pre najmenšie deti zo špeciálnej materskej školy a základnej školy pripravujeme hudobno-rozprávkové podujatia plné hudby, tanca, výtvarných aktivít. Pre starších máme scenáre o rôznych hudobných štýloch. Jedenkrát ročne usporadúvame Karaoke, hudobno-zábavné predpoludnie, integračnú súťaž v speve karaoke piesní, kde medzi sebou súťažia deti zo špeciálnej školy a deti z bežných martinských základných škôl. V tejto súťaži nakoniec nikto neprehrá a odmenení sú všetci, čo naberú odvahy a zaspievajú. Klienti Domova sociálnych služieb Méta navštevujú naše hudobné oddelenie niekoľkokrát za mesiac. Pri prezentácii sa vždy venujeme vybranej kapele alebo interpretovi súčasnej hudby zo slovenského a českého prostredia. V krátkosti si načrtneme dejiny kapely, vypočujeme najväčšie hity, zaspievame, zatancujeme. Taktiež chodia počúvať vybranú hudbu cez slúchadlá, oddýchnu si, zaspievajú, zrelaxujú. Pre dospelých, seniorov, klientov Ligy proti rakovine a slabozrakých pripravujeme každý mesiac pásma o hudobných skladateľoch vážnej hudby. Prezentácie o ich živote a tvorbe sú doplnené hudobnými ukážkami, rôznymi zaujímavosťami, pričom postupujeme od baroka cez klasicizmus, romantizmus až k hudbe 20. storočia.

Partnerstvo

Turčianska knižnica pravidelne počas Týždňa slovenských knižníc udeľuje čestné členstvo viacerým svojim dlhoročným priaznivcom, spolupracovníkom a dobrovoľníkom. Mnohí z nich sú práve ľudia, ktorí sa starajú a pomáhajú znevýhodneným občanom. Martin je malé mesto a mnoho spoluprác, ktoré Turčianska knižnica nadviazala s týmito organizáciami, sa už dnes realizuje na báze osobných kontaktov, ba až priateľských vzťahov. My, ktorí sa venujeme týmto ľuďom, to už robíme dlhšie a mnohí z predstaviteľov týchto organizácií sú našimi priateľmi.

Pri tvorbe podujatí, pre znevýhodnených alebo akúkoľvek inú skupinu ľudí, je pre nás dôležitá príprava, precízne vypracovanie scenára, príprava pomôcok, prostredia... Ale to nemôže byť všetko, keby našej práci, našim službám a podujatiam chýbal úsmev a srdce, som presvedčená, že by neboli také úspešné. Správnosť tejto myšlienky som si overila už niekoľkokrát v práci s deťmi aj dospelými. Deti zo špeciálnej školy vedia dať spätnú väzbu okamžite, hneď rozpoznajú, či je úsmev a záujem o nich ozajstný alebo len hraný. Klientom z domovov sociálnych služieb musíme dať zo seba omnoho viac ako zdravým ľuďom a menej čakať späť. Mnohí seniori chcú pozornosť a záujem, vedia dať ale aj veľa naspäť. U všetkých však platí, že úsmev musí byť vždy prítomný a ozajstný. Na ceste od integrácie k začleňovaniu znevýhodnených detí a dospelých do spoločnosti môže knižnica, ako dôležitá kultúrna inštitúcia, veľa napomôcť. Nám sa osvedčuje drobná, ale poctivá a systematická práca s týmito ľuďmi. Keď im navyše necháme priestor niečo urobiť pre nás, s niečím nám pomôcť a keď sa im venujeme a zaujímate sa o nich pravidelne, úspech je zaručený. Pekné vzťahy, ktoré spolu s týmito ľuďmi máme, sa budujú roky, nie je to záležitosť pár mesiacov. O to je ale ich spätná väzba krajšia a silnejšia.

10 VANDLÍKOVÁ, Katarína. *Správa o činnosti a hospodárení Turčianskej knižnice v Martine za rok 2010*. Online. Turčianska knižnica, 2011. Dostupné na: <https://turcianskajniznica.sk/spravy-o-cinnosti-turcianskej-kniznice/>. [zobrazené 2025-07-09].

Podujatia pre znevýhodnených používateľov TK 2023	počet podujatí	počet účastníkov	veková kategória
Klienti DSS Méta hudobné podujatia	16	170	dospelí
Klienti DSS Méta (TK spolupráca so soc. pracovníkmi DSS) Podpora sociálneho začleňovania pre vybrané skupiny osôb so zdravotným postihnutím	3	39	dospelí
Špeciálna škola hudobné podujatia	15	133	deti a mládež 6-20 roční
Špeciálna škola iné vzdelávacie podujatia	2	82	deti 6-15 ročné
Hudobné podujatia pre dospelých, seniorov a klientov Centra pomoci Ligy proti rakovine	8	144	dospelí
Angličtina pre seniorov	40	372	seniori
PC kurz pre znevýhodnených	33	188	dospelí a seniori
Tréning pamäti (v Lige proti rakovine, v Centre sociálnych služieb Martin-Podháj, v Turč. krajinci)	16	183	seniori
Ruština	10	44	dospelí a seniori
Spolu	143	1325	

Tab. 1 Podujatia pre znevýhodnených používateľov TK 2023 (štatistické údaje zozbierané na základe mesačných štatistík podujatí realizovaných v TK pre tieto skupiny používateľov)

Podujatia pre znevýhodnených používateľov TK 2024	počet podujatí	počet účastníkov	veková kategória
Klienti DSS Méta hudobné podujatia	16	165	dospelí
Špeciálna škola hudobné podujatia	22	264	deti a mládež 6-20 roční
Hudobné podujatia pre dospelých, seniorov a klientov Centra pomoci Ligy proti rakovine	7	119	dospelí
Špeciálna škola iné vzdelávacie podujatia	3	50	deti 6-15 ročné
Čitateľský klub pre seniorov Kyčičko (Knihy čítania hodné)	7	76	seniori
Angličtina pre seniorov	28	176	seniori
PC kurz pre znevýhodnených	34	167	dospelí a seniori
Tréning pamäti (v Lige proti rakovine, v Turčianskej krajinci)	10	103	seniori
Spolu	127	1120	

Tab. 2 Podujatia pre znevýhodnených používateľov TK 2024 (štatistické údaje zozbierané na základe mesačných štatistík podujatí realizovaných v TK pre tieto skupiny používateľov)

Obr. 1: Karaoke v záhrade (fotodokumentácia Turčianskej knižnice)

Mgr. Zora Kalmanová

Turčianska knižnica Martin, Slovensko;
e-mail: zora.kalmanova@tkmartin.sk

Filozofickú fakultu Prešovskej univerzity v Prešove absolvovala v roku 2004 v odbore učiteľstvo všeobecnovzdelávacích predmetov v kombinácii slovenský jazyk a literatúra – dejepis. Krátko pôsobila v Štátnej vedeckej knižnici – Literárnom a hudobnom múzeu v Banskej Bystrici, niekoľko rokov vyučovala na Základnej škole na Mládežníckej ulici v Púchove. Počas rodičovskej dovolenky sa príležitostne venovala dobrovoľníckej práci v materskom centre vo Vrútkach. Od roku 2015 pracuje v Turčianskej knižnici v Martine, v súčasnosti je vedúcou oddelenia služieb. Aktivitám so znevýhodnenými sa venuje od nástupu do knižnice, uskutočňuje podujatia rozmanitého charakteru a práca s týmito ľuďmi ju nielen obohacuje, ale aj naplňuje.

The Third Age – the Age of free realization of postponed life dreams /

Třetí vek – vek slobodnej realizácie odložených životných snov

Dagmar Kučerová, Ondřej Kunc

Abstract: The Third Age project is an educational cycle that falls under the lifelong learning program. The organizer has been the Louny Municipal Library since its launch in 2006. The project seeks to improve the quality of life, focuses on an often socially excluded group of people, and contributes to the long-term self-sufficient life of seniors. The program, which uses otherness as a principle of personality development, brings, among other things, a new principle of volunteering, not only on the part of lecturers, but also of frequent users who perform volunteer work for the library.

Keywords: senior education, lifelong learning, projects, Third Age, Second Age.

The text of the following article is based on the authors' twenty years of experience. LML serves a population of approximately 20,000 inhabitants. Louny is a former district town in the Ústí nad Labem Region – a region with high unemployment and the lowest number of university-educated inhabitants in the entire Czech Republic. The library has 3,453 registered users, including 732 seniors aged 65 and over. The current number of students enrolled in the Third Age project is 405.¹

The general attitude of people in the Czech Republic regarding personal responsibility for lifelong learning is low. Investment in education, whether financial or time, has been distorted by the communist past. The process usually ends with the completion of secondary school or university, and development and work on oneself are not common among the older population.

The state transfers the education of seniors, and especially activities motivating seniors to self-development, to non-profit organizations, or, in the best case, to institutions such as libraries, which, however, may or may not provide services. This means that it depends on the will of the institutions whether they include community educational or social services in their programs.

The financing of the *Third Age project* is multi-source, part is paid by the founder of the contributory organization (the city of Louny), and part is paid by students through tuition fees. They are willing to invest in their activities. The lifestyle of seniors has changed; retirement means a lifestyle change, not the end of social and community activities. Staying “in the game” is a motivation that improves and often prolongs mental and physical life.

There is a significant difference between younger (around 65 – 75 years of age) and older (over 75 years of age) participants in the project. While the older ones are primarily looking for community, entertainment for their free time, the younger ones want to be more fulfilled in activities that they can finally do, they demand high professionalism from lecturers, and they choose subjects focused on modern technologies. They appreciate company, but it is not usually a motivational priority.

The quality of the lecturers is important for both groups; lecturers must be able to work with diverse groups. The lecturers consist of library employees (25%), the majority are external lecturers, experts hired by the library on a contractual basis. The library also works with municipal or private institutions that teach physical education, such as a municipal swimming pool or fitness studio.

There are basically no entry requirements for the studio; no previous secondary or higher education is

1 MĚSTSKÁ KNIHOVNA LOUNY. Výroční zpráva Městské knihovny Louny za rok 2024. Online. Městská knihovna Louny, 2025. Available at: https://www.mkl.cz/data/ke_stazeni/vyrocní_zprava_mkl_2024.pdf. [viewed 2025-06-09].

required, and any registered library user who properly registers and pays the tuition fee can study.

The Third Age at the LML does not have accreditation from the Ministry of Education, Youth and Sports of the Czech Republic, so it can create a unique study program. The lecturers use various teaching methods: lectures, interactive seminars, field work and research, and creation in studios. The frequency of individual subjects also varies. Lectures are held once a month, four times per semester, with each lecture lasting 2.5 hours with a break. Studio work, which includes art or handmade objects, takes place twice a month, eight times per semester, with the same time allocation of 2.5 hours. Physical education and language classes are held weekly, approximately sixteen times per semester, with each session lasting 60 minutes.

In the 2024/2025 school year, the *Third Age project* offers a wide range of subjects divided into several fields. In the field of Travel, subjects such as local history and Czech Studies are available. The Czech Studies seminar is intended for those interested in the geography of the region and country in which they live; seminars take the form of excursions to selected destinations. The Languages Department offers English courses for intermediate, upper intermediate, and advanced learners, English conversation, as well as German and Spanish courses. The Nature field includes working with touchscreen phones and teaching computer skills. In the Body and Soul field, students can choose from chair exercises and brain jogging, yoga, swimming and water exercises, the Senior Melody program, tai chi, gym, memory training, and the basics of healthcare. Senior Melody emphasizes the origins of Czech folk songs, as well as the joy of music and singing. The course is intended for anyone who enjoys singing. The Society field offers subjects such as educational documents, a kaleidoscope of interesting facts, literary history, Louny during the First Republic, modern history of our city of Louny, ethnography, across industry, and the secret of Louny 2. The course Documentary for Education focuses on documentary films and subsequent discussions on current topics. The lecturer works closely with the organization People in Need and organizes the *One World Festival* - an international festival of films about human rights. A kaleidoscope of interesting things presents conversations about unusual topics with interesting people from various fields and professions. The course Across Industries is devoted to the history of fashion from Gothic to the present day, the history of crafts, including the production of folk fabrics, important brands, and industrialists. The Secret of Loun 2 is a continuation of the successful series of talks The Secrets of Loun of the First Republic, this time focusing on the period of the Second Republic, World War II, the Protectorate of Bohemia and Moravia, and the period of liberation from Nazi Germany. In the Arts field, participants engage in a variety of creative activities, including wire-drawing, beading, creative photography, drawing, painting and ceramics, a cultural seminar, handicrafts, a century of modern art course, pedigree creation, fine art, and life journaling, which support creative development and artistic skills. The seminar "*A Century of Modern Art*" introduces students to modern art of the 20th century, its birth and development, while the lecturer pays attention to individual artistic movements, their representatives, and also the influence on the Louny art scene represented by artists such as Zdeněk Sýkora, Vladislav Mirvald, and Kamil Linhart. Notes from Life is a workshop that focuses on working with words, sharing experiences, and joint consultations, and is intended for active students who want to demonstrate that life in old age is full of interesting stories.²

It is extremely popular among seniors, with around 400 students completing the course in one school year. Many attend the Third Age throughout its existence, and after completing one cycle, they automatically enroll in the next, making the Third Age a natural part of their lives.

Most have their favorite subjects, which they repeatedly enroll in, which presents a challenging task for lecturers – to always offer an attractive program for both new and old students. Among the most popular are seminars focused on the history of the place where they live, but also travel and local history subjects,

2 The prices for individual items are as follows: standard items cost 200,- Kč (8,- €), memory training cost 300,- Kč (12,- €) and Senior Melody cost 400,- Kč (16,- €). Foreign languages – English, German, and Spanish – cost 800,- Kč (32,- €). Exercise classes such as chair exercises, brain jogging, yoga, tai chi, and gym classes are subject to a fee of 40,- Kč (1,60 €) per hour. The price for swimming and water exercises depends on the season ticket issued by the Municipal Swimming Pool. For art and handicraft items, an additional charge for materials is added.

which is understandable. Often, they no longer trust themselves and do not want to travel alone, but prefer the security of a group.

The most popular subjects by the number of registered students are: Louny during the First Republic with 132 participants, Czech Studies with 86 students, 63 registered for homeland studies, the secret of Louny and touch phone, each with 52 registered, and finally tai-chi together with yoga, which have 47 students each.³

Although anyone can join the project, the rules, organization of the school year, and adherence to regulations are the same as at a university. With the number of students often exceeding, for example, the number of students at a local high school, strict order is a necessity. Students must attend at least two-thirds of classes in order to advance to the next grade and receive a certificate at the end of their studies. Although this certificate has no significance in terms of working life, it is a matter of prestige.

Feedback from students, reflection, and personal development seminars are key for the project organizers. The principles of working with group dynamics are the same as for regular students.

The emphasis on the selection of library staff is considerable, and the demands are high. New employees must bring added value to be able to work in the teaching staff.

Why are the libraries involved in *Third Age projects* rather than universities? Universities probably do not have the capacity to link study activities with community and social activities. They often offer virtual third age universities, which are of high quality but lack a personal touch.

Although the library does not provide officially registered social services to seniors, it fulfills this role in practice. For example, during the COVID pandemic, libraries immediately took up support activities. In addition to communication lines, LML taught online, teaching students how to use platforms such as Zoom, Google Meet, Microsoft Teams, and others. This prevented COVID isolation and boosted their self-confidence by enabling them to master the same skills as their children and grandchildren.

Attempting to understand modern technologies such as cybersecurity and artificial intelligence contributes to navigating the media landscape, combating disinformation, and promoting democratic social principles.

For institutions such as libraries, systematic work with seniors should be an opportunity to promote their importance. They often have to justify their existence because traditional library services are in permanent decline.

Libraries in the Czech Republic have built up a dense functional network, making it easy to connect services and share experiences.

In addition to the *Third Age project*, adult education in the context of leisure or professional interests – the *Second Age project* – is also an important area. In supporting workers and the unemployed, the state recognizes that libraries can be used as institutions, for example, in cooperation with employment offices. As part of their leisure activities, *Second Age* students choose subjects related to technological development and subjects of an artistic nature – studio work or film seminars, where they can analyze films together and discuss social issues.

The second age is being organized by LML for the second year, and it is clear that this is a way to attract library users of a productive age.

In conclusion

3 MĚSTSKÁ KNIHOVNA LOUNY, ref. 1.

Libraries are key players in community life and have the potential to contribute to lifelong learning that is accessible (financially, socially, and culturally) to all. Libraries thus have the opportunity to influence a wide range of people and be true democratic pillars of society.

Mgr. Dagmar Kučerová

The Louny Municipal Library, Louny, Czech Republic;
e-mail: kucerova@mkl.cz

She graduated from the Václav Hlavatý Grammar School in Louny and the University of West Bohemia in Pilsen (majoring in Czech language, literature, and social sciences). As part of her lifelong education, she focused on the topics of gender, media education, communication, and teamwork.

After completing her university studies, she worked as a teacher in primary and then secondary schools, mainly at the František Křížík Grammar School in Pilsen. Since 2006, she has been the director of the Louny Municipal Library.

She runs the library as a community, cultural and educational institution with an emphasis on creating a free, safe and democratic space for all.

She considers the establishment of the *Third Age project* (in 2006) and the *Second Age project* (in 2023) to be one of her greatest successes. She is actively involved as a lecturer, leads a cultural and film seminar, and organizes domestic and foreign excursions.

She has been active in professional organizations and associations (SDRUK, SKIP) since 2019 as the chairwoman of SKIP – Drsný Sever (Ústí nad Labem Region). As part of her volunteer work, she has led the Lounští Lounským association since 2006, which supports the activities of the Louny library. As the vice-chairwoman of the Loun Natives Association, she contributes to strengthening the sense of belonging of people in the city of Louny. In 2008, she became the producer of the Third Age of Louny senior theatre group.

She participated in the publication of a number of publications with regional themes. In 2023, she was part of the team that published a publication for Ukrainian children (Falco and I), and as a volunteer, she taught Czech to Ukrainian refugees.

She received several personal awards for her work (Act of the Year 2010 for the reconstruction of the library, Personality of the Year of the Ústí nad Labem Region 2024 in the field of culture). The Louny City Library has received prestigious awards under her leadership and has long been perceived as an institution worthy of imitation.

Mgr. Ondřej Kunc

The Louny Municipal Library, Louny, Czech Republic;
e-mail: kunc@mkl.cz

He graduated from the Václav Hlavatý Grammar School in Louny. After a year of study at the Higher Vocational School in České Budějovice, he enrolled in the field of Historical Sciences – Cultural History with a literary and media specialization. He supplemented his master's degree with a one-year internship at the Universidad Pablo Olavide de Sevilla.

As a Louny patriot, he returned to his hometown after his studies, where in 2010 he joined the newly renovated library as a librarian in the children's department. He gradually gained librarian experience in the study room and non-fiction departments.

Since 2012, he has been managing the educational project Third Age of Louny and participating in its further development, and since 2023, also the Second Age project. Over the years, he has offered over 100 lectures in the field of history and art history. For the last 10 years, he has been dedicated to teaching computer technology, modern technologies and especially touch phones. Together with other colleagues in the library, he has long organized educational excursions around the Czech Republic, and in previous years also abroad.

In 2018-2021, he participated in the grant projects of the Ministry of Education "*Have the World Read*" and "*What Wasn't in the Textbook*" in the creation of methodological materials for elementary school children. In 2022, he received the MARK award of the Ústí nad Labem Region (M: young, wise, A: active, attractive, R: flourishing, reasonable, K: librarian) for the preparation and implementation of cultural and educational programs for the community, especially the senior population.

Tretí vek – vek slobodnej realizácie odložených životných snov

Dagmar Kučerová, Ondřej Kunc

Abstrakt: Projekt Tretí vek je vzdelávací cyklus, ktorý sa zaraďuje do programu celoživotného vzdelávania. Organizátorom projektu je od jeho začiatku v roku 2006 Mestská knižnica Louny (ďalej len MKL). Projekt sa snaží zvyšovať kvalitu života, zameriava sa na často sociálne vylúčenú skupinu ľudí a prispieva k dlhodobu sebestačnému životu seniorov. Program využívajúci inakosti ako princíp rozvoja osobnosti prináša okrem iného aj nový princíp dobrovoľníctva – nielen zo strany lektorov, ale aj frekventantov, ktorí vykonávajú dobrovoľnícku prácu pre knižnicu.

Kľúčové slová: vzdelávanie seniorov, celoživotné vzdelávanie, projekty, Tretí vek, Druhý vek.

Text nasledujúceho príspevku vychádza z dvadsaťročnej skúsenosti autorov. MKL obsluhuje populáciu približne 20-tisíc obyvateľov. Louny sú bývalým okresným mestom v Ústeckom kraji – v regióne s vysokou mierou nezamestnanosti a najnižším počtom vysokoškolsky vzdelaných obyvateľov v rámci celej Českej republiky. Knižnica má 3 453 registrovaných užívateľov, z toho 732 seniorov vo veku 65 a viac rokov. Aktuálny počet zapísaných študentov projektu Tretí vek je 405.¹

Všeobecný postoj ľudí v Českej republike týkajúci sa osobnej zodpovednosti za celoživotné vzdelávanie je nízky. Investícia do vzdelávania, či už finančná alebo časová, bola zdeformovaná komunistickou minulosťou. Ukončením strednej či vysokej školy obvykle proces končí, rozvoj a práca na sebe samom nie je u staršej populácie bežná.

Vzdelávanie seniorov, a predovšetkým aktivity motivujúce seniorov k seba rozvoju, prenáša štát na neziskové organizácie, v lepšom prípade na inštitúcie ako sú knižnice, ktoré však môžu, ale nemusia služby zabezpečovať. Znamená to, že záleží na vôli inštitúcií, či komunitné vzdelávacie alebo sociálne služby zaradia do svojich programov.

Financovanie projektu *Tretí vek* je viaczdrojové – časť nákladov hradí zriaďovateľ príspevkovej organizácie (mesto Louny), časť si platia študenti prostredníctvom školného. Študenti sú ochotní do svojich aktivít investovať. Spôsob života seniorov sa zmenil, odchod do starobného dôchodku znamená zmenu spôsobu života, nie ukončenie spoločenských a komunitných aktivít. Zostať „v hre“, to je motivácia, ktorá skvalitňuje a často aj predlžuje duševnú i fyzickú vitalitu.

Značný rozdiel je medzi mladšími (približne 65 – 75 rokov) a staršími (nad 75 rokov) frekventantmi projektu. Zatiaľ čo starší účastníci hľadajú predovšetkým komunitu a zábavu na voľný čas, mladší sa chcú viac realizovať v aktivitách, na ktoré konečne majú čas. Žiadajú vysokú odbornosť lektorov a vyberajú si predmety zamerané na moderné technológie. Spoločnosť oceňujú, ale nebýva ich hlavnou motivačnou prioritou.

Kvalita lektorského zboru je dôležitá pre obe skupiny lektori musia vedieť pracovať s rôznorodými skupinami študentov. Lektorský zbor pozostáva jednak zo zamestnancov knižnice (25%), väčšinu však tvoria externí lektori, odborníci, ktorých si knižnica zmluvne najíma. Knižnica tiež spolupracuje s mestskými či súkromnými inštitúciami, v ktorých prebieha výučba pohybových predmetov, napr. mestská plavecká hala alebo fitness štúdio.

Podmienky vstupu do štúdia nie sú v podstate žiadne – nie je povinné predchádzajúce dosiahnuté stredoškolské či vysokoškolské vzdelanie. Študovať môže každý registrovaný užívateľ knižnice, ktorý sa riadne prihlási a zaplatí školné.

1 MĚSTSKÁ KNIHOVNA LOUNY. Výroční zpráva Městské knihovny Louny za rok 2024. Online. Městská knihovna Louny, 2025. Dostupné na: https://www.mkl.cz/data/ke-stazeni/vyrocní-zpráva_mkl_2024.pdf. [zobrazeno 2025-06-09].

Tretí vek pri MKL nemá akreditáciu Ministerstva školstva, mládeže a telovýchovy Českej republiky, čo mu umožňuje vytvárať si vlastný, unikátny študijný program. Lektori využívajú rôzne metódy výučby: prednášky, interaktívne semináre, práce a výskum v teréne, tvorbu v ateliéroch. Rozdielna je tiež frekvencia jednotlivých predmetov. Prednášky sa konajú raz mesačne, spolu štyrikrát za semester, pričom jedna trvá 2,5 hodiny s pauzou. Práca v ateliéri, ktorá zahŕňa výtvarné alebo ručne robené predmety, prebieha dvakrát mesačne, celkovo osemkrát za semester, s rovnakou časovou dotáciou 2,5 hodiny. Pohybové predmety a výučba jazykov sa organizujú každý týždeň, približne šesťnásťkrát za semester, pričom jedno stretnutie trvá 60 minút.

V školskom roku 2024/2025 ponúka projekt *Tretí vek* pestrú paletu predmetov, rozdelených do viacerých odborov. V odbore Cesty sú k dispozícii predmety vlastiveda a českopis. Seminár českopis je určený pre záujemcov o geografiu regiónu a krajiny, v ktorej žijú; semináre prebiehajú formou exkurzií do vybraných destinácií. Odbor Jazyky ponúka kurzy angličtiny pre mierne pokročilých, stredne pokročilých a pokročilých, konverzáciu v angličtine, ako aj kurzy nemčiny a španielčiny. Odbor Príroda zahŕňa prácu s dotykovým telefónom a výučbu výpočtovej techniky. V odbore Telo a duša si študenti môžu vybrať cvičenie na stoličke a mozgový jogging, jógu, plávanie a cvičenie vo vode, program Senior Melody, tai-chi, telocvičenie, tréning pamäti a základy zdravotníctva. Senior melody kladie dôraz na pôvod českých ľudových piesní, no zároveň na radosť z hudby a zo spievania. Predmet je určený všetkým, ktorí majú chuť spievať. Odbor Spoločnosť ponúka predmety ako dokumentom k vzdelaniu, kaleidoskop zaujímavostí, literárny dejepis, Louny v čase prvej republiky, moderné dejiny nášho mesta Louny, národopis, priemyslom naprieč a tajomstvo Loun 2. Predmet Dokumentom k vzdelaniu sa zameriava na dokumentárny film a následné diskusie na aktuálne témy. Lektorka úzko spolupracuje s organizáciou Človek v núdzi a organizuje festival *Jeden svet* – medzinárodný festival filmov o ľudských právach. Kaleidoskop zaujímavostí predstavuje rozprávanie o nevšedných témach so zaujímavými ľuďmi z rôznych oblastí a odborov. Predmet priemyslom naprieč sa venuje histórii módy od gotiky po súčasnosť, histórii remesiel vrátane výroby ľudových tkanín, významným značkám a priemyselníkom. Tajomstvo Loun 2 je pokračovaním úspešnej série besied *Tajomstvá Loun* prvej republiky, tentokrát zameraným na dobu druhej republiky, druhej svetovej vojny, Protektorátu Čechy a Morava a obdobie oslobodenia od nacistického Nemecka. V odbore Umenie sa účastníci venujú rôznym tvorivým aktivitám vrátane drôtovania, korálkovania, kreatívnej fotografie, kresbe, malbe a keramike, kultúrnemu semináru, ručným prácam, kurzu storočia moderného umenia, tvorbe z pedigu, výtvarnej tvorbe a zápiskov zo života, ktoré podporujú kreatívny rozvoj a umelecké zručnosti. Seminár *Storočie moderného umenia* zoznamuje študentov s moderným umením 20. storočia, jeho zrodom a vývojom, pričom lektorka venuje pozornosť jednotlivým umeleckým smerom, ich predstaviteľom a tiež vplyvu na lounskú umeleckú scénu reprezentovanú umelcami ako Zdeněk Sýkora, Vladislav Mírvald či Kamil Linhart. Zápisky zo života je workshop zameraný na prácu so slovami, zdieľanie zážitkov a spoločné konzultácie a je určený aktívnym študentkám a študentom, ktorí chcú ukázať, že život v treťom veku je plný zaujímavých príbehov.²

Oblúba medzi seniormi je obrovská, v rámci jedného školského roka štúdium absolvuje zhruba 400 študentov. Mnohí navštevujú *Tretí vek* po celú dobu jeho existencie, po ukončení jedného cyklu sa automaticky hlásia do ďalšieho, čím sa *Tretí vek* stáva prirodzenou súčasťou ich života.

Väčšina má svoje obľúbené predmety, do ktorých sa opakovane zapisujú, čo predstavuje náročnú úlohu pre lektorov – ponúknuť vždy lákavý program pre služobne mladých aj starých študentov. Medzi najobľúbenejšie patria semináre zamerané na históriu miesta, kde žijú, ale aj cestovateľské a vlastivedné predmety, čo je pochopiteľné. Často si už sami neveria a nechcú cestovať osamote, ale radšej s istotou skupiny.

Najobľúbenejšími predmetmi podľa počtu prihlásených študentov sú: Louny v čase 1. republiky so 132 účastníkmi, českopis s počtom 86 študentov, na vlastivedu sa prihlásilo 63, tajomstvo Loun a dotykový

2 Ceny za jednotlivé predmety sú nasledovné: štandardné predmety stoja 200,- Kč (8,- €), tréning pamäte 300,- Kč (12,- €) a Senior Melody 400,- Kč (16,- €). Cudzie jazyky – angličtina, nemčina a španielčina – majú cenu 800,- Kč (32,- €). Za cvičiace predmety, ako sú cvičenie na stoličke a mozgový jogging, joga, tai-chi či telocvičenie, sa platí 40,- Kč (1,60 €) za jednu hodinu cvičenia. Cena za predmet plávania a cvičenia vo vode závisí od permanentky, ktorú určuje Mestská plavecká hala. Pri výtvarných a ručne robených predmetoch sa účtuje navyše cena za materiál.

telefón, každý s 52 prihlásenými, a nakoniec tai-chi spolu s jogou, ktoré majú po 47 študentov.³

Do projektu síce môže vstúpiť každý, no poriadok, spôsoby organizácie školského roka a dodržiavanie pravidiel sú rovnaké ako na univerzite. Pri počte študentov, ktorý často presahuje napríklad počet študentov miestneho gymnázia, je presný poriadok nutnosťou. Študenti musia absolvovať aspoň dve tretiny dochádzky, aby mohli postúpiť do ďalšieho ročníka a na konci štúdia získať certifikát. Ten síce nemá význam z hľadiska pracovného života, ale je prestížnou záležitosťou.

Pre organizátorov projektu je kľúčová spätná väzba študentov, reflexie a osobnostne rozvojové semináre. Princípy práce s dynamikou skupiny sú rovnaké ako u bežných študentov.

Dôraz na výber personálu knižníc je značný a nároky vysoké. Noví zamestnanci musia priniesť pridanú hodnotu, aby boli schopní pracovať v lektorskom zbore.

Prečo sa venujú projektom *Tretieho veku* knižnice namiesto univerzít? Univerzity pravdepodobne nemajú kapacitu na prepojenie študijných aktivít s aktivitami komunitnými a spoločenskými. Často ponúkajú virtuálne univerzity tretieho veku, ktoré sú síce kvalitné, ale majú málo osobný charakter.

Knižnica síce neposkytuje oficiálnu registrovanú sociálnu službu seniorom, ale svojim významom ju naplňa. Napríklad v období covidu sa knižnice okamžite chopili podporných aktivít. Mimo komunikačných línií napríklad MKL vyučovala on-line, naučila študentov používať platformy ako Zoom, Google Meet, Microsoft Teams a pod. Tým zabránila covidovej izolácii, ale podporila ich sebavedomie tým, že zvládli to isté ako ich deti a vnúčatá.

Pokus o porozumenie moderným technológiám ako sú kyberbezpečnosť a umelá inteligencia prispieva k orientácii vo svete médií, boju s dezinformáciami a podpore demokratických spoločenských princípov.

Pre inštitúcie typu knižníc by mala byť systematická práca so seniormi príležitosťou, ako podporiť svoju dôležitosť. Veľakrát musia zdôvodniť svoju existenciu, pretože tradičné služby knižníc sú v trvalom útlme.

Knižnice v rámci Česka majú vybudovanú hustú funkčnú sieť, takže je jednoduché prepájanie služieb i zdieľanie skúseností.

Veľkou kapitolou popri projekte *Tretí vek* je vzdelávanie dospelých v rámci voľnočasového či profesijného záujmu – projekt *Druhý vek*. V rámci podpory pracujúcich či nezamestnaných si štát uvedomuje, že je možné knižnice ako inštitúcie využiť – napríklad v spolupráci s úradmi práce. V rámci voľnočasových aktivít si študenti *Druhého veku* vyberajú predmety, ktoré majú súvislosť s rozvojom technológií a predmety umeleckého charakteru – tvorba v ateliéri či filmové semináre, kde môžu spoločne analyzovať filmy a viesť rozhovory o spoločenských témach.

Druhý vek skúšobne organizuje MKL druhý rok a je zrejmé, že ide o cestu k získaniu užívateľov knižníc produktívneho veku.

Záverom

Knižnice sú kľúčovým hráčom v oblasti komunitného života, majú potenciál pôsobiť v oblasti celoživotného vzdelávania, ktoré je prístupné (finančne, sociálne, spoločensky) pre všetkých. Knižnice tak majú možnosť ovplyvňovať široké spektrum obyvateľov a byť tak skutočnými demokratickými piliermi spoločnosti.

Mgr. Dagmar Kučerová

Mestská knižnica Louny, Louny, Česká republika,
e-mail: kucerova@mkl.cz

Vyštudovala gymnázium Václava Hlavatého v Lounoch a Západočeskú univerzitu v Plzni (odbor český jazyk, literatúra a spoločenské vedy). V rámci celoživotného vzdelávania sa venovala téme rod, mediálna výchova, komunikácia a tímová práca.

Po ukončení vysokoškolského štúdia pôsobila ako učiteľka na základnej a následne strednej škole, predovšetkým na Gymnáziu Františka Křížka v Plzni. Od roku 2006 pôsobí ako riaditeľka Mestskej knižnice Louny.

Knižnicu vedie ako komunitnú, kultúrnu a vzdelávaciu inštitúciu s dôrazom na vytváranie slobodného, bezpečného a demokratického priestoru pre všetkých.

Za jeden z najväčších úspechov považuje založenie projektu *Tretí vek* (v roku 2006) a projektu *Druhý vek* (v roku 2023). Sama aktívne pôsobí ako lektorka, vedie kultúrny a filmový seminár, organizuje tuzemské i zahraničné exkurzie.

Pôsobí v profesijných organizáciách a spolkoch (SDRUK, SKIP), od roku 2019 ako predsedníčka SKIP – Drsný Sever (Ústecký kraj). V rámci vlastnej dobrovoľníckej práce vedie od roku 2006 spolok Lounský Lounským, ktorý pôsobí ako podpora aktivít lounskej knižnice. Ako podpredsedníčka Spolku rodákov Loun prispieva k posilňovaniu spolupatričnosti ľudí v meste Louny. V roku 2008 sa stala produkčnou divadelného seniorského súboru *Tretí vek* Louny.

Podieľala sa na vydaní radu publikácií s regionálnou tematikou. V roku 2023 bola súčasťou tímu, ktorý vydal publikáciu pre ukrajinské deti (*Falco* a *ja*), ako dobrovoľníčka učila ukrajinských utečencov po česky.

Za svoju prácu dostala množstvo osobných ocenení (Počín roka 2010 za rekonštrukciu knižnice, Osobnosť roka Ústeckého kraja 2024 v oblasti kultúry). Mestská knižnica Louny získala pod jej vedením prestížne ocenenia a je dlhodobo vnímaná ako inštitúcia hodná nasledovania.

Mgr. Ondřej Kunc

Mestská knižnica Louny, Louny, Česká republika,
e-mail: kunc@mkl.cz

Vyštudoval Gymnázium Václava Hlavatého v Lounoch. Po ročnom štúdiu na Vyššej odbornej škole v Českých Budějoviciach nastúpil na odbor Historické vedy – kultúrne dejiny s literárno-mediálnou špecializáciou. Magisterské štúdium obohatil o ročnú stáž na Universidad Pablo Olavide de Sevilla. Ako lounský patriot sa po štúdiách vrátil späť do rodného mesta, kde v roku 2010 nastúpil do novo zrekonštruovanej knižnice na pozíciu knihovníka detského oddelenia. Knižničné skúsenosti zbieral postupne v oddeleniach študovne a náučnej literatúry.

Od roku 2012 spravuje vzdelávací projekt *Tretí vek* Louny a podieľa sa na jeho ďalšom rozvoji, od roku 2023 aj projekt *Druhý vek*. V priebehu rokov ponúkol vyše 100 prednášok z oblasti histórie a dejín

umenia. Posledných 10 rokov sa venuje výučbe výpočtovej techniky, moderných technológií a najmä dotykového telefónu. Spoločne s ostatnými kolegami v knižnici dlhodobo organizuje vzdelávacie exkurzie po Českej republike, v predchádzajúcich rokoch aj do zahraničia.

V rokoch 2018 – 2021 sa podieľal na grantových projektoch Ministerstva školstva „*Mať svet prečítaný*“ a „*Čo nebolo v učebnici*“ pri tvorbe metodických materiálov pre deti základných škôl.

V roku 2022 získal ocenenie MARK Ústeckého kraja (M: mladý, múdry, A: aktívny, atraktívny, R: rozkvitajúci, rozumný, K: knihovník) za prípravu a realizáciu kultúrnych a vzdelávacích programov pre komunitu, najmä seniorskú populáciu.

Handicap Friendly: Accessible library not only for people with mental disabilities / Handicap Friendly: Prístupná knižnica nielen pre osoby s mentálnym znevýhodnením

Helena Hubatková Selucká

Abstract: Introduction to the Handicap Friendly methodology developed by the Association of Library and Information Professionals of the Czech Republic, which sets procedures and rules for accessible libraries in four directions: for people with visual, mental, physical and deaf disabilities. It deals with the accessibility of both the physical space of the library and the setting of services, the content of the library collection, and the training of staff. The paper is supplemented with tips on how to educate people with intellectual disabilities in libraries, how to develop all components of their literacy, with examples of good practice from Czech libraries.

Keywords: Association of Library and Information Professionals of the Czech Republic, barrier-free libraries, accessibility of libraries, inclusion.

Basic definition of equal access

The issue of equal access is one of the fundamental pillars of a democratic society and is enshrined in the Charter of Fundamental Rights and Freedoms. It guarantees the unquestionable right to freedom and equality in dignity and rights for all individuals regardless of gender, race, skin colour, language, faith and religion, political or other beliefs, national or social origin, affiliation with a national or ethnic minority, property, birth, or other status. This framework also includes key provisions on the rights of national and ethnic minorities, in particular the right to education in their own language and the use of that language in official communications. The Charter also establishes the right of everyone to education and access to cultural heritage, which is directly related to the function of libraries as public institutions.

At the national level, equal access is further elaborated through international treaties and commitments, among which the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities plays a key role. This convention specifies concrete steps that contracting states must take to ensure equal access for persons with disabilities to services that are generally available to the public. Accessibility is understood here not only as physical accessibility (e.g., accessibility of buildings, transport, public spaces), but also as access to information and communication technologies and electronic tools of public administration.

These commitments are implemented in Czech legislation through several key laws and decrees. For clarity, we list the most important ones below:

- The Building Act (Act No. 283/2021 Coll.) and related decrees and technical standards governing the accessibility and barrier-free use of buildings, and related decrees and standards governing the accessibility and barrier-free use of buildings,
- The Education Act (Act No. 561/2004 Coll.) and relevant decrees concerning the education of pupils and students with special educational needs, and relevant decrees concerning the education of pupils and students with special educational needs,
- Social Services Act (Act No. 108/2006 Coll.),
- Act on Accessibility of Websites and Mobile Applications (Act No. 99/2019 Coll.),
- Library Act (Act No. 257/2001 Coll.), which provides a framework for the functioning of libraries as public service institutions,
- and others.

Libraries' response to accessibility requirements

In library practice, these legislative frameworks are reflected in specific measures aimed at ensuring equal access. Libraries not only adapt the physical environment of their premises, but also expand their range of services to make them accessible to all user groups, including those with specific needs. The Barrier-Free Libraries Section, which is part of the Association of Librarians and Information Workers¹ of the Czech Republic (SKIP), plays an important role in this regard. This section systematically monitors developments in the field of accessibility, prepares methodological materials, participates in the training of librarians, and creates a platform for sharing experiences.

The Barrier-Free Libraries Section is complemented by the 60+ Section², which focuses on the needs of users over the age of 60. Both sections share common goals, which are:

- Ensuring equal access to library services for people with specific needs,
- Improving the quality and adaptation of services for these users,
- Increasing the competence and awareness of librarians in the field of accessibility.

Handicap Friendly Standard and accessibility methodologies

One of the main outputs of the Barrier-Free Libraries Section is the Handicap Friendly Standard, which serves as a tool for evaluating and developing library accessibility. The standard is based on a detailed accessibility methodology for individual types of disabilities – visual, hearing, mental, and physical. In 2021, this methodology was extended to include intercultural librarianship, which responds to the needs of a culturally and linguistically diverse society.

The standard defines accessibility criteria in the following areas:

- General principles of equal access and conditions for library registration,
- Staffing, including staff training,
- Library collections and services in accessible formats (e.g., audiobooks, large print, electronic documents),
- Technical and material conditions – library accessibility, orientation system, navigation, quiet areas,
- Library websites and digital services,
- Cooperation with professional organizations and the community, including the organization of integration activities.

The methodologies contain specific recommendations for adapting the physical environment, organizing services, and communicating with readers with specific needs. In addition to specialized methodologies, there is also a Universal Methodology that summarizes the basic principles of accessibility common to all four types of disabilities. This universal methodology emphasizes dignified and respectful communication, consistent and legible signage in the library space, availability of information in alternative formats, clarity of the web environment, and the need for active involvement of target groups in the creation of library services. Its use helps to create an environment that is automatically perceived as open and inclusive, without the need for individual adaptation in each situation. The standard and methodologies are available on the Barrier-Free Libraries section of the website.³

1 SVAZ KNIHOVNÍKŮ A INFORMAČNÍCH PRACOVNÍKŮ ČR. *Bezbariérové knihovny*. Online. Available at: <https://www.skipcr.cz/odborne-organy/sekce/bezbarierove-knihovny>. [viewed 2025-05-02].

2 SVAZ KNIHOVNÍKŮ A INFORMAČNÍCH PRACOVNÍKŮ ČR. *Sekce 60+*. Online. Available at: <https://www.skipcr.cz/odborne-organy/sekce/sekce-60-plus>. [viewed 2025-05-02].

3 SVAZ KNIHOVNÍKŮ A INFORMAČNÍCH PRACOVNÍKŮ ČR, ref.1.

Evaluation of libraries within the Handicap Friendly certification

Certification is guaranteed by the SKIP Barrier-Free Libraries Section, and the evaluation team consists of experts from the fields of librarianship, construction, web accessibility, and representatives of the target groups themselves – people with disabilities or their carers or social workers.

The Handicap Friendly certification process is comprehensive and includes several interlinked phases aimed at assessing the accessibility of the library in terms of the needs of people with specific needs. The library must then meet the requirements of the universal methodology and the methodology for the selected specific group, i.e., people with visual, hearing, mental, or physical disabilities, or we may evaluate several specific characteristics in parallel.

The evaluation is carried out remotely, but also through a direct visit to the library, followed by a survey of the library management and staff, as well as users with specific needs.

If the library meets the set criteria, it receives a Handicap Friendly certificate for a period of five years. This certificate is not just a formal award, but proof of a long-term and well-thought-out approach to equal access. At the same time, it gives the library prestige and credibility when dealing with the public, founders, and partners.

Libraries that only partially succeed in the evaluation can use the evaluators' report as a plan for further development and, after implementing the recommendations, request a reassessment. This approach helps libraries pave the way for greater accessibility. The list of libraries with the Handicap Friendly award is published on the SKIP website, the section's website, and in the professional press.

Employment and work experience of people with specific needs in libraries

Special attention should be paid to various student internships or the direct employment of persons with specific needs. There are examples of Czech libraries that employ persons with specific needs to help them ensure greater emphasis on accessibility in the library and to connect the library with the community of persons with specific needs.

For example, internships for students with mental disabilities have been implemented as part of library practices. These practices required preparation on the part of the library team, whether it was modifying the navigation system using colour coding, ensuring clear communication, or creating an environment that is safe, clear, and supportive. The students were integrated into the normal running of the library, involved in various work tasks, and then reflected on their experiences themselves, either using pictograms or with the help of an assistant. Such experiences strengthen the skills of librarians, break down prejudices, and provide the institution with valuable feedback on the level of its accessibility.

Accessibility of library collections and services

Libraries are best placed to identify the needs of users with visual impairments. The Karel Emanuel Macan Library and Printing House for the Blind (KTN) in Prague⁴ plays a key role here, providing an extensive and specialized collection of audiobooks, electronic documents, and other accessible materials. It also allows registered users to access the Digital Internet Library⁵. Its services are available not only to people with severe visual impairments, but also, through libraries throughout the country, to other groups of users who have difficulty reading, such as people with physical disabilities or learning

4 KNIHOVNA A TISKÁRNA PRO NEVIDOMÉ K.E. MACANA. Úvod. Online. Available at: <https://www.ktn.cz/intro>. [viewed 2025-05-02].

5 OUI TECHNOLOGY LTD. *Biblio – Katalóg*. Online. Available at: <https://biblio.oui.technology/biblio/catalog>. [viewed 2025-05-02].

disabilities. The range of literature available to this group has expanded significantly in recent years, thanks to growing interest in audiobooks and e-books, which can be easily converted into accessible formats using text-to-speech software.

The second-best-mapped group is people with physical disabilities. Their needs are largely predictable and visible, making it relatively easy to prepare for them. The barrier-free environment of libraries is defined by legislation, which provides libraries with clear guidelines for ensuring it.

A less well-mapped area is the needs of people with hearing and mental disabilities in relation to libraries. In the case of deaf people, a fundamental barrier for library staff is their lack of knowledge of Czech sign language and often their limited contact with the deaf community, which is somewhat closed. In addition, the complex grammar of the Czech language, compared to sign language, makes it difficult to develop reading skills in this target group. In library practice, however, it is possible to overcome this communication barrier by using online interpreting, online transcription, or by inviting a sign language interpreter, both for everyday communication during library visits and for educational and cultural programs.

The field of educational drama for the deaf, taught at the Janáček Academy of Music and Performing Arts in Brno (JAMU), plays a major role in finding ways to develop reading among children with hearing impairments. This field offers a range of inspiring approaches and working methods that can also be applied in libraries, whether in program development or in individual work with children with hearing impairments. For example, staged readings, working with stories in the form of pantomime, dramatizing simple texts, or incorporating visually stimulating elements can significantly contribute to understanding content and developing reading skills in this target group.

The situation is similar for people with intellectual disabilities. Children with intellectual disabilities used to be educated in special schools. In recent years, thanks to the principle of inclusion, they have been integrated to a certain extent into mainstream schools and are becoming more integrated into mainstream society, including visiting libraries. It has been shown that with modified educational outcomes, it is possible to work in mainstream schools with the support of teaching assistants and special education teachers. However, libraries do not usually have special educators with expertise and experience with this group of users. If librarians want to work with this group, they must seek out information themselves, draw on literature, and, above all, gain practical experience. This process can be time-consuming and mentally demanding, but it brings significant benefits for both sides – users and librarians.

The above-mentioned skills and practices apply not only to people with specific needs, but also to other target groups, such as seniors and newcomers (foreigners) who are learning Czech grammar at a later age. Audio materials and simplified texts can greatly help these groups in learning the Czech language. In response to this need, the Barrier-Free Libraries section published a methodological guide entitled *Interkulturní knihovnictví (Intercultural Librarianship)*⁶ in 2021, which builds on the basic points of the Handicap Friendly Standard. Its importance became particularly apparent with the arrival of newcomers from Ukraine, when it became a springboard for setting up library services for this large target group.

Efforts to ensure equal access to library services can be seen in the Czech library project “S knížkou do života” (Bookstart)⁷, which aims to support the all-round development of children in the family from birth and improve their relationship with books and reading. The project is implemented in cooperation with libraries that prepare specific events for parents and young children and optimize their collections, services, and environment for this user group. Over the years, this project has also tried to target children (and others close to them) who are among those with special needs.

6 NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR. KNIHOVNICKÝ INSTITUT. *Interkulturní knihovnictví*. Online. Knihovnický institut, 2021. Available at: https://ipk.nkp.cz/docs/interkulturni_knihovnictvi/Interkulturni%20knihovnictvi%20-%20brozura%20final.pdf. [viewed 2025-05-02].

7 S KNIŽKOU DO ŽIVOTA. *Home page*. Online. Available at: <https://www.sknizkoudozivota.cz/>. [viewed 2025-05-02].

This includes efforts to connect the reading experience of children and their grandparents (seniors) and other caregivers, the possibility of downloading books from the project in audio form, or successful efforts to include deaf children in the project's philosophy.

The path to an accessible library

Libraries considering developing the accessibility of their services should start by mapping the needs in their locality. Once the target group and their needs in relation to the library have been identified, it is important to incorporate the accessibility strategy into the library's planning documents, involve all staff, and establish cooperation with partners in the social services, education, and health sectors.

Without committed and informed staff, true library accessibility cannot be achieved. All staff should share a common vision and regularly attend training focused on communication and understanding the needs of people with specific needs. It is advisable to repeat this training on a regular basis so that new knowledge is also passed on to new colleagues. The librarian-assistant also plays an important role, as they have a deeper insight into accessibility issues, monitor current trends, and actively participate in the development of library services and the professional growth of other employees. This employee should be available for at least 50% of the library's operating hours to provide support to users with specific needs.

Information about the library's accessibility must be presented in an accessible manner—on the website, in printed materials, and in places where the target group normally spends time (e.g., nursing homes, hospitals, community centres). Clear information about contact details, opening hours, how to get to the library, parking, how the collection is organized, and the rules for using library services is essential.

In addition to language versions of their websites, libraries should ensure that key information about their activities, including library rules, is available in an easily understandable format. This approach is based on the European rules for the creation of easily understandable information⁸, which provide a methodology for creating texts accessible to people with intellectual disabilities, seniors, foreigners, and other groups with limited reading literacy.

An example of such an adaptation of library rules⁹:

Registration?

If you want to visit our library more often and use the other services we offer, you must register.

Once you are registered, you can also:

- Borrow books, magazines, CDs, board games, audiobooks, and e-readers to take home.
- Borrow e-books.
- Use the computers with internet access in the library.
- Would you like to register?
- Bring your money and your ID card or passport.
- Come to the Central Building, 2nd floor.

8 INCLUSION EUROPE. *Informace pro všechny: Evropská pravidla pro tvorbu snadno srozumitelných informací*. Online. Inclusion Europe, 2009. Available at: https://www.inclusion-europe.eu/wp-content/uploads/2017/06/CZ_Information_for_all.pdf. [viewed 2025-05-02].

9 HUBATKOVÁ SELUCKÁ, Helena. *Využití nových technologií: základní dokumenty knihovny a jejich přístupnost pro lidi se specifickými potřebami*. Online. Středočeská vědecká knihovna v Kladně, 2021. Available at: <https://www.svkkl.cz/en/ctenar/clanek/3267>. [viewed 2025-05-02].

- We will register you at the central lending desk.

It is also important not to be afraid to start without perfect professional training. Librarians acquire many skills gradually, based on specific experiences. Feedback from users, their companions, or experts from partner organizations can be a valuable tool for development. Knowledge of the basic principles of communication with specific target groups and the use of external assistance (e.g., sign language interpreters) is also useful.

Cooperation with the community

Preparing events for people with specific needs can be a good example of establishing cooperation with the community. This could be an event for the general public to which you invite people associated with an institution that brings together people with specific needs (school, day care centre, home, etc.) and offer them to adapt the content of the event to their needs (e.g., sign language interpretation, transcription, assistance for visually impaired people, etc.) or prepare a tailor-made event. The topic may be related to libraries, their services, or technology, but it may also be a topic suggested by users with specific needs who are interested in it. The following recommendations have proven useful in libraries:

- Treat each group individually and respect their mental and physical age, for example, do not show colouring books for children to adults. Talk about topics that relate to adulthood.
- Set specific and realistic program goals: Focus on achievable results that match the abilities and needs of the participants.
- Adapt the content linguistically and visually: Use simple language, supplemented with pictures, concrete objects, and the involvement of multiple senses (e.g., touch, hearing, smell) to make the content understandable and accessible.
- Create physical outputs: For example, portfolios, souvenirs, or other tangible results that will help participants better retain the material and give them a sense of achievement.
- Build on participants' life experiences and link content to current events: Use topics that are close to participants' everyday lives and link them to current events to increase their engagement and interest.
- Regularly evaluate the benefits and use feedback from participants and their companions: Obtain and analyse feedback for continuous improvement of programs and their adaptation to the needs of the target group.

Conclusion

Making libraries accessible is a long-term and complex process that requires not only professional knowledge but above all openness, empathy, and a willingness to seek new ways forward. As community centres with a wide range of activities, libraries have a unique opportunity to become truly inclusive places that reflect the needs of all groups of the population.

All users with specific needs have one thing in common: they want to be independent and not dependent on others. Appropriate library settings and services can significantly help them in this endeavour. Libraries that actively work to remove barriers and adapt their environment and services to the diverse needs of their users become key places for promoting the independence and inclusion of all members of society.

The experience of the Barrier-Free Libraries Section shows that even small steps can lead to significant improvements in the accessibility of services. Cooperation, sharing of good practices, and the use of methodological tools such as the Handicap Friendly Standard can be the way to a library that is open, welcoming, and accessible to all without distinction.

Mgr. Helena Hubatková Selucká

Association of Library and Information Professionals of the Czech Republic, Czech Republic; e-mail: hubatkovaselucka@gmail.com

She is the Chairperson of the Accessible Libraries Section of the Association of Librarians and Information Professionals of the Czech Republic. She lives and works in Brno. She graduated from the Department of Information Science and Library Science at the Faculty of Philosophy of Masaryk University. She has been involved in public library services, with an emphasis on accessibility for people with disabilities, for more than 20 years. She has also been involved in the development and implementation of educational programs for the visually and mentally handicapped, both children and adults, for many years.

Handicap Friendly: Prístupná knižnica nielen pre osoby s mentálnym znevýhodnením

Helena Hubatková Selucká

Abstrakt: Predstavení metodiky Handicap Friendly, kterou zaštiťuje Svaz knihovníků a informačních pracovníků České republiky, a která nastavuje postupy a pravidla pro přístupné knihovny ve čtyřech oblastech: pro osoby se zrakovým, mentálním, tělesným a sluchovým znevýhodněním. Zabývá se přístupností jak fyzického prostoru knihovny, tak nastavením služeb, obsahu fondu knihovny a vzděláváním zaměstnanců. Příspěvek je doplněn o tipy jak vzdělávat osoby s mentálním znevýhodněním v knihovnách, jak rozvíjet všechny složky jejich gramotnosti, s příklady dobré praxe z českých knihoven.

Klíčové slova: Svaz knihovníků a informačních pracovníků České republiky, bezbariérové knihovny, přístupnost knihoven, inkluze.

Základní vymezení rovného přístupu

Problematika rovného přístupu je jedním ze základních pilířů demokratické společnosti a nachází své ukotvení v Listině základních práv a svobod. Ta zajišťuje nezpochybnitelné právo na svobodu a rovnost v důstojnosti a právech, a to všem jednotlivcům bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení. Součástí tohoto rámce jsou rovněž klíčová ustanovení týkající se práv národnostních a etnických menšin, zejména práva na vzdělávání v jejich vlastním jazyce a užívání tohoto jazyka v úředním styku. Listina rovněž stanovuje právo každého na vzdělání a přístup ke kulturnímu bohatství, což přímo souvisí s funkcí knihoven jako veřejných institucí.

Na národní úrovni je rovný přístup dále rozpracován prostřednictvím mezinárodních smluv a závazků, mezi nimiž hraje zásadní roli Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením. Tato úmluva specifikuje konkrétní kroky, které mají smluvní státy přijmout s cílem zajistit rovnoprávný přístup osob se zdravotním znevýhodněním ke službám, které jsou běžně dostupné veřejnosti. Přístupnost je zde chápána nejen jako fyzická bezbariérovost (například dostupnost budov, dopravy, veřejného prostoru), ale i jako zpřístupnění informačních a komunikačních technologií a elektronických nástrojů veřejné správy.

Tyto závazky jsou implementovány v rámci české legislativy prostřednictvím několika klíčových zákonů a vyhlášek. Pro přehlednost uvádíme zejména:

- Stavební zákon (zákon č. 283/2021 Sb.) a související vyhlášky a technické normy, které upravují přístupnost a bezbariérové užívání staveb,
- Školský zákon (zákon č. 561/2004 Sb.) a příslušné vyhlášky týkající se vzdělávání žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami,
- Zákon o sociálních službách (zákon č. 108/2006 Sb.),
- Zákon o přístupnosti internetových stránek a mobilních aplikací (zákon č. 99/2019 Sb.),
- Knihovní zákon (zákon č. 257/2001 Sb.), který poskytuje rámec pro fungování knihoven jako institucí veřejné služby,
- a další.

Reakce knihoven na požadavky přístupnosti

V praxi knihoven tyto legislativní rámce nacházejí odezvu v konkrétních opatřeních zaměřených na

zajištění rovného přístupu. Knihovny nejen upravují fyzické prostředí svých prostor, ale také rozšiřují nabídku služeb tak, aby byly dostupné všem skupinám uživatelů, včetně těch se specifickými potřebami. Významnou roli v tomto směru sehrává odborná sekce Bezbariérové knihovny,¹ která je součástí Svazu knihovníků a informačních pracovníků ČR (SKIP). Tato sekce systematicky sleduje vývoj v oblasti přístupnosti, připravuje metodické materiály, podílí se na vzdělávání knihovníků a vytváří platformu pro sdílení zkušeností.

Na Sekci Bezbariérové knihovny navazuje také odborná Sekce 60+,² která se zaměřuje na potřeby uživatelů ve věku nad 60 let. Obě sekce sdílejí společné cíle, jimiž jsou:

- zajištění rovného přístupu ke knihovnickým službám pro osoby se specifickými potřebami,
- zvyšování kvality a přizpůsobování služeb těmto uživatelům,
- zvyšování kompetencí a informovanosti knihovníků v oblasti přístupnosti.

Standard Handicap Friendly a metodiky přístupnosti

Jedním z hlavních výstupů činnosti Sekce Bezbariérové knihovny je Standard Handicap Friendly, který slouží jako nástroj pro hodnocení a rozvoj přístupnosti knihoven. Standard se opírá o detailně rozpracovanou metodiku přístupnosti pro jednotlivé typy znevýhodnění – zrakové, sluchové, mentální a tělesné. V roce 2021 byla tato metodika rozšířena o oblast interkulturního knihovnictví, jež reaguje na potřeby kulturně a jazykově různorodé společnosti.

Standard definuje kritéria přístupnosti v následujících oblastech:

- obecné zásady rovného přístupu a podmínky pro registraci do knihovny,
- personální zajištění včetně školení zaměstnanců,
- knihovní fond a služby v přístupných formátech (např. zvukové knihy, velké písmo, elektronické dokumenty),
- technické a materiální podmínky – dostupnost knihovny, orientační systém, navigace, klidová místa,
- webové stránky a digitální služby knihovny,
- spolupráce s odbornými organizacemi a komunitou, včetně pořádání integračních aktivit.

Metodiky obsahují konkrétní doporučení pro úpravu fyzického prostředí, organizaci služeb i komunikaci se čtenáři se specifickými potřebami. Vedle specializovaných metodik existuje také univerzální metodika, která shrnuje základní principy přístupnosti společně pro všechny čtyři typy znevýhodnění. Tato univerzální metodika vymezuje především důraz na důstojnou a respektující komunikaci, konzistentní a čitelné značení v prostoru knihovny, dostupnost informací v alternativních formátech, přehlednost webového prostředí a potřebu aktivního zapojování cílových skupin do tvorby knihovnických služeb. Její využití napomáhá vytvořit prostředí, které je automaticky vnímáno jako otevřené a inkluzivní, bez nutnosti individuálního přizpůsobování v každé situaci. Standard i metodiky jsou dostupné na stránkách sekce Bezbariérové knihovny.³

Hodnocení knihoven v rámci certifikace Handicap Friendly

Certifikaci garantuje Sekce Bezbariérové knihovny SKIP a hodnotitelský tým tvoří odborníci z oblasti

1 SVAZ KNIHOVNÍKŮ A INFORMAČNÍCH PRACOVNÍKŮ ČR. *Bezbariérové knihovny*. Online. Dostupné na: <https://www.skipcr.cz/odborne-organy/sekce/bezbarierove-knihovny>. [zobrazeno 2025-05-02].

2 SVAZ KNIHOVNÍKŮ A INFORMAČNÍCH PRACOVNÍKŮ ČR. *Sekce 60+*. Online. Dostupné na: <https://www.skipcr.cz/odborne-organy/sekce/sekce-60-plus>. [zobrazeno 2025-05-02].

3 SVAZ KNIHOVNÍKŮ A INFORMAČNÍCH PRACOVNÍKŮ ČR, ref.1.

knihovnictví, stavebnictví, přístupnosti webu a také samotní zástupci cílových skupin – tedy osoby se zdravotním znevýhodněním nebo osoby o ně pečující či sociální pracovníci.

Proces certifikace Handicap Friendly je komplexní a zahrnuje několik na sebe navazujících fází, jejichž cílem je zhodnocení přístupnosti knihovny z hlediska potřeb osob se specifickými potřebami. Knihovna musí pak splnit požadavky univerzální metodiky i metodiky pro vybranou specifickou skupinu, tj. pro osoby se zrakovým, sluchovým, mentálním nebo tělesným znevýhodněním, případně hodnotíme paralelně více specifik.

Hodnocení probíhá vzdáleně, ale i přímou návštěvou v knihovně, následně i dotazováním na vedení knihovny a její zaměstnance, ale i uživatelů z řad osob se specifickými potřebami.

Pokud knihovna splní stanovená kritéria, získává certifikát Handicap Friendly na dobu pěti let. Tento certifikát není pouze formálním oceněním, ale důkazem dlouhodobého a promyšleného přístupu k rovnosti přístupu. Zároveň poskytuje knihovně prestiž a důvěryhodnost při jednání s veřejností, zřizovateli i partnery.

Knihovny, které v hodnocení uspějí jen částečně, mohou využít zprávu hodnotitelů jako plán dalšího rozvoje a po zpracování doporučení požádat o přehodnocení. Tento přístup pomáhá knihovnám otevírat cestu k větší přístupnosti. Seznam knihoven s oceněním Handicap Friendly je zveřejněn na webu SKIP, webu sekce i v odborném tisku.

Zaměstnávání a praxe osob se specifickými potřebami v knihovnách

Zvláštní pozornost si zaslouží různé studentské praxe nebo přímé zaměstnávání osob se specifickými potřebami. Existují příklady českých knihoven, které zaměstnávají osoby se specifickými potřebami, které jim pomáhají zajistit v knihovně větší důraz na přístupnost a propojují knihovnu a komunitu osob se specifickými potřebami.

V rámci knihovních praxí byly například realizovány stáže studentů s mentálním znevýhodněním. Tyto praxe vyžadovaly přípravu ze strany knihovnického týmu, ať už šlo o úpravu navigačního systému pomocí barevného značení, srozumitelnou komunikaci nebo vytvoření prostředí, které je bezpečné, přehledné a podpůrné. Studenti byli začleněni do běžného provozu knihovny, zapojeni do různých pracovních úkolů a následně sami reflektovali své zkušenosti – ať už pomocí piktogramů, nebo za pomoci asistenta. Takové zkušenosti posilují kompetence knihovníků, bourají předsudky a přinášejí instituci cennou zpětnou vazbu o úrovni její přístupnosti.

Přístupnost fondů a služeb knihoven

Knihovny mají nejlépe zmapované potřeby uživatelů se zrakovým znevýhodněním. Klíčovou roli zde sehrává Knihovna a tiskárna pro nevidomé Karla Emanuela Macana (KTN) v Praze,⁴ která poskytuje rozsáhlý a specializovaný fond zvukových knih, elektronických dokumentů a dalších přístupných materiálů. Umožňuje také registrovaným uživatelům přístup do Digitální internetové knihovny.⁵ Její služby jsou dostupné nejen pro osoby s těžkým zrakovým postižením, ale také prostřednictvím knihoven po celé republice i pro další skupiny uživatelů, kteří mají potíže s běžným čtením, například osoby s tělesným znevýhodněním nebo poruchami učení. Nabídka literatury pro tuto skupinu je v posledních letech výrazně rozšiřována také díky rostoucímu zájmu o audioknihy a e-knihy, které lze pomocí programů na odebírání textu snadno převést do přístupné podoby.

Druhou nejlépe zmapovanou skupinou jsou osoby s tělesným znevýhodněním. Jejich potřeby jsou do

4 KNIHOVNA A TISKÁRNA PRO NEVIDOMÉ K.E. MACANA. Úvod. Online. Dostupné na: <https://www.ktn.cz/intro>. [zobrazeno 2025-05-02].

5 OUI TECHNOLOGY LTD. *Biblio – Katalog*. Online. Dostupné na: <https://biblio.oui.technology/biblio/catalog>. [zobrazeno 2025-05-02].

značné míry odhadnutelné a viditelné, a proto je možné se na ně relativně dobře připravit. Bezbariérové prostředí knihoven je definováno legislativně, což knihovnám poskytuje jasná vodítka pro jeho zajištění.

Méně zmapovanou oblastí jsou potřeby osob se sluchovým a mentálním znevýhodněním ve vztahu ke knihovnám. V případě neslyšících bývá pro zaměstnance knihovny zásadní bariérou neznalost českého znakového jazyka a často i menší kontakt s komunitou neslyšících, která je do určité míry uzavřená. Složitá gramatika českého jazyka oproti znakovému jazyku navíc ztěžuje rozvoj čtenářství v této cílové skupině. V praxi knihoven je však možné tuto komunikační bariéru překonat využitím online tlumočení, online přepisu nebo přizváním tlumočnicka znakového jazyka, a to jak při běžné komunikaci při návštěvě knihovny, tak při realizaci vzdělávacích a kulturních programů.

Velkou měrou se na hledání cest, jak rozvíjet čtenářství u dětí se sluchovým znevýhodněním, podílí obor Výchovná dramatika pro neslyšící, který je vyučován na Janáčkově akademii múzických umění v Brně (JAMU). Tento obor nabízí řadu inspirativních postupů a metod práce, které lze uplatnit i v knihovnách, ať už při tvorbě programů nebo při individuální práci s dětskými uživateli se sluchovým postižením. Například inscenační čtení, práce s příběhem formou pantomimy, dramatizace jednoduchých textů či zapojení vizuálně podnětných prvků může výrazně přispět k porozumění obsahu a k rozvoji čtenářských dovedností u této cílové skupiny.

Podobná situace je i u osob s mentálním znevýhodněním. Děti s mentálním znevýhodněním byly dříve vzdělávány ve speciálních školách. V posledních letech, díky principu inkluze, jsou do určité míry implementovány do běžných škol a dochází k jejich většímu začleňování do majoritní společnosti, včetně navštěvování knihoven. Ukázalo se, že s upravenými výstupy ve vzdělávání se dá pracovat i v běžných školách díky podpoře asistentů pedagoga a speciálních pedagogů. Nicméně knihovny většinou nemají ve svých řadách speciální pedagogy, kteří by měli odborné znalosti a zkušenosti s touto skupinou uživatelů. Pokud se knihovníci chtějí této skupině věnovat, musí si informace vyhledávat sami, čerpat z literatury a především získávat praktické zkušenosti. Tento proces může být časově i psychicky náročný, ale přináší výrazný přínos pro obě strany – uživatele i knihovníky.

Výše zmíněné dovednosti a postupy jsou aplikovatelné nejen na osoby se specifickými potřebami, ale také na další cílové skupiny, jako jsou senioři a nově příchozí (cizinci) kteří se v pozdějším věku učí gramatiku českého jazyka. Audio materiály a zjednodušené texty mohou těmto skupinám výrazně pomoci při osvojování si českého jazyka. V reakci na tuto potřebu byla v roce 2021 vydána sekci Bezbariérové knihovny metodická příručka Interkulturní knihovnictví,⁶ která staví na základních bodech Standardu Handicap Friendly. Její význam se projevil zejména při příchodu nově příchozích z Ukrajiny, kdy se stala odrazovým můstkem pro nastavení služeb knihoven této početné cílové skupině.

Snahu o rovný přístup k nabídce služeb knihoven můžeme vidět na projektu českých knihoven S knížkou do života (Bookstart),⁷ jehož cílem je podporovat všestranný rozvoj dítěte v rodině od jeho narození a zlepšit jeho vztah ke knize a čtení. Projekt je realizován ve spolupráci s knihovnami, které připravují specifické akce pro rodiče a děti v raném věku, optimalizují svůj fond, služby a prostředí pro tuto uživatelskou skupinu. Tento projekt se v průběhu let snaží cíli i na děti (a další jejich blízké), kteří patří mezi osoby se specifickými potřebami.

Patří sem snahy propojit čtenářský zážitek dětí a jejich prarodičů (seniorů) i jiných pečujících osob, možnost načítání knížek z projektu do audio podoby nebo úspěšné snahy začlenit do filozofie projektu i neslyšící děti.

6 NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR. KNIHOVNICKÝ INSTITUT. *Interkulturní knihovnictví*. Online. Knihovnický institut, 2021. Dostupné z: https://ipk.nkp.cz/docs/interkulturni_knihovnictvi/Interkulturni%20knihovnictvi%20-%20brozura%20final.pdf. [zobrazeno 2025-05-02].

7 S KNÍŽKOU DO ŽIVOTA. *Home page*. Online. Dostupné na: <https://www.skizkoudozivota.cz/>. [zobrazeno 2025-05-02].

Cesta k přístupné knihovně

Knihovny, které uvažují o rozvoji přístupnosti svých služeb, by měly začít zmapováním potřeb ve své lokalitě. V případě identifikace cílové skupiny a jejich potřeb ve směru ke knihovně je důležité začlenit strategii přístupnosti do plánovacích dokumentů knihovny, zapojit všechny pracovníky a navázat spolupráci s partnery z oblasti sociálních služeb, školství nebo zdravotnictví.

Bez angažovaných a informovaných zaměstnanců nelze dosáhnout skutečné přístupnosti knihovny. Všichni pracovníci by měli sdílet společnou vizi a pravidelně absolvovat školení zaměřená na komunikaci a porozumění potřebám osob se specifickými potřebami. Tato školení je vhodné cyklicky opakovat, aby se nové poznatky dostaly i k nově přichozím kolegům a kolegyním. Důležitou roli hraje také knihovnicko-asistent, který má hlubší vhled do problematiky přístupnosti, sleduje aktuální trendy a aktivně se podílí na rozvoji služeb knihovny i profesním růstem ostatních zaměstnanců. Tento pracovník by měl být k dispozici alespoň během 50 % provozní doby knihovny, aby mohl poskytovat podporu uživatelům se specifickými potřebami.

Informace o přístupnosti knihovny musí být prezentovány dostupným způsobem – na webu, v tištěných materiálech, na místech, kde se cílová skupina běžně pohybuje (např. stacionáře, nemocnice, komunitní centra). Klíčové jsou srozumitelné informace o kontaktech, otevírací době, příjezdových trasách ke knihovně, parkování, způsobu uspořádání fondu a pravidlech využívání knihovnických služeb.

Kromě jazykových mutací webových stránek by knihovny měly zajistit, aby klíčové informace o své činnosti, včetně knihovního řádu, byly dostupné ve formátu snadno srozumitelných informací⁸, které poskytují metodiku pro vytváření textů přístupných osobám s mentálním postižením, seniorům, cizincům a dalším skupinám s omezenou čtenářskou gramotností.

Příklad takové úpravy knihovního řádu knihovny:⁹

Registrace?

Když chcete do naší knihovny chodit častěji a využívat dalších služeb, které máme, musíte se zaregistrovat.

Až budete zaregistrovaní, můžete také:

- půjčovat si domů knihy a časopisy, CD, deskové hry, zvukové knihy, čtečky,
- půjčit si e-knihy,
- používat počítače s internetem, které jsou v knihovně.

Chcete se zaregistrovat?

Vezměte si peníze a občanský průkaz nebo pas. Přijďte do Centrální budovy, do 2. patra a tam vás v centrální půjčovně zaregistrujeme.

Důležité je také nebát se začít i bez dokonalé odborné přípravy. Mnohé dovednosti knihovníci získávají postupně, na základě konkrétních zkušeností. Zpětná vazba od uživatelů, jejich doprovodu nebo odborníků z partnerských organizací může být cenným nástrojem pro rozvoj. Vhodná je také znalost základních principů komunikace se specifickými cílovými skupinami a využívání externí pomoci (např. tlumočnicků do znakového jazyka).

8 INCLUSION EUROPE. *Informace pro všechny: Evropská pravidla pro tvorbu snadno srozumitelných informací*. Online. Inclusion Europe, 2009. Dostupné na: https://www.inclusion-europe.eu/wp-content/uploads/2017/06/CZ-Information_for_all.pdf. [zobrazeno 2025-05-02].

9 HUBATKOVÁ SELUCKÁ, Helena. *Využití nových technologií: základní dokumenty knihovny a jejich přístupnost pro lidi se specifickými potřebami*. Online. Střeďočeká vědecká knihovna v Kladně, 2021. Dostupné na: <https://www.svkkl.cz/en/ctenar/clanek/3267>. [zobrazeno 2025-05-02].

Spolupráce s komunitou

Příprava akcí pro osoby se specifickými potřebami může být vhodným příkladem navázání spolupráce s komunitou. Může jít o akci pro běžnou veřejnost, na kterou pozvete osoby vázané na nějaké zařízení, které sdružuje osoby se specifickými potřebami (škola, stacionář, domov...) a nabídnout jim úpravu obsahu akce jejich potřebám (např. tlumočení do znakového jazyka, přepis, asistenci pro osobu se zrakovým znevýhodněním apod.) nebo příprava akce na míru. Téma může souviset s knihovnami, jejich nabídkou, technologiemi, ale může jít i o téma, které navrhnou sami uživatelé se specifickými potřebami a mají o něj zájem. V knihovnách se nám osvědčila tato doporučení:

Ke každé skupině přistupovat individuálně a respektovat jejich mentální i fyzický věk, například s dospělými lidmi nevykreslovat omalovánky pro děti. Mluvit i o tématech, která se týkají dospělosti.

Stanovit konkrétní a realistické cíle programu: Zaměřit se na dosažitelné výsledky, které odpovídají schopnostem a potřebám účastníků.

Přizpůsobit obsah jazykově i vizuálně: Používat jednoduchý jazyk, doplněný o obrázky, konkrétní předměty a zapojení více smyslů (např. hmat, sluch, čich), aby byl obsah srozumitelný a přístupný.

Vytvářet fyzické výstupy: Například portfolio, upomínkové předměty nebo jiné hmatatelné výsledky, které účastníkům pomohou lépe si osvojit probíranou látku a poskytnou jim pocit úspěchu.

Navazovat na životní zkušenosti účastníků a propojit obsah s aktuálním děním: Využívat témata, která jsou blízká každodennímu životu účastníků, a propojit je s aktuálními událostmi, čímž se zvýší jejich angažovanost a zájem.

Pravidelně vyhodnocovat přínos a využívat zpětnou vazbu od účastníků i jejich doprovodu: Získávat a analyzovat zpětnou vazbu pro kontinuální zlepšování programů a jejich přizpůsobení potřebám cílové skupiny.

Závěr

Přístupnost knihoven je dlouhodobý a komplexní proces, který vyžaduje nejen odborné znalosti, ale především otevřenost, empatii a ochotu hledat nové cesty. Knihovny jako komunitní centra s širokým záběrem aktivit mají jedinečnou možnost stát se skutečně inkluzivními místy, která reflektují potřeby všech skupin obyvatel.

Všichni uživatelé se specifickými potřebami mají jedno společné přání: být nezávislí a neodkázání na okolí. Vhodné nastavení knihoven a jejich služeb jim v tomto úsilí může významně pomoci. Knihovny, které aktivně pracují na odstraňování bariér a přizpůsobují své prostředí i služby různorodým potřebám uživatelů, se stávají klíčovými místy pro podporu samostatnosti a začlenění všech členů společnosti.

Zkušenosti z činnosti Sekce Bezbariérové knihovny ukazují, že i malé kroky vedou k významným posunům v dostupnosti služeb. Právě spolupráce, sdílení dobré praxe a využití metodických nástrojů jako je Standard Handicap Friendly může být cestou ke knihovně, která je otevřená, vstřícná a dostupná všem bez rozdílu.

Mgr. Helena Hubatková Selucká

Svaz knihovníků a informačních pracovníků České republiky, Česká republika; e-mail: hubatkovaselucka@gmail.com

Působí jakou předsedkyně sekce Bezbariérové knihovny, kterou zaštituje Svaz knihovníků a informačních pracovníků České republiky. Žije a pracuje v Brně. Vystudovala Katedru informačních studií a knihovnictví Filosofické fakulty Masarykovy univerzity. V oblasti veřejných knihovnických služeb, s důrazem na přístupnost pro osoby se zdravotním znevýhodněním, se věnuje více než 20 let. Dlouhodobě se také věnuje tvorbě a realizaci vzdělávacích programů pro osoby se zrakovým a mentálním znevýhodněním, dětí i dospělých.

IGI Vratislavice – an example of community building

/ IGI Vratislavice – príklad budovania komunity

Petra Hirtlová

Abstract: As an organizer of lifelong learning courses, I create and lecture educational activities for various institutions and target groups. I also work at IGI Vratislavice, a place that combines a library, a community centre and a cinema. Its motto is to link and connect individuals and groups, to help educate and advise. Children, adults and seniors can actively spend their free time there. This paper will show how it is possible to activate the community in this type of institution, to build a spirit of togetherness, to strengthen social and communication competences, to share knowledge, experience and skills.

Key words: community centre, inclusion, education, library.

Modern society has transformed and is transforming the role of libraries and information centres. The original meaning of libraries is not obsolete, but gradually other tasks and missions are being added to it. In addition to print sources of information, libraries were usually the first places to access the worldwide Internet and offered the possibility to browse electronic publications or electronic copies of rare books.

In recent years, however, libraries and information centres have gradually begun to grow in importance as community, social and inclusive places. It is in libraries that readers and service users naturally come together, regardless of age, gender, health or nationality, and this new role of libraries is therefore increasingly being extended to other places, not just libraries in the capital, regional or large cities. The topic of my paper concerns one of the last newly built centres in the Czech Republic, which, together with the library, offers a space for meeting and community life.

At the time of the end of the Covid-19 pandemic, the reconstruction and completion of a building in the urban part of the Czech regional town of Liberec, in Vratislavice nad Nisou, was completed. Now part of the statutory town, it was founded as a settlement probably as early as the 14th century, and since the inhabitants were mainly from the German language area, the settlement was historically referred to as Maffersdorf from the 16th century onwards. At the time of the Industrial Revolution, Vratislavice was one of the leading towns in North Bohemia, with the development of industry, especially the textile industry. In 1844, the entrepreneur Ignaz Ginzkey founded a carpet factory here, which became famous for its products throughout Europe. The founder of the company and his descendants subsequently developed Vratislavice, especially through construction activities, and in addition to their accommodation (villas) and factory halls, they built, for example, a fire station and other public buildings. During the course of the 20th century, the individual parts of Vratislavice and eventually the whole town became part of the neighbouring large town of Liberec, of which it is now a municipal district with its own self-government. Today, there are approximately 10,000 inhabitants in Vratislavice.¹

The name of Ignaz Ginzkey, the founder and promoter of Vratislavice, has been included in the name of the centre to which my post refers. After a long negotiation and search for financial resources, a few years ago (in 2016), the city district managed to buy the building of one of the former family villas of the businessman Ginzkey, in a not very good technical condition.² After securing funding, the district council decided to renovate the villa and add a modern extension to it, with the aim of using the premises not only as an interesting and innovative library, but also as a community and social centre for this part of Liberec. A great advantage in this respect was the consensus across the political entities participating

1 MĚSTSKÝ OBYVOD VRATISLAVICE NAD NISOU. *Vratislavická historie v datech*. Online. Available at: <https://www.vratislavice.cz/mestsky-obvod/historie-a-kronika>. [viewed 2025-04-25].

2 VRATISLAVICE NAD NISOU. *Vítejte v IGI Vratislavice. Informační materiál MO Liberec*. Vratislavice nad Nisou, p. 2

in the district council, as well as the insight and vision of the mayor, Mr. Lukáš Pohanka, a graduate in political science. After about five years of reconstruction, the centre was officially opened for use by all citizens. The vision and modernisation, tastefully combined with the historic building, was also awarded the title of Building of the Year 2021 of the Liberec region.³

It is clear that local political elites respect the public interest in building modern libraries and community centres. As stated in the Handbook for Councillors in the Czech Republic, *“The public interest in its most general sense is a satisfied citizen who has optimal conditions for fulfilling his or her life goals. Policy is only a means to help him achieve this. All areas of community life should be in symbiosis. The financial and other material resources for their realisation should then be spent in a balanced, effective and efficient manner according to the defined necessity.”*⁴

As I mentioned in the introduction, libraries today do not only serve the role of storing and dispensing books or magazines to readers. The focus and concept of the IGI Centre – the name “IGI” is based on the name of the founder of the carpet factory in Vratislavice – was conceived from the very beginning as a confluence of all the roles that a modern library can offer to citizens. In the first place, it is still a library, the main information centre of the district. On several floors of the new building and in part of the original building, you can find classic library shelves with catalogued book titles. In addition to the children's section, readers will find sections with specialist literature, but above all with fiction, including current and newly published books. In addition to the depository of book titles, there are areas with computers and a catalogue, where the reader can look up not only the title he or she would like to borrow, but also other information. Particularly interesting, however, are the reading rooms, especially the newly built so-called treetop reading room. On the top floor of the modern building, an impressive small reading room has been created, where readers can enjoy the view of the trees in the neighbouring park or the view of the iconic Ještěd Mountain during their breaks with a book in hand. Due to the attractiveness of the place, readers of all generations, from children to the elderly, meet here.

However, the original reconstructed building became the main meeting place. IGI tries to target all ages, especially:

- children and children's readers; across the road is the primary school building with the largest number of children in the regional city of Liberec, the aim is to get the youngest readers to learn to visit the library as a normal part of their lives, while offering a range of activities for socialising children and teenagers,
- adult residents; in addition to discussions with book authors, there are several educational seminars and lectures for adults in the evenings,
- seniors; since the opening of the IGI Centre, the city district has been offering classes at the Centre's premises for the Third Age and Leisure Academy (I will mention this activity in more detail below),
- mothers on maternity leave; the basement of the IGI Centre is home to the Mozaika Family Centre, where mothers of young children and their children meet with other mothers and children, and there are also some special interest groups for children.⁵

Today, the most active group of IGI is a group of about 80-100 seniors who have joined the courses of the Third Age and Leisure Academy. In this academy, I am a lecturer of memory training courses, but also other educational courses, and two lecturers regularly teach courses for seniors in Vratislavice. The first courses were attended by a total of 19 students; today's higher number is the result of several factors that

3 STAVBA ROKU IL. IGI Vratislavice – knihovna a spolkové centrum. Online. Available at: <https://stavbaroku.lk/projekt/igi-vratislavice-knihovna-a-spolkove-centrum>. [viewed 2025-04-25].

4 MANDYS, Jan a Claudia, VARHOL. *Příručka zastupitele*. Online. Svaz měst a obcí ČR, 2022. Available at: <https://www.priuckazastupitele.cz/11-socialni-problematika-a-role-obce/>. [viewed 2025-04-25].

5 IGI VRATISLAVICE. *Rodinné centrum Mozaika*. Online. Available at: <https://www.igivratislavice.cz/rodinne-centrum-mozaika>. [viewed 2025-04-25].

can serve as an excellent example of good practice. The training itself is also the basis for much-needed social contact for seniors. During the courses, participants have the opportunity to exchange their experiences, knowledge and skills, while also taking the opportunity for further social interaction. They taste each other's bakery or culinary products, exchange experiences with other activities in the local community (e.g. tourism) or talk about the books they have read. At the same time, since 2022, the tradition of an annual excursion abroad, designed as an educational one, has been established. The excursions were initiated by the seniors themselves in a course on seven European microstates, when the participants decided to travel to Luxembourg. The destinations of Rome, Portugal, and, in 2025, Malta followed. The choice of the destination is always made by the seminar participants themselves; the lecturer only directs the wishes and then arranges the trip.

It should be emphasised that IGI also plays a community role with seniors in that, as in most cities where educational courses for seniors are held, the students of the Third Age Academy courses also participate in other activities in the city – they visit theatres, cinemas, libraries, exhibitions and other events. Participants in the courses are now aged from approximately 65 to 86 years. Together, they can appreciate the fact that the district management awards them certificates of completion of the courses with a small gift every year, and the form of a graduation ceremony also assures them that they are valid and full citizens of their district. This is also an important part of building the inclusion of this social group, which in Vratislavice does not feel in any way excluded from the main events in the municipality and Liberec as a whole.

However, the aim of the municipal district of Liberec - Vratislavice nad Nisou is to provide another dimension to the community life of seniors, intercity and regional overlap. The educational courses are currently attended not only by citizens of this district, but also by citizens of other parts of Liberec, as well as neighbouring towns and municipalities, or citizens of other towns who have family relatives in Liberec or come here for other reasons. Currently, some people come here not just because the popularity of the courses has spread to the whole region, not also because of the quality of the lecturers, but also because of the rich community life and the overlap with other areas of human activity.

Due to the overlap with the wider region, the training courses are organised as both morning and afternoon courses, always starting at 9:00 am or 1:00 pm, as it suits the individual participants. The duration of the classes is limited to three lessons (135 minutes) with a break of 15 minutes. This time allocation has proved to be successful in practice, not only for the lecturers but also for the participants. A longer teaching session might already be burdensome for some participants, this sequence gives the opportunity to convey everything relevant to the topic, preserving space for questions from participants or possible discussions with the lecturer or between interviewers. It also offers space for participants to attend more than one course they are interested in during the same day, but still maintains the attention of all participants. Refreshments in the form of coffee, tea, water and small sweets are available to participants before the start and during breaks. Drinks are thus available for the duration of the lectures.

The prices of training courses have changed over time. Since the initial free participation for all, the organisers have taken into account the increased interest and currently the price of a semester course is set at 400 CZK, which means that the fee is not exclusionary, rather regulatory and symbolic for the awareness of the value of the service provided. I publish all the information on the courses of the Academy of Third Age and Leisure based on my personal experience of co-founding this academy and lecturing its courses.

IGI library services are charged annually as follows: 100 CZK for adults, 20 CZK for children under 15 and seniors over 65, 50 CZK for students of all types and levels of schools. The fee for a public lecture for the public is currently set at CZK 50. The pricing policy of the IGI is therefore also built in an integrative manner, with the aim of encouraging interest from all age and social groups to participate in the educational, cultural or informational activities of the IGI. The library is open to all categories every working day from 8:00 am to 7:00 pm. Some classes and activities are held after the library's closing hours.⁶

6 IGI VRATISLAVICE. *Knihovní řád a služby*. Online. Available at: <https://www.igivratislavice.cz/knihovni-rad>.

The cinema space is also an interesting part of IGI. The number of seats is adequate for the needs of this part of Liberec – 62 spectators, of which 4 can be disabled, because the basement, where the IGI cinema is located, is accessible by a lift, which can transport not only wheelchair users, but also seniors with mobility problems. It should also be mentioned that the entire IGI space is wheelchair accessible, which certainly also serves as a motivation for inclusive community gatherings.⁷

The IGI Centre currently uses all available options for communication. For communication outwards, i.e. for the purpose of informing about IGI events and activities, it uses the classic website (www.igivratislavice.cz), the Facebook page, which currently has more than 1,000 followers, and also the printed Vratislavice newsletter, which regularly receives invitations and highlights of IGI activities. In order to communicate with their readers, course participants or those registered for events, IGI staff use social networks, electronic communication and telephone connections, including modern applications (e.g. WhatsApp). The centre has then held several training sessions for all those interested in using modern communication technology, aimed especially at seniors, but it should be noted that today almost all groups of older adults (including those in the 80+ group) can use mobile smartphones, laptops or tablets without any problems. To purchase cinema tickets, as well as tickets for IGI events, there is an e-ticketing app, where you can buy tickets in advance from the comfort of your home, as well as check in for most other events. This information was given to me in a personal interview by a promotion worker of Vratislavice nad Nisou.

In order to make it more evident how IGI offers a positive example of building urban community, let me give you an overview of the events for the first two weeks of April 2025: film performances, the Expedition Camera Festival, participation in the city's Easter celebration, the seminar Humour and Satire as a Specific Czech Response to Crises, teaching courses at the Academy of the Third Age, graduation of the Academy of the Third Age students, and activities of the Family Mosaic Centre.⁸ At first glance, the diversity and the possibility of intergenerational meetings in IGI Vratislavice are evident, for example, during the celebration of Easter or participation in a seminar for the public.

Observing the positive results of IGI Vratislavice's activities, these positive results can already be described now, just a few years after the opening of the centre, based on the qualitative research I conducted during the spring of 2025:

- from the perspective of the municipality – revitalization of the community life of Vratislavice, targeting previously neglected social groups (seniors, mothers on parental leave, etc.) and their cooperation in the life of the village, gradual building of a space for meeting and inclusion of all groups of citizens and visitors from other parts of the region,
- from the citizens' point of view - increased opportunities for leisure activities, a high-quality, modern and architecturally interesting library with a community centre, space for a new cultural institution - a cinema,
- from the point of view of children, adolescents and young adults - a space to get acquainted with literature, a space for games and ideas, not only in the Mosaic Family Centre, a community centre for meeting other generations,
- from the point of view of seniors - opportunities for education, discovering and acquiring new knowledge and skills while respecting the specific needs of older adults, socialization activities and elimination of the feeling of loneliness or other deprivation caused by age, from the point of view of mothers on parental leave – exchange of experiences with other mothers, discussion of children's problems, as well as community exchange of experiences from the everyday life of mothers in the city, the possibility of education and socialization of children and adults,
- from the point of view of educators and local teachers - the possibility of involving children in

[viewed 2025-04-25].

7 VRATISLAVICE NAD NISOU, ref. 2, p. 6.

8 IGI VRATISLAVICE. Facebooková fan page. Available at: Facebook, <https://www.facebook.com/igivratislavice/>. [viewed 2025-04-25].

activities that cannot be offered only by the school and formal education, the link with the library as another centre of knowledge in the city, the possibility of intergenerational learning, the possibility of obtaining new and up-to-date information for teaching staff,

- from the point of view of psychologists and teachers of lifelong learning courses - space for non-traditional formal and less formal education for all generations with overlaps into positive examples of psycho-hygiene and lifelong active approach to life, especially in the period of active ageing.

It must be said that many other projects that would increase the positive impact of IGI Vratislavice are planned to be implemented over the coming months and years. Good staffing is also part of the quality of the operation, and this is mostly ensured, especially thanks to the Mayor and the Head of the Department of Culture and Education. However, at the time of the deadline of this article, the second tender for the head/manager of IGI Vratislavice in the short existence of the IGI has been announced, and it is thus likely that the new director or director will give the IGI its next impetus to continue with positive projects.

Already in 2007 Jana Poláčková stated in her thesis at Masaryk University the following: *“A real community library will be perceived as an institution closely linked to the community, willing to listen to criticism in order to understand the needs of the community and to fulfil its wishes; as a democratic and impartial institution that takes into account basic human values and social problems, including global ones, in the services it provides. It will be a meeting place for people of different ages and social groups, with different priorities and opinions, helping to revitalise cooperation between different groups of the population, leading them to mutual enrichment, to improve communication and to unite the community in the name of common goals. It will be a place for free dialogue that strengthens local democracy. It will be a partner to all interested stakeholders with whom it shares the same goal of community development. It will be a place to build and promote social capital, positive relationships and norms within the community that guide its members.”*⁹ Nearly twenty years after this statement was made, I wanted to bring to light one of the excellent examples of good practice where a community library has been built to a very good standard so that the public interest I mentioned in the introduction to this paper is also consistent with the effective focus of the library's work, offering all social groups the opportunity to shape an interesting local community.

9 POLÁČKOVÁ, Jana. *Význam komunitních aktivit pro zvyšování prestiže knihovny v obci*. Diplomová práce; online. Zlata Houšková (vedúca záverečnej práce). Masarykova univerzita v Brně, 2007. Available at: <https://is.muni.cz/th/asz4i/CELEK.pdf>. [viewed 2025-04-25].

Mgr. Petra Hirtlová, Ph.D.

Institut Jiřího z Poděbrad, Czech Republic; e-mail: hirtlova@email.cz

She graduated in political science, history and pedagogy at the University of Constantine the Philosopher in Nitra, and completed her postgraduate doctoral studies at the Pavol Jozef Šafárik University in Košice, specialization in political theory.

She works as a university pedagogue, organizes and lectures on lifelong learning courses.

Since 2008, she has been a member of the Czech Society for Memory Training and Brain Jogging and a member of its teaching team. She lectures cognitive training, courses on creative thinking, effective learning, foreign language courses and professional subjects for various target groups. She also regularly lectures to the professional public, and participates in domestic and international scientific conferences.

She is the author or co-author of many scientific publications in the field of political science, pedagogy and cognitive training, which are published at home and abroad. She has published the monographs *Gym for the Brain*, *Creative Mind*, *Active Aging in the Spectrum of Perspective*, *Simple and Healthy Brain and Memory Exercises for Seniors*.

Abstrakt: Ako organizátorka kurzov celoživotného vzdelávania vytváram a lektorujem vzdelávacie aktivity pre rozličné inštitúcie a cieľové skupiny. Pôsobím i v IGI Vratislavice, mieste, ktoré v sebe spája knižnicu, spolkové centrum a kino. Jeho mottom je prepojiť a spájať jednotlivcov i skupiny, pomáhať vzdelávať a poradiť. Voľný čas v ňom môžu aktívne tráviť deti, dospelí i seniori. Tento príspevok ukáže, ako je v takomto type inštitúcie možné aktivizovať komunitu, budovať ducha pospolitosti, posilňovať sociálne, komunikačné kompetencie, zdieľanie vedomostí, skúseností i zručností.

Kľúčové slová: komunitné centrum, inklúzia, vzdelávanie, knižnica.

Moderná spoločnosť zmenila a mení úlohu knižníc a informačných centier. Pôvodný význam knižníc nezanikol, ale postupne sa k nemu pridávajú ďalšie úlohy a poslanie. Okrem tlačenej informačnej zdrojov boli knižnice zvyčajne prvými miestami, ktoré umožňovali prístup na celosvetovú sieť internet a ponúkali možnosť prezeráť si elektronické publikácie alebo elektronické kópie vzácných kníh.

V posledných rokoch však význam knižníc a informačných centier ako komunitných, sociálnych a inkluzívnych miest postupne narastá. Práve v knižniciach sa prirodzene stretávajú čitatelia a používatelia služieb bez ohľadu na vek, pohlavie, zdravotný stav alebo národnosť, a preto sa táto nová úloha knižníc čoraz viac rozširuje aj na iné miesta, nielen na knižnice v hlavných, regionálnych alebo veľkých mestách. Téma môjho príspevku sa týka jedného z posledných novovybudovaných centier v Českej republike, ktoré spolu s knižnicou ponúka priestor na stretávanie a komunitný život.

V čase ukončenia pandémie COVID-19 bola dokončená rekonštrukcia a dostavba budovy v mestskej časti českého krajského mesta Liberec, vo Vratislaviciach nad Nisou. Tie sú dnes súčasťou štatutárneho mesta, no pôvodne vznikli ako osada pravdepodobne už v 14. storočí, a keďže jej obyvatelia pochádzali prevažne z nemeckej jazykovej oblasti, osada sa od 16. storočia historicky označovala ako Maffersdorf. V dobe priemyselnej revolúcie boli Vratislavice jedným z popredných miest v severných Čechách s rozvojom priemyslu, predovšetkým textilného. V roku 1844 tu podnikateľ Ignaz Ginzkey založil továrňu na výrobu kobercov, ktorá sa svojimi výrobkami preslávila po celej Európe. Zakladateľ firmy a jeho potomkovia následne rozvíjali Vratislavice najmä stavebnou činnosťou a okrem svojich ubytovacích priestorov (vív) a továrenských hál postavili napríklad aj hasičskú zbrojnicu a ďalšie verejné budovy. V priebehu 20. storočia sa jednotlivé časti Vratislavíc a napokon aj celé mesto stali súčasťou veľkého susedného mesta Liberec, ktorého sú dnes mestskou časťou s vlastnou samosprávou. V súčasnosti žije vo Vratislaviciach približne 10 000 obyvateľov.¹

Meno Ignáca Ginzkeya, zakladateľa a propagátora Vratislavíc, bolo zahrnuté do názvu centra, ktorého sa týka môj príspevok. Po dlhých rokoch hľadanií finančných zdrojov sa pred niekoľkými rokmi (v roku 2016) podarilo mestskej časti odkúpiť budovu jednej z bývalých rodinných vív podnikateľa Ginzkeya, a to v nie veľmi dobrom technickom stave.² Po získaní finančných prostriedkov sa mestská časť rozhodla vílu zrekonštruovať a pristaviť k nej modernú prístavbu s cieľom využiť priestory nielen ako zaujímavú a inovatívnu knižnicu, ale aj ako komunitné a spoločenské centrum pre túto časť Liberca. Veľkou výhodou v tomto smere bola zhoda naprieč politickými subjektmi zastúpenými vo volebnom zastupiteľstve, ako aj prehľad a vízia starostu, pána Lukáša Pohanku, absolventa odboru politológia. Po približne piatich rokoch rekonštrukcie bolo centrum slávnostne otvorené pre všetkých občanov.

1 MĚSTSKÝ OBYVOD VRATISLAVICE NAD NISOU. *Vratislavická historie v datech*. Online. Dostupné na: <https://www.vratislavice.cz/mestsky-obvod/historie-a-kronika>. [zobrazené 2025-04-25].

2 VRATISLAVICE NAD NISOU. *Vítejte v IGI Vratislavice. Informační materiál MO Liberec*. Vratislavice nad Nisou, s. 2

Vizionárstvo a modernizácia, vkusne skĺbené s historickou budovou, boli ocenené aj titulom Stavba roka 2021 Libereckého regiónu.³

Je zrejmé, že miestne politické elity rešpektujú verejný záujem na budovaní moderných knižníc a komunitných centier. Ako sa uvádza v *Príručke pre poslancov obecných zastupiteľstiev v Českej republike: „Verejným záujmom v najvšeobecnejšom zmysle je spokojný občan, ktorý má optimálne podmienky pre naplnenie svojich životných cieľov. Politika je len prostriedkom, ktorý mu má pomôcť tieto ciele dosiahnuť. Všetky oblasti života spoločnosti by mali byť v symbióze. Finančné a ďalšie materiálne zdroje na ich realizáciu by sa potom mali vynakladať vyvážene, efektívne a účelne podľa definovanej potreby.“*⁴

Ako som už uviedla v úvode, knižnice dnes neplnia len úlohu skladovania a požičiavania kníh alebo časopisov čitateľom. Zameranie a koncepcia centra IGI – názov „IGI“ vychádza z mena vratislavického zakladateľa továrne na koberce – bolo od počiatku koncipované ako súbeh všetkých úloh, ktoré môže moderná knižnica občanom ponúknuť. V prvom rade je to stále knižnica, hlavné informačné centrum mestskej časti. Na niekoľkých poschodiach novej budovy a v časti pôvodnej budovy je možné nájsť klasické knižničné regály s katalogizovanými knižnými titulmi. Okrem detského oddelenia tu čitatelia nájdu aj sekcie s odbornou literatúrou, ale predovšetkým s beletriou, vrátane aktuálne vydávaných kníh a knižných noviniek. Popri depozite knižných titulov sú tu priestory s počítačmi a katalógom, kde si čitateľ môže pri stolíkoch vyhľadať nielen titul, ktorý by si chcel požičať, ale aj ďalšie informácie. Mimo-riadne zaujímavé sú však čítárne, najmä novovybudovaná tzv. čítareň v korunách stromov. Na najvyššom poschodí modernej budovy vznikla pôsobivá malá čítareň, kde si čitatelia môžu počas prestávok s knihou v ruke vychutnať výhľad na stromy v príhlom parku alebo pohľad na ikonickú horu Ještěd. Vďaka atraktivnosti miesta sa tu stretávajú čitatelia všetkých generácií, od detí až po starších ľudí.

Hlavným miestom stretnutí sa však stala pôvodná zrekonštruovaná budova. IGI sa snaží zamerať na všetky vekové kategórie, najmä však na:

- deti a detských čitateľov; na náprotivnej strane cesty sa nachádza budova základnej školy s najväčším počtom detí v krajskom meste Liberec, cieľom je, aby sa najmladší čitatelia naučili navštevovať knižnicu ako bežnú súčasť svojho života, a zároveň ponúkať rôzne aktivity pre socializáciu detí a mládeže,
- dospelých obyvateľov; okrem besied s autormi kníh sa vo večerných hodinách koná množstvo vzdelávacích seminárov a prednášok pre dospelých,
- seniorov; od otvorenia centra IGI ponúka mestská časť v priestoroch centra kurzy v rámci Akadémie tretieho veku a voľného času (o tejto aktivite sa podrobnejšie zmienim nižšie),
- matky na materskej dovolenke; v suteréne Centra IGI sa nachádza Rodinné centrum Mozaika, kde sa stretávajú matky malých detí a ich deti s inými matkami a deťmi, a tiež tu fungujú niektoré záujmové krúžky pre deti.⁵

Dnes je najviac aktívnou skupinou IGI približne 80-100 seniorov, ktorí sa združili v kurzoch Akadémie tretieho veku a voľného času. V tejto akadémii pôsobím ako lektorka kurzov tréningu pamäte, ale aj ďalších vzdelávacích kurzov. Pravidelne v nej vyučujú dvaja lektori. Prvých kurzov sa spolu zúčastnilo 19 študentov, dnešné vyššie číslo je výsledkom niekoľkých faktorov, ktoré môžu slúžiť ako vynikajúci príklad dobrej praxe. Samotné vzdelávanie je základom aj pre toľko potrebný sociálny kontakt seniorov. Počas kurzov majú účastníci možnosť si vymieňať svoje skúsenosti, znalosti a zručnosti, zároveň však využívajú aj príležitosti na ďalšie sociálne interakcie. Vzájomne ochutnávajú svoje pekárske či kulinárske výrobky, vymieňajú si skúsenosti s aktivitami miestnej komunity (napríklad z oblasti turistiky), alebo sa rozprávajú o prečítaných knihách. Od roku 2022 vytvorila zároveň tradícia každoročnej exkurzie do zahraničia, ktorá má vzdelávací charakter. Exkurzie vznikli z iniciatívy samotných seniorov počas kurzu

3 STAVBA ROKU IL. IGI Vratislavice – knižnica a spolkové centrum. Online. Dostupné na: <https://stavbaroku.lk/projekt/igi-vratislavice-knihovna-a-spolkove-centrum>. [zobrazené 2025-04-25].

4 MANDYS, Jan a Claudia, VARHOL. *Príručka zastupiteľa*. Online. Svaz měst a obcí ČR, 2022. Dostupné na: <https://www.priruckazastupitele.cz/11-socialni-problematika-a-role-obce/>. [zobrazené 2025-04-25].

5 IGI VRATISLAVICE. Rodinné centrum Mozaika. Online. Dostupné na: <https://www.igivratislavice.cz/rodinne-centrum-mozaika>. [zobrazené 2025-04-25].

o siedmich európskych mikroštátoch, keď sa účastníci rozhodli vycestovať do Luxemburska. Nasledovali destinácie Rím, Portugalsko a v roku 2025 je naplánovaná Malta. Výber cieľovej destinácie robia vždy samotní účastníci seminárov, lektor len usmerňuje ich rozhodnutie a následne zariaďuje cestu.

Je potrebné zdôrazniť, že IGI plní komunitnú úlohu u seniorov aj v tom, že podobne ako vo väčšine miest, kde prebiehajú vzdelávacie kurzy pre seniorov, sa poslucháči kurzov Akadémie tretieho veku zúčastňujú i ďalších aktivít v meste – navštevujú divadlá, kiná, knižnice, výstavy a iné podujatia. Participanti kurzov sú teraz vo veku od približne 65 do 86 rokov. Spoločne vedia oceniť aj to, že im vedenie mestskej časti každoročne udeľuje certifikáty o absolvovaní kurzov spolu s malým darčekom. Forma slávnostnej promócie im zároveň dáva istotu, že sú platnými a plnohodnotnými občanmi svojej mestskej časti. Aj to je dôležitou súčasťou budovania inklúzie tejto sociálnej skupiny, ktorá sa tak v žiadnom prípade vo Vratislaviciach necíti mimo hlavného diania v obci a ani v celom Liberci.

Cieľom mestskej časti Liberec – Vratislavice nad Nisou je poskytnúť komunitnému životu seniorov aj ďalší rozmer – medzimestský a regionálny presah. Vzdelávacích kurzov sa aktuálne zúčastňujú nielen občania tejto mestskej časti, ale aj ďalších častí Liberec, ako aj susedných miest a obcí, prípadne občania ďalších miest, ktorí majú v Liberci svojich rodinných príbuzných, alebo sem dochádzajú z ďalších dôvodov. Aktuálne sem prichádzajú niektorí z nich nielen preto, že popularita a obľúbenosť kurzov sa rozšírila do celého kraja, a to ako aj kvôli kvalite prednášajúcich a bohatému komunitnému životu i presahom do ďalších oblastí ľudskej činnosti.

Vzdelávacie kurzy sú z dôvodu presahu do širšieho regiónu organizované ako dopoludňajšie aj popoludňajšie aktivity, vždy so začiatkom o 9.00 h alebo o 13.00 h tak, ako to vyhovuje jednotlivým participantom. Dĺžka výučby je obmedzená na tri vyučovacie hodiny (135 minút) s prestávkou v dĺžke trvania 15 minút. Toto časové rozdelenie sa v praxi osvedčilo nielen lektorom, ale aj poslucháčom. Dlhšia výučba by už mohla byť pre niektorých participantov zaťažujúca, no táto sekvencia poskytuje dostatočný priestor odovzdať všetko podstatné k téme, na otázky účastníkov, prípadné diskusie s lektorom či medzi jednotlivými dotazovateľmi. Zároveň umožňuje, aby záujemcovia mohli absolvovať počas jedného dňa aj viaceré kurzy, o ktoré majú záujem, pričom zostáva zachovaná pozornosť všetkých účastníkov. Pred začiatkom a počas prestávok majú účastníci k dispozícii občerstvenie vo forme kávy, čaju, vody a drobných sladkostí. Počas prednášok je tak zabezpečený pitný režim.

Ceny vzdelávacích kurzov sa časom zmenili. Od pôvodnej bezplatnej účasti pre všetkých organizátori zohľadnili zvýšený záujem. V súčasnosti je cena jedného semestrálneho kurzu stanovená na 400,- Kč, čo znamená, že poplatok nemá vylučujúci, ale skôr regulačný a symbolický charakter pre uvedenie si hodnoty poskytovanej služby. Všetky informácie ku kurzom Akadémie tretieho veku a voľného času uvádzam na základe svojej osobnej skúsenosti so spoluzakladaním tejto akadémie a lektorovaním jej kurzov.

Služby knižnice IGI sú spoplatnené ročne nasledovne: 100,- Kč dospelí, 20,- Kč deti do 15 rokov a seniori nad 65 rokov, 50,- Kč študenti všetkých typov a stupňov škôl. Poplatok za verejnú prednášku pre verejnosť je v súčasnosti stanovený na 50,- Kč. Cenová politika IGI je teda postavená aj integračne, s cieľom podporiť záujem všetkých vekových a sociálnych skupín o účasť na vzdelávacích, kultúrnych či informačných aktivitách IGI. Knižnica je otvorená pre všetky kategórie každý pracovný deň od 8.00 do 19.00 h. Niektoré kurzy a aktivity sa konajú aj po zatváracích hodinách knižnice.⁶

Zaujímavou súčasťou IGI je aj priestor kina. Počet miest je adekvátny potrebám tejto časti Liberca – 62 divákov, z toho 4 miesta sú pre osoby so zdravotným postihnutím, pretože suterén, kde sa kino IGI nachádza, je prístupný výťahom, ktorý slúži nielen vozíčkarom, ale aj seniorom s pohybovými problémami. Treba tiež dodať, že celý priestor IGI je bezbariérový, čo určite slúži aj ako motivácia pre inkluzívne komunitné stretnutia.⁷

Centrum IGI v súčasnosti využíva všetky dostupné možnosti komunikácie. Na komunikáciu smerom

6 IGI VRATISLAVICE. *Knižovní řád a služby*. Online. Dostupné na: <https://www.igivratislavice.cz/knihovni-rad>. [zobrazené 2025-04-25].

7 VRATISLAVICE NAD NISOU, ref. 2, s. 6.

von, t. j. na účely informovania o podujatiach a aktivitách IGI, využíva klasickú webovú stránku (www.igivratislavice.cz), stránku na Facebooku, ktorá má v súčasnosti viac ako 1 000 sledovateľov, a tiež tlačenný Vratislavický spravodaj, do ktorého sa pravidelne dostávajú pozvánky a zaujímavosti z aktivít IGI. Na komunikáciu so svojimi čitateľmi, účastníkmi kurzov alebo prihlásenými na podujatia využívajú zamestnanci IGI nielen sociálne siete, elektronickú komunikáciu, ale aj telefonické spojenie, a to aj prostredníctvom moderných aplikácií (napr. WhatsApp). Centrum potom zorganizovalo niekoľko školení pre všetkých zúčastnených o používanie moderných komunikačných technológií, ktoré boli zamerané najmä na seniorov, ale treba poznamenať, že dnes už takmer všetky skupiny starších ľudí (vrátane tých, ktorí patria do skupiny 80+) môžu bez problémov používať mobilné smartfóny, notebooky alebo tablety. Na nákup vstupeniek do kina, ako aj vstupeniek na podujatia IGI, slúži aplikácia e-ticketing, v ktorej si môžete kúpiť vstupenky vopred z pohodlia domova, ako aj zaregistrovať sa na väčšinu ostatných podujatí. Tieto údaje mi v osobnom rozhovore poskytla pracovníčka propagácie Vratislavíc nad Nisou.

Aby bolo zrejmé, ako IGI ponúka pozitívny príklad budovania mestskej komunity, dovoľte mi, aby som vám priblížila podujatia z obdobia prvých dvoch aprílových týždňov roku 2025: filmové predstavenia, festival Expedičná kamera, účasť na veľkonočných oslavách mesta, seminár Humor a satira ako špecifická česká reakcia na krízu, výučbové kurzy Akadémie tretieho veku, promócie študentov Akadémie tretieho veku, aktivity Rodinného centra Mozaika.⁸ Na prvý pohľad je zrejme rôznorodosť a možnosť medzigeneračných stretnutí v IGI Vratislavice, napríklad počas osláv Veľkej noci alebo účasti na seminári pre verejnosť. Pozorovanie pozitívnych výsledkov činnosti IGI Vratislavice – tieto pozitívne výsledky možno opísať už teraz, len niekoľko rokov po otvorení centra – na základe kvalitatívneho výskumu, ktorý som realizovala v priebehu jari 2025:

- z pohľadu obce – oživenie komunitného života Vratislavíc, podchytenie doteraz zanedbávaných sociálnych skupín (seniori, matky na rodičovskej dovolenke a pod.) a ich spolupráca na živote obce, postupné budovanie priestoru pre stretávanie a začleňovanie všetkých skupín občanov a návštevníkov z iných častí regiónu,
- z pohľadu občanov - rozšírenie možností pre voľnočasové aktivity, kvalitná, moderná a architektonicky zaujímavá knižnica s komunitným centrom, priestor pre novú kultúrnu inštitúciu - kino,
- z pohľadu detí, mládeže a mladých dospelých - priestor na zoznámenie sa s literatúrou, priestor na hry a nápady nielen v rodinnom centre Mozaika, komunitné centrum na stretávanie sa iných generácií,
- z pohľadu seniorov - možnosti vzdelávania, objavovania a získavania nových vedomostí a zručností pri rešpektovaní špecifických potrieb starších dospelých, aktuálne socializačné aktivity a eliminácia pocitu osamelosti či inej deprivácie spôsobenej vekom; z pohľadu matiek na rodičovskej dovolenke - výmena skúseností s inými matkami, diskusia o problémoch detí, ale aj komunitná výmena skúseností z každodenného života matiek vo veľkomeste, možnosť vzdelávania a socializácie detí a dospelých,
- z pohľadu pedagógov a miestnych učiteľov – možnosť zapojenia detí do aktivít, ktoré nemôže ponúknuť len škola a formálne vzdelávanie, prepojenie s knižnicou ako ďalším centrom poznania v meste, možnosť medzigeneračného vzdelávania, možnosť získavania nových a aktuálnych informácií pre pedagogických pracovníkov,
- z pohľadu psychológov a pedagógov kurzov celoživotného vzdelávania - priestor pre netradičné formálne a menej formálne vzdelávanie pre všetky generácie s presahmi do pozitívnych príkladov psychohigieny a celoživotného aktívneho prístupu k životu, najmä v období aktívneho starnutia.

Treba povedať, že v nasledujúcich mesiacoch a rokoch sa plánuje realizácia mnohých ďalších projektov, ktoré by zvýšili pozitívny vplyv IGI Vratislavice. Súčasťou kvalitného fungovania je aj dobré personálne zabezpečenie, ktoré je väčšinou zabezpečené najmä vďaka primátorovi a vedúcemu oddelenia kultúry a školstva. V čase uzávierky tohto článku však bolo vyhlásené už druhé výberové konanie na vedúceho/riaditeľa IGI Vratislavice za krátku existenciu IGI, a tak je pravdepodobné, že nový riaditeľ alebo

8 IGI VRATISLAVICE. Facebooková stránka. Dostupné na: Facebook, <https://www.facebook.com/igivratislavice/>. [zobrazené 2025-04-25].

riaditeľka dá IGI ďalší impulz na pokračovanie pozitívnych projektov.

Jana Poláčková už v roku 2007 vo svojej diplomovej práci na Masarykovej univerzite uviedla: „Skutočná komunitná knižnica bude vnímaná ako inštitúcia úzko spätá s obcou, ochotná počúvať i kritiku, aby pochopila potreby komunity a plnila jej želania; ako demokratická a nestranná inštitúcia, ktorá pri poskytovaní služieb zohľadňuje základné ľudské hodnoty a sociálne otázky vrátane globálnych. Bude priestorom pre stretávanie ľudí rôznych vekových a sociálnych skupín, s odlišnými prioritami a názormi, bude pomáhať oživeniu spolupráce medzi rôznymi skupinami obyvateľstva, viesť ich k vzájomnému obohacovaniu, zlepšovať komunikáciu a zjednocovať komunitu v mene spoločných cieľov. Bude miestom pre vedenie slobodného dialógu, ktorý posilní miestnu demokraciu. Bude partnerom všetkých subjektov, ktoré o to budú mať záujem, s ktorými zdieľa rovnaký cieľ, ktorým je rozvoj komunity. Bude miestom budovania a podpory sociálneho kapitálu, pozitívnych vzťahov a noriem vo vnútri komunity, ktorými sa jej príslušníci riadia.“⁹

Takmer dvadsať rokov po vyslovení tohto výroku som chcela priblížiť jeden z vynikajúcich príkladov dobrej praxe, keď bola komunitná knižnica vybudovaná na veľmi dobrej úrovni, takže verejný záujem, ktorý som spomenula v úvode tohto príspevku, je v súlade aj s efektívnym zameraním činnosti knižnice, ktorá ponúka všetkým sociálnym skupinám možnosť formovať zaujímavú miestnu komunitu.

Mgr. Petra Hirtlová, Ph.D.

Institut Jiřího z Poděbrad, Česká republika; e-mail: hirtlova@email.cz

Absolvovala politológiu, históriu a pedagogiku na Univerzite Konštantína Filozofa v Nitre, postgraduálne doktorandské štúdium dokončila na Univerzite Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, odbor teórie politiky.

Pôsobí ako vysokoškolský pedagóg, organizuje a lekturuje kurzy celoživotného vzdelávania.

Od roku 2008 je členkou Českej spoločnosti pre tréning pamäte a mozgový jogging a aj členkou jej lektorského tímu. Vedie kognitívne tréningy, kurzy kreatívneho myslenia, efektívneho učenia, kurzy cudzích jazykov i odborných predmetov pre rôzne cieľové skupiny. Pravidelne prednáša aj odbornej verejnosti, zúčastňuje sa na domácich i medzinárodných vedeckých konferenciách.

Je autorkou či spoluautorkou mnohých odborných publikácií z oblasti, politológie, pedagogiky či kognitívneho tréningu, ktoré vychádzajú doma aj v zahraničí. Publikovala monografie *Telocvičňa pre mozog*, *Kreatívna myseľ*, *Aktívne starnutie v spektre perspektívy*, *Jednoduché a zdravé cvičenie mozgu a pamäte pre seniorov*.

Vo svojich prednáškach a seminároch neustále uplatňuje nové, inovatívne a kreatívne techniky, vedúce k efektívnemu využívaniu skrytého potenciálu ľudskej mysle. Tieto stratégie využíva aj na rozvoj svojej vlastnej osobnosti.

9 POLÁČKOVÁ, Jana. *Význam komunitních aktivit pro zvyšování prestiže knihovny v obci*. Diplomová práce; online. Zlata Houšková (vedúca záverečnej práce). Masarykova univerzita v Brně, 2007. Dostupné na: <https://is.muni.cz/th/asz4i/CELEK.pdf>. [zobrazené 2025-04-25].

Memory training as community support

/ Trénování paměti jako podpora komunity

Zdeněk Gloz

Abstract: Memory training is now a common activity for seniors. It is an easily accessible activity that can become important for communities. In addition to strengthening the functions of our brain, it also supports social contact, and the sharing of experiences. Joint memory training creates opportunities to stimulate cognitive functions, while meeting and maintaining an active lifestyle. These activities prevent social isolation, which can occur in old age.

I have been involved in memory training since 2013, mainly working in the Slovácko region, located in southeastern Moravia. The organizations I cooperate with are mainly municipal libraries, which occupy an indispensable place in every municipality. Nowadays these centers are no longer just about borrowing books. They are also about community activities. The presentation will familiarize the reader with the memory training courses in the Slovácko region, its specifics, its variations and practical tips.

Keywords: memory training, community, seniors, Slovácko region.

In recent years, the issue of memory training has become a subject of increasing interest to the professional and lay public in the Czech Republic. However, a more accurate term is cognitive training or stimulation of rational abilities, because in addition to memory, other cognitive components are also developed, such as concentration, executive functions, language skills, logical thinking, spatial orientation, visual perception, etc., which are very closely related to our memory. Current neurological research highlights the importance of regular cognitive stimulation as an effective tool for promoting neuroplasticity and significantly strengthening cognitive reserve, the so-called reserve brain capacity, which can lead to delaying the onset of clinical symptoms of neurodegenerative diseases of our brain, such as Alzheimer's disease or other forms of dementia.¹

In the course of my employment, when I worked as a manager and social worker in a day-care centre for the elderly who were already struggling with cognitive difficulties (due to mild cognitive impairment, incipient dementia, stroke or head injury), I completed a systematic three-stage training and obtained the qualification of a certified memory trainer accredited by the Czech Society for Memory Training and Brain Jogging in Prague under the guidance of Mrs. Dana Stein, a leading expert in elderly cognitive interventions.²

Since 2013, I have been working directly with the clients of the day-care centre, both in groups and individually within the framework of cognitive rehabilitation. Gradually, I have expanded my cooperation with the surrounding communities, especially through my involvement in the National Memory Training Week, which is held in conjunction with the European Brain Week. As part of this initiative, I started to collaborate with local organisations - municipal libraries and senior citizens' clubs or municipal authorities - and started to organise educational lectures aimed at popularising cognitive training methods.

Since then, I have been regularly conducting memory training courses in various locations in the Slovácko region (southeastern Moravia). This region is located in southeastern Moravia near the border with Slovakia and extends into the districts of Hodonín, Breclav, Uherské Hradiště and Zlín. Slovácko is

1 GUPTA, Sanjay a Kristin LOBERG. *Bystřejší mozek: jak zlepšit jeho výkon v každém věku*. Jan Melvil Publishing, 2022.

2 ČESKÁ SPOLEČNOST PRO TRÉNOVÁNÍ PAMĚTI A MOZKOVÝ JOGGING. *O nás*. Online. Available at: <https://www.trenovanipameti.cz/o-nas/>. [viewed 2025-03-17].

a region full of traditions, colourful costumes, hospitality and a distinctive dialect.³

Typical participants of the courses are so-called active seniors, but the programmes are also open to people of working age, people with disabilities or people with incipient cognitive impairment. Cooperation takes place with a wide range of institutions – municipal libraries, senior citizens' clubs, municipal authorities, but also with schools (kindergartens, primary and secondary schools).

Initially, some participants may experience psychological barriers - fear of their own failure, shame or fear of a dementia diagnosis. Some participants come with a perceived memory impairment, which in reality is usually due to information overload and lack of cognitive calm in conjunction with overuse of digital technologies. These phenomena can affect concentration skills, which are very closely linked to memory. The good news is that our concentration can be trained and strengthened. In the context of cognitive decline due to the overuse of digital technologies, we may encounter the term digital dementia. Digital dementia is described as a decline in intellectual abilities, particularly in the areas of concentration, impaired vocabulary, short-term memory deficits, impaired judgment and critical thinking, as a result of over-reliance on digital technologies.⁴

Memory training courses are held seasonally, usually from October to May. In the summer months there is a natural decline in interest due to the seasonal activities of the participants (work in the garden, fields, vineyards). Nevertheless, the demand for memory training courses is still growing, but it is limited by my capacity. At present, memory training courses are held regularly at the following locations in the region:

Tab. 1

PLACE	PARTICIPANTS	REGULARITY (Oct. – May)	ESTABLISHED
City library Strážnice	15	1x weekly	2014
Petrov village	20	1x weekly	2014
Senior union Sudoměřice	25	1x weekly	2023
Municipal library Ratiškovice	20	1x weekly	2014
Hrušky village	10	1x weekly	2019
Municipal library Kostice	15	1x monthly	2022
City library Lanžhot	10	1x monthly	2022
Šardice village	13	2x monthly	2019
Union of the Disabled, Kyjov	22	1x monthly	2022
Regional center Hodonín	13	1x weekly	2018
City library Vracov	19	1x weekly	2016
Leisure Time Academy at the Veselí nad Moravou Municipal Library	30	2 semesters yearly	2018
Municipal library Vnorovy	8	1x monthly	2024
Kněždub village	24	2x monthly	2024
Tvarožná Lhota village	13	1x monthly	2025
Municipal library Lipov	29	1x weekly	2022
Velká nad Veličkou village	11	1x weekly	2019
Hrubá Vrbka village	9	1x weekly	2024
Javorník village	6	1x weekly	2024
Tasov village	14	1x monthly	2018

3 SLOVÁCKO.CZ. *O regioně*. Online. Available at: <https://www.slovacko.cz/o-regionu/>. [viewed 2025-03-17].

4 SPITZER, Manfred. *Digitální demence: jak připravujeme sami sebe a naše děti o rozum*. Host, 2016.

Other courses take place on an irregular basis, for example ten meetings, five meetings or a one-off meeting.

However, the greatest interest is in regular memory training courses for the elderly, most often in cooperation with libraries. Nowadays, libraries occupy a very important place within the community in which they operate. Library services are no longer just about lending books, but offer a range of other activities – education, lectures, talks, etc. In the Czech Republic, there is a widespread network of libraries where memory training courses are very popular. There is also a directly specialised section under the Union of Librarians and Information Workers, Librarians – Memory Trainers. Once a year, a two-day trainers' workshop is held to share best practices and methodological inspirations.⁵

Memory training sessions usually last sixty minutes and try not to resemble a school environment. I don't challenge, test, evaluate, or scold anyone, but I do try to make the participants feel comfortable, relaxed, and try to engage their reasoning abilities in a different way than in their normal functioning. Being tested and evaluated is a common concern of some participants. The principle is to stimulate our neurons as we solve each task, it is not so much the outcome that matters, but the process that leads to it. Sometimes it is difficult to estimate the time needed to complete a task, there are sometimes people in groups who need more time, so they should not be put off if someone is faster than them, memory training is not about speed, everyone needs a different amount of time. Memory training should be comprehensive, i.e. targeting as many of our reasoning abilities as possible. I use worksheets the most, depending on their difficulty we can do 4 - 6 exercises in one hour. Participants' feedback shows that the language exercises (completions, crosswords, connectives) and picture assignments appeal to them the most. Less popular are exercises involving number problems, logic puzzles and knowledge quizzes. Memory training courses also include the acquisition of various mnemonic devices that make it easier to remember the necessary information in a more reliable way. The mnemonic aids are based on the principle of association and visualisation; in the context of association, we try to relate what we need to remember to something we already know, something that is familiar to us, and then we try to visualise this association, i.e. to create a mental image, to imagine it in a new context.⁶ Participants especially like associations related to the region. For example, we learned the individual municipal signs of the whole Hodonín district, of which there are 82. Popular topics of the worksheets focused on regional themes are, for example, misspellings of village names, the use of folk ornaments in attention exercises, completing the texts of folk songs, proverbs and sayings, learning about lesser-known places of the region. I would say that the people of Slovácko are very patriotic and therefore exercises with this theme are very popular with them.

Memory training is also of great psychosocial importance. There are more and more seniors living alone in our society. Involuntary loneliness has been linked to deteriorating mental health, anxiety, depression and even suicide.⁷ From my own long-term observation, informal conversations during the meetings and written feedback at the end of the courses, it appears that for a number of participants in the memory training courses, this social activity is the only one they participate in. At least once a week they have a reason to dress up, go somewhere and be in the company of people with the same interest. In several places the group cohesion is very strong, and they meet after the courses in a hospitality facility, where they continue to have spontaneous fun and strengthen their social contacts. For many of them, memory training is also becoming part of their lifestyle. Many participants also plan their other activities around the memory training courses – for example, they are not available to babysit their grandchildren, reschedule doctor's appointments or reschedule shopping. At the same time, the memory training courses can also be disrupted by events such as a funeral in the community, a flu epidemic, a trip to the theatre, etc., when meetings are cancelled.

5 SKIP ČR, Sekcia knihovníků – trenérov paměti. Úvodná stránka. Online. Available at: <https://skip-treneri-pameti.webnode.cz/>. [viewed 2025-03-17].

6 KARSTEN, Michaela a Gunther KARSTEN. Úspěšná paměť: trénujte svůj mozek se světovými šampiony. Biz-Books, 2014.

7 VOŠTRÝ, Michal a Jaroslav VETEŠKA, Jaroslav. *Kognitivní rehabilitace seniorů: psychosociální a edukační souvislosti*. Grada, 2021.

Courses take place where it is possible to sit at a table. This option is not only more comfortable when completing worksheets, but also allows trying out other ways of activating the brain (e.g. playing board games). In some places, refreshments are available for participants.

In May or early June, memory training courses end at individual locations. The last meeting is usually a festive one with refreshments and the awarding of diplomas. Refreshments must be stylish and include a mixed drink called Brain (griotte and eggnog, when mixed correctly the result resembles brain tissue), Coconut Brain (a dessert made from a brain-shaped mould) and a diploma for the participants.

In addition to the face-to-face form, there is also an online version of memory training - for example within the University of the Third Age at the University of West Bohemia in Pilsen. Memory training in an online environment also has its specifics, but it is again one of the ways to bring this activity closer to more people. Since 2015, I have been running a Facebook page called *Paměťár* (1,700 followers, 03/2025), where I post daily tasks to exercise cognitive functions; 60-80 users of this social network respond on this platform every day.

I also work with the municipal newsletters of several villages, where I send exercises to train cognitive functions. These activities can be used by people who prefer an individual approach or have health difficulties related to mobility limitations. There has also been a nice collaboration with the nursing service, which has been delivering worksheets to homes directly to those interested in strengthening their brain threads. During the COVID-19 period there was a lot of interest in delivering worksheets to letterboxes. For example, in the village of Ratíškovice, those interested could find the exercises in sixty mailboxes, and in the surrounding villages there was also exemplary cooperation; in some places, the exercises were also delivered to mailboxes, left to be taken apart in shops, doctors' waiting rooms, municipal offices, etc.

Participation in the Erasmus+ project

In 2021 I had the opportunity to participate in an Erasmus+ project involving four organisations: one from the Czech Republic, two from Slovakia and one from Latvia. The theme of this project was *Creativity in Senior Education*, each of the organisations presented different innovative approaches to activate seniors in a non-traditional way. The idea of a Slovak organisation from Košice, which created an escape room specifically for seniors, was the most popular. This idea could then be adapted by the other organisations, and since the project three escape games have already been created: *'The Treasure of Old Man Floris'*, *'The Travels of Aunt Poluša'* and *'The Lost Recipe'*. These games are designed as a mobile programme, so people can take part right where they live. The principle of these games is to engage your reasoning skills in solving various tasks, obtaining clues and using them to decipher the final one to get to the hidden treasure. Despite my initial doubts, these activities were met with great success and high appreciation. It pleases me that people can find the hidden playfulness and ingenuity in themselves and together they manage all the tasks and get to the treasure. The escape game is the end of our memory training before the holidays, and these escape games gained great popularity at the summer suburban camp for the elderly at the Fara Community Centre in Čelákovice, which has been held there for the third year.

Local action group Kyjov Slovácko on the move

For the second year I have been cooperating with the Kyjovské Slovácko in Motion organization. It is a local action group that is now implementing the project *"Building community from dawn to dawn"* in the Kyjov region.⁸ This activity is a response to the weakening of community life after the COVID-19 pandemic, when people became comfortable staying at home and not socialising with their neighbours and friends. One of the activities of this project is memory training courses, and meetings are held several times a month even in the smallest villages of the area. For some participants, this is a first experience

8 KYJOVSKÉ SLOVÁCKO V POHYBU, z. s. *Projekt OPZ+*. Online. Available at: <https://www.kyjovske-slovacko.com/cs/informace/projekt-opz>. [viewed 2025-03-17].

of memory training. There are also sessions with an accordion player, art workshops, neighbourhood afternoons, tastings of neighbourhood dishes and more.

There is currently no drug that can cure Alzheimer's disease or other forms of dementia. However, by taking appropriate lifestyle measures, which may include regular cognitive training, we can help to delay the onset of symptoms of these neurodegenerative diseases and thus prolong quality of life.⁹

In addition to its direct impact on cognitive function, this activity strengthens social ties at the community level. It becomes part of the lifestyle of the elderly and helps to reduce risk factors for the development of dementia, such as loneliness, social isolation and related mental health problems (e.g. depression, anxiety).¹⁰

A survey (analysis of feedback from participants in memory training courses) involving 180 respondents showed that almost one third of the participants (53 people) live in a single-person household. Nevertheless, they evaluate the courses very positively - they appreciate not only their content, but also the approach of the trainer and the environment where the training takes place. The majority of participants report that they perceive that this activity strengthens their cognitive functions and also their social contacts. The memory training courses also motivate some participants to take up other forms of lifelong learning (third age universities, leisure academies, etc.), which boosts their self-esteem, improves their adaptation to rapidly changing times (use of modern technologies, working with information, safety in virtual environments, etc.) and generally improves their quality of life.

Memory training in a community context is not only a tool for cognitive stimulation, but has significant social, health and community overlap. Memory training brings participants together within a group, creates new social bonds and friendships, promotes a sense of belonging, helps prevent feelings of loneliness and social isolation, and also contributes to the prevention of mental illness.¹¹

Participants in the memory training courses also learn basic knowledge about how the human brain works, which promotes interest in brain care and mental health in general.

Thus, memory training in a community setting is not seen as simply exercising the brain, but also has social, health and community impact. It can help build a healthier, more connected society in which people feel respected, competent and motivated to lead active lives.¹²

Mgr. Zdeněk Gloz

Certified Memory Trainer – Level III., Czech Republic;
e-mail: pametar@seznam.cz

After graduating in Social Care – Nursing (2006, Secondary Vocational School of Health and Social Care, Kyjov), I graduated in Rehabilitation-psychosocial care for disabled children, adults and the elderly (2012, Faculty of Health and Social Care, University of South Bohemia in České Budějovice). Since 2009 I have been working in the social services environment, where I have worked among others with people with disabilities and mental illness. Since 2012 I have been working with the elderly, since 2013 I have been organizing memory training courses and I am also a certified third level memory trainer (2013, Czech Society for Memory Training and Brain Jogging, Prague). I work with different target groups – active seniors, people with cognitive deficits.

9 VOSTRÝ a VETEŠKA, ref. 7.

10 VOSTRÝ a VETEŠKA, ref. 7.

11 VOSTRÝ a VETEŠKA, ref. 7.

12 VOSTRÝ a VETEŠKA, ref. 7.

Trénování paměti jako podpora komunity

Zdeněk Gloz

Abstrakt: Trénování paměti je v dnešní době již běžnou aktivitou pro seniory. Je to snadno dostupná aktivita, která se může stát významnou pro jednotlivé komunity. Kromě posilování funkcí našeho mozku, také podporuje sociální kontakt, sdílení zkušeností. Společné procvičování paměti vytváří příležitosti nejen ke stimulaci kognitivních funkcí, ale i k setkávání, udržování aktivního životního stylu a prevenci sociální izolace, která může ve vyšším věku nastat.

Trénování paměti se věnuji od roku 2013, převážně působím v regionu Slovácka, které leží na jihovýchodní Moravě. Spolupracujícími organizacemi jsou nejčastěji obecní knihovny, které zaujímají nepostradatelné místo v každé obci, v dnešní době to již dávno není pouze o výpůjčce knih, ale i o dalších aktivitách, které jsou komunitního charakteru. Příspěvek posluchače seznámí s průběhem tréninků paměti v regionu Slovácka, s jejich specifiky, variacemi a praktickými tipy z praxe.

Klíčová slova: trénování paměti, komunita, senioři, region Slovácko.

V posledních letech se problematika trénování paměti stává předmětem zvýšeného zájmu odborné i laické veřejnosti v České republice. Přesnější označení je však kognitivní trénink nebo stimulace rozumových schopností, protože kromě paměti jsou rozvíjeny také další kognitivní složky, např. koncentrace, exekutivní funkce, jazykové schopnosti, logické myšlení, prostorová orientace, vizuální percepce apod., které s naší pamětí velmi úzce souvisejí. Současné neurologické výzkumy zdůrazňují význam pravidelné kognitivní stimulace jako efektivního nástroje podpory neuroplasticity a významného posilování kognitivní rezervy tzv. rezervní mozkové kapacity, která může vést k oddálení nástupu klinických příznaků neurodegenerativních onemocnění našeho mozku, jako je Alzheimerova choroba nebo jiné formy demencí.¹

V rámci svého zaměstnání, kdy jsem pracoval jako vedoucí a sociální pracovník v denním stacionáři pro seniory, kteří se již potýkali s kognitivními obtížemi (v důsledku mírné kognitivní poruchy, počínající demence, cévní mozkové příhody nebo úrazu hlavy), jsem absolvoval systematické třístupňové vzdělávání a získal kvalifikaci certifikovaného trenéra paměti akreditovaného Českou společností pro trénování paměti a mozkový jogging v Praze pod vedením paní Ing. Dany Steinové, přední odbornice na kognitivní intervence v seniorském věku.²

Od roku 2013 jsem se této aktivitě věnoval v rámci své práce přímo s klienty denního stacionáře, a to jak skupinově, tak individuálně v rámci kognitivní rehabilitace. Postupně jsem rozšířil spolupráci s okolními obcemi, především díky zapojení do Národního týdne trénování paměti, který se koná současně s Evropským týdnem mozku. V rámci této iniciativy jsem začal spolupracovat s místními organizacemi – obecními knihovnami a kluby seniorů či obecními úřady – a začal pořádat edukační přednášky zaměřené na popularizaci metod kognitivního tréninku.

Od té doby pravidelně vedu kurzy trénování paměti v různých lokalitách regionu Slovácka (oblast jihovýchodní Moravy). Tento region leží na jihovýchodě Moravy u hranic se Slovenskem a zasahuje do okresů Hodonín, Břeclav, Uherské Hradiště a Zlín. Slovácko je region plný tradic, barevných krojů, pohostinnosti a svérázného nářečí.³

1 GUPTA, Sanjay a Kristin LOBERG. *Bystřejší mozek: jak zlepšit jeho výkon v každém věku*. Jan Melvil Publishing, 2022.

2 ČESKÁ SPOLEČNOST PRO TRÉNOVÁNÍ PAMĚTI A MOZKOVÝ JOGGING. *O nás*. Online. Dostupné na: <https://www.trenovanipameti.cz/o-nas/>. [zobrazeno 2025-03-17].

3 SLOVÁCKO.CZ. *O regione*. Online. Dostupné na: <https://www.slovacko.cz/o-regionu/>. [zobrazeno 2025-03-17].

Typickými účastníky kurzů jsou tzv. aktivní senioři, programy jsou ale otevřeny i lidem v produktivním věku, osobám se zdravotním postižením nebo lidem s počínajícími poruchami kognitivních funkcí. Spolupráce probíhá s širokým spektrem institucí – obecními knihovnami, kluby seniorů, obecními úřady, ale také se školami (mateřskými, základními i středními).

Zpočátku se u některých účastníků mohou objevovat psychologické bariéry – obavy z vlastního selhání, stud či strach z diagnózy demence. Někteří účastníci přicházejí s domnělou poruchou paměti, která je ve skutečnosti většinou podmíněna informačním přetížením a nedostatkem kognitivního klidu ve spojení s nadužíváním digitálních technologií. Uvedené jevy mohou ovlivňovat schopnosti koncentrace, která velmi úzce s naší pamětí souvisí. Dobrou zprávou je, že naši koncentraci je možné trénovat a posilovat. V souvislosti s úpadkem našich kognitivních funkcí v důsledku nadužívání digitálních technologií se můžeme setkat s pojmem digitální demence. Digitální demence je popisována jako snížení rozumových schopností, zejména v oblasti koncentrace, oslabené slovní zásoby, deficitu krátkodobé paměti, poruch úsudku a kritického myšlení, a to v důsledku nadměrné závislosti na digitálních technologiích.⁴

Kurzy trénování paměti probíhají sezónně, nejčastěji od října do května. V letních měsících dochází k přirozenému útlumu zájmu v důsledku sezónních aktivit účastníků (práce na zahradě, poli, ve vinohradech). Přesto poptávka po kurzech trénování paměti stále roste, avšak bývá limitována mými kapacitními možnostmi. V současnosti kurzy trénování paměti probíhají pravidelně na následujících místech regionu:

Tab. 1

MÍSTO	POČET ÚČASTNÍKŮ	ČETNOST (říjen – květen)	ROK ZAHÁJENÍ
Městská knihovna Strážnice	15	1x týdně	2014
Obec Petrov	20	1y týdně	2014
Svaz seniorů Sudoměřice	25	1x týdně	2023
Obecní knihovna Ratíškovice	20	1x týdně	2014
Obec Hrušky	10	1x týdně	2019
Obecní knihovna Kostice	15	1x měsíčně	2022
Městská knihovna Lanžhot	10	1x měsíčně	2022
Obec Šardice	13	2x měsíčně	2019
Svaz zdravotně postižených, Kyjov	22	1x měsíčně	2022
Regionální centrum Hodonín	13	1x týdně	2018
Městská knihovna Vracov	19	1x týdně	2016
Akademie volného času při Městské knihovně Veselí nad Moravou	30	2 semestry ročně	2018
Obecní knihovna Vnorovy	8	1x měsíčně	2024
Obec Kněždub	24	2x měsíčně	2024
Obec Tvarožná Lhota	13	1x měsíčně	2025
Obecní knihovna Lipov	29	1x týdně	2022
Obec Velká nad Veličkou	11	1x týdně	2019
Obec Hrubá Vrbka	9	1x týdně	2024
Obec Javorník	6	1x týdně	2024
Obec Tasov	14	1x měsíčně	2018

4 SPITZER, Manfred. *Digitální demence: jak připravujeme sami sebe a naše děti o rozum*. Host, 2016.

Další kurzy probíhají nepravidelně, například v rozsahu deseti setkání, pěti setkání nebo jednorázového setkání.

Největší zájem je ale o běžné kurzy trénování paměti pro seniory nejčastěji ve spolupráci s knihovnami. V dnešní době zaujímají knihovny velmi důležité místo v rámci obce, ve které působí resp. tamější komunitě. Služby knihoven už dávno nejsou jenom o půjčování knih, ale nabízejí celou řadu dalších aktivit – vzdělávání, přednášky, besedy, apod. V České republice je velmi dobře rozšířená síť knihoven, ve kterých je pořádání kurzů trénování paměti velmi oblíbené. Existuje i přímo specializovaná sekce pod Svazem knihovníků a informačních pracovníků (SKIP) knihovnici – trenéři paměti. Jednou ročně se koná dvoudenní trenérská dílna pro sdílení osvědčených praxí a metodických inspirací.⁵

Setkání v rámci kurzů trénování paměti trvají zpravidla šedesát minut a snaží se nepřipomínat školní prostředí. Nikoho nevyvolávám, nezkouším, nehodnotím, neznámkuji, ale snažím se, aby se účastníci cítili příjemně, uvolněné a zkusili zapojovat své rozumové schopnosti jiným způsobem než při běžném fungování. To, že je bude někdo zkoušet a hodnotit, bývá častou obavou některých účastníků. Principem je stimulace našich neuronů při řešení jednotlivých zadání, nezáleží až tak moc na výsledku, ale na procesu, který k němu směřuje. Někdy je těžké odhadnout potřebný čas ke splnění úkolu, ve skupinách jsou někdy lidé, kteří času potřebují více, proto by je nemělo odradit, pokud je někdo rychlejší než oni, trénování paměti není o rychlosti, každý potřebuje času jiné množství. Trénování paměti by mělo být komplexní, tzn. zaměřené na co nejvíce našich rozumových schopností. Nejvíce používám pracovní listy, podle jejich obtížnosti stihneme 4 – 6 cvičení za jednu hodinu. Zpětné vazby účastníků ukazují, že je nejvíce oslovují jazyková cvičení (doplňovačky, přesmyčky, spojovačky) a obrázková zadání. Méně populární jsou cvičení spojená s početními úlohami, logickými hádankami a vědomostními kvízy. Obsahem kurzů trénování paměti je také osvojování jednotlivých mnemotechnických pomůcek, které usnadňují zapamatování potřebných informací spolehlivějším způsobem. Mnemotechnické pomůcky jsou založeny na principu asociace a vizualizace, v rámci asociace se snažíme připodobnit si to, co si potřebujeme zapamatovat, k něčemu, co už známe, co je nám povědomé, dále se tuto asociaci snažíme vizualizovat, tzn. vytvořit si mentální obraz, představit si to v nové spojitosti.⁶ U účastníků kurzů trénování paměti jsou oblíbené zejména ty, které jsou spojeny se zdejšími regionem. Učili jsme se tak například jednotlivé obecní znaky celého okresu Hodonín, kterých je 82. Oblíbeným tématem pracovních listů zaměřených na regionální tematiku jsou například přesmyčky názvů obcí, využití lidových ornamentů ve cvičeních pozornosti, doplňování textů lidových písní, přísloví a rčení, poznávání méně známých míst regionu. Řekl bych, že lidé ze Slovácka jsou velkými patrioty, a proto jsou cvičení s touto tematikou u nich velmi oblíbená.

Trénování paměti má také velký psychosociální význam. V naší společnosti přibývá osamocené žijících seniorů. Nedobrovolná samota je daná do souvislosti se zhoršováním duševního zdraví, výskytem úzkostí, depresi nebo dokonce sebevražd.⁷ Z vlastního dlouhodobého pozorování, neformálních rozhovorů během setkávání a písemných zpětných vazeb na závěr kurzů vyplývá, že pro celou řadu účastníků kurzů trénování paměti je tato společenská aktivita jediná, které se účastní. Alespoň jednou týdně mají důvod se upravit, někam se vydat a být ve společnosti lidí se stejným zájmem. Na několika místech je skupinová soudržnost velmi silná, setkávají se i po skončení kurzů v pohostinském zařízení, kde se dále spontánně baví a posilují své sociální kontakty. Trénování paměti se stává pro mnohé z nich i součástí jejich životního stylu. Mnoho účastníků si plánuje i své další aktivity podle kurzů trénování paměti – například nejsou k dispozici pro hlídání vnoučat, přebírají si termíny u lékaře nebo přesouvají nákupy. Zároveň průběh kurzů trénování paměti mohou také narušit různé události jako je pohřeb v obci, chřipková epidemie, zájezd do divadla apod., kdy se setkání ruší.

5 SKIP ČR, Sekcia knihovníků – trenérov paměti. Úvodná stránka. Online. Dostupné na: <https://skip-treneri-pameti.webnode.cz/>. [zobrazeno 2025-03-17].

6 KARSTEN, Michaela a Gunther KARSTEN. *Úspěšná paměť: trénujte svůj mozek se světovými šampiony*. Biz-Books, 2014.

7 VOSTRÝ, Michal a Jaroslav VETEŠKA, Jaroslav. *Kognitivní rehabilitace seniorů: psychosociální a edukační souvislosti*. Grada, 2021.

Kurzy probíhají v prostorách, kde je možné sedět u stolu. Tato možnost je nejen komfortnější při vyplňování pracovních listů, ale také umožňuje vyzkoušet další způsoby aktivizace mozkových závitů (např. hraní společenských her). Na některých místech je pro účastníky k dispozici také drobné občerstvení.

V květnu nebo začátkem června končí na jednotlivých místech kurzy trénování paměti. Poslední setkání bývá slavnostní, spojené s pohoštěním a předáváním diplomů. Pohoštění musí být stylové, podává se míchaný nápoj mozek (griotka a vaječný koňak, při správném smíchání výsledek připomíná mozkovou tkáň), kokosový mozek (zákusek připravený z formy ve tvaru mozku) a diplom pro účastníky.

Kromě prezenční formy je realizována i online verze tréninků paměti – například v rámci Univerzity třetího věku při Západočeské univerzitě v Plzni. Trénování paměti v online prostředí má také svá specifika, ale je to opět jedna z cest, jak tuto aktivitu přiblížit více lidem. Od roku 2015 provozují facebookovou stránku Paměťář (1 700 sledujících, 03/2025), kde denně zveřejňují úkoly na procvičení našich kognitivních funkcí, na této platformě každý den reaguje 60–80 uživatelů této sociální sítě.

Dále spolupracuji s obecními zpravodaji několika obcí, kam posílám cvičení na trénink kognitivních funkcí. Tyto aktivity mohou využívat lidé, kteří preferují individuální přístup, nebo mají zdravotní obtíže spojené s omezením hybnosti. Pěkná spolupráce probíhala i s pečovatelskou službou, která rozvázala pracovní listy do domácností přímo zájemcům o posilování svých mozkových závitů. V době covidu byl velký zájem o doručování pracovních listů do poštovních schránek. Například v obci Ratíškovice tak mohli zájemci cvičení nacházet v šedesáti poštovních schránkách, v okolních obcích byla také příkladná spolupráce, někde také cvičení roznášeli do schránek, nechávali k rozebrání v obchodech, čekárnách u lékáře, na obecních úřadech apod.

Účast na projektu Erasmus+

V roce 2021 jsem měl možnost zúčastnit se projektu Erasmus+, kde byly zapojeny čtyři organizace: z České republiky, dvě ze Slovenska a jedna z Lotyšska. Tématem tohoto projektu byla *Kreativita ve vzdělávání seniorů*, každá z organizací představila různé inovativní přístupy na aktivizaci seniorů netradičním způsobem. Největší ohlas měl nápad košické organizace, která vytvořila unikovou místnost určenou speciálně pro seniory. Tento nápad si pak podle sebe mohly upravit ostatní organizace, a tak od doby projektu už vnikly tři unikové hry: „*Poklad staříčka Floriše*“, „*Cesty tetky Poluše*“ a „*Ztracený recept*“. Tyto hry jsou koncipovány jako mobilní program, proto se jich mohou zúčastnit i lidé přímo v místě svého bydliště. Principem těchto her je zapojit své rozumové schopnosti při řešení různých úkolů, získat tak nápovědy a pomocí nich rozluštit tu finální a dostat se tak k ukrytému pokladu. Přes mé prvotní obavy se tyto aktivity setkávají s velkým úspěchem a vysokým oceněním. Těší mě, že lidé v sobě dovedou najít skrytou hravost, vynalézavost a společnými silami zvládnou všechny úkoly a dostanou se až k pokladu. Unikovou hrou zakončujeme trénování paměti před prázdninami, velkou oblibu si tyto unikové hry získaly na letním příměstském táboře pro seniory v Komunitním centru Fara v Čelákovících, které se tam konají již třetím rokem.

Místní akční skupina Kyjovské Slovácko v pohybu

Již druhým rokem spolupracuji s kyjovskou organizací Kyjovské Slovácko v pohybu. Jedná se o místní akční skupinu, která nyní realizuje projekt „Budujeme komunitu od úsvitu do úsvitu“ v regionu Kyjovska.⁸ Tato aktivita reaguje na oslabení komunitního života po období pandemie COVID-19, kdy lidem začalo vyhovovat být doma a nestýkat se v rámci sousedských a přátelských vtaů. Jednou z aktivit tohoto projektu jsou i kurzy trénování paměti, setkání probíhají několikrát do měsíce i v nejmenších obcích této oblasti. Pro některé účastníky je to prvotní zkušenost s trénováním paměti. Dále jsou realizována posezení s harmonikářem, výtvarné workshopy, sousedská odpoledne, ochutnávky sousedských pokrmů a další.

8 KYJOVSKÉ SLOVÁCKO V POHYBU, z. s. *Projekt OPZ+*. Online. Dostupné na: <https://www.kyjovske-slovacko.com/cs/informace/projekt-opz>. [zobrazeno 2025-03-17].

V současnosti neexistuje lék, který by dokázal vyléčit Alzheimerovu chorobu či jiné formy demence. Vhodnými životními opatřeními, kam můžeme zařadit i pravidelný trénink kognitivních funkcí, můžeme však přispět k oddálení nástupu příznaků těchto neurodegenerativních onemocnění a tím prodloužit kvalitu života.⁹

Kromě přímého vlivu na kognitivní funkce posiluje tato aktivita i sociální vazby na komunitní úrovni. Stává se součástí životního stylu seniorů a napomáhá snižovat rizikové faktory rozvoje demence, jako je osamělost, sociální izolace a s nimi související duševní potíže (např. deprese, úzkosti).¹⁰

Z průzkumného šetření (analýza zpětné vazby od účastníků kurzů trénování paměti), do něhož se zapojilo 180 respondentů, vyplývá, že téměř jedna třetina účastníků (53 osob) žije v jednočlenné domácnosti. Přesto hodnotí kurzy velmi pozitivně – oceňují nejen jejich obsahovou náplň, ale i přístup lektora a prostředí, kde se tréninky konají. Většina účastníků uvádí, že vnímají, že tato aktivita posiluje jejich kognitivní funkce a také jejich sociální kontakty. Kurzy trénování paměti zároveň motivují některé účastníky k dalším formám celoživotního vzdělávání (univerzity třetího věku, akademie volného času,...), což posiluje jejich sebevědomí, zlepšuje přizpůsobování se rychle se měnící době (využívání moderních technologií, práce s informacemi, bezpečnost ve virtuálním prostředí,...) a celkově zvyšuje kvalitu jejich života.

Paměťový trénink v komunitním kontextu není pouze nástrojem kognitivní stimulace, ale má významný sociální, zdravotní a komunitní přesah. Trénování paměti stmeluje účastníky v rámci skupiny, vytváří nové sociální vazby a přátelství, podporuje pocit sounáležitosti, napomáhá předcházet pocitům samoty a sociální izolaci a také přispívá k prevenci duševního onemocnění.¹¹

Účastníci kurzů trénování paměti si také osvojují základní poznatky ohledně fungování lidského mozku, což podporuje zájem o péči o mozek a obecně i duševní zdraví.

Paměťový trénink v komunitním prostředí není tedy chápán jako prosté procvičování mozku, ale má také sociální, zdravotní a komunitní dopad. Může napomáhat k budování zdravější, propojenější společnosti, ve které se cítí lidé respektovaní, kompetentní a motivovaní k aktivnímu životu.¹²

Mgr. Zdeněk Gloz

Certifikovaný tréner pamäti III. stupňa, Česká republika;
e-mail: pametar@seznam.cz

Po absolvování oboru sociální péče – pečovatelská činnost (2006, Střední odborná škola zdravotnická a sociální, Kyjov) jsem absolvoval studijní obor rehabilitačně-psychosociální péče o postižené děti, dospělé a seniory (2012, Zdravotně sociální fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích).

Od roku 2009 pracuji v prostředí sociálních služeb, kdy jsem pracoval mimo jiné i s lidmi se zdravotním postižením a duševním onemocněním. Od roku 2012 se věnuji práci se seniory, od roku 2013 pořádám kurzy trénování paměti, jsem certifikovaným trenérem paměti třetího stupně (2013, Česká společnost pro trénování paměti a mozkový jogging, Praha). Pracuji s různými cílovými skupinami – s aktivními seniory, lidmi s kognitivním deficitem a dalšími.

9 VOSTRÝ a VETEŠKA, ref. 7.

10 VOSTRÝ a VETEŠKA, ref. 7.

11 VOSTRÝ a VETEŠKA, ref. 7.

12 VOSTRÝ a VETEŠKA, ref. 7.

Leveling up learning: Gamification Strategies for adult and youth education in libraries / Zvyšovanie úrovne učenia: Gamifikačné stratégie pre vzdelávanie dospelých v knižniciach

Karol Baranowski

Abstract: This presentation explores the transformative potential of gamification in adult education, with a focus on innovative practices championed by libraries and the librarians who skillfully implement them. As lifelong learning becomes increasingly critical in a rapidly evolving world, libraries are emerging as dynamic hubs for adult education, leveraging gamification to enhance engagement, motivation, and knowledge retention.

Gamification – applying game-design elements such as points, badges, leaderboards, and narrative-driven challenges—transcends traditional pedagogical approaches by tapping into adults’ intrinsic desires for autonomy, mastery, and purpose. Libraries, with their community-centered ethos, are uniquely positioned to design gamified programs that cater to diverse adult learners, including career-focused professionals, hobbyists, and underserved populations. Case studies highlight librarians who excel in this domain, crafting initiatives like interactive digital literacy quests, collaborative community challenges, and badge-based certification systems. These strategies not only make learning accessible and enjoyable but also foster social connection and a sense of achievement.

Key takeaways include practical frameworks for integrating gamification into adult education, balancing competition with collaboration, and addressing challenges such as accessibility and scalability. Attendees will gain insights into how librarians act as “game architects,” blending creativity with pedagogical expertise to reimagine learning experiences. Ultimately, this session underscores the power of gamification to democratize education, empower learners, and position libraries as vital players in the future of adult learning.

Keywords: Gamification, Adult education, Libraries, Innovative approaches.

Libraries have long been cornerstones of knowledge, yet dwindling visitor numbers and shifting user expectations challenge traditional service models. Recent studies¹ show that gamification can boost engagement and knowledge retention across educational settings. Among the most compelling strategies reshaping education is gamification – the integration of game-design elements into non-game contexts. Drawing from my experiences facilitating workshops at the Pedagogical Regional Library (Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka) and the Regional Public Library (Wojewódzka Biblioteka Publiczna) in Kraków, this article explores how gamification revitalizes adult education and empowers youth through collaborative game design.

Gamification in Adult Education: A Librarian’s Perspective

Adult learners often face unique challenges, from balancing professional responsibilities to overcoming preconceived notions about their capacity to learn. Gamification addresses these barriers by tapping into intrinsic motivators: autonomy, mastery, and purpose.

The term gamification is most commonly defined as “*the use of game design elements in non-game contexts*.”² Key elements include points, badges, leader boards, narrative, feedback loops, and voluntary

1 HAMARI, J., KOIVISTO, J. & SARSA, H., 2014. Does gamification work? – A literature review of empirical studies on gamification. In: *Proceedings of the 47th Hawaii International Conference on System Sciences*. Waikoloa, IEEE, 2014, s. 3025–3034.

2 DETERDING, S., DIXON, D., KHALED, R. & L. NACKE. From game design elements to gamefulness: Defining

participation.³

Within libraries, gamification aligns with self-determination theory,⁴ which posits that autonomy, competence, and relatedness drive intrinsic motivation. By mapping game elements onto these psychological needs – e.g., providing immediate feedback (competence) or allowing multiple solution paths (autonomy) – librarians can foster deeper, self-directed engagement.⁵

In my work with educators at the Pedagogical Regional Library in Kraków provided a firsthand look at gamification's potential. During a series of workshops focused on innovative teaching methods, I used gamification as an icebreaker for participants and as a case study for its application in education.

To introduce the topic, participants engaged in a short “quest” where they earned points by collaboratively solving riddles related to library resources. This activity mirrored the principles discussed later in the workshop, demonstrating how game mechanics could lower barriers to participation and spark curiosity. For instance, one educator remarked, “*I never realized how quickly a simple point system could turn a routine task into something exciting.*”

The second phase involved designing gamified lesson plans. Teachers worked in teams to create badge systems for student projects, narrative-driven assignments (e.g., “*Solve the mystery of the historical archive*”), and peer-reviewed leaderboards. Notably, many participants initially expressed scepticism about gamification's relevance to “serious” education. However, by the workshop's end, they acknowledged its versatility, particularly for adult learners who juggle education with work or family responsibilities.

The success of such initiatives lies in their adaptability. For example, a digital literacy program for adult learners was reimaged as a “*skill tree*” progression system. Participants unlocked new modules – such as online safety or data management – by earning points through quizzes and practical assignments. Leaderboards, though optional, encouraged friendly competition, while team challenges promoted peer support. Librarians observed that learners who previously hesitated to engage with technology became more confident, driven by the tangible rewards of badges and the satisfaction of visible progress.

Systematic reviews⁶ report moderate positive effects of gamification on motivation and learning outcomes, though results vary with context and design quality. In library environments, Nicholson⁷ argues that “meaningful gamification” should privilege intrinsic rewards - narrative discovery, mastery, social impact- over extrinsic points alone. Empirical studies in academic libraries⁸ document increases of up to 35 % in voluntary database use after implementing badge-based challenges. These findings informed the Kraków pilots described below.

Case Study: Collaborative Learning and Community Impact

At the Regional Public Library in Kraków, a community-centered project is going to be introduced next year. The project will introduce the gamification's power to bridge generational and cultural divides. A six-week program combined local history research with a city-wide scavenger hunt. Adults and teenagers will be collaborating to solve puzzles based on archival materials, culminating in a multimedia

“gamification.” In: *Proceedings of the 15th International Academic MindTrek Conference*, ACM, 2011, p. 10.

3 WERBACH, K. & D. HUNTER. *For the win: How game thinking can revolutionize your business*. Wharton Digital Press, 2012.

4 DECI, E. L. & R. M. RYAN, *The “what” and “why” of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior*. Psychological Inquiry, 2000.

5 KAPP, K. M. *The gamification of learning and instruction*. Pfeiffer, 2012.

6 KOIVISTO, J. & J. HAMARI. *The rise of motivational information systems: A review of gamification research*. International Journal of Information Management. vol. 45 (2019), s. 191-210.

7 NICHOLSON, S. A recipe for meaningful gamification. In: T. REINERS and L. C. WOOD, eds. *Gamification in education and business*. Springer, 2015, s. 1–20.

8 ABD-ALRAZAQ, A. A., ALHUWAIL, D., HOUSEH, M., HAMDI, M. & Z. Shah. The effectiveness of gamification for fostering engagement with library e-resources: A systematic review. *Journal of Academic Librarianship*, vol. 47 (2021), č. 4.

exhibition of their findings. This initiative will not only deepen participants' connection to Kraków's heritage but also highlight how gamification fosters intergenerational dialogue and collective achievement.

Empowering Youth Through Game Design

While gamification is often viewed as a tool for educators, involving learners as co-creators amplifies its impact. In a series of workshops with teenagers at both libraries, we shifted from using gamification as a teaching method to guiding youth in designing their own educational games. Participants learned to outline game mechanics, craft narratives, and align objectives with curricular goals, such as exploring historical events or scientific concepts.

One standout project involved a group designing a board game about climate change. The process required research into environmental science, collaboration to balance gameplay and educational content, and creative problem-solving to represent complex systems through simple rules. The teens discovered that game design is inherently interdisciplinary: it demanded teamwork, critical thinking, and iterative testing. By the end of the workshop, they had not only built a functional prototype but also developed a deeper understanding of sustainability issues.

These experiences underscore how game design cultivates transferable skills. Participants reported improved communication, resilience in troubleshooting flaws in their designs, and a renewed enthusiasm for self-directed learning. Moreover, using diverse materials – from physical craft supplies to digital tools like Canva and Scratch – allowed them to experiment with multiple modes of expression.

Librarians as Game Architects: Balancing Creativity and Pedagogy

Effective gamification requires more than adding points or badges; it demands a nuanced understanding of pedagogy and audience needs. In workshops with librarians, we explored frameworks for aligning game mechanics with learning outcomes. For instance, a badge system for a coding course might prioritize incremental challenges to build confidence, while a narrative-driven history program could emphasize exploration and discovery.

A key takeaway from these sessions was the importance of inclusivity. Gamification must avoid exacerbating disparities – for example, ensuring digital platforms are accessible or offering non-competitive alternatives for learners uncomfortable with leaderboards. At the Regional Public Library, a badge-based certification program for digital skills included options for group achievements, allowing less tech-savvy participants to contribute without pressure.

The Rise of Gamification in Adult Education

Gamification transcends traditional teaching methods by tapping into intrinsic human motivations: autonomy, mastery, and purpose. Elements such as points, badges, leaderboards, and narrative-driven challenges transform learning into an interactive, goal-oriented experience. For adult learners – particularly career-focused professionals, hobbyists, and underserved populations – this approach mitigates the monotony of conventional education and fosters sustained engagement.

Challenges and Future Directions

Scaling gamified programs remains a hurdle. While libraries in Kraków have successfully piloted small-scale initiatives, expanding them requires sustainable resources, from training librarians as “*game architects*” to securing funding for technology. Another challenge is measuring long-term impact; while immediate engagement is evident, tracking knowledge retention or behavioral changes demands ongoing evaluation.

Nevertheless, the potential is vast. Emerging technologies like augmented reality (AR) could enable immersive library quests, while partnerships with schools and businesses might expand access to gamified learning. For example, a collaboration with a local university could turn academic research into

community challenges, blurring the lines between formal and informal education.

Practical Frameworks for Implementation

Effective gamification requires strategic planning:

1. Define Objectives: Align game mechanics with learning outcomes (e.g., badges for completing modules).
2. Balance Competition and Collaboration: Leaderboards can motivate, but overly competitive environments may alienate. Pair them with team challenges.
3. Leverage Narrative: Story-driven tasks (e.g., “*Save the library from a digital virus!*”) enhance immersion.
4. Ensure Accessibility: Offer analog alternatives for digital programs to include technophobic learners.

At the Kraków workshops, educators emphasized the importance of flexibility. One librarian noted, “*Not every game element works for every audience. Pilot testing is essential.*”

Challenges and Considerations

While gamification offers immense potential, it is not without hurdles:

- Scalability: Designing bespoke programs strains limited resources.
- Sustainability: Maintaining learner interest over time requires periodic updates.
- Assessment: Measuring long-term impact remains difficult.

Conclusion: Libraries as Catalysts for Lifelong Learning

Gamification is more than a trend – it is a paradigm shift in how we approach education. By transforming passive learners into active participants, it democratizes access to knowledge and fosters a culture of curiosity. My experiences in Kraków’s libraries reaffirm that librarians are uniquely positioned to lead this shift. Whether guiding adults through digital literacy quests or mentoring teens in game design, they blend pedagogical expertise with creativity to build inclusive, engaging learning ecosystems.

As libraries continue to evolve, their role as hubs for innovation and community connection will only grow. By embracing gamification, they affirm their relevance in a changing world – one where learning is not just a necessity but an adventure.

mgr Karol Baranowski

Regional Public Library in Krakow, Poland;
e-mail: karol.b84@gmail.com

He is a librarian with a passion for innovation and adult education. As a professional in the field of librarianship, he combines the traditional values of reading culture with modern methods of engaging audiences. He specializes in designing educational programs based on gamification, which transform libraries into spaces for interactive learning and social integration.

His work focuses on using technology, educational games, and non-standard solutions to adapt the library's offerings to the needs of adult users. Karol is also an advocate for access to knowledge – he promotes the idea of lifelong learning by organizing workshops, debates, and strategic games that teach critical thinking and cooperation.

He believes that libraries are not just book warehouses, but living community centres where education meets creativity. His approach is based on building relationships with users, analysing their needs, and creating projects that connect generations and are inspired by the local context.

Zvyšovanie úrovne vzdelávania: Stratégie gamifikácie pre vzdelávanie dospelých v knižniciach

Karol Baranowski

Abstrakt: Príspevok skúma transformačný potenciál gamifikácie vo vzdelávaní dospelých so zameraním na inovatívne prístupy, ktoré uplatňujú knižnice a knihovníci pri ich efektívnej implementácii. Keďže celoživotné vzdelávanie je v rýchlo sa meniacej spoločnosti čoraz dôležitejšie, knižnice sa stávajú dynamickými centrami vzdelávania dospelých a využívajú gamifikáciu na zvyšovanie angažovanosti, motivácie a udržania vedomostí.

Gamifikácia – uplatňovanie prvkov herného dizajnu, ako sú body, odznaky, rebričky či príbehom motivované výzvy – prekonáva tradičné pedagogické prístupy tým, že oslovuje vnútorné potreby dospelých študentov po samostatnosti, majstrovstve a zmysluplnosti. Knižnice, vďaka svojmu komunitnému étosu, majú jedinečné postavenie pri tvorbe gamifikovaných programov pre rôznorodé cieľové skupiny dospelých, vrátane profesionálov orientovaných na kariéru, voľnočasových nadšencov či nedostatočne obslužených populácií.

Prípadové štúdie poukazujú na knihovníkov, ktorí v tejto oblasti vynikajú – vytvárajú iniciatívy ako interaktívne úlohy v oblasti digitálnej gramotnosti, kolaboratívne komunitné výzvy či certifikačné systémy založené na odznakoch. Tieto stratégie nielen sprístupňujú a zatriktívňujú proces učenia, ale zároveň podporujú sociálne prepojenie a pocit úspechu.

Kľúčové poznatky zahŕňajú praktické rámce pre integráciu gamifikácie do vzdelávania dospelých, vyváženie súťaživosti a spolupráce, ako aj riešenie výziev týkajúcich sa dostupnosti a škálovateľnosti. Účastníci získajú pohľad na to, ako knihovníci vystupujú – ako „architekti hier“, ktorí spájajú kreativitu s pedagogickými odbornými znalosťami s cieľom znovu vytvárať inšpiratívne vzdelávacie zážitky.

Prezentácia zdôrazňuje silu gamifikácie ako nástroja na demokratizáciu vzdelávania, posilnenie postavenia učiacich sa a upevnenie postavenia knižníc ako kľúčových aktérov budúcnosti vzdelávania dospelých.

Kľúčové slová: gamifikácia, vzdelávanie dospelých, knižnice, inovatívne prístupy.

Knižnice sú už dlho základnými kameňmi poznania, ale klesajúci počet návštevníkov a meniace sa očakávanie používateľov spochybňujú tradičné modely služieb. Nedávne štúdie¹ ukazujú, že gamifikácia môže zvýšiť angažovanosť a udržanie si vedomostí vo vzdelávacích zariadeniach. Medzi najzaujímavejšie stratégie, ktoré pretvárajú vzdelávanie, patrí gamifikácia – integrácia prvkov herného dizajnu do neherného kontextu. Na základe mojich skúseností s vedením workshopov v Pedagogickej regionálnej knižnici (Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka) a Regionálnej verejnej knižnici (Wojewódzka Biblioteka Publiczna) v Krakove tento článok skúma, ako gamifikácia oživuje vzdelávanie dospelých a posilňuje postavenie mládeže prostredníctvom spoločného herného dizajnu.

Gamifikácia vo vzdelávaní dospelých: Pohľad knihovníka

Dospelí študenti často čelia jedinečným výzvam, od zosúladenia pracovných povinností až po prekonávanie predsudkov o ich schopnosti učiť sa. Gamifikácia rieši tieto prekážky tým, že využíva vnútorné motívatory: samostatnosť, majstrovstvo a zmysel.

1 HAMARI, J., KOIVISTO, J. & SARSA, H., 2014. Does gamification work? – A literature review of empirical studies on gamification. In: *Proceedings of the 47th Hawaii International Conference on System Sciences*. Waikoloa, IEEE, 2014, s. 3025–3034.

Pojem „gamifikácia“ sa najčastejšie definuje ako „použitie prvkov herného dizajnu v neherných kontextoch.“² Medzi kľúčové prvky patria body, odznaky, rebríčky, rozprávanie, slučky spätnej väzby a dobrovoľná účasť.³

V rámci knižníc je gamifikácia v súlade s teóriou sebaurčenia,⁴ ktorá predpokladá, že autonómia, kompetencia a príbuznosť sú hnacou silou vnútornej motivácie. Mapovaním herných prvkov na tieto psychologické potreby – napr. poskytovaním okamžitej spätnej väzby (kompetencia) alebo umožnením viacerých ciest riešenia (autonómia) – môžu knihovníci podporiť hlbšiu, na seba orientovanú angažovanosť.⁵

Pri mojej práci s pedagógmi v Pedagogickej regionálnej knižnici v Krakove som sa z prvej ruky presvedčil o potenciáli gamifikácie. Počas série workshopov zameraných na inovatívne vyučovacie metódy som použil gamifikáciu ako icebreaker pre účastníkov a ako štúdium jej aplikácie vo vzdelávaní.

Na úvod sa účastníci zapojili do krátkeho „questu“, v ktorom získavali body spoločným riešením hádaniek týkajúcich sa knižničných zdrojov. Táto aktivita odrážala princípy, o ktorých sa diskutovalo neskôr na seminári, a ukázala, ako herná mechanika môže znížiť bariéry účasti a podniknúť zvedavosť. Napríklad jeden pedagóg poznamenal: „*Nikdy som si neuvedomil, ako rýchlo môže jednoduchý bodový systém zmeniť rutinnú úlohu na niečo vzrušujúce.*“

Druhá fáza zahŕňala navrhovanie herných plánov vyučovacích hodín. Učitelia pracovali v tímoch, aby vytvorili systémy odznakov pre žiacke projekty, úlohy založené na príbehu (napr. „Vyriešte záhadu historického archívu“) a rebríčky hodnotené kolegami. Je pozoruhodné, že mnohí účastníci spočiatku vyjadrili skepsu, pokiaľ ide o význam gamifikácie pre „seriózne“ vzdelávanie. Na konci seminára však uznali jej všestrannosť, najmä pre dospelých študentov, ktorí kombinujú vzdelávanie s pracovnými alebo rodinnými povinnosťami.

Úspech takýchto iniciatív spočíva v ich prispôsobivosti. Napríklad program digitálnej gramotnosti pre dospelých učiacich sa bol prepracovaný do podoby „stromu zručností“. Účastníci si odomykali nové moduly – napríklad online bezpečnosť alebo správu údajov – získavaním bodov prostredníctvom kvízov a praktických úloh. Rebríčky, hoci nepovinné, podporovali priateľskú súťaživosť, zatiaľ čo tímové výzvy posilňovali vzájomnú podporu. Knižníci si všimli, že študenti, ktorí predtým váhali s používaním technológií, si začali viac veriť, pretože ich hmatateľné odmeny v podobe odznakov a uspokojenie z viditeľného pokroku boli hnacím motorom.

Systematické prehľady⁶ uvádzajú mierne pozitívne účinky gamifikácie na motiváciu a výsledky vzdelávania, hoci výsledky sa líšia v závislosti od kontextu a kvality dizajnu. V prostredí knižníc Nicholson⁷ tvrdí, že „zmysluplná gamifikácia“ by mala uprednostňovať vnútorné odmeny – naratívne objavovanie, zvládnutie, sociálny vplyv – pred samotnými vonkajšími bodmi. Empirické štúdie v akademických knižniciach⁸ dokumentujú nárast dobrovoľného využívania databáz až o 35 % po zavedení výziev založených na odznakoch.

2 DETERDING, S., DIXON, D., KHALED, R. & L. NACKE. From game design elements to gamefulness: Defining “gamification.” In: *Proceedings of the 15th International Academic MindTrek Conference*, ACM, 2011, s. 10.

3 WERBACH, K. & D. HUNTER. *For the win: How game thinking can revolutionize your business*. Wharton Digital Press, 2012.

4 DECI, E. L. & R. M. RYAN, *The “what” and “why” of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior*. Psychological Inquiry, 2000.

5 KAPP, K. M. *The gamification of learning and instruction*. Pfeiffer, 2012.

6 KOIVISTO, J. & J. HAMARI. *The rise of motivational information systems: A review of gamification research*. International Journal of Information Management. vol. 45 (2019), s. 191-210.

7 NICHOLSON, S. A recipe for meaningful gamification. In: T. REINERS and L. C. WOOD, eds. *Gamification in education and business*. Springer, 2015, s. 1–20.

8 ABD-ALRAZAQ, A. A., ALHUWAIL, D., HOUSEH, M., HAMD, M. & Z. Shah. The effectiveness of gamification for fostering engagement with library e-resources: A systematic review. *Journal of Academic Librarianship*, vol. 47 (2021), č. 4.

Prípadová štúdia: Spoločné vzdelávanie a vplyv na komunitu

V Regionálnej verejnej knižnici v Krakove sa v budúcom roku zavedie projekt zameraný na komunitu. Projekt predstaví silu gamifikácie pri prekonávaní generačných a kultúrnych rozdielov. Šesťtyždňový program kombinuje výskum miestnej histórie s celomestským hľadaním pokladov. Dospelí a tínedžeri budú spolupracovať pri riešení hádaniek na základe archívnych materiálov, ktoré vyvrcholia multimediálnou výstavou ich zistení. Táto iniciatíva nielen prehĺbi vzťah účastníkov k dedičstvu Krakova, ale tiež poukáže na to, ako gamifikácia podporuje medzigeneračný dialóg a kolektívny úspech.

Posilnenie postavenia mládeže prostredníctvom herného dizajnu

Hoci sa gamifikácia často považuje za nástroj pre pedagógov, zapojenie učiacich sa ako spolutvorcov zvyšuje jej vplyv. V sérii workshopov s tínedžermi v oboch knižniciach sme prešli od používania gamifikácie ako vyučovacej metódy k vedeniu mladých ľudí pri navrhovaní ich vlastných vzdelávacích hier. Účastníci sa naučili načrtnúť herné mechaniky, vytvoriť príbehy a zosúladiť ciele hier s cieľmi učebných osnov, ako je napríklad skúmanie historických udalostí alebo vedeckých konceptov.

Jeden z významných projektov sa týkal skupiny, ktorá navrhla stolovú hru o zmene klímy. Tento proces si vyžadoval výskum vedy o životnom prostredí, spoluprácu pri hľadaní rovnováhy medzi hrou a vzdelávacím obsahom a tvorivé riešenie problémov, aby sa pomocou jednoduchých pravidiel znázornili zložité systémy. Tínedžeri zistili, že navrhovanie hier je vo svojej podstate interdisciplinárne: vyžaduje si tímovú prácu, kritické myslenie a opakované testovanie. Na konci workshopu nielenže vytvorili funkčný prototyp, ale aj hlbšie pochopili problematiku udržateľnosti.

Tieto skúsenosti zdôrazňujú, ako herný dizajn rozvíja prenosné zručnosti. Účastníci uvádzali zlepšenie komunikácie, odolnosť pri odstraňovaní chýb vo svojich návrhoch a obnovenie nadšenia pre samostatné učenie. Okrem toho im používanie rôznych materiálov – od fyzických remeselných nástrojov až po digitálne nástroje ako Canva a Scratch – umožnilo experimentovať s viacerými spôsobmi vyjadrovania.

Knihovníci ako architekti hier: Vyvažovanie kreativity a pedagogiky

Efektívna gamifikácia si vyžaduje viac než len pridávanie bodov alebo odznakov; vyžaduje si detailné pochopenie pedagogiky a potrieb publika. Na seminároch s knihovníkmi sme skúmali rámce na zosúladenie hernej mechaniky s výsledkami vzdelávania. Napríklad systém odznakov pre kurz kódovania by mohol uprednostňovať postupné výzvy na budovanie sebadôvery, zatiaľ čo program zameraný na históriu by mohol kladť dôraz na skúmanie a objavovanie.

Kľúčovým poznatkom z týchto stretnutí bol význam inkluzívnosti. Gamifikácia sa musí vyhýbať prehľbovaniu rozdielov – napríklad zabezpečením prístupnosti digitálnych platforiem alebo ponúknutím nesúťažných alternatív pre študentov, ktorým sú rebríčky nepríjemné. V regionálnej verejnej knižnici program certifikácie digitálnych zručností založený na odznakoch zahŕňal možnosti skupinových úspechov, čo umožnilo menej technicky zdatným účastníkom prispieť bez tlaku.

Vzostup gamifikácie vo vzdelávaní dospelých

Gamifikácia prekonáva tradičné vyučovacie metódy tým, že využíva vnútorné ľudské motivácie: samostatnosť, majstrovstvo a zmysel. Prvky, ako sú body, odznaky, rebríčky a výzvy založené na príbehu, menia učenie na interaktívny, na cieľ orientovaný zážitok. Pre dospelých učiacich sa – najmä profesionálov zameraných na kariéru, záľuby a populácie s nedostatočnými službami – tento prístup zmierňuje monotónnosť bežného vzdelávania a podporuje trvalú angažovanosť.

Výzvy a budúce smerovanie

Škálovanie gamifikovaných programov zostáva prekážkou. Knižnice v Krakove síce úspešne odskúšali malé iniciatívy, ale ich rozšírenie si vyžaduje udržateľné zdroje, od školenia knihovníkov ako „herných architektov“ až po zabezpečenie financovania technológií. Ďalšou výzvou je meranie dlhodobého vplyvu;

zatiaľ čo okamžité zapojenie je evidentné, sledovanie udržania vedomostí alebo zmien správania si vyžaduje priebežné hodnotenie.

Napriek tomu je potenciál obrovský. Nové technológie, ako je rozšírená realita (AR), by mohli umožniť plniť knižničné úlohy („questy“) vo virtuálnom svete, zatiaľ čo partnerstvá so školami a podnikmi by mohli rozšíriť prístup k hernému vzdelávaniu. Napríklad spolupráca s miestnou univerzitou by mohla premeniť akademický výskum na komunitné výzvy, čím by sa zmazali hranice medzi formálnym a neformálnym vzdelávaním.

Praktické rámce na implementáciu

Efektívna gamifikácia si vyžaduje strategické plánovanie:

1. Definujte ciele: Zosúladiť herné mechaniky s výsledkami vzdelávania (napr. odznaky za absolvovanie modulov).
2. Vyvážte súťaženie a spoluprácu: Líderské tabuľky môžu motivovať, ale príliš súťaživé prostredie môže odradiť. Spojte ich s tímovými výzvami.
3. Využívajte rozprávanie: Úlohy založené na príbehu (napr. *„Zachráňte knižnicu pred digitálnym vírusom!“*) zvyšujú pohltenie.
4. Zabezpečte dostupnosť: Ponúknite analógové alternatívy digitálnych programov, aby ste zapojili aj študentov trpiacich technofóbiou.

Na workshopoch v Krakove pedagógovia zdôrazňovali význam flexibility. Jeden knihovník poznamenal: *„Nie každý herný prvok funguje pre každé publikum. Pilotné testovanie je nevyhnutné.“*

Výzvy a zväznenia

Hoci gamifikácia ponúka obrovský potenciál, nie je bez prekážok:

- Škálovateľnosť: Navrhovanie programov na mieru zatažuje obmedzené zdroje.
- Udržateľnosť: Udržanie záujmu učiacich sa v priebehu času si vyžaduje pravidelné aktualizácie.
- Hodnotenie: Meranie dlhodobého vplyvu je stále zložité.

Záver: Knižnice ako katalyzátory celoživotného vzdelávania

Gamifikácia je viac než len trend – je to zmena paradigmy v prístupe k vzdelávaniu. Tým, že mení pasívnych študentov na aktívnych účastníkov, demokratizuje prístup k vedomostiam a podporuje kultúru zvedavosti. Moje skúsenosti z krakovských knižníc potvrdzujú, že knihovníci majú jedinečnú pozíciu na to, aby viedli túto zmenu. Či už vedú dospelých pri hľadaní digitálnej gramotnosti, alebo mentorujú tínedžerov pri navrhovaní hier, spájajú pedagogické odborné znalosti s kreativitou pri budovaní inkluzívnych, pútavých vzdelávacích ekosystémov.

Keďže knižnice sa naďalej vyvíjajú, ich úloha ako centier inovácií a komunitného prepojenia bude len rásť. Prijatím gamifikácie potvrdzujú svoj význam v meniacom sa svete, v ktorom učenie nie je len nevyhnutnosťou, ale aj dobrodružstvom.

mgr Karol Baranowski

Regionálna verejná knižnica v Krakove, Poľsko;
e-mail: karol.b84@gmail.com

Je knihovník s vášňou pre inovácie a vzdelávanie dospelých. Ako profesionál v oblasti knihovníctva spája tradičné hodnoty kultúry čítania s modernými metódami zapájania publika. Špecializuje sa na navrhovanie vzdelávacích programov založených na gamifikácii, ktoré menia knižnice na priestory pre interaktívne vzdelávanie a sociálnu integráciu.

Jeho práca sa zameriava na využívanie technológií, vzdelávacích hier a neštandardných riešení s cieľom prispôbiť ponuku knižnice potrebám dospelých používateľov. Karol je tiež zástancom otvoreného prístupu k vedomostiam – propaguje myšlienku celoživotného vzdelávania organizovaním workshopov, diskusií a strategických hier, ktoré učia kritickému mysleniu a spolupráci.

Je presvedčený, že knižnice nie sú len sklady kníh, ale živé komunitné centrá, kde sa vzdelávanie stretáva s tvorivosťou. Jeho prístup je založený na budovaní vzťahov s používateľmi, analýze ich potrieb a vytváraní projektov, ktoré spájajú generácie a sú inšpirované miestnym kontextom.

Colours of Memories: Art Therapy as a treatment and relaxation option for seniors / Farby spomienok: Arteterapia ako možnosť liečby a relaxácie

Eva Černoková

Abstract: Art therapy and cognitive training are psychosocial interventions aimed at improving the mental health, emotional stability, and overall quality of life of seniors. The term 'therapy' in this context refers to a systematic therapeutic process that reduces stress, stimulates memory, and promotes emotional regulation through art techniques and relaxation exercises. The paper summarizes experiences from community and institutional settings for the elderly, describes the structure of art therapy sessions - from the initial relaxation, through guided reminiscence exercises (e.g., collages of family photographs), to the final sharing of creations - and shows the possibilities of integrating them into active ageing programmes.

Keywords: art therapy, seniors, psychosocial intervention, cognitive stimulation, reminiscence, relaxation techniques.

Introduction

Meaningful and creative leisure is a key element of active ageing. Today, there is a growing need for psychosocial interventions that take into account the specificities of older age and promote not only the physical, but also the psychological and social well-being of seniors. In this context, art therapy is proving to be an effective tool that links artistic expression, emotional regulation, and cognitive enhancement.

This paper is based on several years of experience in community studios and senior living facilities. The sessions used a variety of materials - family photographs, mementos, magazine clippings, and anti-stress colouring books - to enable seniors to safely reflect on their life experiences and share them in a group setting. The collage technique, which encourages spontaneous non-verbal expression, was very popular, while the subsequent group discussion strengthens the sense of belonging and social bonds.

The paper aims to present the possibilities of linking art therapy with reminiscence and cognitive stimulation techniques. It describes the structure of the sessions from the initial relaxation, through guided visualisation of memories, to the actual art making and sharing of outcomes. Attention is also given to the importance of the creative process for the psychological well-being of seniors and how these activities can be integrated into broader programs to promote active aging.

Theoretical and methodological background

In the context of this paper, I do not see the term treatment in the sense of a medical or clinical intervention, but as a supportive therapeutic approach that improves psychological well-being, reduces anxiety, and supports cognitive function.¹ It is thus treatment in a broader psychosocial sense, as part of the process of promoting mental health and quality of life.

The starting point for the chosen interventions is the concept of reminiscence according to Šicková,² who describes reminiscence therapy as a systematic process that uses memories of the past to strengthen identity, process experienced events, and increase the client's self-esteem. Combined with art techniques (e.g., collage, painting from personal memories, creating from photographs), these approaches provide a space for seniors to express themselves nonverbally, reflect on their own history, and share in a safe and supportive environment.³

1 RUBIN, J. A. *Approaches to Art Therapy: Theory and Technique*, 3rd ed. Routledge, 2016.

2 ŠICKOVÁ, J. *Arteterapia: Teória a prax*. Slovenské vydavateľstvo, 2015.

3 ŠICKOVÁ, ref. 2.

Relaxation techniques were also used (e.g., breathing exercises before creating, visualizations, anti-stress coloring), which served as a preparatory phase for the art activities and promoted concentration and emotional attunement of the participants.

Art therapy – as a specific form of expressive therapy, according to Šicková,⁴ uses art means to facilitate self-expression, process life experiences, and support the client's psychological health. It does not focus on the aesthetic quality of artistic expression, but on the process of creation as a means of emotional regulation, self-knowledge, and reduction of psychological tension. In the context of the elderly population, art therapy contributes to stress reduction, stimulation of memory functions, maintenance of communication skills, and strengthening the sense of life meaning and personal value.⁵ As Malchiodi⁶ points out, *“creating a safe and supportive environment in art therapy allows clients to reconnect with their inner resources, strengthen adaptive coping strategies, and deepen their sense of belonging in the group.”*

Reminiscence therapy - uses all the senses to help people with dementia remember events, people, and places from their past.⁷ It is also suitable for people with Alzheimer's and Parkinson's disease, as well as other conditions caused by brain disease. It works because it uses memories that have been recalled and revisited repeatedly over many years. With the right triggers, these memories can be recovered and revisited. The smell of a favorite recipe or the sound of a favorite song can bring back memories from the past. Reminiscence therapy is an informal approach that encourages clients to talk about past events they recall using a variety of aids such as old pictures and music. In this way, they can share personal stories that evoke positive memories and emotions. Through reminiscence, the individual can feel reassured, which in turn improves their self-esteem, mental well-being, and social interactions; active recollection of life events in order to strengthen identity.⁸

Memory training is a systematic form of cognitive stimulation aimed at maintaining and improving mental abilities, especially in the area of short- and long-term memory. It includes a variety of structured activities that promote attention, verbal and visual memorisation, logical thinking, and the ability to recall information. The practice uses validated cognitive tools and tests (e.g., adapted Stroop test, work with word associations, sequences, or memory cards) that are adapted to the abilities and needs of the target group, especially the elderly.

Target group and methodology

The programme involved 68 seniors aged between 65 and 93 years (average age 77 years), of whom 54 were women and 14 were men. Participants attended regular sessions of 60 to 90 minutes, once a week for 10 to 12 weeks.

Activities were implemented during 2024 as part of regular art therapy sessions:

- in a community studio within the leisure centre (senior women aged 65-86, without serious diagnoses, independent),
- in a facility for the elderly (ZPS) and Charity House (clients without serious diagnoses, independent, and also with mild to moderate dementia, 70-93 years old, mostly women).

The groups were existing (not purposely formed), and signing up for activities was voluntary. In the ZPS, participants were selected in collaboration with facility staff based on their ability to actively participate in group creative activities.

4 ŠICKOVÁ, ref. 2.

5 ŠICKOVÁ, ref. 2.

6 MALCHIODI, C. A. *The Art Therapy Sourcebook*. McGraw-Hill., 2007, p. 45.

7 GELLER, H. Benefits of Reminiscence Therapy, October 27, 2017.

8 WESTERHOF, G. J. & E. T. BOHLMEIJER, E. T. Celebrating life: reminiscence and narratives in aging. *Journal of Aging Studies*, vol. 29 (2024), p.107-114.

The following items were used in the creation:

- family photos (your own or from the archives of the facility),
- postcards, magazine clippings, small objects (triggers of memories),
- anti-stress coloring books, crayons, markers, watercolor, tempera, glue, scissors, drawings, brushes, acrylic, natural materials.

The most used and popular technique was collage, which is very suitable in the senior population because of its accessibility, ease of use, and the possibility of spontaneous expression.

Examples of activities

Topic: Tree of my life – Painting of life stages

Painting of a tree where the roots, trunk and branches symbolize childhood, adulthood and selected memories. Before the actual creation, a short visualisation will encourage introspection and promote relaxation.

Topic: Creative memories in nature – Art therapy with natural materials

Using dried leaves, small twigs, seeds, or bark to create paintings (e.g. bugs), combining fine motor skills with stimulation of autobiographical memory.

Theme: coloured world under the surface – Collage aquarium

A combination of acrylic painting and collage with pre-prepared images of fish, allowing seniors to develop creativity, fine motor skills, and practice spatial imagination.

Topic: Painting memories – Visualisation: a journey into the past in four paintings

A meditative visualisation of a return to childhood, followed by the division of the canvas into four parts, in which participants paint significant childhood memories.

Feedback and evaluation

The evaluation of the impact of the activities was carried out through:

- observations (emotions during creation, level of involvement, non-verbal expressions),
- a short satisfaction questionnaire (in the studio),
- interviews with social workers and staff in ZPS.

Participants repeatedly expressed satisfaction with the activities, relaxation, a sense of meaningful time spent and enjoyment of creating. Improvements in mood, increased interest in group activities, and tension release were noted in the facilities.

Topic: **Tree of my life - Painting of life stages**

This activity was aimed at promoting self-expression, reflection on life events, and memory through the symbolic meaning of important moments. The seniors created their own “*tree of life*,” where the different parts of the tree represented different stages of their lives – the roots represented themselves as a child and things associated with childhood, the trunk represented adulthood, and the branches with leaves were the memories they cherish most.

Course of the activity:

At the beginning, we discussed what the “*tree of life*” could symbolize and what important events could be captured in it. Each participant was given two sheets of paper and could choose a pre-drawn tree if they did not dare to draw the base of the tree themselves, or a blank paper on which they drew their tree. Most chose the pre-drawn paper.

- Roots: seniors drew here symbols associated with their childhood - house, family, favourite toys, or places where they grew up.
- Trunk: Represented adulthood, family life, work, or significant decisions that shaped their life path.
- Branches and leaves: they could add images of happy memories, important people, or moments they want to preserve. Some have also written words or dates on the letters.

Once finished, participants shared their creations and explained what their trees represented. Conversations about their lives and memories created a pleasant atmosphere in the group and contributed to the creation of new friendships.

What did the activity bring them?

Strengthening memory and the ability to recall important moments in life.

A sense of pride and joy in the creative process.

An opportunity to share your life story and practice communication skills. Some just told brief info, others enjoyed being able to share their lives with others.

Improving fine motor skills and concentration when creating details.

This activity proved that even a simple art process can be a powerful tool for identity empowerment, self-expression, and sharing life experiences.

Fig. 1 Archive Černoková, photo from a workshop with clients from the charity

Creative memories in nature - Art therapy with natural materials

One of the art therapy activities that brought joy and positive results to the seniors was creating bugs from natural materials. This activity combined elements of creativity, fine motor skills, and memory stimulation, while also allowing seniors to experience a sense of accomplishment and the joy of creating.

Course of the activity:

At the beginning, everyone chose from a variety of natural materials – dried leaves, small twigs, tree bark, seeds, or flowers – and was given the task of creating a bug or other small creature that could live

in a forest or meadow. Using glue, they glued the basic shapes onto the base and then drew details with pastels, markers, or acrylics.

The whole process was divided into several steps:

1. Selection of materials – seniors chose different leaves, twigs, and other natural materials to practice their fine motor skills and sensory perception.
2. Beetle making – They glued leaves as a body or wings, small twigs as legs, and drew eyes and other details.
3. Storytelling – Each participant was allowed to assign a name to their bug and tell a short story about its life.

What did the activity bring them?

- Promoting fine motor skills and hand-eye coordination – Working with small natural materials helped seniors practice hand and finger movements, which is important in preventing and slowing down motor difficulties.
- Stimulating memory and cognitive abilities – Discussion about nature and childhood memories (collecting leaves, playing in the forest) activated autobiographical memory and stimulated conversation among participants.
- Creative self-expression – Each bug was original and reflected the personality of the creator, making seniors feel unique and appreciated.
- A sense of joy and accomplishment – The simple but beautiful creation boosted their self-esteem and brought them the satisfaction of a finished work. However, there are always individuals who express dissatisfaction with their work, mainly because they expect praise and reassurance that their work is beautiful, and most of the time, it is only then that satisfaction sets in.

At the end, participants were able to take their bugs with them or place them in a joint exhibition at the facilities. This activity showed that even simple natural materials can be a powerful tool to improve seniors' well-being, memory, and motor skills, while bringing them joy and boosting their self-esteem.

Fig. 2 Archive Černoková, work of a beneficiary from ZPS

Colourful world under the surface - Collage aquarium

One of the other art therapy activities that brought great joy to the seniors was the creation of an aquarium collage. This activity combines painting with acrylic paints with collage, while using your creativity,

practicing fine motor skills, and concentration.

Course of the activity:

Each participant was given a blank paper representing an underwater world or aquarium. The first step was to create the background of the aquarium, where the seniors used acrylic paints to paint the bottom, sea plants, rocks, and other water features. This step was important not only for the development of artistic sensibilities, but also for the stimulation of the senses – mixing colours, applying with a brush, and creating textures provided the seniors with tactile and visual stimuli.

After the base had dried, participants were given pre-printed fish pictures to cut out and place according to their own imagination. They had the freedom to choose what kind of fish to use, where to place them, how to lay them out, whether to further elaborate on them, and what technique to use. They also had a choice of how many fish they used in their aquarium. Whether to place just a few fish or create a dense underwater scenery full of life.

What did the activity bring them?

Developing fine motor skills and coordination – Painting with acrylic paints and cutting out pictures helped seniors practice hand and finger movement, which is important for maintaining their independence in everyday activities.

Stimulating memory and concentration – The choice of colours, the arrangement of elements, and the creative process itself activate cognitive functions, strengthen the ability to plan, and promote concentration on detail.

Sense of achievement and joy of creation – Each aquarium was unique and reflected the personality of its creator. The seniors got into a creative frenzy where they forgot about the stress and just focused on creating. Many expressed satisfaction with their work and were delighted to be able to hang the artwork in their room or the common areas of the facility.

Fostering social interaction – During the creation process, seniors exchanged ideas, gave each other advice on colour choices, and commented on their work, which strengthened their communication skills and sense of belonging.

This activity showed that even a simple art technique can be an effective tool to stimulate cognitive abilities, promote creativity, and emotional well-being in seniors; friendships are often formed during these activities when they share advice and help each other.

Fig. 3 Archive Černoková, work of a beneficiary from ZPS

Painting memories - visualization – Journey to the past in four paintings

This activity was designed to stimulate memory, develop and encourage communication through art making. The seniors got comfortable, were instructed to close their eyes and listen. The

therapist began to talk about the pleasant landscape, to take them back in their imagination to when they were a child, when they were about 10 to 12 years old. They were then asked to divide the paper into four equal parts and to draw one favourite childhood memory for each part.

Course of the activity:

We started the activity with a short discussion about childhood memories. We asked questions to help the seniors recall important moments:

- What was your favourite childhood game?
- Did you spend a lot of time outdoors?
- What food reminds you of home?
- What was your most beautiful family celebration?
- Do you remember a special gift you received?
- Best childhood trip or favourite place where you spent your holidays
- What colours do you remember from your childhood?

After this introductory talk, they were given art supplies - crayons, water and acrylic paints, brushes, and markers. They each divided the paper into four boxes and began to put their memories into the boxes one by one. As they created, we encouraged a free approach to painting - it was not about artistic perfection, but about emotion and important expressions of their lives. It wasn't about making the horse look like a horse, or making the work technically perfect, but it was about a memory, a feeling that reminded them of it.

At the end, a lively discussion took place in the room. The seniors began to talk among themselves about their pictures and the memories that inspired them. One lady cried as she recalled her childhood because it was not a happy time for her. But she also found happy memories of her horse, with whom she had always found refuge, and other pictures and memories were also about her horse. Here, the wonderful group dynamic was evident as the other group members supported her, and everyone said a few encouraging words to her. Another senior painted a bundt cake pan because she loved the homemade buns that her grandmother baked every Sunday.

What did the activity bring them?

- Stimulating memory and concentration – Seniors recalled many details they may not have thought of for a long time.
- Feeling of joy and emotional support – Creation connected with memories brought various emotions, not only pleasant, feelings of nostalgia, but also gratitude.
- Encouraging social interaction – Participants actively engaged in conversations and spontaneously shared their stories.
- Sense of accomplishment – Each senior created a unique story of their childhood in four images at the end, which brought a sense of pride and satisfaction.

This activity showed that art can be an artistic expression, but also a powerful tool to connect the past with the present, to strengthen identity, and build relationships.

Fig. 4 Archive Černoková – gallery opening in the gym transformed into an exhibition hall

Aims and objectives of the art therapy activities used

When selecting and setting up each activity, I had the following main goals:

1. Activation of autobiographical memory. Using reminiscence techniques (photo collages, memory painting) I wanted to promote access to personal memories, maintain continuity of identity and strengthen the self-esteem of seniors.
2. Support cognitive function and concentration. Targeted planning tasks (e.g., layout of a tree of life or aquarium composition) and fine motor skills while working with small forms (natural materials, cut-outs) stimulated attention, spatial perception, and memory.
3. Emotional regulation and stress reduction. Initial relaxation techniques (deep breathing, visualisations) and a relaxed art process were designed to reduce tension, promote inner calm, and improve mood.
4. Encouraging self-expression and creativity. The activities allowed seniors to express their feelings and experiences non-verbally in the form of an image, increasing their confidence and sense of competence.
5. Strengthening social interaction and belonging. Sharing work at the final presentations and discussions fostered the creation of interpersonal relationships, a sense of mutual understanding, and community spirit.
6. Promoting active ageing. By integrating art therapy into regular programs, I aimed to keep seniors engaged, motivated, and ready to engage in other creative and cognitive activities, which contributes to their overall quality of life.

These goals complement each other and provide a comprehensive approach, from cognitive development to emotional well-being to social integration.

The impact of art therapy and memory training on seniors

Art therapy provides a space for seniors to freely express emotions, reduce stress, and stimulate cognitive function through the creative process.⁹ Working with colors, shapes, and materials activates brain regions responsible for memory and creativity, thereby promoting neuroplasticity and psychological resilience.¹⁰

Combining art therapy with targeted memory training (reminiscence exercises, repetition games, visual memory tasks) creates a synergy that not only strengthens mental flexibility and attention, but also offers emotional and social benefits. Research shows that regular participation in such programs leads to significant improvements in mood, reduced feelings of loneliness, and improved quality of social interactions among participants.¹¹

Impact assessment methodology

The programme involved 68 seniors aged between 65 and 93 years (average age 77 years), of whom 54 were women and 14 were men. Participants attended regular sessions of 60 to 90 minutes, once a week for 10 to 12 weeks.

The evaluation was done in several phases:

- Ongoing observation and recording of levels of engagement, non-verbal expressions and emotions during meetings;

⁹ ŠICKOVÁ, ref. 2.

¹⁰ MALCHIODI, ref. 6.

¹¹ WESTERHOF a BOHLMEIJER, ref. 8.

- Structured satisfaction questionnaires completed before and after a series of 4 meetings (Likert scale);
- Short semi-structured interviews with social workers and facility staff (ZPS and community studio).
- Self-expression and self-assessment after the opening.

Research and practice show that regular participation in art therapy activities helps to improve mood, reduce feelings of loneliness, and improve seniors' social interaction.

It is a great motivation and joy when, at the end of a certain period, we organize an exhibition of the created works. This moment brings them a sense of pride as they present their work with enthusiasm and sparkle in their eyes to family and visitors. They enjoy every word of praise as it gives them confidence and a sense of meaningfulness in their work. The opening night becomes not only a celebration of their efforts and talents, but also proof that creativity knows no age and brings joy, self-fulfilment, and new social connections.

Memory training and its importance

Memory training is an integral part of active ageing. Targeted exercises promote mental flexibility, attention, and the ability to remember information. Combined with creative activities, these techniques have proven to be extremely effective in preventing cognitive decline.

Practical experience and results (2024, 68 seniors, age 65-93):

Based on many years of practice and experience from conducting workshops with seniors, we can conclude that the combination of art therapy, reminiscence activities, and memory training leads to significant positive changes. Seniors who regularly participate in these activities:

- they feel more integrated into the community and look forward to meeting friends,
- they have a higher level of concentration and memory,
- they value the possibility of creative self-expression,
- they gain greater self-confidence and a sense of self-worth,
- they show less anxiety and stress in everyday life,
- they improve fine motor skills and coordination of movements,
- they develop creativity and problem-solving skills,
- they have more energy and zest for life,
- they cope better with everyday challenges and changes,
- they experience increased quality of life and satisfaction,
- they have better mood and emotional stability,
- Integration into the community: 82% of participants reported a greater sense of belonging and anticipation of future meetings.
- Self-expression and self-esteem: 88% of the participants felt increased self-confidence when presenting their own creations at the opening.

The gallery opening carried out after the end of the programme reinforced a sense of meaningfulness: many seniors highlighted that the public recognition of their work brought them a lasting source of motivation and social recognition.

Fig. 5 Archive Černoková – artwork from ZPS clients at the last meeting

Fig. 6 Archive Černoková – gym premises transformed into an exhibition hall and prepared for the gallery opening

Conclusion

Art therapy activities are an effective form of psychosocial support for seniors, linking emotional expression, creativity, and reflection on personal memories. Experience from practice shows that the systematic use of art techniques combined with reminiscence and relaxation exercises contributes to improving mood, reducing stress, and supporting cognitive function. Sharing creations in a group also promotes social connection, increases sense of belonging, and self-worth.

Recommendations

1. Implement art therapy as part of active ageing programmes in social service facilities and community centres.
2. Support the training of staff in art therapy and reminiscence techniques so that they can target the emotional and cognitive needs of seniors.
3. Use narrative, autobiographical, and visual stimuli (photographs, mementos, paintings based on memories) as tools to stimulate memory and emotional experience.
4. Investigate the effectiveness of art therapy approaches through small evaluation studies or qualitative

interviews with seniors, which may contribute to expanding the evidence base in this area.

5. Maintain a safe, supportive, and respectful environment during creation that allows seniors to express themselves freely without judging the results.

Mgr. Eva Černoková

Atelier Evalon, Slovensko; e-mail: cernokovaeva@azet.sk

She studied social work at the University of Social Sciences and Humanities in Bratislava (2007 – 2012) and art therapy at the Terra Therapeutica studio in Bratislava (2013 – 2014). She further expanded her education to include supervision (Edith Stein Academy of Humanities and Intercultural Studies, 2023) and coaching (Business Coaching College Bratislava, 2017).

She worked in the field of business and administration, but since 2014, she has been fully dedicated to art therapy, coaching, and supervision. Currently, she works as a social worker, supervisor, and coach for the helping professions, providing individual and group supervision with a focus on managing professional challenges. She offers workshops focused on preventing burnout, improving mental health, relaxation techniques, and effective emotional management.

In 2014, she founded “Ateliér Evalon”, which was expanded a year later by the civic association “Antistress Center” in Ostrov. She is actively involved in the following artistic organisations: ANV in Bratislava (statutory), OZ KRUH Čhtelnica, Art Club Piešťany, Turuk & Art Collective Bratislava.

As the chairwoman of the Antistress Center, she organises projects to support creativity, mental health, and community cohesion, including: memory training, reminiscence therapy, and art therapy for seniors; art and art therapy workshops for children, seniors, and people with disabilities; sport and community initiatives (table tennis, bicycle memorials, ecological activities); cooperation with foundations and organisations focused on mental health and personal development; support for non-professional artists through exhibitions and openings.

In her artistic work, she draws inspiration from nature. The dominant motifs are freedom, love, and liberty, with the butterfly symbolising rebirth and creative discovery. The eye in her works expresses the search for true human values.

She has exhibited her works in Slovakia and abroad, including: Bratislava Castle, Zychi and Pistori Palaces in Bratislava, Venice (Italy), Pisek (Czech Republic) and other places.

She is also involved in art education, leading courses in art techniques and art therapy for all ages. Her goal is to introduce art as a tool for inclusion, personal growth, and psychological well-being.

Farby spomienok: Arteterapia ako možnosť liečby a relaxácie

Eva Černoková

Abstrakt: Arteterapia a kognitívny tréning predstavujú psychosociálne intervencie zamerané na zlepšenie duševného zdravia, emocionálnej stability a celkovej kvality života seniorov. Pod pojmom „liečba“ v tomto kontexte rozumieme systematický terapeutický proces, ktorý prostredníctvom výtvarných techník a relaxačných cvičení znižuje stres, stimuluje pamäť a podporuje emocionálnu reguláciu. Príspevok sumarizuje skúsenosti z komunitných a inštitucionálnych zariadení pre seniorov, opisuje štruktúru arteterapeutických stretnutí – od úvodnej relaxácie cez vedené reminiscenčné cvičenia (napr. koláže z rodinných fotografií) až po záverečné zdieľanie výtvorov – a ukazuje možnosti ich integrácie do programov aktívneho starnutia.

Kľúčové slová: arteterapia, seniory, psychosociálna intervencia, kognitívna stimulácia, reminiscencia, relaxačné techniky.

Úvod

Zmysluplné a tvorivé trávenie voľného času je kľúčovým prvkom aktívneho starnutia. V súčasnosti narastá potreba psychosociálnych intervencií, ktoré zohľadňujú špecifiká staršieho veku a podporujú nielen fyzickú, ale aj psychickú a sociálnu pohodu seniorov. Arteterapia sa v tomto kontexte ukazuje ako účinný nástroj, ktorý prepája výtvarné vyjadrenie, emocionálnu reguláciu a posilňovanie kognitívnych schopností.

Táto práca vychádza z niekoľkoročnej praxe v komunitných ateliéroch a v zariadeniach pre seniorov. V rámci realizovaných stretnutí boli využívané rôznorodé materiály – rodinné fotografie, spomienkové predmety, výstrižky z časopisov či antistresové maľovanky – ktoré seniorom umožnili bezpečne reflektovať svoje životné skúsenosti a zdieľať ich v skupine. Veľkú obľubu si získala technika koláže, ktorá podporuje spontánne neverbálne vyjadrenie, zatiaľ čo následná skupinová diskusia posilňuje pocit spolupatričnosti a sociálne väzby.

Príspevok si kladie za cieľ priblížiť možnosti prepojenia arteterapie s reminiscenčnými a kognitívne stimulačnými technikami. Opisuje štruktúru stretnutí od úvodnej relaxácie cez vedenú vizualizáciu spomienok až po samotnú výtvarnú tvorbu a zdieľanie výstupov. Pozornosť je venovaná aj významu kreatívneho procesu pre psychickú pohodu seniorov a možnostiam začlenenia týchto aktivít do širších programov na podporu aktívneho starnutia.

Teoretické a metodologické východiská

Pojem liečba v kontexte tohto príspevku nevnímam v zmysle medicínskej alebo klinickej intervencie, ale ako podporný terapeutický prístup, ktorý zlepšuje psychickú pohodu, znižuje úzkosť a podporuje kognitívne funkcie.¹ Ide teda o liečbu v širšom psychosociálnom význame ako súčasť procesu podpory duševného zdravia a kvality života. Východiskom pre zvolené intervencie je koncept reminiscencie podľa J. Šickovej², ktorá opisuje reminiscenčnú terapiu ako systematický proces využívajúci spomienky na minulosť na posilnenie identity, spracovanie prežitých udalostí a zvyšovanie sebahodnotenia klienta. V kombinácii s výtvarnými technikami (napr. koláž, maľovanie podľa osobných spomienok, tvorba z fotografií) poskytujú tieto prístupy seniorom priestor na neverbálne vyjadrenie, reflexiu vlastnej histórie a zdieľanie v bezpečnom a podporujúcom prostredí.³

1 RUBIN, J. A. *Approaches to Art Therapy: Theory and Technique*, 3rd ed. Routledge, 2016.

2 ŠICKOVÁ, J. *Arteterapia: Teória a prax*. Slovenské vydavateľstvo, 2015.

3 ŠICKOVÁ, ref. 2.

Používané boli aj relaxačné techniky (napr. dychové cvičenia pred tvorbou, vizualizácie, antistresové maľovania), ktoré slúžili ako prípravná fáza na výtvarné aktivity a podporili sústredenie a emocionálne naladenie účastníkov.

Arteterapia ako špecifická forma expresívnej terapie podľa J. Šickovej⁴ využíva výtvarné prostriedky na facilitáciu sebaujadrenia, spracovanie životných skúseností a podporu psychického zdravia klienta. Nezameriava sa na estetickú kvalitu výtvarného prejavu, ale na proces tvorby ako prostriedok emocionálnej regulácie, sebapoznania a znižovania psychického napätia. V kontexte staršej populácie arteterapia prispieva k redukcii stresu, stimulácii pamäťových funkcií, udržiavaniu komunikačných zručností a k posilňovaniu pocitu životného zmyslu a osobnej hodnoty.⁵ Ako poukazuje C. A. Malchiodi „*vytvorenie bezpečného a podporujúceho prostredia v arteterapii umožňuje klientom znovu nadviazať kontakt so svojimi vnútornými zdrojmi, posilniť adaptívne stratégie zvládania napätia a prehĺbiť pocit spolupatričnosti v skupine.*“⁶

Reminiscenčná terapia využíva všetky zmysly, aby pomohla ľuďom s demenciou zapamätať si udalosti, ľudí a miesta z ich minulosti.⁷ Je vhodné ju používať aj u ľudí s Alzheimerovou a Parkinsonovou chorobou, ako aj s inými ochoreniami zapríčinenými ochorením mozgu. Funguje, pretože využíva spomienky, ktoré si počas mnohých rokov pripomínali a opakované sa k nim vracali. So správnymi spúšťačmi je možné tieto spomienky obnoviť a znovu sa k nim vrátiť. Vôňa obľúbeného receptu alebo zvuk obľúbenej piesne môžu obnoviť spomienky z minulosti. Reminiscenčná terapia je neformálny prístup, ktorý povzbudzuje klientov, aby hovorili o minulých udalostiach, ktoré si pripomenú pomocou rôznych pomôcok, ako sú staré obrázky a hudba. Môžu tak zdieľať osobné príbehy, ktoré vyvolávajú pozitívne spomienky a emócie. Prostredníctvom reminiscencie sa jednotlivec môže cítiť uistený, čo následne zlepšuje jeho sebaúctu, duševnú pohodu a sociálne interakcie. Aktívne spomínanie na životné udalosti s cieľom posilniť identitu.⁸

Pamäťový tréning predstavuje systematickú formu kognitívnej stimulácie zameranú na udržiavanie a zlepšovanie mentálnych schopností, najmä v oblasti krátkodobej a dlhodobej pamäti. Zahŕňa rôzne štruktúrované aktivity, ktoré podporujú pozornosť, verbálne a vizuálne zapamätávanie, logické myslenie či schopnosť vybavovania si informácií. V praxi sa využívajú overené kognitívne nástroje a testy (napr. adaptovaný Stroopov test, práca so slovnými asociáciami, sekvenciami alebo pamäťovými kartami), ktoré sú prispôsobené schopnostiam a potrebám cieľovej skupiny, najmä seniorov.

Cieľová skupina a metodika

Do programu bolo zapojených 68 seniorov vo veku od 65 do 93 rokov (priemerný vek 77 rokov), z toho 54 žien a 14 mužov. Účastníci sa zúčastňovali na pravidelných stretnutiach v trvaní 60 až 90 minút jedenkrát týždenne počas 10 až 12 týždňov. Aktivity boli realizované v priebehu roku 2024 v rámci pravidelných arteterapeutických stretnutí:

- v komunitnom ateliéri v rámci centra voľného času (seniorky vo veku 65 – 86 rokov bez závažných diagnóz, samostatné),
- v zariadení pre seniorov (ZPS) a Charitnom dome (klienti bez závažných diagnóz, samostatní a aj s miernou až strednou demenciou, 70 – 93 rokov, prevažne ženy).

Skupiny boli existujúce (nie účelovo sformované), prihlásenie do aktivít bolo dobrovoľné. V ZPS boli účastníci vybraní v spolupráci s personálom zariadenia na základe schopnosti aktívne sa zúčastniť na skupinovej tvorbe. Pri tvorbe boli využívané:

4 ŠICKOVÁ, ref. 2.

5 ŠICKOVÁ, ref. 2.

6 MALCHIODI, C. A. *The Art Therapy Sourcebook*. McGraw-Hill., 2007, s. 45.

7 GELLER, H. Benefits of Reminiscence Therapy, October 27, 2017.

8 WESTERHOFF, G. J. & E. T. BOHLMMEIJER, E. T. Celebrating life: reminiscence and narratives in aging. *Journal of Aging Studies*, vol. 29 (2024), s.107-114.

- rodinné fotografie (vlastné alebo z archívu zariadenia),
- pohľadnice, výstrižky z časopisov, drobné predmety (spúšťače spomienok),
- antistresové maľovanky, pastelky, fixy, akvarel, tempera, lepidlo, nožnice, výkresy, štetce, akryl, prírodný materiál.

Najpoužívanejšou a najobľúbenejšou technikou bola koláž, ktorá je v seniorskej populácii veľmi vhodná pre svoju dostupnosť, nenáročnosť a možnosť spontánneho vyjadrenia.

Príklady aktivít:

Téma: Strom môjho života – maľba životných etáp

Maľba stromu, kde korene, kmeň a konáre symbolizujú detstvo, dospelosť a vybrané spomienky. Krátka vizualizácia pred samotnou tvorbou podnieti introspekciu a podporí relaxáciu.

Téma: Tvorivé spomienky v prírode – arteterapia s prírodnými materiálmi

Využitie sušených listov, drobných vetvičiek, semienok či kôry na vytvorenie malieb (napr. chrobáčikov), spájajúc jemnú motoriku so stimuláciou autobiografickej pamäte.

Téma: Farebný svet pod hladinou – koláž akvárium

Kombinácia maľby akrylom a koláže s predpripravenými obrázkami rýb umožňujúca seniorom rozvíjať kreativitu, jemnú motoriku a precvičiť priestorovú predstavivosť.

Téma: Maľovanie spomienok – vizualizácia: cesta do minulosti v štyroch obrazoch

Meditatívna vizualizácia návratu do detstva, po ktorej nasleduje rozdelenie plátna na štyri časti, do ktorých účastníci namaľujú významné detské spomienky.

Spätná väzba a hodnotenie

Hodnotenie vplyvu aktivít bolo realizované prostredníctvom:

- pozorovania (emócie počas tvorby, úroveň zapojenia, neverbálne prejavy),
- krátko dotazníka spokojnosti (v ateliéri),
- rozhovorov so sociálnymi pracovníkmi a personálom v ZPS.

Účastníci opakovane vyjadrili spokojnosť s aktivitami, uvoľnenie, pocit zmysluplne stráveného času a radosť z tvorby. V zariadeniach boli zaznamenané zlepšenia v nálade, zvýšený záujem o skupinové aktivity a uvoľnenie napätia.

Téma: **Strom môjho života – maľba životných etáp**

Táto aktivita bola zameraná na podporu sebvýjadrenia, reflexiu životných udalostí a pamäti prostredníctvom symbolického významu dôležitých okamihov. Seniori si vytvorili vlastný „strom života“, kde jednotlivé časti stromu reprezentovali rôzne etapy ich života – korene seba ako dieťa a veci spojené s detstvom, kmeň ako dospelosť a konáre s listami ako spomienky, ktoré si najviac cenia.

Priebeh aktivity:

Na začiatku sme diskutovali o tom, čo by mohol „strom života“ symbolizovať a aké dôležité udalosti by v ňom mohli byť zachytené. Každý účastník dostal dva hárky papiera a mohol si vybrať už predkreslený strom, ak si netrúfol sám nakresliť základ stromu, alebo čistý papier, na ktorý si nakreslil svoj strom. Väčšina si vybrala predkreslený papier.

- Korene: Seniori sem zakreslili symboly spojené s ich detstvom – dom, rodinu, obľúbené hračky či miesta, kde vyrastali.
- Kmeň: Predstavoval dospelosť, rodinný život, prácu alebo významné rozhodnutia, ktoré formovali ich životnú cestu.
- Konáre a listy: Na konáre mohli pridať obrazy šťastných spomienok, dôležitých ľudí či momentov, ktoré si chcú uchovať. Niektorí do listov vpísali aj slová alebo dátumy.

Po dokončení sa účastníci podelili o svoje výtvyry a vysvetlili, čo ich stromy znázorňujú. Rozhovory o ich životoch a spomienkach vytvorili v skupine príjemnú atmosféru a prispeli k vytváraniu nových priateľstiev.

Čo aktivita priniesla:

Posilnenie pamäti a schopnosť vybaviť si dôležité životné momenty. Pocit hrdosti a radosti z tvorivého procesu. Možnosť podeliť sa o svoj životný príbeh a precvičiť komunikačné zručnosti. Niektorí povedali len strohú informáciu, iní si užívali to, že sa o svoj život môžu podeliť s ostatnými. Zlepšenie jemnej motoriky a sústredenia pri tvorbe detailov.

Táto aktivita ukázala, že aj jednoduchý výtvarný proces môže byť silným nástrojom na posilnenie identity, sebaujedenie a zdieľanie životných skúseností.

Obr.1 Archív Černoková, foto z tvorby s klientami z charity.

Tvorivé spomienky v prírode – arteterapia s prírodnými materiálmi

Jednou z arteterapeutických aktivít, ktorá priniesla seniorom radosť a pozitívne výsledky, bolo vytváranie chrobáčikov z prírodných materiálov. Táto aktivita spájala prvky kreativity, jemnej motoriky, stimulácie pamäti, pričom seniorom umožňuje zažiť aj pocit úspechu a radosti z tvorenia.

Priebeh aktivity:

Na začiatku si všetci vybrali z rôznych prírodných materiálov – sušené listy, drobné vetvičky, kôru stromov, semenka či kvety a dostal úlohu vytvoriť chrobáčka alebo inú drobnú bytosť, ktorá by mohla žiť v lese alebo na lúke. Pomocou lepidla si nalepili základné tvary na podklad a následne dokreslovali detaily pastelmi, fixkami či akrylom.

Celý proces bol rozdelený do niekoľkých krokov:

1. Výber materiálov: Seniori si vyberali rôzne listy, vetvičky a iné prírodniny, čím si precvičovali jemnú motoriku a zmyslové vnímanie.
2. Tvorba chrobáčka: Lepili listy ako telíčko alebo krídla, drobné vetvičky ako nožičky a dokreslovali očka a iné detaily.

3. Rozprávanie príbehu: Každý účastník dostal možnosť priradiť svojmu chrobáčkovi meno a povedať krátky príbeh o jeho živote.

Čo im aktivita priniesla:

- Podpora jemnej motoriky a koordinácie ruka – oko. Práca s drobnými prírodnými materiálmi pomohla seniorom trénovať pohyby rúk a prstov, čo je dôležité pri prevencii a spomalení motorických ťažkostí.
- Stimulácia pamäti a kognitívnych schopností. Diskusia o prírode a spomienky na detstvo (zbieranie listov, hry v lese) aktivovali autobiografickú pamäť a podnietili konverzáciu medzi účastníkmi.
- Kreatívne sebaujedenenie. Každý chrobáček bol originálny a odrážal osobnosť tvorcu, čím sa seniori cítili jedineční a ocenení.
- Pocit radosti a úspechu. Jednoduchá, ale krásna tvorba posilnila ich sebavedomie a priniesla im uspokojenie z hotového diela. Vždy sa však nájdu jedinci, ktorí prejavujú nespokojnosť so svojím dielom, a to hlavne preto, lebo očakávajú pochvalu a uistenie, že ich dielo je pekné. Až potom nastáva spokojnosť.

Účastníci si na záver mohli svoje chrobáčky vziať so sebou alebo ich umiestniť na spoločnú výstavu v zariadeniach. Táto aktivita ukázala, že aj jednoduché prírodné materiály môžu byť silným nástrojom na zlepšenie pohody, pamäti a motoriky seniorov, pričom im prináša radosť a posilňovanie sebavedomia.

Obr. 2 Archív Černoková, práca prijímateľa zo ZPS.

Farebný svet pod hladinou – koláž akvárium

Jednou z ďalších arteterapeutických aktivít, ktorá priniesla seniorom veľkú radosť, bola tvorba koláže akvária. Táto aktivita kombinovala maľbu akrylovými farbami s kolážou a umožnila využiť vlastnú kreativitu, precvičiť jemnú motoriku a sústredenie.

Priebeh aktivity:

Každý účastník dostal čistý výkres, ktorý predstavoval podmorský svet alebo akvárium. Prvým krokom bolo vytvorenie pozadia akvária, kde seniori pomocou akrylových farieb maľovali dno, morské rastliny, kamene a iné vodné prvky. Tento krok bol dôležitý nielen na rozvoj výtvarného cítenia, ale aj stimuláciu zmyslov – miešanie farieb, nanášanie štetcom a vytváranie textúr poskytovalo seniorom hmatové a vizuálne podnety.

Po zaschnutí podkladu dostali účastníci predpripravené vytlačené obrázky rýb, ktoré si mohli vystrihnúť a umiestniť podľa vlastnej fantázie. Mali slobodu v tom, aký druh rýb použijú, kam ich umiestnia, ako ich rozložia a či ich budú ďalej dotvárať, akú techniku použijú. Tiež mali na výber, koľko rýb do svojho akvária použijú. Či umiestnia len pár rýb, alebo vytvoria hustú podmorskú scéneriu plnú života.

Čo im aktivita priniesla:

- Rozvoj jemnej motoriky a koordinácie. Maľovanie akrylovými farbami a vystrihovanie obrázkov pomohlo seniorom precvičiť pohyb rúk a prstov, čo je dôležité na zachovanie ich samostatnosti v každodenných činnostiach.
- Stimulácia pamäti a sústredenia. Výber farieb, usporiadanie prvkov a samotný tvorivý proces aktivujú kognitívne funkcie, posilňujú schopnosť plánovania a podporujú sústredenie na detail.
- Pocit úspechu a radosti z tvorby. Každé akvárium bolo jedinečné a odrážalo osobnosť svojho autora. Seniori sa dostali do tvorivého nadšenia, kde zabudli na stres a sústredili sa len na tvorbu. Mnohí vyjadrili spokojnosť so svojím dielom a potešili sa, že si môžu dielo zavesiť vo svojej izbe alebo v spoločných priestoroch zariadenia.
- Podpora sociálnej interakcie. Počas tvorby si seniori vymieňali nápady, radili si pri výbere farieb a komentovali svoje diela, čo posilňovalo ich komunikačné schopnosti a pocit spolupatričnosti.

Táto aktivita ukázala, že aj jednoduchá výtvarná technika môže byť účinným nástrojom na stimuláciu kognitívnych schopností, podporu kreativity a emocionálnej pohody u seniorov. Pri týchto činnostiach, keď sa spolu radia a pomáhajú si, často sa vytvárajú priateľstvá.

Obr. 3 Archív Černoková, práca prijímateľa zo ZPS.

Maľovanie spomienok – vizualizácia: cesta do minulosti v štyroch obrazoch

Táto aktivita bola navrhnutá tak, aby podporila stimuláciu pamäti, rozvíjala a podnietila komunikáciu prostredníctvom výtvarnej tvorby. Seniori sa pohodlne usadili, dostali pokyn zatvoriť oči a počúvať. Terapeutka začala rozprávať o príjemnej krajine, aby sa v predstave vrátili do minulosti, keď boli deti, keď mali tak 10 – 12 rokov. Potom dostali za úlohu rozdeliť papier na štyri rovnaké časti a ku každej z nich namaľovať jednu obľúbenú spomienku z detstva.

Priebeh aktivity:

Aktivitu sme začali krátkou diskusiou o spomienkach z detstva. Kládli sme otázky, ktoré mali seniorom pomôcť vybaviť si dôležité momenty:

- Aká bola vaša obľúbená hra z detstva?
- Trávili ste veľa času vonku?
- Aké jedlo vám pripomína domov?
- Aká bola vaša najkrajšia rodinná oslava?
- Spomínate si na nejaký špeciálny darček, ktorý ste dostali?
- Najkrajší výlet v detstve alebo obľúbené miesto, kde ste trávili prázdniny.
- Na aké farby si z detstva pamätáte?

Po úvodnom rozhovore dostali výtvarné potreby – pastelky, vodové a akrylové farby, štetce a fixky. Každý si rozdelil papier na štyri políčka a začal do nich postupne vkladať svoje spomienky. Počas tvorby sme podporovali voľný prístup k maľovaniu – nešlo o umeleckú dokonalosť, ale o emócie a dôležité vyjadrenia ich života. Nebolo dôležité, aby kôň vyzeral ako kôň, aby dielo malo technickú dokonalosť, ale išlo o spomienku, pocit, ktorý im to pripomenul.

V závere sa v miestnosti rozprúdila živá diskusia. Seniori sa medzi sebou začali rozprávať o svojich obrázkoch a o spomienkach, ktoré ich inšpirovali. Jedna pani si poplakala pri spomienke na detstvo, lebo to nebolo pre ňu šťastné obdobie. Ale našla aj šťastné spomienky na svojho koníka, u ktorého vždy našla útočisko, a aj ďalšie obrázky a spomienky sa týkali jej koníka. Tu sa prejavila úžasná dynamika skupiny, keď ju ďalší členovia skupiny podržali a každý jej povedal zopár povzbudivých slov. Iná seniorka si namaľovala pekáč buchiet, pretože milovala domáce buchty, ktoré jej babka piekla každú nedeľu.

Čo aktivita priniesla:

- Stimulácia pamäti a koncentrácia. Seniori si pripomenuli mnohé detaily, na ktoré si možno dávno nespomenuli.
- Pocit radosti a emocionálnej podpory. Tvorba spojená so spomienkami priniesla rôzne emócie nielen príjemné, pocit nostalgie, ale aj vďačnosti.
- Podpora sociálnej interakcie. Účastníci sa aktívne zapájali do rozhovorov a spontánne sa delili o svoje príbehy.
- Pocit úspechu. Každý senior vytvoril jedinečný príbeh svojho detstva v štyroch obrazoch, čo prinieslo pocit hrdosti a spokojnosti.
- Táto aktivita ukázala, že výtvarná tvorba dokáže byť umeleckým vyjadrením, ale aj silným nástrojom na prepojenie minulosti so súčasnosťou, na upevnenie identity a budovanie vzájomných vzťahov.

Obr. 4 Archív. Černoková – vernisáž v priestoroch telocvične premenené na výstavnú sien.

Ciele a zámery použitých arteterapeutických aktivít

Pri výbere a nastavení jednotlivých aktivít som mala tieto hlavné ciele:

1. Aktivácia autobiografickej pamäte. Pomocou reminiscenčných techník (koláže z fotografií, maľovanie spomienok) som chcela podporiť prístup k osobným

spomienkam, udržať kontinuitu identity a posilniť sebahodnotenie seniorov.

2. Podpora kognitívnych funkcií a koncentrácie. Cílené úlohy na plánovanie (napr. rozvrhnutie kompozície stromu života či akvária) a jemná motorika pri práci s malými formami (prírodné materiály, výstrižky) stimulovali pozornosť, priestorové vnímanie a pamäť.
3. Emocionálna regulácia a zníženie stresu. Úvodné relaxačné techniky (hlboké dýchanie, vizualizácie) a uvoľnený výtvarný proces mali za úlohu znižovať napätie, podporovať vnútorný pokoj a zlepšiť náladu.
4. Podpora sebvýjadrenia a kreativity. Aktivity umožnili seniorom vyjadriť svoje pocity a skúsenosti neverbálne, formou obrazu, čím sa zvyšovala ich sebadôvera a pocit kompetentnosti.
5. Posilnenie sociálnej interakcie a spolupatričnosti. Spoločné zdieľanie diel na záverečných prezentáciách a počas diskusii podporilo vytváranie medziludských vzťahov, pocit vzájomného porozumenia a komunitného ducha.
6. Podpora aktívneho starnutia. Integráciou arteterapie do pravidelných programov som sledovala cieľ udržať seniorov angažovaných, motivovaných a pripravených zapájať sa do ďalších tvorivých a kognitívnych aktivít, čo prispieva k celkovej kvalite ich života.

Tieto ciele sa navzájom dopĺňajú a zabezpečujú komplexný prístup od rozvoja kognitívnych schopností cez emocionálnu pohodu až po sociálnu integráciu.

Vplyv arteterapie a pamäťového tréningu na seniorov

Arteterapia poskytuje seniorom priestor na slobodné vyjadrenie emócií, redukciu stresu a stimuláciu kognitívnych funkcií prostredníctvom tvorivého procesu.⁹ Práca s farbami, tvarmi a materiálmi aktivuje mozgové oblasti zodpovedné za pamäť a kreativitu, čím podporuje neuroplasticitu a psychickú odolnosť.¹⁰ Kombinácia arteterapie s cieľovým pamäťovým tréningom (reminiscenčné cvičenia, opakovacie hry, vizuálne pamäťové úlohy) vytvára synergiu, ktorá nielen posilňuje mentálnu flexibilitu a pozornosť, ale zároveň ponúka emocionálne a sociálne benefity. Výskumy ukazujú, že pravidelná účasť na takýchto programoch vedie k významnému zlepšeniu nálady, zníženiu pocitov osamelosti a zlepšeniu kvality sociálnych interakcií medzi účastníkmi.¹¹

Metodika hodnotenia vplyvu

Do programu bolo zapojených 68 seniorov vo veku od 65 do 93 rokov (priemerný vek 77 rokov), z toho 54 žien a 14 mužov. Účastníci sa zúčastňovali na pravidelných stretnutiach v trvaní 60 až 90 minút jedenkrát týždenne počas 10 až 12 týždňov.

Hodnotenie prebiehalo v niekoľkých fázach:

- Priebežné pozorovanie a záznamy úrovne zapojenia, neverbálnych prejavov a emócií počas stretnutí.
- Štruktúrované dotazníky spokojnosti vyplňované pred a po sérii štyroch stretnutí (Likertova škála).
- Krátke pološtruktúrované rozhovory so sociálnymi pracovníkmi a personálom zariadení (ZPS a komunitný ateliér).
- Sebavýjadrenie a sebahodnotenie po vernisáži. Výskumy a prax ukazujú, že pravidelná účasť na arteterapeutických aktivitách prispieva k zlepšeniu nálady, redukuje pocity osamelosti a zlepšuje sociálnu interakciu seniorov. Obrovskou motiváciou a radosťou je, keď na konci určitého obdobia

9 ŠICKOVÁ, ref. 2.

10 MALCHIODI, ref. 6.

11 WESTERHOF a BOHLMMEIJER, ref. 8.

usporiadame vernisáž z vytvorených diel. Tento okamih prináša seniorom pocit hrdosti, keď s nadšením a iskrou v očiach prezentujú svoju prácu rodine a návštevníkom. Každé pochvalné slovo si užívajú, pretože im dodáva sebavedomie a pocit zmysluplnosti ich tvorby. Vernisáž sa tak stáva nielen oslavou ich úsilia a talentu, ale aj dôkazom toho, že kreativita nepozná vek a prináša radosť, sebarealizáciu a nové sociálne väzby.

Tréning pamäti a jeho význam

Tréning pamäti je neoddeliteľnou súčasťou aktívneho starnutia. Cielené cvičenia podporujú mentálnu flexibilitu, pozornosť a schopnosť zapamätania si informácií. V kombinácii s kreatívnymi aktivitami sa tieto techniky ukázali ako mimoriadne účinné pri prevencii kognitívneho úpadku.

Praktické skúsenosti a výsledky (2024, 68 seniorov, 65 – 93 rokov):

Na základe dlhoročnej praxe a skúseností z vedenia workshopov so seniormi môžeme konštatovať, že spojením arteterapie, reminiscenčných aktivít a trénovania pamäti dochádza k výrazným pozitívnym zmenám. Seniori, ktorí sa pravidelne zúčastňujú na týchto aktivitách:

- cítia sa viac integrovaní do komunity a tešia sa na stretnutia s priateľmi,
- majú vyššiu úroveň sústredenia a pamäti,
- oceňujú možnosť tvorivého sebvýjadrenia.
- získavajú väčšiu sebadôveru a pocit vlastnej hodnoty,
- prejavujú menšiu úzkosť a stres v každodennom živote,
- zlepšujú jemnú motoriku a koordináciu pohybov,
- rozvíjajú kreativitu a schopnosť riešiť problémy,
- majú viac energie a chuti do života,
- lepšie zvládajú každodenné výzvy a zmeny,
- pociťujú zvýšenú kvalitu života a spokojnosť,
- vykazujú lepšiu náladu a emocionálnu stabilitu,
- lepšie sa integrujú do komunity (82 % účastníkov uviedlo väčší pocit spolupatričnosti a očakávania ďalších stretnutí),
- zdokonaľujú svoje sebvýjadrenie a posilňujú sebahodnotenie (88 % účastníkov pociťovalo zvýšené sebavedomie pri prezentácii vlastných výtvorov na vernisáži).

Vernisáž realizovaná po ukončení programu posilnila pocit zmysluplnosti: mnohí seniori zdôraznili, že verejné uznanie ich diela im prinieslo trvalý zdroj motivácie a sociálneho uznania.

Obr. 5 Archív Černoková – dielo od klientov ZPS pri poslednom stretnutí.

Obr. 6 Archív Černoková – priestory telocvične premenené na výstavnú sien a pripravené na vernisáž.

Záver

Arteterapeutické aktivity predstavujú efektívnu formu psychosociálnej podpory seniorov, ktorá prepája emocionálne vyjadrenie, tvorivosť a reflexiu osobných spomienok. Skúsenosti z praxe ukazujú, že systematické využívanie výtvarných techník v kombinácii s reminiscenciou a relaxačnými cvičeniami prispieva k zlepšeniu nálady, zníženiu stresu a podpore kognitívnych funkcií. Zdieľanie výtvorov v skupine zároveň podporuje sociálne prepojenie, zvyšuje pocit spolupatričnosti a sebahodnoty.

Odporúčania

1. Implementovať arteterapiu ako súčasť programov aktívneho starnutia v zariadeniach sociálnych služieb a komunitných centrách.
2. Podporiť vzdelávanie pracovníkov v oblasti arteterapie a reminiscenčných techník, aby dokázali cielene pracovať s emocionálnymi a kognitívnymi potrebami seniorov.
3. Využívať príbehové, autobiografické a vizuálne stimuly (fotografie, spomienkové predmety, malby podľa spomienok) ako nástroje na podnecovanie pamäti a emocionálneho prežívania.
4. Skúmať účinnosť arteterapeutických prístupov formou malých evaluačných štúdií alebo kvalitatívnych rozhovorov so seniormi, čo môže prispieť k rozšíreniu dôkazovej bázy v tejto oblasti.
5. Zachovať bezpečné, podporné a rešpektujúce prostredie počas tvorby, ktoré umožní seniorom slobodne sa vyjadriť bez hodnotenia výsledkov.

Mgr. Eva Černoková

Atelier Evalon , Slovensko; e-mail: cernokovaeva@azet.sk

Vyšťudovala sociálnu prácu na VŠZSP v Bratislave (2007 – 2012) a arteterapiu v ateliéri Therra Therapeutica v Bratislave (2013 – 2014). Svoje vzdelanie si ďalej rozšírila o supervíziu (Akadémia humanitných a medzikultúrnych štúdií Edith Steinovej, 2023), koučing (Business Coaching College Bratislava, 2017).

Pracovala v oblasti obchodu a administratívy, od roku 2014 sa naplno venuje arteterapii, koučingu a supervízii. V súčasnosti pôsobí ako sociálny pracovník, supervízor a kouč pre pomáhajúce profesie, poskytuje individuálnu aj skupinovú supervíziu so zameraním na zvládanie profesionálnych výziev. Ponúka workshopy zamerané na prevenciu syndrómu vyhorenia, zlepšenie duševného zdravia, relaxačnú techniku a efektívne zvládanie emócií.

V roku 2014 založil Ateliér Evalon, ktorý sa o rok neskôr rozšíril o OZ Antistres centrum v Ostrove. Aktívne pôsobí v umeleckých organizáciách: Ateliér neprofesionálnych výtvarníkov v Bratislave (štatutár), OZ KRUH Chtelnica, Výtvarný klub Piešťany a Turuk & Art Collective Bratislava.

Ako predsedníčka OZ Antistres centrum organizuje projekty na podporu tvorivosti, duševného zdravia a komunitnej súdržnosti vrátane tréningov pamäti, reminiscenčnej terapie a arteterapie pre seniorov; výtvarných a arteterapeutických dielní pre deti, seniorov a ľudí so zdravotným znevýhodnením; športové a komunitné iniciatívy (stolný tenis, cyklo memoriály, ekologické aktivity); spolupráce s nadáciami a organizáciami zameranými na duševné zdravie a osobnostný rozvoj; podpory neprofesionálnych umelcov prostredníctvom výstav a vernisáží.

Vo svojej umeleckej tvorbe čerpá inšpiráciu z prírody. Dominantnými motívmi sú sloboda, láska a voľnosť, pričom motýľ symbolizuje prerod a kreatívne objavovanie. Oko v jej dielach vyjadruje hľadanie pravých ľudských hodnôt. Svoje práce vystavovala na Slovensku aj v zahraničí vrátane Bratislavského hradu, Zychiho a Pistoriho paláca v Bratislave, Benátok (Taliansko), Písku (Česká republika) a ďalších miest.

Venuje sa aj umeleckému vzdelávaniu, vedie kurzy výtvarných techník a arteterapie pre všetky vekové kategórie. Jej cieľom je priblížiť umenie ako nástroj inklúzie, osobného rastu a psychickej pohody.

Music Therapy as a tool for senior activation, support, and social inclusion

/ Muzikoterapia ako prostriedok aktivizácie, podpory a sociálnej inklúzie seniorov

Mária Habalová

Abstract: Music therapy is an accessible, effective, and flexible tool that utilizes music and musical activities to promote the physical and mental health of seniors while fostering their social inclusion. This paper explores its application in supporting healthy aging through both active and receptive music therapy techniques. It highlights the importance of regular group sessions offering musical activities that create opportunities for physical and mental stimulation, training of weakened functions, relationship-building, and social inclusion. In this way, music therapy can contribute to maintaining physical fitness, strengthening emotional stability, and promoting intergenerational and community relationships.

Keywords: Music therapy, healthy aging, holistic approach, health, inclusion.

Population ageing is a global trend. In Slovakia, as in other countries, declining birth rates and increasing life expectancy are leading to a growing proportion of older adults in society. This trend has been ongoing for several decades, with its intensity gradually increasing. According to forecasts from the Institute of Informatics and Statistics, the average age of Slovakia's population is expected to rise by nearly four years over the next 20 years, i.e., approximately 0.2 years per year. Subsequently, this long-term growth is anticipated to slow down, but the increase in the average age of the population is expected to continue until around 2065. Given the current functioning of society, this trend has significant health, social, and economic implications, making it essential to address not only the challenges but also the opportunities it presents.¹

In our society, ageing is often viewed as a stage of life associated with weakness, declining abilities, financial dependence, and illnesses that complicate life to varying degrees and may lead to reliance on relatives. However, this perspective reduces the complex reality of aging to its negative health, economic, and social aspects while overlooking the potential that this stage of life offers. Shifting this perspective requires a holistic and interdisciplinary approach that incorporates the concepts of healthy, active, and inclusive aging.

The World Health Organization (WHO) defines healthy aging as “*the process of developing and maintaining the functional ability that enables well-being in older age*.”² To support this goal, initiatives such as the Global Strategy and Action Plan on Ageing and Health 2016–2020³ and the subsequent Decade of Healthy Ageing 2021–2030, launched by the United Nations (UN), have been established. The aim of this initiative is to share best practices and develop policies that promote dignified aging on a global scale.

Approach to Supporting Healthy Aging Includes:

- Disease prevention, promotion of a healthy lifestyle, and balanced nutrition.⁴

1 VAŇO, Boris. *Popis konštrukčných postupov, analýza a zhodnotenie získaných výsledkov populačnej prognózy jednotlivých variant*. Online. Štatistický úrad Slovenskej republiky a Infostat, 2022. Available at: https://www.scitanie.sk/storage/app/media/dokumenty/SODB2021_prog_obyv.pdf. [viewed 2025-02-24].

2 WORLD HEALTH ORGANIZATION. *Decade of healthy ageing: baseline report. Summary*. Online. World Health Organization, 2021, p. 2. Available at: <https://www.who.int/publications/i/item/9789240023307>. [viewed 2025-02-24].

3 WORLD HEALTH ASSEMBLY, 69. *The Global strategy and action plan on ageing and health 2016-2020: towards a world in which everyone can live a long and healthy life*. Online. World Health Organization, 2016. Available at: <https://iris.who.int/handle/10665/252783>. [viewed 2025-02-24].

4 WAGNER, Karl-Heinz a Jana MUCHOVÁ, eds. *Zdravé starnutie. 60 otázok a odporúčaní pre prax so zameraním*

- Mental health and well-being care, as well as maintaining cognitive function through physical activity, cognitive training,⁵ and lifelong learning.⁶ Building cognitive reserve can also contribute to preserving cognitive abilities.⁷
- Social inclusion of seniors.^{8, 9}
- Access to technology, particularly portable devices that enable health monitoring, provide assistance and support independence in daily activities.¹⁰

Therapeutic education (Heilpädagogik) takes a holistic approach to individuals, perceiving them in the context of their uniqueness, environment, and relationships. It respects each person as an autonomous being and seeks ways to enable them to live their lives, solve their problems¹¹, engage in activities, and contribute to the creation of values they find meaningful. The search for purpose and fulfillment becomes an essential aspect of life in older age.

The environment in which seniors live is a key factor influencing their opportunities for participation. According to the Decade of Healthy Ageing 2021–2030, the environment is viewed as encompassing the home, community, and broader society, as well as facilities, products, and technologies that support seniors' independence.¹² Creating conditions for implementing various preventive, supportive, and inclusive initiatives not only enables seniors to live healthier lives but also helps fulfill their specific needs while allowing them to contribute to society.

As Galiana and Haseltine state, seniors often wish to pass on their experiences to future generations. They see the possibility of fulfilling this need in the creation of opportunities for intergenerational meetings and programs.¹³

Music therapy is one of the prospectively developing non-pharmacological interventions. It is applied in the fields of physical and mental health, rehabilitation, education, and upbringing. The broad indicative focus of this therapeutic discipline is also highlighted by the World Federation of Music Therapy (WFMT), which defines music therapy as: *„the professional use of music and its components as an intervention in medical, educational, and everyday environments with individuals, groups, families or communities who seek to optimize their quality of life and improve their physical, social, communicative, emotional, intellectual, and spiritual health and wellbeing. Research, practice, education, and clinical training in music therapy are based on professional standards grounded in cultural, social, and political contexts.”*¹⁴

na výživu. Online. Univerzita Komenského v Bratislave, 2022. Available at: <https://slovenskageriatria.sk/wp-content/uploads/2024/02/Zdrave-starnutie.pdf>. [viewed 2025-02-24].

5 OBERLIN, Lauren E., Abhishek JAYWAMT, Abigail WOLFF and Faith M. GUNNING. *Strategies to Promote Cognitive Health in Aging: Recent Evidence and Innovations*. Current Psychiatry Reports. Online. Vol. 24 (2022), no. 9, pp. 441-450. Available at: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/35835897/>. [viewed 2025-03-25].

6 GALIANA, Jean and William A. HASELTINE. *Aging Well: Solutions to the Most Pressing Global Challenges of Aging*. Online. Palgrave Macmillan, 2019. Available at: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/32091681/>. [viewed 2025-02-25].

7 PRINCE, Jon B., Helen L. DAVIS, Jane TAN, Katrina MULLER-TOWNSEND, Shaun MARKOVIC S, David M. G. LEWIS, Brianne HASTIE, Matthew B. THOMPSON, Peter D. DRUMMOND, Hakuei FUJIYAMA and Hamid R. SOHRABI. *Cognitive and neuroscientific perspectives of healthy ageing*. Neuroscience & Biobehavioral Reviews. Online. vol. 161 (2024). Available at: <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2024.105649>. [viewed 2025-02-25].

8 GALIANA, ref. 6.

9 WORLD HEALTH ORGANIZATION, ref. 2.

10 VINCEK, Valentina, Željka Kanižaj ROGINA and David BOGATAJ, D., 2024. *Impact of Digital Technology on the Quality of Life of Older Adults - Literature Review*. IFAC-PapersOnLine. Online. vol. 58 (2024), no. 3, pp. 304-309. Available at: <https://doi.org/10.1016/j.ifacol.2024.07.168>. [viewed 2025-02-25].

11 HORŇÁKOVÁ, Marta. *Paradigmy v teóriách liečebnej pedagogiky*. Revue liečebnej pedagogiky. Online. roč. XII (2019), č. 1, pp. 3-7. Available at: https://prolp.sk/wp-content/uploads/2020/01/RLP_2019_final.pdf. [viewed 2025-02-26].

12 WORLD HEALTH ORGANIZATION, ref. 2.

13 GALIANA and HASELTINE, ref. 6.

14 WORLD FEDERATION OF MUSIC THERAPY. *Announcing WFMT's NEW Definition of Music Therapy* On-

One of the key distinguishing features of music therapy compared to other musical interventions (e.g., music education, musicophilia) is that it is conducted by a professional with therapeutic professional competencies. It focuses on non-musical goals and follows a systematic approach, based on diagnostics, with its course being documented and evaluated. Another essential factor is the relationship between the therapist and the recipient. For this reason, according to Habalová, music therapy is a purposeful use of music, along with its temporal and spatial dimensions, within a therapeutic relationship. Its goal is to positively influence the physical, psychological, social, and spiritual aspects of an individual, thereby enhancing their overall quality of life.¹⁵

In the context of healthy aging, the prophylactic function of music therapy is primarily utilized to prevent the negative consequences of aging. Appropriately selected musical activities can mediate not only an aesthetic experience, but also activate seniors, strengthen their sense of identity, support perception of current events, and orientation in everyday reality. At the same time, they help improve the perception of oneself and others.¹⁶ Music therapy sessions and programs in the context of healthy aging can be focused on achieving goals in several important areas:

- somatic (deliberate influencing of physiological, biochemical, and hormonal processes in the body),
- psychological (area of mental processes, experience, and emotional well-being),
- functional (training functional abilities, supporting independence and employability),
- educational (area of learning, upbringing, and functional communication),
- social (support for social participation, inclusion, optimization of environmental impact, and improving societal attitudes).¹⁷

The extent of an individual's involvement in music therapy depends on their individual abilities, as well as on the chosen form—active or receptive. Each of these has its specific features and conveys a unique experience.

In active music therapy, the person engages in the creative process either through singing, playing an instrument, or responding to music with another artistic expression (movement, dance, dramatization, or visual art).

The receptive form of music therapy involves “*deliberate, systematic, and intense influence of music on the psyche of the listener while maintaining physiological relaxation*.”¹⁸ Although in receptive music therapy the individual does not engage in physical activity, they are actively involved by perceiving and responding to the music both rationally and emotionally.

Techniques from both active and receptive music therapy can be combined during therapy sessions, depending on the individual's abilities, needs, and set goals. In the next section, we will focus on specific ways music can be used in preventive and therapeutic practice.

The impact of music on physiological processes. Music itself can regulate certain bodily physiological processes¹⁹. By selecting appropriate music (e.g., through synchronizing breath with the musical

line. World Federation of Music Therapy, 2011. Available at: <https://www.wfmt.info/post/announcing-wfmnts-new-definition-of-music-therapy>. [viewed 2025-02-27].

15 HABALOVÁ, Mária. Muzikoterapia pri Parkinsonovej chorobe. *Revue medicíny v praxi*, roč. 18 (2020), č. 13, pp. 28-30.

16 GAJDOŠIKOVÁ ZELEIOVÁ, Jaroslava. *Muzikoterapia a psychoprophylaxia*. School and Health. Online. roč. 21 2008, č. 3, pp. 81-92. Available at: https://www.ped.muni.cz/z21/puv/sb07_aspekty_zdravi/cze/gajdosikova_cz.pdf. [viewed 2025-02-27].

17 HABALOVÁ, Mária. *Prolegomény muzikoterapie v liečebnej pedagogike*. Univerzita Komenského v Bratislave, 2024.

18 MÁTEJOVÁ, Zlatica. Receptívna zložka muzikoterapie. In: MÁTEJOVÁ, Zlatica a Silvester MAŠÚRA. *Muzikoterapia v špeciálnej a liečebnej pedagogike*. SPN, 1992, pp. 168-178.

19 MASTNAK, Wolfgang. Functional, Somatic & Psychological music therapy: Mechanisms & Applications. In:

rhythm), it is possible to encourage desired reactions – either arousal or relaxation. This is utilized, for example, in stress and anxiety reduction²⁰, pain relief, and influencing autonomic responses in the body to promote health and mental well-being.²¹

Listening to music also activates numerous areas of the brain, whether it involves structures engaged in emotional processing of music, which then influence physiological reactions, or the autonomic nervous and neuroendocrine systems.²² While listening to music, the release of certain neurotransmitters and hormones (dopamine, serotonin, and oxytocin) occurs, and it simultaneously activates the reward and prosocial systems.²³

The impact of music on the area of experience and emotionality. Almost every conscious activity associated with music, whether it involves active music production or mindful listening, conveys a certain type of experience. In relation to emotional experience, a person can identify and name the emotions contained in the music. At the same time, music can evoke or intensify emotions in an individual. This characteristic of music has been further explored by Juslin and Västfjäll, who have described the mechanisms by which music evokes or enhances emotional experiences. According to these authors, these mechanisms include brainstem reflexes (e.g., reactions to unexpected acoustic stimuli), evaluative conditioning (music evokes emotions if it has been repeatedly associated with a positive or negative stimulus), emotional contagion (behavioral analogies in music, e.g., joy and cheerful music – faster tempo, higher speech volume, etc.), visual imagery accompanying music listening (and the emotions it evokes), episodic memory (emotions are triggered by memories of specific events connected with certain music), and musical expectancy (tension or release arising from the listener's expectation of whether the music will confirm or disrupt these expectations).²⁴

An important therapeutic aspect is also the expression of one's emotions through music instead of words. In this context, Gajdošíková Zeleiová states that musical expression allows for the mediation of internal psychological content and, through the choice of musical expressive means, enables expression and outward communication.²⁵ Creative musical activities, especially musical improvisation and composition, allow a person to explore, discover, and express their experiences in relation to a chosen theme. This characteristic of music is used in therapy for self-awareness, self-expression, and catharsis of intense experiences.

If the experience connected with music production is sufficiently powerful, it affects the entire personality

KRAJČÍ, Peter a Katarína PRIESTEROVÁ, eds. *Dimenzia muzikoterapie v praxi, výskume a edukácii*. Zborník z medzinárodnej konferencie. IRIS, 2015, pp. 7-30.

20 de WITTE, Martina, Ana da SILVA PINHO, Geert-Jan STAMS, Xavier MOONEN, X, Arjan E.R. BOS and Susan van HOOREN. *Music therapy for stress reduction: a systematic review and meta-analysis* Health Psychology Review. Online. vol. 16 (2022), iss. 1, pp.134-159. Available at: <https://doi.org/10.1080/17437199.2020.1846580>. [viewed 2025-02-28].

21 DILEO, Cheryl. *A Proposed Model For Identifying Practices: A Content Analysis of the First 4 Years of Music and Medicine*. Music and Medicine. Online. vol. 5 (2013), iss. 2, pp. 110-118. Available at: https://www.researchgate.net/publication/258172770_A_Proposed_Model_For_Identifying_Practices_A_Content_Analysis_of_the_First_4_Years_of_Music_and_Medicine. [viewed 2025-02-27].

22 HARINEK, A., a D. OSTATNÍKOVÁ. Neuronálne koreláty percepcie hudby a hudobných emócií ako základ muzikoterapie. *Psychiatria. Psychoterapia. Psychosomatika*, roč. 22 (2015), č. 2, pp. 28-38.

23 SPERANZA, Luisa, Salvatore PULCRANO, Carla PERRONE-CAPANO, Umberto di PORZIO and Floriana VOLPICELLI. *Music affects functional brain connectivity and is effective in the treatment of neurological disorders* [online]. Rev Neurosci. Online. vol. 33 (2022), iss. 7, pp. 789-801. Available at: <https://doi.org/10.1515/revneu-ro-2021-0135>. [viewed 2025-02-28].

24 JUSLIN, Patrik N. and Daniel VÄSTFJÄLL. *Emotional responses to music: the need to consider underlying mechanisms* [online]. Behav Brain Sci. Online. vol. 31 (2008), iss. 5, pp. 559-575; discussion 575-621. Available at: <https://doi.org/10.1017/s0140525x08005293>. [viewed 2025-03-03].

25 GAJDOŠÍKOVÁ ZELEIOVÁ, Jaroslava. *Psychodynamické aspekty muzikoterapie*. Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2012.

– its psychological, rational, emotional, and volitional spheres, as well as the realm of imagination.²⁶ Through the creative act, a person not only expresses themselves, but also transforms themselves. At the same time, they form an active attitude toward themselves and the world, thereby supporting their social activity and engagement.

Music and its use in functional skills training. The senior age is naturally accompanied by a decline in physical and cognitive abilities. For this reason, it is important to focus on maintaining the maximum possible functional capacity, independence, and employability. According to Králová and Katnor, music therapy is used as a systematic process to achieve functional goals, in which healthy functions are activated and those that are disrupted are stimulated through elements of musical language.²⁷ Through musical activities, it is possible to practice areas of sensorimotor skills, communication, and cognitive functions in a playful and attractive manner. Music acts here with its structural qualities – tempo and rhythm – and serves a supportive function, facilitating the performance of the required exercises or training.

Music naturally stimulates movement.²⁸ In the context of healthy aging, it is important to consider the current guidelines from the World Health Organization, which recommend at least 150 minutes of moderate-intensity physical activity per week, emphasizing its particular benefits for seniors.²⁹ People naturally synchronize their body movements with external rhythmic auditory stimuli (such as rhythmic music or the beats of a metronome).³⁰ These stimuli often involuntarily trigger coordinated physical expressions, such as clapping or tapping to the rhythm, or encourage movement and dance.³¹ A review study of several movement interventions aimed at assessing the impact of music listening during exercise demonstrated that listening to music increases physical activity.³² At the same time, targeted music and movement activities (body percussion, playing musical instruments, exercises, and dance) can help relax hypertonic muscles, improve mobility, strength, endurance, speed, coordination, balance, posture, and rhythmic movement training.³³

In the area of mental functions, it is noted that active participation in musical activities contributes to the creation of cognitive reserve.³⁴ According to Ridder, this reserve is built through cognitive stimulation associated with learning, problem-solving, participation in leisure activities, and social interactions.³⁵ Such cognitive reserve can, to some extent, compensate for neurodegeneration and delay the onset of dementia, as it facilitates perception, information processing, and the creation of new neural pathways (ibid). At the same time, activities related to music train several cognitive functions, such as attention,

26 MAZUREK, Jan a Zora STIBOROVÁ. *Kapitoly z hudební psychologie*. Moravské tiskárské závody, 1988.

27 KRÁLOVÁ Eva a Jiří KANTOR J. *Hudobná terapia v rámci fyzioterapie*. Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka v Trenčíne, 2020.

28 BRAUN JANZEN, Thenille, Yuko KOSHIMORI, Nicole M. RICHARD and Michael H. THAUT. *Rhythm and Music-Based Interventions in Motor Rehabilitation: Current Evidence and Future Perspectives*. Frontiers in Human Neuroscience. Online. vol. 15 (2022). Available at: <https://doi.org/10.3389/fnhum.2021.789467>. [viewed 2025-03-02].

29 WORLD HEALTH ORGANIZATION. *Global action plan on physical activity 2018-2030: more active people for a healthier world*. Online. Geneva, 2018. Available at: <https://www.who.int/publications/i/item/9789241514187>. [viewed 2025-03-03].

30 BRAUN JANZEN, ref. 28.

31 WOLFF, Lee, Yixue QUAN Y, Gemma PERRY and William FORDE THOMPSON. *Music Engagement as a Source of Cognitive Reserve*. American Journal of Alzheimer's Disease & Other Dementias*. Online. vol 38 (2023), vol. 38. Available at: <https://doi.org/10.1177/15333175231214833>. [viewed 2025-03-03].

32 CLARK N Imogen, Nicholas F. TAYLOR and Casey L. PEIRIS. *Music listening interventions for physical activity: a systematic review and meta-analysis of randomised controlled trials* [online]. Online. Disabil Rehabil. Online. vol. 46 (2024), iss. 1, pp. 13-20. Available at: <https://doi.org/10.1080/09638288.2022.2155715>. [viewed 2025-03-04].

33 KANTOR, Jiří a Jan CHRASTINA. *Sebeobsluha a trénink pohybových funkcí u osob s těžkým kombinovaným postižením*. In: KANTOR Jiří a kol. *Kreativní přístupy v rehabilitaci osob s těžkým kombinovaným postižením*. Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta, 2014, pp. 59-86.

34 WOLFF, ref. 31.

35 RIDDER, Hanne, Mette. *Healthy and Active Aging: Music as Prevention*. In: JACOBSEN, Stine Lindahl, PEDERSEN, Inge Nygaard N. and Lars Ole BONDE, eds. *A comprehensive Guide To Music Therapy*. Jessica Kingsley Publishers, 2019.

concentration, memory, imagination, and creativity.³⁶

Music is an auditory stimulus that changes over time. For this reason, participation in musical activities is largely dependent on the quality and ability to maintain attention. In attention training, individuals can be guided to focus on song lyrics, a specific musical instrument, the melodic line, changes in harmony, dynamics, tempo, volume, responding to agreed-upon signals, etc.

In the area of memory, music can be used to help remember new information through song lyrics, since rhythmic and rhyming texts are better remembered due to their stable structure. Additionally, they are enriched by other stable qualities such as tempo, melody, dynamics, etc. In this case, music serves as a memory template to organize verbal material.³⁷ Musical activities can also be used in memory training, such as exercises to distinguish between two different rhythmic patterns, different melodies, recalling lyrics, etc.

Mental functions can also be practiced through music education. Even in senior age, it is possible to return to playing a musical instrument or start from scratch, and through this form of regular learning and practice, multiple cognitive functions can be exercised.

As a method for promoting cognitive functions, the authors Creech et al. highlight composition, specifically songwriting, which provides many creative and intellectual challenges while also offering space for creativity, productivity, learning new skills, and creating lasting values.³⁸

Receptive musical activities can include listening to songs, which can create space for recalling different life periods associated with the songs, as well as in reminiscence therapy. Listening to unfamiliar songs can be used to stimulate imagination and creativity.

In the field of prevention and therapy of voice and speech-related problems, singing can be used with a focus on correct and regulated breathing, vocal quality (phonation exercises), and articulation (clear singing of sounds, syllables, phrases, and songs). In addition to singing, exercises focused on breathing, playing simple wind instruments (such as a kazoo) can also be utilized.³⁹

Another important area that can contribute to overall health is social inclusion.⁴⁰ If musical sessions take place within a group, participation in the group itself can have several benefits, which, according to Creech et al., include support for social activation and engagement in community life, the opportunity to present one's skills and abilities to others, the chance to be helpful, opportunities for intergenerational exchange of experiences, overcoming stereotypes, and more.⁴¹ Authors Raja et al., in their narrative study of music therapy interventions with seniors, highlighted benefits such as improved quality of life, reduced anxiety and depression, and increased social engagement, even among people with dementia. They also emphasized the importance of music in supporting social bonds and alleviating stress for both caregivers and family members who participated in these sessions.⁴²

36 SPERANZA, ref. 23.

37 THAUT, Michael H. *Rhythm, music and the brain. Scientific Foundations and Clinical Applications*. Routledge, 2005.

38 CREECH, Andrea., Susan HALLAM, Hilary MCQUEEN and Maria VARVARIGOU. *The power of music in the lives of older adults*. Research Studies in Music Education. Online. vol 35 (2013), iss.1, pp. 87-102. Available at: <https://doi.org/10.1177/1321103X13478862>. [viewed 2025-03-05].

39 THAUT, ref. 37.

40 SMITH, Kristen, P. and Nicholas A. CHRISTAKIS, N. A. (2008). *Social networks and health*. Annual Review of Sociology. Online. vol. 34(2008), iss. 1, pp. 405-429. Available at: <https://www.pinniped.net/smith2008.pdf>. [viewed 2025-03-05].

41 CREECH, ref. 38.

42 RAJA, Shaz, Ciara BARRY, Rohit UPADHYAY, Rana ALASH, Méabh O'RAGHALLAIGH, Póisin HAYES, and Roman ROMERO-ORTUNO. *Harmonious ageing: a narrative review of music therapy in the biomedical literature*. Eur Geriatr Med. Online. vol. 16 (2025). Available at: <https://doi.org/10.1007/s41999-024-01146-z>. [viewed 2025-03-05].

Conclusion

Music has a unique potential to build bridges between generations and bring people a sense of belonging and joy, which is particularly valuable in today's world. One way to make participation in music programs accessible is by creating inclusive music programs in community centers and libraries that are open to the general public. Music and related activities not only have a positive impact on health and mental well-being but also serve as a universal language that connects generations, allowing people of all ages to meet and engage in shared creative activities, thereby promoting intergenerational learning, mutual respect, and the sharing of cultural values.

Mgr. Mária Habalová, PhD.

Comenius University Bratislava, Faculty of Education, Department of Therapeutic Education, Slovakia; e-mail: habalova@fedu.uniba.sk

She studied Therapeutic Education at the Faculty of Education, Comenius University in Bratislava. During her studies, she became increasingly interested in music therapy, in which she passed the state exam. After completing her studies, she worked with preschool children in a social services home, where, as a member of the diagnostic department's professional team, she contributed to the development of plans and subsequent intervention for children with delayed or uneven development. She later worked in children's centres where she was involved in the creation and implementation of individual stimulation plans for children. Since 2018, she has been working at the Department of Therapeutic Education at Comenius University, where she teaches the course in Music Therapy. In recent years, she has also devoted herself to working with the adult population and seniors. She has led music therapy sessions for people with health disabilities. As part of her research, she is currently involved in the implementation and evaluation of an original therapeutic pedagogy program using music therapy, focused on voice and speech in people with Parkinson's disease.

Muzikoterapia ako prostriedok aktivizácie, podpory a sociálnej inklúzie seniorov

Mária Habalová

Abstrakt: Muzikoterapia predstavuje dostupný, efektívny a flexibilný nástroj využívajúci hudbu a hudobné aktivity na podporu fyzického, psychického a sociálneho zdravia seniorov. Využíva hudbu, ktorá pôsobí na človeka povzbudzujúco aj relaxačne. Významne vplyva na emocionálne prežívanie a špeciálne cvičenia spojené s hudbou nachádzajú uplatnenie aj ako podporný prostriedok v rehabilitácii oslabených funkcií, ako sú motorika, reč a kognitívne schopnosti. Vďaka tomu môže muzikoterapia preventívne pôsobiť proti predčasnému a patologickému starnutiu, pričom prispieva k aktívnemu životnému štýlu a celkovej pohode seniorov. Príspevok predstavuje techniky aktívnej a receptívnej muzikoterapie, ktoré možno využiť na podporu zdravia, emocionálnej pohody a sociálneho začlenenia seniorov. Pravidelné stretnutia s ponukou hudobných aktivít vytvárajú priestor na fyzickú aj psychickú aktivizáciu, nadväzovanie vzťahov, sociálne začlenenie a aktívnu participáciu. Týmto spôsobom môže muzikoterapia prispieť k posilneniu emocionálnej stability a podpore medzigeneračných i komunitných vzťahov.

Kľúčové slová: muzikoterapia, zdravé starnutie, holistický prístup, zdravie, inklúzia.

Starnutie populácie je globálnym trendom. Aj na Slovensku, podobne ako v iných krajinách, dochádza k poklesu pôrodnosti a predlžovaniu strednej dĺžky života, čo nevyhnutne vedie k nárastu podielu starších ľudí v spoločnosti. Tento trend prebieha už niekoľko desaťročí, pričom jeho intenzita sa postupne zvyšuje. Podľa prognózy Inštitútu informatiky a štatistiky sa v priebehu necelých 20 rokov priemerný vek obyvateľstva na Slovensku zvýši takmer o 4 roky, teda v priemere o 0,2 roka ročne. Následne sa očakáva spomalenie dlhodobého rastu, avšak k ukončeniu zvyšovania priemerného veku obyvateľstva dôjde až okolo roku 2065. Pri súčasnom fungovaní spoločnosti má tento trend významné zdravotné, sociálne a ekonomické dôsledky, preto je dôležité reagovať nielen na výzvy, ale aj na príležitosti, ktoré so sebou prináša.¹

V našej spoločnosti sa na starnutie často nahliada ako na životné obdobie spojené so slabosťou, úbytkom schopností, finančnou závislosťou a ochoreniami, ktoré v rôznej miere sťažujú život a môžu viesť až k odkázanosti na príbuzných. Takýto pohľad však zužuje komplexnú realitu starnutia iba na jeho negatívne zdravotné, ekonomické a sociálne aspekty a prehliada potenciál, ktorý táto životná etapa ponúka. Zmena perspektívy si vyžaduje holistický a interdisciplinárny prístup, zahŕňajúci koncepty zdravého, aktívneho a inkluzívneho starnutia.

Svetová zdravotnícka organizácia (WHO) definuje zdravé starnutie ako „proces rozvíjania a udržiavania funkčnej spôsobilosti, ktorá umožňuje pohodu v staršom veku“.² Na podporu tohto cieľa vznikli iniciatívy ako Globálna stratégia a akčný plán pre starnutie a zdravie 2016 – 2020³ či nadväzujúca globálna iniciatíva Dekáda zdravého starnutia 2021 – 2030 vyhlásená Organizáciou Spojených národov (OSN). Jej cieľom je zdieľanie osvedčených postupov a vytváranie politík, ktoré podporujú dôstojné starnutie na globálnej úrovni.

1 VÁŇO, Boris. *Popis konštrukčných postupov, analýza a zhodnotenie získaných výsledkov populačnej prognózy jednotlivých variant.* Online. Štatistický úrad Slovenskej republiky a Infostat, 2022. Dostupné na: https://www.scitanie.sk/storage/app/media/dokumenty/SODB2021_prog_obyv.pdf. [zobrazené 2025-02-24].

2 WORLD HEALTH ORGANIZATION. *Decade of healthy ageing: baseline report. Summary.* Online. World Health Organization, 2021, s. 2. Dostupné na: <https://www.who.int/publications/i/item/9789240023307>. [zobrazené 2025-02-24].

3 WORLD HEALTH ASSEMBLY, 69. *The Global strategy and action plan on ageing and health 2016-2020: towards a world in which everyone can live a long and healthy life.* Online. World Health Organization, 2016. Dostupné na: <https://iris.who.int/handle/10665/252783>. [zobrazené 2025-02-24].

Pristup k podpore zdravého starnutia zahŕňa:

1. Prevenciu ochorení, podporu zdravého životného štýlu a racionálnu výživu.⁴
2. Starostlivosť o mentálne zdravie a pohodu, ako aj udržiavanie kognitívnej funkcionality, napríklad prostredníctvom fyzickej aktivity, kognitívneho tréningu⁵ a celoživotného vzdelávania.⁶ Budovanie kognitívnej rezervy môže taktiež prispieť k udržaniu kognitívnych schopností.⁷
3. Sociálnu inklúziu seniorov.^{8,9}
4. Dostupnosť technológií, najmä prenosných zariadení, ktoré umožňujú monitorovanie zdravotného stavu, poskytovanie asistencie a podporu samostatnosti pri každodenných aktivitách.¹⁰

Liečebná pedagogika nahliada na človeka holisticky, vníma ho v súvislostiach jeho individuality, prostredia a vzťahov. Rešpektuje ho ako autonómnu bytosť a hľadá spôsoby, ako mu umožniť žiť svoj život a riešiť svoje problémy¹¹, zapájať sa do aktivít a participovať na tvorbe hodnôt, ktoré považuje za zmysluplné. Hľadanie zmyslu a životného naplnenia v pokročilom veku sa stáva dôležitým aspektom života.

Prostredie, v ktorom seniori žijú, je kľúčovým faktorom ovplyvňujúcim ich možnosti participácie. Podľa Dekády zdravého starnutia 2021 – 2030 sa na prostredie nazerá ako na domov, komunitu a širšiu spoločnosť a tiež vybavenie, produkty a technológie podporujúce samostatnosť seniorov.¹² Vytvorenie podmienok na realizáciu rôznych preventívnych, podporných a inkluzívnych akcií umožňuje seniorom nielen zdravšie žiť, ale aj naplňať ich špecifické potreby a zároveň byť prínosnými pre spoločnosť. Ako uvádzajú J. Galiana a W. A. Haseltine, seniori si často želajú odovzdať svoje skúsenosti budúcim generáciám. Možnosť naplnenia tejto potreby vidia vo vytvorení príležitostí pre medzigeneračné stretnutia a programy¹³.

Muzikoterapia patrí k perspektívnym sa rozvíjajúcim nefarmakologickým intervenciám. Nachádza uplatnenie v oblasti fyzického a duševného zdravia, rehabilitácie, výchovy a edukácie. Na široké indikačné zameranie tohto terapeutického odboru poukazuje aj Svetová federácia muzikoterapie (WFMT), ktorá vo svojej definícii hovorí o muzikoterapii ako o „*profesionálnom využití hudby a jej zložiek ako intervencie v zdravotníckom, edukačnom a prirodzenom prostredí pri jednotlivcoch, skupinách, rodinách alebo komunitách, ktorí sa snažia optimalizovať kvalitu svojho života a zlepšiť svoje fyzické, sociálne, komunikačné, emocionálne, intelektuálne a duševné zdravie, ako aj celkovú pohodu. Výskum, prax, vzdelávanie a klinický*

4 WAGNER, Karl-Heinz a Jana MUCHOVÁ, eds. *Zdravé starnutie. 60 otázok a odporúčania pre prax so zameraním na výživu*. Online. Univerzita Komenského v Bratislave, 2022. Dostupné na: <https://slovenskageriatria.sk/wp-content/uploads/2024/02/Zdrave-starnutie.pdf>. [zobrazené 2025-02-24].

5 OBERLIN, Lauren E., Abhishek JAYWANT, Abigail WOLFF and Faith M. GUNNING. *Strategies to Promote Cognitive Health in Aging: Recent Evidence and Innovations*. Current Psychiatry Reports. Online. Vol. 24 (2022), no. 9, pp. 441-450. Dostupné na: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/35835897/>. [zobrazené 2025-03-25].

6 GALIANA, Jean and William A. HASELTINE. *Aging Well: Solutions to the Most Pressing Global Challenges of Aging*. Online. Palgrave Macmillan, 2019. Dostupné na: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/32091681/>. [zobrazené 2025-02-25].

7 PRINCE, Jon B., Helen L. DAVIS, Jane TAN, Katrina MULLER-TOWNSEND, Shaun MARKOVIC S, David M. G. LEWIS, Brianne HASTIE, Matthew B. THOMPSON, Peter D. DRUMMOND, Hakuei FUJIYAMA and Hamid R. SOHRABI. *Cognitive and neuroscientific perspectives of healthy ageing*. Neuroscience & Biobehavioral Reviews. Online. vol. 161 (2024). Dostupné na: <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2024.105649>. [zobrazené 2025-02-25].

8 GALIANA and HASELTINE, ref. 6.

9 WORLD HEALTH ORGANIZATION, ref. 2.

10 VINCEK, Valentina, Željka Kanižaj ROGINA and David BOGATAJ, D., 2024. *Impact of Digital Technology on the Quality of Life of Older Adults - Literature Review*. IFAC-PapersOnLine. Online. vol. 58 (2024), no. 3, pp. 304-309. Dostupné na: <https://doi.org/10.1016/j.ifacol.2024.07.168>. [zobrazené 2025-02-25].

11 HORŇÁKOVÁ, Marta. *Paradigmy v teóriách liečebnej pedagogiky*. Revue liečebnej pedagogiky. Online. roč. XII (2019), č. 1, s. 3-7. Dostupné na: https://prop.sk/wp-content/uploads/2020/01/RLP_2019_final.pdf. [zobrazené 2025-02-26].

12 WORLD HEALTH ORGANIZATION, ref. 2.

13 GALIANA and HASELTINE, ref. 6.

výcvik v muzikoterapii vychádzajú z profesionálnych štandardov, založených na kultúrnych, sociálnych a politických kontextoch“.¹⁴

Medzi dôležité znaky muzikoterapie v porovnaní s inými hudobnými intervenciami (napr. hudobnou výchovou, muzikofiletikou) patrí to, že ju vykonáva odborník s terapeutickými profesijnými kompetenciami, zameriava sa na nehudobné ciele a je systematická (vychádza z diagnostiky, je dokumentovaná a evalvovaná). Kľúčovým faktorom je aj vzťah medzi terapeutom a prijímateľom. Preto M. Habalová hovorí o muzikoterapii ako o cielenom využití hudby, jej časových a priestorových dimenzií, v terapeutickom vzťahu. Jej cieľom je pozitívne ovplyvniť fyzickú, psychickú, sociálnu a spirituálnu oblasť človeka a tým zvýšiť kvalitu jeho života.¹⁵

V kontexte zdravého starnutia sa využíva najmä profylaktická funkcia muzikoterapie s cieľom predchádzať negatívnym dôsledkom starnutia. Vhodne zvolené hudobné aktivity môžu sprostredkovať nielen estetický zážitok, ale aj aktivizovať seniorov, posilniť ich vedomie identity, podporiť vnímanie aktuálneho diania a orientáciu v realite. Zároveň napomáhajú lepšie vnímanie seba i ostatných.¹⁶ Muzikoterapeutické stretnutia a programy v kontexte zdravého starnutia môžu byť zamerané na dosahovanie cieľov vo viacerých dôležitých oblastiach:

- somatickej (zámerné ovplyvňovanie fyziologických, biochemických a hormonálnych procesov organizmu),
- psychickej (oblasť duševných procesov, prežívania a emocionálnej pohody),
- funkčnej (tréning funkčných schopností, podpora samostatnosti a uplatniteľnosti),
- výchovno-vzdelávacej (oblasť učenia, výchovy a funkčnej komunikácie),
- sociálnej (podpora sociálnej participácie, inklúzie, optimalizácia vplyvu prostredia a zlepšovanie postojov spoločnosti).¹⁷

Miera zapojenia jednotlivca do muzikoterapie závisí od jeho individuálnych možností a tiež od zvolenej formy – aktívnej alebo receptívnej. Každá z nich má svoje špecifiká a sprostredkováva špecifickú skúsenosť. Pri aktívnej muzikoterapii sa človek zapája do tvorivého procesu buď svojím spevom, inštrumentálnou hrou, alebo reaguje na hudbu iným umeleckým prejavom (pohybom, tancom, dramatizáciou, výtvarným prejavom). Pri receptívnej forme muzikoterapie ide o „zámerné, systematické a intenzívne pôsobenie hudby na psychiku vnímateľa pri zachovaní fyziologického pokoja.“¹⁸ Aj keď pri receptívnej muzikoterapii človek nevykazuje fyzickú aktivitu, v skutočnosti je aktívny, a to tým spôsobom, že hudbu vníma a reaguje na ňu racionálne i emocionálne. Techniky aktívnej a receptívnej muzikoterapie je možné v rámci muzikoterapeutických stretnutí kombinovať v závislosti od možností a potrieb jednotlivcov, ako aj od vytýčených cieľov.

Vplyv hudby na fyziologické procesy. Hudba sama o sebe dokáže regulovať niektoré telesné fyziologické procesy.¹⁹ Vhodne zvolenou hudbou (napr. cez synchronizáciu dychu s hudobným rytmom) je možné

14 WORLD FEDERATION OF MUSIC THERAPY. *Announcing WFMT's NEW Definition of Music Therapy*. Online. World Federation of Music Therapy, 2011. Dostupné na: <https://www.wfmt.info/post/announcing-wfmts-new-definition-of-music-therapy>. [zobrazené 2025-02-27].

15 HABALOVÁ, Mária. Muzikoterapia pri Parkinsonovej chorobe. *Revue medicíny v praxi*, roč. 18 (2020), č. 13, s. 28-30.

16 GAJDOŠÍKOVÁ ZELEDIOVÁ, Jaroslava. *Muzikoterapia a psychoprofylaxia*. School and Health. Online. roč. 21 (2008), č. 3, s. 81-92. Dostupné na: https://www.ped.muni.cz/z21/puv/sb07_aspekty_zdravi/cze/gajdosikova_cz.pdf. [zobrazené 2025-02-27].

17 HABALOVÁ, Mária. *Prolegomény muzikoterapie v liečebnej pedagogike*. Univerzita Komenského v Bratislave, 2024.

18 MÁTEJOVÁ, Zlatica. Receptívna zložka muzikoterapie. In: MÁTEJOVÁ, Zlatica a Silvester MAŠURA. *Muzikoterapia v špeciálnej a liečebnej pedagogike*. SPN, 1992, s. 168-178.

19 MASTNAK, Wolfgang. Functional, Somatic & Psychological music therapy: Mechanisms & Applications. In: KRAJČÍ, Peter a Katarína PRIESTEROVÁ, eds. *Dimenzia muzikoterapie v praxi, výskume a edukácii*. Zborník z medzinárodnej konferencie. IRIS, 2015, s. 7-30.

povzbudiť žiadané reakcie – vzrušenie alebo útlm, čo sa využíva napr. pri redukcii stresu a úzkosti²⁰, redukcii bolesti a ovplyvnení autonómnych reakcií organizmu s cieľom podporiť zdravie a duševnú pohodu ľudí.²¹ Počúvanie hudby zároveň aktivizuje početné oblasti v mozgu – či už ide o štruktúry zapojené do emocionálneho spracovania hudby, ktoré následne ovplyvňujú fyziologické reakcie, alebo o autonómny nervový a neuroendokrinný systém.²² Pri počúvaní hudby dochádza k uvoľňovaniu niektorých neurotransmiterov a hormónov (dopamínu, serotonínu a oxytocínu) a zároveň aktivuje systém odmeňovania a prosociálne systémy.²³

Vplyv hudby na oblasť prežívania a emocionality. Takmer každá vedomá činnosť spojená s hudbou bez ohľadu na to, či ide o aktívnu hudobnú produkciu, alebo uvedomelé počúvanie hudby, sprostredkováva určitý druh zážitku. V súvislosti s emocionálnym prežívaním môže človek emócie obsiahnuť v hudbe identifikovať a pomenovať. Hudba zároveň môže emócie v človeku vyvolať alebo prehĺbiť. Touto vlastnosťou hudby sa podrobnejšie zaoberali P. Juslin a D. Västfjäll, ktorí opísali mechanizmy, prostredníctvom ktorých hudba vyvoláva alebo zosilňuje emocionálne prežívanie. K mechanizmom účinku patria: reflexy na úrovni mozgového kmeňa (napr. reakcie na nečakané akustické podnety), hodnotiace podmieňovanie (hudba vyvoláva emócie, ak bola opakovane spojená s pozitívnym alebo negatívnym podnetom), emocionálna náказа (analogia správania a hudby, napr. radosť a veselá hudba – rýchlejšie tempo, vyššia hlasitosť reči atď.), vizuálne predstavy sprevádzajúce počúvanie hudby (a emócie nimi vyvolané), epizodická pamäť (emócie sú vyvolané spomienkami na konkrétne udalosti spojené s určitou hudbou), hudobné očakávania (napätie alebo uvoľnenie vznikajúce na základe očakávania poslucháča, či hudba tieto očakávania potvrdí alebo naruší).²⁴

Dôležitým terapeutickým aspektom je aj vyjadrenie vlastných emócií hudbou namiesto slov. J. Gajdošiková Zeleiová v tejto súvislosti uvádza, že hudobná expresia umožňuje sprostredkovať vnútorné psychické obsahy a prostredníctvom voľby hudobných výrazových prostriedkov ich vyjadriť a komunikovať navonok²⁵. Tvorivé hudobné činnosti, najmä hudobná improvizácia a kompozícia, umožňujú človeku preskúmať, odhaliť a vyjadriť svoje prežívanie v súvislosti so zvolenou témou. Táto vlastnosť hudby sa v terapii využíva na sebaopoznanie, sebavyjadrenie a katarziu silných zážitkov. Ak je zážitok spojený s hudobnou produkciou dostatočne silný, zasahuje celú osobnosť – jej psychickú, racionálnu, emocionálnu i vôľovú sféru, ako aj oblasť predstáv.²⁶ Tvorivým aktom sa človek nielen prejavuje, ale aj pretvára. Zároveň si utvára aktívny postoj k sebe a svetu, čím sa podporuje jeho spoločenská aktivita a angažovanosť.

Hudba a jej využitie v rámci tréningu funkčných schopností. Seniorský vek je prirodzene sprevádzaný poklesom fyzických a kognitívnych schopností. Z tohto dôvodu je dobré zameriavať sa na udržiavanie maximálnej možnej funkčnej schopnosti, samostatnosti a uplatniteľnosti. Podľa E. Kráľovej a J. Katnora

20 de WITTE, Martina, Ana da SILVA PINHO, Geert-Jan STAMS, Xavier MOONEN, X, Arjan E.R. BOS and Susan van HOOREN. *Music therapy for stress reduction: a systematic review and meta-analysis* Health Psychology Review. Online. vol. 16 (2022), iss. 1, pp.134-159. Dostupné na: <https://doi.org/10.1080/17437199.2020.1846580>. [zobrazené 2025-02-28].

21 DILEO, Cheryl. *A Proposed Model For Identifying Practices: A Content Analysis of the First 4 Years of Music and Medicine*. Music and Medicine. Online. vol. 5 (2013), iss. 2, pp. 110-118. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/258172770_A_Proposed_Model_For_Identifying_Practices_A_Content_Analysis_of_the_First_4_Years_of_Music_and_Medicine. [zobrazené 2025-02-27].

22 HARINEK, A., a D. OSTATNÍKOVÁ. Neuronálne koreláty percepcie hudby a hudobných emócií ako základ muzikoterapie. *Psychiatria. Psychoterapia. Psychosomatika*, roč. 22 (2015), č. 2, s. 28-38.

23 SPERANZA, Luisa, Salvatore PULCRANO, Carla PERRONE-CAPANO, Umberto di PORZIO and Floriana VOLPICELLI. *Music affects functional brain connectivity and is effective in the treatment of neurological disorders* [online]. Rev Neurosci. Online. vol. 33 (2022), iss. 7, pp. 789-801. Dostupné na: <https://doi.org/10.1515/revneu-ro-2021-0135>. [zobrazené 2025-02-28].

24 JUSLIN, Patrik N. and Daniel VÄSTFJÄLL. *Emotional responses to music: the need to consider underlying mechanisms* [online]. Behav Brain Sci. Online. vol. 31 (2008), iss. 5, pp. 559-575; discussion 575-621. Dostupné na: <https://doi.org/10.1017/s0140525x08005293>. [zobrazené 2025-03-03].

25 GAJDOŠIKOVÁ ZELEIOVÁ, Jaroslava. *Psychodynamické aspekty muzikoterapie*. Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2012.

26 MAZUREK, Jan a Zora STIBOROVÁ. *Kapitoly z hudební psychologie*. Moravské tiskárské závody, 1988.

sa muzikoterapia pri dosahovaní funkčných cieľov využíva ako systematický proces, v rámci ktorého sa prostredníctvom prvkov hudobnej reči aktivizujú zdravé funkcie a stimulujú tie, ktoré sú narušené.²⁷ Prostredníctvom hudobných cvičení je možné hravou a atraktívnou formou precvičovať oblasť senzomotoriky, komunikácie a kognitívnych funkcií. Hudba tu pôsobí svojimi štruktúrnymi kvalitami – tempom a rytmom – a plní podpornú funkciu, čiže facilituje vykonávanie požadovaných cvičení či tréningu.

Hudba prirodzene podnecuje k pohybu.²⁸ V kontexte zdravého starnutia je dobré zohľadniť súčasné usmernenia Svetovej zdravotníckej organizácie, venovať minimálne 150 minút týždenne stredne intenzívnej fyzickej aktivite, pričom zdôrazňujú jej osobitný prínos pre seniorov.²⁹ Človek prirodzene synchronizuje pohyby svojho tela s vonkajšími rytmickými sluchovými podnetmi (s rytmickou hudbou alebo údermi metronómu).³⁰ Tieto podnety často mimovoľne vyvolávajú koordinované fyzické prejavy, ako sú tlieskanie či uderanie do rytmu, prípadne podnecujú k pohybu a tancu.³¹ Prehľadová štúdia viacerých pohybových intervencií zameraná na posúdenie vplyvu počúvania hudby pri cvičení preukázala, že počúvanie hudby zvyšuje fyzickú aktivitu.³² Zároveň je možné prostredníctvom cielených hudobno-pohybových aktivít (hry na telo, hry na hudobné nástroje, cvičenia, tanca) uvoľňovať hypertonické svalstvo, zlepšovať pohyblivosť, silu, vytrvalosť, rýchlosť, koordináciu, rovnováhu, správne držanie tela a nácvik rytmických pohybov.³³

V oblasti mentálnych funkcií uvádzajú, že aktívna participácia na hudobných aktivitách prispieva k vytváraniu kognitívnej rezervy.³⁴ Podľa H. M. Ridder sa buduje v rámci kognitívnej stimulácie spojenj s učením, riešením úloh, účasťou na voľnočasových aktivitách a sociálnymi interakciami.³⁵ Takáto kognitívna rezerva do istej miery umožňuje kompenzovať neurodegeneráciu a oddialiť nástup demencie, keďže uľahčuje vnímanie, spracovanie informácií a vytváranie nových neurálnych dráh (ibidem). Zároveň pri vykonávaní aktivít spojených s hudbou sa trénujú viaceré kognitívne funkcie, ako sú pozornosť, koncentrácia, pamäť, predstavivosť, kreativita.³⁶

Hudba je auditívny stimul, ktorý sa v priebehu času mení. Z tohto dôvodu je účasť na hudobných činnostiach do značnej miery závislá na kvalite a schopnosti udržať pozornosť. V rámci tréningu pozornosti je možné ľudí viesť k tomu, aby sa sústredili na text piesní, na určitý hudobný nástroj, na melodickú líniu, zmeny harmónie, dynamiky, tempa, hlasitosti, reagovali na dohodnuté signály a pod. V oblasti pamäti je možné hudbu využiť na zapamätanie nových informácií cez texty piesní, keďže rytmický a rýmovaný

27 KRÁLOVÁ Eva a Jiří KANTOR J. *Hudobná terapia v rámci fyzioterapie*. Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka v Trenčíne, 2020.

28 BRAUN JANZEN, Thenille, Yuko KOSHIMORI, Nicole M. RICHARD and Michael H. THAUT. *Rhythm and Music-Based Interventions in Motor Rehabilitation: Current Evidence and Future Perspectives*. Frontiers in Human Neuroscience. Online. vol. 15 (2022). Dostupné na: <https://doi.org/10.3389/fnhum.2021.789467>. [zobrazené 2025-03-02].

29 WORLD HEALTH ORGANIZATION. *Global action plan on physical activity 2018-2030: more active people for a healthier world*. Online. Geneva, 2018. Dostupné na: <https://www.who.int/publications/i/item/9789241514187>. [zobrazené 2025-03-03].

30 BRAUN JANZEN, ref. 28.

31 WOLFF, Lee, Yixue QUAN Y, Gemma PERRY and William FORDE THOMPSON. *Music Engagement as a Source of Cognitive Reserve*. American Journal of Alzheimer's Disease & Other Dementias*. Online. vol 38 (2023), vol. 38. Dostupné na: <https://doi.org/10.1177/15333175231214833>. [zobrazené 2025-03-03].

32 CLARK N Imogen, Nicholas F. TAYLOR and Casey L. PEIRIS. *Music listening interventions for physical activity: a systematic review and meta-analysis of randomised controlled trials* [online]. Online. Disabil Rehabil. Online. vol. 46 (2024), iss. 1, pp. 13-20. Dostupné na: <https://doi.org/10.1080/09638288.2022.2155715>. [zobrazené 2025-03-04].

33 KANTOR, Jiří a Jan CHRASTINA. *Sebeobsluha a tréning pohybových funkcií u osob s ťažkým kombinovaným postihom*. In: KANTOR Jiří a kol. *Kretivní přístupy v rehabilitaci osob s ťažkým kombinovaným postihom*. Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta, 2014, s. 59-86.

34 WOLFF, ref. 31.

35 RIDDER, Hanne, Mette. *Healthy and Active Aging: Music as Prevention*. In: JACOBSEN, Stine Lindahl, PEDERSEN, Inge Nygaard N. and Lars Ole BONDE, eds. *A comprehensive Guide To Music Therapy*. Jessica Kingsley Publishers, 2019.

36 SPERANZA, ref. 23.

text sa vďaka svojej stabilnej štruktúre lepšie pamätá. Zároveň je obohatený o ďalšie stabilné kvality, ako tempo, melódiu, dynamiku a pod. Hudba v tomto prípade slúži ako pamäťová šablóna na usporiadanie verbálneho materiálu.³⁷ Rovnako je možné využiť hudobné aktivity aj pri tréningu pamäti, napr. cvičenia na rozlíšenie dvoch odlišných rytmických vzorcov, odlišných melódií, spomínanie na texty a pod.

K precvičovaniu mentálnych funkcií je možné využiť aj vzdelávanie v oblasti hudby. Aj v seniorskom veku je možné navrátiť sa ku hre na hudobný nástroj alebo začať od začiatku a cez túto formu pravidelného učenia a cvičenia precvičovať viaceré kognitívne funkcie. V súvislosti s kognitívnou stimuláciou autori Creech et al. vyzdvihujú aj metódu kompozície, konkrétne komponovania piesní, ktorá poskytuje mnohé tvorivé a intelektuálne výzvy a zároveň ponúka priestor pre tvorivosť, produktivitu, učenie sa novým zručnostiam a vytváranie trvalých hodnôt.³⁸

K receptívnym činnostiam je možné zaradiť počúvanie piesní, pri ktorom je možné vytvoriť priestor na spomínanie na rôzne životné obdobia, ku ktorým sa piesne viažu, ako aj pri reminiscenčnej terapii. Počúvanie neznámych piesní možno využiť na podnietenie predstavivosti a imaginácie.

V oblasti prevencie a terapie problémov spojených s hlasom a rečou možno využiť spev s dôrazom na správne a regulované dýchanie, hlasovú kvalitu (fonačné cvičenia) a artikuláciu (výrazný spev hlások, slabík, fráz a piesní). Okrem spevu je v prípade cvičení zameraných na dych vhodná aj hra na ľahko ovládateľné dychové nástroje (napr. kazoo).³⁹

Ďalšou dôležitou oblasťou, ktorá môže prispieť k zdraviu ako takému, je sociálne začlenenie.⁴⁰ Pokiaľ hudobné stretnutia prebiehajú v rámci skupiny, samotná účasť v skupine môže mať viaceré benefity, kam Creech et al. zaraďujú podporu sociálnej aktivizácie a zapojenie do komunitného života, možnosť prezentácie svojich schopností a zručností iným, možnosť byť nápomocný, príležitosť na medzigeneračnú výmenu skúseností, prekonávanie stereotypov a iné.⁴¹ Autori S. Raja et al. vo svojej naratívnej štúdii realizovaných muzikoterapeutických intervencií so seniormi poukázali na benefity ako zlepšenie kvality života, zníženie úzkosti a depresie, zvýšenej sociálnej angažovanosti, a to aj u ľudí s demenciou. Zároveň zdôraznili význam hudby pri podpore sociálnych väzieb a zmiernení stresu ako u opatrovateľov, tak aj u rodinných príslušníkov, ktorí sa na týchto stretnutiach zúčastňovali.⁴²

Záver

Hudba má jedinečný potenciál budovať mosty medzi generáciami a prinášať ľuďom pocit spolupatričnosti a radosti, čo je v súčasnosti obzvlášť cenné. Jednou z ciest, ako sprístupniť ponuku účasti na hudobných programoch, je vytváranie inkluzívnych hudobných programov v komunitných centrách a knižniciach, ktoré sú prístupné pre široký okruh verejnosti. Hudba a s hudbou spojené aktivity nielen blahodarne pôsobia na zdravie a psychickú pohodu, ale zároveň sú univerzálnym jazykom, ktorý spája generácie – umožňuje stretávanie ľudí všetkých vekových kategórií pri spoločných kreatívnych činnostiach, čím podporuje medzigeneračné učenie, vzájomný rešpekt a zdieľanie kultúrnych hodnôt.

37 THAUT, Michael H. *Rhythm, music and the brain. Scientific Foundations and Clinical Applications*. Routledge, 2005.

38 CREECH, Andrea., Susan HALLAM, Hilary MCQUEEN and Maria VARVARIGOU. *The power of music in the lives of older adults*. Research Studies in Music Education. Online. vol. 35 (2013), iss. 1, pp. 87-102. Dostupné na: <https://doi.org/10.1177/1321103X13478862>. [zobrazené 2025-03-05].

39 THAUT, ref. 37.

40 SMITH, Kristen, P. and Nicholas A. CHRISTAKIS, N. A. (2008). *Social networks and health*. Annual Review of Sociology. Online. vol. 34(2008), iss. 1, pp. 405-429. Dostupné na: <https://www.pinniped.net/smith2008.pdf>. [zobrazené 2025-03-05].

41 CREECH, ref. 38.

42 RAJA, Shaz, Ciara BARRY, Rohit UPADHYAY, Rana ALASH, Méabh O'RAGHALLAIGH, Póisín HAYES, and Roman ROMERO-ORTUNO. *Harmonious ageing: a narrative review of music therapy in the biomedical literature*. Eur Geriatr Med. Online. vol. 16 (2025). Dostupné na: <https://doi.org/10.1007/s41999-024-01146-z>. [zobrazené 2025-03-05].

Mgr. Mária Habalová, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Pedagogická fakulta, Katedra liečebnej pedagogiky, Slovensko; e-mail: habalova@fedu.uniba.sk

Vyštudovala liečebnú pedagogiku na Pedagogickej fakulte UK v Bratislave. Počas štúdia sa intenzívnejšie začala zaujímať o muzikoterapiu, z ktorej absolvovala štátnu skúšku. Po ukončení vysokej školy pracovala s deťmi predškolského veku v domove sociálnych služieb, kde sa ako členka odborného tímu diagnostického oddelenia spolupodieľala na tvorbe plánov a následnej intervencii u detí s oneskoreným alebo nerovnomerným vývinom. Neskôr pôsobila v detských centrách, kde sa podieľala na tvorbe a realizácii individuálnych stimulačných plánov pre deti. Od roku 2018 pôsobí na Katedre liečebnej pedagogiky UK, kde vyučuje predmet Muzikoterapia. V posledných rokoch sa venovala aj práci s dospelou populáciou a so seniormi. Viedla muzikoterapeutické stretnutia pre ľudí so zdravotným znevýhodnením. V rámci výskumu sa aktuálne spolupodieľa na príprave, realizácii a evalvácii originálneho liečebnopedagogického programu využívajúceho muzikoterapiu, zameraného na oblasť hlasu a reči u ľudí s Parkinsonovou chorobou.

Open Culture in practice: Migrant inclusion and intercultural dialogue in libraries / Otvorená kultúra v praxi: Inklúzia migrantov a medzikultúrny dialóg v knižniciach

Joanna Łajdanowicz, Marta Kroczevska

Abstract: Tadeusz Różewicz Municipal Public Library in Wrocław (MBP) has been actively engaged in fostering intercultural dialogue and social integration for years. In response to evolving social needs, particularly in the context of migration, MBP implements a range of initiatives aimed at building relationships between Wrocław's residents and newcomers to the city. The primary goal of these efforts is to enhance intercultural competencies, create safe spaces for meetings, and strengthen social inclusion through education and culture. This paper presents practical approaches to inclusion through education, language learning, and cultural exchange carried out by MBP, supported by both local and international partnerships.

Keywords: public libraries, migrant inclusion, intercultural dialogue, integration, community building, human rights education, language learning, Wrocław.

Context and Needs

Wrocław, a city with a rich history of migration, has long been a place where new residents settle. Following World War II, Wrocław underwent significant demographic changes – after the expulsion of the German population, settlers from various regions of Poland, including the former Eastern Borderlands, repopulated the city. These new residents contributed to the city's diverse and multicultural character by blending different traditions and experiences. As a result, Wrocław has developed a unique identity that intertwines various cultural and historical influences.

A particularly pressing challenge has been supporting migrants from Ukraine in light of the ongoing war. Due to its openness and prior experience in social integration, Wrocław has become one of the key centers for assisting Ukrainian refugees, necessitating the expansion of educational, cultural, and adaptation programs for new residents. Libraries, as open institutions accessible to all, play a crucial role in integrating foreigners and fostering a sense of community by providing spaces for meetings, learning, and cultural exchange.

Good Practices at Tadeusz Różewicz Municipal Public Library in Wrocław

1. Enhancing Language Skills

One of the key aspects of integration is language proficiency. Language is not only a means of communication but also a crucial element in building social connections and participating in cultural and professional life.¹ Tadeusz Różewicz Municipal Public Library in Wrocław (MBP) has been running and developing programs supporting foreign language learning as well as Polish as a foreign language for years. These initiatives cater to various audiences and their specific needs:

- Language Café is a series of conversation meetups led by volunteers, where participants can improve their language skills in a relaxed and informal atmosphere. Each session provides an opportunity to practice a chosen foreign language, which is especially valuable for those who do not have regular contact with native speakers. This initiative not only enhances linguistic competencies but also fosters intercultural friendships and experience-sharing. Past meetings

¹ COUNCIL OF EUROPE. *White Paper on Intercultural Dialogue: Living Together as Equals in Dignity*. Council of Europe, 2008.

have included Spanish, English, French, Italian, Polish, and German.²

- Polish Speaking Club is designed for individuals learning Polish as a foreign language. Regular sessions help participants develop practical language skills, expand their vocabulary, and overcome communication barriers. Led by experienced facilitators and volunteers, these meetings ensure high-quality learning tailored to various proficiency levels.³
- Wrocław in the Languages of the World is a project carried out in cooperation with the Wrocław Integration Center, aimed at promoting multilingualism and providing educational support to language learners. It includes language courses, workshops, and conversational meetups that help migrants navigate their daily lives in the city more effectively.⁴
- MBP also offers a rich collection of books and e-books for language learning, which serves as an excellent supplement to conversation meetups and courses. Users have access to a wide range of educational materials, textbooks, dictionaries, and foreign-language literature.⁵

Through these initiatives, MBP libraries have become places where language learning takes place in an environment of openness, support, and integration. These activities help create a community where language serves as a bridge rather than a barrier, enabling meaningful connections and active participation in city life. Thanks to platforms like EBSCO and Flipster, readers have access to e-books for adults and young people at various language proficiency levels and covering diverse topics, as well as access to magazines and articles in different languages, which supports their independent learning and the development of linguistic skills.

2. Integration Activities

Social integration is a key element in building a cohesive and inclusive local community. Tadeusz Rózewicz Municipal Public Library in Wrocław (MBP) carries out numerous initiatives to support newcomers, helping them adapt to their new environment, establish social connections, and feel like part of the community. The library serves as a meeting place for experience-sharing and cultural dialogue, offering diverse programs tailored to the needs of different audiences.

- Bookstation UA – Ukrainian Book Discussion Club is an initiative aimed at Ukrainian-speaking residents of Wrocław, providing them with the opportunity to read and discuss literature in their native language. This club fosters not only reading habits but also social bonding, cultural identity building, and literary exploration. Participants can share their reflections and thoughts in a friendly and welcoming atmosphere.⁶
- Library for All – A project by the Information Society Development Foundation (FRSI) that promotes the integration of Poles and Ukrainians through workshops, meetings, and joint community initiatives. This program offers activities for children, teenagers, and adults, creating a space for mutual learning and intercultural understanding. It helps migrants adapt to their new environment more quickly while allowing them to share their culture and experiences.⁷
- Mobile City Games – Interactive urban games developed in multiple language versions provide an innovative way to explore Wrocław and its history. By engaging in gameplay, participants can gain a deeper understanding of the local community, develop new skills, and overcome language barriers. These games serve as an exciting educational tool for both children and adults, fostering

2 MIEJSKA BIBLIOTEKA PUBLICZNA IM. TADEUSZA RÓŻEWICZA WE WROCŁAWIU. *Sprawozdanie roczne pracy instytucji kultury*. Online. Available at: <https://biblioteka.wroc.pl/>. [viewed 2025-08-04].

3 MIEJSKA BIBLIOTEKA PUBLICZNA IM. TADEUSZA RÓŻEWICZA WE WROCŁAWIU, ref. 2.

4 WROCŁAW INTEGRATION CENTER. *Integration Programmes*. Online. Available at: <https://wcrs.wroclaw.pl/>. [viewed 2025-08-04].

5 MIEJSKA BIBLIOTEKA PUBLICZNA IM. TADEUSZA RÓŻEWICZA WE WROCŁAWIU, ref. 2.

6 MIEJSKA BIBLIOTEKA PUBLICZNA IM. TADEUSZA RÓŻEWICZA WE WROCŁAWIU, ref. 2.

7 FUNDACJA ROZWOJU SPOŁECZEŃSTWA INFORMACYJNEGO (FRSI). *Biblioteka dla wszystkich. Moje Miejsce*. Online. Available at: <https://frsi.org.pl/biblioteka-dla-wszystkich-moje-miejsce/>. [viewed 2025-08-04].

interpersonal connections.⁸

- International Literary Events – MBP organizes festivals and events that promote different cultures and traditions. The Japanese Culture Festival Sakura, held in collaboration with the Zarzewie Foundation, introduces Wrocław's residents to Japanese literature, art, and customs, creating a space for intercultural exchange. The Intergenerational Children's Literature Festival Ojcie i Działki, organized with the Czas Dzieci Foundation, brings together children and their families for literary meetings, art workshops, and theatrical performances.⁹
- The Library as a Shared Space – MBP also serves as an open venue for various social initiatives. Many branches provide dedicated spaces for NGOs, informal groups, and activists to hold meetings, workshops, and other community-focused activities. This makes the library a hub for collaboration, idea exchange, and grassroots initiatives benefiting the local community.

Through these initiatives, MBP creates a space where cultural diversity is embraced as a strength, and integration happens naturally and inclusively for all Wrocław residents. By fostering shared activities and engagement, the library contributes to building an open, inclusive city where everyone has the opportunity to actively participate in social and cultural life.¹⁰

3. Equality Education and Human Rights

MBP actively promotes openness and tolerance by creating spaces for dialogue and education on human rights and social equality. Through various initiatives, the library enables Wrocław's residents to gain knowledge about diversity, integration, and ways to counteract exclusion. These efforts are rooted in the idea that access to information and intercultural engagement contribute to a more inclusive and tolerant society.¹¹

- Human Library – an innovative human rights education method, recognized by the Council of Europe, and implemented by the Wrocław Public Library since 2007. It allows participants to engage in conversations with "Living Books"—people who represent minorities and groups facing social exclusion and prejudice. The aim of this initiative is to break down barriers and stereotypes through direct encounters and personal stories. The goal of this initiative is to break down barriers and stereotypes through direct encounters and personal stories. This method fosters empathy, understanding, and acceptance of social and cultural diversity.¹²
- Feminatywa Festival – A festival dedicated to equality issues, organized by MBP in collaboration with Coventry University Wrocław. The festival promotes discussions on women's rights, gender equality, and inclusivity in various aspects of social life. The event features panel discussions, workshops, author meetings, and presentations of feminist and equality literature. Feminatywa is an example of the library's commitment to fostering a more conscious and open society.¹³
- Leoteka – An educational program carried out in cooperation with the Lviv Library, which enables Ukrainian children to learn programming using Scratch. The classes, conducted in Ukrainian, are designed for children aged 8 to 12, helping them develop digital skills and logical thinking. Leoteka also serves as a space for integration and adaptation, supporting young migrants in their education and transition to a new environment.¹⁴
- Parent Club – A series of literary, educational, and artistic workshops for children and their caregivers, offered across 15 MBP branches. The sessions aim to support parents in raising and educating children while fostering their social competencies. The Parent Club brings together diverse social

8 MIEJSKA BIBLIOTEKA PUBLICZNA IM. TADEUSZA RÓŻEWICZA WE WROCŁAWIU, ref. 2.

9 MIEJSKA BIBLIOTEKA PUBLICZNA IM. TADEUSZA RÓŻEWICZA WE WROCŁAWIU, ref. 2.

10 IFLA. *Multicultural Communities: Guidelines for Library Services*. Online. Available at: <https://www.ifla.org/>. [viewed 2025-08-04].

11 UNESCO. *Rethinking Education: Towards a Global Common Good?* UNESCO, 2015.

12 THE HUMAN LIBRARY ORGANIZATION. *About the Human Library*. Online. Available at: <https://humanlibrary.org/>. [viewed 2025-08-04].

13 MIEJSKA BIBLIOTEKA PUBLICZNA IM. TADEUSZA RÓŻEWICZA WE WROCŁAWIU, ref. 2.

14 MIEJSKA BIBLIOTEKA PUBLICZNA IM. TADEUSZA RÓŻEWICZA WE WROCŁAWIU, ref. 2.

groups, allowing parents and children to participate in activities that enhance interpersonal skills, creativity, and intergenerational relationships.¹⁵

Through these initiatives, MBP creates an inclusive space for everyone, regardless of origin, identity, or beliefs. The library becomes a place where values such as equality, dialogue, and mutual respect are promoted naturally, engaging the local community in meaningful ways.

4. Impact and Outcomes

The social programs implemented by MBP have yielded measurable outcomes in the domains of integration, education, and community cohesion. They contribute to the development of a socially inclusive and participatory local ecosystem.¹⁶ The initiatives carried out by MBP have had a significant impact on social integration and inclusion, benefiting both migrants and the local community:

- Creating a Youth Space – As part of the Library for All project, a youth space called Dobre Miejsce (The Good Place) was created, co-designed by Polish and Ukrainian teenagers. This space serves as a hub for integration, education, and recreation, allowing young people to develop their passions, acquire new skills, and build intercultural relationships.
- Organization of over 580 integration events annually – These events, aimed at both migrants and Wrocław residents, included language workshops, book discussion clubs, art activities, city games, and outdoor events. More than 7,407 people participate in these initiatives each year, demonstrating both high interest and the effectiveness of the activities.¹⁷
- Publication of the first academic study on the Human Library in Europe – Dr Kamila Prociów's book *The Human Library: Learning (About) Otherness in Communities of Practice* is the result of social research examining the impact of this method on shaping social awareness and combating stereotypes. The book serves as a valuable educational tool used in both libraries and academic institutions.¹⁸
- Supporting over 3,000 foreigners – Migrants represent a significant group of MBP users, benefiting from both library resources and dedicated support programs. The library provides access to books and e-books in multiple languages, organizes integration activities and thematic meetings, and offers a space for learning and social interaction. This support helps migrants better adapt to their new environment, develop linguistic and cultural competencies, and actively participate in city life.¹⁹

Through these initiatives, MBP not only facilitates migration and social integration but also contributes to building a society based on dialogue, mutual respect, and openness to diversity.

5. European Significance

The activities undertaken by MBP in Wrocław have an international dimension and serve as a model of good practice that can be successfully implemented in other European cities. Programs such as the *Human Library* and *Language Café* are already operating in various countries, inspiring other institutions to adopt similar initiatives supporting integration and multiculturalism.

MBP collaborates with cultural institutions and libraries in Lille (France), Košice (Slovakia), and Lviv (Ukraine), developing international educational programs, experience exchanges, and projects within the Erasmus+ program.²⁰ Through this cooperation, innovative methods for supporting migrants and fostering an inclusive society are continuously being developed.

15 MIEJSKA BIBLIOTEKA PUBLICZNA IM. TADEUSZA RÓŻEWICZA WE WROCŁAWIU, ref. 2.

16 EUROPEAN COMMISSION. *Action Plan on Integration and Inclusion 2021–2027*. Online. Available at: <https://ec.europa.eu>. [viewed 2025-08-04].

17 MIEJSKA BIBLIOTEKA PUBLICZNA IM. TADEUSZA RÓŻEWICZA WE WROCŁAWIU, ref. 2.

18 PROCIÓW, K. *The Human Library: Learning (About) Otherness in Communities of Practice*. University of Lower Silesia, 2023.

19 MIEJSKA BIBLIOTEKA PUBLICZNA IM. TADEUSZA RÓŻEWICZA WE WROCŁAWIU, ref. 2.

20 ERASMUS+. *Programme Guide*. Online. Available at: <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/>. [viewed 2025-08-04].

MBP's initiatives align with the European Union's goals of promoting social inclusion, combating discrimination, and fostering intercultural dialogue.²¹ Libraries play a crucial role in this process as open institutions accessible to everyone, regardless of origin, social status, or language skills. The MBP model can serve as an inspiration for other cities striving to create more integrated and diverse communities.

6. Conclusions

Public libraries have immense potential to become centers of social integration and intercultural dialogue, and their role in building open and inclusive societies is becoming increasingly important. The example of MBP in Wrocław demonstrates that long-term, consistent efforts can have a real impact on local communities, reducing social divisions, minimizing exclusion, and fostering diverse yet cohesive communities.

Libraries, as cultural institutions, play a key role in education and the promotion of democratic values. By remaining open to collaboration with NGOs, other cultural institutions, and local residents, they can effectively address challenges related to migration, integration, and social equality. Through the implementation of various projects and programs, MBP in Wrocław proves that a library can be not only a place for accessing knowledge but also a space for meetings, exchange of ideas, and community co-creation.

The experiences of MBP indicate that the key factors for successful integration efforts include consistency, a long-term strategy, and flexibility in adapting services to the changing needs of users. Equally important is the engagement of local communities and the establishment of cross-sector partnerships, which allow initiatives to develop and remain sustainable.

The future of public libraries is not only about digitalization and expanding educational offerings but also about actively participating in social processes, counteracting the marginalization of vulnerable groups, and strengthening diversity as a core value. The experience of Wrocław shows that a library can become a crucial part of the urban ecosystem, supporting intercultural dialogue and fostering a society based on mutual respect and cooperation. This model can serve as an inspiration for other cities striving to create more open, inclusive, and dynamic communities.

Joanna Łajdanowicz

Tadeusz Różewicz Municipal Public Library in Wrocław, Poland;
e-mail: jlajdanowicz@biblioteka.wroc.pl

She is a theologian and teacher of Polish language and history who has been working in the library sector since 2016. As the head of Wrocław's largest library branch, she coordinated the Parent Club project and the children's section of the Fantasy Festival. She specializes in programming for children and youth, as well as projects supporting education and social integration. Currently, she coordinates two projects in partnership with Save the Children. A frequent conference speaker, she is also passionate about mountains and gardening.

21 EUROPEAN COMMISSION, ref. 16.

Marta Kroczevska

Tadeusz Różewicz Municipal Public Library in Wrocław, Poland;
e-mail: mkroczevska@biblioteka.wroc.pl

She is a librarian by passion and profession, with a background in Polish studies and library science. She is the manager of a branch of Tadeusz Różewicz Municipal Public Library in Wrocław and has coordinated two major projects supporting Ukrainian children and youth in integrating into Polish society. She frequently leads workshops for children as part of

Wrocław's cultural festivals, including Równoleżnik Zero and Fantasy Festival. She firmly believes that libraries are powerful institutions with the potential to create meaningful change. A passionate traveler and a devoted dog lover.

Otvorená kultúra v praxi: Inklúzia migrantov a medzikultúrny dialóg v knižniciach

Joanna Łajdanowicz, Marta Kroczevska

Abstrakt: Mestská verejná knižnica Tadeusza Różewicza vo Vroclave aktívne podporuje interkultúrny dialóg a integráciu prostredníctvom rôznych programov šitých na mieru pre komunity migrantov. Tieto iniciatívy podporujú osvojovanie si jazyka, kultúrnu výmenu a sociálnu integráciu, pričom sa zameriavajú najmä na ukrajinských utečencov. Kľúčové projekty zahŕňajú jazykové kaviarne, diskusné kluby o knihách vo viacerých jazykoch, živú knižnicu ako nástroj vzdelávania v oblasti ľudských práv a tiež komunitné podujatia. Knižnica ponúka aj materiály v cudzích jazykoch, vzdelávacie workshopy a kultúrne festivaly, ktoré oslavujú rozmanitosť. Prostredníctvom partnerstiev s mimovládnyimi organizáciami, miestnymi inštitúciami a dobrovoľníkmi vytvára knižnica podpornú sieť pre nových obyvateľov. Knižnica poskytovaním dostupných a príjemných priestorov zapája rôznorodé publikum, posilňuje súdržnosť miestnej komunity a podporuje otvorenú a inkluzívnu spoločnosť.

Kľúčové slová: verejné knižnice, inklúzia migrantov, medzikultúrny dialóg, integrácia, budovanie komunity, vzdelávanie v oblasti ľudských práv, štúdium cudzích jazykov, Vroclav.

Kontext a potreby

Vroclav, mesto s bohatou históriou migrácie, je už dlho miestom, kde sa usadzujú noví obyvatelia. Po druhej svetovej vojne prešiel Vroclav významnými demografickými zmenami – po vyhnaní nemeckého obyvateľstva mesto znovu osídlili prisťahovalci z rôznych regiónov Poľska vrátane bývalých východných pohraničných oblastí. Noví obyvatelia prispeli k rozmanitému a multikultúrnemu charakteru mesta tým, že spojili rôzne tradície a skúsenosti. V dôsledku toho si Vroclav vyvinul jedinečnú identitu, v ktorej sa prelínajú rôzne kultúrne a historické vplyvy.

Obzvlášť naliehavou výzvou bola podpora migrantov z Ukrajiny v súvislosti s pretrvávajúcou vojnou. Vďaka svojej otvorenosti a predchádzajúcim skúsenostiam v oblasti sociálnej integrácie sa Vroclav stal jedným z kľúčových centier pomoci ukrajinským utečencom, čo si vyžiadalo rozšírenie vzdelávacích, kultúrnych a adaptačných programov pre nových obyvateľov. Knižnice ako otvorené inštitúcie prístupné všetkým zohrávajú kľúčovú úlohu v integrácii cudzincov a posilňovaní pocitu spolupatričnosti tým, že poskytujú priestory na stretnutia, vzdelávanie a kultúrnu výmenu.

Osvedčené postupy v Mestskej verejnej knižnici Tadeusza Różewicza vo Vroclave

1. Zlepšovanie jazykových zručností

Jedným z kľúčových aspektov integrácie je ovládanie jazyka. Jazyk nie je len prostriedkom komunikácie, ale aj kľúčovým prvkom pri budovaní sociálnych vzťahov a účasti na kultúrnom a profesionálnom živote.¹ Mestská verejná knižnica Tadeusza Różewicza vo Vroclave už roky organizuje a rozvíja programy na podporu výučby cudzích jazykov, ako aj poľštiny ako cudzieho jazyka. Tieto iniciatívy sú zamerané na rôzne cieľové skupiny a ich špecifické potreby:

- Language Café je séria konverzačných stretnutí vedených dobrovoľníkmi, kde si účastníci môžu zdokonaľiť svoje jazykové zručnosti v uvoľnenej a neformálnej atmosfére. Každé stretnutie poskytuje

1 COUNCIL OF EUROPE. *White Paper on Intercultural Dialogue: Living Together as Equals in Dignity*. Council of Europe, 2008.

príležitosť precvičiť si konkrétny cudzí jazyk, čo je obzvlášť cenné pre tých, ktorí nemajú pravidelný kontakt s rodenými hovoriacimi. Táto iniciatíva nielen zlepšuje jazykové kompetencie, ale aj podporuje medzikultúrne priateľstvá a zdieľanie skúseností. Predchádzajúce stretnutia zahŕňali španielčinu, angličtinu, francúzštinu, taliančinu, poľštinu a nemčinu.²

- Konverzačný klub poľského jazyka je určený pre jednotlivcov, ktorí sa učia poľštinu ako cudzí jazyk. Pravidelné stretnutia pomáhajú účastníkom rozvíjať praktické jazykové zručnosti, rozširovať slovnú zásobu a prekonávať komunikačné bariéry. Tieto stretnutia vedú skúsení lektori a dobrovoľníci a zaručujú vysokú kvalitu výučby prispôbenú rôznym úrovňam znalostí.³
- Vroclav v jazykoch sveta je projekt realizovaný v spolupráci s Integrovaným centrom vo Vroclave, zameraný na podporu viacjazyčnosti a poskytovanie vzdelávacej podpory študentom jazykov. Zahŕňa jazykové kurzy, workshopy a konverzačné stretnutia, ktoré pomáhajú migrantom efektívnejšie sa orientovať v každodennom živote v meste.⁴
- Knižnica ponúka aj bohatú zbierku kníh a e-kníh na štúdium cudzích jazykov, ktoré slúžia ako vynikajúci doplnok ku konverzačným stretnutiam a kurzom. Používatelia majú prístup k širokej škále vzdelávacích materiálov, učebníc, slovníkov a cudzojazyčnej literatúry.⁵

Vďaka týmto iniciatívam sa knižnice MBP stali miestami, kde sa jazykové vzdelávanie odohráva v prostredí otvorenosti, podpory a integrácie. Tieto aktivity pomáhajú budovať komunitu, v ktorej jazyk slúži ako most a nie ako bariéra, čo umožňuje vytvárať zmysluplné vzťahy a aktívne sa zapájať do mestského života. Vďaka platformám ako EBSCO a Flipster majú čitatelia prístup k e-knihám pre dospelých a mládež na rôznych úrovniach jazykových znalostí a s rôznorodou tematikou, ako aj k časopisom a článkom v rôznych jazykoch, čo podporuje ich samostatné štúdium a rozvoj jazykových zručností.

2. Aktivity zamerané na integráciu

Sociálna integrácia je kľúčovým prvkom pri budovaní súdržnej a inkluzívnej miestnej komunity. Mestská verejná knižnica Tadeusza Rózewicza vo Vroclave realizuje množstvo iniciatív na podporu prisťahovalcov, pomáha im prispôbiť sa novému prostrediu, nadväzovať sociálne väzby a cítiť sa ako súčasť komunity. Knižnica slúži ako miesto stretávania, zdieľania skúseností a kultúrneho dialógu a ponúka rôznorodé programy prispôbené potrebám rôznych cieľových skupín:

- Bookstation UA – Ukrajinský klub knižných diskusií je iniciatíva zameraná na obyvateľov Vroclavu hovoriacich po ukrajinsky, ktorá im poskytuje príležitosť čítať a diskutovať o literatúre v ich rodnom jazyku. Tento klub podporuje nielen čitateľské návyky, ale aj sociálne väzby, budovanie kultúrnej identity a literárne bádanie. Účastníci môžu zdieľať svoje úvahy a myšlienky v priateľskej a príjemnej atmosfére.⁶
- Knižnica pre všetkých – projekt Nadácie pre rozvoj informačnej spoločnosti (FRSI), ktorý podporuje integráciu Poliakov a Ukrajincov prostredníctvom workshopov, stretnutí a spoločných komunitných iniciatív. Tento program ponúka aktivity pre deti, teenagerov a dospelých, vytvára priestor na vzájomné učenie sa a medzikultúrne porozumenie. Pomáha migrantom rýchlejšie sa adaptovať na nové prostredie a zároveň im umožňuje zdieľať svoju kultúru a skúsenosti.⁷
- Mobile City Games – interaktívne mestské hry vyvinuté vo viacerých jazykových verziách, ktoré

2 MIEJSKA BIBLIOTEKA PUBLICZNA IM. TADEUSZA RÓŻEWICZA WE WROCŁAWIU. *Sprawozdanie rocznej pracy instytucji kultury*. Online. Dostupné na: <https://biblioteka.wroc.pl/>. [zobrazené 2025-08-04].

3 MIEJSKA BIBLIOTEKA PUBLICZNA IM. TADEUSZA RÓŻEWICZA WE WROCŁAWIU, ref. 2.

4 WROCŁAW INTEGRATION CENTER. *Integration Programmes*. Online. Dostupné na: <https://wcrs.wroclaw.pl/>. [zobrazené 2025-08-04].

5 MIEJSKA BIBLIOTEKA PUBLICZNA IM. TADEUSZA RÓŻEWICZA WE WROCŁAWIU, ref. 2.

6 MIEJSKA BIBLIOTEKA PUBLICZNA IM. TADEUSZA RÓŻEWICZA WE WROCŁAWIU, ref. 2.

7 FUNDACJA ROZWOJU SPOŁECZEŃSTWA INFORMACYJNEGO (FRSI). *Biblioteka dla wszystkich. Moje Miejsce*. Online. Available at: <https://frsi.org.pl/biblioteka-dla-wszystkich-moje-miejsce/>. [viewed 2025-08-04].

ponúkajú inovatívny spôsob spoznávania Vroclavu a jeho histórie. Účastou v hre môžu hráči získať hlbšie pochopenie miestnej komunity, rozvíjať nové zručnosti a prekonávať jazykové bariéry. Tieto hry slúžia ako zaujímavý vzdelávací prostriedok pre deti aj dospelých a podporujú rozvíjanie medziľudských vzťahov.⁸

- Medzinárodné literárne podujatia – festivaly a podujatia organizované knižnicou, ktoré propagujú rôzne kultúry a tradície. Festival japonskej kultúry Sakura, ktorý sa koná v spolupráci s nadáciou Zarzewie, oboznamuje obyvateľov Vroclavu s japonskou literatúrou, umením a tradíciami a vytvára priestor na interkultúrne výmenu. Medzigeneračný detský festival Ojce i Dziaćki, organizovaný v spolupráci s nadáciou Czas Dzieci, spája deti a ich rodiny prostredníctvom literárnych stretnutí, umeleckých dielní a divadelných predstavení.⁹
- Knižnica ako zdieľaný priestor – Mestská verejná knižnica Tadeusza Różewicza vo Vroclave slúži aj ako otvorené centrum pre rôzne sociálne iniciatívy. Mnohé pobočky poskytujú špeciálne priestory pre mimovládne organizácie, neformálne skupiny a aktivistov, kde môžu organizovať stretnutia, workshopy a iné komunitné aktivity. Vďaka tomu sa knižnica stáva centrom spolupráce, výmeny nápadov a komunitných iniciatív, ktoré prinášajú úžitok miestnej komunite.

Prostredníctvom týchto iniciatív vytvára Verejná knižnica Tadeusza Różewicza vo Vroclave priestor, kde je kultúrna rozmanitosť vnímaná ako sila a integrácia prebieha prirodzene a inkluzívne pre všetkých obyvateľov Vroclavu. Podporou spoločných aktivít a angažovanosti knižnica prispieva k budovaniu otvoreného, inkluzívneho mesta, kde má každý možnosť aktívne sa podieľať na spoločenskom a kultúrnom živote.¹⁰

3. Vzdelávanie v oblasti ľudských práv a sociálnej rovnosti

Mestská verejná knižnica Tadeusza Różewicza vo Vroclave aktívne podporuje otvorenosť a toleranciu vytváraním priestoru na dialóg a vzdelávanie v oblasti ľudských práv a sociálnej rovnosti. Prostredníctvom rôznych iniciatív knižnica umožňuje obyvateľom Vroclavu získať vedomosti o rozmanitosti, integrácii a spôsoboch boja proti vylúčeniu. Tieto snahy vychádzajú z myšlienky, že prístup k informáciám a medzikultúrne zapojenie prispievajú k inkluzívnejšej a tolerantnejšej spoločnosti.¹¹

- Ľudská knižnica – inovatívna metóda vzdelávania v oblasti ľudských práv uznaná Radou Európy a implementovaná Mestskou verejnou knižnicou vo Vroclave od roku 2007. Účastníkom umožňujú zapojiť sa do rozhovorov so „živými knihami“ – ľuďmi, ktorí reprezentujú menšiny a skupiny čeliace sociálnemu vylúčeniu a predsudkom. Cieľom tejto iniciatívy je prekonať bariéry a stereotypy prostredníctvom priamych stretnutí a osobných príbehov. Táto metóda podporuje empatiu, porozumenie a prijatie sociálnej a kultúrnej rozmanitosti.¹²
- Feminatywa – festival venovaný otázkam rovnosti, ktorý organizuje Mestská verejná knižnica vo Vroclave v spolupráci s vroclavskou Univerzitou Coventry. Festival podporuje diskusie o právach žien, rodovej rovnosti a inklúzii v rôznych aspektoch spoločenského života. Súčasťou podujatia sú panelové diskusie, workshopy, stretnutia s autormi a prezentácie feministických publikácií a o rodovej rovnosti. Feminatywa je príkladom záväzku knižnice podporovať uvedomelejšiu a otvorenejšiu spoločnosť.¹³
- Leoteka – vzdelávací program realizovaný v spolupráci s Lvovskou knižnicou, ktorý umožňuje ukrajinským deťom učiť sa programovať pomocou programu Scratch. Hodiny, ktoré prebiehajú

8 MIEJSKA BIBLIOTEKA PUBLICZNA IM. TADEUSZA RÓŻEWICZA WE WROCŁAWIU, ref. 2.

9 MIEJSKA BIBLIOTEKA PUBLICZNA IM. TADEUSZA RÓŻEWICZA WE WROCŁAWIU, ref. 2.

10 IFLA. *Multicultural Communities: Guidelines for Library Services*. Online. Dostupné na: <https://www.ifla.org/>. [zobrazené 2025-08-04].

11 UNESCO. *Rethinking Education: Towards a Global Common Good?* UNESCO, 2015.

12 THE HUMAN LIBRARY ORGANIZATION. *About the Human Library*. Online. Dostupné na: <https://human-library.org/>. [zobrazené 2025-08-04].

13 MIEJSKA BIBLIOTEKA PUBLICZNA IM. TADEUSZA RÓŻEWICZA WE WROCŁAWIU, ref. 2.

v ukrajinčine, sú určené deťom vo veku od 8 do 12 rokov a pomáhajú im rozvíjať digitálne zručnosti a logické myslenie. Leoteka slúži aj ako priestor na integráciu a adaptáciu, kde získavajú mladí migranti podporu vo vzdelávaní a pri prechode do nového prostredia.¹⁴

- Klub rodičov – séria literárnych, vzdelávacích a umeleckých workshopov pre deti a ich rodičov a opatrovateľov, ktoré sa konajú v 15 pobočkách mestskej knižnice. Cieľom týchto stretnutí je podporiť rodičov pri výchove a vzdelávaní detí a zároveň rozvíjať ich sociálne kompetencie. Klub rodičov spája rôzne sociálne skupiny a umožňuje rodičom a deťom zúčastňovať sa na aktivitách, ktoré rozvíjajú medzilidské zručnosti, kreativitu a medzigeneračné vzťahy.¹⁵

Prostredníctvom týchto iniciatív vytvára mestská knižnica inkluzívny priestor pre všetkých bez ohľadu na pôvod, identitu alebo vieru. Knižnica sa stáva miestom, kde sa prirodzene presadzujú hodnoty ako rovnosť, dialóg a vzájomný rešpekt a kde sa miestna komunita zapája zmysluplným spôsobom.

4. Dosah a výsledky

Sociálne programy realizované prostredníctvom MBP priniesli hmatateľné výsledky v oblasti integrácie, vzdelávania a komunitnej súdržnosti. Prispievajú k rozvoju sociálne inkluzívneho a participatívneho miestneho ekosystému.¹⁶ Iniciatívy realizované prostredníctvom MBP mali významný vplyv na sociálnu integráciu a inklúziu, z čoho mali prospech tak migranti, ako aj miestna komunita:

- Vytvorenie priestoru pre mládež – v rámci projektu Knižnica pre všetkých bol vytvorený priestor pre mládež s názvom Dobre Miejsce (Dobré miesto), ktorý spoločne navrhli poľskí a ukrajinskí tínedžeri. Tento priestor slúži ako centrum integrácie, vzdelávania a voľnočasových aktivít, kde môžu mladí ľudia rozvíjať svoje záujmy, získavať nové zručnosti a budovať interkultúrne vzťahy.
- Viac ako 580 zorganizovaných podujatí ročne zameraných na integráciu – podujatia zamerané na migrantov aj obyvateľov Wroclavu zahŕňali jazykové workshopy, knižné diskusné kluby, umelecké aktivity, mestské hry a podujatia pod holým nebom. Na týchto iniciatívach sa každý rok zúčastňuje viac ako sedemtisíc ľudí, čo svedčí o veľkom záujme a úspešnosti týchto podujatí.¹⁷
- Uverejnenie prvej akademickej štúdie o Ľudskej knižnici v Európe – kniha Kamily Prociówowej s názvom Ľudská knižnica: Učenie sa (o) inakosti v komunitách praxe je výsledkom sociálneho výskumu, ktorý skúma vplyv tejto metódy na formovanie sociálneho povedomia a boj proti stereotypom. Kniha slúži ako cenný vzdelávací prostriedok používaný v knižniciach aj v akademických inštitúciách.¹⁸
- Podpora pre viac ako 3 000 cudzincov – migranti predstavujú významnú skupinu používateľov knižnice, ktorí využívajú knižničné zdroje aj špecializované podporné programy. Knižnica poskytuje prístup ku knihám a e-knihám vo viacerých jazykoch, organizuje aktivity zamerané na integráciu a tematické stretnutia a ponúka priestor na vzdelávanie a sociálnu interakciu. Táto podpora pomáha migrantom lepšie sa prispôbiť novému prostrediu, rozvíjať jazykové a kultúrne kompetencie a aktívne sa zapájať do života v meste.¹⁹

14 MIEJSKA BIBLIOTEKA PUBLICZNA IM. TADEUSZA RÓŻEWICZA WE WROCŁAWIU, ref. 2.

15 MIEJSKA BIBLIOTEKA PUBLICZNA IM. TADEUSZA RÓŻEWICZA WE WROCŁAWIU, ref. 2.

16 EUROPEAN COMMISSION. *Action Plan on Integration and Inclusion 2021–2027*. Online. Dostupné na: <https://ec.europa.eu>. [zobrazené 2025-08-04].

17 MIEJSKA BIBLIOTEKA PUBLICZNA IM. TADEUSZA RÓŻEWICZA WE WROCŁAWIU, ref. 2.

18 PROCIÓW, K. *The Human Library: Learning (About) Otherness in Communities of Practice*. University of Lower Silesia, 2023.

19 MIEJSKA BIBLIOTEKA PUBLICZNA IM. TADEUSZA RÓŻEWICZA WE WROCŁAWIU, ref. 2.

Prostredníctvom týchto iniciatív knižnica nielen uľahčuje migráciu a sociálnu integráciu, ale prispieva aj k budovaniu spoločnosti založenej na dialógu, vzájomnom rešpektovaní a otvorenosti voči rozmanitosti.

5. Európsky význam

Aktivity, ktoré realizuje Mestská verejná mestská knižnica vo Vroclave, majú medzinárodný rozmer a slúžia ako model osvedčených postupov, ktoré možno úspešne implementovať v iných európskych mestách. Programy ako Ľudská knižnica a Jazyková kaviareň už fungujú v rôznych krajinách a inšpirujú ďalšie inštitúcie prijať podobné iniciatívy na podporu integrácie a multikulturalizmu.

Verejná mestská knižnica vo Vroclave spolupracuje s kultúrnymi inštitúciami a knižnicami v Lille (Francúzsko), Košiciach (Slovensko) a Lvove (Ukrajina) a rozvíja medzinárodné vzdelávacie programy, zahraničné stáže a projekty v rámci programu Erasmus+. ²⁰ Vďaka tejto spolupráci sa neustále vyvíjajú inovatívne metódy na podporu migrantov a budovanie inkluzívnej spoločnosti.

Iniciatívy Mestskej verejnej knižnice vo Vroclave sa zhodujú s cieľmi Európskej únie v oblasti podpory spoločenskej inklúzie, boja proti diskriminácii a podpory interkultúrneho dialógu. ²¹ Knižnice zohrávajú v tomto procese kľúčovú úlohu ako verejne prístupné inštitúcie, ktoré sú dostupné pre každého bez ohľadu na pôvod, sociálny status alebo jazykové znalosti. Model zavedený v knižnici môže slúžiť ako inšpirácia pre iné mestá, ktoré sa snažia vytvoriť integrovanejšie a rozmanitejšie komunity.

6. Záver

Verejné knižnice majú obrovský potenciál stať sa centrami sociálnej integrácie a medzikultúrneho dialógu a ich úloha pri budovaní otvorenej a inkluzívnej spoločnosti je čoraz dôležitejšia. Príklad Mestskej verejnej knižnice vo Vroclave ukazuje, že dlhodobé a vytrvalé úsilie môže mať skutočný vplyv na miestne komunity, znižovať sociálne rozdiely, minimalizovať vylúčenie a podporovať rozmanité, ale súdržné komunity.

Knižnice ako kultúrne inštitúcie zohrávajú kľúčovú úlohu vo vzdelávaní a presadzovaní demokratických hodnôt. Vďaka otvorenosti voči spolupráci s mimovládami organizáciami, inými kultúrnymi inštitúciami a miestnymi obyvateľmi môžu účinne riešiť výzvy súvisiace s migráciou, integráciou a sociálnou rovnosťou. Prostredníctvom realizácie rôznych projektov a programov Mestská verejná knižnica vo Vroclave dokazuje, že knižnica môže byť nielen miestom prístupu k vedomostiam, ale aj priestorom na stretnutia, výmenu nápadov a spoločné budovanie komunity.

Skúsenosti Mestskej verejnej knižnice Tadeusza Rózewicza vo Vroclave naznačujú, že kľúčovými faktormi úspešnej integrácie sú dôslednosť, dlhodobá stratégia a flexibilita pri prispôbovaní služieb meniacim sa potrebám užívateľov. Rovnako dôležité je zapojenie miestnych komunít a vytváranie medzisektorových partnerstiev, ktoré umožňujú rozvoj iniciatív a ich trvalú udržateľnosť.

Budúcnosť verejných knižníc nespočíva len v digitalizácii a rozširovaní vzdelávacích programov, ale aj v aktívnej účasti na spoločenských procesoch, boji proti marginalizácii zraniteľných skupín a posilňovaní diverzity ako základnej hodnoty. Skúsenosti z Vroclavu ukazujú, že knižnica sa môže stať dôležitou súčasťou mestského ekosystému, podporovať medzikultúrny dialóg a budovať spoločnosť založenú na vzájomnom rešpekte a spolupráci. Tento model môže slúžiť ako inšpirácia pre ďalšie mestá, ktoré sa snažia vytvoriť otvorenejšie, inkluzívnejšie a dynamickjšie komunity.

20 ERASMUS+. *Programme Guide*. Online. Dostupné na: <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/>. [zobrazené 2025-08-04].

21 EUROPEAN COMMISSION, ref. 16.

Joanna Łajdanowicz

Mestská veřejná knihovna Tadeusza Różewicza vo Vroclave, Polsko; e-mail: jlajdanowicz@biblioteka.wroc.pl

Teologička a učiteľka poľského jazyka a histórie pracuje v knižničnom sektore od roku 2016. Ako vedúca najväčšej pobočky knižnice vo Vroclave koordinovala projekt *Parent Club (Rodičovský klub)* a detský program na festivale *Fantasy*. Špecializuje sa na programy pre deti a mládež, ako aj na projekty, ktoré podporujú vzdelávanie a sociálnu integráciu. V súčasnosti koordinuje dva projekty v partnerstve s organizáciou *Save the Children*. Často vystupuje na konferenciách a je vášnivou milovníčkou hôr a záhradníctva.

Marta Kroczevska

Mestská veřejná knihovna Tadeusza Różewicza vo Vroclave, Polsko; e-mail: mkroczevska@biblioteka.wroc.pl

Knihovnička telom aj dušou, s praxou v oblasti polonistiky a knihovníctva. Vedie pobočku Mestskej verejnej knižnice Tadeusza Różewicza vo Vroclave a koordinovala dva veľké projekty na podporu ukrajinských detí a mládeže pri integrácii do poľskej spoločnosti. Často vedie workshopy pre deti v rámci kultúrnych festivalov vo Vroclave, ako sú *Równoleżnik Zero* a *Fantasy Festival*. Je presvedčená, že knižnice sú vplyvné inštitúcie s potenciálom vytvárať zmysluplné zmeny. Je tiež vášnivou cestovateľkou a oddanou piščíarkou.

They live among us, but do we really know each other?

/ Žijí mezi námi, ale známe se?

Hana Němcová, Roman Pospíšil

Abstract: This paper focuses on the role of public libraries, presenting the Jiří Mahen Library's systematic approach for incorporating minority and disadvantaged groups within the society of Brno. It analyses long-term projects focusing on multicultural activities, barrier-free services, support for disabled people and the elderly, and initiatives that promote integration of foreigners. The paper highlights the key role of public libraries as centres for information, education and culture. It outlines particular methods and practices applied in the digital education of seniors. The paper demonstrates that a systematic, individualised approach by public libraries can significantly contribute to building a tolerant, inclusive society in which public libraries can effectively serve as community centres that support the education and integration of diverse groups of people.

Keywords: Public library, integration, social inclusion, barrier-free, community activities, national minorities, multicultural coexistence, education of the elderly, digital literacy.

Since joining the European Union, our borders have become more open, creating conditions for an influx of people who speak different languages, have different cultural habits and customs, and belong to different religions and mentalities.

Their arrival influences and shapes society as a whole. The growing cultural diversity of society is placing ever greater demands on the services of many institutions, including public libraries. As information, educational and cultural centres, public libraries are destined to focus their resources on on getting to know each other, as this is the first and most important step towards achieving mutual understanding. This can facilitate communication, help gain respect, and make adaptation easier. Learning about other cultures can influence the formation of opinions and thus eliminate overtly racist and xenophobic expressions. The goal is not merely to survive alongside each other, but to live a fulfilling life together in a multicultural society. It is about learning to give and receive from each other, thereby enriching each other.

Libraries have long organised lectures, discussions, exhibitions and other activities to promote tolerance and change people's attitudes towards foreigners and people from different cultures living among us. Rather, the aim is to address this issue more intensively and systematically and to gradually expand the circle of minorities on whom our attention will be focused.

Brno is a multicultural city with a rich history. In addition to foreign students and tourists, we also meet foreigners every day who have already settled here or want to live here permanently.

Mutual understanding is important for coexistence and this is not possible without getting to know each other. This is what can help to break down the barriers between us. The Jiří Mahen Library in Brno (KJM) has long been involved in activities such as the autumn festival Babylonfest introduces the Czech majority to Brno's neighbours from all over the world, offering an exceptional opportunity to meet each other and present different customs, traditions and cultures. The library participates in these activities every year and tries to fulfil its role as a public library by providing an open meeting place for all. The goal of our long-term projects is to create a platform to remove barriers and engage in these activities more systematically.

By creating a new multicultural offering that reflects the diversity of the local population, the library can encourage the inclusion of migrants and minorities in society and reach an ever-growing range of new users. The library's activities must be systematic, targeted, and implemented and offered thoughtfully.

Many migrants may not even be aware of the opportunities the library offers them. These services must therefore be accessible and attainable, and of a high quality. Only satisfied users will be happy to return. We have been trying to follow these principles for twenty years. In 2005, we launched the “Living among us, but do we know each other?” project. The motto of this pilot project was: ‘Wandering in the land of rice and mountains, or a holiday in the middle of autumn.’ We deliberately started getting to know Vietnamese children and their classmates. From the very beginning, we wanted to capitalise on our extensive experience of working with children. At that time, most of the Vietnamese children who lived among us had already been born in the Czech Republic. They were the second (and in some cases, third) generation to have no memory of their country of origin. Their knowledge of the Czech language made it easier for us to communicate and work with them. We then approached their parents and other fellow citizens. The success of the project hinged on the careful selection and purchase of literature about Vietnam and Vietnamese culture, including books in the original language, as well as literature that promotes and develops tolerance between people of different nationalities and ethnicities. This was followed by other activities, such as talks and literature promotion. A quality offer was created for potential users to encounter and use these materials during their regular visits to the library. The library hosted an exhibition of photographs taken by Miroslav Mrkos during his travels in Vietnam and Cambodia.

In 2007, cooperation with the Ukrainian minority was established, and the project ‘Ukraine Full of Colours’ was implemented with the intention of showcasing Ukrainian culture, customs and traditions. The project aimed to encourage participants to view Ukrainians living among us differently, as individuals with a rich culture that differs from our own but shares many similar elements. Ukrainians living in our city were offered the opportunity to participate in educational activities, such as Czech language and computer literacy courses, to help them integrate into our society more quickly and easily. In 2021, our focus remained on the two largest ethnic minorities: Vietnamese and Ukrainian.

Vietnam – the land of smells, tastes and smiles, but also the land of dragons and fairy tales

Let’s face it: what do we really know about Vietnam? Literature describes it as a beautiful and interesting country with green tropical forests covering 45% of its land area, typical rice fields, and 30 national parks. The country also has nature reserves and over 100 protected areas. Healthy and exotic cuisine probably comes to mind. The lectures not only presented the natural beauty and culture — including literature, music, customs and fashion — but also the mentality of these ever-smiling, hardworking people.

Vietnam is also a land of fairy tales, stories and legends where dragons still live. So why not start with the children and the *Tales of the Rice Fields*? The Czech-Vietnamese readings helped children to discover their Vietnamese roots and introduced Czech children to the magic of Vietnamese fairy tales. The readings were followed by art workshops. These also provided an opportunity to introduce children and their parents to the library and its services.

Ukraine full of colours

Despite being much closer to us geographically, Ukraine can still surprise us. For example, we witnessed this first-hand at the Ukrainian UNESCO exhibition. That is why we wanted to continue presenting and lecturing about Ukraine and its natural and cultural heritage. In cooperation with the Czech Centre in Kyiv, the newly established Czech House in Lviv, and the City Library in Lviv, we managed to acquire a collection of Ukrainian books for the KJM. With the help of the Ukrainian Initiative of South Moravia, we processed these books, and we also used them in joint Czech-Ukrainian readings and workshops. We hoped that children would find their way to the library with their parents, as we wanted to lend them a helping hand.

In 2024, we implemented the Via Foundation’s project, ‘From Ukraine Among Us.’ This involved club activities and making KJM services available to Ukrainian seniors, primary school pupils and their parents. Instead of the planned 13 events, 17 were realised, with almost 300 participants.

Library for barrier-free Brno

The Library for Barrier-Free Brno is a space where members of the Advisory Board for Barrier-Free Brno, as experts on accessibility issues, and other individuals with a professional or personal interest in the subject, can meet and share their knowledge and experience. The project was created through the cooperation of the Advisory Board for Barrier-Free Brno, Masaryk University and the Jiří Mahen Library collaborated on its creation. Experts from various fields and people with lived experience speak at meetings, which are followed by guided discussions. The aim of these discussions is to share and deepen knowledge, and to seek specific suggestions for improving the quality of life in the city by systematically removing barriers and preparing the space for an ageing society¹.

Project Hand in Hand

The Hand in Hand project originated from the need for systematic cooperation with this group of users. Implemented within the framework of the Operational Programme Education for Competitiveness, Priority Axis 1, Support Area 1.2 Equal Opportunities for Children and Pupils (including those with special educational needs), it was funded by the European Social Fund and the Czech Republic's state budget. Approval of the application was granted at the end of 2009, with implementation beginning in March 2010. The project was completed in June 2012, followed by a five-year sustainability period. During this period, the Library for Children and Youth (also known as the Children's Library) implemented educational integration programmes for children with disabilities or from socially excluded groups. The priority was to reduce the information barrier between children with different types of disabilities (health-related, physical, mental, cultural, social, etc.). Project partners included the Kindergarten and Primary School for the Physically Disabled, Brno, Kociánka 6, and the Secondary School, Primary School and Kindergarten for the Disabled, Brno, Kamenomlýnská 2. Schools educating children from socially disadvantaged or excluded areas were also involved, including the Sekaninova Primary School, the Palackého Primary School, and the Želešice Primary School².

"The project received a total of 4.9 million CZK in funding from the European Social Fund in the Czech Republic. By the end of April 2012, a total of 262 talks had been carried out and attended by 3,682 children, including 10 integration programmes³."

Within the framework of the project, four cycles of lectures and integration programmes were created: 'House full of information', 'With a backpack on my back', 'For honour and glory', and '(Un)known Brno'. These were then made available to the public of professional libraries for further use, and some of them can currently be found in the Databank of educational library programmes.

The methodological materials were adapted to work with handicapped or socially disadvantaged children and were tailored to their abilities and possibilities. Examples include materials printed in Braille⁴ or intaglio⁵. The Jiří Mahen Library in Brno won the Mosty Award for this project in 2012.

Transit Programme of the Rytmus Organisation

In this area, we focus not only on children from kindergartens and primary schools, but also on secondary and vocational school students who struggle to enter the job market. We have been working with Rytmus in this area for a long time. Rytmus is a non-governmental, non-profit organisation that has been supporting people with disabilities, especially mental health conditions, to be actively included

1 CO DOKÁŽE KNIHOVNA? *Knihovna pro bezbariérové Brno*. Online. Available at: <https://codokaze.knihovna.cz/bezbarierove-brno/>. [viewed 2025-02-26].

2 KNIHOVNA JIŘÍHO MAHENA V BRNĚ. *Projekt Ruku v ruce*. Online. Available at: <https://kjm.quonia.cz/ruku-v-ruce-projekt-handicapovani>. [viewed 2025-02-17]

3 VALIŠOVÁ, Edit. *S projektem Ruku v ruce u cíle*. Ikaros. Online. roč. 16 (2012), č. 7. Available at: <https://www.ikaros.cz/s-projektem-ruku-v-ruce-u-cile>. [viewed 2025-02-17].

4 KNIHOVNA JIŘÍHO MAHENA V BRNĚ, ref. 2.

5 VALIŠOVÁ, ref. 3.

in school, work, home life and leisure activities since 1994. They utilise the natural resources of support within society. They offer an individualised approach. They achieve this through social services and by implementing thematic events. They provide social services to people with disabilities⁶. The library cooperates with Rytmus on their Transit Programme. This programme helps practical school students with their transition to adulthood. It provides internships in the mainstream job market. Young people gain experience and develop the social skills much needed in the job market. The Transit Programme therefore aims to teach students what it means to go to work. This includes their rights and obligations associated with employment, such as entering into a work contract, the different types of work contracts, occupational health and safety (OSH), and what being an employee actually entails, including punctual and regular attendance. Another objective of the programme is to help students acquire work and social skills. For example, handling money and orientation and travel (how to get to the internship safely and how to behave in unexpected situations). Students are taught how to take care of themselves, so that they come to work dressed and groomed appropriately. They will also learn how to communicate with colleagues or use the telephone and email. Several consultations are always held before the internship to ensure that it is tailored to the student. Firstly, the organisation outlines a suitable job role for their client, defining the timescale and scope of the internship according to the client's abilities and capabilities. Once the internship design has been created, we liaise with the organisation and the student to negotiate the details. The student will rehearse a job interview, during which we will finalise the details and, if possible, incorporate the student's ideas and preferences into the internship proposal. Students will learn professional work habits and how to communicate with colleagues and library users. We prepare them for real working life. We see it as a great success that one of our students even got a permanent full-time job.

Transit programme of Agapo, o.p.s.

Last year, we started cooperating with Agapo, o.p.s., a similar organisation. The non-profit organisation's mission is to support the employment of people with health or social disadvantages in Brno and its surrounding areas, thus contributing to improving their quality of life. This goal is achieved by providing social rehabilitation services.

At the same time, AGAPO strives to raise awareness and break down prejudices about employment of disabled people, which prevail among the general public, employers, and the disadvantaged themselves. Based on the interests, abilities and wishes of the client, suitable placements are identified and located. They negotiate the terms of the internship and take care of all the administration. They select a suitable assistant who will be present at the workplace and, if necessary, help the client with their work and communication with the employer, other employees, and customers. Internships are held in agreement with the school and the employer, and are usually held on weekday mornings for two hours once a week. Students can try out several internships with different employers during the school year.⁷ Agapo provides consultancy services to both students and employers⁸. These services include assistance in identifying suitable employees and job positions, support in dealing with administrative matters, and consultations with the Labour Office and other institutions.

In addition to the Transit Programme, we are preparing to work with the Supported Employment Programme.

Training jobs – cooperation with the Brno City Council

We also collaborate with the Brno City Council on a project for long-term unemployed people. This EU-supported project helps long-term unemployed people find employment and participate in the free job market by providing them with individual counselling. It assists with creating CVs and cover letters, prepares job seekers for interviews, and helps arrange job placements. It involves candidates in joint training activities and helps them to find training jobs⁹. The Jiří Mahen Library in Brno repeatedly

6 RYTMUS, o.p.s. *O nás*. Online. Available at: <https://rytmus.org/o-nas/>. [viewed 2025-02-24].

7 RYTMUS, o.p.s. *Tranzitní program*. Online. Available at: <https://rytmus.org/socialni-sluzby/socialni-rehabilitace/tranzitni-program/>. [viewed 2025-02-24].

8 AGAPO, o.p.s. *Jak pracujeme*. Online. Available at: <https://www.agapo.cz/jak-pracujeme/>. [viewed 2025-02-24].

9 SOCIÁLNÍ PÉČE BRNO. *Projekt pro dlouhodobě nezaměstnané – Magistrát města Brna, oddělení sociálního*

provides participants in the project with training jobs, offering simultaneous support from an on-the-job mentor. This enables candidates to rebuild their work ethic, which is crucial for retaining employment.

Project “Senior Friendly Library”

Seniors are also an important group of our users and we pay special attention to them. The “Senior Friendly Library” project at the KJM was created with them in mind, with the aim of systematically developing services for the older generation. Since its launch in 2009, the project has been focused on this goal. Promoting active ageing involves a variety of interconnected activities that help seniors maintain cognitive function and mental wellbeing.

Key activities include the Senior Club, whose participants regularly attend programmes focusing on education, culture, arts and crafts, and exercise. Educational activities include popular lectures, in-centre training courses and memory training courses led by qualified instructors. The cultural programme includes readings, theater performances, and concerts. Members actively participate in thematic trips, for instance to the Bible of Kralice Memorial or the Monument to Literature in Rajhrad. During the Covid-19 pandemic, the library swiftly transitioned most of its activities to an online format, including the ‘Doctor in the Library’ lecture series. Creative activities are supported by handicraft workshops focusing on techniques such as decoupage, origami, and Christmas ornament making. This comprehensive selection covers a wide range of educational, cultural, social and health needs of the elderly, improving their quality of life and facilitating their integration into society.

Information education for seniors in the IN-centre of the Jiří Mahen Library in Brno

Nowadays, when information and communication technologies are becoming an essential part of everyday life, libraries play a key role in supporting the digital inclusion of seniors. This role is all the more important because it is often the older generation that faces the greatest obstacles in adapting to the rapidly changing digital environment. Through its specialised IN-centre, KJM actively contributes to the development of digital literacy among seniors and their inclusion in the modern information society. This paper presents a comprehensive view of the IN-centre’s activities in the field of education of seniors and presents best practices and methods of working with this specific target group.

The importance of digital literacy for seniors

Digital literacy is now a fundamental requirement for full participation in society. For seniors, it is not merely a matter of operating technical devices; it is above all a means of maintaining active contact with family and friends and of accessing important services. Seniors who acquire digital skills show higher levels of self-confidence and independence in their daily lives. This improvement is evident in their communication skills as well as in their ability to use online services independently, search for information, and actively participate in civic life.

Digital literacy has a direct impact on the quality of life of seniors. It provides easier access to health information, online consultations with doctors and e-prescriptions, as well as the ability to monitor health through various apps. At the same time, digital literacy gives seniors the opportunity to participate in cultural and educational activities online, which is especially important when their participation in events might otherwise be limited.

IN-centre as a training centre

Located in the historic premises of Klein Palace, the KJM IN-Centre is a specialised workplace focused on information education. It offers seniors a comprehensive educational programme including systematic courses in computer and information literacy. These courses are designed to address the real needs of seniors in the digital world. Importantly, one-to-one information technology consultations are available, providing a safe and supportive environment in which seniors can address their specific problems and questions.

začleňování. Online. Available at: <https://socialnipec.bno.cz/komu-pomahame/projekt-pro-dlouhodobe-nezamestnane-magistrat-mesta-brna/>. [viewed 2025-02-24].

The centre is also actively involved in the Digital Odyssey project, which provides seniors with free access to the basic tools needed to become digitally independent. Seniors also have the opportunity to try out various technological tools and applications under expert guidance.

The open makerspace workshop is an important space for intergenerational meetings within the IN-centre. This creative environment brings together traditional handicraft activities and modern technology, creating a unique platform for sharing experiences between different generations. The makerspace offers access to modern technologies such as 3D printers, virtual reality devices, and programmable Ozobot robots. It also hosts regular workshops where participants can learn traditional skills such as knitting. This concept of combining traditional crafts with digital technology creates a natural environment for intergenerational dialogue and mutual learning. Seniors can pass on their knowledge of traditional techniques to younger generations, while younger visitors can help seniors discover the possibilities of modern technology. This mutual exchange of knowledge and skills contributes to breaking down intergenerational barriers and fostering a thriving community.

Methodology of education

When working with seniors, the IN-centre applies a sophisticated methodology based on many years of experience with this target group. The basis is an individual approach to each participant of educational activities. Instructors adapt the pace of teaching to the abilities of individual participants and emphasize patience and support. The possibility of individual consultations is a key element of the educational process, which allows specific problems and uncertainties to be addressed in a safe environment.

When working with seniors, the IN-centre applies a sophisticated methodology based on many years of experience with this target group. The basis is an individual approach to each participant of educational activities. Instructors adapt the pace of teaching to the abilities of individual participants and emphasize patience and support. The possibility of individual consultations is a key element of the educational process, which allows specific problems and uncertainties to be addressed in a safe environment.

The training programmes then focus primarily on the practical use of technology in the daily lives of seniors. Participants learn how to work effectively with e-mail communication, use Internet search engines and navigate the online environment. Programmatically, as part of the Digital Odyssey project activities, the courses focus on the basic setup of smartphones, tablets and computers, including installing apps, managing emails, using maps and online transport services. Participants learn practical skills such as managing photos, downloading e-books and audiobooks, and connecting devices to wireless headphones. More advanced sessions include the basics of using word processing and spreadsheet editors such as Word and Excel, solving common technical problems, as well as working with artificial intelligence language models and their potential use in the lives of seniors.

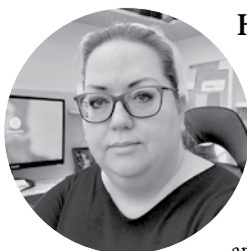
As part of the course programme, the Centre also focuses on equipping students with the skills necessary for using electronic government services effectively. Seniors learn how to navigate the e-government system and gain practical experience of dealing with everyday situations in an online environment. They also become familiar with the possibilities offered by the digitisation of public administration. Participants learn to independently use their electronic identity, manage data boxes and communicate effectively with the authorities via digital platforms. Teaching is carried out through demonstrations and exercises that participants carry out using their own or borrowed equipment. This methodology emphasises gradual skill acquisition, ensuring that participants remember the information better and are able to apply it independently in everyday life. The programme includes a digital counselling room to provide individual support, allowing seniors to consult on specific issues and solve problems they encounter.

When it comes to internet safety, seniors learn the basic principles of data protection and become familiar with common security risks in the online environment. Learning to recognise fraudulent emails and dangerous websites is an important part of the class. Participants gain practical skills in safe online shopping and learn to evaluate information found online critically.

As part of the training on security issues, seniors also learn to recognise misinformation and hoaxes, which helps them to navigate the current information environment. This part of the training includes practical exercises and case studies that demonstrate various forms of manipulative content and explain how to identify it.

Conclusion

The library is committed to developing its services and responding to new technological trends and the needs of seniors. It supports their digital inclusion not only through its learning centre, but also in other ways. Projects focused on active ageing combine a professional approach with a practical focus and a welcoming environment to create ideal conditions for intergenerational encounters and for bridging the digital divide among the older generation. Experience shows us that, with the right approach, seniors can successfully integrate modern technologies into their lives and use them to their own development and benefit.

Hana Němcová

The Jiří Mahen Library in Brno, The Czech Republic;
e-mail: nemcova@kjm.cz

Following her graduation from the Secondary Vocational School of Book-selling in Brno in 1999, she gained experience working in a bookshop. In 2000, she joined the Jiří Mahen Library in Brno, where she still works today. She initially joined the team as a librarian in the lending services department, and after fifteen years of service, she transitioned to the position of shift supervisor. Since 2020, she has been the Head of Services at the Central Library. In her library practice she initially focused on the needs of readers with visual impairments, and is now dedicated to helping people with difficulties in integrating into the workforce.

Roman Pospíšil

The Jiří Mahen Library in Brno, The Czech Republic;
e-mail: incentrum@kjm.cz

He is the head of the IN-centre of the Jiří Mahen Library in Brno, where he focuses on education in the field of modern technologies. He started his professional journey in 2017 as a librarian at the branch in Bohunice (a district of Brno). There he has been involved in a wide range of educational programmes, including activities for primary school pupils, workshops for the public and digital skills courses for seniors.

During his time at the library, he gradually discovered a passion for working with modern technologies and new media. This interest led him to delve deeper into digital and media literacy, which he now actively promotes through a variety of trainings and workshops. In his work, he emphasises accessibility and clarity to bring modern technology to all generations.

He expanded his knowledge by studying at Masaryk University, where he focused on new media and media literacy. He is committed to ongoing professional development and maintaining familiarity with the latest trends, ensuring effective response to the changing needs of users.

His objective is twofold: firstly, to enhance digital competencies, and secondly, to promote critical thinking in the field of media content.

Žijí mezi námi, ale známe se?

Hana Němcová, Roman Pospíšil

Abstrakt: Příspěvek se zaměřuje na úlohu veřejných knihoven a prezentuje systematický přístup Knihovny Jiřího Mahena v Brně k začleňování minoritních a znevýhodněných skupin do společnosti. Analyzuje dlouhodobé projekty zaměřené na multikulturní aktivity, bezbariérové služby, osoby se zdravotním znevýhodněním, práci se seniory a další iniciativy podporující integraci cizinců. Zdůrazňuje klíčovou úlohu veřejných knihoven jako informačních, vzdělávacích a kulturních center. Představuje konkrétní metody a postupy aplikované při vzdělávání v rámci digitální inkluze seniorů. Dokládá, že systematický a individualizovaný přístup veřejných knihoven významně přispívá k budování tolerantní a inkluzivní společnosti, ve které mohou veřejné knihovny efektivně fungovat jako komunitní centra podporující vzdělávání a integraci různorodých skupin obyvatel.

Klíčová slova: veřejná knihovna, integrace, sociální inkluze, handicapovaní, bezbariérovost, komunitní aktivity, národnostní menšiny, multikulturní soužití, vzdělávání seniorů, digitální gramotnost.

Po vstupu do Evropské unie se naše hranice ještě více otevřely a tím se vytvořily podmínky pro příliv stále většího počtu lidí, kteří mluví cizí řečí, mají jiné kulturní zvyklosti a návyky, jinou mentalitu, jsou různého vyznání...

Příchod těchto lidí ovlivňuje a formuje celou společnost. Rostoucí kulturní rozmanitost společnosti následně klade stále větší nároky na služby řady institucí, veřejné knihovny nevyjímaje. Veřejné knihovny jako informační vzdělávací a kulturní centra jsou přímo předurčeny k tomu, aby své síly a možnosti soustředily na vzájemné poznávání, které je prvním a zároveň důležitým krokem ke vzájemnému pochopení. Právě to může usnadnit komunikaci, napomoci k získání respektu a snadnějšímu přizpůsobení se. Poznáni jiných kultur může ovlivnit formování názorů a tím eliminovat viditelné rasistické a xenofobní projevy. Nejde o to vedle sebe přežít, ale žít společně plnohodnotným životem v multikulturní společnosti. Naučit se vzájemně si dávat i přijímat a tím se obohacovat.

Pro knihovny není žádnou novinkou, že pořádají přednášky, besedy, výstavy a další konkrétní aktivity, svým charakterem napomáhajícím k toleranci a změně postojů lidí k cizincům nebo lidem s odlišnou kulturou, kteří žijí mezi námi. Spíše jde o to intenzivněji a systematictěji se věnovat této problematice a postupně rozšiřovat okruh minorit, na které se naše pozornost zaměří.

Brno je multikulturní město s bohatou historií. Vedle zahraničních studentů a turistů se v něm denně potkáváme také s cizinci, kteří se u nás již zabydleli nebo zde chtějí trvale žít. Pro společné soužití je důležité vzájemné pochopení a to není možné bez vzájemného poznání se. Právě ono může pomoci bourat bariéry mezi námi. Knihovna Jiřího Mahena v Brně (dále KJM) se dlouhodobě zapojuje do aktivit, jako je podzimní festival Babylonfest, který seznamuje českou většinu s brněnskými sousedy původem z celého světa a zároveň je výjimečnou příležitostí k setkávání se, ke vzájemné prezentaci zvyků, tradic a kultury. Knihovna se každoročně na těchto aktivitách podílí a snaží se důstojně naplnit úkol, příslušející veřejným knihovnám: to je být otevřeným místem setkávání pro všechny skupiny obyvatel. Vytvořit platformu k odstranění bariér a věnovat se těmto aktivitám systematictěji je cílem našich dlouhodobých projektů.

Vytvořením nové multikulturní nabídky, která zohlední rozmanitost obyvatel v místě a podpoří zapojení migrantů a menšin do společnosti, může knihovna působit na stále větší okruh nových uživatelů. Činnost knihovny musí být systematická a cílená a je nutno ji naplňovat i nabízet promyšleně. Mnozí z migrantů možná ani netuší, jaké možnosti jim knihovna nabízí. Služby pak musí být dostupné, dosažitelné a zároveň vysoce kvalitní. Jen spokojený uživatel se k nám bude rád vracet. Těmito pravidly se snažíme řídit už dvacet let. V roce 2005 jsme zahájili projekt „Žijí mezi námi, ale známe se?“. Motto tohoto pilotního

projektu bylo: „Putování zemí rýže a hor aneb Svátek uprostřed podzimu.“ Se vzájemným poznáváním jsme záměrně začali u vietnamských dětí a jejich spolužáků. Bohaté zkušenosti s prací s dětmi jsme chtěli zúročit hned na začátku. Většina z vietnamských dětí, které mezi námi tehdy žili se již narodila v České republice. Byla to druhá (v některých případech i třetí) generace, která zemi svého původu nepoznala. Jejich znalost českého jazyka nám usnadnila práci a komunikaci s nimi. Následně jsme pak oslovili jejich rodiče a další spoluobčany. Praktická realizace projektu vycházela z vlastních zkušeností a nashromážděných materiálů (např. statistických), ale také z konzultací se zástupci národnostních menšin. Vycházeli jsme z jejich potřeb a doporučení.

Přímou podmínkou úspěšnosti projektu byl kvalitní výběr a nákup literatury o Vietnamu, o vietnamské kultuře, knih v originále a literatury podporující a rozvíjející toleranci mezi příslušníky rozličných národů a ras. Na to pak byly navázány další aktivity (besedy, propagace literatury). Byla vytvořena kvalitní nabídka pro potenciální uživatele, aby se při běžných návštěvách knihovny s uvedenými materiály setkávali a mohli je využívat. V prostorách knihovny byla realizována výstava fotografií Miroslava Mrkose z cest po Vietnamu a Kambodži.

V roce 2007 byla navázána spolupráce s ukrajinskou menšinou a byl realizován projekt „Ukrajina plná barev“ se záměrem přiblížit ukrajinskou kulturu, zvyky, tradice a umožnit účastníkům připravených akcí nahlédnout na Ukrajinu žijící mezi námi jinými očima, jako na lidi s bohatou kulturou, která se liší od té naší, ale v mnoha ohledech nese společné prvky. Ukrajincům žijícím v našem městě byla nabídnuta možnost zúčastnit se vzdělávacích aktivit (kurzů českého jazyka a počítačové gramotnosti), aby se mohli lépe a rychleji integrovat do naší společnosti. V roce 2021 jsme se znovu zaměřili na tyto dvě početné menšiny: vietnamskou a ukrajinskou.

Vietnam – země vůní, chutí a úsměvů, ale i země draků a pohádek

Přiznejme si, co o Vietnamu víme? Literatura popisuje Vietnam jako krásnou a zajímavou zemi se zelenými tropickými lesy (tvorí 45 % plochy Vietnamu), s typickými rýžovými poli a celkem 30 národními parky. V zemi jsou přírodní rezervace a na sto chráněných území. Pravděpodobně se nám vybaví zdravá a exotická kuchyně. Přednášky představily nejen přírodní krásy, kulturu – literaturu, hudbu, zvyky, či módu, ale i mentalitu, těchto věčně usměvavých a pracovitých lidí. Asijský Vietnam je také zemí pohádek, příběhů a legend, kde prý dodnes žijí draci. Proč tedy nezačít právě u dětí a *Pohádek rýžových polí*. Česko-vietnamská čtení pomohla nejen dětem při hledání vietnamských kořenů, ale i českým dětem podkryla kouzlo vietnamských pohádek. Na čtení navázaly výtvarné workshopy. Ty byly zároveň příležitostí představit dětem i jejich rodičům knihovnu a její služby.

Ukrajina plná barev

Přesto, že je nám Ukrajina geograficky mnohem blíže, i ona nás může v mnohém překvapit. Přesvědčili jsme se o tom například při výstavě Ukrajinské UNESCO. Proto jsme chtěli v představování a přednáškách o Ukrajině – jejím přírodním i kulturním dědictví – pokračovat. Ve spolupráci s Českým centrem v Kyjevě, vznikajícím Českým domem ve Lvově a Městskou knihovnou ve Lvově se nám do KJM podařilo získat kolekci ukrajinských knih, které jsme s pomocí Ukrajinské iniciativy Jižní Moravy zpracovali a využili rovněž při společných česko-ukrajinských čteních a workshopech. Doufali jsme, že s dětmi najdou cestu do knihovny i jejich rodiče, kterým jsme chtěli podat pomyslnou pomocnou ruku.

V roce 2024 jsme realizovali projekt nadace Via „Z Ukrajiny mezi nás“. Šlo o klubové aktivity a zpřístupňování služeb KJM pro ukrajinské seniory, žáky ZŠ a jejich rodiče. Místo plánovaných 13 akcí jich bylo realizováno 17 pro téměř 300 účastníků.

Knihovna pro bezbariérové Brno

Knihovna pro bezbariérové Brno je prostor, kde se setkávají, sdílejí své znalosti a zkušenosti členové Poradního sboru pro bezbariérové Brno, odborníci na témata bezbariérovosti a další lidé, kteří mají o téma profesní nebo osobní zájem. Projekt vznikl na základě spolupráce Poradního sboru pro bezbariérové Brno, Masarykovy university a Knihovny Jiřího Mahena. Na setkání vystupují experti z různých oblastí

i lidé s žitou zkušeností a na vystoupení navazují řízené diskuze s cílem sdílet a prohlubovat vědomosti a hledat konkrétní návrhy, jak prostřednictvím odstraňování bariér zlepšit kvalitu života lidí ve městě a systematicky připravovat prostor na stárnutí společnosti.¹

Projekt Ruku v ruce

Projekt Ruku v ruce vznikl z potřeby systematické spolupráce s touto skupinou uživatelů. Byl realizován v rámci Operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost, prioritní osa 1, oblast podpory 1.2 Rovné příležitosti dětí a žáků, včetně dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, za finanční podpory Evropského sociálního fondu a státního rozpočtu ČR. Žádost byla schválena na sklonku roku 2009 a jeho realizace začala v březnu 2010. Projekt byl ukončen v červnu 2012 a následovala 5letá udržitelnost, v jejímž rámci se Knihovna pro děti a mládež (tč. Dětská knihovna) starala o realizaci vzdělávacích integračních programů pro děti s handicapem či ze sociálně vyloučených skupin. Prioritou bylo snižování informačních bariér mezi dětmi s různými typy handicapů (zdravotní, tělesný, mentální, kulturně-sociální apod.). Mezi partnery projektu patřily: Mateřská škol a Základní škola pro tělesně postižené Brno, Kociánka 6; Střední škola, základní škola a mateřská škola pro zdravotně znevýhodněné Brno, Kamenomlýnská 2. Dále se zapojily školy vzdělávací děti ze sociálně znevýhodněných či vyloučených lokalit – ZŠ Sekaninova, ZŠ Palackého a ZŠ Želešice.²

„Projekt byl celkově podpořen částkou 4,9 milionů Kč z Evropského sociálního fondu v ČR a státního rozpočtu ČR. Do konce dubna 2012 bylo realizováno celkem 262 besed včetně 10 integračních programů a zúčastnilo se jich celkem 3 682 dětí.“³

V rámci projektu vznikly celé 4 cykly lekcí a integračních programů (Dům plný informací, S batohem na zádech, Za čest a slávu, (Ne)známé Brno), které byly tehdy zpřístupněny odborné knihovnické veřejnosti k dalšímu využívání – v současné chvíli je možné jejich část nalézt v Databance vzdělávacích knihovnických programů. Metodické materiály byly uzpůsobeny práci s dětmi s handicapem či sociálně znevýhodněné, upraveny na míru jejich schopnostem a možnostem, vč. např. materiálů tištěných v Braillově písmu⁴ či hlubotiskem⁵ a pod. Za tento projekt Knihovna Jiřího Mahena v Brně získala v roce 2012 cenu Mosty.

Tranzitní program organizace Rytmus

V této oblasti se nevěnujeme jen dětem z mateřských a základních škol, ale i studentům středních škol a praktických škol, kteří mají ztížený vstup na pracovní trh. Dlouhodobě v této oblasti spolupracujeme s organizací Rytmus. Rytmus je nevládní nezisková organizace, která podporuje lidi se zdravotním postižením (především mentálním) v aktivním začleňování do života a to ve škole, v práci, v místě bydliště i při volnočasových aktivitách již od roku 1994. Využívají přirozených zdrojů podpory ve společnosti. Volí individuální přístup. Činí tak prostřednictvím poskytování sociálních služeb a realizací tematických akcí. Lidem se zdravotním postižením poskytují sociální služby.⁶ Knihovna spolupracuje s organizací Rytmus na jejich Tranzitním programu. Tento program pomáhá studentům praktických škol s přechodem do dospělosti. Zajišťuje praxe na běžném trhu práce. Mladí lidé tak získávají zkušenosti a rozvíjejí své sociální dovednosti tolik potřebné na trhu práce. Cílem Tranzitního programu je tedy naučit studenty, co to znamená chodit do práce. Jejich práva a povinnosti spojené se zaměstnáním (uzavírání pracovní smlouvy a jaké jsou druhy pracovních smluv, co je to BOZP, co vlastně obnáší být zaměstnancem, včasná a pravidelná docházka). Dalším cílem tohoto programu je získání pracovních a sociálních dovedností.

1 CO DOKÁŽE KNIHOVNA? Knihovna pro bezbariérové Brno. Online. Dostupné na: <https://codokaze.knihovna.cz/bezbarierove-brno/>. [zobrazeno 2025-02-26].

2 KNIHOVNA JIŘÍHO MAHENA V BRNĚ. Projekt Ruku v ruce. Online. Dostupné na: <https://kjm.quonia.cz/ruku-v-ruce-projekt-handicapovani>. [zobrazeno 2025-02-17]

3 VALIŠOVÁ, Edita. S projektem Ruku v ruce u cíle. Ikaros. Online. roč. 16 (2012), č. 7. Dostupné na: <https://www.ikaros.cz/s-projektem-ruku-v-ruce-u-cile>. [zobrazeno 2025-02-17].

4 KNIHOVNA JIŘÍHO MAHENA V BRNĚ, ref. 2.

5 VALIŠOVÁ, ref. 3.

6 RYTMUS, o.p.s. O nás. Online. Dostupné na: <https://rytmus.org/o-nas/>. [zobrazeno 2025-02-24].

Například práce s penězi, nebo orientace a cestování (jak se bezpečně dopravit na praxi, jak se zachovat v nečekané situaci). Naučit studenty o sebe pečovat, aby chodili do práce vhodně oblečení a upraveni. Naučit je komunikovat se spolupracovníky nebo pracovat s telefonem a emailem.⁷ Samotné praxi vždy předchází několik konzultací, aby byla praxe upravená na míru daného studenta. Nejprve se s organizací nastíní vhodná pracovní pozice pro jejich klienta, vymezí se časový rozsah a náplň praxe podle schopností a možností klienta. Jakmile je vytvořen návrh praxe, propojíme se s organizací a studentem k dojednání podrobností. Student si při této příležitosti nacvičí pracovní pohovor, při kterém se domluvíme na detailech, a pokud je to v našich silách, zakomponujeme do návrhu praxe představu a přání studenta. Studenti se u nás naučí pracovním návykům a komunikaci s kolegy a čtenáři knihovny. Připravujeme je na skutečný pracovní život. Jako velký úspěch vnímáme, že jedna naše studentka získala stálou práci dokonce na plný úvazek.

Tranzitní program organizace Agapo, o.p.s.

V loňském roce jsme začali spolupracovat s podobnou organizací, s organizací Agapo, o.p.s. Posláním neziskové organizace AGAPO, o.p.s., je podporovat pracovní uplatnění klientů se zdravotním nebo sociálním znevýhodněním v Brně a okolí, a tím přispívat ke zvýšení kvality jejich života. Tohoto cíle je dosahováno poskytováním služby sociální rehabilitace. Zároveň se snaží o osvětu a **odbourávání před-sudků** o zaměstnávání handicapovaných, které panují jak u široké veřejnosti, tak mezi zaměstnavateli i samotnými znevýhodněnými. Na základě zájmů, schopností a přání klienta vytipují a vyhledají vhodné místo pro praxi. Vyjednávají podmínky praxe a zajistí veškerou administrativu. Vyberou vhodného asistenta, který bude na pracovišti přítomen, a pokud bude potřeba, pomůže klientovi jak s prací, tak s komunikací se zaměstnavatelem, ostatními zaměstnanci nebo zákazníky. Součástí programu je také poradenství v pracovněprávní oblasti. Praxe se konají po dohodě se školou a zaměstnavatelem většinou ve všední dny dopoledne, a to jednou týdně dvě hodiny. Student si může během školního roku vyzkoušet více praxí u více zaměstnavatelů.⁸ Agapo poskytuje poradenskou činnost nejen studentům, ale i zaměstnavatelům. Nabízí pomoc s vytipováním vhodného zaměstnance a vhodné pracovní pozice, poskytuje podporu při vyřizování administrativních záležitostí, konzultace s Úřadem práce, případně dalšími institucemi a pod.

Kromě Tranzitního programu se připravujeme na spolupráci s programem Podporované zaměstnávání.

Tréninková pracovní místa - spolupráce s Magistrátem města Brna

Spolupracujeme také s Magistrátem města Brna na projektu pro dlouhodobě nezaměstnané. Projekt podporovaný EU pomáhá dlouhodobě nezaměstnaným s hledáním zaměstnání a se zapojením na poli volného pracovního trhu prostřednictvím individuálního poradenství. Pomáhá s tvorbou životopisu a motivačního dopisu, připravuje uchazeče o práci na vstupní pohovor a pomáhá zprostředkovat pracovní místa. Zapojuje uchazeče do společných vzdělávacích aktivit a napomáhá hledat tréninková pracovní místa.⁹ Knihovna Jiřího Mahena v Brně opakovaně poskytuje účastníkům tohoto projektu tréninkové pracovní místo se současnou podporou mentora na pracovišti. Díky tomu si může uchazeč znovu vybudovat pracovní morálku, která je velmi důležitá k udržení si zaměstnání.

Projekt „Knihovna přátelská seniorům“

Významnou skupinu našich uživatelů tvoří taktéž senioři, kterým věnujeme zvláštní pozornost. Právě pro ně vznikl v KJM projekt „Knihovna přátelská seniorům“, jehož cílem je systematický rozvoj služeb

⁷ RYTMUS, o.p.s. *Tranzitní program*. Online. Dostupné na: <https://rytmus.org/socialni-sluzby/socialni-rehabilitace/tranzitni-program/>. [zobrazeno 2025-02-24].

⁸ AGAPO, o.p.s. *Jak pracujeme*. Online. Dostupné na: <https://www.agapo.cz/jak-pracujeme/>. [zobrazeno 2025-02-24].

⁹ SOCIÁLNÍ PÉČE BRNO. *Projekt pro dlouhodobě nezaměstnané – Magistrát města Brna, oddělení sociálního začleňování*. Online. Dostupné na: <https://socialnipecbrno.cz/komu-pomahame/projekt-pro-dlouhodobě-nezaměstnané-magistrat-mesta-brna/>. [zobrazeno 2025-02-24].

pro starší generaci. Projekt se od svého zahájení v roce 2009 soustředí na systematický rozvoj služeb pro starší generaci. Podpora aktivního stáří zahrnuje řadu vzájemně propojených aktivit, které pomáhají seniorům udržovat kognitivní funkce a podporují jejich mentální svěžest.

Mezi klíčové aktivity patří Klub seniorů, jehož účastníci pravidelně navštěvují programy, které se zaměřují na vzdělávání, kulturu, kreativní činnosti a pohyb. Součástí vzdělávání jsou populárně naučné přednášky, vzdělávací kurzy IN-centra nebo kurzy trénování paměti vedené kvalifikovanými lektory. Kulturní program zahrnuje autorská čtení, divadelní představení či koncerty. Členové klubu se aktivně účastní tematických výletů, například do Památníku Bible kralické nebo Památníku písemnictví v Rajhradě. V období pandemie Covid-19 se knihovna rychle přizpůsobila a přesunula většinu aktivit do online prostředí, včetně cyklu přednášek „Doktorka v knihovně“. Kreativní činnost podporují rukodělné dílny zaměřené na techniky jako decoupage, origami či výrobu vánočních ozdob. Tato komplexní nabídka pokrývá široké spektrum vzdělávacích, kulturních, sociálních a zdravotních potřeb seniorů, čímž přispívá k jejich lepší kvalitě života a snazší integraci do společnosti.

Informační vzdělávání seniorů v IN-centru Knihovny Jiřího Mahena v Brně

V současné době, kdy se informační a komunikační technologie stávají neodmyslitelnou součástí každodenního života, hrají knihovny klíčovou roli v podpoře digitální inkluze seniorů. Tato role je o to významnější, že právě starší generace často čelí největším překážkám při adaptaci na rychle se měnící digitální prostředí. Prostřednictvím svého specializovaného pracoviště IN-centra KJM aktivně přispívá k rozvoji digitální gramotnosti seniorů a jejich zapojení do moderní informační společnosti. Tento příspěvek představuje komplexní pohled na činnost IN-centra v oblasti vzdělávání seniorů a prezentuje osvědčené postupy a metody práce s touto specifickou cílovou skupinou.

Význam digitální gramotnosti pro seniory

Digitální gramotnost představuje v současnosti základní předpoklad pro plnohodnotné zapojení do společnosti. Pro seniory není jen otázkou schopnosti ovládat technická zařízení, ale především prostředkem k udržení aktivního kontaktu s rodinou, přáteli a přístupem k důležitým službám. Seniori, kteří si osvojí digitální dovednosti, vykazují vyšší míru sebevědomí a nezávislosti v každodenním životě. Toto zlepšení se projevuje nejen v oblasti komunikace, ale také ve schopnosti samostatně využívat online služby, vyhledávat informace a aktivně se zapojovat do občanského života.

Digitální gramotnost seniorů má přímý vliv na kvalitu jejich života. Umožňuje jim snadnější přístup ke zdravotním informacím, online konzultacím s lékaři, využívání e-receptů a sledování vlastního zdravotního stavu prostřednictvím různých aplikací. Zároveň jim poskytuje možnost účastnit se kulturních a vzdělávacích aktivit online, což je zvláště důležité v obdobích, kdy může být jejich účast na akcích omezena.

IN-centrum jako vzdělávací středisko

IN-centrum KJM, které sídlí v historických prostorách Kleinova paláce, představuje specializované pracoviště zaměřené na informační vzdělávání. Seniorům nabízí komplexní vzdělávací program, který zahrnuje systematické kurzy počítačové a informační gramotnosti. Tyto kurzy jsou koncipovány tak, aby reflektovaly skutečné potřeby seniorů v digitálním světě. Významnou součástí služeb jsou individuální konzultace v oblasti informačních technologií, kde mohou seniori řešit své specifické problémy a dotazy v bezpečném a podporujícím prostředí.

Centrum se aktivně zapojuje i do projektu Digitální odyssey, v rámci kterého je seniorům poskytnout bezplatný přístup k základním nástrojům potřebným k tomu, aby se stali digitálně nezávislí. Také mají možnost prakticky si vyzkoušet různé technologické nástroje a aplikace pod odborným vedením.

Významným prostorem pro mezigenerační setkávání v rámci IN-centra je otevřená dílna makerspace. Toto kreativní prostředí spojuje tradiční rukodělné činnosti s moderními technologiemi a vytváří jedinečnou platformu pro sdílení zkušeností mezi různými generacemi. Makerspace nabízí přístup

k moderním technologiím, jako jsou 3D tiskárny, zařízení pro virtuální realitu a programovatelní roboti Ozobot. Zároveň zde probíhají pravidelné dílny, během kterých se účastníci učí tradičním dovednostem například pletení.

Tento koncept propojování tradičních řemesel s digitálními technologiemi vytváří přirozené prostředí pro mezigenerační dialog a vzájemné učení. Seniori zde mohou předávat své zkušenosti s tradičními technikami mladším generacím, zatímco mladší návštěvníci pomáhají seniorům objevovat možnosti moderních technologií. Tato vzájemná výměna znalostí a dovedností přispívá k bourání mezigeneračních bariér a vytváření aktivní komunity.

Metodika vzdělávání

Při práci se seniory IN-centrum uplatňuje propracovanou metodiku, která vychází z dlouholetých zkušeností s touto cílovou skupinou. Základem je individuální přístup ke každému účastníkovi vzdělávacích aktivit. Lektori přizpůsobují tempo výuky schopnostem jednotlivých účastníků a kladou důraz na trpělivost a podporu. Možnost individuálních konzultací představuje klíčový prvek vzdělávacího procesu, který umožňuje řešit specifické problémy a nejasnosti v bezpečném prostředí.

Vzdělávací programy jsou pak zaměřeny především na praktické využití technologií v každodenním životě seniorů. Účastníci se učí efektivně pracovat s e-mailovou komunikací, využívat internetové vyhledávače a orientovat se v online prostředí. Programově v rámci aktivit projektu Digitální odysea se kurzy zaměřují na základní nastavení chytrých telefonů, tabletů a počítačů, včetně instalace aplikací, správy e-mailů, využívání map a online dopravních služeb. Účastníci si osvojují praktické dovednosti, jako je správa fotografií, stahování e-knih a audioknih či propojení zařízení s bezdrátovými sluchátky. Pokročilejší lekce zahrnují základy práce s textovými a tabulkovými editory, jako je Word a Excel, řešení běžných technických problémů i práci s jazykovými modely umělé inteligence a jejich potenciální využití v životě seniorů.

V rámci kurzů se centrum zaměřuje také na osvojení dovedností potřebných pro efektivní využívání elektronických služeb státní správy. Seniori se učí orientovat v systému e-governmentu, získávají praktické zkušenosti s vyřizováním běžných životních situací v online prostředí a seznamují se s možnostmi, které digitalizace státní správy nabízí. Účastníci kurzů se učí samostatně využívat elektronickou identitu, spravovat datové schránky a efektivně komunikovat s úřady prostřednictvím digitálních platform.

Výuka probíhá prostřednictvím názorných ukázek a cvičení, která účastníci provádějí na vlastních nebo zapůjčených zařízeních. Metodika klade důraz na postupné osvojování dovedností, což zajišťuje, že si účastníci informace lépe zapamatují a zvládnou je samostatně aplikovat v každodenním životě. Pro zajištění individuální podpory je součástí programu digitální poradna, která umožňuje seniorům konzultovat konkrétní dotazy a řešit problémy, se kterými se setkávají.

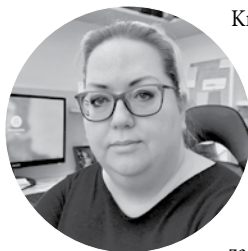
V otázkách bezpečnosti při používání internetu se seniori učí základním principům ochrany osobních údajů a seznamují se s běžnými bezpečnostními riziky online prostředí. Důležitou součástí výuky je rozpoznávání podvodných e-mailů a nebezpečných webových stránek. Účastníci kurzů získávají praktické dovednosti v oblasti bezpečného online nakupování a učí se kriticky hodnotit informace, které na internetu naleznou.

V rámci bezpečnostní problematiky se seniori učí také rozpoznávat dezinformace a hoaxy, což jim pomáhá orientovat se v současném informačním prostředí. Tato část vzdělávání zahrnuje praktická cvičení a případové studie, které ilustrují různé typy manipulativního obsahu a ukazují způsoby jeho odhalení.

Závěrem

Knihovna kontinuálně rozvíjí své služby a aktivně reaguje na nové technologické trendy a potřeby seniorů, které podporuje v jejich digitální inkluzi, a to nejen prostřednictvím svého vzdělávacího centra. Projekty zaměřené na aktivní stáří, kombinující odborný přístup, praktické zaměření a vstřícné prostředí, vytvářejí ideální podmínky pro mezigenerační setkávání a překonávání digitální propasti u starší generace. Zkušenosti nám ukazují, že při správném přístupu mohou senioři úspěšně integrovat moderní technologie do svého života a využívat je k vlastnímu prospěchu a rozvoji.

Hana Němcová

Knihovna Jiřího Mahena v Brně, Česká republika; e-mail: nemcova@kjm.cz

Po studiu na Střední škole knihkupecké v Brně v roce 1999 krátce pracovala v knihkupectví. V roce 2000 nastoupila do Knihovny Jiřího Mahena v Brně, kde působí dodnes. Začínala zde jako knihovnice ve výpůjčních službách, po patnácti letech postoupila na pozici vedoucí směny. Od roku 2020 zastává funkci manažera služeb Ústřední knihovny. Ve své knihovnické praxi se zpočátku zaměřovala na potřeby čtenářů se zrakovým postižením, v současnosti se věnuje pomoci osobám se ztíženým začleněním do pracovního procesu.

Roman Pospíšil

Knihovna Jiřího Mahena v Brně, Česká republika;
e-mail: incentrum@kjm.cz

Je vedoucí IN-centra Knihovny Jiřího Mahena v Brně, kde se zaměřuje na vzdělávání v oblasti moderních technologií. Svoji profesní dráhu začal v roce 2017 jako knihovník na pobočce v Bohunicích (městská část Brna). Zde se věnoval široké škále vzdělávacích programů, zahrnujících aktivity pro žáky základních škol, workshopy pro veřejnost a kurzy digitálních dovedností pro seniory. Během svého působení v knihovně postupně objevil vášeň pro práci s moderními technologiemi a novými médii. Tento zájem jej vedl k tomu, aby se hlouběji věnoval digitální a mediální gramotnosti, kterou nyní aktivně podporuje prostřednictvím různorodých školení a workshopů. Ve své práci klade důraz na přístupnost a srozumitelnost, aby moderní technologie přibližoval všem generacím.

Své znalosti rozšířil studiem na Masarykově univerzitě, kde se věnoval problematice nových médií a mediální gramotnosti. I nadále se aktivně vzdělává a sleduje nejnovější trendy, aby mohl efektivně reagovat na měnící se potřeby uživatelů.

Jeho cílem je nejen zvyšovat digitální kompetence, ale také podporovat kritické myšlení v oblasti mediálního obsahu.

Cross-cultural Library – the integration of migrants and Ukrainian refugees in the local community / Kultúrne rôznorodá knižnica – integrácia migrantov a ukrajinských utečencov do miestnej komunity

Natalia Gromow, Agata Włodarczyk

Abstract: This article examines the evolution of Polish public libraries' role in the integration of migrants and refugees in response to the mass influx of war refugees from Ukraine since February 2022. It highlights how these institutions, traditionally perceived as cultural hubs, have transformed into crucial elements of social support infrastructure due to their accessibility and high public trust. The paper introduces the "Multicultural Library" model developed by the Information Society Development Foundation (FRSI), outlining its four pillars: Cooperation, Inclusion, Empowerment, and Visibility, which provide a comprehensive framework for intercultural library operations. Through a case study of the Library of Gdynia (Biblioteka Gdynia), the article analyses the practical implementation of this model. It details the Library's strategic approach using the example of the 2018-2024 strategy, which outlined the plan for the Library to become a "third place" and the need for flexible services adapting to new residents' needs. A significant part of the analysis focuses on the systematic diagnosis of migrant and refugee needs in Gdynia, drawing on data from the "Biblioteka dla każdego" (Library for everyone) project conducted in 2021. This research, utilizing CAWI surveys (N=100 for migrants) and FGIO interviews (N=6 for migrants in Gdynia), identified key needs related to Polish language proficiency, legal information, hobby development, social interaction, and cultural engagement. The article describes specific integration projects implemented by the Library of Gdynia, emphasizing their educational, psychosocial, and community-building aspects. It concludes with practical recommendations and challenges for other libraries, stressing the importance of a strategic, flexible, and inclusive approach to foster social cohesion and support newcomer adaptation in Poland.

Keywords: intercultural library, migrant integration, refugee integration, public libraries, Poland, Biblioteka Gdynia, the Library of Gdynia, multiculturalism, social inclusion, community support, library services, user needs, cultural diversity, crisis response.

The Evolving Role of Libraries in the Integration of Migrants and Refugees in Poland

Poland, discursively perceived as a relatively ethnically homogeneous country, has experienced dynamic migratory changes in recent years as a consequence of becoming a part of the European Union. Since the geopolitical situation in Europe was never truly stable, Poland became a go-to country for many refugees from Belarus or Georgia. Following Russia's full-scale invasion of Ukraine in February 2022, the number of refugees seeking shelter in Poland grew exponentially. This new situation has presented Polish society and public institutions with urgent challenges related to the reception and integration of newcomers. In this context, Polish public libraries have become key institutions supporting the integration process, as they are one of the most accessible institutions, since every municipality is legally obliged to establish and maintain a library in its area.¹ Research confirms their rapid and multifaceted response to the outbreak of war, encompassing both aid activities (e.g., organizing collections) and the provision of library and information services, as well as cooperation with the community.² Libraries, as

1 DZIENNIK USTAW, pozycja 2395. *Ustawa o bibliotekach*. 2022. Online. Available at: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20220002393>. [viewed 2025-08-07].

2 DANECKA, Marta, Zofia KINOWSKA-MAZARAKI, Anna MACHCEWICZ a Ewa NALEWAJKO. Fenomen mobilizacji społecznej w warunkach kryzysu na granicy: zasoby, uczenie się, otoczenie i innowacje społeczne. *Studia Polityczne*, vol. 51 (2024), no. 4, p. 11–39.

BEREŻNICKA, Małgorzata. Pomoc Krakowa dla Ukrainy w pierwszych miesiącach po rosyjskiej inwazji. *Wiedza Obronna*, vol. 287 (2004), no. 2, p. 57–82.

institutions internationally well-known and present in various forms in almost every country, with high public trust, easily accessible, and possessing open community spaces, have become the go-to institutions for refugees seeking safe spaces and information on their new country of residence. Polish libraries have embraced this new and significant role. Their ability to respond flexibly, often more efficiently than larger state structures, positions them not only as cultural institutions but also as important elements of social support infrastructure in crisis situations.

The significant changes in local communities related to easier mobility between European countries after Poland joined the EU in 2004 created new challenges that libraries, too, had to address. The need to adapt library services to the demands of a multicultural society has led to the development of the concept of the Multicultural Library. It is based on the mission of libraries as institutions open to everyone. Its key assumptions in the Polish context are captured by the “*Multicultural Library*” model, authored by Maja Branka and Dominika Cieślukowska³ was created for the Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego⁴ (FRSI). The model is based on the four pillars – Cooperation, Inclusion, Empowerment, and Visibility – that provide a comprehensive framework for libraries to integrate multicultural approaches into their daily operations.

The model was constructed in a way that enables every library to adapt it to the needs of the communities they are a part of. Since the model was also implemented in the Library of Gdynia, it is important to take a closer look at the pillars themselves.

- **Cooperation** is understood as partnering with minority groups through the recognition of and respect for cultural diversity. This implies acting with groups rather than merely for minority groups, which translates into cooperating with representatives of the groups and jointly researching the needs of those groups, and based on the result, organising activities in the Library with the group members. So they respond to the needs of those groups and are created with consideration for their members' cultures, values, and activities that are important to them. It encourages regular collaboration with the activist groups and organizations that bring together cultural minorities. This pillar encourages cooperation, building agency for the minority groups, building relationships between the Library and the minority group, and the organizations they are represented by. As a result, libraries can adapt to the demands of the changed community they work in and for, creating a modern integration and community-oriented space where people can meet and learn.
- **Inclusion** is understood as incorporating the perspectives and needs of diverse groups into all library activities at every possible level of its operation. Thinking about multiculturalism and the needs of minority representatives should be permanently integrated into the functioning and operational areas of a multicultural library. Given that the mission of a public library is to guarantee all residents of a given community access to services, inclusion will involve, among other things, ensuring that the library's services are useful to all its users, including minority groups. This pillar encourages libraries to evaluate existing library services and activities, and if necessary to make necessary modifications to ensure they are accessible to diverse social and cultural groups.
- **Empowerment** refers to an approach to cultural groups aimed at strengthening the competencies, agency, and sense of influence of minority groups. This, in turn, will lead to equal opportunities and increased possibilities for their independent functioning in society. Empowering activities are directed at specific groups, with the primary goal of strengthening their position and increasing their competencies. An example of such activity may be organizing special discussion clubs to support Polish language learning for both migrants and refugees.
- **Visibility** means recognizing and highlighting the presence of a given group. While there are various

SUDUŁ, Magdalena. Działania miasta Lublin na rzecz wsparcia uchodźców z Ukrainy. In: ZIĘBIŃSKA, Beata, Józef MŁYŃSKI a Ewelina ZDEBSKA (eds.). *Pomoc społeczna i służby ratownicze w obliczu wojny w Ukrainie*. Biblioteka Instytutu Zarządzania i Spraw Społecznych, 2023, pp. 145–156.

3 BRANKA, Maja, Dominika CIEŚLUKOWSKA a Lena ROGOWSKA. *Wielokulturowa biblioteka*. Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego, 2014.

4 Information Society Development Foundation

ways to implement this pillar, to enhance a group's visibility, we must first acknowledge it within the context of library activities. Subsequently, the library can undertake actions that allow for the appreciation and promotion of the cultural achievements and heritage of minority groups. Visibility also encompasses activities related to educating the majority group about minority groups – learning about other groups, their cultures, and their functioning. It is crucial to remember that this pillar is founded on recognizing minority groups and their specificities, and creating safe, conducive conditions for them to cultivate, develop, and present their own culture, language, religion, and other important aspects of their identity. Consequently, these groups and their cultures should become present and visible to the entire community.

This model was developed as a part of the EEA grant project, drawing on the experiences of Norwegian libraries in their work with multicultural communities and developing specialized multilingual services. Both authors, Branka and Cieřlikowska, added their psychological knowledge, anti-discrimination expertise, and experience in working with migrants and refugees in Poland. Thanks to which the model combines theoretical knowledge, and both international and national experiences from librarians, who shared their successes, concerns, and challenges they encountered while working with minority and migrant groups.

Polish libraries, including the Library of Gdynia, were slowly implementing the model since its publication, answering the call of the International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA)'s 2006 manifesto on adapting library institutions to the needs of a changing, diverse society. The year 2022 forced this process to accelerate. Fortunately, in this crisis, librarians had a document they could use, consult, and adapt to their needs, thereby increasing the effectiveness of their efforts to integrate refugees into local Polish communities.

The Library of Gdynia as an Open Institution Responding to Social Needs

Gdynia Library, as a municipal cultural institution with a network of 20 branches, including two specialist centers (Biblioteka Wiedzy,⁵ Biblioteka z Pasją⁶), is an example of a modern public library. Its mission is to provide professional cultural, educational, and recreational services, promote readership, and play an active role in building the identity of Gdynia and its civil society. Accessibility is the foundation of its operation: the use of its services is free for everyone, since it does not require residence registration or citizenship in Gdynia or Poland, and one library card opens access to the resources of the entire network. The Library has extensive collections (nearly 390,000 items), including multimedia and board games, and possesses a foreign language book collection, answering the needs of local community residents, for example, in Ukrainian, Russian, and English, as well as materials for learning Polish. After 2022, the Library of Gdynia prepared and provided all important information about the Library in the Ukrainian language to enable the easier use of our services for refugees.

In 2017, a document was drawn up setting out the strategic goals that the library will pursue in its development – the 2018-2024 Strategy. The document outlines the necessity to adapt the services and offered activities to the needs of the local community, setting the course of the Library of Gdynia to become the Oldenburgians' "third place"⁷ – a neutral meeting space that strengthens the sense of belonging and connection with others and prevents social exclusion. Thus, new, innovative services that foster individual educational and cultural growth have been introduced since 2018. The strategy has also set the goal to address the needs of new residents in the everyday work of the Library, including the development of foreign language book collections. To measure the implementation of the strategy, a continuous monitoring of readers and community needs was introduced. Library branches have been undergoing modernisation since 2016 to create open, safe, and friendly spaces for the Library's users, complementing other changes in the Library of Gdynia.

5 Knowledge Library

6 Library with Passion

7 OLDENBURG, Ray. *The Great Good Place: Cafes, Coffee Shops, Bookstores, Bars, Hair Salons, and Other Hangouts at the Heart of a Community*. Marlowe & Co., 1999.

The Strategy reflects the idea of a “*Shared Library*” (Współdzielona Biblioteka) that I developed during my work in libraries. I approach libraries not as providers of services but as institutions that work with their users and enable them to shape the offer, as well as lending space for their own initiatives and needs. The library should be based on diagnosing and addressing the community needs, by being an institution that supports its community. This idea transformed the Library of Gdynia into an institution that can quickly and flexibly respond to any contemporary crisis, the big influx of refugees from Ukraine being just one of them, the pandemic being the other.

Diagnosing the Needs and Expectations of Migrants and Refugees in Gdynia – results of the 2021 study

The effectiveness of the Library of Gdynia’s integration activities is based on a systematic diagnosis of the needs and expectations of migrants and refugees, conducted, among other things, as part of the “*Biblioteka dla każdego*” (Library for Everyone) project in 2021. This research was carried out by the Public Opinion Research Office Question Mark from January to July 2021. The study included two main components: surveying library non-users and migrants and representatives of national and ethnic minorities residing in Łódź, Gdynia, and Kraków.

The methodologies employed included:

- Desk research analysis: revision of library activity reports, websites analysis, and literature review to compare Łódź, Gdynia, Kraków, and Bergen libraries, and to refine research tools.
- CAWI (Computer-Assisted Web Interview): An online survey completed independently by respondents. For migrants, the survey was available in Polish, English, and Russian.
- FGIO (Focus Group Interview Online): Online focus group interviews conducted to gather more in-depth qualitative data.

For the migrant group in Gdynia, the CAWI survey involved 100 participants. Recruitment for this group was based on purposive and snowball sampling, as the lack of precise data was unavailable to find a representative group. Participants had to reside in Gdynia for at least 2 months and plan to stay for at least another 4 months. Key demographic variables included gender (70% female, 30% male), age (predominantly 25-54 years old), education level (86% had higher education), country of origin (primarily Ukraine, Belarus, and Russia), duration of stay in Poland (mostly shorter than 3 years), future stay plans (46% permanent, 43% undecided), and Polish language proficiency (mostly beginner to intermediate). The FGIO component for Gdynia included 6 participants: 4 from Ukraine, 1 from Belarus, and 1 from Russia. All focus group participants in Gdynia were women. The interviews took place between May 20 and May 27, 2021.

The research highlighted the following key needs among migrants in Gdynia:

- Better knowledge of the Polish language (81% of CAWI respondents): migrants in Gdynia indicated insufficient Polish language proficiency as a primary barrier to accessing library services. They expressed a strong desire for practical language learning opportunities, preferably through informal conversations with native speakers or affordable language courses.
- Knowledge of legal regulations (82% of CAWI respondents) and how to handle official matters (75% of CAWI respondents): participants expected the Library to serve as an information point, particularly regarding legal and administrative procedures. There was a demand for accessible information materials and collaboration with migrant support centres.
- Opportunities to develop hobbies (72% of CAWI respondents): the Library was seen as a potential venue for various workshops (e.g., handicrafts, cultural activities) and discussion clubs, providing avenues for personal development and skill acquisition.
- Finding places and people to spend free time (68% and 65% of CAWI respondents, respectively): a significant need was identified for social integration, especially outside of work or study. Migrants, particularly those without family in Poland, sought opportunities to connect with others. They proposed organizing integration meetings, particularly for children and teenagers, to help them adapt and make friends.

- Contacts with compatriots and Polish culture (63% each in CAWI respondents): while not the most critical need, a desire to engage with Polish culture was present. The availability of literature in native languages (Ukrainian, Russian) was important for maintaining cultural ties and for children's development.
- A sense of feeling at home (47% of CAWI respondents).

The above-presented highlights were accompanied by specific expectations for the Library of Gdynia:

- Collections: a strong demand for literature in the native languages of migrants composing local communities, as well as a need for more accessible books for learning other languages, especially Polish, and translation of Polish literature. Some suggested acquiring books from migrants themselves to enrich collections and foster cooperation with active minority representatives. While traditional paper books were preferred for aesthetic and cognitive reasons, audiobooks and e-books were also indicated as valued for convenience and language learning.
- Language services: high interest (84% of CAWI respondents in a broader context) in free Polish language courses. There was also a need for informal conversation groups (e.g., Polish Language Café) and potentially courses in other languages, such as English.
- Information and support: expectation that the library would serve as an information hub, especially for legal and administrative matters.
- Integration and community: high interest (84% of CAWI respondents in a broader context) in integration meetings. The preferred activities included workshops (hobby, craft, cultural, career development for youth) and discussion clubs, especially oriented towards children and youth.

The results of the study showed that one of the strategic changes implemented in the Library of Gdynia was more than appreciated by migrant groups, meaning the atmosphere and space. The friendly atmosphere and helpful staff were highly appreciated, contributing to the Library's perception as a "third place" – a safe space for work, study, relaxation, and as a meeting place. Positive comments were made about comfortable reading areas and amenities like playgrounds for children. However, some noted concerns about noise levels in certain branches, highlighting the need for quiet spaces.

The study also indicated a quite significant problem with promotion and barriers that the Library should address in the future. A significant challenge the Library of Gdynia faces is the low awareness among migrants regarding the full range of library services. Effective promotion was deemed essential, especially in migrants' native languages (primarily Russian, but also Ukrainian), through channels they frequently use. These channels include social media (Facebook groups for foreigners, Telegram, TikTok), public transport (buses, trams, train stations), official government offices (Voivodeship Office), and community organizations (e.g., churches, employment agencies, migrant support centres). Visual content, such as short video clips, was suggested as an engaging promotional tool.

Integration Projects in the Library of Gdynia

Since the results of the above-presented study, the Library of Gdynia began to implement solutions for recognised problems and the fulfilment of the presented migrant needs. After 2022, the Library took part in several projects aimed at the integration of the new wave of refugees:

- "*Biblioteka dla każdego*" (Library for Everyone, 2021-2022): This project, implemented in partnership (Łódź, Kraków, Bergen), was financed by EEA funds. Its goal was to develop model solutions for libraries operating in multicultural environments. The already mentioned research on non-users and migrants was part of this project. Many cultural activities were also organized (e.g., summer meetings on the beach, workshops, city walks) as a part of this project. Books in English, Russian, and Ukrainian were bought.

- “*Biblioteka dla wszystkich. Równi. Różni. Ważni.*” (Library for everyone. Equal. Different. Important., since May 2022): This project was implemented in cooperation with the Information Society Development Foundation (FRSI) and Save the Children International as a direct response to the refugee crisis.

Goals: supporting the integration of people from Ukraine, educational assistance to children and youth (Polish language learning, curriculum support), psychosocial support, and building a multicultural offering. The youth edition (#mojemiejsce / #моємісце continued in 2024) supported career path choices, creation of spaces for youth, and encouraged young participants to learn new skills as a part of their own chosen cultural project.

Methods and implementation: A key element was the Digital Education Centers (CCE), established in branches (initially in Biblioteka Śródmieście and Biblioteka Cisowa), offering learning support for Ukrainian children with the help of Ukrainian-speaking teachers and access to equipment. Integration workshops for Polish and Ukrainian youth were organized to answer their needs and interests, and dedicated zones for youth were also implemented. These activities complemented the regular offer, such as free Polish language lessons or the Polish Language Café.

The Library for Everyone project from EEA grants enabled the Library of Gdynia to become an important information point for refugees. The library staff attended intercultural, communication, and animation workshops, enabling them to further develop and polish their competencies. They were given tools to work with the new members of Gdynia's community. Librarians played and are still playing the role not only of information providers but also of guides, animators, and cultural mediators.

Effects of Activities and Impact of the Library on the Local Community

Those projects allowed the Library of Gdynia to change with the local community, as well as open new possibilities for further development and cooperation with different groups. Projects enabled the Library to promote the activities in different groups, and the information about interesting activities and workshops could reach different groups living in Gdynia. Many of the activities from the Library for Everyone (FRSI) project answer the needs and expectations voiced in the study from 2021. Both projects produced measurable effects and impacted the local community:

- Results: project implementation provided concrete educational support (CCE), care, and integration support (language courses, workshops), addressing the most urgent needs of refugees. The collection of books in Ukrainian and Russian met cultural and reading needs. Information activities facilitated orientation in a new environment.
- The library as a real “third place”: The initiatives confirmed the role of the Library of Gdynia as a “third place” – a safe, open public space, crucial for building relationships, spending time, learning, and working. Research showed that migrants recognized this potential.
- Impact on creating an inclusive civil society: activities promoting intercultural dialogue and offering a space for meetings between different groups contribute to building a more open and inclusive society, aligning with the civil society building mission stated in its strategy.
- Strengthening social resilience: In the context of the refugee crisis, the Library of Gdynia, as a trusted local institution, contributed to strengthening social resilience. By supporting the adaptation of newcomers, building social ties, and providing reliable information, it increased the cohesion and flexibility of the local community.

Although the projects helped the Library of Gdynia to work with the refugee, migrant, and minority groups, inviting them to shape the provided services, the process of adapting to the new, more intercultural community of Gdynia has not ended. Through our experiences, we can, however, share our experience for other Libraries to use and adapt to their needs.

Practical Tips and Challenges – Lessons from Gdynia for Other Libraries

The library of Gdynia's experiences allows for the identification of key success factors and areas requiring attention, which can serve as valuable guidance for other libraries planning similar activities.

Practical tips:

- Act strategically and comprehensively: base actions on a solid diagnosis of the needs of migrants and the local community. Include integration goals in the institution's strategy. Consider diverse aspects: information, language learning, cultural offerings, space for meetings, and relationship building.
- Respond quickly and be flexible: adapt offerings in response to dynamically changing user needs and crisis situations. Be ready to modify plans and test new solutions.
- Adjust resources and communication: collect materials in the languages of the most numerous migrant groups in your community. Use migrant languages (e.g., Ukrainian, Russian, English) in communication, signage, and information materials. Remember to provide translations.
- Create a friendly space and atmosphere: shape the library as an open, safe, non-discriminatory "third place". Ensure helpful, empathetic, and interculturally competent staff.
- Build partnerships: collaborate with local governments, non-governmental organizations supporting migrants, schools, family support centres, other cultural institutions, and volunteers. Partnerships strengthen offerings and expand the reach of activities.
- Involve minority representatives: include individuals from migrant communities in the planning, implementation, and evaluation of activities. Employ cultural mediators or staff who speak migrant languages, if possible.

Challenges (areas for planning):

- Ensure stable resources: integration activities require sustained funding beyond short-term projects. Additional positions or budget reallocations may be needed. Plan budgets long-term.
- Invest in staff competencies: provide librarians with regular training in intercultural competence, communication, serving users with migration backgrounds, and basic language skills.
- Reach effectively with information: plan a multi-channel strategy for promoting services aimed at migrants, utilizing channels they actually use (social media, online groups, collaboration with organizations, information in government offices, schools).
- Overcome language barriers: systematically work to minimize communication barriers through materials in different languages, pictograms, employing bilingual staff, or using interpreters.
- Measure activity effects: implement simple but systematic tools for monitoring and evaluating the impact of integration activities (e.g., satisfaction surveys, participant counts, feedback collection).
- Ensure continuity of activities: strive to transform successful project activities into permanent, regular support programs, integrated into the library's daily offerings.

Into the More Inclusive Future

The Library of Gdynia serves as a convincing example of how a public library can actively and effectively participate in the integration of migrants and refugees, becoming a vibrant centre for intercultural communities. Our actions demonstrate the transformative power of such institutions. Gdynia's experiences confirm that libraries, operating as accessible and trusted "third places," play a crucial role in building social cohesion and supporting the adaptation of new residents. Success, however, requires a strategic approach, based on needs assessment, flexibility, investment in resources (human and material), and the creation of a friendly, open atmosphere.

Modern libraries need to include the integration of minority groups of their communities if they desire to be a part of the overall community at all, invest in staff training and education, build strong partnerships, and engage with migrant communities in library life. However, those changes have to be backed by

governing bodies – either at the municipal or national level – to ensure appropriate funding, systemic support for training and developing standards for intercultural services. Most importantly, they should not overlook the important role the libraries serve in everyday lives and their potential to be a part of a bigger solution for the changing communities. Thus, librarians and libraries should be included in local and national integration policies.

Implementing these steps will allow for the full utilization of public libraries' potential as institutions supporting the construction of an open, integrated, and resilient society in Poland. The model developed by the Library of Gdynia provides valuable, practical guidelines that can be successfully adapted by other libraries facing similar challenges.

mgr Natalia Gromow

Gdynia Library, Poland; e-mail: n.gromow@bibliotekagdynia.pl

Holds an MA in History awarded by the University of Gdańsk. Finished postgraduate studies in Cultural Marketing (University of Warsaw), Innovative Public Relations Practices (University of Gdańsk), Leadership Psychology (SWPS University), Applied Jewish Studies (SWPS University).

She is a certified Job Crafting facilitator. She worked at the Provincial and Municipal Public Library in Gdańsk as head of the Marketing and PR Department and spokeswoman, and since April 2016, she has worked as the director of the Municipal Public Library in Gdynia.

She initiated the research on job satisfaction in public library employees, which was conducted in 2021. Professionally interested in work psychology, building a library as a fair organization responding to social changes and responding to the needs of the local environment. She's an ambassador of advocacy – a tool for building the library's position as a partner in the strategic activities of local government.

President of the LABiB Association, member of the Reagumy network, student of the Flying University of Human Rights.

Agata Włodarczyk, PhD

Gdynia Library, Poland; e-mail: a.wlodarczyk@bibliotekagdynia.pl

She is a currently independent scholar organising cultural events who works as a promotion specialist at Gdynia Municipal Library. She recently defended her thesis on the cultural transgressions in real person fan fiction. She coordinates small, local fan conventions. Her research interest are manga studies, the intersection of queer and media studies, modern genre literature.

Kultúrne rôznorodá knižnica – integrácia migrantov a ukrajinských utečencov do miestnej komunity

Natalia Gromow, Agata Włodarczyk

Abstrakt: Tento článok skúma vývoj úlohy poľských verejných knižníc v integrácii migrantov a utečencov v reakcii na masový prílev vojnových utečencov z Ukrajiny od februára 2022. Zdôrazňuje, ako sa tieto inštitúcie, tradične vnímané ako kultúrne centrá, premenili na kľúčové prvky infraštruktúry sociálnej podpory vďaka svojej dostupnosti a vysokej dôvere verejnosti. Článok predstavuje model „multikultúrnej knižnice“ vyvinutý Nadáciou pre rozvoj informačnej spoločnosti (FRSI) a opisuje jeho štyri piliere: spoluprácu, inklúziu, posilňovanie postavenia a viditeľnosť, ktoré poskytujú komplexný rámec pre medzikultúrne fungovanie knižníc. Na príklade verejnej knižnice v Gdyni (Biblioteka Gdynia) článok analyzuje praktickú implementáciu tohto modelu. Podrobne opisuje strategický prístup knižnice na príklade stratégie na roky 2018–2024, ktorá načrtla plán, ako sa knižnica stane „tretím miestom“, a potrebu flexibilných služieb prispôsobujúcich sa potrebám nových obyvateľov. Významná časť analýzy sa zameriava na systematickú diagnostiku potrieb migrantov a utečencov v Gdyni, pričom čerpá z údajov projektu „Biblioteka dla każdego“ (Knižnica pre každého) realizovaného v roku 2021. Tento výskum, ktorý využíval prieskumy CAWI (N = 100 pre migrantov) a rozhovory FGIO (N = 6 pre migrantov v Gdyni), identifikoval kľúčové potreby súvisiace s ovládaním poľského jazyka, právnymi informáciami, rozvojom koníčkov, sociálnou interakciou a kultúrnym zapojením. Článok opisuje konkrétne integračné projekty realizované Knižnicou v Gdyni, s dôrazom na ich vzdelávacie, psychosociálne a komunitné aspekty. Na záver uvádza praktické odporúčania a výzvy pre ostatné knižnice, zdôrazňujúc dôležitosť strategického, flexibilného a inkluzívneho prístupu na podporu sociálnej súdržnosti a adaptácie novoprišlých v Poľsku.

Kľúčové slová: medzikultúrna knižnica, integrácia migrantov, integrácia utečencov, verejné knižnice, Poľsko, Biblioteka Gdynia, multikulturalizmus, sociálne začlenenie, podpora komunity, knižničné služby, potreby používateľov, kultúrna rozmanitosť, reakcia na krízu.

Meniaca sa úloha knižníc pri integrácii migrantov a utečencov v Poľsku

Poľsko, ktoré je všeobecne vnímané ako relatívne etnicky homogénna krajina, zažilo v posledných rokoch dynamické migračné zmeny v dôsledku vstupu do Európskej únie. Keďže geopolitická situácia v Európe nebola nikdy skutočne stabilná, Poľsko sa stalo krajinou, do ktorej smerovali mnohí utečenci z Bieloruska a Gruzínska. Po rozsiahlej invázii Ruska na Ukrajinu vo februári 2022 sa počet utečencov hľadajúcich útočisko v Poľsku exponenciálne zvýšil. Táto nová situácia postavila poľskú spoločnosť a verejné inštitúcie pred naliehavé výzvy súvisiace s prijímaním a integráciou novoprišlých. V tejto súvislosti sa poľské verejné knižnice stali kľúčovými inštitúciami podporujúcimi integračný proces, pretože sú jednými z najdostupnejších inštitúcií, keďže každá obec je zo zákona povinná zriadiť a udržiavať knižnicu vo svojej oblasti.¹ Výskum potvrdzuje ich rýchlu a mnohostrannú reakciu na vypuknutie vojny, ktorá zahŕňala nielen pomocné aktivity (napr. organizovanie zbierok), ale aj poskytovanie knižničných a informačných služieb, ako aj spoluprácu s komunitou.² Knižnice, ako medzinárodne známe inštitúcie prítomné v rôznych formách takmer v každej krajine, ktoré sa tešia vysokej dôvere verejnosti, sú ľahko

1 DZIENNIK USTAW, pozycja 2395. *Ustawa o bibliotekach*. 2022. Online. Dostupné na: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20220002393>. [zobrazené 2025-08-07].

2 DANEKA, Marta, Zofia KINOWSKA-MAZARAKI, Anna MACHCEWICZ a Ewa NALEWAJKO. Fenomen mobilizacji społecznej w warunkach kryzysu na granicy: zasoby, uczenie się, otoczenie i innowacje społeczne. *Studia Polityczne*, roč. 51 (2024), č. 4, s. 11–39.

BEREŻNICKA, Małgorzata. Pomoc Krakowa dla Ukrainy w pierwszych miesiącach po rosyjskiej inwazji. *Wiedza Obronna*, roč. 287 (2004), č. 2, s. 57–82.

SUDUŁ, Magdalena. Działania miasta Lublin na rzecz wsparcia uchodźców z Ukrainy. In: ZIĘBIŃSKA, Beata, Józef MŁYŃSKI a Ewelina ZDEBSKA (eds.). *Pomoc społeczna i służby ratownicze w obliczu wojny w Ukrainie*. Biblioteka Instytutu Zarządzania i Spraw Społecznych, 2023, s. 145–156.

dostupné a disponujú otvorenými komunitnými priestormi, sa stali vyhľadávanými inštitúciami pre utečencov hľadajúcich bezpečné prostredie a informácie o svojej novej krajine pobytu. Poľské knižnice prijali túto novú a významnú úlohu. Ich schopnosť flexibilne reagovať, často efektívnejšie ako väčšie štátne štruktúry, ich stavia nielen do pozície kultúrnych inštitúcií, ale aj dôležitých prvkov infraštruktúry sociálnej podpory v krízových situáciách.

Významné zmeny v miestnych komunitách súvisiace s ľahšou mobilitou medzi európskymi krajinami po vstupe Poľska do EÚ v roku 2004 vytvorili nové výzvy, ktorým museli čeliť aj knižnice. Potreba prispôbiť knižničné služby požiadavkám multikultúrnej spoločnosti viedla k vytvoreniu konceptu multikultúrnej knižnice. Ten je založený na poslaní knižníc ako inštitúcií otvorených pre všetkých. Jeho kľúčové predpoklady v poľskom kontexte zachytáva model „multikultúrnej knižnice“, ktorého autorkami sú Maja Branka a Dominika Cieślukowska³ (2014) a ktorý bol vytvorený pre Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego⁴ (FRSI). Model je založený na štyroch pilieroch – spolupráci, inklúzii, posilňovaní postavenia a viditeľnosti, ktoré poskytujú komplexný rámec pre knižnice na integráciu multikultúrnych prístupov do ich každodenných činností.

Model bol vytvorený tak, aby ho mohla každá knižnica prispôbiť potrebám komunity, ktorej je súčasťou. Keďže model bol implementovaný aj v knižnici v Gdyni, je dôležité sa bližšie pozrieť na samotné piliere.

- **Spolupráca** sa chápe ako partnerstvo s menšinovými skupinami prostredníctvom uznania a rešpektovania kultúrnej rozmanitosti. To znamená konať so skupinami, nielen pre menšinové skupiny – čo sa prejavuje v spolupráci s predstaviteľmi skupín, v spoločnom skúmaní potrieb týchto skupín a na základe výsledkov organizovanie aktivít v knižnici spoločne s členmi. Tieto aktivity tak reagujú na ich konkrétne potreby a sú vytvárané s ohľadom na kultúru, hodnoty a dôležité zvyklosti. Podporuje sa pravidelná spolupráca s aktivistickými skupinami a organizáciami, ktoré združujú kultúrne menšiny. Tento pilier podporuje spoluprácu, budovanie agentúry pre menšinové skupiny, budovanie vzťahov medzi knižnicou a menšinovou skupinou a organizáciami, ktoré ich zastupujú. V dôsledku toho sa knižnice môžu prispôbiť požiadavkám zmenenej komunity, v ktorej pracujú a pre ktorú pracujú, a vytvoriť moderný integračný a komunitne orientovaný priestor, kde sa ľudia môžu stretávať a učiť sa jeden od druhého.
- **Inkluzivnosť** sa chápe ako začlenenie perspektív a potrieb rôznych skupín do všetkých činností knižnice na každej úrovni jej fungovania. Premýšľanie o multikulturalizme a potrebách príslušníkov menšín by malo byť trvalo integrované do všetkých oblastí prevádzky a fungovania multikultúrnej knižnice. Vzhľadom na to, že poslaním verejnej knižnice je zaručiť prístup k službám všetkým obyvateľom danej komunity, inklúzia bude okrem iného zahŕňať zabezpečenie toho, aby služby knižnice boli užitočné pre všetkých jej používateľov, vrátane menšinových skupín. Tento pilier povzbudzuje knižnice, aby vyhodnotili existujúce knižničné služby a činnosti a v prípade potreby ich upravili tak, aby zabezpečili ich dostupnosť pre rôznorodé sociálne a kultúrne skupiny.
- **Posilnenie postavenia** sa týka prístupu ku kultúrnym skupinám, ktorý je zameraný na rozvoj kompetencií, vplyvu a pocitu spolurozhodovania menšinových skupín. To zase povedie k rovnakým príležitostiam a väčším možnostiam ich nezávislého fungovania v spoločnosti. Aktivity zamerané na posilnenie postavenia sú určené pre konkrétne skupiny, pričom ich hlavným cieľom je posilniť ich postavenie a zvýšiť ich kompetencie. Príkladom takejto aktivity môže byť organizovanie špeciálnych diskusných klubov na podporu výučby poľského jazyka pre migrantov a utečencov.
- **Viditeľnosť** znamená uznanie a zdôraznenie prítomnosti danej skupiny. Hoci existujú rôzne spôsoby, ako tento pilier implementovať, na zvýšenie viditeľnosti skupiny, je potrebné ju najskôr uznať v kontexte činností knižnice. Následne môže knižnica podniknúť kroky, ktoré umožnia oceniť a propagovať kultúrne úspechy a dedičstvo menšinových skupín. Viditeľnosť zahŕňa aj aktivity súvisiace

3 BRANKA, Maja, Dominika CIEŚLIKOWSKA a Lena ROGOWSKA. *Wielokulturowa biblioteka*. Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego, 2014.

4 Nadácia pre rozvoj informačnej spoločnosti

s vzdelávaním väčšiny spoločnosti o menšinových skupinách – spoznávanie iných skupín, ich kultúr a fungovania. Je dôležité mať na pamäti, že tento pilier je založený na uznávaní menšinových skupín a ich špecifik a na vytváraní bezpečných a priaznivých podmienok pre kultivovanie, rozvoj a prezentáciu ich vlastnej kultúry, jazyka, náboženstva a iných dôležitých aspektov ich identity. V dôsledku toho by sa tieto skupiny a ich kultúry mali stať prítomnými a viditeľnými pre celú komunitu.

Tento model bol vyvinutý v rámci grantového projektu EHP, pričom čerpal zo skúseností nórskeho knižnice v ich práci s multikultúrnymi komunitami a pri vývoji špecializovaných viacjazyčných služieb. Obidve autorky, Branka a Cieślukowska, prispeli svojimi psychologickými znalosťami, odbornými znalosťami v oblasti boja proti diskriminácii a skúsenosťami s prácou s migrantmi a utečencami v Poľsku. Vďaka tomu model kombinuje teoretické znalosti s medzinárodnými aj národnými skúsenosťami knihovníkov, ktorí sa podelili o svoje úspechy, obavy a výzvy, s ktorými sa stretli pri práci s menšinovými a migrujúcimi skupinami.

Poľské knižnice, vrátane knižnice v Gdyni, tento model od jeho uverejnenia postupne zavádzali, čím reagovali na výzvu Medzinárodnej federácie knižničných asociácií a inštitúcií (IFLA) z roku 2006, aby knižničné inštitúcie prispôbili svoje služby potrebám meniacej sa a rozmanitej spoločnosti. Rok 2022 tento proces urýchlil. Našťastie mali knihovníci k dispozícii dokument, ktorý mohli používať, konzultovať a prispôbovať svojim potrebám, čím zvýšili účinnosť svojich snáh o integráciu utečencov do miestnych poľských komunít.

Knižnica v Gdyni ako otvorená inštitúcia reagujúca na sociálne potreby

Knižnica v Gdyni, ako mestská kultúrna inštitúcia so sieťou 20 pobočiek, vrátane dvoch špecializovaných centier (Biblioteka Wiedzy, ⁵Biblioteka z Pasją⁶), je príkladom modernej verejnej knižnice. Jej poslaním je poskytovať profesionálne kultúrne, vzdelávacie a rekreačné služby, podporovať čitateľstvo a aktívne sa podieľať na budovaní identity Gdyni a jej občianskej spoločnosti. Prístupnosť je základom jej fungovania: využívanie jej služieb je bezplatné pre všetkých, pretože nevyžaduje registráciu bydliska ani občianstvo v Gdyni alebo v Poľsku a jedna knižničná karta otvára prístup k zdrojom celej siete. Knižnica disponuje rozsiahlymi zbierkami (takmer 390 000 položiek), vrátane multimediálnych nosičov a stolových hier a vlastní zbierku kníh v cudzích jazykoch, ktoré zodpovedajú potrebám miestnych obyvateľov, napríklad v ukrajinčine, ruštine a angličtine, ako aj materiály na štúdium poľštiny. Po roku 2022 Knižnica v Gdyni pripravila a poskytla všetky dôležité informácie o svojich službách v ukrajinčine, aby ulahčila utečencom ich využívanie.

V roku 2017 bol vypracovaný dokument, v ktorom sú stanovené strategické ciele, ktoré bude knižnica sledovať vo svojom rozvoji – Stratégia na roky 2018–2024. Dokument zdôrazňuje potrebu prispôbiť služby a ponúkané aktivity potrebám miestnej komunity a stanovuje smerovanie Knižnice v Gdyni, aby sa stala „tretím miestom“ podľa Oldenburgovej teórie⁷ – neutrálnym priestorom na stretávanie, ktorý posilňuje pocit príslušnosti a spojenia s ostatnými a pomáha predchádzať sociálnemu vylúčeniu. Od roku 2018 sa tak zavádzajú nové, inovatívne služby, ktoré podporujú individuálny vzdelávací a kultúrny rast. Stratégia si tiež stanovila cieľ riešiť potreby nových obyvateľov v každodennej práci knižnice, vrátane rozvoja zbierok kníh v cudzích jazykoch. Na meranie implementácie stratégie bolo zavedené priebežné monitorovanie potrieb čitateľov a komunity. Od roku 2016 prebieha modernizácia pobočiek knižnice s cieľom vytvoriť otvorené, bezpečné a priateľské priestory pre používateľov knižnice, ktoré dopĺňajú ďalšie zmeny v knižnici v Gdyni.

Stratégia odráža myšlienku „zdieľanej knižnice“ (Współdzielona Biblioteka), ktorú som vyvinula počas svojej práce v knižniciach. Ku knižniciam nepristupujem ako k poskytovateľom služieb, ale ako k inštitúciám, ktoré spolupracujú so svojimi používateľmi a umožňujú im formovať ponuku, ako aj poskytujú priestor pre ich vlastné iniciatívy a potreby. Knižnica by mala vychádzať z diagnostiky a riešenia potrieb

5 Knižnica vedomostí

6 Knižnica s vášňou

7 OLDENBURG, Ray. *The Great Good Place: Cafes, Coffee Shops, Bookstores, Bars, Hair Salons, and Other Hangouts at the Heart of a Community*. Marlowe & Co., 1999.

komunity a byť inštitúciou, ktorá svoju komunitu podporuje. Táto myšlienka premenila Knižnicu v Gdyni na inštitúciu, ktorá dokáže rýchlo a flexibilne reagovať na akúkoľvek súčasnú krízu, pričom veľký prílev utečencov z Ukrajiny je len jednou z nich, druhou bola pandémia.

Diagnostika potrieb a očakávaní migrantov a utečencov v Gdyni – výsledky štúdie z roku 2021

Účinnosť integračných aktivít Knižnice v Gdyni je založená na systematickej diagnostike potrieb a očakávaní migrantov a utečencov, ktorá bola vykonaná okrem iného v rámci projektu „*Biblioteka dla każdego*” (Knižnica pre každého) v roku 2021. Tento prieskum vykonala agentúra pre prieskum verejnej mienky Question Mark v období od januára do júla 2021. Štúdia obsahovala dve hlavné zložky: prieskum medzi nepoužívateľmi knižnice, migrantmi a zástupcami národnostných a etnických menšín s bydliskom v Łódži, Gdyni a Krakove.

Použitie metodiky zahŕňali:

- Analýzu sekundárnych zdrojov: revíziu správ o činnosti knižníc, analýzu webových stránok a prehľad literatúry s cieľom porovnať knižnice v Łódži, Gdyni, Krakove a Bergene a zdokonaľiť výskumné nástroje.
- CAWI (počítačom asistovaný webový rozhovor): online prieskum, ktorý respondenti vyplnili samostatne. Pre migrantov bol prieskum k dispozícii v poľštine, angličtine a ruštine.
- FGIO (Focus Group Interview Online): online fokusové skupinové rozhovory realizované s cieľom získať podrobnejšie kvalitatívne údaje.

V prípade skupiny migrantov v Gdyni sa prieskumu CAWI zúčastnilo 100 účastníkov. Nábor tejto skupiny bol založený na účelovom výbere a výbere metódou snehovej gule, keďže neboli k dispozícii presné údaje na nájdenie reprezentatívnej skupiny. Účastníci museli mať trvalý pobyt v Gdyni najmenej dva mesiace a plánovať pobyt najmenej ďalšie štyri mesiace. Kľúčové demografické premenné zahŕňali pohlavie (70 % žien, 30 % mužov), vek (prevažne 25–54 rokov), úroveň vzdelania (86 % malo vysokoškolské vzdelanie), krajinu pôvodu (predovšetkým Ukrajina, Bielorusko a Rusko), dĺžku pobytu v Poľsku (väčšinou kratšiu ako 3 roky), plány do budúcnosti (46 % trvalý pobyt, 43 % nerozhodnutých) a znalosť poľského jazyka (väčšinou začiatočnícka až stredne pokročilá). Komponent FGIO pre Gdyniu zahŕňal šesť účastníkov: 4 z Ukrajiny, 1 z Bieloruska a 1 z Ruska. Všetci účastníci fokusovej skupiny v Gdyni boli ženy. Rozhovory sa uskutočnili v období od 20. do 27. mája 2021.

Výskum poukázal na nasledujúce kľúčové potreby migrantov v Gdyni:

- Lepšia znalosť poľského jazyka (81 % respondentov CAWI): migranti v Gdyni uviedli nedostatočnú znalosť poľského jazyka ako hlavnú prekážku v prístupe k službám knižnice. Vyjadrili silnú túžbu po praktických možnostiach štúdia jazyka, najlepšie prostredníctvom neformálnych rozhovorov s rodenými hovoriacimi alebo cenovo dostupných jazykových kurzov.
- Znalosť právnych predpisov (82 % respondentov CAWI) a postupov pri vybavovaní úradných záležitostí (75 % respondentov CAWI): účastníci očakávali, že knižnica bude slúžiť ako informačné centrum, najmä pokiaľ ide o právne a administratívne postupy. Existovala požiadavka na dostupné informačné materiály a spoluprácu s centrami na podporu migrantov.
- Možnosti rozvíjať koníčky (72 % respondentov CAWI): knižnica bola vnímaná ako potenciálne miesto pre rôzne workshopy (napr. ručné práce, kultúrne aktivity) a diskusné kluby, ktoré poskytujú priestor pre osobný rozvoj a získavanie zručností.
- Hľadanie miest a ľudí, s ktorými by mohli tráviť voľný čas (68 % a 65 % respondentov CAWI): bola identifikovaná významná potreba sociálnej integrácie, najmä mimo práce alebo štúdia. Migranti, najmä tí, ktorí nemajú v Poľsku rodinu, hľadali príležitosť na nadviazanie kontaktov s ostatnými. Navrhli organizovať integračné stretnutia, najmä pre deti a teenagerov, aby im pomohli adaptovať sa a nadviazať priateľstvá.
- Kontakty s krajinami a poľskou kultúrou (63 % respondentov CAWI): hoci to nebola najdôležitejšia

potreba, bola prítomná túžba zapojiť sa do poľskej kultúry. Dostupnosť literatúry v rodných jazykoch (ukrajinčina, ruština) bola dôležitá pre udržiavanie kultúrnych väzieb a pre rozvoj detí.

- Pocit domova (47 % respondentov CAWI).

Vyššie uvedené hlavné body boli sprevádzané konkrétnymi očakávaniami voči knižnici v Gdyni:

- Zbierky: silný dopyt po literatúre v rodných jazykoch migrantov tvoriacich miestne komunity, ako aj potreba dostupnejších kníh na štúdium iných jazykov, najmä poľštiny, a prekladov poľskej literatúry. Niektorí navrhovali získať knihy od samotných migrantov, aby sa obohatili knižničné fondy a podporila spolupráca s aktívnymi predstaviteľmi menšín. Hoci z estetických a kognitívnych dôvodov boli uprednostňované tradičné papierové knihy, ako hodnotné boli označené aj audioknihy a e-knihy pre ich praktickosť a vhodnosť na štúdium jazykov.
- Jazykové služby: veľký záujem (84 % respondentov CAWI v širšom kontexte) o bezplatné kurzy poľského jazyka. Existovala tiež potreba neformálnych konverzačných skupín (napr. Poľská jazyková kaviareň) a potenciálne kurzov iných jazykov, napríklad angličtiny.
- Informácie a podpora: očakávanie, že knižnica bude slúžiť ako informačné centrum, najmä v právnych a administratívnych záležitostiach.
- Integrácia a komunita: vysoký záujem (84 % respondentov CAWI v širšom kontexte) o integračné stretnutia. Medzi preferované aktivity patrili workshopy (koníčky, remeslá, kultúra, kariérny rozvoj mládeže) a diskusné kluby, zamerané najmä na deti a mládež.

Výsledky štúdie ukázali, že jedna zo strategických zmien implementovaných v knižnici v Gdyni bola migrantmi viac než ocenená, a to atmosféra a prostredie. Priateľská atmosféra a ochotný personál boli vysoko ocenené, čo prispelo k vnímaniu knižnice ako „tretieho miesta“ – bezpečného priestoru na prácu, štúdium, relaxáciu a ako miesta stretávania. Pozitívne komentáre sa týkali pohodlných čitateľských priestorov a vybavenia, ako sú detské ihriská. Niektorí však vyjadrili obavy týkajúce sa hladiny hluku v niektorých pobočkách, čím zdôraznili potrebu tichých priestorov.

Štúdia tiež poukázala na pomerne závažný problém s propagáciou a prekážkami, ktorými by sa knižnica mala v budúcnosti zaoberať. Významnou výzvou, pred ktorou stojí knižnica v Gdyni, je nízka informovanosť migrantov o celom spektre knižničných služieb. Za nevyhnutnú bola považovaná efektívna propagácia, najmä v rodných jazykoch migrantov (predovšetkým v ruštine, ale aj v ukrajinčine), prostredníctvom kanálov, ktoré často využívajú. Medzi tieto kanály patria sociálne médiá (skupiny na Facebooku pre cudzincov, Telegram, TikTok), verejná doprava (autobusy, električky, vlakové stanice), úradné vládne inštitúcie (vojvodský úrad) a komunitné organizácie (napr. kostoly, agentúry práce, centrá podpory migrantov). Ako zaujímavý propagačný nástroj bol navrhnutý vizuálny obsah, napríklad krátke videoklipy.

Integračné projekty v knižnici v Gdyni

Na základe výsledkov uvedenej štúdie začala knižnica v Gdyni implementovať riešenia zistených problémov a uspokojovať potreby migrantov. Po roku 2022 sa knižnica zapojila do viacerých projektov zameraných na integráciu novej vlny utečencov:

- „*Biblioteka dla każdego*“ (Knižnica pre každého, 2021 – 2022): Tento projekt, realizovaný v partnerstve (Łódź, Krakov, Bergen), bol financovaný z fondov EHP. Jeho cieľom bolo vyvinúť modelové riešenia pre knižnice pôsobiace v multikultúrnom prostredí. Súčasťou tohto projektu bol už spomínaný výskum o nepoužívateľoch a migrantoch. V rámci tohto projektu bolo zorganizovaných aj mnoho kultúrnych aktivít (napr. letné stretnutia na pláži, workshopy, prechádzky po meste). Boli zakúpené knihy v angličtine, ruštine a ukrajinčine.
- „*Biblioteka dla wszystkich. Równi. Różni. Ważni.*“ (Knižnica pre všetkých. Rovní. Odlišní. Dôležití., od mája 2022): Tento projekt bol realizovaný v spolupráci s Nadáciou pre rozvoj informačnej spoločnosti (FRSI) a organizáciou Save the Children International ako priama reakcia na utečeneckú krízu.

Ciele: podpora integrácie ľudí z Ukrajiny, vzdelávacia pomoc deťom a mládeži (výučba poľského jazyka, podpora učebných osnov), psychosociálna podpora a budovanie multikultúrnej ponuky. Verzia pre mládež (#mojemiejsce / #moemicje pokračovalo v roku 2024) podporovala voľbu kariérnej dráhy, vytváranie priestorov pre mládež a povzbudzovalo mladých účastníkov, aby sa v rámci vlastného kultúrneho projektu naučili nové zručnosti.

Metódy a implementácia: Kľúčovým prvkom boli centrá digitálneho vzdelávania (CCE), zriadené v poľských (spočiatku v Biblioteka Śródmieście a Biblioteka Cisowa), ktoré ponúkali ukrajinským deťom podporu pri učení s pomocou ukrajinsky hovoriacich učiteľov a prístup k vybaveniu. Boli zorganizované integračné workshopy pre poľskú a ukrajinskú mládež, aby sa reagovalo na ich potreby a záujmy, a boli tiež vytvorené špeciálne zóny pre mládež. Tieto aktivity dopĺňali bežnú ponuku, ako napríklad bezplatné lekcie poľského jazyka alebo Poľská jazyková kaviareň.

Projekt „Knižnica pre všetkých“ financovaný z grantov EHP umožnil knižnici v Gdyni stať sa dôležitým informačným centrom pre utečencov. Zamestnanci knižnice sa zúčastnili na workshopoch zameraných na interkultúrnú komunikáciu a animáciu, vďaka čomu mohli ďalej rozvíjať a zdokonaľovať svoje kompetencie. Dostali nástroje na prácu s novými členmi komunity v Gdyni. Knižovníci zohrávali a stále zohrávajú úlohu nielen poskytovateľov informácií, ale aj sprievodcov, animátorov a kultúrnych mediátorov.

Vplyv aktivít a dopad knižnice na miestnu komunitu

Tieto projekty umožnili knižnici v Gdyni zmeniť sa spolu s miestnou komunitou a otvoriť nové možnosti ďalšieho rozvoja a spolupráce s rôznymi skupinami. Projekty umožnili knižnici propagovať aktivity v rôznych skupinách a informácie o zaujímavých aktivitách a workshopoch sa mohli dostať k rôznym skupinám žijúcim v Gdyni. Mnohé z aktivít projektu Knižnica pre všetkých (FRSI) reagujú na potreby a očakávania vyjadrené v štúdiu z roku 2021. Oba projekty priniesli merateľné výsledky a ovplyvnili miestnu komunitu:

- Výsledky: realizácia projektu poskytla konkrétnu podporu v oblasti vzdelávania (CCE), starostlivosti a integrácie (jazykové kurzy, workshopy), čím sa riešili najnaliehavejšie potreby utečencov. Zbierka kníh v ukrajinčine a ruštine uspokojila kultúrne a čitateľské potreby. Informačné aktivity uľahčili orientáciu v novom prostredí.
- Knižnica ako skutočné „tretie miesto“: Iniciatívy potvrdili úlohu knižnice v Gdyni ako „tretieho miesta“ – bezpečného, otvoreného verejného priestoru, ktorý je kľúčový pre budovanie vzťahov, trávenie voľného času, vzdelávanie a prácu. Výskum ukázal, že migranti tento potenciál uznali.
- Vplyv na vytváranie inkluzívnej občianskej spoločnosti: aktivity podporujúce medzikultúrny dialóg a poskytujúce priestor na stretnutia medzi rôznymi skupinami prispievajú k budovaniu otvorenejšej a inkluzívnejšej spoločnosti, čo je v súlade s poslaním budovania občianskej spoločnosti uvedeným v jej stratégii.
- Posilňovanie sociálnej odolnosti: V kontexte utečeneckej krízy prispela knižnica v Gdyni ako dôležitá miestna inštitúcia k posilneniu sociálnej odolnosti. Podporou adaptácie novoprišlých, budovaním sociálnych väzieb a poskytovaním spoľahlivých informácií zvýšila súdržnosť a flexibilitu miestnej komunity.

Hoci projekty pomohli knižnici v Gdyni pracovať s utečencami, migrantmi a menšinovými skupinami a pozvali ich, aby sa podieľali na formovaní poskytovaných služieb, proces prispôbovania sa novej, viac interkultúrnej komunite v Gdyni ešte neskončil. Na základe našich skúseností však môžeme zdieľať naše poznatky s inými knižnicami, aby ich mohli využiť a prispôbiť svojim potrebám.

Praktické tipy a výzvy – poučenia z Gdynie pre ostatné knižnice

Skúsenosti knižnice mesta Gdynia umožňujú identifikovať kľúčové faktory úspechu a oblasti, ktoré si vyžadujú pozornosť, čo môže slúžiť ako cenný návod pre iné knižnice, ktoré plánujú podobné aktivity.

Praktické tipy:

- Konajte strategicky a komplexne: svoje kroky zakladajte na dôkladnej analýze potrieb migrantov a miestnej komunity. Zaraďte integračné ciele do stratégie inštitúcie. Zohľadnite rôzne aspekty: informácie, výučbu jazyka, kultúrnu ponuku, priestor na stretnutia a budovanie vzťahov.
- Reagujte rýchlo a buďte flexibilní: prispôbujte ponuku dynamicky sa meniacim potrebám používateľov a krízovým situáciám. Buďte pripravení modifikovať plány a testovať nové riešenia.
- Prispôbujte zdroje a komunikáciu: zhromažďujte materiály v jazykoch najpočetnejších skupín migrantov vo vašej komunite. V komunikácii, na označeniach a v informačných materiáloch používajte jazyky migrantov (napr. ukrajinčinu, ruštinu, angličtinu). Nezabudnite poskytovať preklady.
- Vytvorte príjemný priestor a atmosféru: vytvorte z knižnice otvorené, bezpečné a nediskriminačné „tretie miesto“. Zabezpečte ochotný, empatický a interkultúrne kompetentný personál.
- Budujte partnerstvá: spolupracujte s miestnymi samosprávami, mimovládnymi organizáciami podporujúcimi migrantov, školami, centrami podpory rodín, inými kultúrnymi inštitúciami a dobrovoľníkmi. Partnerstvá posilňujú ponuku a rozširujú dosah aktivít.
- Zapojte zástupcov menších: zapojte jednotlivcov z migrujúcich komunít do plánovania, realizácie a hodnotenia aktivít. Ak je to možné, zamestnajte kultúrnych mediátorov alebo pracovníkov, ktorí hovoria jazykmi migrantov.

Výzvy (oblasti plánovania):

- Zabezpečte stabilné zdroje: integračné aktivity vyžadujú trvalé financovanie nad rámec krátkodobých projektov. Môže byť potrebné vytvoriť nové pracovné miesta alebo presunúť rozpočtové prostriedky. Plánujte rozpočty dlhodobo.
- Investujte do kompetencií zamestnancov: poskytujte knihovníkom pravidelné školenia v oblasti medzikultúrnych kompetencií, komunikácie, obsluhy používateľov s migračným pozadím a základných jazykových zručností.
- Efektívne šírenie informácií: naplánujte viacanálovú stratégiu na propagáciu služieb zameraných na migrantov s využitím kanálov, ktoré skutočne používajú (sociálne médiá, online skupiny, spolupráca s organizáciami, informácie na úradoch, v školách).
- Prekonajte jazykové bariéry: systematicky pracujte na minimalizácii komunikačných bariér prostredníctvom materiálov v rôznych jazykoch, piktogramov, zamestnávania dvojazyčných zamestnancov alebo využívania tlmočníkov.
- Meranie účinkov aktivít: zavedenie jednoduchých, ale systematických nástrojov na monitorovanie a hodnotenie vplyvu integračných aktivít (napr. prieskumy spokojnosti, počty účastníkov, zbieranie spätnej väzby).
- Zabezpečte kontinuitu činností: snažte sa transformovať úspešné projektové aktivity na trvalé, pravidelné podporné programy, ktoré budú integrované do každodennej ponuky knižnice.

Smerom k inkluzívnejšej budúcnosti

Knižnica v Gdyni je presvedčivým príkladom toho, ako môže verejná knižnica aktívne a efektívne prispievať k integrácii migrantov a utečencov a stať sa živým centrom pre medzikultúrne komunity. Naše kroky demonštrujú transformačnú silu takýchto inštitúcií. Skúsenosti z Gdyni potvrdzujú, že knižnice, ktoré fungujú ako prístupné a dôveryhodné „tretie miesta“, zohrávajú kľúčovú úlohu pri budovaní sociálnej súdržnosti a podpore adaptácie nových obyvateľov. Úspech však vyžaduje strategický prístup založený na posúdení potrieb, flexibilita, investíciách do zdrojov (ľudských aj materiálnych) a vytvorení priateľskej, otvorenej atmosféry.

Moderné knižnice musia začleniť menšinové skupiny svojich komunít, ak chcú byť súčasťou celkovej komunity, investovať do školenia a vzdelávania zamestnancov, budovať silné partnerstvá a zapájať sa do života migračných komunít. Tieto zmeny však musia podporovať riadiace orgány – buď na municipálnej, alebo národnej úrovni – aby zabezpečili primerané financovanie, systémovú podporu školení a vývoj

štandardov pre medzikultúrne služby. Najdôležitejšie je, aby nezabúdali na dôležitú úlohu, ktorú knižnice zohrávajú v každodennom živote, a na ich potenciál stať sa súčasťou väčšieho riešenia pre meniace sa komunity. Knihovníci a knižnice by preto mali byť zahrnutí do miestnych a národných integračných politík.

Implementácia týchto krokov umožní plné využitie potenciálu verejných knižníc ako inštitúcií podporujúcich budovanie otvorenej, integrovanej a odolnej spoločnosti v Poľsku. Model vyvinutý knižnicou v Gdyni poskytuje cenné praktické usmernenia, ktoré môžu úspešne adaptovať aj iné knižnice čeliace podobným výzvam.

mgr Natalia Gromow

Mestská knižnica v Gdyni, Poľsko;
email: n.gromow@bibliotekagdynia.pl

Je držiteľkou titulu mgr v odbore história, ktorý jej udelila Univerzita v Gdaňsku. Absolvovala postgraduálne štúdium v odbore kultúrny marketing (Varšavská univerzita), inovatívne postupy v oblasti styku s verejnosťou – PR (Univerzita v Gdaňsku), psychológia vedenia (Univerzita SWPS) a aplikované židovské štúdiá (Univerzita SWPS). Je certifikovanou facilitátorkou job craftingových metód prístupu k práci. Pracovala v Krajskej a mestskej verejnej knižnici v Gdaňsku ako vedúca oddelenia marketingu, PR a hovorkyňa a od apríla 2016 pracuje ako riaditeľka Mestskej verejnej knižnice v Gdyni.

Iniciovala výskum spokojnosti zamestnancov verejných knižníc, ktorý sa uskutočnil v roku 2021. Profesionálne sa zaujíma o pracovnú psychológiu, budovanie knižnice ako spravodlivej organizácie reagujúcej na sociálne zmeny a potreby miestneho prostredia. Je ambasádorkou advokácie – nástroja na budovanie pozície knižnice ako partnera v strategických aktivitách miestnej samosprávy.

Autorka je prezidentkou združenia LABiB, členkou siete Reagumy, študentkou Flying University of Human Rights.

Agata Włodarczyk, PhD

Mestská knižnica v Gdyni, Poľsko;
email: a.wlodarczyk@bibliotekagdynia.pl

V súčasnosti je nezávislou vedeckou pracovníčkou v oblasti organizovania kultúrnych podujatí, ktorá pracuje ako špecialistka na propagáciu v Mestskej knižnici v Gdyni. Nedávno obhájila dizertačnú prácu na tému kultúrnych prehrškov vo fanfikcii skutočných osôb. Koordinuje malé, lokálne fanúšikovské zrazy. Jej výskumným záujmom sú štúdie manga, prelínanie queer a mediálnych štúdií a moderná žánrová literatúra.

Cooperation of the Municipal Library of T. G. Masaryk Šumperk with the community interest society Dětský klíč Šumperk/ Spolupráca Mestskej knižnice T. G. Masaryka Šumperk s organizáciou Dětský klíč

Kamila Šeligová, Daniela Symerská

Abstract: The cooperation between the Municipal Library of T. G. Masaryk Šumperk (MK TGM) and the Dětský klíč Šumperk (DK) has been ongoing since 2016 and focuses on supporting people with autism spectrum disorders (ASD). The library offers space for social rehabilitation, educational programs, cultural events, and job opportunities for the DK clients (Literary Café, book repairs). The cooperation includes renting a club-room for snoezelen to the DK clients. The library cooperates with a local school, which contributed to the employment of Kryštof with Asperger syndrome. Long-term cooperation enables the integration of people with ASD into everyday life and work.

Keywords: autism spectrum disorders (ASD), disadvantaged employees, social rehabilitation, cultural and educational events, snoezelen, cooperation.

Both organisations, the Municipal Library of T. G. Masaryk Šumperk (hereinafter referred to as MK TGM) and the community interest society Dětský klíč Šumperk (hereinafter referred to as DK), are based in the town of Šumperk, located in the north of Moravia in the Olomouc Region. Šumperk has 24,735 inhabitants. The town has 36 municipalities in its administrative district.

The new library building is located in the vicinity of the Šumperk Grammar School, not far from the train and bus station and the town centre. It has been in operation since 1 September 2018. It is located in a separate building together with the Faculty of Mining and Technology – Technical University of Ostrava. The library uses 2 floors and the 3rd floor houses the university's classrooms. The library building also serves as a community centre. The Pomněnka Social Services Centre operates a Literary Café in the library as a sheltered workplace. The library also cooperates with the Vincentinum organization - a social service provider in Šternberk. It employs one client of this organization to maintain order around the library building. It also cooperates with the community interest society DK, which focuses on providing services to people with autism spectrum disorders (ASD).

Fig. 1 Municipal Library of T. G. Masaryk Šumperk

The MK TGM has been operating for seven years in new premises that are comfortable for visitors. It has two halls with a capacity of 80 and 180 people and three club-rooms.

Local associations meet in the club-rooms rented by the library. The library organises various cultural and educational events in cooperation with them. In spring, summer and autumn, the library's courtyard, which includes the Literary Café's summer garden and an area that can accommodate a mobile stage and seating for an audience of up to 300 people, also serves very well for cultural events.

The space includes two very nice halls with a capacity of 80 and 180 people. These halls are used for cultural and educational events in the library and are also rented to local clubs, associations and organizations.

The DK organization was founded in 2000 to help children and parents of disabled children, especially those with ASD. It is located in the city centre of Šumperk in Kozinova Street, number 5. It also has several separate workplaces and an assistance house.

„The mission of Dětský klíč Šumperk, o.p.s. is to provide social services to persons with combined disabilities, especially persons with autism spectrum disorders and their families, and to provide the necessary assistance and support. Through social services to prevent social exclusion of persons with autism spectrum disorders and their caregivers, and enable them to participate in the everyday life of society – access to education, cultural and social life, and employment. To promote and ensure the social inclusion of clients in society. The service is individually planned to enable clients to make independent decisions about their future way of life. Support is provided to the extent that it develops the client's abilities, reduces dependency on the social service provided, develops their independence, physical and psychological self-sufficiency, and enables clients to remain in their natural environment in the future. To make the general public aware, through various activities, of the difficulties of life for people with ASD and their needs, and to actively assist in the creation of public goods and the procurement of material and technical support for the school environment and educational programmes, thus improving the quality of teaching. To provide advisory services in the field of care for children with disabilities and basic social counselling. The approach of the organization's staff is consistent with the protection of users' rights and the principles of confidentiality in all personal information provided.”¹

The DK currently offers the following services:

- screening consultations
- professional social counselling
- personal assistance
- relief service
- social rehabilitation

Professional social counselling is intended for children and adults with ASD and families with a child with ASD. The aim is to support people with ASD and their relatives in dealing with adverse social situations in a way that leads to social inclusion and achieving the necessary change. This counselling is provided on an outpatient basis.

Personal assistance is intended for people with combined disabilities (ASD) aged 3 to 64 years. The focus is on the individual needs and wishes of the user. The assistance can be both individual and group-based, in a specific location. Examples of individual personal assistance include accompanying the user to the doctor, hairdresser, therapy, training, or other activities according to the user's wishes (theatre, concert, wedding, holiday, etc.). Examples of group personal assistance are, for example, horse riding, physical games, disco, bowling, music, cooking, film club.

The relief service is for people with combined disabilities ASD, aged 3 to 64 years of age. The focus here is on the individual needs and wishes of the user. It brings help to the whole family as well as to the caring person. It takes place in the form of outpatient, outreach and movement. Examples of relief services: trips

1 DĚTSKÝ KLÍČ. Základní informace. Online. Dostupné na: <https://www.detskyklic.cz/o-nas/zakladni-informace>. [zobrazené 2025-06-30].

with the client, joint stays in recreational facilities, stays in an assisted living facility.

Social rehabilitation is intended for persons with combined disabilities ASD and persons with intellectual disabilities aged 15 to 64 years. Emphasis is placed on maximising the users' independence, autonomy and self-sufficiency. It is both outpatient and field-based. The main aim of social rehabilitation is to train self-service, social, communication and work skills.

The forms of cooperation between the library and the DK have developed over the years into the following areas: social rehabilitation, regular visits to the library with users, snoezelen, educational programmes and joint cultural events.

The MK TGM has been cooperating with the community interest society DK since 2016. At that time, the library was still located in 17 Listopadu Street, number 6, in a nice environment, but in spatially inadequate conditions. With the help of the DK assistants, the library staff learned to communicate very well with DK clients. The initial form of cooperation took the form of social rehabilitation. The DK clients came to the library on Thursdays, which is a closing day for the public, and participated in removing damaged foil from books and cleaning dirty book covers, also sorting the library collection of books alphabetically. In the early days of our cooperation, these were rather artificially created work activities. The whole situation changed when the library was moved to the new, renovated premises of the former Masaryk Elementary School at 28 October Street, number 1.

Fig. 2 The DK client while working in the office

A user of the DK services, who regularly comes to the library with an assistant once every 14 days to help with book repairs (cleaning dirty book covers and adding spine labels), has a permanent job in the book repairs office, which he shares with the library worker in charge of repairing books and providing books with foils. The social rehabilitation at this workplace is of great importance to the DK client. He has managed to integrate beautifully into our environment, is happy here, feels validated, and communicates well with the library worker, who is very empathetic and friendly.

Fig. 3 The DK client selecting books in the youth lending library

Together with the assistants, the DK users regularly attend the children's and young people's lending library without time limitations. They browse and borrow books and magazines. You can meet these users in the library during public opening hours. The staff of this department are empathic and can communicate appropriately and solve any difficult situations that sometimes arise when ordinary library users come into contact with the DK clients. Both groups of visitors learn to be tolerant towards each other. The library is interested in integrating clients with ASD into the general population.

As a result of the long-term excellent cooperation between the two organisations, one of our club-rooms has been rented to the DK for the implementation of

the multifunctional snoezelen method.

Fig. 4 The snoezelen room

Snoezelen is a multifunctional method that is implemented in a particularly pleasant and adapted environment and through light and sound elements, scents and music, it evokes sensory sensations. These elements can have a calming but also stimulating effect on various areas of perception.

When the reconstruction of the former Masaryk Elementary School into a library was being planned, it was already taken into account – in terms of the electrical wiring and the location of sockets – that this therapy would take place in one of the club-rooms, and therefore it needed a greater number of options for connecting various audio and electronic devices. The DK organization had to commit to renting the club-room for at least 5 years. Of course, even after five years, it continues to serve the DK clients.

Another form of cooperation between the two organisations is the organisation of educational events for both the professional and general public. Together with the MAPO Academy organization, two years of educational seminars have already taken place in the library as part of “Blue April” (Autism Awareness Month).

Fig. 5 Educational seminar

Last but not least, the two organizations jointly organize various cultural events. We consider one of the most successful events to be the organization of dance classes for the DK clients under the guidance of an experienced dance instructor, “dancer”. The clients attended a several-month course at the library, culminating in a dance event with the participation of family members.

Fig. 6 Participants of the dance lessons

Thanks to the cooperation with the DK, all the library staff expanded their knowledge on this issue and learned how to prepare programs for this target group, and how to involve clients in the routine of social rehabilitation. The DK clients thus gained new friends and also the opportunity to find employment.

We consider it crucial that two library workers with ASD have become full-time employees.

In the library building, there is a Literary Café run by the Pomněnka Social Services Centre. Nikola K., who has an ASD, has been working here permanently since the library opened in 2018. Thanks to the friendly environment of the library and the Literary Café, this girl was able to find a job. She is well-liked by the visitors of the café, and thanks to this work experience and the new skills she has learned, Nikola has gradually become independent enough to move out of her parents and start living independently in sheltered housing.

Fig. 7 Literary Café

One of the key jobs for libraries is an IT worker. The library has been unable to find a quality employee for this job for some time. Salaries according to salary scales do not allow for competition with private companies in the Šumperk region. The Post-Secondary Vocational School and Secondary School of Industry in Šumperk offers, among other things, a course of study aimed at students who want to study in the field of digital media, IT, web development and other related fields. Thanks to the cooperation between the library and this Post-Secondary Vocational School, students can have regular year-round

practice in the library. The student works in the library one working day a week during the school year. This project will provide the library with a quality staff member to work in each department. This person is then able to integrate into the regular operation and, most importantly, can help to provide IT services to the MK TGM library, as well as to the libraries connected to and methodically managed within the framework of the MK TGM's credentials to provide support regional services (for 87 libraries in total, of which 37 libraries are managed directly in the Šumperk regional centre).

Fig. 8 Kryštof K. in the office

Within the framework of this project, a student, Kryštof K., joined us for an internship. During the internship, it turned out that he suffers from ADS, specifically Asperger's syndrome. Already during the internship, the library offered Kryštof a work agreement. After two months of the internship, Kryštof started coming to the library every day for a few hours after school. After graduation, Kryštof obtained a full-time position at the library. Kryštof is a very useful employee of the library. His excellent knowledge and skills are a great asset to the library.

The library staff made use of all their previous experience gained through cooperation with the DK clients. Thanks to this, they can understand the different situations that sometimes arise when working with Kryštof. They have a good understanding of his possibilities and abilities.

Fig. 9 Kryštof K. with his assistance dog

To help Kryštof deal with some of his medical situations resulting from his congenital disorder, the library has supported him in his efforts to get an assistance dog. Currently, Kryštof commutes to Helpes – Dog Training Centre for Disabled, where he is learning to work with the dog. The dog will join the library team during the summer holidays this year.

Thanks to many years of cooperation with the DK, the library staff can be empathetic, receptive and understanding of the needs of visitors and colleagues with ADS. Both the MK TGM and the DK believe that they can be an example for other organisations interested in employing or providing social rehabilitation opportunities for people with ASD in their premises.

Fig. 10 Blue April

Mgr. Kamila Šeligová

The Municipal Library of T. G. Masaryk Šumperk, The Czech Republic,
e-mail: seligova@knihovnaspk.cz

She graduated from Silesian University in Opava, majoring in Information and Library Studies. In 2006, she obtained her bachelor's degree with a thesis titled "The Need for Libraries for Patients and Family Members in Hospices." In 2008, she completed her master's degree with a thesis on "The Establishment of a Specialized Medical Library in a Hospice."

Her professional career is connected with the Municipal Library in Šumperk, where she initially worked as a librarian in the reader services department. Since 2007, she has been entrusted with representing the director. In 2016, she became the library director. During her tenure, the former school building underwent a major renovation. In 2020, the library was awarded second place in the Municipal Library of the Year competition in the Czech Republic. Since 2022, she has been the chairwoman of the SKIP 10 Regional Committee. Her interests focus on supporting the cultural development of the inhabitants of Šumperk, developing cooperation in the region, and educating librarians. She is interested in visual arts, theatre, and film, and in her free time, she enjoys hiking.

Mgr. Daniela Šymerská

Dětský klíč Šumperk, The Czech Republic;
e-mail: symerska@detskyklic.cz

She is a graduate of sociology and andragogy at Palacký University in Olomouc. After years of caring for her children and working in the state administration, she joined the Dětský klíč Šumperk profitable company, which provides social services to people with autism spectrum disorder and their families. In recent years, she has been working as a head of personal assistance services, respite services and social rehabilitation.

Spolupráca Mestskej knižnice T. G. Masaryka Šumperk s organizáciou Dětský klíč

Kamila Šeligová, Daniela Symerská

Abstrakt: Spolupráce mezi Městskou knihovnou T. G. Masaryka Šumperk (MK TGM) a organizací Dětský klíč Šumperk (DK) trvá od roku 2016 a zaměřuje se na podporu osob s poruchami autistického spektra (PAS). Knihovna nabízí prostor pro sociální rehabilitaci, vzdělávací programy, kulturní akce i pracovní příležitosti pro klienty DK (Literární kavárna, opravy knih). Součástí spolupráce je pronájem klubovny pro snoezelen klientům DK. Knihovna spolupracuje s místní školou, což přispělo k zaměstnání Kryštofa s Aspergerovým syndromem. Dlouhodobá spolupráce umožňuje začlenění osob s PAS do běžného života a práce.

Klíčová slova: poruchy autistického spektra (PAS), handicapovaní zaměstnanci, sociální rehabilitace, kulturní a vzdělávací akce, snoezelen, spolupráce.

Obě organizace, Městská knihovna T. G. Masaryka Šumperk, p. o. (dále jen MK TGM) i organizace Dětský klíč Šumperk, o. p. s. (dále jen DK), sídlí ve městě Šumperk, které leží na severu Moravy v Olomouckém kraji. V Šumperku žije 24 735 obyvatel. Ve svém správním obvodu má město 36 obcí.

Nová budova knihovny stojí v těsné blízkosti Gymnázia Šumperk, nedaleko od vlakového a autobusového nádraží a centra města. V provozu je od 1. 9. 2018. V samostatném objektu sídlí společně s Vysokou školou báňskou – Technická univerzita Ostrava. Knihovna využívá 2 patra a ve třetím patře sídlí třídy vysoké školy. Budova knihovny slouží zároveň i jako komunitní centrum. V knihovně provozuje Literární kavárnu Centrum sociálních služeb Pomněnka, z. ú. jako chráněné pracoviště. Knihovna také spolupracuje s organizací Vincentinum – poskytovatelem sociálních služeb Šternberk, p. o. a zaměstnává jednoho klienta této organizace na údržbu pořádku okolo budovy knihovny. Zářoveň spolupracuje s organizací DK, která se zaměřuje na poskytování služeb osobám s poruchami autistického spektra (PAS).

Obr. 1 Městská knihovna TGM Šumperk

MK TGM působí již sedm let v nových prostorech, které jsou pro návštěvníky pohodlné. K užívání má dva sály s kapacitou 80 a 180 osob a tři klubovny.

V klubovnách, které knihovna pronajímá, se scházejí místní spolky. Knihovna ve spolupráci s nimi pořádá různé kulturní a vzdělávací akce. V jarních, letních i podzimních měsících pro kulturní akce velmi dobře slouží také dvorek knihovny, jehož součástí je letní zahrádka Literární kavárny a plocha, na

ktehou lze umístit mobilní pódium a sezení pro diváky s kapacitou až 300 osob.

Součástí prostor jsou dva velmi pěkné sály s kapacitou 80 a 180 osob. Tyto sály slouží k pořádání kulturních a vzdělávacích akcí v knihovně, zároveň jsou pronajímány místním spolkům, sdružením a organizacím.

Organizace DK vznikla v roce 2000 za účelem pomáhat dětem a rodičům handicapovaných dětí zejména s PAS. Sídlí v centru města Šumperk v ulici Kozinova 5. Má zároveň několik odloučených pracovišť a asistenční dům.

„Posláním Dětského klíče Šumperk, o.p.s., je poskytování sociálních služeb osobám s kombinovaným postižením, především osobám s poruchami autistického spektra a jejich rodinám, a zajištění nezbytné pomoci a podpory. Prostřednictvím sociální služby zabránit sociálnímu vyloučení osobám s poruchami autistického spektra a osobám o ně pečujícím a umožnit jim participaci na každodenním životě společnosti – přístup ke vzdělání, kulturnímu a společenskému životu, k zaměstnání. Podporovat a zajišťovat sociální začleňování klientů do společnosti. Služba je plánována individuálně, aby umožnila klientům samostatně rozhodovat o dalším způsobu svého života. Podpora je poskytována v takové míře, aby rozvíjela schopnosti klienta, snižovala závislost na poskytované sociální službě, rozvíjela jejich samostatnost, fyzickou a psychickou soběstačnost a v budoucnu umožnila klientům setrvat ve svém přirozeném prostředí. Seznamovat prostřednictvím různých aktivit širokou veřejnost s úskálími života osob s PAS a jejich potřebami a aktivně napomáhat při tvorbě veřejných statků a obstarávání materiálně technické podpory školního prostředí a výukových programů a zvyšovat tak kvalitu výuky. Poskytovat poradenskou činnost v oblasti péče o handicapované děti a základní sociální poradenství. Přístup pracovníků organizace je v souladu s ochranou práv uživatelů a zásadami mlčenlivosti ve všech poskytovaných osobních informacích.“¹

DK aktuálně nabízí tyto služby:

- screeningové konzultace,
- odborné sociální poradenství,
- osobní asistenci,
- odlehčovací službu,
- sociální rehabilitace.

Odborné sociální poradenství je určeno pro děti a dospělé s PAS a rodiny s dítětem s PAS. Cílem je podpořit osoby s PAS a jejich blízké v řešení nepříznivé sociální situace, a to způsobem, jenž vede k sociálnímu začlenění a dosažení potřebné změny. Toto poradenství probíhá ambulantně.

Osobní asistence je určena pro osoby s kombinovaným postižením (PAS) ve věku 3 až 64 let. Důraz je kladen na individuální potřeby a přání uživatele. Asistence může být jak individuální, tak i skupinová, a to v konkrétním terénu. Příklady osobní asistence individuální jsou například doprovod k lékaři, ke kadeřníkovi, na terapii, trénink, na další aktivity dle přání uživatele (divadlo, koncert, svatba, dovolená a jiné). Příklady osobní asistence skupinové jsou kupříkladu jízda na koni, pohybové hry, diskotéka, bowling, muzikohrátky, vaření, filmový klub.

Odlehčovací služba je určena pro osoby s kombinovaným postižením PAS ve věku 3 až 64 let. Zde je kladen důraz na individuální potřeby a přání uživatele. Přináší pomoc jak celé rodině, tak i samotné pečující osobě. Probíhá formou ambulantní, terénní a pohybovou.

Příklady odlehčovací služby: výlety s klientem, společné pobyty v rekreačních zařízeních, pobyty v asistenčním domě.

Sociální rehabilitace je určena pro osoby s kombinovaným postižením PAS a osoby s mentálním

1 DĚTSKÝ KLÍČ. *Základní informace*. Online. Dostupné na: <https://www.detskykluc.cz/o-nas/zakladni-informace>. [zobrazené 2025-06-30].

postižením ve věku 15 až 64 let. Důraz je kladen na co největší samostatnost, nezávislost a soběstačnost uživatelů. Probíhá jak formou ambulantní, tak i terénní. Hlavním cílem sociální rehabilitace je nácvik sebeobslužných, sociálních, komunikačních a pracovních dovedností.

Formy spolupráce mezi knihovnou a DK se během let vyprofilovaly do těchto oblastí: sociální rehabilitace, běžné docházení s uživateli do knihovny, snoezelen, vzdělávací programy a společné kulturní akce.

MK TGM s organizací DK spolupracuje již od roku 2016. V té době ještě knihovna sídlila na ulici 17. listopadu 6 v hezkém prostředí, ale prostorově nevyhovujících podmínkách. Pracovníci knihovny se za pomoci asistentů DK naučili velmi dobře komunikovat s klienty DK. Počáteční forma spolupráce probíhala formou sociální rehabilitace. Klienti DK docházeli do knihovny ve čtvrtek, kdy je zavírací den, a podíleli se na odbalování špinavých a poškozených knih a na řazení knihovního fondu. V počátcích

Obr. 2 Klient DK při práci v kanceláři

naší spolupráce se spíše jednalo o uměle vytvářené pracovní činnosti. Celá situace se změnila přestěhováním knihovny do nových zrekonstruovaných prostor bývalé Masarykovy školy sídlíce na ulici 28. října 1.

Uživatel služeb DK, který pravidelně spolu s asistentkou jednou za 14 dní dochází do knihovny pomáhat s opravami knih (umývání a štitkování), má své stálé pracovní místo v kanceláři balírny, které sdílí společně s pracovníci knihovny, jež má opravy a balení knih na starosti. Sociální rehabilitace na tomto

Obr. 3 Klientka DK při výběru knih v půjčovně pro mládež

našem pracovišti má pro klienta DK velký význam. Podařilo se mu krásně začlenit do našeho prostředí, je zde šťastný, cítí se platný, výborně komunikuje i s pracovníci knihovny, která je velmi empatická a přátelská.

Společně s asistenty dochází uživatelé DK pravidelně do půjčovny pro děti a mládež bez časového omezení. Prohlíží si a půjčují knihy a časopisy. Tyto uživatele můžete v knihovně potkat během otevírací doby pro veřejnost. Pracovnice tohoto oddělení jsou empatické a umí vhodně komunikovat a řešit případné složitější situace, které někdy vznikají při kontaktu běžných uživatelů knihovny s klienty DK. Obě skupiny návštěvníků se učí být k sobě navzájem tolerantní. Knihovně záleží na začleňování klientů s PAS mezi běžnou populaci.

Výsledkem dlouhodobé vynikající spolupráce obou organizací je dlouhodobý pronájem jedné z našich

kluboven DK pro realizaci multifunkční metody snoezelen.

Snoezelen je multifunkční metoda, která se realizuje v obzvláště příjemném a upraveném prostředí a prostřednictvím zejména světelných a zvukových prvků, vůní a hudby vyvolává smyslové pocity. Tyto prvky mohou působit na nejrůznější oblasti vnímání jako uklidňující, ale i stimulující.

Obr. 4 Místnost Snoezelen

Už když se projektovala rekonstrukce bývalé Masarykovy školy na knihovnu, bylo – co se týká rozvodů elektřiny a umístění zásuvek – pamatováno na to, že v jedné z kluboven bude tato terapie probíhat, a proto potřebuje větší množství možností připojení různých zvukových a elektronických zařízení. Organizace DK se musela zavázat, že si klubovnu pronajme na nejméně 5 let. Samozřejmě i po pěti letech klubovna nadále slouží klientům DK.

Další formou spolupráce obou organizací je pořádání vzdělávacích akcí jak pro odbornou, tak i pro širokou veřejnost. Společně ještě s organizací MAPO academy v rámci „modrého dubna“ proběhly v knihovně už dva ročníky vzdělávacího semináře.

Obr. 5 Vzdělávací seminář

V neposlední řadě pořádají obě organizace společně různé kulturní akce. Za jednu z nejúspěšnějších akcí považujeme organizaci tanečních lekcí pro klienty DK pod vedením zkušené lektorky „tanečnice“. Klienti absolvovali v knihovně několikaměsíční kurz, který vyvrcholil tanečními vystoupeními za účasti rodinných příslušníků.

Díky spolupráci s DK si všichni pracovníci knihovny rozšířili své vědomosti o této problematice a naučili se, jak připravovat programy pro tuto cílovou skupinu a jak zapojit klienty do běžného provozu v rámci sociálních rehabilitací. Klienti DK tak získali nové přátele a také možnost se pracovně uplatnit.

Obr. 6 Účastníci tanečních lekcí

Za stěžejní považujeme to, že i dva pracovníci knihovny s PAS se stali řádnými zaměstnanci na plný pracovní úvazek.

V budově knihovny funguje Literární kavárna, kterou provozuje Centrum sociálních služeb Pomněnka, z. ú. Trvalý pracovní poměr zde od počátku otevření knihovny v roce 2018 získala Nikola K., která má PAS. Díky přátelskému prostředí knihovny a Literární kavárny se podařilo této dívce pracovně uplatnit.

Obr. 7 Literární kavárna

Návštěvníci kavárny ji mají moc rádi a díky této pracovní zkušenosti a naučeným novým dovednostem se postupně Nikola osamostatnila natolik, že se mohla odstěhovat od svých rodičů a žít samostatně v chráněném bydlení.

Pro knihovny je jednou z klíčových pracovních pozic IT pracovník. Knihovně se delší dobu nedařilo sehnat na tuto práci kvalitního zaměstnance. Tabulkové platy neumožňují konkurovat soukromým firmám v regionu Šumpersko. Vyšší

odborná škola a střední průmyslová škola Šumperk nabízí mimo jiné i studijní obor zaměřený na studenty, kteří chtějí studovat v oblasti digitálních médií, IT, webového vývoje a dalších souvisejících oborů. Díky spolupráci knihovny a této VOŠ mohou mít studenti v knihovně pravidelnou celoroční praxi. Student dochází každý týden během školního roku do knihovny na jeden pracovní den. Knihovna díky tomuto projektu získá kvalitního pracovníka, kterého si zapracuje na jednotlivých pracovištích. Ten je pak schopný se začlenit do běžného provozu a hlavně může pomoci zajišťovat IT služby jak MK TGM, tak i knihovnám připojeným a metodicky vedeným v rámci pověření MK TGM regionální funkcí (celkem 87 knihoven, z toho středisku Šumperk 37 knihoven).

V rámci tohoto projektu k nám na praxi nastoupil student Kryštof K., u kterého se v průběhu praxe ukázalo, že trpí PAS, a to konkrétně Aspergerovým syndromem. Už během probíhající praxe knihovna nabídla Kryštofovi dohodu o provedení práce. Kryštof začal po dvou měsících praxe po výuce každý den

Obr. 8 Kryštof K. v kanceláři

na několik pracovních hodin docházet do knihovny. Po ukončení studia získal Kryštof v knihovně plný pracovní poměr. Kryštof je velmi cenným pracovníkem knihovny. Jeho vynikající znalosti a schopnosti jsou pro knihovnu velkým přínosem.

Pracovníci knihovny využívají všech svých zkušeností, které získali na základě spolupráce s klienty DK. Dokážou proto porozumět různým situacím, které občas při společné práci s Kryštofem nastanou. Dobře chápou jeho možnosti a schopnosti.

Aby knihovna pomohla Kryštofovi řešit některé jeho zdravotní situace, vyplývající z vrozené poruchy, podpořila ho v jeho snaze získat asistenčního psa. V současné době Kryštof dojíždí do výcvikového střediska Helppees – Centrum výcviku psů pro postižené, o. p. s., kde se s psem učí pracovat. Pesek se do kolektivu knihovny začlenil během letních prázdnin letošního roku.

Díky dlouholeté spolupráci s DK dokážou být pracovníci knihovny k návštěvníkům a kolegům s PAS empatičtí, vnímaví a lépe rozumí jejich potřebám. MK TGM i DK věří, že mohou být příkladem pro další organizace, které by měly zájem zaměstnávat nebo poskytovat možnost sociální rehabilitace ve svých prostorech lidem s PAS.

Obr. 9 Kryštof K. s asistenčním psem

Obr. 10 Modrý duben

Mgr. Kamila Šeligová

Městská knihovna T. G. Masaryka Šumperk, p.o., Česká republika;
e-mail: seligova@knihovnaspk.cz

Absolvovala Slezskou univerzitu v Opavě, obor Informační a knihovnická studia. V roce 2006 získala titul Bc. bakalářskou prací Potřeba knihovny pro pacienty a rodinné příslušníky v hospicích, v roce 2008 ukončila magisterské studium diplomovou prací na téma Zřízení odborné lékařské knihovny v hospici. Její profesní činnost je spojena s Městskou knihovnou v Šumperku, kde pracovala zprvu jako knihovnice v oddělení služeb čtenářům, od roku 2007 byla pověřena zastupováním ředitelky. V roce 2016 se stala ředitelkou knihovny. Za jejího působení byla provedena zásadní rekonstrukce budovy bývalé školy. V roce 2020 byla knihovna oceněna v soutěži Městská knihovna roku jako druhá nejlepší v České republice. Od roku 2022 je předsedkyní Regionálního výboru SKIP 10. Její zájem se soustřeďuje na podporu kulturního rozvoje obyvatel Šumperku, na rozvoj spolupráce v regionu, vzdělávání knihovníků. Zajímá se o výtvarné, divadelní a filmové umění, ve volném čase se věnuje turistice.

Mgr. Daniela Symerská

Dětský klíč Šumperk , Česká republika;
e-mail: symerska@detskyklic.cz

Je absolventkou studia sociologie a andragogiky na Univerzitě Palackého v Olomouci. Po letech péče o své děti a zaměstnáních ve státní správě zakotvila v obecně prospěšné společnosti Dětský klíč Šumperk, která poskytuje sociální služby lidem s poruchou autistického spektra a jejich rodinám. V posledních letech pracuje jako vedoucí služeb osobní asistence, odlehčovací služby a sociální rehabilitace.

Memory Training in Czech Libraries concerning the activities of the Třinec Library for disadvantaged users (Seniors and Handicapped citizens) / Trénování paměti v českých knihovnách s přihlédnutím k aktivitám Knihovny Třinec pro znevýhodněné uživatele (seniory a handicapované spoluobčany)

Dagmar Maroszová

Abstract: This paper discusses memory-training programmes offered in Czech libraries, with a focus on activities for disadvantaged individuals at the library in Třinec. It describes the Czech Society for Memory Training and Brain Jogging, which certifies and continuously educates memory trainers in the Czech Republic. It also mentions the Association of Library and Information Professionals, a professional organization that brings together librarians and memory trainers, among others. The article presents statistics reflecting the achievements of memory trainers in their work with the public. It describes the annual Workshop of Librarians–Memory Trainers, called Memory Games, which serves as a platform for professional education and the exchange of experiences. The article also highlights cooperation with the organization Just Now! NGO and the event March for the Brain, both part of National Memory Training Week. In the second part, the author focuses on her home library in Třinec and its wide range of activities for disadvantaged groups.

Keywords: Memory Training, Czech Society for Memory Training and Brain Jogging, Association of Library and Information Professionals, Memory Games, Right now!, March for the Brain, National Memory Training Week, seniors, disadvantaged, Třinec Library, Barrier-free library, Senior Point.

Memory training in the Czech Republic

There are approximately 600 certified memory trainers in the Czech Republic. They cater to both healthy individuals and those facing challenges, all accredited by the Czech Society for Memory Training and Brain Jogging (ČSTPMJ). Founded in 1998, ČSTPMJ implements accredited educational programs on a nationwide scale. Obtaining a memory trainer certificate requires individuals to complete an intensive certification course. Furthermore, maintaining the certification depends on ongoing education, a policy that ensures trainers stay abreast of the latest developments in memory training. To uphold the certification, continual education is essential. This policy guarantees that trainers remain well informed about the most recent advancements in memory training. They are required to have a comprehensive understanding of current trends and research, enabling them to apply theoretical insights into practical scenarios seamlessly.¹

Memory Training in Czech Libraries

There are 83 librarians working as memory trainers in Czech libraries. However, given that the Czech Republic has the densest network of public libraries per capita in the EU, this is still a very small number. There are almost 5,300 public libraries in the Czech Republic, equivalent to around five libraries for every 10,000 residents - the proportion of specifically trained memory librarians is relatively low. However,

1 ČESKÁ SPOLEČNOST PRO TRÉNOVÁNÍ PAMĚTI A MOZKOVÝ JOGGING. *Home*. Online. Available at: <https://www.trenovanipameti.cz/>. [viewed 2025-04-27].

it is also possible to view this from a different perspective. Such numbers highlight a significant potential for growth and impact. Despite their limited numbers, these librarians perform outstanding and praiseworthy work. Their primary focus is on healthy individuals, with seniors being the predominant demographic attending their programs. They also extend their services to social welfare centres and homes for the elderly, assisting individuals suffering from dementia, those recuperating from strokes, and similar conditions. Nonetheless, the majority of library participants consist of healthy individuals, including children, students, working-age adults, and largely, seniors. Women represent the majority of participants.

Librarian memory trainers are organized within the Association of Library and Information Professionals (SKIP) in a special section called Librarians–Memory Trainers. SKIP is the largest professional organisation of librarians, information professionals, and libraries in the Czech Republic. It comprises more than 2,000 members, including over 1,000 institutions of all sizes, encompassing public and specialised libraries, as well as a community of over 1,100 individual members.²

The Librarians – Memory Trainers section of SKIP was established in 2011. As of December 31, 2024, the section comprised 65 members, with 61 actively engaged throughout the year. In 2024, librarian memory trainers successfully organized 1,404 in-person events, which were attended by 21,760 people, comprising 15,394 seniors. Additionally, 85 online sessions were held and attended by 970 people, primarily via Zoom and Google Meet. Some lessons were also sent by email, although minimally. As in previous years, libraries published memory-training exercises on their websites and social media platforms, as many users had become accustomed to this contactless form of training, particularly when they did not feel well enough to attend events in person.

The author of the article leads the SKIP Librarians–Memory Trainers section and collects all of the above data twice a year from librarians and memory trainers via email. The author of the article prepares a semi-annual and annual report from this data, which is sent to the management of SKIP. These comprehensive reports are accessible on the associated website.³

Memory training is also flourishing on Facebook — The Memory Book by Zdeněk Gloz from Ratiškovice is particularly successful. The page has over 1,400 followers, many of whom are seniors. This platform engages its audience by offering a new memory exercise each day.

Another interesting website is that created by Zdeňka Adlerová, a librarian from Vyškov, who is also a memory trainer, and the founder of the Librarians–Memory Trainers section. Her site features a wide range of memory training exercises, seminars, recommended reading lists, and useful links.

In 2024, the number of events and participants exceeded those in the pre-Covid era for the first time. Although there are not many online lessons, they are a welcome alternative to live memory training. Seniors, who are understandably more susceptible to illness, can take advantage of this option when they are unwell. People from all over the country, as well as from abroad, can participate in online training and many are taking full advantage of this opportunity. This creates new connections and friendships. Librarians and memory trainers are pleased to facilitate these connections between people and communities.

Workshop of librarians-memory trainers, or Memory Games

Librarians – memory trainers – meet every year at the traditional spring Memory Trainers' Workshop, also known as Memory Games. This nationwide seminar is divided into two blocks. Lectures are given by professionals in the domains of pedagogy, psychology, and healthcare on the first day. Participants share

2 SVAZ KNIHOVNÍKŮ A INFORMAČNÍCH PRACOVNÍKŮ ČESKÉ REPUBLIKY. *Domů*. Online. Available at: <https://www.skipcr.cz/>. [viewed 2025-04-27].

3 SKIP ČR, *trenéři paměti*. SKIP ČR, *Sekce knihovníků – trenéři paměti*. Online. Available at: <https://skip-treneri-pameti.webnode.cz/>. [viewed 2025-06-06].

their experiences and best practices on the second day, with a focus on memory training for seniors. The seminar is a form of continuing professional development for memory trainers and is evaluated according to the internal credit system of the ČSTPMJ.

In 2024, Memory Games took place on 13–14 May at the Jiří Mahen Library in Brno. In 2025, the seminar will be held at the National Pedagogical Museum and Library of J. A. Comenius in Prague on 12–13 May.

The Memory Games project is implemented with financial support from the Ministry of Culture of the Czech Republic and SKIP ČR. The event is also supported by ČSTPMJ. Around 40 librarians, who are also memory trainers, take part in this event every year. Each Coaching Workshop is also open to librarians considering becoming memory trainers, but unsure of what is entailed. Participants can experience a creative and friendly atmosphere, receive information directly from the source, and ask questions about anything they are interested in. They can then decide for themselves whether to sign up for a certification course organised by ČSTPMJ.

Collaboration with Right Now! NGO

During the period of the pandemic, librarians – memory trainers collaborated with Just Now!, a Prague-based organisation dedicated to delivering activities for active seniors and changing public perceptions of aging.⁴ At the time, live meetings were not possible for understandable reasons, so librarians – memory trainers – were invited to organise online courses for Just Now! These courses were attended not only by seniors from Prague who were already accustomed to participating in Just Now! events but also by seniors living across the Czech Republic and abroad. The courses were held weekly during the winter and became so popular that Just Now! decided to continue offering them as a regular winter activity, even in the post-COVID era. They persist to this day.

Another excellent initiative that connected Just Now! with librarians and memory trainers was the March for the Brain. During National Memory Training Week, Just Now! NGO has been actively involved since 2016, organising this event. The march aims to remind the public of the importance of physical movement for maintaining proper brain function and good mental health at any age.⁵ In recent years, libraries with their own certified memory trainers have also joined the march. The event introduces participants to National Memory Training Week with a sense of fun, teaching them about the goals and vision of memory training and the basic theoretical principles. It also introduces them to one of the memory techniques – mnemonics – in an engaging way. All of this takes place during a walk around the city, through the woods, in a park, alongside a river, or simply anywhere outdoors. Participants respond very positively to this activity and eagerly look forward to next year's event.

Třinec Library

The Třinec Library actively works with disadvantaged members of the community. A library for all, i.e., a library without barriers, is the ideal it strives to be; therefore, it is gradually expanding its services for people with special needs and their family members so that they can also spend their time in the library and use the maximum of the services offered. It tries to respond to the specific needs of the region in cooperation with organizations that bring together people with disabilities and to support their integration into the majority society and improve mutual communication and coexistence through specific activities.⁶

4 PRÁVĚ TEĎ! O.P.S. *O nás*. Online. Available at: <https://pravetedops.cz/onas/>. [viewed 2025-04-27].

5 POCHOD PRO MOZEK. *Pochod po mozek 2025*. Online. Available at: <https://pochodpromozek.cz/>. [viewed 2025-04-27].

6 KNIHOVNA TŘINEC. *Knihovna bez bariér*. Online. Available at: <https://knihovnatrinec.cz/o-knihovne/bez-barier/>. [viewed 2025-04-27].

Mgr. Veronika Kowalowská is a representative of the Třinec Library in the SKIP Barrier-Free Libraries section. The Třinec library organizes various events for fellow citizens with special needs. 10 times a year, there are meetings with the Radost day care centre, which has a variety of contents, such as art workshops, education in the gallery about current exhibitions, meetings with robots, virtual reality, memory training, and scenic readings mainly from children's books. Veronika Kowalowská also coordinates the clients of the Radost day care centre in ensuring the operation and maintenance of the book booth on the square. It organizes the Barrier-Free Olympics once a year. Within the Barrier-Free Library, a number of interesting and beneficial events for the public take place, e.g., the importance of hearing in human life, Lubomír Pavelčák's exhibition as part of the Days of Blind Art, and the White Crayon Collection. For schools and seniors, there are discussions, such as a discussion with the author of books for the blind and visually impaired, Markéta Vitková, and a discussion regarding guide dogs.

Another disadvantaged group that the Třinec Library focuses on through its activities is seniors. While age alone does not generally disadvantage this group, they may become disadvantaged when combined with other factors. For example, some seniors are victims of domestic violence. According to the library's concept, disadvantages affecting seniors can include a lack of familiarity with modern technology, social isolation, and limited mobility. For this reason, the library strives to promote the social inclusion of seniors through its various activities.

Gabriela Petrová represents the Třinec library in the Digital Odyssey project. *"Since 2022, the project 'Seniors Online – Digital Odyssey in Libraries' has made technology available to seniors in dozens of libraries across the Czech Republic. The Library Association (SDRUK), the Vodafone Foundation (as part of the Digital Odyssey project), Elpida, and the Wise Owl run the project. The project aims to make modern technologies and digital education as accessible as possible to seniors, giving them more confidence and independence, helping them to stay in touch with family and loved ones, and enabling them to participate in social life and learn new skills."*⁷ Gabriela Petrová organises courses at the Třinec library called 'Getting Started with a Smartphone or Tablet'. The library also offers individual consultations. Since the project began in 2022, seven courses comprising six lessons each have been held, training 171 seniors.

Senior Point also operates in the Třinec Library in close cooperation with the library. This nationwide project helps seniors solve problems in many areas of everyday life. All services provided are free for seniors. The activities of Senior Points are covered by subsidies from local organizations, municipalities, regions and other activities. At the Třinec Senior Point, seniors will find the following services:

- Internet access
- Lectures and discussions
- Social counselling
- Basic counselling
- Leisure activities
- Registration for the Senior Passport project
- Free social and legal counselling (by appointment)
- Free apartment counselling (on request)

The above services are offered to clients and are handled by trained staff at the Senior Point location, specifically by two senior members in Třinec.

The advice primarily involves directing clients to the appropriate places, offices, or relevant individuals who can help resolve their problems.

The staff members discuss available options and provide contact information but do not offer final solutions. They act as a virtual signpost.⁸

7 SDRUK. *Seniři do online*. Online. Dostupné na: <https://sdruk.cz/seniori-do-online/>. [viewed 2025-04-27].

8 SENIOR POINT. *Vítejte v Senior Pointu*. Online. Available at: <https://www.seniorpointy.cz/>. [viewed. 2025-06-06].

Professional consultations take place in electronic form during the branch's opening hours.

Various courses, events, and lectures take place within the Senior Point, which are taken care of by Mgr. Dagmar Maroszová and Bc. Gabriela Petrová. Language courses for seniors, which have been running for 10 years, are a fixture. Seniors can learn English in the courses English from Zero and English for Seniors, German in the German for Seniors course and this year also French in the French with Elegance course. Each course has three courses of 10 lessons and there are about 10 participants in each of them. The lecturers are also seniors, which is welcomed by the participants.

Other Senior Point events are always organized in mutual agreement with the seniors. Over several years of the project, a cohesive community of seniors has formed in Třinec. They meet every Monday at the Třinec Library and spend the entire morning together. They participate in various events and engage in activities for seniors not only at the library but also elsewhere. Furthermore, they collaborate with the KOVO Pensioners' Club, the Senior Citizens' Club, the University of the Third Age, and other associations.

Dagmar Maroszová, with whom they plan joint activities, regularly attends their Monday meetings at the Třinec Library. Seniors and librarians bring forward their ideas and, after joint discussion, plan events, for which they draw funding from the Senior Point subsidy program. Because all activities are discussed and agreed upon in advance by the seniors, the events enjoy high participation and very positive feedback.

Seniors especially appreciate trips with an educational aspect. The events are highly diverse, and librarians actively seek out inspiring places and people throughout the region – and they continue to discover new and lesser-known opportunities.

It is worth mentioning trips with practical first aid training. Then a trip to the old tea ritual, meeting with coffee, a trip to a private botanical garden, and a lavender and flower farm. Lectures directly in the library also have a high attendance, e.g. The Story of Ice Cream (a story about a family ice cream parlour and love for ice cream), Seniors Behind the Wheel (practical training of a driving instructor), Idiots on a Cruise Around the World (a lecture on the construction of a replica of Magellan's ship Victoria and a subsequent cruise around the world with a native of Třinec). Workshops such as knitting lavender drumsticks, wiring, soap making and others are also popular. All lecturers are from the region, also visited places. In this way, the Třinec Library tries to show the beauty, interesting places, cultural wealth, and inspiring people in the region.

An integral part of the activities of the Třinec library is memory training, which has been organized for 15 years by Mgr. Dagmar Maroszová, a lecturer of third-degree memory training. In the library, she runs the Brain Gym (fun memory-training lessons), attends the Senior Club, and libraries throughout the region. She also visits local social welfare centres (Radost and Jantar) and devotes herself to people with mental and physical disabilities. She participates in international conferences.

She leads the SKIP Librarians-Memory Trainers section and cooperates in the preparation of the annual Workshop of Librarians-Memory Trainers. During the time she has been working as a memory trainer, she has trained thousands of people, and, like other memory trainers, this activity is also her great hobby, which fulfils and enriches her. The same can be said about her above-mentioned colleagues, who are involved in activities for the disadvantaged.

This work must be done with joy and heart. Positive and encouraging feedback motivates and fulfils us librarians, driving us forward, as we witness the meaning and impact of our work every day. Parents also attend many library events with children and grandparents with grandchildren. The creation of new communities, their building and strengthening, intergenerational cooperation, and much more – all of this is what makes a library truly a library in today's hectic and challenging times.

Mgr. Dagmar Maroszová

Třinec Library, The Czech Republic;
e-mail: dagmar.maroszova@knihovnatrinec.cz

She is a graduate of the Silesian University in Opava, having majored in library science with a focus on community-type public libraries. She has worked at the Třinec Library since 2011 and is currently a methodologist responsible for executing regional functions. She became a certified memory training instructor in 2011 and has since organised courses for the public at the Třinec Library and at other libraries and organisations throughout the region. Moreover, she also works with people with disabilities, visiting them in local residential homes. In addition, she organises activities for the elderly at the Senior Point, which is based at the Třinec Library.

Trénování paměti v českých knihovnách s přihlédnutím k aktivitám Knihovny Třinec pro znevýhodněné uživatele (seniory a handicapované spoluobčany)

Dagamr Maroszová

Abstrakt: Příspěvek pojednává o trénování paměti v českých knihovnách a o aktivitách pro znevýhodněné v Knihovně Třinec. Popisuje Českou společnost pro trénování paměti a mozkový jogging, která certifikuje a kontinuálně vzdělává trenéry paměti v České republice. Dále zmiňuje Svaz knihovníků a informačních pracovníků, profesní organizaci, která sdružuje mimo jiné také knihovníky – trenéry paměti. Příspěvek uvádí čísla, kterých trenéři paměti ve své práci s veřejností dosahují. Popisuje každoroční Dílnu knihovníků – trenérů paměti s názvem Hrátky s pamětí, která slouží k profesnímu vzdělávání a předávání zkušeností. Zmiňuje také spolupráci s organizací Právě teď!, o. p. s., a Pochod pro mozek v rámci Národního týdne trénování paměti. Ve druhé části příspěvku se autorka věnuje své domovské Knihovně Třinec a její škále aktivit pro znevýhodněné.

Klíčová slova: trénování paměti, Česká společnost pro trénování paměti a mozkový jogging, Svaz knihovníků a informačních pracovníků, Hrátky s pamětí, Právě teď!, Pochod pro mozek, Národní týden trénování paměti, senioři, znevýhodnění, Knihovna Třinec, Bezbariérová knihovna, Senior Point.

Trénování paměti v České republice

V České republice (dále ČR) působí kolem 600 certifikovaných trenérů paměti. Pracují se zdravou i znevýhodněnou populací na základě certifikátu získaného u České společnosti pro trénování paměti a mozkový jogging (dále ČSTPMJ). Společnost ČSTPMJ byla založena v roce 1998 a uskutečňuje akreditované vzdělávací programy s celostátní působností. Získání osvědčení trenéra paměti je podmíněno absolvováním certifikačního kurzu a jeho následné udržení je podmíněno kontinuálním vzděláváním. Tím je zajištěna stálá orientace trenérů paměti v problematice trénování paměti, přehled v nejnovějších trendech a výzkumech a snadné převádění teoretických poznatků do praktického tréninku.¹

Trénování paměti v českých knihovnách

V českých knihovnách působí 83 knihovníků – trenérů paměti. Vzhledem k nejhustší síti veřejných knihoven v EU v přepočtu na počet obyvatel je to stále velice malé číslo. V ČR je téměř 5 300 veřejných knihoven, tj. zhruba 5 knihoven na 10 000 obyvatel. V tomto měřítku je 83 knihovníků – trenérů paměti opravdu nízké číslo. Lze se však na to podívat i z jiného úhlu pohledu a spatřit obrovský potenciál. I přes svůj malý počet knihovníci – trenéři paměti odvádějí velikou a záslužnou práci. Pracují převážně se zdravou veřejností. Na jejich akcích jsou nejpočetnější skupinou senioři. Knihovníci – trenéři paměti dochází i do stacionářů a domovů seniorů, zde pracují s lidmi s demencí, po mozkových příhodách atd. V knihovnách však převládají zdraví účastníci od dětí, přes studenty a dospělé v produktivním věku až po již zmíněnou nejpočetnější skupinu seniorů. Převládají ženy.

Trenéři paměti z řad knihovníků se sdružují ve Svazu knihovníků a informačních pracovníků (dále SKIP) v sekci s názvem Knihovníci – trenéři paměti. SKIP je největší profesní organizací knihovníků, informačních pracovníků a knihoven v ČR. Sdružuje více než 2000 členů – přes 1000 institucí (veřejných a odborných knihoven všech velikostí) a přes 1100 jednotlivců.²

1 ČESKÁ SPOLEČNOST PRO TRÉNOVÁNÍ PAMĚTI A MOZKOVÝ JOGGING. *Home*. Online. Available at: <https://www.trenovanipameti.cz/>. [viewed 2025-04-27].

2 SVAZ KNIHOVNÍKŮ A INFORMAČNÍCH PRACOVNÍKŮ ČESKÉ REPUBLIKY. *Domů*. Online. Available at: <https://www.skipcr.cz/>. [viewed 2025-04-27].

Sekce SKIP Knihovníci – trenéři paměti vznikla v roce 2011. K 31. 12. 2024 měla 65 členů, z toho 61 v roce 2024 aktivních. V roce 2024 knihovníci-trenéři paměti uspořádali celkem 1 404 živých akcí, kterých se zúčastnilo 21 760 osob, z toho 15 394 seniorů. V online prostředí proběhlo 85 lekcí, kterých se zúčastnilo 970 osob. Online lekce se konaly nejčastěji na platformách Zoom a Google Meet. Lekce byly také rozesílány emailem, i když minimálně. Loni jako každý rok dávaly knihovny cvičení na své webové stránky nebo na sociální sítě, protože si uživatelé na tuto bezkontaktní formu tréninku také zvykli a využívali ji hlavně v době, kdy se necítili natolik fit, aby se mohli zúčastnit akcí naživo.

Autorka příspěvku vede sekci SKIP Knihovníci-trenéři paměti a všechna výše uvedená data jsou získávána 2x ročně od knihovníků-trenérů paměti emailovou formou. Z těchto dat pak autorka příspěvku jakožto vedoucí sekce zpracovává pololetní a výroční zprávu, kterou zasílá vedení SKIP. Pololetní a výroční zprávy jsou dostupné na webových stránkách sekce.³

Trérování paměti probíhá také na Facebooku – zcela bezkonkurenční je zde Paměťář Zdeňka Gloze z Ratiškovic. Paměťář má již více než 1 400 fanoušků a využívají jej ve velké míře seniori. Každý den je zde nové cvičení na trénování paměti. Za zmínku stojí také webové stránky výzkumné knihovnice, trenérky paměti a zakladatelky sekce Knihovníci – trenéři paměti Zdeňky Adlerové, která na svých stránkách přináší nejružnější cvičení trénování paměti, nabídku seminářů, doporučenou literaturu a odkazy.

V roce 2024 byly poprvé počty akcí i účastníků vyšší než v době před covidem. Online lekcí není mnoho, jsou ale vítanou alternativou k živým tréninkům paměti. Seniori, kteří bývají z pochopitelných důvodů více nemocní a oslabení, mohou využít tuto možnost, když se zrovna necítí nejlépe. Online tréninků se mohou účastnit lidé nejen z celé republiky, ale i ze zahraničí. A této možnosti využívají. Vznikají tak nové vazby, nová přátelství. Knihovnický – trenérský paměti těší, že se mohou na tomto spojování lidí a komunit podílet.

Dílna knihovníků – trenérů paměti aneb Hrátky s pamětí

Knihovníci – trenéři paměti se každoročně scházejí na tradiční jarní Dílně trenérů paměti s názvem Hrátky s pamětí. Jedná se o celostátní seminář, který je rozdělen do dvou bloků. První den přednášejí odborní lektori z oblasti zdravotnictví, psychologie a pedagogiky. Druhý den je sestaven z příspěvků z řad samotných účastníků a tato část semináře slouží jako sdílení zkušeností a příkladů dobré praxe zejména při trénování paměti seniorů. Seminář je formou kontinuálního vzdělávání trenérů paměti a je ohodnocen dle vnitřního kreditního systému ČSTPMJ.

Hrátky s pamětí se v roce 2024 konaly 13. – 14. 5. v Knihovně Jiřího Mahena v Brně. V roce 2025 proběhne tento seminář v Národním pedagogickém muzeu a knihovně J. A. Komenského v Praze v termínu 12. – 13. 5.

Projekt Hrátky s pamětí je vždy realizován s finanční podporou MK ČR a SKIP ČR. Akce se koná za podpory ČSTPMJ. Každoročně se jí účastní zhruba 40 knihovníků – trenérů paměti. Každá trenérská Dílna je otevřená i knihovníkům, kteří uvažují o tom stát se trenérem paměti, ale nemají představu, co všechno to obnáší. Mají tak možnost zažít tvůrčí a přátelskou atmosféru, získat informace přímo „od zdroje“, vyptat se na vše, co je zajímavé a pak se podle toho sami rozhodnout, zda se přihlásí na certifikační kurz pořádaný ČSTPMJ.

Spolupráce s Právě teď! o.p.s.

V období covidu se knihovníci – trenéři paměti zapojili do spolupráce s pražskou společností Právě teď! která se věnuje organizování aktivit pro aktivní seniory a jako své poslání si vytyčila změnu vnímání problematiky stáří a stárnutí.⁴ Trenéři paměti z řad knihovníků byli osloveni, aby pořádali on-line kurzy pro Právě teď! v době, kdy setkávání naživo nebylo z pochopitelných důvodů možné. On-line kurzů se

3 SKIP ČR, trenéři paměti. SKIP ČR, Sekce knihovníků – trenérů paměti. Online. Available at: <https://skip-treneri-pameti.webnode.cz/>. [viewed 2025-06-06].

4 PŘÁVĚ TĚD! O.P.S. O nás. Online. Available at: <https://pravetedops.cz/onas/>. [viewed 2025-04-27].

začali účastnit nejen senioři z Prahy, zvyklí setkávat se na akcích Právě teď! ale také senioři žijící v ČR i v zahraničí. Kurzy probíhaly vždy v zimním období 1x týdně a získaly takovou oblibu, že je společnost Právě teď! zařadila jako stálou zimní aktivitu i v době pocovidové a přetrvávají dosud.

Další skvělou aktivitou, která propojila Právě teď! s knihovníky – trenéry paměti se stal Pochod pro mozek. Do Národního týdne trénování paměti se Právě teď! o.p.s. od roku 2016 zapojuje vlastním příspěvkem, kterým je Pochod pro mozek. Cílem pochodu je připomenout široké veřejnosti nezbytnost pohybu pro správné fungování mozku a dobrou kondici v každém věku.⁵ V posledních letech se do pochodu začaly zapojovat i knihovny, které mají svého certifikovaného trenéra paměti. Zábavnou formou tak přiblíží účastníkům Národní týden trénování paměti, cíle a vize tréninku paměti, základní teorii a hravým způsobem naučí účastníky některou z paměťových technik – mnemotechnik. To vše v rámci procházky po městě, v lese, v parku, podél řeky, prostě někde venku. Tuto aktivitu účastníci vnímají velice kladně a nedočkavě pak vyhlíží další ročník.

Knihovna Třinec

Knihovna Třinec se aktivně věnuje znevýhodněným spoluobčanům. Knihovna pro všechny, tedy knihovna bez bariér, to je ideál, kterého chce dosáhnout. Proto postupně rozšiřuje služby pro lidi se specifickými potřebami a jejich rodinné příslušníky tak, aby i oni v knihovně mohli trávit svůj čas a využívat maximum nabízených služeb. Snaží se reagovat na konkrétní potřeby regionu ve spolupráci s organizacemi, které lidi s hendikepem sdružují, a konkrétními aktivitami podporovat jejich integraci do majoritní společnosti, zlepšování vzájemné komunikace a soužití.⁶

Mgr. Veronika Kowalowská je zástupcem Knihovny Třinec v sekci SKIP Bezbariérové knihovny. V třinecké knihovně pořádá rozmanité akce pro spoluobčany se specifickými potřebami. 10 x ročně probíhají setkávání se stacionářem Radost, která mají různorodou náplň, jakou jsou výtvarné workshopy, edukace v galerii k aktuálním výstavám, setkání s roboty, virtuální realita, trénování paměti a scénické čtení převážně z dětských knih.

Dále Veronika Kowalowská koordinuje klienty stacionáře Radost při zajišťování chodu a údržby knihobudky na náměstí. 1x ročně pořádá Bezbariérovou olympiádu. V rámci Bezbariérové knihovny probíhá řada zajímavých a prospěšných akcí pro veřejnost např. Důležitost sluchu v životě člověka, výstava Lubomíra Pavelčáka v rámci Dnů umění nevidomých, Sběrka Bílá pastelka. Pro školy a seniory pak jsou určeny besedy např. beseda s autorkou knih pro nevidomé a slabozraké Markétou Vítkovou a beseda s vodícím psem.

Další skupinou znevýhodněných, na které se zaměřují aktivity Knihovny Třinec, jsou senioři. Taro skupina osob obecně znevýhodněna není, stává se ale znevýhodněnou v kombinaci s jiným znevýhodněním, například senioři jako oběti domácího násilí. V pojetí knihovny lze za znevýhodnění seniorů považovat také neznalost moderních technologií, sociální izolaci, omezenou pohyblivost a další. Proto se svými aktivitami knihovny snaží o sociální inkluzi seniorů.

Bc. Gabriela Petrová je tváří třinecké knihovny v projektu Digitální odysea. „Desítky knihoven napříč Českou republikou od roku 2022 zpřístupňují technologie seniorům prostřednictvím projektu „Senioři do onlinu – Digitální odysea v knihovnách“, který do knihoven přináší Sdružení knihoven (SDRUK), Nadace Vodafone (v rámci projektu Digitální odysea), Elpida a Moudrá Sovička. Cílem projektu je co nejvíce zpřístupnit moderní technologie a digitální vzdělávání seniorům, aby byli sebevědomější, samostatnější, mohli být více v kontaktu s rodinou a blízkými, zapojovat se do společenského života a získali nové možnosti, jak se vzdělávat.“⁷ Gabriela Petrová pořádá v třinecké knihovně kurzy Začínáme s chytrým telefonem nebo tabletem. Nabízí také individuální konzultace. Od začátku projektu v roce 2022 se dosud uskutečnilo 7

5 POCHOD PRO MOZEK. *Pochod pro mozek* 2025. Online. Available at: <https://pochodpromozek.cz/>. [viewed 2025-04-27].

6 KNIHOVNA TŘINEC. *Knihovna bez bariér*. Online. Available at: <https://knihovnatrinec.cz/o-knihovne/bez-barier/>. [viewed 2025-04-27].

7 SDRUK. *Senioři do onlinu*. Online. Dostupné na: <https://sdruk.cz/seniori-do-onlinu/>. [viewed 2025-04-27].

kurzů po 6 lekcích a bylo proškolenlo 171 seniorů.

V Knihovně Třinec působí také Senior Point v úzké spolupráci s knihovnou. Tento celostátní projekt pomáhá seniorům řešit problémy v mnoha oblastech každodenního života. Všechny poskytované služby jsou pro seniory zdarma. Činnost Senior Pointů je hrazena z dotací místních organizací, obcí, krajů a z dalších aktivit. V třineckém Senior Pointu senioři naleznou tyto služby:

- Přístup na internet
- Přednášky a besedy
- Sociální poradenství
- Základní poradenství
- Nabídka volnočasových aktivit
- Registrace do projektu Senior Pas
- Bezplatná sociálně právní poradna (na objednání)
- Bezplatná bytová poradna (na objednání)

Výše uvedené služby nabízí klientům a řeší je s nimi vyškolená obsluha Senior Pointu, konkrétně v Třinci dvě seniorky.

Poradenství spočívá hlavně k nasměrování klienta na příslušná místa, úřady či osoby, které pomohou vyřešit problém klienta. Zaměstnanci nabídnou možnosti, předají kontakty, ale nikdy nepřinášejí konečné řešení. Fungují jako pomyslný rozcestník.⁸

Odborné konzultace probíhají v otvírací době pobočky elektronickou formou.

V rámci Senior Point probíhají nejrůznější kurzy, akce a přednášky, o které se starají Mgr. Dagmar Maroszová a Bc. Gabriela Petrová. Stálíci jsou jazykové kurzy pro seniory, které probíhají už 10 let. Senioři se mohou učit anglicky v kurzech Angličtina od nuly a Angličtina pro seniory, německy v kurzu Němčina pro seniory a letos nově i francouzsky v kurzu Francouzština s elegancí. Každý kurz má tři běhy po 10 lekcích a v každém z nich je cca 10 účastníků. Lektorkami jsou také seniorky, což účastníci vítají.

Další akce Senior Pointu probíhají vždy po vzájemné dohodě se seniory. Za několik let trvání projektu se již v Třinci vytvořila soudržná komunita seniorů, kteří se scházejí každé pondělí v třinecké knihovně a tráví zde celé dopoledne. Společně pak navštěvují různé akce a věnují se aktivitám pro seniory nejen v knihovně. Spolupracují s Klubem důchodců KOVO, s Klubem seniorů, s Univerzitou 3. věku a dalšími spolky.

Jeich pondělních setkání v Knihovně Třinec se krátce účastní i Dagmar Maroszová, se kterou plánují společné aktivity. Senioři i knihovnice přijdou se svými nápady a po společném zvážení naplánují akce, na něž pak čerpají finanční prostředky z dotace Senior Pointu. Tím, že jsou veškeré aktivity předem projednány a podpořeny seniory, mohou se pyšnit vysokou účastí a velmi kladným hodnocením. Nejvíce senioři vítají výlety se vzdělávacím přesahem. Akce jsou opravdu různorodé a knihovnice aktivně vyhledávají inspirativní místa a lidi v regionu. A stále se jim daří nacházet nové, dosud veřejnosti nepříliš známé možnosti.

Za zmínku stojí výlety s praktickým školením první pomoci. Dále výlet za starým čajovým rituálem, setkání s kávou, výlet do soukromé botanické zahrady, na levandulovou i květinovou farmu. Přednášky přímo v knihovně mají také vysokou účast např. Příběh zmrzliny (povídání o rodinné zmrzlinárně a lásce ke zmrzlíně), dále Senioři za volantem (praktické školení instruktora autoškoly), Idioti na plavbě kolem světa (přednáška o stavbě repliky Magalhaesovy lodi Viktorie a následná plavba kolem světa s třineckým rodákem). Oblibu mají také workshopy např. pletení levandulových paliček, drátování, výroba mýdel

8 SENIOR POINT. *Vítejte v Senior Pointu*. Online. Available at: <https://www.seniorpointy.cz/>. [viewed. 2025-06-06].

a jiné. Všichni lektori jsou z regionu, taktéž navštívená místa. Tím se snaží Knihovna Třinec ukázat krásu, zajímavá místa, kulturní bohatství a inspirativní lidi v regionu.

Nedílnou součástí aktivit třinecké knihovny je trénování paměti, které již 15 let organizuje Mgr. Dagmar Maroszová, lektorka trénování paměti III. stupně. V knihovně vede Mozkovou posilovnu (zábavné lekce trénování paměti), dochází do Klubu seniorů a do knihoven celého regionu. Dále navštěvuje místní stacionáře (Radost a Jantar) a věnuje se osobám s mentálními i fyzickými hendikepem. Účastní se mezinárodních konferencí.

Vede sekci SKIP Knihovníci-trenéři paměti a spolupracuje na přípravě každoroční Dílny knihovníků -trenérů paměti. Za dobu, kdy působí jako trenérka paměti, již odtrénovala tisíce osob a jako i dalším trenérům paměti je tato aktivita zároveň i jejím velkým koníčkem, který ji naplňuje a obohacuje. Totéž lze říct i o jejích výše uvedených kolegyních, které se věnují aktivitám pro znevýhodněné.

Tuto práci musí člověk dělat s radostí a srdcem. Milá a pozitivní zpětná vazba, to je to, co nás knihovníky motivuje, naplňuje a pohání stále vpřed, protože denně vidíme smysl a dopad naší práce. Mnoho akcí v knihovnách navštěvují i rodiče s dětmi a prarodiče s vnoučaty. Vznik nových komunit, jejich budování a posilování, mezigenerační spolupráce a mnoho dalšího, to dělá knihovnu knihovnou v dnešní uspěchané nelehké době.

Mgr. Dagmar Maroszová

Knihovna Třinec, Česká republika

e-mail: dagmar.maroszova@knihovnatrinec.cz

Vystudovala Slezskou univerzitu v Opavě, obor knihovnictví se zaměřením na veřejné knihovny komunitního typu. Od roku 2011 pracuje v Knihovně Třinec, nyní na pozici metodik pro výkon regionálních funkcí. V roce 2011 se stala certifikovanou lektorkou trénování paměti a od té doby pořádá kurzy pro veřejnost v třinecké knihovně i v knihovnách a organizacích celého regionu. Věnuje se také osobám s hendikepem, za kterými dochází do místních stacionářů. Dále připravuje aktivity pro seniory pod hlavičkou Senior Pointu, který sídlí v třinecké knihovně.

Examples of good practice activities of the State Scientific Library in Banská Bystrica for disadvantaged users / Príklady dobrej praxe aktivít Štátnej vedeckej knižnice v Banskej Bystrici pre znevýhodnených používateľov

Ivana Bičanovská

Abstract: The State Scientific Library in Banská Bystrica has long offered a wide range of cultural, social, and educational activities. The paper will present activities dedicated specifically to disadvantaged users. Using examples of good practice, we aim to demonstrate our experience working with vulnerable groups, with the goal of inspiring others and highlighting the challenges we encounter in this work.

Key words: disadvantaged groups, inclusive projects, educational events, museum, seniors, handicapped, Ukrainian citizens.

Introduction

The State Scientific Library in Banská Bystrica (hereinafter referred to as “SSL”) was founded in 1926, and since 2002, the Ministry of Culture of the Slovak Republic has been its establisher. SSL with its specialised organisational unit, the Literary and Musical Museum (hereinafter referred to as the LMM), is a cultural, informational, collecting, scientific, and educational institution in the fields of library, bibliographic, literary and museum, music and museum, cultural-educational, and publishing activities.¹ In 2022, SSL was re-certified as a research and development institution. In terms of the size of the library collection and the library, information, bibliographic, and research services provided, but also in terms of fulfilling regional and national tasks, it is the largest universal scientific library in the region of Central Slovakia.²

Strategic documents

Cultural guidelines for disadvantaged groups are defined in several documents.

The basic law for libraries is *Act No. 126/2015 Coll. on Libraries*, which sets out the basic rules for libraries in Slovakia, provides for equal access to library and information services for all, regardless of their social status, age, race, gender, religion, language, or nationality.

The Strategy for the Development of the Slovak Library Industry for the years 2015-2020 and the Strategy for the Development of Museums and Galleries until 2018, which were later replaced by the *Strategy for Culture and Creative Industry of the Slovak Republic 2030*, have been in force since 2023. The author is the Ministry of Culture of the Slovak Republic. One of its seven strategic goals, priorities, and actions is *Inclusive Culture*. The main mission is to ensure the accessibility of culture and the development of its specificities for all. The strategy states that “One of the essential features of a democratic society is the natural creation of space for the support and tolerance of diverse populations - national minorities, ethnic, marginalised, disadvantaged and vulnerable groups. All should be given the space to create, present, and participate in the culture of the whole society, while developing a culture that is authentic, understandable, and reflective of the issues and life situations that are close to their hearts.”³ The Ministry aims to make

1 MINISTERSTVO KULTÚRY SLOVENSKEJ REPUBLIKY. Úplné znenie zriaďovacej listiny Štátnej vedeckej knižnice v Banskej Bystrici. Ministerstvo kultúry SR, 2019. Online. Available at: https://svkbb.eu/wp-content/uploads/2019/01/konsolidovane_znenie_ZL_SVKBB.pdf. [viewed 2025-03-15].

2 LAUKOVÁ, Olga a kol. *Knižnica v minulosti a súčasnosti*. Štátna vedecká knižnica v Banskej Bystrici, 2014, p. 27.

3 MINISTERSTVO KULTÚRY SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Stratégia kultúry a kreatívneho priemyslu Slovenskej republiky 2030*. Online. Ministerstvo kultúry SR, 2023, p. 47. Available at: <https://strategiakultury.sk/wp-content/>

institutions as physically and informationally barrier-free as possible. Part of this objective is to get to know each other, to develop dialogue and understanding between all people.⁴ Another strategic document is the *National Programme for Active Ageing for the years 2021-2030*. The document focuses on all people actively preparing for ageing, including older people, who might be disadvantaged in any way in accessing public services or other support because of their age. It contains more than 80 measures in nine domains - areas of support for active ageing. Each year, SSL submits a report to the Ministry of Culture on the activities organised on the basis of the set objectives and measures.⁵

Spatial equipment

Since 1966, the seat of SSL has been the County House. The building underwent its last extensive reconstruction in 2005. All areas used by visitors are wheelchair accessible, and there is also a passenger lift and a wheelchair accessible toilet on the ground floor. This change has brought new opportunities to work with marginalised groups. The attic houses the Literary and Music Museum (Museum of the House of the Muses exhibition and staff areas) in addition to a Universal Study Room, Attic Gallery, meeting room, and language study room.

1. The beginnings of inclusive projects

A specific feature of our library is that since 2001, the Literary and Music Museum has been organizationally attached to SSL, which has broadened the focus of our institution to include collecting, professional, literary and museum, and music activities. If we were to start tracing the path of SSL towards systematic work with disadvantaged groups, we would go back to the years 2005-2008, when the Literary and Musical Museum joined the grant programmes of the SPP Foundation. The aim of the implemented projects was the integration of disadvantaged groups into the common and cultural life of the city and their active participation in educational events, workshops, concerts, and other social activities of the museum. The author of the whole project and its subsequent implementation is Mgr. Soňa Žabková (Šóky), PhD.

- Project *Space for All*: grant program 'Opora' – SPP Foundation, 2005;
- Project *Space without Barriers*, grant program 'Opora' – SPP Foundation, 2006, awarded the Prize of the magazine Monuments and Museums in the category Non-traditional event;
- Project *Open Space*: grant programme 'Opora' - SPP Foundation, 2007 - 2008.⁶

1.1 Space for all

Within the project, 45 events were realized for 450 different visitors (physically, mentally, visually, and otherwise handicapped inhabitants of the city and its surroundings). In particular, innovative programmes and progressive approaches were used in working with these groups. Examples include the use of art therapy, music therapy, drama therapy, bibliotherapy, movement therapy, play therapy, activity therapy, and social integration.

The objectives of the project were pursued along *two lines*. In the first line, we were able to buy and have made folk musical instruments for the exposition Folk musical instruments in Slovakia - almost 40 pieces (rapkače, húkadla, frnďzadlá, bells, whips, shepherd's trumpet, fujara, whistles, violins, shepherd's horn, drumbľa, children's sound toys, bunkoš, Orff's instrumentarium, etc.). These instruments are freely available in the exhibition for visually impaired visitors, as well as mentally and physically disabled children from special schools, orphanages, and social care institutions. Furthermore, we have supplemented our

[uploads/2023/06/Strategia_KKP_SR_2030_po_shvaleni_.pdf](#). [viewed 2025-03-15].

4 MINISTERSTVO KULTÚRY SLOVENSKEJ REPUBLIKY, ref. 3.

5 MINISTERSTVO PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Národný program aktívneho starnutia na roky 2021–2030*. Online. Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR, 2021. Available at: <https://www.mpsvr.sk/files/sk/ministerstvo/rada-vlady-slovenskej-republiky-prava-seniorov-prisposobovanie-ve-rejnych-politik-procesu-starnutia-populacie/narodny-program-aktivneho-starnutia-roky-2014-2020/narodny-program-aktivneho-starnutia-roky-2021-2030.pdf>. [viewed 2025-03-15].

6 LAUKOVÁ, ref. 2, p. 133.

two museum expositions: the Museum-Home of the Muses and Folk Musical Instruments in Slovakia with accompanying texts (descriptions of the exposition and the most important exhibits in Braille, which serve the needs of blind visitors). In addition, we had training puppets made for playing and conducting drama lessons for children and adult clients in the Puppet Salon.⁷ In the second line of the project, we carried out creative workshops with specific groups, for example: art and work education classes, music sessions for visually impaired citizens, as well as:

- **drama education lessons** using the museum's exhibition Puppet Salon - rehearsal of simple theatre scenes, free dramatization of the text, creation and rehearsal of improvised performances, puppet making, etc.;
- **literary session** - reading prose and recitation of poetry by Slovak authors in order to improve children's rhetorical skills, communication, and their own artistic expression;
- **lessons of ethical education** - forms of work that helped children solve ethical problems in life, to seek mutual understanding both concerning adults and between children with each other;
- **knowledge competitions for students of the Business Academy for Physically Disabled Youth from Slovenska Lupča**, with the intention of developing the knowledge and intellectual insight of students. For these purposes, we used the knowledge competitions of the students - the popular game Millionaire and the competition Search on panels and in showcases. In these forms, the pupils tested not only their knowledge but also their observation skills in the museum space.
- **events for alcohol and other addicted patients** - targeted cooperation with the psychiatric ward of the Roosevelt Hospital in Banská Bystrica, the Lúč Day Hospital, and the Drug Addiction Centre. The main goal was to provide inspiration for meaningful use of free time, to help change the value ladder with an orientation towards positive human, cultural, and national values.
- **music therapy** - a series of lectures and sessions of listening to music for clients of OZ Sanare Banská Bystrica.⁸

1.2 Space without barriers

In 2006, within the framework of the project 'Space without Barriers', the implementation of creative workshops continued with clients of OZ Sanare Banská Bystrica, OZ Delfin Zvolen, visually impaired citizens, pupils from a special class for mentally disabled children at the Š. Moysesa in Banská Bystrica, clients from the Social Services Home, Dolná Strieborná, Banská Bystrica. In addition to the implementation of creative workshops, the project also included an excursion and sightseeing tour for the visually impaired and blind (Bojnice Castle, Sights of Eastern Slovakia). In the autumn, full of joy, full of experiences and impressions, they began to meet for creative workshops in the premises of SSL. The most popular techniques became painting on glass, decorating various materials with serviette technique, working with clay, various paper, and other creative techniques. There was always a great mood at the workshops. In addition to the workshops, we also carried out a number of educational events in the LMM exhibitions.

The response from all the participants and other people who were involved in the project in any way was very positive. The clients who took part in the workshops found out that even marginalised groups of people in and around our city are of interest to someone. They appreciated the realization in the creative workshops, the opportunity to visit the museum and library premises, and to spend their time here in a meaningful and useful way. The visually impaired appreciated the fact that in the exposition, they could freely touch the instruments, try playing individual instruments. The author of the project considers a negative factor in the implementation of the above-mentioned projects to be the low interest of civic

7 ŽABKOVÁ, Soňa. Práca so znevýhodnenými skupinami návštevníkov v Štátnej vedeckej knižnici – Literárnom a hudobnom múzeu v Banskej Bystrici. *Stredné Slovensko 11 – spoločenské vedy. Zborník múzei Banskobystrického samosprávneho kraja*. vol.11 (2007), p. 171-172.

8 ŽABKOVÁ, ref. 7, p. 171-172.

associations, foundations, and other institutions that are dedicated to working with disabled children and clients in our city and its surroundings. The biggest problem for them was the transfer of clients from their facilities to our workplace. However, all the events were tied to the museum and library space. We had to find the clients to run the workshops ourselves and motivate them quite significantly to find the courage to get involved, to overcome barriers and prejudices. On the other hand, those who got involved have not regretted it.⁹

1.3 Open space

In the autumn of 2007, we carried out 35 different events for the 260 participants involved in the project.¹⁰ In the spring of 2008, another 15 workshops were held in cooperation with the Regional Craft Centre in Banská Bystrica. The groups (members of OZ Sanare and pupils of a special class from the Š. Moysesova Primary School) worked in textile, pottery, tinkering, and carving workshops. In the workshops, they tried working with straw, weaving carpets, knitting Easter whips, decorating Easter eggs, making Christmas ornaments, making simple wire jewellery, making wooden pots, working with clay and a potter's wheel, and other activities. The second major activity was educational excursions. Blind and partially sighted citizens visited the Bojnice Zoo, where they were given a special lecture, *'We see with our hearts'*, and a tour of the zoo. Children from special schools took part in the activity *'Our friends as we don't know them'*. Members of OZ Sanare and OZ Delfin got to know the literary monuments of the Orava region on a two-day excursion, and a special lecture *'Happiness is you'* was prepared for them at the Bojnice Zoo. The last educational excursion was a visit to the Museum of Toys and Puppetry Cultures - Modrý Kameň Castle, which was visited with a special class at the Š. Moysesova. After a tour of the exhibitions, the children played puppet theatre and made their own puppets in the museum workshop.¹¹

After the departure of the worker in 2011, who organized the above activities, the systematic work with the disadvantaged did not continue. In 2024, one-off lectures for senior citizens were organised, for example, "Tajov and its notable natives". In 2025, groups from the Social Services Home took part in the spring workshops at the LMM.

In the following text, I will present verified library activities aimed at disadvantaged groups of visitors.

2. Seniors in the library

Population ageing is a long-term trend that has been evident in Europe for several decades. This process has been driven by historically low fertility rates, increasing life expectancy, and, in some cases, migration patterns.¹² This also applies to Slovakia. Seniors make up an increasing part of the population of our republic; their number is growing every year, while in 2013, statistics indicate 733,136, and in 2023, it is 995,431 inhabitants.¹³

9 ŽABKOVÁ, ref. 7, p. 175-176.

10 We cooperated with the following institutions and facilities: the Union of the Blind and Partially Sighted of Slovakia; the Social Services Home, Dolná Strieborná Banská Bystrica; the Integrated Special Class for Multiple Disabilities at the Magurská Primary School, Banská Bystrica; the Sanare Banská Bystrica Civic Association; the Delfin Zvolen Civic Association; the Special Class for Mentally Handicapped Children at the Primary School Š. Moysesova, Banská Bystrica; Children's Integration Centre Banská Bystrica; Secondary Industrial Clothing School for Hearing Impaired Youth, Kremnica; COR - Resocialization Centre for Drug Addicts Banská Bystrica; Centre for Treatment of Drug Addictions Banská Bystrica; Day hospital Lúč Banská Bystrica; Slovak Association of Sclerosis Multiplex - SM Club Banská Bystrica; Business Academy for physically disabled youth Slovenská Lupča; OZ Art of Help Bratislava and other subjects.

11 ŽABKOVÁ, Soňa. Poohliadnutie sa za projektom otvorený priestor. *Knižničné noviny*, vol. 9 (2008), no. 2, p. 5.

12 EUROSTAT. *Ageing Europe - statistics on population developments*. Online. Available at: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Ageing_Europe_-_statistics_on_population_developments#Older_people_E2.80.94_population_overview. [viewed 2025-04-15].

13 ŠTATISTICKÝ ÚRAD SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Obyvateľstvo a charakteristika veku*. Online. Available at: https://datacube.statistics.sk/#!/view/sk/VBD_SK_WIN/as1001rs/v_as1001rs_00_00_00_sk. [viewed 2025-04-15].

As of May 30, 2025, we have nearly 800 registered senior readers in SSL. For the years 2023 and 2024, we organized 113 cultural, social, and educational activities for seniors, which were attended by a total of 1181 seniors.¹⁴ Among disadvantaged groups, they are the largest group in our country.

In addition to socio-economic factors, a significant intervening factor in assessing seniors' demands for library services is their interests, hobbies, educational needs, motivational tools, social environment, life program, abilities, lifestyle, social activity, and many other factors that must be in the librarians' optics to attract seniors in the first place.¹⁵

2.1 Computer literacy course for seniors

We have been offering the course since 2010, and the content is based on the needs of a common computer user. After mastering the elementary tasks with the computer, mouse, and keyboard, they move on to learning how to work with files, folders, and, of course, they also learn the basic concepts such as desktop, icon, or window.¹⁶ At first glance, elementary things that do not pose a problem for ordinary users, but for some of the oldest visitors of the course, are extremely difficult to understand, which requires a lot of patience on the part of the lecturer and the ability to alternatively explain the issue. In 2024, my colleague included working with the Cloud and Google Docs in the topics. In 2025, the final topic is also an introduction to Artificial Intelligence, where the trainees will encounter the challenges of our time. The lecturer is our employee, Mgr. Tomáš Albert. The meeting is usually held in May/June, 4 weeks with a frequency of 2 times a week (Tuesdays and Thursdays). The course is free of charge and requires a library card.

A significant contribution to the course is the non-commercial publication *Computer Literacy Course* (2017), which summarises all the essentials of the individual chapters of the training, as well as a series of worksheets. The publication was published as part of the BASEN project - a package of activities for seniors, and it was financially supported by the Banská Bystrica self-governing region. These documents are given to each participant at the first meeting. In recent years, we have noticed a decreasing interest of participants in our courses. In 2025, 8 seniors are attending the course, compared to 2014¹⁷, when there were even two groups of 20 seniors; this indicates a decline in interest.

With the passage of years, we can state that the level of knowledge of the course participants is increasing year by year. We can assume that this is due to a social factor - with increasing age, the computer literacy of the entire population, even the oldest ones, inevitably increases.¹⁸

2.2 Memory trainings

Memory training for active seniors is an educational program of a comprehensive nature aimed at activating the rational abilities, the goal of which is to maintain a good memory even in old age, to achieve a healthy self-esteem, as well as a sufficient degree of independence and self-sufficiency in everyday life. The theoretical basis is the scientific knowledge of the human brain. Practical exercises focusing on memory help maintain and develop seniors' rational dispositions to accept and understand new knowledge and to navigate change.¹⁹

14 Internal document, reporting table: National Programme for Active Ageing 2021–2030 – Tasks for the Ministry of Culture of the Slovak Republic – for the period 2023 and 2024

15 TUMA, Miroslav a Ivana POLÁKOVÁ. Knížnice v optike záujmu seniorov. *Knížnica*, vol. 13 (2012), no. 6, p. 15.

16 ALBERT, Tomáš. Kurzy počítačovej gramotnosti – deväťročné skúsenosti v štátnej vedeckej knižnici v Banskej Bystrici. In: Dana CHALUPEKOVÁ. *Inteligentné technológie a vzdelávanie v knižničnej praxi*, 2019, p.71.

17 ALBERT, ref. 16, p. 72.

18 MAJER, Michal. Inovatívne aktivity knižnice ako cesta k objaveniu jej ďalšieho poslania. In: Ivan OČENÁŠ. *Nové služby modernej knižnice – škola prežitia knižnice v digitálnom prostredí*, Štátna vedecká knižnica v Banskej Bystrici, 2023, p. 81.

19 ČUNDERLÍKOVÁ, Mária a Mária WIRTH. *Aktivizačný program a tréning pamäti pre seniorov*, Centrum MEMORY, n.o., 2009, p. 15.

In SSL, memory training is a popular activity not only for seniors, but also for schoolchildren and students. We have been practicing it since 2014, when two of our employees were trained thanks to the project of the Slovak Library Association 'Educated Librarians = Satisfied Visitors'. Mgr. Barbora Skubachová and Mgr. Ivana Bičanovská. The aim was to train librarians who will subsequently provide educational programmes in individual regions of Slovakia, especially for senior users. The training courses were carried out by Centrum Memory, n.o., in Bratislava, which is a training centre and a specialised facility for people with Alzheimer's disease. The courses were accredited by the Ministry of Education, Science, Research and Sport of the Slovak Republic (*Cognitive Activation of the Elderly* - 2014 and *Development of the Trainer's Potential in the Field of Cognitive Activation of the Elderly* - 2015 and 2017).

The memory training takes place in a group form (a session lasting 90 minutes) and has its own structure.²⁰ Library membership is a prerequisite for attending the training sessions. Capacity is 15 seniors per session. *Spring* and follow-up *autumn* memory training series are offered, with 10 sessions (1 x weekly). Participation is subject to a valid reader's card, and participants over 65 - 1€/meeting. Holders of disability ID cards are admitted free of charge.

In connection with the interest of seniors in training, in 2019, we have expanded our offer to include a Club for (Un)Forgetfuls, which can be attended by those interested after completing both of the aforementioned series. Club members meet once a month and continue to deepen and sharpen their individual techniques. Due to high interest, we have two groups, but even that is sometimes not enough, and we have to exceed the limits of our meeting capacity. We currently have a database of approximately 50 seniors who attend our meetings on a regular or less regular basis. Every year, we have regular participants who bring new family members, friends, or acquaintances, but some stop attending for various reasons. We end each series with the presentation of commemorative certificates and receive feedback through a questionnaire. The tutors try to keep a good mood at the meetings, so that the participants enjoy learning and training their skills, and in the process experience their smaller or bigger successes.

We also enriched our tutoring experience by preparing memory training for a blind participant. Initially, we were concerned about how we would manage to prepare the activities so that she could participate in the group sessions. We prepared the content so that we would have an alternative to the exercises for the blind participant. In 2024, we organized 51 sessions for seniors with a total of 841 participants.²¹ Currently, our oldest participant is 85 years old, and the youngest is 65. It is essential for trainers to keep learning and gaining new inspirations, and it is equally important to meet other trainers at professional forums in Slovakia and the Czech Republic. Since 2018, memory training has been carried out by one lecturer (due to maternity leave).

In the context of consolidation measures involving staff reductions and reallocation of work activities, we had to take an unpopular step in 2025. We did not include the spring and fall training series in our offerings. Participants have expressed their interest in keeping these trainings. Unfortunately, we are not able to fulfill this wish at this time.

2.2.1 Week of the Brain

It is a worldwide campaign, created in 1996, which aims to draw attention to the human brain, its activity, news from its research, and to talk about brain diseases and ways to prevent them. The main organizer of the Week of the Brain in Slovakia is the Slovak Alzheimer's Society.

20 The meeting starts with a physical warm-up, including finger gymnastics, rhythmic exercises, exercises to connect the right and left hemispheres, as well as relaxation exercises. Afterwards, we focus on mental concentration and preparation for the main part of the training. In the spring and autumn series, we devote ourselves to short presentations on the topic of the brain. We learn various memory techniques, practicing, for example, logical thinking, vocabulary, spatial orientation, short- and long-term memory, etc.

21 DOKTOROVÁ, Olga et al. *Správa o hospodárení a činnosti za rok 2024*. Online. Štátna vedecká knižnica v Banskej Bystrici, 2025. Available at: https://svkbb.eu/wp-content/uploads/2025/03/Sprava-o-cinnosti_2024.pdf. [viewed 2025-04-15].

The event takes place in March, our library has been involved in the campaign since 2014, for example, during the week we organized lectures for seniors in cooperation with the Office of Public Health: the importance of physical activity for proper brain function - our seniors are participating in a year-long research on the impact of physical activity on brain function, or lifestyle and health of the elderly. We traditionally also present sample memory training sessions for those interested in them.

In 2024, for the first time, we included a *Walk for the Brain*, inspired by a similar activity in the Czech Republic, where similar walks and marches for the brain are already organized regularly. The aim was to remind ourselves of the importance of movement for the brain. The walk included breathing exercises coupled with elements of qigong, engaging our senses, and learning how to use the loci technique to place architectural styles in precise order. We could see the satisfaction on the faces of the participants. We also prepared something for those who prefer a home-like environment and were able to borrow books from our display of memory training books in the lending area. In 2024, more than 50 books were borrowed during the week.

2.3 European Senior Citizens Academy

October is traditionally known as the month of respect for the elderly. The **town of Banská Bystrica**, which is the main organizer, organizes the *European Senior Citizens Academy (ESCA)* every year on this occasion, and in 2025, its 24th year will take place. During the month of October, various cultural institutions in the city offer varied events for seniors. The library has been one of the city's partners for 9 years. We try to come up with original activities for the seniors of our city. Every year, there is one central theme for the whole event (e.g., Unity in Diversity (2016), European Year of Cultural Heritage (2018), Giants from the Hron (2021), Discover the Treasures of Banská Bystrica (2022), 130. Anniversary of the birth of architect L. E. Hudec (2023), Rediscovered Sights of Banská Bystrica (2024). Mostly mixed groups were formed from the social facilities for the elderly, Jeseň, the Community Multifunctional Centre on Krivánská Street, and individual seniors from Banská Bystrica.

I will give a few examples of activities that have been implemented:

Experience the Book first-hand

In 2015, thanks to the efforts of Mgr. Mária Bôbová, PhD., Mgr. Barbora Skubachová (Bučková) and Mgr. Dana Chalupková, PhD. Librarium – an exposition on the history of book culture was created. Subsequently, in 2016, the Slovak Arts Council supported the project of OZ Pro Bibliothecae called *Experience the Book first-hand*. In the same year, within the framework of the ESCA, we engaged seniors in an educational activity dedicated to the history of book culture (interesting facts about writing, printing, important personalities - printers, booksellers, and librarians).

The project included creative workshops, which through fun and informative activities brought the historical as well as modern books closer. At the beginning of the meeting, the participants became engravers and illustrators. They learned about the linocut technique as a simpler form of woodcut, which was used to illustrate books in the early period of printed books. At a time when books were handwritten, scribes had to master the art of calligraphy using a quill and ink. Workshop participants learned a few strokes of Carolingian minuscule, a book and letter script used almost all over Europe from the 8th to the 12th centuries.²² At the end, we presented them with an exposition about the history of book culture - Librarium. A memory game LIBER connected with solving tasks - a memory game with pictures depicting significant elements in the history of book culture taking into account regional history (e.g. portrait of Gutenberg, Machold's signboard), after finding matching pictures in the memory game followed by a small task identical to the theme of the picture, e.g. production of own ex-libris, work of a typesetter with printing letters, exploring book bindings using mock-ups, etc. Two groups of seniors took part in the event.

In 2022, the central theme was *Discover the Treasures of Banská Bystrica*. We offered memory training with samples of unique prints from the library's collection. We started the memory training with

22 CHALUPEKOVÁ, Dana. Ako „Zažiť knihu“. *Knižničné noviny*, vol. 18 (2017), no. 1, p. 8.

a physical and cognitive warm-up, followed by a chance to learn what an ex-libris is, and to create their own to take home with them. At the end, they were treated to a guided tour of the *Preserved Heritage exhibition* in the Old and Rare Documents Study Room. They were able to see the precious documents up close, peer into them, examine the writing, and the ex-libris.

In 2023, the main theme of the Academy was the *130th anniversary of the birth of architect L. E. Hudec*. We have again prepared two memory training sessions on the topic. To start with, we warmed up with some exercises. Then our colleague Ing. arch. Rastislav Udžan, PhD. prepared an expert lecture on the life and work of Ladislav E. Hudec. Then we returned to practicing cognitive skills. We continued practicing orientation in our city. We used period postcards from our collection and a map on which the participants identified the location of buildings associated with L. Hudec's father, the builder Juraj Hudec. Finally, they tested their construction skills, concentration, and spatial perception while building with wooden blocks. They also visited the permanent exhibition dedicated to Ladislav Hudec, which is located on the 1st floor of our library. We are very pleased with the thanks and positive feedback from the Department of Social Affairs of the City Council, as well as feedback from the facilities for the elderly, which conveyed the satisfaction of the clients and staff.

2.4 Other implemented projects for seniors

To him who is not lazy, his memory will improve

In 2014, we managed to obtain funds from the Orange-Green for Seniors Foundation to purchase aids used in memory training (sensory games, iMindMap software, Happy Neuron CD, tennis balls used in physical warm-ups, office supplies).

Project BASEN (Package for seniors)

In cooperation with OZ Pro Bibliotheca, the project was supported by the Banská Bystrica self-governing region.

The following events were organized in 2017 as part of the 'package of activities': *Chew on a brain nut with us - memory training*²³ (10 sessions), *Experience the book first-hand - a workshop on the history of book culture (2 sessions)* and *Computer literacy course (8 sessions, the output was also the publication Computer Literacy Course)*. It also included two lectures related to the theme of the project. One focused on the human brain and the other on the history of books and the restoration of book bindings: *The Ingenious Human Brain* (MUDr. Ján Šulaj, PhD.) and *History of the book and its forms* (Mgr. Radovan Blaho). The aim of the project was to offer seniors a full use of time for education, relaxation, and fun activities, which we wanted to contribute to the maintenance of good vitality and mental freshness of people.

2.5 The library – a place of safety for all

In 2024, thanks to the PONTIS Foundation, which supported our project based on the results of voting in TESCO stores, the library managed to raise funds for its implementation. The project had three stages. *Creative workshops – Books Preserved Heritage*

During three sessions, the participants decorated a wooden box in the shape of a book using different techniques. The aim was to try techniques such as decoupage, craquelure for decorating, they used acrylic and patina paints, gels, and self-drying material, and thus created a box in the shape of an old book. The event was also attended by senior women interested in creating. The lecturer of the creative activities was Mgr. Jana Vranová.

Journeys of Aunt Poluša

Activity aimed at practicing reasoning skills in the form of an experiential game. Interesting meeting prepared by Mgr. Zdeněk Gloz, a memory trainer of the third grade, who came from Moravia and brought several mysterious suitcases. Each suitcase hid one country, which the participants had to discover with

²³ The project funds were used to purchase e.g. fitness bands, tennis balls, overballs, massage balls, exercise scarves, head massagers, exercise mats, balance discs, hand massage rings, bamboo sticks, gymnastic ribbons, foot massage rollers. New stimuli were also given to the lecturers thanks to the purchase of DVDs with exercises for seniors and memory games.

the help of clues. In the end, they arrived at a keyword, which they used to open the treasure chest. Two groups of seniors took part in the treasure hunt.

Experiential Painting

The third was a successful community activity attended by grandparents with their grandchildren. In cooperation with Mgr. Svetlana Poltanová from the MyArt studio they painted a collective picture step by step under her guidance. With the help of acrylic paints, embossing paste, and seashells, a picture of a sea wave was created. Young and old alike were delighted to take their artwork home.²⁴

The PONTIS Foundation also supported our next project, *Creativity for Joy*, in 2024/2025 based on a vote. Under the guidance of a tutor, two creative workshops with Christmas and Easter themes were held, attended by 15 senior women.

In the following paragraphs, we will present other activities of our library aimed at working with disadvantaged groups in consultation with our colleagues.

1. Summer IT camp

SSL has six specialised language centres, one of which is the American Centre with a consultant, Mgr. Róbert Cimer. The Centre has long been cooperating with the civic association *Hope for Children*. This association operates directly in Banská Bystrica and helps families living in marginalised communities. Starting in 2021, the American Center regularly organizes summer workshops on information technology for children from these families, ages 9 to 15. The events focus on learning the basics of computer use, as well as playful programming of robots, Lego kits, and various other components. As part of these activities, the American Center collaborates with Patrik Voštinár, PhD, from Matej Bel University in Banská Bystrica, who teaches all the workshops. The first summer IT camp for OZ *Hope for Children* was held in August 2021. During the five days, the children learned analytical thinking and programming. They used Micro:Bits, Ozobots, app and game programming, modelling for 3D printing, and tried virtual reality. At the end of the week, the feedback from the children was very positive. Children who were initially more shy and hesitant showed greater confidence in using the computer. These summer activities were replicated at the American Center in the summers of 2022, 2023, and 2024. In 2023, Camp *Hope for Kids* was also held during spring break (February 27, 2023 - March 3, 2023). In 2024, the library, in cooperation with OZ Pro Bibliothecae, also received financial support from the Slovak Arts Council for the implementation of the Summer IT Camp for schoolchildren.

2. Language Connects – Slovak course for citizens of Ukraine

As a result of the war in Ukraine, there has been a migratory wave of millions of people. The organization People in Need reports 4 million refugees in Europe for the month of March 2022, and 6.5 million by the end of May 2022. At the beginning of April 2023, the UN registered over 8.1 million refugees on European territory.²⁵ At the end of 2022, 1,456 Ukrainians had a tolerated stay in Banská Bystrica, i.e., it includes people who were granted temporary shelter.²⁶ A major challenge for them was the administrative tasks they had to face in situations related to obtaining the status of expatriate. We found that in the Banská Bystrica region, there was an extraordinary demand for Slovak language courses, many language schools were bursting at the seams, and it was extremely difficult to get a place in courses.

In cooperation with OZ Pro Bibliothecae, we decided to submit a project aimed at educating Ukrainian emigrants in Slovak as a foreign language. We were also supported by the *Healthy City Community*

24 VRANOVÁ, Jana a Ivana BIČANOVSKÁ. Knižnica miesto bezpečia pre všetkých. *Knižničné noviny*. vol. 25 (2024), no. 3, p. 9.

25 HRICOVÁ, Alena a David URBAN. *Sociální práce*. Grada. 2024.

26 ANDROVIČOVÁ, Jarmila. *Prvý rok pomoci ľuďom z Ukrajiny v Banskej Bystrici*. Online. Mreena, 2022. Available at: <https://mareena.sk/assets/images/Situa%C4%8Dn%C3%A9-anal%C3%BDzy-prv%C3%A9ho-roka-pomoci-%C4%BEu%C4%8Fom-z-Ukrajiny-v-slovensk%C3%BDch-mest%C3%A1ch/Mareena-Situacna-Analyza-A4-BanskaBystrica-WEB-Pages.pdf>. [viewed 2025-04-15].

Foundation, which we applied to for the *Cohesion* grant program, which aims to strengthen strong, healthy communities through the inclusion of Ukrainians and Ukrainian women living in our communities in the Banská Bystrica region.²⁷ Language courses were held in 2022 – 2024. The most attended course was the very first *Language Connects – a course in Slovak for citizens of Ukraine* (two groups of 20 participants). It was carried out for 10 weeks, 60-minute lessons twice a week (May - July 2022, September - November 2022). The course was led by our colleagues, experienced lecturers of the Slovak language, Mgr. Andrea Loužecká and PaedDr. Ivan Očenáš, PhD. *Conversation Wednesdays* followed in 2023, where they consolidated the knowledge they had learned. The last cycle of teaching took place in 2024, where we held an intensive language course called the *Summer School of Slovak for Ukrainians* in the summer months and the *Winter School of Slovak for Ukrainians* in the winter season. All the courses were provided free of charge for those interested.

The main objective of all projects was to provide Ukrainian expatriates with advanced knowledge of the Slovak language, which will enable them to find suitable jobs on the Slovak labour market, to increase their linguistic competence in Slovak as a foreign language, and to master standard communication situations.²⁸ As positive experiences, we can mention the size of classrooms, where we could accommodate up to 40 students, the technical equipment, and the professional equipment of lecturers. Among the negatives, we rank the cold temperature in the classrooms (energy saving) and the unavailability of a sufficient number of textbooks at our own expense; we scanned and printed the textbooks, which cost us a lot of paper and toner.²⁹

3. Other activities for disadvantaged groups

In 2022, the language study consultants held a series of Summer German language courses during the summer holidays in the German Study Room, Bc. Katarína Gregorová and English language courses for seniors at the British Centre, Bc. Mária Onderufová. In this way, they were introduced to different cultural differences, learned interesting facts about English- and German-speaking countries, and at the same time, got to know their cultures. In this way, they were introduced to different cultural differences, learned interesting facts about English- and German-speaking countries, and at the same time, got to know their cultures. The specialist study room, Music Atrium, has an interesting offer thanks to the internal project of consultant Mgr. Ingrid Guzmicka's *Percussion Touch with Music* (2017) focused on acoustic musical instruments from the African region, but also from other parts of the world, and the SPP-funded *Musical World of Distant Cultures* (2022), which aimed to expand the range of services to include ethnic instruments from different cultures. This offer was used by a group of seniors, but also by the clients of the social services home. SSL has an interactive *Science in Toys* exhibit that is visited annually by clients from social services at Horná Strieborná Street.

Conclusion

The provision of services for the disadvantaged has a firm place in libraries. It is important that we do not lag behind in this trend and remain a safe place for vulnerable groups. The text shows that the way forward should also be found in getting involved in projects through various foundations, due to most of our projects for disadvantaged groups being funded from these sources. Furthermore, it is desirable that the staff working with these groups do not stop training in working with vulnerable groups, sharing experiences with colleagues and professionals, so that our services can be as good as possible. Anyone who has worked with disadvantaged groups can certainly say that these are miraculous and enriching encounters that bring joy to both parties. I believe that I have succeeded in meeting the aim of the paper, which is to map the work of SSL in relation to vulnerable groups. I wish that the spark and zeal to help the disadvantaged groups would not be extinguished in any of us.

27 LOUŽECKÁ, Andrea. Jazyk spája – kurz slovenského jazyka pre občanov Ukrajiny. *Knižničné noviny*, vol. 23 (2022) no. 3, p. 6.

28 LOUŽECKÁ, Andrea. *Dialóg kultúr*. Štátna vedecká knižnica v Banskej Bystrici, 2024. p. 22.

29 MAJER, ref.18, p. 81.

Mgr. Ivana Bičanovská

State Scientific Library in Banská Bystrica, Slovakia;
e-mail: ivana.bicanovska@svkbb.eu

She studied political science at the Faculty of Political Sciences and International Relations and andragogy at the Faculty of Education of Matej Bel University in Banská Bystrica. Since 2010, she has been working as a librarian at the State Scientific Library in Banská Bystrica. From 2010 to 2018, she worked at the Language Study Department as a consultant and librarian in the Window of Shanghai study room and the Universal Study Room. She currently works in the Periodicals Section of the Collection Development and Processing Department. In 2014 and 2017, she completed accredited training at the MEMORY Centre (Non-Profit Organization) in Bratislava and became a memory trainer. She is involved in preparing and conducting memory training for seniors, pupils, and students. She continuously deepens her professional knowledge by participating in educational events.

Príklady dobrej praxe aktivít Štátnej vedeckej knižnice v Banskej Bystrici pre znevýhodnených používateľov

Ivana Bičanovská

Abstrakt: Štátna vedecká knižnica v Banskej Bystrici dlhodobo ponúka pestrú škálu kultúrnych, spoločenských a vzdelávacích aktivít. Príspevok predstaví aktivity, ktoré sa venujú predovšetkým znevýhodneným používateľom. Na príkladoch dobrej praxe chceme ukázať naše skúsenosti s prácou so zraniteľnými skupinami s cieľom inšpirovať, prípadne poukázať na problémy, s ktorými sa pri tejto práci stretávame. Mnohé aktivity sa nám darí realizovať aj vďaka spolupráci s OZ Pro Bibliotheca.

Kľúčové slová: znevýhodnené skupiny, inkluzívne projekty, vzdelávacie podujatia, múzeum, seniori, hendikepovaní, ukrajinskí občania.

Úvod

Štátna vedecká knižnica v Banskej Bystrici (ďalej len „ŠVK“) bola založená v roku 1926. Jej zriaďovateľom je od roku 2002 Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky. ŠVK so špecializovaným organizačným útvarom Literárnym a hudobným múzeom (ďalej len „LHM“) je kultúrnou, informačnou, zberateľskou, vedeckou a vzdelávacou inštitúciou v oblasti knižničnej, bibliografickej, literárno-múzejnej, hudobno-múzejnej, kultúrno-vzdelávacej a vydavateľskej činnosti.¹ ŠVK v roku 2022 opätovne získala osvedčenie o spôsobilosti vykonávať výskum a vývoj. Z hľadiska rozsahu knižničného fondu a poskytovaných knižničných, informačných, bibliografických a rešeršných služieb, ale tiež z hľadiska plnenia regionálnych a celoslovenských úloh je najväčšou univerzálnou vedeckou knižnicou v regióne stredného Slovenska.²

Strategické dokumenty

Usmernenia v oblasti kultúry smerujúce k znevýhodneným skupinám obyvateľov sú definované vo viacerých dokumentoch. Základným zákonom pre knižnice je *zákon č. 126/2015 Z. z. o knižniciach*, ktorý stanovuje základné pravidlá pre knižnice na Slovensku, predpokladá rovný prístup k knižnično-informačným službám pre všetkých bez ohľadu na ich sociálne postavenie, vek, rasu, pohlavie, náboženstvo, jazyk alebo národnosť.

Stratégia rozvoja slovenského knihovníctva na roky 2015 – 2020 a Stratégia rozvoja múzeí a galérií do roku 2018, ktoré boli neskôr nahradené *Stratégiou kultúry a kreatívneho priemyslu Slovenskej republiky 2030* platí od roku 2023. Autorom je Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky. Jedným z jej siedmich strategických cieľov, priorít a opatrení, na ktoré sa zameriava je *Inkluzívna kultúra*. Hlavným poslaním je zabezpečenie dostupnosti kultúry a rozvíjanie jej špecifik pre všetkých. Stratégia hovorí, o tom, že „jedným z podstatných znakov demokratickej spoločnosti je prirodzené vytváranie priestoru pre podporu a toleranciu rozmanitých skupín obyvateľstva – národnostných menšín, etnických, marginalizovaných, znevýhodnených a zraniteľných skupín. Všetci majú dostať priestor tvoriť, prezentovať a participovať na kultúre celej spoločnosti a zároveň rozvíjať kultúru, ktorá je autentická, zrozumiteľná, reflektujúca témy a životné situácie, ktoré sú im blízke.“³ Cieľom ministerstva je dosiahnuť maximálne možnú fyzickú a informačnú bezbariérovosť inštitúcií. Súčasťou tohto cieľa je aj vzájomné spoznávanie, rozvíjanie dialógu a porozumenia medzi všetkými ľuďmi.⁴

1 MINISTERSTVO KULTÚRY SLOVENSKEJ REPUBLIKY. Úplné znenie zriaďovacej listiny Štátnej vedeckej knižnice v Banskej Bystrici. Ministerstvo kultúry SR, 2019. Online. Dostupné na: https://svkbb.eu/wp-content/uploads/2019/01/konsolidovane_znenie_ZL_SVKBB.pdf. [zobrazené 2025-03-15].

2 LAUKOVÁ, Oľga a kol. *Knižnica v minulosti a súčasnosti*. Štátna vedecká knižnica v Banskej Bystrici, 2014, s. 27.

3 MINISTERSTVO KULTÚRY SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Stratégia kultúry a kreatívneho priemyslu Slovenskej republiky 2030*. Online. Ministerstvo kultúry SR, 2023, s. 47. Dostupné na: https://strategiakultury.sk/wp-content/uploads/2023/06/Strategia_KKP_SR_2030_po_shvaleni.pdf. [zobrazené 2025-03-15].

4 MINISTERSTVO KULTÚRY SLOVENSKEJ REPUBLIKY, ref. 3.

Ďalším strategickým dokumentom je *Národný program aktívneho starnutia na roky 2021 – 2030*. Dokument sa zameriava na všetky osoby aktívne sa pripravujúce na starnutie vrátane starších osôb, ktoré by z dôvodu veku mohli byť akýmkoľvek spôsobom znevýhodňované v prístupe k verejným službám či inej podpore. Obsahuje viac ako 80 opatrení v deviatich doménach – oblastiach podpory aktívneho starnutia. ŠVK každoročne odovzdáva odpočet zorganizovaných aktivít na základe stanovených cieľov a opatrení pre ministerstvo kultúry.⁵

Priestorové vybavenie

Sídlom ŠVK je od roku 1966 objekt Župného domu. Budova prešla poslednou rozsiahlou rekonštrukciou v roku 2005. Všetky priestory využívané návštevníkmi sú bezbariérové, k dispozícii máme aj osobný výťah a na prízemí bezbariérové WC. Táto zmena priniesla nové možnosti práce s marginalizovanými skupinami. V podkroví sídli Literárne a hudobné múzeum (expozícia Múzeum domov múz a priestory pre zamestnancov) aj univerzálna študovňa, Galéria v podkroví, rokovacia miestnosť a jazyková učebňa.

1. Začiatky inkluzívnych projektov

Špecifikom našej knižnice je, že od roku 2001 je k ŠVK organizačne pričlenené Literárne a hudobné múzeum, čím sa zameranie našej inštitúcie rozšírilo o zberateľskú, odbornú, literárno-múzejnú a hudobno-múzejnú činnosť. Ak by sme mali začať mapovať cestu ŠVK zameranú na systematickú prácu so znevýhodnenými skupinami, vrátili by sme sa do rokov 2005 – 2008, keď sa Literárne a hudobné múzeum zapojilo do grantových programov Nadácie SPP. Cieľom realizovaných projektov bola integrácia znevýhodnených skupín do spoločného a kultúrneho života mesta a ich aktívna účasť na výchovných podujatiach, tvorivých dielnach, koncertoch a iných spoločenských aktivitách múzea. Autorkou celého projektu a jeho následnej realizácie bola Mgr. Soňa Žabková (dnes Šóky), PhD.

- Projekt *Priestor pre všetkých*: grantový program „Opora“ – nadácia SPP, 2005;
- Projekt *Priestor bez bariér*: grantový program „Opora“ – nadácia SPP, 2006, ocenený Cenou časopisu Pamiatky a múzeá v kategórii Netradičné podujatie;
- Projekt *Otvorený priestor*: grantový program „Opora“ – nadácia SPP, 2007 – 2008.⁶

1.1. Priestor pre všetkých

V rámci projektu sa realizovalo 45 podujatí pre 450 rôznych klientov (telesne, mentálne, zrakovo a inak hendikepovaní obyvatelia mesta a okolia). Pri práci s uvedenými skupinami boli využívané najmä v tom čase inovatívne programy a progresívne prístupy. Príkladom je využívanie arteterapie, muzikoterapie, dramaterapie, biblioterapie, pohybovej terapie, terapie hrou, činnostnej terapie, sociálnej integrácie.

Ciele projektu sa plnili v *dvoch líniiach*. V prvej línii sme mohli zakúpiť a dať vyrobiť ľudové hudobné nástroje do expozície Ľudové hudobné nástroje na Slovenku – takmer 40 kusov (rapkáče, húkadlá, frndžadlá, zvonce, biče, pastierska trúba, fujara, píšťalky, husle, pastiersky roh, drumbla, detské zvukové hračky, bunkoš, Orffov inštrumentár a i). Uvedené nástroje sú voľne dostupné v expozícii pre zrakovo postihnutých návštevníkov, ale aj mentálne a telesne postihnuté deti zo špeciálnych škôl, detských domovov či ústavov sociálnej starostlivosti. Ďalej sme naše dve múzejné expozície *Múzeum – domov múz* a Ľudové hudobné nástroje na Slovenku doplnili o sprievodné texty (popis expozície a najvýznamnejších exponátov v Braillovom písme, ktoré slúžia potrebám nevidiacich návštevníkov). Okrem toho sme dali vyrobiť cvičné bábky na hranie a realizáciu hodín dramatickej výchovy pre deti a dospelých klientov v Bábkarskom salóne.⁷ V druhej línii projektu sme realizovali tvorivé dielne s konkrétnymi skupinami,

5 MINISTERSTVO PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Národný program aktívneho starnutia na roky 2021–2030*. Online. Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR, 2021. Available at: <https://www.mpsvr.sk/files/sk/ministerstvo/rada-vlady-slovenskej-republiky-prava-seniorov-prisposobovanie-verejnych-politik-procesu-starnutia-populacie/narodny-program-aktivneho-starnutia-roky-2014-2020/narodny-program-aktivneho-starnutia-roky-2021-2030.pdf>. [viewed 2025-03-15].

6 LAUKOVÁ, ref. 2, s. 133.

7 ŽABKOVÁ, Soňa. Práca so znevýhodnenými skupinami návštevníkov v Štátnej vedeckej knižnici – Literárnom

napríklad hodiny výtvarnej a pracovnej výchovy, hudobné stretnutia pre zrakovo postihnutých občanov, ale tiež:

- **hodiny dramatickej výchovy** s využitím múzejnej expozície Bábkarský salón na nácvik jednoduchých divadelných scénok, voľnú dramatizáciu textu, tvorbu a nácvik improvizovaných predstavení, výrobu bábok a pod.;
- **literárne pásma** s čítaním prózy a prednesom poézie slovenských autorov s cieľom zlepšiť rétorické schopnosti, komunikáciu a vlastný umelecký prejav detí;
- **hodiny etickej výchovy**, ktoré pomohli deťom riešiť etické problémy v živote, hľadať vzájomné porozumenie tak vo vzťahu k dospelým, ako aj medzi deťmi navzájom;
- **vedomostné súťaže pre študentov Obchodnej akadémie pre telesne postihnutú mládež zo Slovenskej Lúče** so zámerom rozvíjať vedomosti a intelektuálnu rozhladenosť študentov. Na tieto ciele sme využívali vedomostné súťaže pre žiakov – obľúbeného Milionára a súťaž Hľadaj na paneloch a vo vitrínach. Týmito formami si žiaci preverili nielen svoje vedomosti, ale aj pozorovacie schopnosti v múzejnom priestore;
- **podujatia pre alkoholovo a inak závislých pacientov** ako cieľená spolupráca s psychiatrickým oddelením Fakultnej nemocnice s poliklinikou F. D. Roosevelta v Banskej Bystrici, denným stacionárom Lúč a Centrom protidrogovej závislosti. Hlavným cieľom bolo poskytnúť inšpirácie na zmysluplné využívanie voľného času, pomôcť zmeniť hodnotový rebríček s orientáciou na pozitívne ľudské, kultúrne a národné hodnoty;
- **muzikoterapia** – cyklus prednášok a počúvania hudby pre klientov OZ Sanare Banská Bystrica.⁸

1.2. Priestor bez bariér

V roku 2006 sa v rámci projektu *Priestor bez bariér* pokračovalo v realizácii tvorivých dielní s klientmi OZ Sanare Banská Bystrica, OZ Delfin Zvolen, slabozrakými občanmi, žiakmi zo špeciálnej triedy pre mentálne postihnuté deti pri Základnej škole Š. Moyseša v Banskej Bystrici, klientmi z Domova sociálnych služieb na Dolnej Striebornej ulici v Banskej Bystrici. Okrem realizácie tvorivých dielní bola v projekte zahrnutá aj exkurzia a poznávací zájazd pre slabozrakých a nevidiacich (Bojnický zámok, Pamätníkovostný východného Slovenska). Na jeseň sa s radosťou, plní zážitkov a dojemov, začali stretávať na tvorivých dielnach v priestoroch ŠVK. Najobľúbenejšou technikou sa stala maľba na sklo, výzdoba rôznych materiálov servítkovou technikou, práca s hlinou, rôzne papierové a iné kreatívne techniky. Na tvorivých dielnach vždy vládla výborná nálada. Okrem tvorivých dielní sme realizovali množstvo náučných podujatí v expozíciách LHM.

Odozva všetkých zúčastnených a ostatných ľudí, ktorí sa akýmkoľvek spôsobom do projektu zapojili, bola veľmi kladná. Klienti, ktorí sa zapojili do tvorivých dielní, zistili, že aj o okrajové skupiny ľudí v našom meste a okolí má niekto záujem. Ocenili realizáciu v tvorivých dielnach, možnosť navštevovať priestory múzea, knižnice a tráviť tu svoj čas zmysluplne a užitočne. Zrakovo postihnutí ocenili to, že v expozícii sa mohli voľne dotýkať nástrojov, vyskúšať si hru na jednotlivé nástroje. Za negatívny faktor pri realizácii uvedených projektov považuje autorka projektu malý záujem občianskych združení, nadácií a iných inštitúcií, ktoré sa venujú práci s hendikepovanými deťmi a klientmi v našom meste a okolí. Najväčší problém im spôsoboval presun klientov z ich zariadení na naše pracovisko. Všetky podujatia však boli viazané na múzejný a knižničný priestor. Klientov na realizáciu tvorivých dielní sme si museli nájsť sami a dosť výrazným spôsobom ich motivovať, aby našli odvahu zapojiť sa, prekonať bariéry a predsudky. Na druhej strane, tí čo sa zapojili, neofutovali.⁹

a hudobnom múzeu v Banskej Bystrici. *Stredné Slovensko 11 – spoločenské vedy. Zborník múzeí Banskobystrického samosprávneho kraja*. roč.11 (2007), s. 171-172.

8 ŽABKOVÁ, ref. 7, p. 171-172.

9 ŽABKOVÁ, ref. 7, p. 175-176.

1.3. Otvorený priestor

Na jeseň v roku 2007 sme zrealizovali 35 rôznych podujatí pre 260 zapojených účastníkov projektu.¹⁰ Z toho na jar 2008 ďalších 15 tvorivých dielní v spolupráci s Regionálnym centrom remesiel v Banskej Bystrici. Skupiny (členovia OZ Sanare a žiaci špeciálnej triedy zo ZŠ Š. Moysesa) sa realizovali v textilnej, hrnčiarskej, drotárskej a rezbárskej dielni. V dielnach si vyskúšali prácu so slamou, tkanie kobercov, pletenie veľkonočných korbáčov, zdobenie veľkonočných vajčiek, výrobu vianočných ozdôb, výrobu jednoduchých drôtených šperkov, výrobu drevených varešiek, prácu s hlinou a hrnčiarskym kruhom a iné aktivity. Druhou významnou aktivitou boli náučné exkurzie. Nevidiaci a slabozrakí občania navštívili ZOO Bojnice, kde im bola určená špeciálna prednáška *Vidíme ich srdcom* a prehliadka zoologickej záhrady. Deťom zo špeciálnych škôl bola určená aktivita *Naši priatelia ako ich nepoznáme*. Členovia OZ Sanare a OZ Delfin spoznávali literárne pamiatky oravského regiónu na dvojdnovej exkurzii, v ZOO Bojnice im bola pripravená špeciálna prednáška *Šťastie si ty*. Poslednou náučnou exkurziou bola návšteva Múzea hračiek a bábkarských kultúr na hrade Modrý Kameň, ktoré navštívili so špeciálnou triedou pri ZŠ Š. Moysesa. Po prehliadke expozícií si deti zahrali bábkové divadlo a vyrobili si vlastné bábkы v múzejnej dielni.¹¹

Po odchode zamestnankyne v roku 2011, ktorá organizovala uvedené aktivity, sa v systematickej práci so znevýhodnenými nepokračovalo. V roku 2024 sa organizovali jednorazové prednášky pre seniorov, napríklad *Tajov a jeho významní rodáci*. V roku 2025 sa na jarných tvorivých dielnach v LHM zúčastnili skupinky z domova sociálnych služieb.

V ďalšej časti príspevku predstavíme osvedčené aktivity knižnice zamerané na znevýhodnené skupiny návštevníkov.

2. Seniori v knižnici

Starnutie obyvateľstva je dlhodobý trend, ktorý je v Európe zrejмый už niekoľko desaťročí. Tento proces je poháňaný historicky nízkou pôrodnosťou, zvyšujúcou sa strednou dĺžkou života a v niektorých prípadoch aj migračnými vzorcami.¹² Platí to aj pre územie Slovenska. Seniori tvoria čoraz väčšiu časť obyvateľstva našej republiky, ich počet stúpa každý rok. V roku 2013 štatistiky uvádzali 733 136, v roku 2023 to bolo 995 431 obyvateľov.¹³

V ŠVK evidujeme k 30. 5. 2025 takmer 800 registrovaných čitateľov v seniorskom veku. Za roky 2023 a 2024 sme pre seniorov zorganizovali spolu 113 kultúrno-spoločenských a vzdelávacích aktivít, na ktorých sa zúčastnilo 1181 seniorov.¹⁴ Spomedzi znevýhodnených skupín sú u nás najpočetnejšou skupinou.

10 Spolupracovali sme s týmito inštitúciami, resp. zariadeniami: Únia nevidiacich a slabozrakých Slovenska; Domov sociálnych služieb, Dolná Strieborná, Banská Bystrica; Integrovaná špeciálna trieda pre viacnásobné postihnutie pri Základnej škole na Magurskej ulici, Banská Bystrica; Občianske združenie Sanare Banská Bystrica; Občianske združenie Delfín Zvolen; Špeciálna trieda pre mentálne postihnuté deti pri Základnej škole Š. Moysesa, Banská Bystrica; Detské integračné centrum Banská Bystrica; Stredná priemyselná škola odevná pre sluchovo postihnutú mládež, Kremnica; COR – resocializačné centrum pre drogovu závislých Banská Bystrica; Centrum pre liečbu drogových závislostí Banská Bystrica; Denný stacionár Lúč Banská Bystrica; Slovenský zväz Sclerosis Multiplex – Klub SM Banská Bystrica; Obchodná akadémia pre telesne postihnutú mládež Slovenská Lupča; OZ Umenie pomoci Bratislava a ďalšie subjekty.

11 ŽABKOVÁ, Soňa. Poohliadnutie sa za projektom otvorený priestor. *Knižničné noviny*, roč. 9 (2008), č. 2, s. 5.

12 EUROSTAT. *Ageing Europe – statistics on population developments*. Online. Dostupné na: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Ageing_Europe_-_statistics_on_population_developments#Older_people_E2.80.94_population_overview. [zobrazené 2025-04-15].

13 ŠTATISTICKÝ ÚRAD SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Obyvateľstvo a charakteristika veku*. Online. Dostupné na: https://datacube.statistics.sk/#!/view/sk/VBD_SK_WIN/as1001rs/v_as1001rs_00_00_00_sk. [zobrazené 2025-04-15].

14 Interný dokument, odpočtová tabuľka: Národný program aktívneho starnutia na roky 2021 – 2030 – úlohy pre MK SR za obdobie rokov 2023 a 2024.

Výrazným intervenčným faktorom posudzovania nárokov seniorov na knižničné služby sú okrem sociálno-ekonomických činiteľov ich záujmy, záľuby, edukačné potreby, motivačné nástroje, sociálne prostredie, životný program, schopnosti, životný štýl, spoločenská aktivita a mnohé ďalšie faktory, ktoré musia byť v optike pracovníkov knižníc, aby seniorov vôbec upútali.¹⁵

2.1. Kurz počítačovej gramotnosti pre seniorov

Kurz ponúkame od roku 2010, náplň vyplýva z potrieb bežného používateľa výpočtovej techniky. Po zvládnutí elementárnych úkonov s počítačom, myšou a klávesnicou prechádzajú k práci so súborní, priečinkami a, samozrejme, ozrejmiť si aj základné pojmy ako pracovná plocha, ikona či okno.¹⁶ Na prvý pohľad elementárne veci, ktoré bežným užívateľom nerobia problém, ale pre niektorých najstarších návštevníkov kurzu sú mimoriadne náročné na pochopenie, čo zo strany prednášajúceho vyžaduje veľkú trpezlivosť a schopnosť alternatívne vysvetliť danú problematiku. V roku 2024 zaradil kolega do tém aj prácu s cloudom, Dokumentmi Google. V roku 2025 je záverečnou témou aj uvedenie do problematiky umelej inteligencie, kde sa frekventanti stretnú s výzvami súčasnosti. Lektorom je náš zamestnanec Mgr. Tomáš Albert. Stretnutie sa zvyčajne koná v mesiacoch máj/jún, štyri týždne s frekvenciou dvakrát týždenne (utorok a štvrtok). Podmienkou účasti je čitateľský preukaz, kurz je bezplatný.

Výrazným prínosom v rámci kurzu je aj nepredajná publikácia *Kurz počítačovej gramotnosti* (2017), ktorá sumarizuje všetko podstatné z jednotlivých kapitol vzdelávania, a tiež séria pracovných listov. Publikácia bola vydaná ako súčasť projektu BASEN – balíček aktivít pre seniorov, vydanie publikácie finančne podporil Banskobystrický samosprávny kraj. Tieto dokumenty dostáva každý účastník na prvom stretnutí. Ostatné roky sme zaznamenali klesajúci záujem účastníkov o naše kurzy. V roku 2025 navštevujú kurz ôsmi seniori, v porovnaní s rokom 2014¹⁷, keď boli otvorené dokonca dve skupiny po 20 seniorov, to značí úbytok záujmu.

S odstupom rokov môžeme skonštatovať, že úroveň znalostí účastníkov kurzov medziročne narastá. Môžeme sa domnievať, že je to dané spoločenským faktorom – so zvyšujúcim sa vekom sa nevyhnutne zvyšuje počítačová gramotnosť celej populácie, aj tej najstaršej.¹⁸

2.2. Tréningy pamäti

Tréning pamäti pre aktívnych seniorov je vzdelávací program komplexného charakteru, zameraný na aktivizáciu rozumových schopností, cieľom ktorého je udržať dobrú pamäť aj vo vyššom veku, dosiahnuť zdravé sebadovedie, ako aj dostatočný stupeň nezávislosti a sebaistočnosti v každodennom živote. Teoretickým východiskom sú vedecké poznatky o ľudskom mozgu. Praktickými cvičeniami zameranými na pamäť sa udržiavajú a rozvíjajú rozumové dispozície seniorov, schopnosti prijímať nové vedomosti a porozumieť im, ako aj orientovať sa v zmenách.¹⁹

V ŠVK je tréning pamäti populárnou aktivitou nielen pre seniorov, ale aj pre žiakov a študentov. Praktizujeme ju od roku 2014, keď boli vyškolené naše dve kolegyně vďaka projektu Slovenskej asociácie knižníc *Vzdelaní knihovníci = spokojní návštevníci*: Mgr. Barbora Skubachová a Mgr. Ivana Bičanovská. Cieľom projektu bolo zaškoliť knihovníkov, ktorí budú následne zabezpečovať vzdelávacie programy v jednotlivých krajoch Slovenska, najmä pre používateľov v seniorskom veku. Vzdelávacie kurzy realizovalo Centrum Memory, n. o., v Bratislave, ktoré je školiacim pracoviskom a zároveň špecializovaným zariadením pre ľudí s Alzheimerovou chorobou. Kurzy boli akreditované Ministerstvom, školstva, vedy, výskumu a športu SR (*Kognitívna aktivizácia seniorov – 2014 a Rozvoj trénerského potenciálu v oblasti kognitívnej aktivizácie seniorov – 2015 a 2017*).

15 TUMA, Miroslav a Ivana POLÁKOVÁ. Knižnice v optike záujmu seniorov. *Knižnica*, roč. 13 (2012), č. 6, s. 15.

16 ALBERT, Tomáš. Kurzy počítačovej gramotnosti – deväťročné skúsenosti v štátnej vedeckej knižnici v Banskej Bystrici. In: Dana CHALUPEKOVÁ. *Inteligentné technológie a vzdelávanie v knižničnej praxi*, 2019, s.71.

17 ALBERT, ref. 16, s. 72.

18 MAJER, Michal. Inovatívne aktivity knižnice ako cesta k objaveniu jej ďalšieho poslania. In: Ivan OČENÁŠ. *Nové služby modernej knižnice – škola prežitia knižnice v digitálnom prostredí*, Štátna vedecká knižnica v Banskej Bystrici, 2023, s. 81.

19 ČUNDERLÍKOVÁ, Mária a Mária WIRTH. *Aktivizačný program a tréning pamäti pre seniorov*, Centrum MEMORY, n.o., 2009, s. 15.

Tréning pamäti prebieha skupinovou formou (stretnutie v trvaní 90 minút) a má svoju štruktúru.²⁰ Podmienkou účasti na tréningoch je členstvo v knižnici. Kapacita je 15 seniorov na jedno stretnutie. V ponuke sú *jarné* a nadväzujúce *jesenné* série trénovania pamäti s dotáciou 10 stretnutí (raz týždenne). Podmienkou účasti je platný čitateľský preukaz a účastníci nad 65 rokov (1 €/stretnutie). Majitelia preukazu ZŤP majú vstup zdarma.

V súvislosti so záujmom seniorov o tréningy sme v roku 2019 rozšírili ponuku o *Klub (ne)zábudlivcov*, ktorý môžu záujemcovia navštevovať po absolvovaní oboch spomínaných sérií. Členovia klubu sa stretávajú jedenkrát mesačne a pokračujú v prehlbovaní a cibrení jednotlivých techník. Pre veľký záujem máme dve skupiny, aj to však niekedy nestačí a musíme prekročiť limity našej kapacity stretnutia. V súčasnosti máme databázu približne 50 seniorov, ktorí sa pravidelne či menej pravidelne zúčastňujú na našich stretnutiach. Každý rok sa nám stane, že stáli účastníci privedú nových členov z rodiny, kamarátov či známych, a niektorí zas prestanú kurzy z rôznych dôvodov navštevovať. Každú sériu končíme odovzdávaním pamätných osvedčení a dostávame spätnú väzbu prostredníctvom dotazníka. Snahou lektoriek je udržiavať na stretnutiach dobrú náladu, aby účastníci mali radosť z učenia a trénovania svojich schopností a pri tom zažívali svoje menšie či väčšie úspechy.

Našu lektorskú skúsenosť sme obohatili i o prípravu tréningov pamäti pre nevidiacu účastníčku. Spočiatku sme mali obavy, ako zvládneme pripraviť aktivity tak, aby sa mohla zúčastniť na skupinových stretnutiach. Obsahovú náplň sme prispôbili tak, aby sme k cvičeniam mali i alternatívu pre nevidiacu účastníčku. V roku 2024 sme zorganizovali pre seniorov 51 stretnutí spolu s 841 účastníkmi.²¹ V súčasnosti má naša najstaršia účastníčka 85 rokov, najmladšia 65. Nevyhnutnosťou pre lektorky je neustále vzdelávanie a nabieranie nových inšpirácií, rovnako dôležité je stretávanie s inými trénermi na odborných fórach na Slovensku i v Čechách. Od roku 2018 vykonáva tréningy pamäti jedna lektorka (z dôvodu materskej dovolenky).

V súvislosti s konsolidáčnymi opatreniami, ktoré sa týkali zníženia počtu zamestnancov a prerozdelenia pracovných činností, sme v roku 2025 museli pristúpiť k nepopulárnemu kroku. Do ponuky sme nezaradili jarnú ani jesennú sériu tréningov. Účastníci vyslovili svoj záujem o ponechanie týchto tréningov, žiaľ, toto želanie im v súčasnosti nemôžeme splniť.

2.2.1. Týždeň mozgu

Je celosvetová kampaň, ktorá vznikla v roku 1996. Jej cieľom je upriamiť pozornosť na ľudský mozog, jeho činnosť, novinky z jeho výskumu, hovoriť o ochoreniach mozgu a spôsoboch prevencie proti nim. Hlavným organizátorom Týždňa mozgu na Slovensku je Slovenská Alzheimerova spoločnosť.

Podujatie prebieha v marci, do kampane sa naša knižnica zapája už od roku 2014. Počas týždňa sme napríklad organizovali v spolupráci s Úradom verejného zdravotníctva prednášky pre seniorov: *Význam pohybovej aktivity pre správnu funkciu mozgu* (naši seniori sa zúčastňujú na ročnom výskume vplyvu pohybovej aktivity na mozgové funkcie) alebo *Životný štýl a zdravie seniorov*. Spolu s podujatím tradične uvádzame aj ukázkové hodiny tréningov pamäti pre záujemcov.

V roku 2024 sme prvýkrát zaradili do programu aj *Prechádzku pre mozog*. Inšpirovali sme sa obdobnou aktivitou v Čechách, kde podobné prechádzky a pochody za mozog organizujú už pravidelne. Cieľom bolo pripomenúť si dôležitosť pohybu pre mozog. Súčasťou prechádzky boli i dychové cvičenia spojené s prvkami čchi-kungu, zapájanie zmyslov a pomocou techniky loci osvojenie architektonických slohov v presnom poradí. Na tvárach účastníkov sme videli spokojnosť. Pripravili sme niečo aj pre záujemcov, ktorí uprednostňujú domáce prostredie a mohli si vypožičať knihy z našej výstavky kníh na trénovanie pamäti v priestoroch požičovne. V roku 2024 si počas týždňa vypožičali viac ako päťdesiat kníh.

20 Stretnutie sa začína fyzickou rozcvičkou, zahŕňa aj prstovú gymnastiku, rytmické cvičenia, cviky na prepájanie pravej a ľavej hemisféry, ale aj relaxačné cvičenia. Následne sa venujeme mentálnej koncentrácii a príprave na hlavnú časť tréningu. V jarnej a jesennej sérii sa venujeme krátkym prezentáciám na tému mozog. Učíme sa rôzne pamäťové techniky, precvičujeme napríklad logické myslenie, slovnú zásobu, priestorovú orientáciu, krátkodobú a dlhodobú pamäť a podobne.

21 DOKTOROVÁ, Olga et al. *Správa o hospodárení a činnosti za rok 2024*. Online. Štátna vedecká knižnica v Banskej Bystrici, 2025. Dostupné na: https://svkbb.eu/wp-content/uploads/2025/03/Sprava-o-cinnosti_2024.pdf. [zobrazené 2025-04-15].

2.3. Akadémia európskeho seniora

Október poznáme tradične ako mesiac úcty k starším. Mesto Banská Bystrica, ktoré je hlavným organizátorom, pri tejto príležitosti organizuje každoročne *Akadémiu európskeho seniora* (ďalej AES), v roku 2025 sa uskutoční už jej 24. ročník. Počas mesiaca október ponúkajú rôzne kultúrne inštitúcie v meste pestré podujatia určené pre seniorov. Jedným z partnerov mesta je už 9 rokov aj ŠVK. Pre seniorov nášho mesta sa snažíme vymyslieť originálne aktivity. Každý rok býva jedna ústredná téma celého podujatia (napr. Jednota v rozmanitosti (2016), Európsky rok kultúrneho dedičstva (2018), Velikáni od Hrona (2021), Objavte poklady Banskej Bystrice (2022), 130. výročie narodenie architekta L. E. Hudeca (2023), Znovuobjavené pamätihodnosti Banskej Bystrice (2024). Väčšinou sa vytvorili zmiešané skupinky zo sociálnych zariadení pre seniorov Jeseň, Komunitného multifunkčného centra na Krivánskej ulici a jednotlivcov z Banskej Bystrice. Uvediem niekoľko príkladov zrealizovaných aktivít:

Zaži knihu na vlastnej koži

V roku 2015 vzniklo vďaka úsiliu Mgr. Márie Bóbovej, PhD., Mgr. Barbory Skubachovej Bučkovej a Mgr. Dany Chalupekovej, PhD., Librarium – expozícia o dejinách knižnej kultúry. Následne v roku 2016 podporil Fond na podporu umenia projekt OZ Pro Bibliothecae pod názvom *Zaži knihu na vlastnej koži*. V rovnakom roku sme v rámci AES zapojili seniorov do vzdelávacej aktivity venovanej dejinám knižnej kultúry (zaujímavosti o písomníctve, kníhtlačí, významných osobnostiach – tlačiaroch, kníhkupcoch a knihovníkoch).

Súčasťou projektu boli tvorivé dielne, ktoré prostredníctvom zábavných a poučných aktivít priblížili historickú, ale aj modernú knihu. V úvode stretnutia sa účastníci stali rytcami a ilustrátormi. Spoznali linoryteckú techniku ako jednoduchšiu formu drevorytu, ktorá sa na ilustráciu kníh používala v počiatočnom období tlačených kníh. V čase, keď boli knihy písané rukou, museli pisári ovládať umenie kaligrafie za pomoci brka a tušu. Účastníci tvorivých dielní sa učili niekoľko ťahov karolínskej minuskuly, knižného a listinného písma používaného takmer v celej Európe od 8. do 12. storočia.²² Na záver sme im predstavili expozíciu o dejinách knižnej kultúry Librarium.

Pexeso LIBER spojené s riešením úloh – pexeso s obrázkami zobrazujúcimi významné prvky v dejinách knižnej kultúry s prihliadnutím na regionálne dejiny (napr. portrét Gutenberga, macholdovský vývesný štít), po nájdení zhodných obrázkov nasleduje malá úloha zhodná s témou obrázka, napr. výroba vlastného exlibrisu, práca sadzača s tlačiarenskými písmenami, poznávanie knižných väzieb prostredníctvom ukážkových makiet a pod. Podujatia sa zúčastnili dve skupiny seniorov.

V roku 2022 bolo ústrednou témou *Objavte poklady Banskej Bystrice*. Záujemcom sme ponúkli tréningy pamäti s ukážkami jedinečných tlačí z fondu knižnice. Tréning pamäti sme začali fyzickou a kognitívnou rozcvičkou, následne sa záujemcovia dozvedeli, čo je exlibris a mali možnosť vytvoriť si svoj vlastný, ktorý si zobrali so sebou domov. Na záver ich čakala komentovaná výstava *Uchované dedičstvo v priestore* študovne starých a vzácných dokumentov. Zblízka si mohli prezrieť vzácne dokumenty, nazrieť do nich, preskúmať písmo i exlibrisy.

V roku 2023 bola hlavná téma akadémie *130. výročie narodenie architekta L. E. Hudeca*. K téme sme pripravili opäť dva tréningy pamäti. Na úvod sme sa zahrali rozcvičkou. Následne si náš kolega Ing. arch. Rastislav Udžan, PhD., pripravil odbornú prednášku o živote a diele Ladislava E. Hudeca. Následne sme sa vrátili k precvičovaniu kognitívnych schopností. Pokračovali sme precvičovaním orientácie v našom meste. Využili sme pri tom dobové pohľadnice z nášho fondu a mapku, na ktorej účastníci určovali polohu budov spájaných s otcom L. Hudeca – staviteľom Jurajom Hudecom. Na záver si vyskúšali svoje konštrukčné schopnosti, sústredenie a priestorové vnímanie pri stavbách z drevených kociek. Navštívili i stálu výstavu venovanú Ladislavovi Hudecovi v našej knižnici. Veľmi nás teší poďakovanie a pozitívne ohlasy z odboru sociálnych vecí mestského úradu a aj spätná väzba od zariadení pre seniorov, ktoré nám tlmočili spokojnosť klientov a zamestnancov.

2.4. Ďalšie zrealizované projekty pre seniorov

Komu sa nelení, tomu sa pamäť zdokonalí

V roku 2014 sa nám podarilo získať z Nadácie Orange – Zelená pre seniorov finančné prostriedky na nákup pomôcok využívaných pri tréningoch pamäti (zmyslové hry, softvér iMindMap, CD Happy

22 CHALUPEKOVÁ, Dana. Ako „Zažiť knihu“. *Knižničné noviny*, roč. 18 (2017), č. 1, s. 8.

Neuron, tenisové loptičky používané pri fyzickej rozcvičke, kancelárske potreby).
Projekt BASEN (Balíček pre seniorov)

V spolupráci s OZ Pro Bibliotheca projekt podporil Banskobystrický samosprávny kraj. V rámci „balíčka aktivít“ sa v roku 2017 zorganizovali nasledujúce podujatia: *Lúskajte s nami mozgový oriešok* – tréningy pamäti²³ (10 stretnutí), *Zaži knihu na vlastnej koži* – workshop venovaný dejinám knižnej kultúry (2 stretnutia) a *Kurz počítačovej gramotnosti* (8 stretnutí, výstupom bola aj publikácia Kurz počítačovej gramotnosti). Súčasťou boli aj dve prednášky súvisiace s témou projektu. Jedna bola zameraná na ľudský mozog a druhá na históriu kníh a reštaurovanie knižných väzieb: *Geniálny ľudský mozog* (MUDr. Ján Šulaj, PhD.) a *História knihy a jej podoby* (Mgr. Radovan Blaho). Cieľom projektu bolo ponúknuť seniorom plnohodnotne využitý čas na vzdelávanie, oddychové a zábavné aktivity, čím sme chceli prispieť k udržaniu ich dobrej vitality a duševnej sviežosti.

2.5. Knižnica – miesto bezpečia pre všetkých

V roku 2024 vďaka Nadácii PONTIS, ktorá na základe výsledkov hlasovania v predajniach TESCO podporila náš projekt, sa knižnici podarilo získať finančné prostriedky na jeho realizáciu. Projekt mal tri etapy.

Tvorivé dielne: Knihy – uchované dedičstvo

Účastnícky počas troch stretnutí zdobili rôznymi technikami drevenú škatuľku v tvare knihy. Cieľom bolo vyskúšať techniky ako dekupáž, krakelovanie, na zdobenie zas využili akrylové a patinovací farby, gély, samoschnúcu hmotu a vytvorili tak škatuľku na spôsob starej knihy. Podujatia sa zúčastnili aj seniorky so záujmom o tvorenie. Lektorkou tvorivých aktivít bola Mgr. Jana Vranová.

Cesty tetky Poluše

Aktivita zameraná na precvičovanie rozumových schopností formou zážitkovej hry. Zaujímavé stretnutie si pripravil Mgr. Zdeněk Gloz, tréner pamäti III. stupňa, ktorý prišiel z Moravy a doniesol niekoľko záhadných kufrov. Každý kufr skrýval jednu krajinu, ktorú pomocou indícií mali účastníci odhaliť. Na záver sa dopracovali ku kľúčovému slovu, pomocou ktorého otvorili truhlicu s pokladom. Hľadania pokladu sa zúčastnili dve skupinky seniorov.

Zážitkové maľovanie

Tretou etapou bola vydaná komunitná aktivita, ktorej sa zúčastnili starí rodičia so svojimi vnúčatami. V spolupráci s Mgr. art. Svetlanou Poltanovou z ateliéru MyArt si krok po kroku pod jej vedením namalovali jeden spoločný obraz. S pomocou akrylových farieb, reliéfnej pasty a mušlí vznikol obraz morskej vlny. Malí i veľkí si s radosťou odnášali svoje výtvarné diela domov.²⁴

Nadácia PONTIS na základe hlasovania podporila v roku 2024/2025 aj náš ďalší projekt *Kreativita pre radosť*. Pod vedením lektorky sa uskutočnili dve tvorivé dielne s vianočnou a veľkonočnou tematikou, zúčastnilo sa na ich 15 senioriek.

1. Letný IT tábor

ŠVK má šesť špecializovaných jazykových centier, jedným z nich je Americké centrum s kolzultantom Mgr. Róbertom Cimerom. Centrum dlhodobo spolupracuje s občianskym združením Nádej deťom. Toto združenie pôsobí priamo v Banskej Bystrici a pomáha rodinám, ktoré žijú v marginalizovaných komunitách. Od roku 2021 Americké centrum pravidelne organizuje letné workshopy zamerané na informačné technológie práve pre deti z týchto rodín vo veku od 9 do 15 rokov. Podujatia sú zamerané na

23 Z finančných prostriedkov projektu boli zakúpené napr. posilňovacie gumené loptičky, tenisové loptičky, overbally, masážne lopty, šatky na cvičenie, masážne pomôcky na hlavy, rohože na cvičenie, balančné body, masážne krúžky na ruky, bambusové palice, gymnastické stuhý, masážne valčeky na chodidlá. Nové podnety získali lektorky aj vďaka zakúpeným DVD nosičom s cvikmi pre seniorov a pamäťovými hrami.

24 VRANOVÁ, Jana a IVANA BIČANOVSKÁ. Knižnica miesto bezpečia pre všetkých. *Knižničné noviny*. roč. 25 (2024), č. 3, s. 9.

osvojenie základov práce s počítačom, ale aj na hravé programovanie robotov, lego stavebníc a rôznych iných súčiastok. V rámci týchto aktivít Americké centrum spolupracuje s PaedDr. Patrikom Voštinárom, PhD., z Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, ktorý lektoruje všetky workshopy. Prvý letný IT tábor pre OZ Nádej deťom sa konal v auguste 2021. Počas piatich dní sa deti učili analyticky myslieť a programovať. Využívali na to micro:bity, ozoboty, programovanie aplikácií a hier, modelovanie pre 3D tlač a vyskúšali si aj virtuálnu realitu. Spätná väzba od detí na záver týždňa bola veľmi pozitívna. Deti, ktoré boli zo začiatku hanblivejšie a váhavé, preukázali vyššie sebedomie pri práci s počítačom. Tieto letné aktivity boli v Americkom centre replikované aj v lete v rokoch 2022, 2023 a 2024. V roku 2023 sa konal tábor pre Nádej deťom aj počas jarných prázdnin (27. 2. 2023 – 3. 3. 2023). V roku 2024 knižnica v spolupráci s OZ Pro Bibliothecae získala na realizáciu letného IT tábora pre školákov aj finančnú podporu z Fondu na podporu umenia.

2. Jazyk spája – kurz slovenčiny pre občanov Ukrajiny

V dôsledku vojnového konfliktu na Ukrajine došlo k migračnej vlne miliónov ľudí. Organizácia človek v tiesni uvádza štyri milióny utečencov v Európe za mesiac marec 2022 a 6,5 milióna koncom mája 2022. Začiatkom apríla 2023 evidovala OSN na európskom území vyše 8,1 milióna utečencov.²⁵ Na konci roka 2022 malo v Banskej Bystrici 1456 obyvateľov Ukrajiny tolerovaný pobyt, t. j. ľudí, ktorým bolo poskytnuté dočasné útočisko.²⁶ Veľkými výzvami pre nich boli administratívne úkony, ktorým museli čeliť v situáciách súvisiacich so získaním statusu odídencu. Zistili sme, že v Banskobystrickom kraji je mimoriadny dopyt po kurzoch slovenského jazyka, mnohé jazykové školy praskali vo švíkoch a bolo mimoriadne náročné získať miesto v kurzoch.

V spolupráci s OZ Pro Bibliothecae sme sa rozhodli podať projekt, ktorý bol zameraný na vzdelávanie ukrajinských odídencom v slovenčine ako v cudzom jazyku. Podporila nás aj komunitná nadácia *Zdravé mesto*, ktorú sme požiadali o grantový program *Súdržnosť*, ktorého cieľom bolo posilniť silné, zdravé komunity prostredníctvom začleňovania Ukrajincov a Ukrajinek žijúcich v našich komunitách v Banskobystrickom kraji.²⁷ Jazykové kurzy prebiehali v rokoch 2022 – 2024. Najnavštevovanejším kurzom bol hneď prvý *Jazyk spája – kurz slovenčiny pre občanov Ukrajiny* (dve skupiny po 20 účastníkov). Realizoval sa 10 týždňov po 60-minútových vyučovacích hodinách dvakrát týždenne (máj – júl 2022, september – november 2022). Kurz viedli naši kolegovia, skúsení lektori slovenského jazyka Mgr. Andrea Loužecká a PaedDr. Ivan Očenáš, PhD. V roku 2023 nasledovali *Konverzačné stredy*, kde si naučené vedomosti upevňovali. Posledný cyklus výučby prebehol v roku 2024, kde sme v letných mesiacoch uskutočnili intenzívny jazykový kurz pod názvom *Letná škola slovenčiny pre Ukrajincov* a v zimnom období *Zimná škola slovenčiny pre Ukrajincov*. Všetky kurzy sme poskytovali pre záujemcov zdarma.

Hlavným cieľom všetkých projektov bolo poskytnúť ukrajinským odídencom pokročilé vedomosti zo slovenského jazyka, ktoré im umožnia nájsť si vhodné pracovné pozície na slovenskom trhu práce, zvýšiť jazykové kompetencie v slovenskom jazyku ako v cudzom jazyku a zvládnuť štandardné komunikačné situácie.²⁸ Ako pozitívne skúsenosti môžeme uviesť veľkosť učební, v ktorých sme mohli prijať až 40 študentov, technické vybavenie, odborná vybavenosť lektorov. Medzi negatíva radíme pocitový chlad v učebniach (šetrenie energií) a nedostupnosť dostatočného počtu učebníc. Na vlastné náklady sme učebnice skenovali a tlačili, čo nás stálo množstvo papiera a tonera.²⁹

25 HRICOVÁ, Alena a David URBAN. *Sociální práce*. Grada, 2024.

26 ANDROVIČOVÁ, Jarmila. *Prvý rok pomoci ľuďom z Ukrajiny v Banskej Bystrici*. Online. Mreena, 2022. Dostupné na: <https://mareena.sk/assets/images/Situa%C4%8Dn%C3%A9A9-anal%C3%BDzy-prv%C3%A9ho-roka-pomoci-%C4%BEu%C4%8Fom-z-Ukrajiny-v-slovensk%C3%BDch-mest%C3%A1ch/Mareena-Situacna-Analyza-A4-BanskaBystrica-WEB-Pages.pdf>. [zobrazené 2025-04-15].

27 LOUŽECKÁ, Andrea. *Jazyk spája – kurz slovenského jazyka pre občanov Ukrajiny*. *Knižničné noviny*, roč. 23 (2022) č. 3, č. 6.

28 LOUŽECKÁ, Andrea. *Dialóg kultúr*. Štátna vedecká knižnica v Banskej Bystrici, 2024. s. 22.

29 MAJER, ref.18, s. 81.

3. Iné aktivity pre znevýhodnené skupiny

V roku 2022 konzultantky jazykových študovni uskutočnili počas letných prázdnin sériu letných kurzov nemeckého jazyka v Nemeckej študovni (Bc. Katarína Gregorová) a anglického jazyka pre seniorov v Britskom centre (Bc. Mária Onderufová). Stretnutia boli pre všetkých, ktorí si chceli pripomenúť situačné jazykové frázy a získať istotu, že sa v zahraničí nestratia. Priblížili si tak rôzne kultúrne odlišnosti, dozvedeli a zaujímavosti o krajinách hovoriacich po anglicky a po nemecky a zároveň spoznali aj ich kultúru.

Odborná študovňa – Hudobné átrium disponuje zaujímavou ponukou vďaka internému projektu konzultantky Mgr. Ingrid Guzmickej *Perkusie – dotyk s hudbou* (2017) zameranému na akustické hudobné nástroje z africkej oblasti, ale aj iných kútov sveta a *Hudobný svet vzdialených kultúr* (2022) financovaný Nadáciou SPP, ktorého cieľom bolo rozšíriť ponuku služieb o etnické nástroje rôznych kultúr. Túto ponuku využila skupinka seniorov, ale aj klientov domova sociálnych služieb. ŠVK disponujeme interaktívnou výstavou *Veda v hračkách*, ktorú každoročne navštevujú klienti sociálnych služieb.

Záver

Poskytovanie služieb pre znevýhodnených má v knižniciach svoje pevné miesto. Je dôležité, aby sme v tomto trende nezaostali a zostali bezpečným miestom pre zraniteľné skupiny. Z textu vyplýva, že cestu treba hľadať aj v zapájaní do projektov cez rôzne nadácie, keďže väčšina našich projektov pre znevýhodnené skupiny je financovaná z týchto zdrojov. Ďalej je žiaduce, aby sa zamestnanci, ktorí pracujú s týmito skupinami, neprestali vzdelávať v práci so zraniteľnými skupinami, vymieňali si skúsenosti s kolegami i odborníkmi, aby mohli byť naše služby čo najkvalitnejšie. Každý, kto pracoval so znevýhodnenými skupinami, určite môže konštatovať, že sú to záračné a obohacujúce stretnutia, ktoré prinášajú radosť pre obe strany. Nech iskra a zápal pre znevýhodnené skupiny nezhasne nikomu z nás.

Mgr. Ivana Bičanovská

Štátna vedecká knižnica v Banskej Bystrici, Slovensko;
e-mail: ivana.bicanovska@svkbb.eu

Vyštudovala politológiu na Fakulte politických vied a medzinárodných vzťahov a andragogiku na Pedagogickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Od roku 2010 pracuje ako knihovnička v Štátnej vedeckej knižnici v Banskej Bystrici. V rokoch 2010 – 2018 pôsobila na Oddelení jazykových študovni ako konzultantka a knihovnička v študovni Window of Shanghai a Univerzálnej študovni. V súčasnosti pracuje na Oddelení doplňovania a spracovania fondov na úseku periodík. V rokoch 2014 a 2017 absolvovala akreditované vzdelávania v Centre MEMORY n. o. v Bratislave a stala sa trénerkou pamäti. Venuje sa príprave a vedeniu tréningov pamäti pre seniorov, žiakov a študentov. Svoje odborné znalosti si priebežne prehľbuje účasťou na vzdelávacích podujatiach.

Seniors and technology: how the František Bartoš Regional Library in Zlín opens the digital world to seniors / Senioři a technologie: Jak Krajská knihovna Františka Bartoše ve Zlíně otevírá digitální svět seniorům

Petra Sukupová

Abstract: At a time when digital literacy is becoming an essential part of everyday life, libraries are helping seniors overcome their fear of technology and gain practical skills. This article introduces various educational activities of the František Bartoš Regional Library in Zlín, including digital literacy courses, the SeniorTech Club, and cooperation with organizations focused on educating the older population. Thanks to these initiatives, the library encourages seniors to actively participate in the digital society, boosts their self-confidence, and facilitates their communication in the online environment.

Keywords: František Bartoš Regional Library in Zlín, seniors, digital education, libraries, education, technology, SeniorTech, How to use a smart phone, Digital Odyssey.

Nowadays, the ability to work with modern technologies is essential. However, many seniors still face challenges in the area of digital literacy, which can lead to their social isolation and limited access to information. Although the number of seniors using digital technologies is growing in the long term, our experience shows that seniors use technology minimally and their knowledge is usually only at a basic level. According to data from the Czech Statistical Office, seniors made up 20.7% of Czech society in 2024. Of this number, 57% used the internet and 40.7% used internet banking.¹ These data and our experience point to a clear need for systematic and targeted education of seniors in the area of digital skills.

Libraries, as centers of lifelong learning, play a key role in the process of digital inclusion of seniors. The František Bartoš Regional Library in Zlín is actively involved in the digital education of seniors through various programs and activities that help them overcome their fears of modern technologies and acquire practical skills.

Working with seniors is one of the priorities of our library.² Although the beginnings of the collaboration were not easy, literary meetings and other activities, either in the library or in senior clubs, did not interest seniors much. Eventually, we discovered a topic that appealed to them – digital learning. There is a growing interest in technology in general among seniors, and we try to offer them a wide range of different opportunities to expand their knowledge, facilitate their engagement with the digital world, increase their awareness of online safety, and make it easier for them to communicate with their loved ones.

Two librarian-lecturers specializing in working with older people play a key role in these programs. They regularly attend training courses focused on working with this target group, among other things they have been certified as Senior Friendly Teacher Educators (SEFTE) at the Elpida Centre.³ This course is

1 The Czech Statistical Office defines seniors as residents over the age of 65. According to long-term statistics, the number of seniors in the Czech population is growing every year. Last year, there were just under 2.3 million seniors. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Senioři*. Online. Available at: <https://csu.gov.cz/senioři?pocet=10&start=0&skupiny=31&razeni=-datumVydani>. [viewed 2025-05-27].

2 In addition to educational programs for seniors, we also offer a reduced library registration fee, discounts on cultural programs at the library, and a book delivery service, whereby books are delivered to your home by a librarian. This service is available to immobile, lonely citizens over the age of 75 living in the city of Zlín. KRAJSKÁ KNIHOVNA FRANTIŠKA BARTOŠE VE ZLÍNĚ. *Kniha do domu*. Online. Available at: <https://www.kfbz.cz/kniha-do-domu>. [viewed 2025-05-27].

3 CENTRUM ELPIDA. *Lektorská akademie SEFTE*. Online. Available at: <https://centrum.elpida.cz/web/kurz-4773>. [viewed 2025-05-27].

designed for lecturers as well as librarians and introduces them to the basic principles of senior education.

Our courses and workshops are designed to meet the needs of seniors and their pace of learning. We use a combination of theoretical introduction to the topic and hands-on practice, where participants can try out new skills on their own on mobile phones, tablets, or other devices.

We try to maintain an individual approach at each session - if someone has a problem with a particular feature, the lecturer and librarians are ready to help them personally. Our goal is that every senior takes away not only new knowledge but also confidence in using it.

We started organizing our first digital education courses in 2022 when we joined the Digital Odyssey project, which is being prepared by the Vodafone Foundation together with the non-profit organization Moudrá sovička and the Association of Libraries of the Czech Republic. As part of this cooperation, we received mobile phones and tablets with data SIM cards and workbooks. These devices can also be borrowed by seniors over 65 years old at home and get acquainted with their functions in peace and comfort. Each loan must be arranged individually and is for one month with the possibility of renewal if no other person is waiting for the device. When taking delivery of the phone or tablet, the user is familiarised with the device and its basic operation.

As part of the same project, we also organize How to use a smartphone courses.⁴ The first lessons in 2022 were led by lecturer from Moudrá Sovička Tomas Jastrzembksi, and from the following year, they are led by our lecturers. Each course lasts four hours and is designed for a maximum of ten participants over the age of 65. In the courses, seniors learn the basics of setting up and working with mobile phones and receive a workbook and information about the online courses on the Digital Odyssey website (<https://odysea.nadacevodafone.cz/>). They also have the opportunity to borrow our mobile phones for the course. In past years, a large number of participants just wanted to try out the devices and see if it made sense for them to invest in a new phone. Now most have their mobile phone to take to the course and want to learn how to use it straight away. The courses are now in their fourth year with us, and there is still a lot of interest. We schedule dates as we are able, but at least once a month.

In October 2023, SeniorTech,⁵ a club for seniors, was established. Meetings are two hours long, held once a month (except in July and August), and are free. The club is for seniors over the age of 60 and focuses on modern technology (cell phones, apps, internet safety, etc.). From an initial capacity of thirty participants, we have reduced the number to fifteen. We had to take this step because of the high staffing requirements for each course (Initially there were two lecturers and four librarians to help the seniors.). Even in SeniorTech we try to maintain an individual approach and allow everyone to try everything, learn, and, most importantly, stop being afraid of technology, read the information, and be able to draw conclusions from it.

Each session is carefully prepared, including presentations and practical demonstrations. For example, when teaching mobile phones, we use a connected phone projected onto a large screen so that participants can follow the lecturer's every move. The lecturer has other librarians on hand to help seniors if they are unable to complete particular tasks. Seniors then leave each meeting with their own notes, lessons learned, and homework they may or may not complete.

The first SeniorTech topics were determined by a questionnaire that seniors could fill out at the library. They were most interested in mobile phones and apps, some were interested in working with a 3D printer

4 KAŇKA, Jan et al. *Výroční zpráva Krajské knihovny Františka Bartoše ve Zlíně za rok 2023*. Online. Krajská knihovna Františka Bartoše ve Zlíně, 2024. Available at: https://www.kfbz.cz/sites/default/files/souboryredakce/vyrocní_zpráva_web_jednostrana_0.pdf. [viewed 2025-05-27].

5 This development also responds to trends in statistics from the Czech Statistical Office. According to the office, in 2018, 77% of seniors used push-button phones and 14% used smartphones. Then, in 2023, 54% of seniors used smartphones.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Senioři a informační technologie – Využívání mobilních technologií*. Online. Available at: <https://csu.gov.cz/seniori-v-datech/vyuzivani-mobilnich-technologii> [viewed 2025-05-27].

and cutting plotter, and they also showed interest in virtual reality. The first session focused generally on advanced mobile phone work. Other topics were then more specific - Apps and working with them, Smartphone apps (Stocard, IDOS), WhatsApp and Messenger, Maps on Seznam and Google, Camera apps, etc. There was also a great response to the session in which we introduced the seniors to the new technologies in the library - the 3D printer, programmable embroidery machine, plotter, and thermolis. After a brief introduction to each machine, we also showed them how each device works in practice. Due to the great interest, we also repeat some of the topics so that those who could not make it to the previous dates due to capacity reasons could also visit them.

As part of SeniorTech, we organized a workshop with the SeniorOn organization called "Safe at the Gates of the Internet", which showed seniors the threats of the online environment, especially those that aim to lure money from the user (fraudulent messages from banks, advertisements, fake ads, etc.). At the end of the presentation, examples of how the bank communicates with its clients were given to make it easier for seniors to spot fraudulent phone calls. With the Fakescape group, we held a workshop on Verifying Information through Play. The goal of the workshop was to teach participants how to verify and evaluate the quality of information on the Internet. Both sessions were enthusiastically welcomed by the seniors and they left very satisfied.

With the growing interest of seniors in the digital world, we are constantly trying to innovate and adapt our programs to specific requirements. In 2025, we plan to focus on artificial intelligence, digital government services (eGovernment), repeat advanced phone setups, etc.

Seniors speak highly of SeniorTech. They especially appreciate the individual approach, the patience of the lecturers, and the opportunity to practice new skills in a safe environment. Many of them tell us that the courses make them feel more confident in using technology and better able to navigate the digital world.

Although there is high interest in the programs, we realize that there is a group of seniors who do not participate in education for various reasons. The most common reasons include low digital self-confidence, health limitations, limited access to devices, and internet connectivity. The library tries to accommodate these seniors individually – we offer the aforementioned loan of mobile phones and tablets to take home and help with setting up the devices with a personal consultation when picking them up.

In addition to digital education, we provide seniors with the opportunity to further their development through the Virtual University of the Third Age, which allows them to learn in different fields according to their interests. Seniors can also attend a wide range of programs designed not only for them but also for the wider public, opening up space for intergenerational meetings and sharing of experiences. The Book Lovers' Reading Club is very popular. People of different ages meet regularly to discuss books while enjoying a pleasant chat over coffee and cake. Another popular activity is the Crochet It's Got a Hook Club, which connects those interested in handmade crafts. In 2023, thanks to the support of the Ministry of Culture's 21st Century Libraries grant program, we implemented a series of Who Plays, Doesn't Age workshops⁶ led by experienced librarian and Level III memory trainer Ms. Zdeňka Adlerová. This program, focused on memory training and cognitive development, was designed for seniors and their loved ones and allowed them to try out various games and tools to promote mental activity.

Promoting mental freshness and intergenerational sharing is as important as the ability to navigate the digital world. It is important that seniors have access to modern technology and know how to use it effectively. For them, digital education is not just about technical skills but above all about gaining confidence in the digital environment. Libraries play a key role in this process as they provide a safe and friendly environment where seniors can learn without stress and fear of failure.⁷

The František Bartoš Regional Library in Zlín is constantly trying to expand its offer of digital education

6 KANĀKA, ref. 4.

7 MAZUROVÁ, Hana a Zlata, HOUŠKOVÁ (ed.). *Rovný přístup: knihovna přátelská k seniorům: metodická příručka pro práci knihoven se seniory*. Národní knihovna České republiky – Knihovnický institut, 2016.

and adapt it to the current needs of seniors. Digital education is not only a practical skill for them, but also a way to get involved in society, keep in touch with family, and friends and acquire new information. We believe that our activities will continue to be beneficial and that seniors will be enthusiastic about exploring the possibilities of the digital world.

Mgr. Petra Sukupová

František Bartoš Regional Library in Zlín, The Czech Republic;
e-mail: sukupova@kfbz.cz

She is the head of the Public Services Department at the František Bartoš Regional Library in Zlín. She joined the library in 2016 in the adult readers' department. In her current role, she focuses on developing library services and introducing technological innovations in public engagement. She is also actively involved in organizing cultural and educational events. In 2017, she co-founded the successful Book Lovers' Club, which she still leads today.

Senioři a technologie: Jak Krajská knihovna Františka Bartoše ve Zlíně otevírá digitální svět seniorům

Petra Sukupová

Abstrakt: V době, kdy se digitální gramotnost stává nezbytnou součástí každodenního života, pomáhají knihovny seniorům překonávat obavy z technologií a získávat praktické dovednosti. Tento článek představuje různé vzdělávací aktivity Krajské knihovny Františka Bartoše ve Zlíně, včetně kurzů digitální gramotnosti, Klubu SeniorTech a spolupráce s organizacemi zaměřenými na vzdělávání starší populace. Díky těmto iniciativám knihovna podporuje seniory v aktivním zapojení do digitální společnosti, posiluje jejich sebevědomí a usnadňuje jim komunikaci v online prostředí.

Klíčová slova: Krajská knihovna Františka Bartoše ve Zlíně, senioři, digitální vzdělávání, knihovny, vzdělávání, technologie, SeniorTech, Jak na chytrý telefon, Digitální odyssea.

V dnešní době je schopnost pracovat s moderními technologiemi nezbytná. Přesto mnoho seniorů stále čelí výzvám v oblasti digitální gramotnosti, což může vést k jejich sociální izolaci a omezenému přístupu k informacím. I když z dlouhodobého hlediska narůstá počet seniorů využívajících digitální technologie, je z naší praxe patrné, že senioři technologie využívají minimálně a jejich znalosti bývají zpravidla jen na základní úrovni. Podle dat Českého statistického úřadu v roce 2024 tvořili senioři 20,7 % české společnosti. Z tohoto počtu 57 % používalo internet a 40,7 % internetové bankovníctví.¹ Tyto údaje a naše zkušenosti poukazují na zřetelnou potřebu systematického a cíleného vzdělávání seniorů v oblasti digitálních kompetencí.

Knihovny jako centra celoživotního vzdělávání hrají v procesu digitální inkluze seniorů zásadní roli. Krajská knihovna Františka Bartoše ve Zlíně se aktivně zapojuje do digitálního vzdělávání seniorů prostřednictvím různých programů a aktivit, které jim pomáhají překonat obavy z moderních technologií a získat praktické dovednosti.

Práce se seniory je jednou z priorit naší knihovny.² Ačkoli začátky spolupráce nebyly jednoduché, literární setkání a jiné aktivity, ať už v knihovně nebo v klubech seniorů, senioři přilíhly nezaujaly. Nakonec jsme objevili téma, které je oslovilo – digitální vzdělávání. Zájem o technologie všeobecně mezi seniory stále narůstá a my se jim snažíme nabídnout širokou škálu různých možností k rozšíření jejich znalostí, usnadnit jim zapojení do digitálního světa, zvýšit povědomí o bezpečnosti v online prostředí a usnadnit jim komunikaci s jejich blízkými.

Klíčovou roli v těchto programech mají dvě knihovnice-lektorky se specializací na práci se seniory. Ty pravidelně absolvují školení zaměřená na práci s touto cílovou skupinou, mimo jiné získaly certifikát Lektorské akademie Senior Friendly Teacher (SEFTE) v Centru Elpida.³ Tento kurz je určen pro lektory, ale také knihovníky, a seznamuje je se základními principy vzdělávání seniorů.

1 Český statistický úřad jako seniory uvádí obyvatele starší 65 let. Podle dlouhodobých statistik každý rok narůstá počet seniorů v české populaci. V loňském roce jich bylo necelých 2,3 milionů.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Senioři*. Online. Dostupné na: <https://csu.gov.cz/seniori?pocet=10&start=0&skupiny=31&razi=datum>. [zobrazeno 2025-05-27].

2 Kromě vzdělávacích programů seniorům dále nabízíme snížený registrační poplatek do knihovny, slevu na kulturní programy v knihovně, ale také službu Kniha do domu tj. dovoz knih domů knihovníkem. Tuto službu mohou využívat imobilní osamocení občané žijící na území města Zlín starší 75 let.

KRAJSKÁ KNIHOVNA FRANTIŠKA BARTOŠE VE ZLÍNĚ. *Kniha do domu*. Online. Dostupné na: <https://www.kfbz.cz/kniha-do-domu>. [zobrazeno 2025-05-27].

3 CENTRUM ELPIDA. *Lektorská akademie SEFTE*. Online. Dostupné na: <https://centrum.elpida.cz/web/kurz-4773>. [zobrazeno 2025-05-27].

Naše kurzy a semináře jsou navrženy tak, aby odpovídaly potřebám seniorů a jejich tempu učení. Využíváme kombinaci teoretického představení tématu a praktického nácviku, kdy si účastníci mohou sami vyzkoušet nové dovednosti na mobilních telefonech, tabletech nebo jiných zařízeních.

Na každém setkání se snažíme zachovat individuální přístup – pokud má někdo problém s určitou funkcí, lektorka i knihovníci jsou připraveni mu osobně pomoci. Naším cílem je, aby si každý senior odnesl nejen nové znalosti, ale také jistotu v jejich používání.

První kurzy digitálního vzdělávání jsme začali pořádat v roce 2022, kdy jsme se připojili k projektu Digitální odysea, který připravuje Nadace Vodafone společně s neziskovou organizací Moudrá sovička a Sdružením knihoven ČR. V rámci této spolupráce jsme obdrželi mobilní telefony a tablety s datovými SIM kartami a pracovními sešity. Tato zařízení si senioři nad 65 let mohou půjčit také i domů a seznamovat se s jejich funkcemi v klidu a pohodlí. Každá zápůjčka musí být domluvena individuálně, je na měsíc s možností prodloužení, pokud na zařízení nečeká jiný zájemce. Při převzetí telefonu nebo tabletu je uživatel seznámen s daným zařízením a jeho základním ovládním.

V rámci stejného projektu pořádáme také kurzy Jak na chytrý telefon.⁴ První lekce v roce 2022 vedl lektor Moudré Sovičky Tomáš Jastrzembksi, od následujícího roku je vedou naše lektorky. Každý kurz trvá čtyři hodiny a je určen maximálně pro deset účastníků od 65 let. Senioři se v kurzech učí základy nastavení a práce s mobilními telefony, obdrží pracovní sešit a informace o online kurzech na webu Digitální odyseji (<https://odysea.nadacevodafone.cz/>). Také mají možnost si na kurz zapůjčit naše mobilní telefony. V minulých letech si velká část účastníků chtěla jen zařízení vyzkoušet a zjistit, jestli pro ně má smysl do nového telefonu investovat. Teď už většina má svůj vlastní mobilní telefon,⁵ který si s sebou vezmou na kurz a chtějí se s ním rovnou naučit pracovat. Kurzy u nás probíhají již čtvrtým rokem a stále je o ně velký zájem. Termíny vypisujeme dle našich možností, minimálně však jednou měsíčně.

V říjnu 2023 vznikl klub pro seniory SeniorTech.⁶ Setkání jsou dvouhodinová, konají se jednou měsíčně (kromě července a srpna) a jsou zdarma. Klub je určen seniorům starším 60 let a zaměřuje se na moderní technologie (mobilní telefony, aplikace, bezpečnost na internetu aj.). Z počáteční kapacity třiceti účastníků jsme snížili počet na patnáct. K tomuto kroku jsme museli přistoupit kvůli vysokým personálním nárokům na každý kurz (z počátku zde byly dvě lektorky a čtyři knihovníci, kteří seniorům pomáhali). I v SeniorTechu se snažíme zachovat individuální přístup a umožnit každému, aby si vše vyzkoušel, naučil a hlavně se přestal bát technologií, četl si informace a uměl si z nich vyvodit závěry.

Každé setkání je pečlivě připraveno, včetně prezentací a praktických ukázek. Při výuce mobilních telefonů například využíváme připojený telefon s promítáním na velkou obrazovku, aby účastníci mohli sledovat každý krok lektorky. Lektorka má k ruce další knihovnice a knihovníky, kteří seniorům pomáhají, pokud se jim nedaří jednotlivé úkoly plnit. Z každého setkání pak senioři odchází s vlastními zápisky, získanými zkušenostmi a domácím úkolem, který mohou, ale nemusí splnit.

První témata SeniorTechu byla určena na základě dotazníku, kteří senioři mohli vyplnit v knihovně. Nejvíce je zajímavý mobilní telefony a aplikace, některé z nich i práce s 3D tiskárnou, řezacím plotrem, a projevil zájem také o brýle s virtuální realitou. První setkání se zaměřila všeobecně na pokročilou práci s mobilními telefony. Další témata pak byla více specifická – Aplikace a práce s nimi, Aplikace do chytrých telefonů (Stocard, IDOS), WhatsApp a Messenger, Mapy na Seznamu a Googlu, Aplikace fotoaparát aj. S velkým ohlasem se také setkala setkání, v němž jsme seniory seznámili s novými technologiemi

4 KAŇKA, Jan et al. *Výroční zpráva Krajské knihovny Františka Bartoše ve Zlíně za rok 2023*. Online. Krajská knihovna Františka Bartoše ve Zlíně, 2024. Dostupné na: https://www.kfbz.cz/sites/default/files/souboryredakce/vyrocní_zprava_web_jednostrana_0.pdf. [zobrazeno 2025-05-27].

5 Tento vývoj odpovídá také trendům ve statistikách Českého statistického úřadu. Dle něj ještě v roce 2018 využívalo tlačítkové telefony 77 % seniorů a 14 % seniorů využívalo chytré telefony. V roce 2023 pak chytré telefony používá 54 % seniorů.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Senioři a informační technologie – Využívání mobilních technologií*. Online. Dostupné na: <https://csu.gov.cz/seniori-v-datech/vyuzivani-mobilnich-technologii> [zobrazeno 2025-05-27].

6 KAŇKA, ref. 4.

v knihovně – 3D tiskárnou, programovatelným vyšívacím strojem, plotrem a termolisem. Po krátkém úvodu ke každému stroji jsme jim předvedli i jak jednotlivá zařízení fungují v praxi. Pro velký zájem některá témata také opakujeme, aby je mohli navštívit i ti zájemci, kteří se z kapacitních důvodů na předchozí termíny nedostali.

V rámci SeniorTechu jsme s organizací SeniorOn uspořádali besedu Bezpečně za branami internetu, která seniorům ukázala hrozby online prostředí, hlavně ty, které mají za cíl vylákat z uživatele peníze (podvodné zprávy z bank, inzeráty, falešné reklamy atd.). Na závěr pak byly uvedeny ukázky, jak banka s klienty komunikuje, aby bylo pro seniory snazší rozeznat podvodné telefonáty. Se skupinou Fakescape jsme uspořádali workshop Ověřování informací hrou. Cílem workshopu bylo naučit účastníky jak ověřovat a vyhodnotit kvalitu informací na internetu. Obě setkání senioři uvítali s nadšením a odcházeli z nich velmi spokojení.

S rostoucím zájmem seniorů o digitální svět se neustále snažíme naše programy inovovat a přizpůsobovat konkrétním požadavkům. V roce 2025 se plánujeme věnovat umělé inteligenci, digitálním službám státu (eGovernmentu), zopakovat pokročilé nastavení telefonu aj.

Senioři si SeniorTech velmi chválí. Oceňují zejména individuální přístup, trpělivost lektorů a možnost procvičit si nové dovednosti v bezpečném prostředí. Mnozí z nich nám sdělují, že se díky kurzům cítí jistější při používání technologií a lépe se orientují v digitálním světě.

Ačkoli je o programy vysoký zájem, uvědomujeme si, že existuje skupina seniorů, která se do vzdělávání nezapojuje – a to z různých důvodů. Mezi nejčastější patří nízká digitální sebevědomí, zdravotní omezení, špatná dostupnost zařízení a připojení. Těmto seniorům se knihovna snaží vycházet vstříc individuálně – umožňujeme již zmíněnou zápůjčku mobilních telefonů a tabletů domů a pomoc při nastavování zařízení s osobní konzultací při převzetí zařízení.

Kromě digitálního vzdělávání poskytujeme seniorům možnost dalšího rozvoje prostřednictvím Virtuální univerzity třetího věku, která jim umožňuje vzdělávat se v různých oborech dle jejich zájmu. Senioři mohou rovněž navštěvovat širokou škálu programů určených nejen pro ně, ale i pro širší veřejnost, čímž se otevírá prostor pro mezigenerační setkávání a sdílení zkušeností. Velké oblibě se těší čtenářský Klub milovníků knih, kde se pravidelně scházejí lidé různých věkových kategorií, aby diskutovali nad knihami a zároveň si užili příjemné posezení u kávy a moučnicku. Další populární aktivitou je klub háčkování Má to háček, který propojuje zájemce o ruční práce. V roce 2023 jsme díky podpoře dotačního programu Knihovny 21. století Ministerstva kultury realizovali cyklus workshopů Kdo si hraje, nestárne,⁷ vedený zkušenou knihovnicí a trenérkou paměti III. stupně paní Zdeňkou Adlerovou. Tento program, zaměřený na trénink paměti a rozvoj kognitivních schopností, byl určen seniorům i jejich blízkým a umožnil jim vyzkoušet si různé hry a pomůcky podporující mentální aktivitu.

Podpora mentální svěžesti a mezigeneračního sdílení je stejně důležitá jako schopnost orientovat se v digitálním světě. Je důležité, aby senioři měli přístup k moderním technologiím a uměli je efektivně využívat. Digitální vzdělávání pro ně není jen o technických dovednostech, ale především o získání sebevědomí v digitálním prostředí. Knihovny hrají v tomto procesu klíčovou roli, protože poskytují bezpečné a přátelské prostředí, kde se senioři mohou učit bez stresu a obav z neúspěchu.⁸

Krajská knihovna Františka Bartoše ve Zlíně se snaží neustále rozšiřovat svou nabídku digitálního vzdělávání a přizpůsobovat ji aktuálním potřebám seniorů. Digitální vzdělávání je pro ně nejen praktickou dovedností, ale také způsobem, jak se zapojit do společnosti, udržovat kontakt s rodinou a přáteli a získávat nové informace. Věříme, že naše aktivity budou i nadále přínosné a že senioři s nadšením budou objevovat další možnosti digitálního světa.

7 KAŇKA, ref. 4.

8 MAZUROVÁ, Hana a Zlata, HOUŠKOVÁ (ed.). *Rovný přístup: knihovna přátelská k seniorům: metodická příručka pro práci knihoven se seniory*. Národní knihovna České republiky – Knihovnický institut, 2016.

Mgr. Petra Sukupová

Krajská knihovna Františka Bartoše ve Zlíně, Česká republika;
e-mail: sukupova@kfbz.cz

Je vedoucí útvaru služeb veřejnosti v Krajské knihovně Františka Bartoše ve Zlíně. Do knihovny nastoupila v roce 2016 do oddělení pro dospělé čtenáře. Ve své současné roli se věnuje rozvoji knihovnických služeb a zavádění technologických inovací v práci s veřejností. Aktivně se také podílí na organizaci kulturních a vzdělávacích akcí. V roce 2017 stála u zrodu úspěšného čtenářského Klubu milovníků knih, který dodnes vede.

Communication and integration of disadvantaged visitors in the library environment / Spôsob komunikácie a integrácia so znevýhodnenými návštevníkmi v prostredí knižnice

Eva Košíková

Abstract: Disadvantaged people are also part of our society, but are often marginalised. Their marginalisation affects their lives in coping with everyday situations. In their interactions with other people, they are more likely to encounter prejudices of various kinds, to be stereotyped, discriminated against, but also to be socially isolated in various areas of life. For many, literature can be an enriching and positive source from which they can draw comfort, inspiration, hope and understanding.

Marginalised minorities, however, are often also economically deprived, and are therefore often dependent on the services of libraries. It is the library that could be a safe and respectful place, offering this type of client a corrective experience of acceptance, support and inclusion, a place they will be happy to return to.

In order to make libraries such a place, we bring a psychological perspective on the multiple specific needs of each disadvantaged group, appropriate communication approaches when interacting with these groups with a view to inclusion. We also take a closer look at the “inclusive mindset” as a starting point for accepting and non-threatening communication with disadvantaged clients. An accepting internal mindset is the basis for naturally accepting behaviours, enabling an authentically created and communicated warm and positive atmosphere that can be enriching and resourceful for all involved.

Key words: library, visitors with a disadvantage, communication, inclusion, integration.

Introduction

This material focuses its attention on the interaction between the library staff member and the library visitor, with a special focus on disadvantaged patrons. Where interaction with the general visitor tends to be quick and uncomplicated, specific situations may arise for disadvantaged visitors, e.g. problems in communication or conflict management. It would be both beneficial and desirable for library staff to help create a welcoming atmosphere for all visitors. Disadvantaged citizens in particular may have limited opportunities to communicate with other people due to immobility, sensory deprivation or social isolation, and communicating with anyone can be a form of sociotherapy for them.¹ An institution's declaration of values and code of ethics, as well as continuous staff education, training and supervision, can contribute to an accepting and respectful attitude towards the disadvantaged. The paper highlights the psychological and communicative aspects of interaction with the disadvantaged with regard to their specific needs depending on the type of disadvantage and points out inappropriate verbal phrases, to present appropriate communication patterns. The text also introduces the basic principles of the “inclusive mindset”, which, when adopted, contributes to universal, naturally accepting and authentic communication with disadvantaged clients. Such a set-up enables a positive atmosphere to be created that contributes to the perception of support and inclusion so that the library can be perceived as a safe place providing respect and acceptance for all its patrons. An implicit or superstructural goal is the possibility, in the context of the library, to offer the disadvantaged a new, supportive experience as a corrective or counterpoint to marginalisation, discrimination or social isolation.

1 SLOWÍK, Josef. *Komunikace s lidmi s postižením*. Portál, 2010.

Communication and integration/inclusion of the disadvantaged

In the context of contact with clients in a library setting, communication will predominantly take place in terms of the exchange of information in mutual encounter and interpersonal contact, with the form and content of specific interpersonal communication reflecting the communication skills and character of the participants, their social roles and their relationship with each other.² Communication also includes non-verbal communication: gesticulation, mimicry, haptics, posturing, proxemics as well as a person's overall appearance.³ When the communication partner is a person with a disadvantage, his or her disadvantage may cause misunderstandings or communication noise. Depending on the specific type of handicap, there may be various, greater or lesser difficulties in interpersonal contact that limit the individual's participation in social life.⁴ In addition, it is important to note that for a disadvantaged person, coping with difficult tasks, inconvenience, distress and pain is their lifelong task in which they develop certain survival strategies. Then, the very things that may appear to the surroundings as something striking, disturbing or singling out are often just the result of a disturbed interaction with the environment and with oneself.⁵ For this reason, it is important even necessary to create a suitable environment for integration/inclusion.

Integration represents the effort to remove the difference of the disabled person and the expectation that he or she will conform to the intact majority in the sense of social integration of the disadvantaged into mainstream society.⁶ An inclusive approach respects the difference of the individual and accordingly changes and creates appropriate conditions for his or her life, development, and education.⁷ It is a never-ending process that enables people with disabilities to participate in all activities in society in the same way as people without disabilities.⁸ Thus, inclusion enables *"equal coexistence of all people, the right to common education, adequate work, and participation in life"*.⁹ For the purposes of this text, we see integration and inclusion as two close elements of a continuum in which integration seeks to promote the bringing of the disadvantaged closer to ordinary life and inclusion promotes the adjustment of all involved to coexist with each other. Both concepts are thus seen through the lens of positive connotation.

Communication limits with the disadvantaged

We know several groups of disadvantaged populations¹⁰, which can be divided into three groups:

1. people with physical disadvantages – physical disabilities, health impairments, long-term illnesses or people with sensory disadvantages;
2. people with mental disadvantages – intellectual disadvantages, psychiatric diagnoses and dementia;
3. people with social and socio-cultural disadvantages – seniors, single mothers, people from socially disadvantaged groups, the long-term unemployed, the homeless, expatriates from other countries and ethnic minorities.

In the following text, we will focus only on selected types of disadvantages that are relevant when communicating with library staff. Depending on the specific kind of disadvantage, its severity, and specific manifestations, we may encounter several limiting factors in communication. Table 1 lists examples of the most common types of disadvantages and their impact on interpersonal communication.

2 HARTLEY, Peter. *Interpersonal communication*. (2nd vyd.). Routledge, 1999.

3 SLOWÍK, ref. 1.

4 SLOWÍK, ref. 1.

5 HORŇÁKOVÁ, Marta. *Komunikácia v inkluzívnej škole*. Univerzita Komenského v Bratislave, 2017, p. 59.

6 SLOWÍK, ref. 1.

ZBORTEKOVÁ, Katarína. *Integrované vs. Inkluzívne vzdelávanie nepočujúcich – jeho možnosti a limity*. VÚDPaP, 2018.

7 ZBORTEKOVÁ, ref. 6.

8 SLOWÍK, Josef. *Speciální pedagogika*. Grada, 2007.

9 HORŇÁKOVÁ, ref. 5, p. 5.

10 BRAITHWAITE, Dawn O. a Teresa L. THOMPSON (eds.), *Handbook of Communication and People With Disabilities: Research and Application*, Routledge, 2016.

Tab. 1 Type of disadvantage¹¹

Type of disadvantage			
Physical disability	Visual impairment	Hearing impairment	Speech impediments
• limited communication opportunities; • impairment of the speech articulatory organs.	• limited orientation and acquisition of visual information.	• limitations in normal speech communication and the acquisition of acoustic information.	• impairment in the quantity and/or quality of perception or speech production.
Mental disability	Socio-cultural disadvantage	Senior age	
• limiting understanding of more complex utterances; • limited vocabulary; • defects in pronunciation.	• language barrier; • cultural differences; • influence of subculture.	• physiological communication difficulties; • influence of health complications.	

In addition to the objective causes that can make it difficult for the disadvantaged to communicate with others, Schulz von Thun¹² mentions other important psychological aspects. The first two aspects stem from the self-perception of the disadvantaged, which tends to be influenced by feelings of their own inadequacy. The first attitude is called “demonstrative self-humiliation” and manifests itself as a deliberate underestimation of oneself, which one makes clear in communication with the explicit or implicit aim of, for example, relieving oneself of a certain task or responsibility. The second aspect is called ‘listening with the ear of meaning’. This aspect is of the nature of distortion, where there is a readiness on the part of the disadvantaged person to attribute to other people’s utterances the meanings that he himself wants to hear in them. A third significant aspect causing complications in interaction is the problematic clarity of speech. On the one hand, many disadvantaged people find it difficult to express themselves clearly and distinctly, but on the other hand, they also have difficulty understanding the information they receive from their surroundings.

There are also problems on the side of the unaffected people who tend to be communication partners to disadvantaged people. These include stereotypical beliefs about the “*less able and more dependent on the help of others*”¹³ and subsequent labelling.¹⁴ Disadvantaged people easily become the object of ridicule or humiliation, or inadequate, unfriendly treatment. For example, psychiatric diagnoses that were commonly used in the past are now pejoratives: idiot, moron, imbecile, schizo, depressive. Another undesirable phenomenon is ‘communicative inconsistency’, where words express something different from other components of communication.¹⁵ In this case, there is an effort to talk to the disadvantaged on a partner level, but the nonverbalism betrays rejection, pity, sympathy or superiority. The whole communication then comes across as insincere and may humiliate and/or hurt the disadvantaged. The last major shortcoming is the neglect of the need of the disadvantaged to respond to the facts communicated in dialogue. Many of them may have difficulty expressing themselves and asserting themselves, and therefore tend to be slower and less skilled when responding.¹⁶

Unconscious fear or resentment of non-disadvantaged people towards disadvantaged people may also

11 SLOWÍK, ref. 1., p. 15.

12 SCHULZ VON THUN, Friedman. *Jak spolu komunikujeme*. Grada, 2005.

13 SLOWÍK, ref. 1, p. 17.

14 SCHULZ VON THUN, ref. 12.

15 SCHULZ VON THUN, ref. 12.

16 SLOWÍK, ref. 1.

be a cause of non-partnering. The roots of these emotions often go back to a forgotten past when those close to them have imprinted an anxious and rejecting attitude towards the disadvantaged person. The experience may be forgotten, but a similar situation is likely to evoke identical emotions and reactions.¹⁷ Other possible causes may be the lack of awareness in most of society about disadvantaged people, their disability or situation, the absence of objective information and non-trendy statements about them. Similarly, the majority society lacks personal experience of actual personal contact with a disadvantaged person.¹⁸ Therefore, an accepting interpersonal relationship tends to be built precisely on sufficient information about and personal contact with the communication partner. Communication is a necessary condition of the relationship and at the same time an expression of the relationship. We may conclude that the communication difficulties of the disadvantaged person may not be the only or the key factor that limits his/her contact with the environment. Communication difficulties and inhibitions on the part of non-disabled people can sometimes go beyond the impact of the severity of the speech impairment in the disadvantaged.¹⁹

The use of ordinary spoken language in communication with the disadvantaged can be complicated or completely unrealistic, as some disorders cause an inability to speak or understand spoken or written language, or both at the same time. This is why AAC - alternative and augmentative communication - was developed. Its aim is to enable disadvantaged people to fully exist in society, respecting their rights to present their own thoughts and opinions, decision-making or educational needs.²⁰ These include sign language, sign language for the deaf, pictograms (Bliss, Makaton), touch communication (Lorm's palm alphabet), Braille, the Basal Dialogue Method or facilitated communication.²¹ Of course, for the correct choice of AAC, one needs to master it and know the actual abilities of the communicative counterpart, such as verbal abilities, level of speech and sensory comprehension, understanding of the forms of AAC, level of gross and fine motor skills, cognitive and sensory abilities, ability to concentrate and maintain attention, social skills, emotional expressions, motivation, age, expectations, and others.²²

Specifics of communication with selected groups of disadvantaged library users and visitors according to Slowík.²³

When communicating with a library patron with a disability, the following is recommended. Always politely offer, but do not impose, assistance on a person with a disability. When interacting with a person in a wheelchair, it is appropriate to physically lower yourself to his or her level or sit down next to the person. Never lean on the wheelchair arbitrarily. If the physically disabled person has an assistant, he or she is not our communication partner. We always address the person we are talking to and about directly. If a person is physically handicapped, this does not automatically imply a disability of the senses or intellect. This fact should also be reflected in the conversation. So if a person is physically handicapped, we do not approach them as if they are more severely disabled than they actually are. If a disabled visitor expresses themselves in a difficult way, we give them plenty of time, listen patiently and attentively, and check that we understand them correctly. The important thing is to communicate, and form is not the primary consideration. If necessary, additional or alternative means of communication (AAC – gestures, facial expressions, pictures, pictograms, writing) should be used.

When a visually impaired person, whether blind or severely visually impaired, visits the library, the first contact usually comes from a communication partner (announcing that we are coming, greeting and introducing ourselves), all in such a way as to make it clear to the visually impaired person that we are talking to them. Conversely, if a blind person in a group of people addresses someone, we should respond, even if they do not address us directly or stand near us, it may be that they need help and do not

17 HORŇÁKOVÁ, ref. 5, p. 10.

18 SLOWÍK, Josef. *Sociální izolace mentálně postižených klientů ústavní péče a možnosti jejího překonání: Nepochopené lidství*. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2005.

19 SLOWÍK, ref. 1.

20 LUDÍKOVÁ, Libuše. *Kombinované vady*. Univerzita Palackého, 2005.

21 SLOWÍK, ref. 1, p. 20.

22 SLOWÍK, ref. 1.

23 SLOWÍK, ref. 1.

know exactly who to contact. Voice colour and intonation are more important in communication. On the contrary, gestures and facial expressions have no relevance in this case. When talking, it is advisable to inform the blind person in detail about things that are happening in the surroundings (e.g. where the noise is coming from, where what is, "to the left of you", not "here", description of colours, etc.). It is also valuable to be alerted, e.g. that he has gotten dirty or dropped something. Physical contact such as guiding a blind visitor must be communicated in advance and only with the consent of the disadvantaged visitor. Where possible, care should be taken to ensure an acceptable acoustic environment (free from noise and noise pollution) and the removal of dangerous obstacles and barriers.

If we want to communicate with a person who is hearing impaired, deaf or hard of hearing, it is advisable to let them know with a light touch. During the conversation, we stay close to the person, maintain eye contact, do not turn our backs, chew gum, smoke, put our hands in front of our mouths or wear a face shield. The environment should be well lit so that the speaker can be seen clearly and the light does not blind the reader (deaf). It is advisable to remember that there is no point in shouting at the deaf person; it is preferable to speak slowly and articulate clearly. Use more clearly understandable facial expressions and gestures. During communication, we check whether he or she understands us; if not, we repeat the sentence or choose different words. We do not speak continuously for too long, lip-reading is difficult for a deaf person. When communicating in writing, we express ourselves clearly, concisely and to the point. Deaf people's manner or system of written expression is different and understanding ordinary written text can be difficult.

If a library worker encounters a person with a mental disorder, there may be several types of mental disability. For example, for people with intellectual disabilities, it is reasonable to expect problems with expression: a smaller vocabulary, problems with articulation or grammar. People with progressive dementia have difficulties in communication, mainly due to memory impairment, but also to disorientation in the environment, whether physical or social. It is therefore recommended to have shorter conversations with current events (for better orientation), to guide the client to express his needs and wishes, or to motivate him to address familiar people in the vicinity, this is the best training for him. When communicating with people with mental health problems and psychiatric illnesses, we may observe unusual emotional expressions (strong speech affect), strange content (illogical arguments or exaggerations) and unusual communication stereotypes (sticking to the topic, non-standard speech frequency). Sometimes these manifestations are symptoms of the disease, but sometimes they are consequences of treatment. The key is a willingness to listen even to contradictory statements and to respond authentically to the emotional side of the communication rather than to its content. It is important to adapt to the individual communication abilities and capacities of the disadvantaged, to tolerate behavioural deviations patiently, to respect their human rights and not to be influenced by potential superiority over them (towards manipulation).

A fundamental barrier to healthy communication and mutual understanding between people who are socially or socio-culturally different and people from the majority of society tends to be intolerance, prejudices, stereotypical beliefs, therefore it is necessary to realize that not every difference is negative, but that differences can be very enriching for society. Evaluating another person's personality on the basis of certain communicative traits alone tends to be misleading, distorting and reductive. Successful communication is fostered by common themes. It is therefore advisable to choose topics of interest to both parties and to avoid sensitive or conflict areas. Even with people with social pathologies, we should communicate in a partnership, respectfully and sensitively to their human dignity, but at the same time assertively and conscientiously enough if the communication is abusive or manipulative. Tolerance and respect for differences is the only way to reach out to those who speak a different language.

Among the greatest barriers to understanding and communication between seniors and younger people are ageism, intergenerational tensions, and the life attitudes of mainstream society, which are arguably more serious than the problems caused by the physiological processes of aging. Seniors may have problems with vision, hearing, and memory. They may express themselves more slowly or use outdated expressions. Effective communication with seniors is based on a partnership approach, respect for their dignity and tolerance of any communication difficulties. Interaction and communication with the outside world is recommended to combat feelings of loneliness, promote active existence and prevent

psychological and social disintegration. It is enough to show interest or affection, to greet the elderly, to exchange a few words or polite sentences. Communication with the elderly can be interesting, informative and stimulating, as well as inspiring and enriching.

Optimal settings to facilitate non-harming communication

According to Slowik,²⁴ it is possible to avoid barriers in communication with disadvantaged people by using the following 4 rules:

1. Active and attentive listening – this is important not only because of the possible reduced intelligibility of the speech, but also because of a proper understanding of the communicated content. The need to share is often intense for disadvantaged people due to social isolation, which can surprise, exhaust or trigger negative emotions in others. However, understanding the reasons for this behaviour will make it easier to navigate such a situation and allow us to choose an individually appropriate level of helpfulness.
2. Respecting the communication possibilities – in the sense of adapting to the pace of perception and production of the disadvantaged communication partner, being patient. If necessary, speak more slowly or simplify the verbal expression so that the other person is able to understand it easily. If necessary, also use the AAC options (see above) and use a special approach or aids to facilitate the exchange of information, improve communication and reduce frustration of misunderstanding.
3. Adaptation to the communication situation – which is non-standard not only by unusual speech expression or altered level of understanding, but also by specific non-verbal expressions. When communicating with the disadvantaged, we may encounter unusual facial expressions (tics, twitches), non-standard gesticulation, body postures and positions (posturing) or eye expressions, tactile contact (haptics) and paralinguistic aspects such as speech volume, intonation, tempo, phrasing and others. For example, people with cerebral palsy have impaired pronunciation and impaired walking, so they may appear drunk at first glance. The specific experience of very unusual physical expressions can be challenging to respond adequately/appropriately and it can be difficult to free oneself from one's own fears and distance so that a helpful approach is maintained. The ability to adapt to such a situation requires the activation of adaptive skills. Although these vary interpersonally, they can be purposefully developed and cultivated.
4. Accepting the other as an equal partner – which means accepting them primarily as human beings regardless of their limitations or differences, accepting the disadvantaged as equal beings and treating them as equal partners. An appropriate principle is to respect the physical age of the disadvantaged person, irrespective of his or her mental abilities, behaviour and expressions, or his or her dependence on help from others, physical appearance (neatness, height), etc. Equality is also always demonstrated by direct communication with the disadvantaged person, even though he or she may be accompanied by an assistant or other companion, for example. Based on the premise of equivalence, we offer help sensitively and do not impose it, trusting that the disadvantaged person is able to assess his/her possibilities and request help if necessary.

The rules of successful communication can be summarized as follows.²⁵ Effective communication should take place in a way that corresponds to the roles of the communication partners – the prerequisite is acceptance and respect for the other as he or she is, including his or her current situation and social status. Communication with a particular person should correspond to his/her level of understanding, preferred communication form and mode of expression. The form, level and speed of effective communication reflects the individual abilities and personal preferences of the disadvantaged person. Any barriers to communication should be minimised. Effective communication should be supported by appropriate non-verbal communication: appropriate facial expressions, eye contact, body language, posture, but also the choice of the environment in which it takes place. If communication is unsuccessful from the outset,

²⁴ SLOWIK, ref. 1.

²⁵ ROBB, Martin, Sheila BARRETT, Carol KOMAROMY a Anita M. ROGERS. *Communication, Relationships and Care: A Reader*. Routledge, 2004.

a different approach is chosen or sought. We constantly check each other's level of understanding of the information being conveyed.

What universally helps in communication is respect for the other, a willingness to accept individual differences and patience. These attitudes are then easily translated in communication into non-violent help, with the expression of a greater effort to understand the other, so that a communication system can be found that makes meaningful understanding possible. Then it does not matter what the disadvantage is. What is important is that we want to communicate with the other person and are willing to take the necessary steps to create a two-way dialogue, which is essential for interpersonal communication. So does one communicate an interest in cooperation and allyship in finding solutions and breaking down barriers.²⁶

Conclusion

We believe it is clear from the text that integration and inclusion not only in the library setting but also throughout our society is a necessity because *"inclusion is built on the recognition of human rights that must apply equally to all, regardless of age, status, health or living situation. [...] Differences between people have always existed and will continue to exist; they cannot be invisible. On the contrary, it is a recognition of difference and diversity as a source of mutual enrichment, as a challenge for seeking knowledge, development and a better quality of life."*²⁷

Mgr. Eva Košíková

Memory Center NPO, Bratislava, Slovakia;
e-mail: kosikova@centrummemory.sk

She graduated with a Master's degree in Psychology at the Faculty of Arts of Comenius University in Bratislava, where she is currently working as an internal PhD student. She specializes in research on executive functions, self-regulation and temperament in children. Currently she is a participant of psychotherapeutic training in Katathym-Imaginative Psychotherapy. She works part-time in the outpatient clinical psychology clinic at the Memory Center NPO as a psychologist.

²⁶ BRAITHWAITE a THOMPSON, ref. 10.
HORŇÁKOVÁ, ref. 5.
SLOWÍK, ref. 1.

²⁷ HORŇÁKOVÁ, ref. 5, p. 9.

Spôsob komunikácie a integrácia so znevýhodnenými návštevníkmi v prostredí knižnice

Eva Košíková

Abstrakt: Súčasťou našej spoločnosti sú aj znevýhodnené osoby, ktoré sa však často nachádzajú na okraji jej záujmu. Ich marginalizácia ovplyvňuje ich životy pri zvládaní každodenných situácií. V rámci interakcii s inými ľuďmi sa častejšie stretávajú s predsudkami rôzneho typu, bývajú stereotypne diskriminované, ale aj sociálne izolované v rôznych oblastiach života. Pre mnohých môže byť práve literatúra obohacujúcim a pozitívnym zdrojom, z ktorého môžu čerpať útechu, inšpiráciu, nádej, pochopenie. Marginalizované minority však často strádať aj v ekonomickej sfére, preto sú nezriedka odkázané na služby knižníc. Práve knižnica by mohla byť bezpečným a rešpektujúcim miestom ktoré ponúkne tomuto typu klientov korektívny zážitok prijatia, podpory a inklúzie; miestom kam sa radi budú vracat. S cieľom vytvoriť z knižnic takéto miesto prinášame psychologický pohľad na množné špecifické potreby jednotlivých znevýhodnených skupín, vhodné komunikačné prístupy pri interakcii s týmito skupinami so zreteľom na inklúziu. Blížšie sa venujeme aj „inkluzívnemu mind setu“ ako východisku prijímajúcej a nezraňujúcej komunikácie so znevýhodnenými klientmi. Prijímajúce vnútorné nastavenie je základom pre prirodzene akceptujúce správanie umožňujúce autenticky vytvoriť a sprostredkovať vrúcnu a pozitívnu atmosféru, ktorá môže byť obohacujúca a prínosná pre všetkých zúčastnených.

Kľúčové slová: knižnica, znevýhodnení návštevníci, komunikácia, inklúzia, integrácia.

Úvod

Tento materiál upriamuje svoju pozornosť na interakciu zamestnanca knižnice a jej návštevníka so špeciálnym fokusom na znevýhodnených návštevníkov. Tam, kde býva interakcia s bežným návštevníkom rýchla a nekomplikovaná, sa v prípade znevýhodnených návštevníkov môžu vyskytnúť špecifické situácie, napríklad problémy v komunikácii či pri zvládaní konfliktov. Bolo by prínosné a zároveň žiaduce, aby zamestnanci knižnice svojím prejavom pomáhali vytvárať priaznivú atmosféru pre všetkých návštevníkov. Práve znevýhodnení občania môžu mať v dôsledku imobility, zmyslovej bariéry či sociálnej izolácie obmedzené možnosti komunikácie s inými ľuďmi a komunikácia s kýmkoľvek pre nich môže znamenať istú formu socioterapie.¹ K prijímajúcemu a zdvorilému postoju voči znevýhodneným môžu prispievať deklarácia hodnôt a etický kódex inštitúcie ako aj kontinuálne vzdelávaním a tréning zamestnancov a ich supervízia. Príspevok poukazuje na psychologicko-komunikačné aspekty interakcie so znevýhodnenými vzhľadom na ich špecifické potreby v závislosti od typu znevýhodnenia, upozorniť na nevhodné slovné spojenia, prezentovať vhodné komunikačné vzorce. Text predstavuje aj základné princípy „inkluzívneho mind setu“, ktorý pri osvojení prispieva k univerzálnej, prirodzene prijímajúcej a autentickému komunikácii so znevýhodnenými klientmi. Takéto nastavenie umožňuje vytvoriť pozitívnu atmosféru, ktorá prispieva k vnímaniu podpory a inklúzie tak, aby mohla byť knižnica vnímaná ako bezpečné miesto poskytujúce rešpekt a akceptáciu pre všetkých svojich návštevníkov. Implicitným či nadstavbovým cieľom je možnosť v kontexte knižnice znevýhodneným ponúkať novú, podporujúcu skúsenosť ako korekciu či protipól k marginalizácii, diskriminácii a sociálnej izolácii.

Komunikácia a integrácia/inklúzia znevýhodnených

V rámci kontaktu s klientmi v knižničnom prostredí bude prebiehať prevažne komunikácia v zmysle výmeny informácií pri vzájomnom stretnutí a medziľudskom kontakte, pričom forma a obsah konkrétnej interpersonálnej komunikácie reflektuje komunikačné zručnosti a charakter účastníkov, ich sociálne roli a vzájomný vzťah.² Do komunikácie zahŕňame aj neverbálnu komunikáciu: gestikuláciu, mimiku,

1 SLOWÍK, Josef. *Komunikace s lidmi s postižením*. Portál, 2010.

2 HARTLEY, Peter. *Interpersonal communication*. (2nd vyd.). Routledge, 1999.

haptiku, posturiku, proxemiku ako aj celkový vzhľad človeka.³ Keď je komunikačným partnerom človek so znevýhodnením, môže jeho znevýhodnenie spôsobovať nedorozumenia alebo komunikačný šum. V závislosti od konkrétneho typu znevýhodnenia môže prísť k rôznym, väčším či menším ťažkostiam v medziludskom kontakte, ktoré jednotlivca obmedzujú pri účasti na spoločenskom živote.⁴ Okrem toho si treba uvedomiť, že pre znevýhodneného človeka je zvládanie náročných úloh, nepríjemnosti, distresu a bolesti celoživotnou úlohou, pri ktorej si vytvára isté stratégie prežitia. Potom práve to, čo sa okoliu môže javiť ako niečo nápadné, rušivé či vyčleňujúce, je často len dôsledok narušenej interakcie s prostredím a so sebou samým.⁵ Z tohto dôvodu je dôležité, ba až nevyhnutné vytvárať vhodné prostredie pre integráciu/inklúziu.

Integrácia reprezentuje snahu odstrániť odlišnosť postihnutého a očakávanie, že sa prispôbi intaktnej väčšine v zmysle sociálnej integrácie znevýhodnených do bežnej spoločnosti.⁶ Inkluzívny prístup rešpektuje odlišnosť jednotlivca a v súlade s tým mení a vytvára vhodné podmienky pre jeho život, rozvoj, a vzdelávanie.⁷ Je to nikdy nekončiaci proces, vďaka ktorému sa ľudia so znevýhodnením môžu zúčastňovať všetkých aktivít v spoločnosti rovnako ako ľudia bez postihnutia.⁸ Inklúzia tak umožňuje „rovnocenné spolunažívanie všetkých ľudí, právo na spoločné vzdelávanie, primeranú prácu a účasť na živote“.⁹ Pre účely tohto textu vnímame integráciu a inklúziu ako dva blízke prvky kontinua, v ktorom sa integrácia snaží podporiť priblíženie znevýhodnených k bežnému životu a inklúzia podporuje prispôbenie všetkých zúčastnených vzájomnému spolunažívaniu. Na oba koncepty tak nazeráme cez optiku pozitívnej konotácie.

Komunikačné limity so znevýhodnenými

Poznáme viaceré skupiny znevýhodnené obyvateľstva,¹⁰ ktoré môžeme rozdeliť do troch skupín:

1. Ľudia s fyzickým znevýhodnením – telesným postihnutím, zdravotným oslabením, dlhodobo chorí alebo ľudia so zmyslovým znevýhodnením;
2. Ľudia s psychickým znevýhodnením – osoby s intelektovým znevýhodnením, psychiatrickou diagnózou alebo s demenciou;
3. Ľudia sociálne a socio-kultúrne znevýhodnení – seniori, osamelé matky, ľudia zo sociálne slabších vrstiev, dlhodobo nezamestnaní, ľudia bez domova, odíždenci z iných krajín a etnické menšiny.

V nasledujúcom texte sa ďalej budeme venovať iba vybraným typom znevýhodnenia, ktoré sú prevažne pri komunikácii s personálom knižnice. V závislosti od konkrétneho typu znevýhodnenia, jeho závažnosti a špecifických prejavov sa môžeme v komunikácii stretnúť s množstvom limitujúcich faktorov. V tabuľke č. 1 uvádzame príklady najčastejších druhov znevýhodnenia a ich vplyvu na interpersonálnu komunikáciu.

3 SLOWÍK, ref. 1.

4 SLOWÍK, ref. 1.

5 HORŇÁKOVÁ, Marta. *Komunikácia v inkluzívnej škole*. Univerzita Komenského v Bratislave, 2017, s. 59.

6 SLOWÍK, ref. 1.

7 ZBORTEKOVÁ, Katarína. *Integrované vs. Inkluzívne vzdelávanie nepočujúcich – jeho možnosti a limity*. VÚDPaP, 2018.

8 ZBORTEKOVÁ, ref. 6.

9 SLOWÍK, Josef. *Speciální pedagogika*. Grada, 2007.

10 HORŇÁKOVÁ, ref. 5, s. 5.

11 BRAITHWAITE, Dawn O. a Teresa L. THOMPSON (eds.), *Handbook of Communication and People With Disabilities: Research and Application*, Routledge, 2016.

SLOWÍK, ref. 1.

Tab. 1 Druhy znevýhodnenia¹¹

Druh znevýhodnenia			
Telesné postihnutie	Zrakové postihnutie	Sluchové postihnutie	Poruchy reči
• obmedzené komunikačné príležitosti; • postihnutie rečových artikulačných orgánov.	• obmedzená orientácia a získavanie vizuálnych informácií.	• obmedzenie v komunikácii bežnou rečou a v získavaní akustických informácií.	• narušenie kvantity a/alebo kvality vnímania alebo produkcie reči.
Mentálne postihnutie	Sociálno-kultúrne znevýhodnenie	Seniorský vek	
• obmedzenie porozumenia zložitejších výrokov; • malá slovná zásoba; • vady vo vyslovovaní.	• jazyková bariéra; • kultúrne odlišnosti; • vplyv subkultúry.	• fyziologické komunikačné ťažkosti; • vplyv zdravotných komplikácií.	

Okrem objektívnych príčin ktoré znevýhodneným môžu komplikovať komunikáciu s inými Schulz von Thun¹² uvádza aj iné dôležité psychologické aspekty. Prvé dva aspekty pramenia zo sebauvedňovania znevýhodnených, ktoré bývajú ovplyvnené pocitmi vlastnej nedostatočnosti. Prvý postoj sa nazýva „demonštratívne sebaponižovanie“ a prejavuje sa ako zámerné podceňovanie seba, ktoré dáva v komunikácii najavo s explicitným alebo implicitným cieľom - napríklad zbaviť sa istej úlohy či zodpovednosti. Druhý aspekt sa nazýva „načúvanie významovým ušom“. Tento aspekt má charakter skreslenia, kedy je prítomná pripravenosť znevýhodneného pripisovať výrokom iných ľudí významy, ktoré v nich on sám chce počuť. Tretím významným aspektom spôsobujúcim komplikácie pri interakcii, je problematická zrozumiteľnosť prejavu. Mnohí znevýhodnení majú jednak problém sa vyjadrovať jasne a zreteľne, ale na strane druhej majú aj problém porozumieť informáciám, ktoré získavajú z okolia.

Existujú aj problémy na strane nepostihnutých ľudí, ktorí bývajú komunikačnými partnermi znevýhodneným ľuďom. Patria sem stereotypné presvedčenia o „menej schopných a viacej závislých na pomoci druhých“¹³ a následné nálepkovanie¹⁴. Znevýhodnení ľudia sa ľahko stávajú predmetom posmechu či ponížovania, či neadekvátneho, nepartnerského prístupu. Napríklad psychiatrické diagnózy, ktoré sa v minulosti bežne používali, sú dnes hanlivými nadávkami: idiot, kretén, imbecil, schizák, depkáč. Ďalším nežiaducim fenoménom je „komunikačná rozporupnosť“, kedy slova vyjadrujú niečo iné ako ostatné zložky komunikácie.¹⁵ V tomto prípade je snaha so znevýhodneným hovoriť na partnerskej úrovni, ale neverbalita prezrádza odmietanie, ľútosť, súcit či nadradenosť. Celá komunikácia potom pôsobí neúprimne a môže znevýhodneného ponížovať a/alebo zraňovať. Posledným významným nedostatkom je zanedbávanie potreby znevýhodnených reagovať na oznamované skutočnosti pri dialógu. Mnohí z nich môžu mať problém s vyjadrovaním a sebapresadením, a bývajú preto pri odpovedaní pomalší a menej zruční.¹⁶

Príčinou nepartnerského prístupu k znevýhodneným ľuďom môže byť aj neuvedomený strach či odpor nepostihnutých ľudí voči znevýhodneným. Korene týchto emócií často siahajú do zabudnutej minulosti, keď im blízke osoby vpečatili úzkostný a odmietavý postoj voči znevýhodnenému. Zážitok môže byť zabudnutý, ale podobná situácia pravdepodobne vyvolá identické emócie aj reakcie.¹⁷ Ďalšie možné

11 SLOWÍK, ref. 1, s. 15

12 SCHULZ VON THUN, Friedman. *Jak spolu komunikujeme*. Grada, 2005.

13 SLOWÍK, ref. 1, s. 17.

14 SCHULZ VON THUN, ref. 11.

15 SCHULZ VON THUN, ref. 11.

16 SLOWÍK, ref. 1.

17 HORŇÁKOVÁ, ref. 5, s. 10.

príčiny môžu byť neinformovanosť vo väčšine spoločnosti o znevýhodnených ľuďoch, o ich postihnutí, či situácii, absencia objektívnych informácií a netendenčné vyjadrenia o nich. Podobne väčšinovej spoločnosti chýba osobná skúsenosť so skutočným osobným kontaktom so znevýhodneným človekom.¹⁸ Akceptujúci medziludský vzťah preto býva postavený práve na dostatočnej informovanosti o komunikačnom partnerovi a o osobnom kontakte s ním. Komunikácia je pritom nutnou podmienkou vzťahu a súčasne je i vyjadrením tohto vzťahu. Z uvedeného vyplýva, že komunikačné ťažkosti znevýhodneného nemusia byť jediným či kľúčovým faktorom, ktorý limituje jeho kontakt s okolím. Problémy v komunikácii a zábrany zo strany nepostihnutých osôb niekedy môžu presahovať i vplyv závažnosti narušenia reči u znevýhodnených.¹⁹

Využitie bežnej hovorovej reči v komunikácii so znevýhodnenými môže byť komplikované či úplne ne-reálne, keďže niektoré poruchy zapríčiňujú neschopnosť hovoriť, alebo porozumieť hovorenej či písanej reči, alebo obom naraz. Preto vznikla aj AAK - alternatívna (náhradná) a augmentatívna (doplnková) komunikácia. Jej cieľom je umožniť znevýhodneným ľuďom plnohodnotnú existenciu v spoločnosti, rešpektovanie ich práv na prezentáciu vlastných myšlienok a názorov, rozhodovania či vzdelávacích potrieb.²⁰ Patria sem znaková reč, znakový jazyk nepočujúcich, piktogramy (Bliss, Makaton), dotykový dorozumievací systém (Lormova abeceda na dlani), Breilove písmo, Metóda bazálneho dialógu či facilitovaná komunikácia.²¹ Samozrejme, pre správnu voľbu AAK je potrebné, aby ju človek ovládal a poznal aktuálne schopnosti komunikačnej protistrany ako napr. verbálne schopnosti, miera porozumenia reči a zmyslového vnímania, porozumenie foriem AAK, úroveň hrubej a jemnej motoriky, kognitívne a senzorické schopnosti, schopnosť koncentrácie a udržania pozornosti, sociálne schopnosti, emočné prejavy, motiváciu, vek, očakávania a iné.²²

Špecifiká komunikácie s vybranými skupinami znevýhodnených používateľov a návštevníkov knižnice podľa Slowíka.²³

Pri komunikácii s návštevníkom knižnice s telesným postihnutím sa odporúča sledovať nasledovné odporúčania. Pomoc človeku s postihnutím vždy zdvorilo ponúkame, ale nevnučujeme. Pri komunikácii s človekom na invalidnom vozíku je vhodné fyzicky sa znížiť na jeho úroveň, prípadne sa k nemu posadiť. Nikdy sa pritom svojvoľne neopierajme o vozík. Ak má telesne znevýhodnená osoba asistenta, ten nie je našim komunikačným partnerom. Vždy sa obraciame priamo na človeka, s ktorým, a o ktorom práve hovoríme. Ak je človek telesne postihnutý, automaticky to neznamená postihnutie zmyslov či intelektu. Táto skutočnosť by mala byť reflektovaná aj v konverzácii. Ak je teda človek pohybovo znevýhodnený, neprístupujeme k nemu tak, akoby bol závažnejšie postihnutý, než v skutočnosti je. Ak sa znevýhodnený návštevník vyjadruje obtiažne, poskytneme mu dostatok času, trpezlivo a pozorne načúvame a overujeme si, či mu správne rozumieme. Dôležité je dorozumieť sa, pričom forma nie je prvoradá. Ak je to nevyhnutné, je vhodné využiť doplnujúce alebo náhradné spôsoby komunikácie (AAK – gestá, mimika, obrázky, piktogramy, písanie).

V prípade, že knižnicu navštívi človek so zrakovým postihnutím, či už nevidiaci alebo ťažko zrakovo postihnutý, vychádza zvyčajne prvý kontakt od komunikačného partnera (upozornenie, že prichádzame, pozdravenie a predstavenie sa) a to všetko tak, aby zrakovo postihnutému bolo jasné, že hovoríme práve s ním. A naopak, ak nevidiaci v skupine ľudí niekoho osloví, mali by sme reagovať, aj keď sa neobracia priamo na nás ani pri nás nestojí. Môže sa stať, že potrebuje pomoc a nevie, na koho presne sa obrátiť. Pri komunikácii je dôležitejšia farba hlasu a intonácia. Naopak gestika a mimika nemajú v tomto prípade opodstatnenie. Pri rozhovore je vhodné detailne informovať nevidiaceho o veciach, ktoré sa dejú v okolí (napr. odkiaľ pochádza hluk, kde sa čo nachádza, „naľavo od Vás“, nie „tuto“, opis farieb a i.). Je cenné aj upozorniť napríklad na to, že sa niečo zašpinilo, alebo spadlo. Fyzický kontakt, ako napríklad vedenie

18 SLOWÍK, Josef. *Sociální izolace mentálně postižených klientů ústavní péče a možnosti jejího překonání: Nepochopené lidství*. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2005.

19 SLOWÍK, ref. 1.

20 LUDÍKOVÁ, Libuše. *Kombinované vady*. Univerzita Palackého, 2005.

21 SLOWÍK, ref. 1, s. 20.

22 SLOWÍK, ref. 1.

23 SLOWÍK, ref. 1.

nevidiaceho, musí byť dopredu odkomunikovaný a vykonaný len so súhlasom znevýhodneného návštevníka. Ak je to možné, treba dbať na prijateľné akustické prostredie (bez hluku a šumu) a na odstránenie nebezpečných prekážok a bariér.

Ak chceme komunikovať s človekom so sluchovým postihnutím, nepočujúcim alebo nedoslýchavým, je vhodné mu to dať najavo ľahkým dotykom. Počas rozhovoru zostávame v jeho blízkosti, udržiavame očný kontakt, neotáčame sa chrbtom, nežujeme žuvačku, nefajčíme, nedávame si ruky pred ústa, ani nemáme nasadené rúško. Prostredie by malo byť dobre osvetlené tak, aby na rozprávajúceho bolo dobre vidieť a zároveň tak, aby odčítavajúceho (nepočujúceho) neoslňovalo svetlo. Je vhodné uviesť si, že na nepočujúceho nemá zmysel kričať, vhodnejšie je rozprávať pomaly a zreteľne artikulovať. Viac používame jednoznačne zrozumiteľné výrazy tváre a gestá. Počas komunikácie si overujeme, či nám rozumie; ak nie, vetu zopakujeme, alebo zvolíme iné slová. Nehovoríme súvisle príliš dlho, pretože odčítavanie je pre nepočujúceho náročné. Pri písomnej komunikácii sa vyjadrujeme jasne, výstižne a stručne. Spôsob, resp. systém písomného prejavu nepočujúcich je odlišný a porozumenie obvyklého písomného textu môže byť náročné.

Ak sa pracovník knižnice stretne s človekom s psychickou poruchou, môže ísť o viaceré typy psychického znevýhodnenia. Napríklad u osôb s mentálnym postihnutím je vhodné očakávať problémy s vyjadrovaním: menšiu slovnú zásobu, problémy s artikuláciou či gramatikou. Ľudia s progresívnou demenciou majú v komunikácii ťažkosti prevažne z dôvodu pamäťového oslabenia, ale aj dezorientácie v prostredí, či už fyzickom alebo sociálnom. Odporúča sa preto viesť kratšie rozhovory s aktuálnymi udalosťami (pre lepšiu orientáciu), viesť klienta k vyslovovaniu svojich potrieb a prianí, prípadne ho motivovať oslovovať známe osoby v blízkom okolí, je to preňho najlepší tréning. Pri komunikácii s ľuďmi s psychickými problémami a psychiatrickými ochoreniami môžeme pozorovať neobvyklé emocionálne prejavy (silný rečový afekt), zvláštne obsahy (nelogické argumenty či preháňanie) a nezvyčajné komunikačné stereotypy (uplievanie na téme, neštandardná rečová frekvencia). Niekedy sú tieto prejavy symptómom ochorenia, ale niekedy dôsledky liečby. Kľúčová je ochota načúvať aj rozporuplným vyjadreniam a autentickejšie reagovať viac na emocionálnu stránku komunikácie ako na jej obsah. Je dôležité prispôbiť sa individuálnym komunikačným schopnostiam a možnostiam znevýhodnených, trpezlivo tolerovať odchýlky v správaní, rešpektovať ich ľudské práva a nenechať sa ovplyvniť potenciálnou prevahou nad nimi (smerom k manipulácii).

Zásadnou bariérou zdravej komunikácie a vzájomného porozumenia medzi ľuďmi sociálne alebo sociokultúrne odlišnými a ľuďmi z väčšinovej spoločnosti bývajú netolerancia, predsudky, stereotypné presvedčenia, preto je potrebné si uvedomiť, že nie každá odlišnosť je negatívna, ale že inakosť môže byť pre spoločnosť veľmi obohacujúca. Hodnotenie osobnosti druhého len na základe niektorých komunikačných zvláštností býva zavádzajúce, skresľujúce a redukcionistické. Úspešnú vzájomnú komunikáciu podporujú spoločné témy. Preto je vhodné voliť témy zaujímavé pre obe strany a vyhýbať sa citlivým či konfliktným oblastiam. Aj s ľuďmi, u ktorých sú prítomné sociálne patologické prejavy, by sme mali komunikovať partnersky, rešpektujúc a citlivo k ich ľudskej dôstojnosti, ale súčasne aj dostatočne asertívne a konzekventne, ak by išlo o hrubú či manipulatívnu komunikáciu. Tolerancia a rešpektovanie odlišností je jedinou cestou k tým, ktorí hovoria iným jazykom.

Medzi najväčšie bariéry v porozumení a v komunikácii medzi seniormi a mladšími ľuďmi je ageizmus, medzigeneračné napätie a životné postoje majoritnej spoločnosti, ktoré sú pravdepodobne závažnejšie, ako problémy spôsobené fyziologickými procesmi starnutia. Seniori môžu mať problémy so zrakom, sluchom, pamäťou. Môžu sa vyjadrovať pomalšie, alebo používať zastarané výrazy. Efektívna komunikácia so seniormi vychádza z partnerského prístupu, rešpektovania ich dôstojnosti a tolerovania prípadných komunikačných ťažkostí. Interakcia a komunikácia s okolitým svetom sa odporúča v boji proti pocitom osamelosti, podporuje aktívnu existenciu a je prevenciou pred psychickou a sociálnou dezintegráciou. Stačí prejaviť záujem alebo náklonnosť, seniora pozdraviť, vymeniť pár slov alebo zdvorilostných viet. Komunikácia so staršími osobami môže byť zaujímavá, poučná a podnetná, rovnako ako aj inšpiratívna a obohacujúca.

Optimálne nastavenie uľahčujúce nezraňujúcu komunikáciu

Podľa Slowika²⁴ je možné sa vyhybať bariéram v komunikácii so znevýhodnenými ľuďmi pomocou nasledujúcich 4 pravidiel:

1. Aktívne a pozorné načúvanie – je dôležité nielen z dôvodu možnej zníženej zrozumiteľnosti prejavu, ale aj z dôvodu dobrého porozumenia komunikovaného obsahu. Potreba zdieľať býva u znevýhodnených ľudí z dôvodu sociálnej izolácie často intenzívna, čo môže iných zaskočiť, vyčerpať alebo vyvolať negatívne emócie. Porozumenie príčinám tohto správania nám však uľahčí orientáciu v takejto situácii a umožní zvoliť individuálne primeranú mieru ústretovosti.
2. Rešpektovanie dorozumievacích možností – v zmysle prispôbiť sa tempu vnímania a produkcie znevýhodneného komunikačného partnera, byť trpezlivý. Ak je to potrebné hovoriť pomalšie, prípadne zjednodušiť verbálny prejav tak, aby mu bol druhý schopný ľahko porozumieť. V prípade potreby využiť aj možnosti AAK (viď vyššie) a pomocou špeciálneho prístupu či pomôcok uľahčiť vzájomnú výmenu informácií, zlepšiť dorozumievanie a znížiť frustráciu z nepochopenia.
3. Prispôbenie sa komunikačnej situácii – ktorá je neštandardná nielen neobvyklou rečovou expresiou či zmenenou úrovňou porozumenia, ale i špecifickými neverbálnymi prejavmi. Pri komunikácii so znevýhodnenými sa môžeme stretnúť s neobvyklou mimikou (tiky, záškľby), s neštandardnou gestikuláciou, telesnými postojmi a polohami (posturikou) alebo výrazmi očí, hmatovým kontaktom (haptikou) a paralingvistickými aspektami ako hlasitosť reči, intonácia, tempo, frázovanie a iné. Na príklad ľudia s DMO s poruchou výslovnosti a narušenou chôdzou môžu na prvý pohľad pôsobiť opito. Špecifický zážitok veľmi neobvyklých fyzických prejavov môže byť náročný na adekvátnu/vhodnú reakciu a môže byť obtiažne oslobodiť sa od vlastných obáv a odstupu tak, aby bol zachovaný ústretový prístup. Schopnosť prispôbiť sa takejto situácii vyžaduje aktiváciu adaptačných schopností. Tieto síce interpersonálne variujú, no je možné ich cielene rozvíjať a kultivovať.
4. Prijímanie druhého ako rovnocenného partnera – čo znamená prijímať ho hlavne ako človeka bez ohľadu na jeho obmedzenia alebo odlišnosti, akceptovať znevýhodnených ako rovnocenné bytosti a pristupovať k nim ako k seberovným partnerom. Vhodnou zásadou je rešpektovať fyzický vek znevýhodneného človeka, bez ohľadu na jeho mentálne schopnosti, správanie a prejavy, alebo jeho odkázanosť na pomoc od druhých, na fyzický vzhľad (upravenosť, výška) atď.. Rovnocennosť prejavujeme vždy aj priamou komunikáciou so znevýhodneným, aj keď môže byť napríklad v sprievode asistenta či iného doprovodu. Vyplývajúc z premisy rovnocennosti pomoc citlivo ponúkame a nev nucujeme, pretože veríme, že znevýhodnený dokáže dobre zhodnotiť svoje možnosti a v prípade potreby o pomoc požiadať.

Pravidlá úspešnej komunikácie možno zhrnúť nasledovne.²⁵ Efektívna komunikácia by mala prebiehať spôsobom korešpondujúcim s rolami komunikačných partnerov – predpokladom je prijatie a rešpektovanie druhého takého, aký je, vrátane jeho aktuálnej situácie a sociálneho statusu. Komunikácia s konkrétnym človekom by mala zodpovedať jeho úrovni porozumenia, uprednostňovanej komunikačnej forme a spôsobom vyjadrovania. Forma, úroveň a rýchlosť účinnej komunikácie odráža individuálne schopnosti a osobné preferencie znevýhodneného. Pri komunikácii je potrebné minimalizovať všetky prekážky, ktoré ju zatažujú. Efektívna komunikácia by mala byť podporená primeranou neverbalitou: primeraným výrazom tváre, zrakovým kontaktom, rečou tela, postojom, ale aj voľbou prostredia, v ktorom sa realizuje. Ak je komunikácia od začiatku neúspešná, zvolíme, alebo hľadáme iný prístup. Mieru porozumenia vzájomne odovzdávaných informácií si neustále navzájom overujeme.

To, čo v komunikácii univerzálne pomáha, je úcta k druhému, ochota prijať individuálne odlišnosti a trpezlivosť. Tieto postoje sa potom ľahko pretavujú v rámci komunikácie do nenásilnej pomoci s vyjadrením väčšej snahy o porozumenie toho druhého tak, aby sa našiel komunikačný systém, ktorý by zmysluplne

24 SLOWÍK, ref. 1.

25 ROBB, Martin, Sheila BARRETT, Carol KOMAROMY a Anita M. ROGERS. *Communication, Relationships and Care: A Reader*. Routledge, 2004.

dorozumenie umožnil. Potom je jedno, o aké znevýhodnenie sa jedná. Dôležité je, že s druhým človekom komunikovať chceme a sme ochotní urobiť potrebné kroky pre to, aby vznikol obojsmerný dialóg, čo je pre interpersonálnu komunikáciu zásadné. Tak sa komunikujte záujem o spoluprácu a spojenectvo pri hľadaní riešení a búraní bariér.²⁶

Záver

Veríme, že z ponúknutého textu je zrejmé, že integrácia a inklúzia nielen v prostredí knižnice, ale aj v celej našej spoločnosti je nevyhnutnosť, pretože „*inklúzia je postavená na uznaní ľudských práv, ktoré musia platiť pre všetkých rovnako bez ohľadu na ich vek, postavenie, zdravotný stav a životnú situáciu. [...] Rozdiely medzi ľuďmi boli vždy a budú, nemožno ich nevidieť. Naopak, ide o uznanie odlišnosti a rôznorodosti ako zdroja vzájomného obohatenia, ako výzvy pre poznávanie, rozvoj a vyššiu kvalitu života.*“²⁷

Mgr. Eva Košíková

Centrum Memory n.o., Bratislava, Slovensko;
e-mail: kosikova@centrummemory.sk

Absolvovala magisterské štúdium psychológie na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, kde aktuálne pôsobí ako interná doktorandka. Špecializuje sa na výskum exekutívnych funkcií, sebaregulácie a temperamentu u detí. V súčasnosti je frekventantkou psychoterapeutického výcviku v katatýmne imaginatívnej psychoterapii. Pracuje na čiastočný úväzok v ambulancii klinického psychológa v Centre memory n. o. ako psychologička.

26 BRAITHWAITE a THOMPSON, ref. 10.
HORŇÁKOVÁ, ref. 5.
SLOWÍK, ref. 1.

27 HORŇÁKOVÁ, ref. 5, s. 9.

Use of the elements of bibliotherapy when working with library users

/ Využite prvkov biblioterapie pri práci s používateľmi knižníc

Katarína Kiseľáková

Abstract: Bibliotherapy is a therapeutic method that uses literature to promote emotional, cognitive, and social health in people, especially disadvantaged groups. In conjunction with therapeutic pedagogy, it helps develop self-expression, coping with life situations, and mental well-being. Bibliotherapy is used in libraries, where it promotes mental hygiene, cognitive training, and social inclusion through reading, discussions, and various expressive techniques. Modern technologies expand their possibilities, for example, in the form of online consultations. Creative and purposefully guided bibliotherapy activities can contribute to better problem management and personal growth.

Keywords: bibliotherapy, therapeutic pedagogy, cognitive training, social inclusion.

Introduction

The word bibliotherapy is composed of two words of Greek origin: “*biblion*” = book and “*therapeia*” = treatment.¹ Accordingly, we could define bibliotherapy simply as treatment with a book. But the term bibliotherapy has a much greater meaning and scope. At the outset, we will mention in particular the definitions according to doc. PaedDr. Katarína Majzlanová, PhD², who emphasizes the integration of therapeutic and educational efforts. According to the aforementioned expert, we perceive bibliotherapy as a part of therapeutic-pedagogical interventions: “*Therapeutically-oriented bibliotherapy is a deliberate, systematic, and purposeful therapeutic-educational action by individual components of literary expression on medically or socially disadvantaged individuals (medically or socially endangered, ill, disabled) so that through the modification of the momentary condition, it helps to objectively improve or modify their overall condition. Bibliotherapy, as a communicative method, can serve as an interactive agent and a stimulator of emotional, ethical, and social development.*”³ The understanding of bibliotherapy according to this author can be found on the website www.biblioterapia.sk, which was created during the Erasmus+ grant project as a prototype of an online study tool.

Bibliotherapy and therapeutic pedagogy are closely related disciplines that focus on promoting people's emotional, cognitive, and social health through literature and therapeutic techniques. In therapeutic pedagogy, we are familiar with the term expressive therapies, which include various forms of artistic expression such as music, dance, visual arts, and literature that help people express themselves. The link between bibliotherapy and therapeutic pedagogy enables the effective use of literature as a therapeutic tool to promote the health and well-being of individuals. As Kráľová⁴ wrote after the implementation of the workshop “*Possibilities of using bibliotherapy in the work with library users*”, bibliotherapy can be applied to healthy people also preventively as a tool for psychohygiene and personal and professional growth.

According to Ellison⁵, bibliotherapy provides benefits particularly in the areas of emotional support and mental health, as it gives a chance for self-expression and works with emotional experiencing. It acts as a means for stress reduction and promotes the kick-starting of “healing” processes. Last but not least, it

1 MAJZLANOVÁ, K. *Základy biblioterapie pre knihovníkov*. Krajská knižnica Ľudovíta Štúra, 2017.

2 MAJZLANOVÁ, ref. 1.

3 MAJZLANOVÁ, ref. 1.

4 KRÁĽOVÁ, D. *Možnosti využitia biblioterapie v práci s používateľmi knižníc*. Online. Available at: https://www.kniznicatrnava.sk/storage/documents/kralova_clanok.pdf. [viewed 2025-05-12].

5 ELLISON, K. *What is Bibliotherapy and why is it helpful*. Online. Available at: <https://www.carepatron.com/guides/bibliotherapy> [viewed 2024-06-16].

teaches the reader through the characters to adopt coping strategies to help them through life situations.⁶ The literature provides different perspectives on life situations in a safe and mediated world.

Risks of working with users in libraries.

The use of bibliotherapy elements can be an important tool in working with not only disadvantaged library users. This is especially true nowadays, when libraries are trying to be inclusive and accessible to all members of society. This is not an easy task at a time when libraries are faced with many factors that affect the motivation of younger generations, in particular to visit and use library services. Some of these reasons may be:⁷

Lack of time: People prefer to do other activities, which are abundant in cities, for example, or they have different working hours and have no time to visit the library.

Digital progress: With the good accessibility of digital books and the internet, some people prefer to read on their electronic devices and straight from the comfort of their home.

Lack of interest and motivation: Reduced interest in reading books due to the abundance of other alternatives to spend leisure time.

Accessibility: For some, the library may be physically inaccessible, a barrier, or remote.

Social factors: People from lower socio-economic backgrounds may have less opportunity or motivation to visit the library; overall motivation to learn may be different.

Health problem: A handicap or deficit that prevents a person not only from using library services, but also from engaging in normal daily or educational activities. These specific factors depend, for example, on age or a medical diagnosis. Health limitations may be physical, mental, emotional, or social. Most of these people are unable to use the library in a “traditional” way.

Bibliotherapy can be a very effective tool in working with disadvantaged library users. We know several ways in which it can be used:

Reading and discussing literary works can provide comfort and new perspectives on the problems experienced by the readers themselves. Bibliotherapy helps to support the expression of emotional experience. It can help disadvantaged users to work better with their emotions and thus participate in the stabilization of mental health.⁸

Author Reese⁹ stated on the website that as humans, we are intertwined in various relationships. Cultivating safe and loving relationships helps both children and adults feel safe and grounded. Safety and love are among the most basic human needs, and through stories, we can help readers understand that these feelings can be ever-present. Whether a person is facing grief, big changes, anxiety, or simply missing someone they love, working with stories is an effective way to remind them that they are never truly alone.

With bibliotherapy techniques, but also with other expressive therapies, we can develop social skills, for example, through group reading or discussion. Interaction with other group members can promote a sense of belonging and reduce social isolation.

Throughout our practice, we see that expressive therapies are not only used as a means of self-expression but also play an important role in supporting learning and cognitive development. Creativity and authenticity break down the barriers that are built up by “classical” ways of learning and teaching. Stories and literary characters can help children better understand and cope with their challenges or situations they experience at home or at school.

For older users, bibliotherapy can offer a way to cope with loneliness, loss, and life changes, and other

6 JANCZAK, B. *Biblioterapia teória a prax*. Knižnica. vol. 7 (2006), no. 2, pp. 7-9.

7 ANONYM. *12 Idea-Sparking Bibliotherapy Activities to Try at Home*. Online. Available at: <https://bloomssoup.com/bibliotherapy-activities/>. [viewed 2025-05-12].

8 MAJZLANOVÁ, ref. 1.

9 REESE, K. *Therapeutic Activities & Ideas for Connection: The Invisible String Children's Book*. Online. Available at: <https://thrivetherapyhouston.com/therapeutic-activities-invisible-string/>. [viewed 2020-04-23].

problems associated with ageing. Reading can also be a stimulating activity that promotes cognitive health.

There is therefore a need to find effective ways to encourage library use and, therefore, to attract and motivate different target groups of people.¹⁰ Librarians should be creative in their approach to working with different age groups of library users, but it is also necessary to bear in mind the specificities that age brings, for example. In addition to age, of course, people may have various barriers that prevent a user from using library services independently.

Modern technology in bibliotherapy: Modern technology opens up new possibilities for therapeutic and pedagogically oriented bibliotherapy. For example, telemedicine enables online consultations that can be very helpful for people with social phobia or mobility limitations.

Selected techniques from bibliotherapy suitable for library work.

Literature has the ability to heal by providing readers with new perspectives and allowing them to identify with the characters and situations in stories. This process can be very therapeutic and helps individuals better understand and manage their own problems.

We have selected some techniques from the literature and practice that can also be used in regular library practice:¹¹

Story work: Stories can also be used as a tool to organise experiences. Stories allow people to retell their experiences in a metaphorical form, which can help in processing even traumatic experiences and promote personal growth.

Life motto or saying: Working with a chosen or created motto that captures an important idea. Based on the chosen motto, we can proceed with writing a short essay or reflection on what inspires a person in life. It is also interesting to discuss the motto or idea and explain its meaning. Discussion develops communication skills, promotes mutual understanding, and respect for each other's opinions. Another alternative is a creative approach, for example, creating a painting, collage, or mandala that represents a life motto. Of great importance in therapy overall is keeping a journal. It is possible to keep a journal to write down experiences and thoughts related to the motto. Organizing regular meetings where participants can share their experiences or challenges leads to a sense of belonging and motivation to share their experiences.

Identifying a favourite book hero: Discussing a favourite book hero, reflecting on their characteristics, and identifying them.

Reading and Reflection: Choosing a book that deals with an issue that participants are struggling with. Discussion of how the characters solve their problems and what can be learned from this. For seniors, we can reach for the technique of recollection: whether they have encountered similar situations in their lives, how they solved them, or looking for solutions in real life, etc.

Group discussions: Group discussions about the books you have read can promote social skills and a sense of belonging among participants. Sharing experiences promotes a sense of usefulness, bringing together people with the same interests or opinions. It shapes critical thinking in younger people and promotes a sense of acceptance in older ones.

Books from different cultures: Select books from different cultures and perspectives that can help participants broaden their worldview and develop cognitive flexibility. Literature typical of marginalised groups (e.g., Roma stories), migrant or minority groups (Ukrainian, Hungarian, Vietnamese, etc.), etc., can be selected.

Journal writing: Encourage participants to keep a journal to record their thoughts and emotions during the reading. Nowadays, the journal can also be digital. For writing problems, we can use audio or even

10 ABRAMS, J. S. *If Libraries Are About Finding the Truth, Let's Be Honest About Their Decline*. Online. Available at: <https://www.aei.org/politics-and-public-opinion/if-libraries-are-about-finding-the-truth-lets-be-honest-about-their-decline/>. [viewed 2022-01-05].

11 HARČARÍKOVÁ, T. a J. LOPÚCHOVÁ. *Teória a praxeológia výchovnej a komplexnej rehabilitácie*. Univerzita Komenského, 2018.

video recording.

Cognitive training: In cognitive training, we can focus on practicing different cognitive functions. In the library, we can target exercises, for example, to maintain a rich vocabulary, work with long-term memory, and rediscover concepts that people stop using after injuries or as a result of a medical diagnosis. Exercises with letters, words, sentences, etc. are used.

Use of dramatic activity: Working with literature in conjunction with dramatic or even acting expression deepens the experience. Particularly for younger children, children with attention deficit disorders, or learning difficulties, they can be a good way to focus their attention.

When selecting activities, it is possible to rely on other individual subcategories of bibliotherapy (processed according to www.biblioterapia.sk), such as:

- **paremiological therapy** (aphorisms, proverbs, sayings, etc.),
- **poetotherapy**,
- **fairy tale therapy**,
- **hagiotherapy** (bibliotherapy with the application of religious texts),
- **narrative therapy**,
- **others**.

In therapeutic pedagogy, we look for ways to approach the person in a way that is closest to them. Creativity and openness to methods is an important prerequisite for “it” to succeed. The library can be a space where one feels safe, where one can be undisturbed in one’s thoughts while working with literature. But it can also be a place that is supportive of learning, sharing, and self-expression. The atmosphere in the library can be stimulating for creative activities, encouraging imagination and making associations.¹²

Examples from practice

Target group: seniors with mild cognitive impairment.

Form of meeting: group, recommended number of participants is max 10.

Main aim of the meeting: stimulation of cognitive functions - concentration, long-term memory, speech.

Topic: Use of working with the text of a literary work in cognitive training of seniors.

Variations of exercises:

- a) reading a text aloud – it can be an excerpt from a well-known literary work, a poem, a story, etc.
- b) marking letters or syllables – the task is to circle different letters in a given text with a pencil, e.g., all the letters D, A, P....or syllables: KA, ME, etc.
- c) discussing the poem, looking for metaphors, meaning.
- d) Rewriting the text from the back: eiN ej žu jerbod ykneras!
- e) Adding rhymes to the poem, or completing the story at will.
- f) Defining the character traits of the characters in the group. Finding human traits to the letters of the alphabet – A: attractive, authentic, B: God-fearing, fearful, etc.

12 BRÁŇICKÁ, Z. *Sedem (plus jeden) dôvodov, prečo je dobré chodiť do knižnice*. Online. Available at: <https://kraj-nacitatelov.sk/sedem-plus-jeden-dovodov-preco-je-dobre-chodit-do-kniznice/>. [viewed 2023-07-28].

Mgr. Katarína Kiseláková

Therapeutic Educator ARCUS ŠZ a ZpS, Košice; OZ Terapeutika; Slovak Alzheimer's Society; e-mail: ozterapeutika@gmail.com

She completed her studies in curative pedagogy at Comenius University in Bratislava in 2006. During her studies, she worked with people with intellectual disabilities, Down syndrome, preschool children, and children in kindergartens. After graduating from university, she worked with children and youth with physical disabilities at DSS Gaudeamus as an preceptor and curative pedagogue. Since 2009, she has worked at the MEMORY Center with seniors (active elderly and patients with memory disorders as well) as a curative pedagogue, activation worker, and memory trainer. She also completed a course in Prague and became a certified memory trainer for the third degree. In 2010 and 2011, she participated in a systemic therapy course using musical and dramatic elements with Zdeněk Šímanovský. She was part of the Ministry of Education's working group for curative pedagogy and collaborated on Standard Procedures for the Treatment of Dementia and MCI. She is currently in the final year of her specialization in curative pedagogy at SZU in Bratislava. In 2022, she became the coordinator of the Slovak Alzheimer's Society for the regions of eastern Slovakia, and since 2024, she has held the position of vice-chairman in this society. She also works at the ARCUS ŠZ and ZpS facility of social services in Košice. She regularly participates actively in International Erasmus Plus programs and international conferences in Slovakia and abroad. She is a lecturer on topics related to non-pharmacological treatment and communication with people with dementia as well.

Využite prvkov biblioterapie pri práci s používateľmi knižníc

Katarína Kiseláková

Abstrakt: Biblioterapia je terapeutická metóda využívajúca literatúru na podporu emocionálneho, kognitívneho a sociálneho zdravia ľudí, najmä znevýhodnených skupín. V spojení s liečebnou pedagogikou pomáha rozvíjať sebauvyjadrenie, zvládanie životných situácií a psychickú pohodu. Biblioterapia nachádza uplatnenie v knižniciach, kde prostredníctvom čítania, diskusií a rôznych expresívnych techník podporuje psychohygienu, kognitívny tréning a sociálnu inklúziu. Moderné technológie rozširujú možnosti jej využitia, napríklad formou online konzultácií. Kreatívne a cielene vedené aktivity biblioterapie môžu prispieť k lepšiemu zvládaniu problémov a osobnostnému rastu.

Kľúčové slová: biblioterapia, liečebná pedagogika, kognitívny tréning, sociálna inklúzia.

Úvod

Slovo biblioterapia je zložené z dvoch slov gréckeho pôvodu: „*biblion*“ = kniha a „*therapeia*“ = liečba.¹ Podľa toho by sme mohli definovať biblioterapiu jednoducho ako liečbu knihou. Pojem biblioterapia má ale omnoho väčší význam a presah. V úvode spomenieme najmä definície podľa K. Majzlanovej², ktorá zdôrazňuje **integráciu terapeutického a výchovného úsilia**. Podľa spomínanej odborníčky vnímame biblioterapiu ako súčasť liečebnopedagogických intervencií: *„Liečebnopedagogicky orientovaná biblioterapia je zámerne, systematické a cielavedomé liečebno-výchovné pôsobenie jednotlivými zložkami literárneho prejavu na zdravotne alebo sociálne znevýhodnených jedincov (zdravotne alebo sociálne ohrozených, chorých, s postihnutím) tak, aby cez úpravu momentálneho stavu sa napomohlo objektívne zlepšiť alebo upraviť ich stav celkový. Biblioterapia ako metóda komunikatívneho charakteru môže slúžiť ako interakčný činiteľ a stimulátor emocionálneho, etického a sociálneho vývinu.“*³ O chápaní biblioterapie podľa tejto autorky je možné informovať sa na webovej stránke www.biblioterapia.sk, ktorá vznikla počas projektu grantového programu Erasmus+ ako prototyp online študijnej pomôcky.

Biblioterapia a liečebná pedagogika sú úzko prepojené disciplíny, ktoré sa zameriavajú na podporu emocionálneho, kognitívneho a sociálneho zdravia ľudí prostredníctvom literatúry a terapeutických techník. V liečebnej pedagogike poznáme termín expresívne terapie, ktoré zahŕňajú rôzne formy umeleckého vyjadrenia, ako sú hudba, tanec, výtvarné umenie a literatúra, ktoré pomáhajú ľuďom v sebauvyjadrovaní. Prepojenie medzi biblioterapiou a liečebnou pedagogikou umožňuje efektívne využitie literatúry ako terapeutického nástroja na podporu zdravia a pohody jednotlivcov. Ako napísala aj D. Kráľová⁴ po realizácii workshopu *Možnosti využitia biblioterapie v práci s používateľmi knižníc*, biblioterapiu možno uplatniť u zdravých ľudí aj preventívne ako nástroj psychohygieny a osobnostného a profesionálneho rastu.

Podľa K. Ellison⁵ prináša biblioterapia benefity najmä v oblasti emocionálnej podpory a psychického zdravia, keďže dáva šancu na sebauvyjadrenie a pracuje s emocionálnym prežívaním. Pôsobí ako prostriedok na redukciu stresu a podporuje naštartovanie „liečivých“ procesov. V neposlednom rade prostredníctvom postáv učí čitateľa osvojovať si stratégie zvládania životných situácií a pomôcť im ich preklenúť.⁶ Literatúra prináša rôzne pohľady na životné situácie v bezpečnom a sprostredkovanom svete.

1 MAJZLANOVÁ, K. *Základy biblioterapie pre knihovníkov*. Krajská knižnica Ľudovita Štúra, 2017.

2 MAJZLANOVÁ, ref. 1.

3 MAJZLANOVÁ, ref. 1.

4 KRÁĽOVÁ, D. *Možnosti využitia biblioterapie v práci s používateľmi knižníc*. Online. Dostupné na: https://www.kniznicatrnava.sk/storage/documents/kralova_clanok.pdf. [zobrazené 2025-05-12].

5 ELLISON, K. *What is Bibliotherapy and why is it helpful*. Online. Dostupné na: <https://www.carepatron.com/guides/bibliotherapy>. [zobrazené 2024-06-16].

6 JANCZAK, B. *Biblioterapia teória a prax*. Knižnica. roč. 7 (2006), č. 2, s. 7 – 9.

Riziká pri práci s užívateľmi v knižniciach

Využívanie prvkov biblioterapie môže predstavovať významný nástroj v práci nielen so znevýhodnenými používateľmi knižníc. A to najmä v súčasnosti, keď sa knižnice snažia byť inkluzívne a prístupné pre všetkých členov spoločnosti. Nie je to jednoduchá úloha v čase, keď sa knižnice zápasia s mnohými činiteľmi, ktoré ovplyvňujú motiváciu najmä mladšej generácie k návšteve knižníc a využívaniu ich služieb. Niektoré z týchto dôvodov môžu byť:⁷

Nedostatok času: Ľudia dávajú prednosť iným aktivitám, ktorých je napríklad v mestách dostatok, alebo majú rôzny pracovný čas a neostáva im čas na návštevu knižnice.

Digitálny pokrok: S dobrou prístupnosťou digitálnych kníh a internetu niektorí ľudia uprednostňujú čítanie na svojich elektronických zariadeniach a z pohodlia svojho domu.

Nedostatok záujmu a motivácie: Znížený záujem o čítanie kníh vzhľadom na množstvo iných alternatív, ako tráviť voľný čas.

Prístupnosť: Pre niektorých môže byť knižnica fyzicky neprístupná, bariérová alebo vzdialená.

Sociálne faktory: Ľudia z nižších socioekonomických vrstiev môžu mať menej príležitostí alebo motivácie na návštevu knižnice, celkovo motivácia k vzdelávaniu môže byť odlišná.

Zdravotný problém: Znevýhodnenie alebo deficit, ktorý bráni človeku nielen vo využívaní knižničných služieb, ale aj v bežných denných alebo vzdelávacích aktivitách. Tieto špecifické faktory sú závislé napríklad od veku alebo zdravotnej diagnózy. Zdravotné obmedzenia sa môžu prejavovať po stránke fyzickej, psychickej, emocionálnej alebo sociálnej. Väčšina z týchto ľudí nie je schopná využívať knižnicu „tradičným“ spôsobom.

Biblioterapia môže byť veľmi účinným nástrojom v práci so znevýhodnenými používateľmi knižníc.

Poznáme viacero spôsobov, ako môže byť využitá:

Čítanie a diskusia o literárnych dielach môže poskytnúť útechu a nové perspektívy na riešenie problémov, ktoré prežívajú samotní čitatelia. Biblioterapia podporuje vyjadrenie emocionálneho prežívania. Môže pomôcť znevýhodneným používateľom lepšie pracovať s emóciami a podieľať sa tak na stabilizácii psychického zdravia.⁸

K. Reese⁹ na webovej stránke uviedla, že ako ľudia sme previazaní rôznymi vzťahmi. Pestovanie bezpečných a láskyplných vzťahov pomáha deťom, ale aj dospelým cítiť sa bezpečne a uzemnene. Bezpečie a láska patria medzi základné ľudské potreby a prostredníctvom príbehov môžeme čitateľom pomôcť pochopiť, že tieto pocity môžu byť stále prítomné. Či už človek čelí smútku, veľkým zmenám, úzkosti alebo mu jednoducho chýba niekto, koho miluje, *práca s príbehmi* je účinný spôsob, ako mu pripomínať, že nikdy nie je skutočne sám.

Technikami biblioterapie, ale aj iných expresívnych terapií vieme rozvíjať sociálne zručnosti, napríklad skupinovým čítaním alebo diskutovaním. Interakcia s ostatnými členmi skupiny môže podporiť pocit spolupatričnosti a znížiť sociálnu izoláciu.

Počas našej praxe vnímame, že expresívne terapie sa využívajú nielen ako prostriedok sebavyjadrenia, ale hrajú významnú rolu aj v podpore vzdelávania a rozvoja kognitívnych schopností. Kreativita a autenticita búra bariéry, ktoré sú budované „klasickými“ spôsobmi učenia a vyučovania. Príbehy a literárne postavy môžu pomôcť deťom lepšie pochopiť a zvládť ich vlastné výzvy alebo situácie, ktoré prežívajú doma alebo v škole. Pre starších používateľov môže biblioterapia ponúknuť spôsob, ako sa vyrovnáť s osamelosťou, stratami a zmenami v živote a inými problémami súvisiacimi so starnutím. Čítanie môže byť aj stimulujúcou aktivitou, ktorá podporuje kognitívne zdravie.

Vyvstáva teda potreba hľadať efektívne spôsoby, ako podporiť navštevovanie knižníc, ako zaujať a motivovať rôzne cieľové skupiny ľudí.¹⁰ Zamestnanci knižníc by mali kreatívne pristupovať k práci s rôznymi vekovými skupinami užívateľov knižníc. Je potrebné mať na zreteli aj špecifiká, ktoré prináša

7 ANONYM. *12 Idea-Sparking Bibliotherapy Activities to Try at Home*. Online. Dostupné na: <https://bloomsoup.com/bibliotherapy-activities/>. [zobrazené 2025-05-12].

8 MAJZLANOVÁ, ref. 1.

9 REESE, K. *Therapeutic Activities & Ideas for Connection: The Invisible String Children's Book*. Online. Dostupné na: <https://thrivetherapyhouston.com/therapeutic-activities-invisible-string/>. [zobrazené 2020-04-23].

10 ABRAMS, J. S. *If Libraries Are About Finding the Truth, Let's Be Honest About Their Decline*. Online. Dostupné na: <https://www.aei.org/politics-and-public-opinion/if-libraries-are-about-finding-the-truth-lets-be-honest-about-their-decline/>. [zobrazené 2022-01-05].

napríklad vek. Okrem veku, samozrejme, môžu sa u ľudí vyskytovať rôzne prekážky, ktoré znemožňujú používateľom samostatne využívať knižničné služby.

Moderné technológie v biblioterapii: Moderné technológie otvárajú nové možnosti pre terapeuticko-pedagogicky orientovanú biblioterapiu. Napríklad telemedicína umožňuje online konzultácie, ktoré môžu byť veľmi nápomocné pre ľudí so sociálnou fóbiou alebo s obmedzením pohybu.

Vybrané techniky z biblioterapie vhodné na prácu v knižnici

Literatúra má schopnosť liečiť tým, že poskytuje čitateľom nové perspektívy a umožňuje im identifikovať sa s postavami a situáciami v príbehoch. Tento proces môže byť veľmi terapeutický a pomáha jednotlivcom lepšie pochopiť a zvládať svoje vlastné problémy. Z odbornej literatúry a z praxe sme vybrali niektoré techniky, ktoré je možné používať aj v bežnej knižničnej praxi.¹¹

Práca s príbehom: Príbehy je možné využiť aj ako nástroj na usporiadanie zážitkov a skúseností. Príbehy umožňujú ľuďom prerozprávať svoje skúsenosti v metaforickej podobe, čo môže pomôcť pri spracovávaní aj traumatických zážitkov a podporiť osobnú rast.

Životné motto alebo výrok: Práca s vybraným alebo vytvoreným mottom, ktoré vystihuje dôležitú myšlienku. Na základe vybraného motta môžeme pokračovať s písaním krátkej eseje alebo úvahy, čo človeka v živote inšpiruje. Zaujímavá je aj diskusia o motte alebo myšlienke, kde sa vysvetľuje jeho význam. Diskusia rozvíja komunikačné zručnosti, podporuje vzájomné porozumenie a rešpekt k názorom iných. Ďalšou alternatívou je kreatívny prístup, napríklad vytvorenie maľby, koláže alebo mandaly, ktorá reprezentuje životné motto. Veľký význam v terapii má písanie si denníka. Je možné viesť si denník na zapisovanie zážitkov a myšlienok súvisiacich s mottom. Organizovaním pravidelných stretnutí, kde sa účastníci môžu podeliť o svoje skúsenosti alebo výzvy, vedie k pocitu spolupatričnosti a motivácie k zdieľaniu svojich zážitkov.

Identifikácia obľúbeného knižného hrdinu: Diskusia o obľúbenom knižnom hrdinovi, zamyslenie nad jeho vlastnosťami a identifikácia s nimi.

Čítanie a reflexia: Výber knihy zaoberajúcej sa problémom, s ktorým sa účastníci stretávajú. Diskusia o tom, ako postavy riešia svoje problémy a čo sa z toho dá naučiť. U seniorov môžeme siahnuť po technike spomínania, či sa stretli s podobnými situáciami vo svojom živote, ako ich riešili, prípadne hľadať možnosti ich riešenia v reálnom živote a pod.

Skupinové diskusie: Skupinové diskusie o prečítaných knihách. Takéto diskusie môžu podporiť sociálne zručnosti a pocit spolupatričnosti medzi účastníkmi. Vzájomné zdieľanie skúseností podporuje pocit užitočnosti, združuje ľudí s rovnakými záujmami alebo názormi, formuje kritické myslenie u mladších ľudí a podporuje pocit prijatia u tých starších.

Knihy z rôznych kultúr: Vyberte knihy z rôznych kultúr a perspektív, ktoré môžu účastníkom pomôcť rozšíriť si pohľad na svet a rozvíjať kognitívnu flexibilitu. Možno je vybrať literatúru typickú pre marginalizované skupiny (napríklad rómske rozprávky), skupiny migrantov alebo minorít (ukrajinské, maďarské, vietnamské a pod.).

Písanie denníka: Povzbudzujte účastníkov, aby si viedli denník, kde budú zapisovať svoje myšlienky a emócie počas čítania. V súčasnosti môže mať denník aj digitálnu podobu. Pri problémoch s písaním vieme využiť nahrávanie zvuku alebo aj obrazu.

Kognitívny tréning: V kognitívnom tréningu sa vieme zamerať na precvičovanie rôznych poznávacích funkcií. V knižnici je možné zacieliť cvičenia napríklad na udržanie bohatosti slovnej zásoby, prácu s dlhodobou pamäťou, znovuoobjavovanie pojmov, ktoré ľudia po úrazoch alebo v dôsledku zdravotnej diagnózy prestávajú používať. Využívajú sa cvičenia s písmenami, slovami, vetami a pod.

Využívanie dramatickej činnosti: Práca s literatúrou v spojení s dramatickým alebo až hereckým vyjadrením prehĺbuje zážitok. Najmä u menších detí, u detí s poruchami pozornosti alebo problémami s učením môžu byť vhodným spôsobom, ako upriamiť ich pozornosť.

Pri výbere aktivít je možné oprieť sa o ďalšie jednotlivé subkategorije biblioterapie (spracované podľa www.biblioterapia.sk), ako sú:

11 HARČARÍKOVÁ, T. a J. LOPÚCHOVÁ. *Teória a praxeológia výchovnej a komplexnej rehabilitácie*. Univerzita Komenského, 2018.

- **paremiologická terapia** (aforizmy, príslovia, porekadlá a i.),
- **poetoterapia,**
- **rozprávkoteria,**
- **hagioteria** (biblioterapia s uplatnením náboženských textov),
- **naratívna terapia,**
- **iné.**

V liečebnej pedagogike hľadáme možnosti, ako sa priblížiť k človeku spôsobom, ktorý mu je najbližší. Kreativita a otvorenosť k metódam je dôležitým predpokladom na to, aby sa „to“ mohlo podariť. Knižnica môže byť priestorom, kde sa človek cíti bezpečne, kde sa môže nerušene zahĺbiť do svojich myšlienok pri práci s literatúrou. Takisto ale môže byť miestom, ktoré je podporné pri učení, zdieľaní a sebayjadrovaní. Atmosféra v knižnici môže byť stimulačná v tvorivých aktivitách, podnecujúca fantáziu a vytváranie asociácií.¹²

Príklady z praxe

Cieľová skupina: seniory s miernou kognitívnou poruchou

Forma stretnutia: skupinová, odporúčaný počet účastníkov max 10

Hlavný cieľ stretnutia: stimulácia kognitívnych funkcií – koncentrácia, dlhodobá pamäť, reč

Téma: Využitie práce s textom literárneho diela v kognitívnom tréningu seniorov

Variácie cvičení:

- a) čítanie textu nahlas – môže byť úryvok zo známeho literárneho diela, básne, povesti, a pod.;
- b) označovanie písmen alebo slabík – úlohou je v danom texte ceruzkou krúžkovať rôzne písmená, napríklad všetky D, A, P... alebo slabiky KA, ME a pod.;
- c) diskusia o básni, hľadanie metafor, významu;
- d) prepisovanie textu odzadu: eiN ej žu jerbod ykneras;
- e) dopĺňovanie rýmov do básne, prípadne dokončovanie príbehu podľa ľubovôle;
- f) definovanie charakterových čŕt postáv v skupine, hľadanie ľudských vlastností na písmená abecedy: A – atraktívny, autentický, B – bohobojný, bojazlivý a pod.

12 BRÁŇICKÁ, Z. *Sedem (plus jeden) dôvodov, prečo je dobré chodiť do knižnice*. Online. Dostupné na: <https://krajnacistelov.sk/sedem-plus-jeden-dovodov-preco-je-dobre-chodit-do-kniznice/>. [zobrazené 2023-07-28].

Mgr. Katarína Kiseláková

ARCUS – Špecializované zariadenie a zariadenie pre seniorov, Košice;
Občianske združenie Terapeutika; Slovenská Alzheimerova spoločnosť;
e-mail: ozterapeutika@gmail.com

Štúdium liečebnej pedagogiky na Univerzite Komenského v Bratislave ukončila v roku 2006. Počas štúdia sa venovala práci s ľuďmi s mentálnym postihnutím, Downovým syndrómom, deťom v predškolskom veku aj v materských školách. Po ukončení vysokej školy pracovala s deťmi a mládežou s telesným postihnutím v Domove sociálnych služieb Gaudeamus ako vychovávateľka a liečebná pedagogička. Od r. 2009 pracovala v Centre MEMORY so seniormi (aktívnymi aj s poruchami pamäti a demenciou) ako liečebná pedagogička, aktivizačná pracovníčka a trénerka pamäti. Ukončila tiež kurz v Prahe a stala sa certifikovanou trénerkou pamäti III. stupňa. V rokoch 2010 a 2011 sa zúčastnila na kurze systémovej terapie s využitím hudobno-dramatických prvkov u Zdeňka Šimanovského. Bola súčasťou pracovnej skupiny ministerstva školstva pre liečebnú pedagogiku a spolupracovala na štandardných postupoch pri liečbe demencie a miernej kognitívnej poruchy (MCI). Momentálne študuje v poslednom ročníku špecializačného odboru liečebnej pedagogiky na Slovenskej zdravotníckej univerzite v Bratislave. V roku 2022 sa stala koordinátorkou Slovenskej Alzheimerovej spoločnosti pre regióny východného Slovenska a od roku 2024 je v tejto spoločnosti na poste podpredsedníčky. Pracuje aj v zariadení ARCUS – Špecializované zariadenie a zariadenie pre seniorov. Pravidelne sa aktívne zúčastňuje na medzinárodných programoch Erasmus+, na medzinárodných konferenciách na Slovensku aj v zahraničí. Je lektorkou tém súvisiacich s nefarmakologickou liečbou a komunikáciou s ľuďmi s demenciou.

Strengthening memory and brain functions: preventive methods and techniques for libraries / Posilňovanie pamäte a funkcie mozgu: preventívne metódy a techniky pre knižnice

Alexandra Palkovič

Abstract: The paper combines both theoretical and practical parts – first providing a brief overview of what is known about cognitive ageing and the effectiveness of prevention, then presenting proven and easy-to-implement activities for libraries.

Keywords: neuroplasticity, cognitive aging, memory enhancement, cognitive training programs.

Introduction

Cognitive decline and memory impairment are among the major challenges of an ageing population. The World Health Organization (WHO) warns that dementia and other neurocognitive disorders are on the rise, and that active stimulation of the brain throughout life plays an important role in their prevention.¹ As community centres of knowledge, libraries have a unique opportunity to integrate preventive programmes to promote memory and cognitive health into their services, especially for seniors (over 65 years).

Neuroplasticity and the prevention of cognitive decline

Neuroplasticity refers to the brain's ability to change throughout a lifetime in response to stimuli, learning, and the environment. It is the process of forming new synaptic connections, strengthening existing neural networks, and even giving rise to new neurons (neurogenesis) in some parts of the brain, such as the hippocampus. This ability is crucial not only during childhood but also in adulthood and old age, and forms the basis for learning, memory, adaptation to new situations, and recovery from brain damage. The importance of neuroplasticity for the prevention of cognitive decline is that active use of the brain, through mentally demanding tasks, social interactions, movement, and learning new skills, promotes the formation of so-called cognitive reserve. Cognitive reserve refers to the brain's ability to compensate for losses caused by age, disease, or injury.

Regular cognitive stimulation and neuroplasticity support can:

- delay the onset of dementia symptoms,
- improve attention, working memory, and decision-making,
- enhance emotional regulation and stress management,
- promote psychological resilience and subjective well-being.

In terms of library practice, this means that if libraries offer activities that combine intellectual challenge, creativity, exercise, and community interaction, they can make a significant contribution to protecting the cognitive health of their patrons of all ages.

Proven methods for strengthening memory

Cognitive training and stimulation

The term “cognitive training” refers to the practice of cognitive skills in healthy seniors who become active

1 WORLD HEALTH ORGANIZATION. *Decade of Healthy Ageing 2021–2030: Plan of action*. World Health Organization, 2020. Available at: <https://www.who.int/initiatives/decade-of-healthy-ageing>. [viewed 2025-06-19].

through this activity. Functional abilities are strengthened, and the exercises have a preventive effect against pathological ageing.² Specifically targeted activities such as memory exercises, logic games, reading, storytelling, and problem solving increase the brain's cognitive reserve. Programs such as the Brain Fitness Program or the principles of cognitive stimulation therapy (CST) are scientifically validated.³

Examples of suitable library activities:

Memory workshops: Organizing thematic sessions where participants solve a series of memory exercises. These can be visual memory tasks (remembering pictures), verbal exercises (word lists), association exercises, or short working memory tests.

Storytelling: Collective storytelling promotes creativity and memory. Each participant adds a sentence to the story based on the previous section. An alternative is to create autobiographical stories - participants recall life experiences and write them down, thus strengthening autobiographical memory. Creating stories on a specific theme, the plot of a book, or a given thematic author can also be interesting.

Word games: Word chain (e.g., the last letter of one word is the first letter of the next), alphabet stories (each sentence begins with the next letter of the alphabet), rhyming problems, or word associations. These games promote verbal fluency, linguistic creativity, and concentration. They are recommended to be included at the beginning of the lesson to promote concentration and group dynamics.

Quizzes: Organizing thematic knowledge competitions focusing on history, literature, geography, nature, or regional attractions. Quizzes can be individual, team-based, or interactive via tablets and screens. The emphasis on a fun and knowledge-based style is important.

Puzzles and logic problems: Solving Sudoku, crosswords, puzzles, or lateral puzzles. These are tasks that develop logical thinking, the ability to estimate, predict, and work with information. They can be organized as a club or a free self-service zone in the library.

Literary work: Writing short essays, features, reviews, or poetry. These can be responses to books you have read or work on assigned topics. This encourages complex language, analytical thinking, and emotional expression. There may be a competition for the best essay/work.

Memory cards: Didactic activity aimed at matching pairs – e.g., author and work, work and character, historical event and year, famous person and his/her activity. It can take the form of a card game, an interactive panel, or a quiz table.

Movement activity

Aerobic exercise positively affects neurogenesis and brain perfusion.⁴ Regular exercise not only promotes physical health, but also has significant positive effects on mental function-improving mood, increasing energy, and promoting the ability to concentrate.

In a library environment, physical activities can be simple, space-saving, and suitable for different age groups.

Specific suggestions:

Dance afternoons: Organizing regular meetings with music and simple dance choreographies. They can be themed (e.g., retro dance, folklore, waltz) and adapted for seniors and children. In addition to physical activity, they promote social bonding and positive mood.

Stretching blocks: Short 10-15 minute warm-ups led by a librarian or lecturer. Exercises may focus on cervical spine relaxation, breathing, back, or lower extremity exercises. They can be incorporated between parts of other programmes (e.g., between reading and discussion).

Mirror exercises: A movement activity in pairs or a small group where one participant leads the movements and the other mirrors them. The exercises promote coordination, concentration, and cooperation.

2 KLUCKÁ, Jana a Pavla VOLFOVÁ. *Kognitivní trénink v praxi*. Grada, 2016.

3 SPECTOR, A. et al. *Efficacy of an evidence-based cognitive stimulation therapy programme for people with dementia: randomised controlled trial*. The British Journal of Psychiatry. vol. 183 (2003), no. 3, pp. 248–254. Available at: <https://www.cambridge.org/core/journals/the-british-journal-of-psychiatry/article/efficacy-of-an-evidencebased-cognitive-stimulation-therapy-programme-for-people-with-dementia/D030CAAEB365529EFFEC888AB81D469E>. [viewed 2025-06-19].

4 ERICKSON, Kirk I., Michelle W. VOSS, Ruchika Shaurya PRAKASH et al. *Exercise training increases size of hippocampus and improves memory*. Proceedings of the National Academy of Sciences. vol. 108 (2011), no. 7, pp. 3017–3022.

They are suitable as introductory activities to break down barriers between participants. A combination of movement and learning: For example, “reading in motion” – each word or sentence read is accompanied by a gesture or movement (suitable for children), or “literary yoga” – a simple yoga posture is performed for each more familiar title of a work or author’s name. These activities can be part of the regular library programme or special events (e.g., *Brain Week*, inter-generational meetings...).

Social interaction

Social contacts stimulate brain activity, reduce stress, and promote the production of neurotrophic factors that are essential for health and nerve cell plasticity. Regular social engagement has been shown to have a positive effect on cognitive function, mood, and subjective perceptions of quality of life. In a library environment, diverse forms of activities can be created that connect people, promote communication and intergenerational links.

Possible formats:

Discussion Clubs: Regular meetings to discuss books, films, articles, or socially topical issues. They encourage critical thinking, opinion formulation, active listening, and argumentation skills. Discussion clubs can be thematic (e.g., historical novel, science fiction, biography) or open-ended.

Workshops: Collaborative arts and crafts activities such as painting, collage, bookmark making, decoration making, and simple bookbinding. In addition to manual skills, they develop communication, patience, cooperation, and the ability to express oneself through artistic expression.

Generational activities: seniors read to children: Intergenerational programs where older volunteers read fairy tales and stories to children in kindergarten or lower elementary school grades. Such events have a positive impact on both children (language, attention, empathy) and seniors (feeling useful, social connection, sharing experiences).

Digital tools

Digital technologies offer a wide range of opportunities to promote cognitive health, improve access to memory training, and expand opportunities for individual development. Their integration into library programs makes it possible to bring modern forms of learning to those who might not otherwise have access to them.

Options in the library: Digital Cognitive Stations – Creating dedicated areas with tablets or laptops where visitors can practice memory and logical thinking with apps such as Lumosity, Peak, NeuroNation, or Elevate. These stations can be open throughout the day or as part of specific librarian-led programs. It is important to provide clear instructions, availability of help, and the ability to track progress.

Workshop “*How to train your memory online*”: An educational program for seniors and younger users aimed at:

- introduction to digital training tools,
- selection of appropriate applications according to the goal (memory, attention, processing speed),
- basics of online safety,
- creation of a personal training plan,
- practical testing of selected exercises during the workshop.

These digital activities can take place on their own or as part of larger programmes such as memory training or reading clubs. They increase digital inclusion and promote active learning throughout life.

Practical implementations of cognitive health programmes show that public institutions also have great potential in this area. In recent years, more and more libraries and community centres in Slovakia and abroad have been involved in implementing activities focused on memory, attention, learning, and active ageing. The Slovak Library Association (www.sakba.sk) – offers interesting programs and networking for all those interested in library memory training. It cooperates with public libraries (e.g., Library for Youth in Košice, Juraj Fándly Library in Trnava, Library of Matej Hrebenda in Rimavská Sobota) to organise

exercises aimed at improving concentration, verbal memory, logical thinking, and preventing cognitive decline. On the website, you will find many interesting events, ideas and contacts.

The Library for Youth in Košice (www.kosicekrmk.sk) has long been organising educational and creative programmes for children and parents in which it develops concentration, vocabulary, speech skills, and intergenerational dialogue.

The New York Public Library organizes a program called “Brain Fitness Classes” that focuses on cognitive training and digital literacy. It includes regular memory exercises, the use of tablets and computers with training apps, and education about healthy brains.

The British Library is running a project called “Mind the Memory”, which links historical materials, community talks and workshops. The project focuses on preserving collective memory and strengthening personal memories through archive work and creative writing.

For smaller libraries

Even small public libraries with limited budgets can strengthen the memory and cognitive functions of their patrons. Activities must be simple, low-cost, and sustainable in the long term. All generations – seniors, children and youth – can be involved through creative events. Good ideas include:

Memory games: Simple games to exercise memory (e.g., memory quizzes or quizzes) provide a fun brain workout for all generations.

Reading challenges: Reading competitions and challenges (e.g., read a certain number of books a month) motivate children and adults to read regularly. In Košice in 2022, the “Silver Pen” competition was held for Košice seniors to encourage them to become literary writers.

Discussion afternoons: Thematic discussions or book clubs bring generations together in debates about books and memories, training memory and communication skills.

For example: *What you didn't know about Božena Němcová, Heroes and their animals in children's literature, Wandering for a dream in books, Female heroines and their courage.*

Intergenerational activities: Events bringing together younger and older people (e.g. seniors reading to children, teenagers helping seniors with the computer) strengthen the community and stimulate the brains of everyone involved.

These examples show that creative and systematic approaches in library settings can significantly promote cognitive health, digital inclusion, and social connectedness for communities of all ages.

Libraries are islands of creativity, enlightened human spirit, and hard-working people. I believe that even in our small Slovakia, they will keep their face, their desire to educate people, and their motivation to move forward, despite obstacles and often a lack of funding. Libraries, we need you!

Mgr. Alexandra Palkovič

MEMORY Centre NPO, Bratislava, Slovakia;
e-mail: palkovic@centrummemory.sk

The author works at the MEMORY Centre NPO, on the preparation and implementation of project activities focusing on the promotion of cognitive health. She provides basic social counselling according to Act No. 448/2008 Coll. She also cooperates professionally and provides educational courses administratively. She independently prepares and conducts memory trainings and lectures on behalf of MEMORY Centre NPO, thus contributing to education and prevention in the field of neurodegenerative diseases.

Posilňovanie pamäte a funkcie mozgu: preventívne metódy a techniky pre knižnice

Alexandra Palkovič

Abstrakt: Príspevok kombinuje teoretickú aj praktickú časť – najskôr poskytne stručný prehľad poznatkov o kognitívnom starnutí a efektívnosti prevencie, následne predstaví overené a ľahko implementovateľné aktivity pre knižnice.

Kľúčové slová: neuroplasticita, kognitívne starnutie, posilňovanie pamäte, kognitívny tréning.

Úvod

Znižovanie kognitívnych schopností a poruchy pamäte patria k hlavným výzvam starnúcej populácie. Svetová zdravotnícka organizácia (WHO) upozorňuje, že demencia a iné neurokognitívne poruchy majú stúpajúcu tendenciu, pričom významnú úlohu v ich prevencii zohráva aktívna stimulácia mozgu počas celého života.¹ Knižnice ako komunitné centrá poznania majú jedinečnú príležitosť integrovať do svojich služieb preventívne programy na podporu pamäti a kognitívneho zdravia najmä u seniorov (vo veku 65+ rokov).

Neuroplasticita a prevencia kognitívneho úpadku

Neuroplasticita predstavuje schopnosť mozgu meniť sa v priebehu života v reakcii na podnety, učenie sa a prostredie. Ide o proces tvorby nových synaptických spojení, posilňovania existujúcich neurónových sietí a dokonca aj vzniku nových neurónov (neurogenéza) v niektorých častiach mozgu, ako napríklad hipokampus. Táto schopnosť je kľúčová nielen počas detstva, ale aj v dospelosti a starobe, a tvorí základ pre učenie sa, pamäť, adaptáciu na nové situácie a zotavenie po poškodení mozgu.

Význam neuroplasticity pre prevenciu kognitívneho úpadku spočíva v tom, že aktívne používanie mozgu – prostredníctvom mentálne náročných úloh, sociálnych interakcií, pohybu a učenia sa nových zručností – podporuje tvorbu tzv. kognitívnej rezervy. Kognitívna rezerva znamená schopnosť mozgu kompenzovať straty spôsobené vekom, chorobami alebo úrazmi.

Pravidelná kognitívna stimulácia a podpora neuroplasticity môže:

- oddialiť nástup symptómov demencie,
- zlepšiť pozornosť, pracovnú pamäť a rozhodovanie,
- posilniť emocionálnu reguláciu a zvládanie stresu,
- podporiť psychickú odolnosť a subjektívnu pohodu.

Z pohľadu knižničnej praxe to znamená, že ak knižnice ponúkajú aktivity, ktoré kombinujú intelektuálnu výzvu, tvorivosť, pohyb a komunitnú interakciu, môžu významne prispieť k ochrane kognitívneho zdravia svojich návštevníkov vo všetkých vekových kategóriách.

Overené metódy posilňovania pamäte

Kognitívne tréningy a stimulácia

Termín “kognitívny tréning” vyjadruje precvičovanie kognitívnych schopností u zdravých seniorov, ktorí sa touto činnosťou aktivizujú. Posilňujú sa tak funkčné schopnosti a cvičenia pôsobia preventívne voči

1 World Health Organization. *Decade of Healthy Ageing 2021–2030: Plan of action*. World Health Organization, 2020. Dostupné na: <https://www.who.int/initiatives/decade-of-healthy-ageing>. [zobrazené 2025-06-19].

patologickému starnutiu.² Špecificky zamerané aktivity, ako sú pamäťové cvičenia, logické hry, čítanie, tvorba príbehov a riešenie problémov, zvyšujú kognitívnu rezervu mozgu (cognitive reserve). Programy ako Brain Fitness Program alebo princípy tzv. cognitive stimulation therapy (CST) sú vedecky overené.³

Príklady vhodných aktivít v knižnici

Pamäťové workshopy môžu mať formu tematických stretnutí, počas ktorých účastníci riešia sériu pamäťových cvičení. Môže ísť o vizuálne pamäťové úlohy (zapamätanie si obrázkov), verbálne cvičenia (zoznamy slov), asociácie alebo krátke testy na pracovnú pamäť.

Tvorba a kolektívne rozprávanie príbehov je ďalšou obľúbenou aktivitou, ktorá rozvíja a podporuje kreativitu a pamäť. Každý účastník pridá vetu k príbehu na základe predchádzajúcej časti. Alternatívou je tvorba autobiografických príbehov – účastníci spomínajú na svoje životné zážitky a zapisujú ich, čím sa posilňuje autobiografická pamäť. Zaujímavá môže byť aj tvorba príbehov ku konkrétnej téme, deju knihy alebo danému autorovi.

Slovné hry vnášajú do programu hravosť a dynamiku. Môže ísť napríklad o slovné reťazce, kde posledné písmeno jedného slova je prvým písmenom ďalšieho, abecedné príbehy, kde každá veta začína ďalším písmenom abecedy, rýmovacie úlohy alebo slovné asociácie. Tieto hry podporujú verbálnu fluenciu, jazykovú tvorivosť a koncentráciu. Odporúčajú sa zaradiť na úvod lekcie, podporia koncentráciu a dynamiku skupiny.

Kvízy predstavujú zábavnú formu vedomostného súťaženia. Organizovanie tematických vedomostných súťaží môže byť zamerané na históriu, literatúru, geografiu, prírodu alebo regionálne zaujímavosti. Kvízy sa môžu realizovať ako samostatné, tímové alebo interaktívne súťaže cez tablety a obrazovky. Dôležitý je dôraz na zábavno-vedomostný štýl.

Hádanky a logické úlohy ako sú sudoku, riešenie krížoviek, hlavolamov alebo tzv. laterálnych hádaniek pomáhajú rozvíjať logické myslenie, schopnosť odhadu a predvídania, ale aj prácu s informáciami. Môžu sa organizovať ako klub alebo voľná samoobslužná zóna v priestoroch knižnice.

Pri literárnej tvorbe môžu účastníci písať krátke eseje, fejtóny, recenzie či poéziu. Témou môže byť prečítaná kniha alebo tvorba na zadanú tému. Literárna tvorba podporuje komplexné jazykové spracovanie, analytické myslenie a emocionálne vyjadrovanie. Spustením môže byť vyhlásená súťaž o najlepšiu esej/dielo.

Pamäťové karty predstavujú didaktickú aktivitu zameranú na spojovanie dvojíc – napríklad autor a dielo, dielo a postava, historická udalosť a rok, známa osobnosť a jej činnosť. Aktivita sa môže realizovať formou kartovej hry, prostredníctvom interaktívneho panela alebo kvízového stola.

Pohybová aktivita

Aeróbne cvičenia pozitívne ovplyvňujú neurogenézu a perfúziu mozgu.⁴ Pravidelný pohyb nielen podporuje fyzické zdravie, ale má aj významné pozitívne účinky na mentálne funkcie – zlepšuje náladu, zvyšuje energiu a podporuje schopnosť sústredenia.

V prostredí knižníc môžu byť pohybové aktivity jednoduché, nenáročné na priestor a vhodné pre rôzne vekové skupiny.

Medzi konkrétne návrhy patria napríklad tanečné popoludnia. Organizovanie pravidelných stretnutí s hudbou a jednoduchými tanečnými choreografiami. Môžu byť tematicky ladené (napr. retro tanec, folklór, valčík) a prispôbené seniorom aj deťom. Okrem fyzickej aktivity podporujú aj sociálne väzby a pozitívnu náladu.

Krátke, 10- až 15-minútové rozcvičky, tzv. strečingové bloky, vedené knihovníkom alebo lektorom,

2 KLUCKÁ, Jana a Pavla VOLFOVÁ. *Kognitívni tréning v praxi*. Grada, 2016.

3 SPECTOR, A. et al. *Efficacy of an evidence-based cognitive stimulation therapy programme for people with dementia: randomised controlled trial*. The British Journal of Psychiatry. vol. 183 (2003), no. 3, pp. 248–254. Dostupné na: <https://www.cambridge.org/core/journals/the-british-journal-of-psychiatry/article/efficacy-of-an-evidencebased-cognitive-stimulation-therapy-programme-for-people-with-dementia/D030CAAEB365529EFFEC888AB81D469E>, [zobrazené 2025-06-19].

4 ERICKSON, Kirk I., Michelle W. VOSS, Ruchika Shaurya PRAKASH et al. *Exercise training increases size of hippocampus and improves memory*. Proceedings of the National Academy of Sciences. vol. 108 (2011), no. 7, pp. 3017–3022.

môžu byť zamerané na uvoľnenie krčnej chrbtice, dýchanie, precvičenie chrbta a dolných končatín. Môžu sa zaradiť medzi jednotlivé časti iných programov (napríklad medzi čítanie a diskusiu). Zrkadlové cvičenia sú pohybovou aktivitou vo dvojiciach alebo v malej skupine, kde jeden účastník vedie pohyby a druhý ich zrkadlovo napodobňuje. Cvičenia podporujú koordináciu, koncentráciu a spoluprácu. Sú vhodné ako úvodné aktivity na prelomenie bariér medzi účastníkmi. Kombinácia pohybu a učenia môže mať rôzne podoby. Napríklad „čítanie v pohybe“ – kde je každé prečítané slovo alebo veta sprevádzaná gestom alebo pohybom (vhodné pre deti), alebo „literárna joga“ – pri každom známejšom názve diela alebo mena autora sa vykoná jednoduchá jogová pozícia. Tieto aktivity môžu byť súčasťou pravidelného programu knižnice alebo špeciálnych podujatí (napríklad Týždňá mozgu, medzigeneračné stretnutia).

Sociálna interakcia

Sociálne kontakty stimulujú mozgovú aktivitu, znižujú stres a podporujú produkciu neurotrofických faktorov, ktoré sú nevyhnutné pre zdravie a plasticitu nervových buniek. Pravidelné zapájanie sa do sociálneho diania má preukázateľne pozitívny vplyv na kognitívne funkcie, náladu a subjektívne vnímanie kvality života. V knižničnom prostredí sa dajú vytvoriť rozmanité formy aktivít, ktoré prepájajú ľudí, podporujú komunikáciu a medzigeneračné väzby.

Medzi obľúbené formáty aktivít v knižnici patria diskusné kluby, ktoré ponúkajú pravidelné stretnutia zamerané na diskusiu o knihách, filmoch, článkoch alebo spoločensky aktuálnych témach. Podporujú kritické myslenie, formulovanie názorov, aktívne počúvanie a schopnosť argumentácie. Diskusné kluby môžu byť špecificky zamerané napríklad na historický román, sci-fi, biografie alebo otvorené.

Tvorivé dielne predstavujú priestor pre spoločné výtvarné a remeselné aktivity, ako sú maľovanie, koláže, tvorba záložiek do kníh, výroba dekorácií či jednoduché kníhviazačstvo. Okrem manuálnych zručností rozvíjajú komunikáciu, trpezlivosť, spoluprácu a schopnosť vyjadrenia cez výtvarný prejav.

Generačné aktivity, kde seniori a starší dobrovoľníci **čítajú deťom** z materských škôl alebo nižších ročníkov ZŠ rozprávky a príbehy, patria medzi obľúbené medzigeneračné programy. Takéto podujatia majú pozitívny vplyv na deti, pomáhajú im rozvíjať jazyk, pozornosť, empatiu a zároveň seniorom prinášajú pocit užitočnosti, sociálne napojenie i zdieľanie skúseností.

Digitálne nástroje

Digitálne technológie ponúkajú široké možnosti na podporu kognitívneho zdravia, zlepšenie dostupnosti tréningov pamäti a rozšírenie možností pre individuálny rozvoj. Ich integrácia do knižničných programov umožňuje priblížiť moderné formy učenia aj tým, ktorí by k nim inak nemali prístup.

Jednou z atraktívnych možností v knižnici sú **digitálne kognitívne stanice** – vytvorené vyhradených miest s tabletmi alebo notebookmi, kde si návštevníci môžu precvičovať pamäť a logické myslenie prostredníctvom aplikácií ako Lumosity, Peak, NeuroNation alebo Elevate. Tieto stanice môžu byť otvorené počas celého dňa alebo ako súčasť špecifických programov pod vedením knihovníka. Dôležité je zabezpečiť jasné inštrukcie, dostupnosť pomoci a možnosť sledovať pokrok.

Zaujímavým programom je aj workshop „*Ako trénovať pamäť online*“. Edukačný program pre seniorov aj mladších používateľov zameraný na:

- úvod do digitálnych tréningových nástrojov,
- výber vhodných aplikácií podľa cieľa (pamäť, pozornosť, rýchlosť spracovania),
- základy bezpečnosti pri práci online,
- tvorbu osobného tréningového plánu,
- praktické skúšanie vybraných cvičení počas workshopu.

Tieto digitálne aktivity môžu prebiehať samostatne alebo ako súčasť väčších programov, ako sú pamäťové tréningy či čitateľské kluby. Vďaka nim sa zvyšuje digitálna inklúzia a podporuje aktívne učenie počas celého života.

Praktické implementácie programov na podporu kognitívneho zdravia ukazujú, že aj verejné inštitúcie

majú v tejto oblasti veľký potenciál. V posledných rokoch sa čoraz viac knižníc a komunitných centier na Slovensku aj v zahraničí zapája do realizácie aktivít zameraných na pamäť, pozornosť, učenie sa a aktívne starnutie.

Slovenská asociácia knižníc (www.sakba.sk) – ponúka zaujímavé programy a networking pre všetkých záujemcov o tréningy pamäti v knižniciach. Spolupracuje s verejnými knižnicami (napr. Knižnica pre mládež mesta Košice, Knižnica Juraja Fándlyho v Trnave, Knižnica Mateja Hrebendu v Rimavskej Sobote) na organizovaní cvičení zameraných na zlepšovanie koncentrácie, verbálnej pamäti, logického myslenia a prevenciu kognitívneho úpadku. Na stránke nájdete množstvo zaujímavých podujatí, námetov a kontaktov.

Knižnica pre mládež mesta Košice (www.kosicekmk.sk) dlhodobo organizuje edukačné a tvorivé programy pre deti a rodičov, v ktorých rozvíja koncentráciu, slovnú zásobu, rečové schopnosti aj medzigeneračný dialóg.

New York Public Library organizuje program „*Brain Fitness Classes*“, ktorý je zameraný na tréning kognitívnych funkcií a digitálnu gramotnosť. Zahrňuje pravidelné pamäťové cvičenia, používanie tabletov a počítačov s tréningovými aplikáciami a edukáciu o zdravom mozgu.

British Library realizuje projekt „*Mind the Memory*“, ktorý prepája historické materiály, komunitné rozhovory a tvorivé dielne. Projekt sa zameriava na uchovávanie kolektívnej pamäti a posilňovanie osobných spomienok prostredníctvom práce s archívmi a kreatívneho písania.

Pre menšie knižnice

Aj malé verejné knižnice s obmedzeným rozpočtom môžu posilňovať pamäť a kognitívne funkcie svojich návštevníkov. Dôležité je, aby aktivity boli jednoduché, nízkonákladové a dlhodobo udržateľné. Zapojiť možno všetky generácie – seniorov, deti a mládež – prostredníctvom tvorivých podujatí. Medzi vhodné nápady patria napríklad pamäťové hry. Jednoduché hry na precvičenie pamäti (napr. pexeso či kvízy) poskytujú zábavný tréning mozgu pre všetky generácie.

Čitateľské súťaže a výzvy (napr. prečítať určitý počet kníh mesačne) motivujú deti aj dospelých k pravidelnému čítaniu. V Košiciach v roku 2022 prebehla súťaž „Strieborným perom“, ktorá bola určená pre košíckych seniorov a povzbudzovala ich k literárnej tvorbe.

Diskusné popoludnia, tematické besedy či knižné kluby spájajú generácie v debatách o knihách a spomienkach, čím trénujú pamäť i komunikačné schopnosti. Zaujímavé rozhovory môžu byť na tému: „*Čo ste nevedeli o Božene Němcovej*“, „*Hrdinovia a ich zvieratá v detskej literatúre*“, „*Putovanie za snom v knihách*“ alebo „*Ženské hrdinky a ich odvaha*“.

Prínosné sú aj medzigeneračné aktivity – podujatia spájajúce mladších a starších návštevníkov (napr. seniori čítajú deťom rozprávky, tínedžeri pomáhajú seniorom zorientovať sa pri práci s počítačom). Tieto aktivity posilňujú komunitu a stimulujú mozog všetkých zúčastnených.

Predstavené príklady ukazujú, že kreatívne a systematické prístupy v prostredí knižníc môžu výrazne podporiť kognitívne zdravie, digitálnu inklúziu a sociálne prepojenie komunit všetkých vekových kategórií.

Knižnice sú ostrovom kreativity, osvieteného ľudského ducha a pracovitých ľudí. Verím, že aj na našom malom Slovensku si zachovávajú svoju tvár, snahu o vzdelávanie ľudí a motiváciu ísť dopredu, aj napriek prekážkam a častému nedostatku financií. Knižnice, potrebujeme vás!

Mgr. Alexandra Palkovič

Centrum MEMORY, n.o., Bratislava, Slovensko;
e-mail: palkovic@centrummemory.sk

V Centre MEMORY, n.o. sa autorka venuje príprave a realizácii projektových aktivít so zameraním na podporu kognitívneho zdravia. Samostatne pripravuje a vedie vzdelávacie kurzy a prednášky za Centrum MEMORY, n.o., čím prispieva k osвете a prevencii v oblasti neurodegeneratívnych ochorení.

INCLUSION – ACCESSIBILITY – SERVICES: EXCHANGE OF EXPERIENCES OF LIBRARIES IN V4 COUNTRIES

Peer-reviewed journal of the International seminar for library and other experts from V4 countries, which took place on October 7-9, 2025

Compiler: PhDr. Veronika Turčan Uhríková

Reviewers: Mgr. Roman Hofreiter, PhD., PhDr. Erik Šatara, PhD.

Authors: © Mgr. Roman Giebesch, Ph.D., Gábor Varga, Dr. Mónika Molnár Baráthné, Bc. Vladimíra Buchtová, Mgr. Michaela Hašková, mgr. Violetta Łabędzka, Magdalena Mączyńska, PhD, Mgr. art. Roman Večerek, Mgr. Norbert Végh, Mgr. Michal Tkáčik, Mgr. Alexander Mušinka, Ph.D., Mgr. Kateřina Janošková, Mgr. Marianna Majzliková, Mgr. Danka Molčanová, Mgr. Zora Kalmanová, Mgr. Dagmar Kučerová, Mgr. Ondřej Kunc, Mgr. Helena Hubatková Selucká, Mgr. Petra Hirtlová, Ph.D., Mgr. Zdeněk Gloz, mgr Karol Baranowski, Mgr. Eva Černoková, Mgr. Mária Habalová, PhD., Joanna Łajdanowicz, Marta Kroczevska, Hana Němcová, Roman Pospíšil, mgr Natalia Gromow, Agata Włodarczyk, PhD, Mgr. Kamila Šeligová, Mgr. Daniela Symerská, Mgr. Dagmar Maroszová, Mgr. Ivana Bičanovská, Mgr. Petra Sukupová, Mgr. Eva Košíková, Mgr. Katarína Kiseláková, Mgr. Alexandra Palkovič

Translations from/into English: Mgr. Róbert Címer, Bc. Katarína Gregorová, Mgr. Zuzana Hušlová, Bc. Mária Onderufová

Language editors: PaedDr. Ivan Očenáš, PhD., Mgr. Michaela Törökóvá

Editor in charge: PhDr. Olga Doktorová

Cover and graphic design: DALI-BB, s. r. o., Banská Bystrica

Edition: first

Print: DALI-BB, s. r. o., Banská Bystrica

Publication number: ŠVKBB 765/2025

Published by: © Štátna vedecká knižnica v Banskej Bystrici 2025

The publication was published with the support of the International Visegrad Fund and the Slovak Library Association.

No part of this publication may be reproduced, stored in information systems or otherwise distributed without the prior written permission of the rights holders.

The State Scientific Library in Banská Bystrica is a state-funded institution of the Ministry of Culture of the Slovak Republic.

ISBN 978-80-8227-033-7

INKLÚZIA – SPRÍSTUPŇOVANIE – SLUŽBY: VÝMENA SKÚSENOSTÍ KNIŽNÍC KRAJÍN V4

Zborník príspevkov z medzinárodného seminára knižníc a odborných pracovníkov z krajín V4, ktorý sa konal v dňoch 7. – 9. októbra 2025 v Štátnej vedeckej knižnici v Banskej Bystrici

Zostavovateľka: PhDr. Veronika Turčan Uhríková

Recenzenti: Mgr. Roman Hofreiter, PhD., PhDr. Erik Šatara, PhD.

Autori/autorky: © Mgr. Roman Giebesch, Ph.D., Gábor Varga, Dr. Mónika Molnár Baráthné, Bc. Vladimíra Buchtová, Mgr. Michaela Hašková, mgr. Violetta Łabędzka, Magdalena Mączyńska, PhD, Mgr. art. Roman Večerek, Mgr. Norbert Végh, Mgr. Michal Tkáčik, Mgr. Alexander Mušinka, Ph.D., Mgr. Kateřina Janošková, Mgr. Marianna Majzlíková, Mgr. Danka Molčanová, Mgr. Zora Kalmanová, Mgr. Dagmar Kučerová, Mgr. Ondřej Kunc, Mgr. Helena Hubatková Selucká, Mgr. Petra Hirtlová, Ph.D., Mgr. Zdeněk Gloz, mgr. Karol Baranowski, Mgr. Eva Černoková, Mgr. Mária Habalová, PhD., Joanna Łajdanowicz, Marta Kroczevska, Hana Němcová, Roman Pospíšil, mgr. Natalia Gromow, Agata Włodarczyk, PhD, Mgr. Kamila Šeligová, Mgr. Daniela Symerská, Mgr. Dagmar Maroszová, Mgr. Ivana Bičanovská, Mgr. Petra Sukupová, Mgr. Eva Košíková, Mgr. Katarína Kiseláková, Mgr. Alexandra Palkovič

Preklady z/do anglického jazyka: Mgr. Róbert Címer, Bc. Katarína Gregorová, Mgr. Zuzana Hušlová, Bc. Mária Onderufová

Jazykoví redaktori: PaedDr. Ivan Očenáš, PhD., Mgr. Michaela Törökóvá

Zodpovedná redaktorka: PhDr. Olga Doktorová

Obálka a grafická úprava: DALI-BB, s. r. o., Banská Bystrica

Vydanie: prvé

Tlač: DALI-BB, s. r. o., Banská Bystrica

Číslo publikácie: ŠVKBB 765/2025

Vydala: © Štátna vedecká knižnica v Banskej Bystrici 2025

Publikácia bola vydaná s podporou Medzinárodného vyšehradského fondu a Slovenskej asociácie knižníc.

Žiadna časť tejto publikácie sa nesmie reprodukovať, ukladať do informačných systémov alebo inak rozširovať bez predchádzajúceho písomného súhlasu majiteľov práv.

Štátna vedecká knižnica v Banskej Bystrici je príspevkovou organizáciou Ministerstva kultúry Slovenskej republiky.

ISBN 978-80-8227-033-7

Slovenská
asociácia
knižníc

Peer-reviewed journal of the international seminar for library and other experts from V4 countries, which took place on October 7 – 9, 2025 in State Scientific Library in Banská Bystrica

Zborník príspevkov z medzinárodného seminára knižníc a odborných pracovníkov z krajín V4, ktorý sa konal v dňoch 7. – 9. októbra 2025 v Štátnej vedeckej knižnici v Banskej Bystrici

ISBN 978-80-8227-033-7

9 788082 270337